

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DEKİ AZERBAYCAN KÖKENLİ
TÜRKOLOGLARIN GRAMERİMİZE YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif CİVELEK

**Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı: Yeni Türk Dili**

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR

HAZİRAN - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DEKİ AZERBAYCAN KÖKENLİ
TÜRKOLOGLARIN GRAMERİMİZE YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Elif CİVELEK

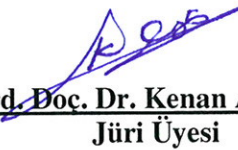
Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı: Yeni Türk Dili

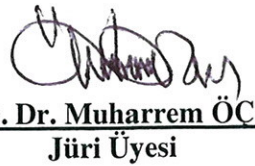
Bu tez 29/06 /2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doc. Dr. Ceydet SANLI
Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doc. Dr. Kenan ACAR
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doc. Dr. Muharrem ÖCALAN
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif CİVELEK

28.06.2010

ÖNSÖZ

Türk dilinin uzun yıllar ihmâl edilmesi, etkisini gramer alanında da göstermiş, Türk dili gramerciliğini önemli sorunlarla karşı karşıya getirmiştir.

Türk gramerinin önemli sorunlarının başında kelime türleri, kelime grupları, ekler ve cümle türlerinin tasnifi meselesi gelmektedir.

Bu konuda birçok yerli ve yabancı Türkolog fikirlerini ortaya koymuş, bu soruna dikkat çekmiş fakat ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir çalışma ortaya koymamışlardır.

Biz ise (Türkiye’de yapılmış bütün çalışmalara ulaşılması ve kaynakların derlenmesi imkânsız olduğundan) bulabildiğimiz bütün kaynakları değerlendirerek; Türkiye Türkologları ve Türkiye’deki üniversitelerde çalışan ve belirlediğimiz konularda yaklaşımları bilinen Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların çalışmalarını karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak farklı ve benzer yaklaşımları tespit ettik.

Bu tespitleri yaparken birçok sınırlama ve güçlüklerle karşılaştık. Her bölüm hakkında söz konusu ettiğimiz tüm Türkologların fikri olmadığından, fikirleri bilinen Türkologları dâhil edip, bilinmeyenleri konuya geçmeden önce izah edip bilgi verdik.

Bunun yanında, araştırmalarımız neticesinde söz konusu ettiğimiz Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların sesbilgisine yaklaşımlarının karşılaştırmaya imkân vermeyecek şekilde kısıtlı olmasından dolayı onların ses bilgisindeki yaklaşımını ortaya koyamadık.

Başlık ve alt başlıklarda Zeynep KORKMAZ’ın kullandığı terimleri esas aldık.

Bütün bu çalışma süresince engin tecrübelerinden yararlanıp, bana farklı bakış açıları kazandıran (çalışmamız devam ederken kaybettiğimiz) rahmetli hocam Alâeddin MEHMEDOĞLU’na minnet duyarım. Çalışmanın her aşamasında bana yardım eden, değerli fikirlerini benden esirgemeyen hocam Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR’a teşekkürü borç bilirim.

Elif CİVELEK

28 Haziran 2010

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	v
KISALTMALAR	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE’DEKİ AZERBAYCAN KÖKENLİ TÜRKOLOGLAR, ÇALIŞMA ALANLARI ve ÇALIŞMALARI	7
1.1. Mehman MUSAOĞLU	7
1.2. Alâeddin MEHMEDOĞLU	25
1.3. Gülmira (SADIYEVA) KURUOĞLU	35
BÖLÜM 2: KELİME TÜRÜNÜN TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR	44
2.1. Kelime Türleri Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler	48
2.2. Ad Konusundaki Yaklaşımlar	50
2.3. Fiil Konusundaki Yaklaşımlar	63
2.4. Edat Konusundaki Yaklaşımlar	92
2.5. Zarf Konusundaki Yaklaşımlar	116
2.6. Zamir Konusundaki Yaklaşımlar	129
2.7. Sıfat Konusundaki Yaklaşımlar	139
2.8. Bağlaç Konusundaki Yaklaşımlar	156
2.9. Ünlem Konusundaki Yaklaşımlar	170
2.10. Kelime Türleriyle İlgili Değerlendirme	183
BÖLÜM 3: KELİME GRUPLARININ TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR	191
3.1. Kelime Grupları Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler	194

3.2. Tekrar Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	195
3.3. Bağlama Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	201
3.4. Sıfat Tamlaması Konusundaki Yaklaşımlar	204
3.5. Ad Tamlaması Konusundaki Yaklaşımlar	209
3.6. Birleşik Ad Konusundaki Yaklaşımlar	217
3.7. Birleşik Fiil Konusundaki Yaklaşımlar.....	220
3.8. Unvan Grubu Konusundaki Yaklaşımlar.....	231
3.9. Ünlem Grubu Konusundaki Yaklaşımlar.....	233
3.10. Sayı Grubu Konusundaki Yaklaşımlar.....	235
3.11. Edat Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	237
3.12. İsnat Grubu Konusundaki Yaklaşımlar.....	238
3.13. İlgi Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	241
3.14. Yönelme Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	242
3.15. Bulunma Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	244
3.16. Çıkma Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	245
3.17. Fiil Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	247
3.18. Sıfat-Fiil Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	249
3.19. Zarf-Fiil Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	251
3.20. Kısaltma Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	252
3.21. Yükleme Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	255
3.22. Vasıta Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	257
3.23. Aitlik Grubu Konusundaki Yaklaşımlar	258
3.24. Zarf Grubu Konusundaki Yaklaşımlar.....	259
3.25. Kelime Gruplarıyla İlgili Değerlendirme.....	260
BÖLÜM 4: EKLERİN TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR.....	270
4.1. Ekler Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler	272
4.2. Çekim Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar	274
4.2.1. Ad Çekimi Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar	277

4.2.2. Fiil Çekim Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar	293
4.3. Yapım Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar	329
4.3.1. Addan Ad Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar	332
4.3.2. Addan Fiil Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar	337
4.3.3. Fiilden Ad Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar	340
4.3.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar	345
4.3.5. Çatı Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar	347
4.4. Eklerle İlgili Değerlendirme	372

BÖLÜM 5: CÜMLE TÜRLERİNİN TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR 387

5.1. Cümle Türleri Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler	390
5.2. Fiil Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar	392
5.3. Ad Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar	394
5.4. Basit Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	398
5.5. Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	401
5.5.1. Şartlı Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	430
5.5.2. Ki'li Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	437
5.5.3. İç İç Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	446
5.6. Girişik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	449
5.7. Sıralı Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	453
5.8. Bağlı Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	457
5.9. Ara Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	463
5.10. Eksiltimli Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	466
5.11. Kurallı Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	467
5.12. Devrik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	469
5.13. Olumlu Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	472
5.14. Olumsuz Cümle Konusundaki Yaklaşımlar	474
5.15. Soru Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar	476
5.16. Dilek-Şart Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar	479

5.17. Emir Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar	481
5.18. Ünlem Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar.....	482
5.19. Cümlelerle İlgili Değerlendirme	484
GENEL DEĞERLENDİRME	498
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	538
KAYNAKÇA	546
ÖZGEÇMİŞ.....	549

TABLO LİSTESİ

Tablo 1:	Ad Konusunda Kullanılan Terimler.....	58
Tablo 2:	Fiil Konusunda Kullanılan Terimler.....	79
Tablo 3:	Edat Konusunda Kullanılan Terimler.....	107
Tablo 4:	Zarf Konusunda Kullanılan Terimler.....	125
Tablo 5:	Zamir Konusunda Kullanılan Terimler.....	135
Tablo 6:	Sıfat Konusunda Kullanılan Terimler.....	151
Tablo 7:	Bağlaç Konusunda Kullanılan Terimler.....	163
Tablo 8:	Kelime Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	193
Tablo 9:	Tekrar Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	197
Tablo 10:	Bağlama Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	203
Tablo 11:	Sıfat Tamlaması Konusunda Kullanılan Terimler.....	208
Tablo 12:	Ad Tamlaması Konusunda Kullanılan Terimler.....	215
Tablo 13:	Birleşik Ad Konusunda Kullanılan Terimler.....	219
Tablo 14:	Birleşik Fiil Konusunda Kullanılan Terimler.....	227
Tablo 15:	Unvan Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	233
Tablo 16:	Ünlem Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	234
Tablo 17:	Sayı Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	236
Tablo 18:	Edat Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	238
Tablo 19:	İsnat Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	240
Tablo 20:	İlgi Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	241
Tablo 21:	Yönelme Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	243
Tablo 22:	Bulunma Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	245
Tablo 23:	Çıkma Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	246
Tablo 24:	Fiil Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	248
Tablo 25:	Sıfat-Fiil Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	250
Tablo 26:	Zarf-Fiil Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	252
Tablo 27:	Kısaltma Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	254

Tablo 28: Yükleme Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	256
Tablo 29: Vasıta Grubu Konusunda Kullanılan Terimler	257
Tablo 30: Aitlik Grubu Konusunda Kullanılan Terimler	258
Tablo 31: Zarf Grubu Konusunda Kullanılan Terimler.....	259
Tablo 32: Çekim Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler	276
Tablo 33: Ad Çekimi Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler	279
Tablo 34: Durum Gösterme Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler	282
Tablo 35: Çokluk Eki Konusunda Kullanılan Terimler	287
Tablo 36: İyelik Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler.....	289
Tablo 37: Soru Eki Konusunda Kullanılan Terimler.....	291
Tablo 38: Ek Fiil Konusunda Kullanılan Terimler.....	293
Tablo 39: Fiil Çekimi Konusunda Kullanılan Terimler	294
Tablo 40: Şimdiki Zaman Konusunda Kullanılan Terimler	304
Tablo 41: Gelecek Zaman Konusunda Kullanılan Terimler.....	310
Tablo 42: Geçmiş Zaman Konusunda Kullanılan Terimler	315
Tablo 43: Geniş Zaman Konusunda Kullanılan Terimler	319
Tablo 44: İstek Kipi Konusunda Kullanılan Terimler.....	321
Tablo 45: Emir Kipi Konusunda Kullanılan Terimler.....	323
Tablo 46: Dilek-şart Kipi Konusunda Kullanılan Terimler.....	325
Tablo 47: Gerekliklik Kipi Konusunda Kullanılan Terimler	326
Tablo 48: Şahıs Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler	328
Tablo 49: Yapım Eki Konusunda Kullanılan Terimler	330
Tablo 50: Addan Ad Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler	334
Tablo 51: Addan Fiil Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler	338
Tablo 52: Fiilden Ad Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler	342
Tablo 53: Fiilden Fiil Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler.....	346
Tablo 54: Etken Çatı Konusunda Kullanılan Terimler.....	357
Tablo 55: Ettirgen Çatı Konusunda Kullanılan Terimler	361
Tablo 56: Dönüşlü Çatı Konusunda Kullanılan Terimler	364

Tablo 57: Edilgen Çatı Konusunda Kullanılan Terimler.....	366
Tablo 58: İşteş Çatı Konusunda Kullanılan Terimler.....	369
Tablo 59: Oldurgan Çatı Konusunda Kullanılan Terimler.....	371
Tablo 60: Fiil Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	394
Tablo 61: Ad Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	396
Tablo 62: Basit Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	400
Tablo 63: Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	426
Tablo 64: Şart Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	435
Tablo 65: Ki'li Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	444
Tablo 66: İç İçe Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	448
Tablo 67: Girişik Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	452
Tablo 68: Sıralı Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	456
Tablo 69: Bağlı Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	462
Tablo 70: Ara Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	465
Tablo 71: Eksiltimli Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	466
Tablo 72: Kurallı Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	468
Tablo 73: Devrik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	471
Tablo 74: Olumlu Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	473
Tablo 75: Olumsuz Cümle Konusunda Kullanılan Terimler.....	476
Tablo 76: Soru Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	478
Tablo 77: Dilek-şart Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	480
Tablo 78: Emir Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	482
Tablo 79: Ünlem Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler.....	483

KISALTMALAR

A.M.	: Alâeddin MEHMEDOĞLU
A.T.	: Ahmet TOPALOĞLU
Araş. Gör.	: Araştırma Görevlisi
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
G.G.	: Gürer GÜLSEVİN
K.B.	: Kaya BİLGEGİL
KKTC.	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
L.K.	: Leylâ KARAHAN
M.E.	: Muharrem ERGİN
M.M.	: Mehman MUSAOĞLU
N.H.	: Necmettin HACIEMİNOĞLU
O.T.	: Osman Nedim TUNA
s.	: Sayfa
T.B.	: Tahsin BANGUOĞLU
TDK	: Türk Dil Kurumu
Üniv.	: Üniversite
Vb.	: Ve buna benzer
Yay.	: Yayınları
Yrd.	: Yardımcı
Z.K.	: Zeynep KORKMAZ
Z.T.	: Zikri TURAN

Tezin Başlığı: Türkiye'deki Azerbaycan Kökenli Türkologların Gramerimize Yaklaşımı	
Tezin Yazarı: Elif CİVELEK	Danışman: Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR
Kabul Tarihi: 29 / 6 / 2010	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 549 (tez)
Anabilim dalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilim Dalı: Yeni Türk Dili
<p>Bu çalışma, karşılaştırma yöntemiyle Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların Türkçe'deki kelime türlerine, kelime gruplarına, eklere, cümle türlerine yaklaşımlarının belirlenip değerlendirilerek hangi noktalarda benzerlik hangi noktalarda farklılık gösterdiğini ayrıntılarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır.</p> <p>Türkçe'nin öğrenimi ve öğretimi konusunda karşılaşılan zorlukların kaynağı; Türkçe'nin öğretimi için oluşturulmuş ve yayımlanmış olan gramer kitaplarındaki kelime türlerinin, kelime gruplarının, eklerin ve cümle türlerinin tasnifi konusundaki farklılık ve tutarsızlıklardır. Bu farklılıkları oluşturan sebep, Türkologların koordinasyon içinde olmayıp, çalışmalarını kendi bakış açılarına göre yapmalarıdır.</p> <p>Çalışmamda ilgili gramerlerde yer alan kelime türlerinin, kelime gruplarının, eklerin, cümle türlerinin tamamına yer verilerek eksik nokta bırakılmamaya çalışılmış, örnekler de çalışmaya dâhil edilmiştir.</p> <p>Kelime türleri, kelime grupları, ekler ve cümle türlerinin önce belirlenen Türkiye Türkologları tarafından hangi kriterlere göre sınıflandırıldığı tek tek belirtilip, sonra Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan yaklaşımları olanlar ortaya konularak karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır. Bunun sonucunda, benzer noktalardan ziyâde farklı tarafların daha çok olduğu görülmüştür.</p> <p>Bölümlerin her birinden önce ilgili bölümde kullanılan yöntem ve karşılaşılan güçlükler belirtilmiş ve yine her bölüm sonunda bölüm değerlendirmesi maddeler hâlinde belirtilmiştir.</p> <p>Çalışmamızın asıl amacı Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların Türkçe'nin gramerine olan yaklaşımlarında, hem kendi aralarında hem de Türkiye Türkologlarıyla olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyup, bu alanda çalışma yapacaklara yeni ufuklar açmaktır.</p>	
Anahtar kelimeler: Karşılaştırma, Türkiye Türkologları, Türkiye'deki Azerbaycan Kökenli Türkologlar	

Title of the Thesis: Approach of Azerbaijan Originated Turkologs in Turkey to Our Grammar	
Author: Elif CİVELEK	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Kenan ACAR
Date: 29 / 6 / 2010	Nu. of pages: x (pre text) + 549 (main body)
Department: Turkish Language and Literature	Subfield: New Turkish Language
<p>The aim of this study is to evaluate the approach of Turkey Turkologs and Azerbaijan originated Turkologs in Turkey to word kinds, word groups, supplements, sentence kinds with the help of comparison method and to show how they like and differ at some points.</p> <p>The source of the difficulties of learning and teaching Turkish is the difference and instability of the descriptions of word kinds, word groups, supplements, sentence kinds in the gramer boks that are published for Turkish education.</p> <p>The reason of this difference is that Turkologs isn't in coordination and they do their studies according to their own perspective.</p> <p>In my study there are word kinds in related grammars, word groups, supplements and all sentence kinds and there are'nt any missing points, what is more examples are added the study.</p> <p>Word kinds, word groups, supplements, sentence kinds and how they are classified according to some criterions by Turkish Turkologs are expressed are by Turkish and Azerbaijan originated Turkologs in Turkey are compared in the study. In conclusion, it is obvious from the study that there are more differences than similarities.</p> <p>Before the each parts methods that are used and difficulties that confronted are expressed and at the end of each parts, parts evaluation are made item by item.</p> <p>Fundamental reason of this research is to show the similarities and differences of the approaches of Turkish grammar between Turkish and Azerbaijan originated Turkologs in Turkey themselves, and to enable new perspectives to the people that will study in this field.</p>	
Keywords: Comparison, Turkish Turkologs, Azerbaijan originated Turkologs in Turkey	

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin 1991 yılı Aralık ayında tarihe karışmasıyla bağımsızlığa kavuşan Türk Cumhuriyetleriyle Türkiye'nin daha yakın ve hâlen günümüzde de aynı sıcaklıkta devam eden siyasî ve iktisadî ilişkileri birçok Azerbaycanlı Türkoloğun Türkiye'ye gelerek edebî elçilik ve kültür elçiliği yapmalarına vesile olmuştur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde kendi dilleriyle birlikte Rus dilini en yüksek seviyede kullanmaları, beraberinde uzun ve köklü bir geçmişe sahip olan Rus Türkoloji metodlarıyla Türkçe'nin gramerine bakmalarına neden olmuş ve bu durum Türkiye'ye gelen Azerbaycan kökenli Türkologların Türkiye Türkolojisi metodlarıyla gramere bakan Türkiye Türkologlarıyla aralarında farklı bakış açılarına sebebiyet vermiştir.

Tüm bunların yanında, Rus bilim adamları tarafından yazılmış sözlükler, gramer kitapları, dil bilgisi araştırmaları ve bir lengüistik disiplin olarak bütün dillere veya dillerin çoğunluğuna ait olup genel özellikleri içeren dil evrenselliklerinin çağdaş dil biliminde eski Sovyetler Birliği'nde yapı ve anlama göre incelenmesi ve bunun sonucunda dildeki evrensel, millî özelliklerin yanı sıra yakın ve uzak akraba dillerin genel farklarını içeren yeni evrensel dil bilgileri Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlara bakış açısı kazandıran diğer nedenlerdir.

Bu yeniliklere kaynaklık eden Wilhelm Radloff'la başlatılan ve XX. Yüzyıl boyunca devam eden tarihî-karşılaştırmalı dil biliminin son büyük eseri olan, önce Sovyetler Birliği, şimdi ise Rusya Federasyonu Bilimler Akademisi Dilcilik Enstitüsü Türk Moğol Dilleri bölümünde hazırlanan 5 ciltlik "Türk Dillerinin Tarihî-Karşılaştırmalı Grameri"dir (Musaoğlu, 2002: 307).

Tüm bunlar araştırmacılara Türkçenin Grameri konusunda farklı bakış açıları sağlayarak Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların yaklaşımlarını şekillendirmiştir.

İki tarafın farklı bakış açılarına sahip olmalarının bir başka nedeni de, Alâeddin Mehmedoğlu'nun da ifade ettiği gibi Türklük biliminde fikirleri geniş yer tutan Jean Deny'nin "Türk Dili Grameri" adlı eseridir. Mehmedoğlu, Jean Deny'nin bu ünlü eserinde isim ve sıfat tamlamalarını "Kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi, mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren her topluluk" olarak tanımladığını ve bu tanımın Türkiye Türk dilciliğinde geniş yer tuttuğunu, hatta birçok dilbilimcinin de bugün bile o tarifin etkisinden uzaklaşamadıklarını söyler (Mehmedoğlu, 2006: 88).

Bu nedenlerden dolayı, Türkiye Türkçesi gramerinde bilimsel kaynaklara dayanarak çözülmeyi bekleyen birçok mesele vardır.

Bu meselelerin başında tezimizin de içeriğini oluşturan kelime türleri, kelime grupları, ekler ve cümle türlerinin tasnifi gelmektedir.

Bu konularda birçok yerli ve yabancı Türkolog fikrini ortaya koymuş, bu meselelere dikkat çekmiş fakat ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir çalışma ortaya koymamışlardır.

Bütün kaynaklara ulaşılması ve kaynakların derlenmesi imkânsız olduğundan bulabildiğimiz bütün kaynakları değerlendirerek; gramer kitapları, terim sözlükleri, müstakil çalışmaları ve farklı yaklaşımları olan Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki üniversitelerde çalışan ve belirlediğimiz konularda yaklaşımları bilinen Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların kitap, dergi, makale ve yaptıkları yüksek lisans tezleri esas alınmıştır.

Belirlediğimiz gramer kitapları, terim sözlükleri, müstakil çalışmalar dışında makale taraması için, Türk Dili dergisinin 1952'den 2008'e; Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi'nin 1979'dan 2008'e; Dil Dergisi'nin 1991'den 2007'ye; Ana Dili Dergisi'nin 1996'dan 2003'e; Türklük Bilimi Araştırmaları'nın 1995'den 2007'ye; Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nin 1996'dan 2008'e; Bilge Dergisi'nin 1994'den 2006'ya; Bilig Dergisi'nin 1996'dan 2008'e; Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nin 1995'den 2008'e; Dilbilim Araştırmaları Dergisi'nin 1997'den 2006'ya; Türkoloji Dergisi'nin 1964'den 2003'e; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin 1943'den 2006'ya; Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nin 1994'den 2006'ya; Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nin 1982'den 2006'ya; İlmî Araştırmalar Dergisi'nin 1995'den

2007'ye; Divan İlmî Araştırmaların 1996'dan 2003'e kadar çıkmış olan sayıları ve ulaşabildiğimiz tüm kaynaklar taranmıştır.

Ayrıca Cumhuriyet döneminde yapılan on beş civarında bilimsel toplantıda (sempozyumda vb.) sunulan bildirilerin yer aldığı kitaplar da gözden geçirilmiştir.

Meselelerin zm için, Türkologların koordinasyonlu bir çalışma yapıp bu konuların sınırlarının belirlenmesi, ortak terim birliğine gidilip Türk dili ile ilgili somut çalışmaların ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu alışma, Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların Türkçe'deki kelime türlerine, kelime gruplarına, eklere, cümle türlerine yaklaşımlarının belirlenip değerlendirilerek hangi noktalarda benzerlik hangi noktalarda farklılık gösterdiğini ayrıntılarıyla ve karşılaştırmalı olarak ortaya koyup, bu konuda çalışma yapacaklara yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, söz konusu ettiğimiz Türkologların yaklaşımlarına istinaden yer yer eksik veya kendileriyle çelişir ifadelerine de yer vererek Türk dilinin daha kolay ve daha doğru öğrenilmesi ve öğretilmesini sağlayacak bir ışık tutmayı da kendine hedef seçmiştir.

Çalışmanın nemi

Türkçe'nin gramerinde kelime türleri, kelime grupları, cümle türleri ve eklerin tasnifinin sınırlarının belirlenmesi, Türkçe'nin öğrenimi ve ğretimi konusunda karşılaşılan zorlukların tasnifi konusundaki farklılık ve tutarsızlıkları ortadan kaldırmak, kullanılan terimlerdeki farklılıkları gözler önüne serip birliktelik sağlamak çalışmanın önemini teşkil etmektedir.

Ayrıca, son yıllarda "Türk halklarının ortak bir yazı dili nasıl olabilir?" konusu çok geniş olarak tartışılmaktadır. Ortak bir yazı dili için dile ait gerekli malzeme bir araya getirilip, titiz, yoğun karşılaştırmalı bir çalışma ortaya konmalıdır. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların Türkçe'nin gramerine yaklaşımıyla sınırlandırılmış yoğun karşılaştırma içeren bu çalışma da bu büyük projeye küçük bir katkı sağlayabileceği inancındayız.

Bu eser, Türkiye Türkçesi'nde tasnifte, önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

Pek çok kişinin bildiği, ancak somut ve yazılı olarak ifade edilmeyen bir durum ortaya konmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmamızı, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar, Çalışma Alanları ve Çalışmaları, Kelime Türleri, Kelime Grupları, Ekler ve Cümle Türlerinin Sınıflandırılması ana başlıkları altında yapmaya çalıştık.

İlk bölümün dışındaki bölümlerde, bölüm başlıklarının alt başlıklarında Türkiye Türkologlarının sonra da Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların konuyla ilgili görüşlerine yer verip kullanılan terimleri tablolaştırdık ve buradan hareketle iki tarafın görüşlerini karşılaştırmalı olarak ortaya koyduk.

Bu karşılaştırmalı çalışmada Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hangi noktalarda benzerlik hangi noktalarda farklılık gösterdiğini belirledik.

Araştırma Tezinin İçeriği

Bu çalışmada karşılaştırma yöntemiyle Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların Türkçe'deki kelime türlerine, kelime gruplarına, eklere, cümle türlerine yaklaşımlarının ortaya konulup değerlendirilerek hangi noktalarda benzerlik hangi noktalarda farklılık gösterdiği ayrıntılarıyla ortaya koyulmuştur.

Bu konulara girilmeden önce, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan hangilerinin çalışmamıza dâhil edildiği, özgeçmişleri, çalışma alanları ve yayımladıkları kitap, makale, bildiri vb. birinci bölümde ayrıntılarıyla belirtilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünü oluşturan kelime türleri ve sınıflandırmalarında ise söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının kelime türleri için yaptıkları tasnifi konu ile ilgili yaklaşımları bilinen Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ile karşılaştırdık.

Bu Türkologlarda kelimelerin genellikle anlam ve görev bakımından sınıflandırıldığını tespit ederken, diğer taraftan Türkologların farklı tasnif ve tanımlar ortaya koyduğunu tespit ettik.

Ayrıca, Türkologların kelime türü tasnifinde göz önünde bulundurduğu çeşitli ölçütleri olduğunu ortaya çıkardık. Bu ölçütlerden ilki anlamdır. İkincisi ise sözcüklerden bazılarının cümlede kullanılırken hâl ya da çekim ekleri alması buna karşılık bazı sözcüklerin böyle bir ek almadan önceki sözcüğün bu eklerden birini almasını gerektirmesidir. Üçüncüsü ise kimi sözcüklerin cümlede tek başlarına öge oldukları halde kimi sözcüklerin kendi başlarına öge olma özelliğinin olmamasıdır.

Tezimizin üçüncü bölümü olan kelime gruplarının tasnifinde Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'nun kelime grubu içerisinde değindiği tek grup olan birleşik fiil hakkındaki yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak inceledik ve benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyduk.

Ortaya konan bu karşılaştırmalı çalışmada, kelime gruplarının tasnifi meselesinde Türkiye Türkçesi'nde bazı kelime gruplarının üst başlık hâlinde verilirken, bazı kelime gruplarının başka kelime grupları içinde onların bir çeşidi gibi verildiğini, bazı kaynaklarda ise değinilmeyen kelime gruplarının olduğunu belirledik.

Tezimizin dördüncü bölümünü oluşturan eklerin tasnifinde Türkiye Türkologlarının gramer kitaplarında yer alan yapım, çekim ve çatı eklerine bakış açılarıyla, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında Mammad İSAYEV'in yaptığı "Türkiye Türkçesi'nde ve Azerbaycan Türkçesi'ndeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezi ve yine Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun Azerbaycan Türkçesi – Türkiye Türkçesi Yapım Ekleri ve Azerbaycan Türkçesi – Türkiye Türkçesi Çekim Ekleri adlı makalelerini esas alarak karşılaştırmalı bir çalışma yaptık. Çalışmalarında ekler konusunda yaklaşımları yer almayan Alâeddin MEHMEDOĞLU'na ise bu bölümde yer vermedik.

Ekler konusu, gramer kitaplarının problemlili konuları arasında yer alır. Eklerin tanımı, yapısı ve türleri konusunda farklı görüşler mevcuttur.

Yaptığımız çalışmada eklerin Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların eserlerinde genel olarak yapım ve çekim ekleri olmak üzere ikiye ayrılarak incelendiğini, fakat alt başlıklara inildiğinde farklı değerlendirmeler yapıldığını ve bir birlik sağlanamadığını gördük.

Tezimizin beşinci bölümünü oluşturan cümle türlerinin tasnifinde söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'nun cümle türleriyle ilgili yaptığı tasnifi karşılaştırmalı olarak çalıştık.

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların yaptıkları cümle tasniflerinde ve bu tasniflerin alt başlığında yer alan cümle çeşitlerinin isimleri, sayıları, tanımları vb. noktalarda bu öğelerin benzerlikleri olsa da farklılıkların daha çok olduğunu tespit ettik.

Tezimizin içeriğini oluşturan bu dört bölümde de karşımıza çıkan sorunların başında kullanılan terim ve içerik konusunda yaşanan farklılık gelir. İçerikte yaşanan bu farklılığın ilgili konunun türlerinin farklı sayılarda verilmesi ve farklı sayılarda verilen türlerin Türkologlar tarafından farklı şekilde oluşturulması olarak tespit ettik.

Yoğun bilgi içeren bölümlerin değerlendirmelerindeki tespitlerde bize ve okuyana görsel açıdan kolaylık sağlaması bakımından Türkologların tercih ettikleri terimler tablolaştırılmıştır. Tablo yapılırken Türkologların kullandıkları tanımların içeriğine ve bu tanımlar doğrultusunda verdikleri örneklere dayanarak paralellik bulunanlar tablolarda alt alta sıralanmış ve gruplandırılmıştır. Grup olmayanlar, gruptan sonra yazılmıştır. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasından ilgili konularda yaklaşımları bulunamayanlar tablolara dâhil edilmemiş, bunların dışında müstakil çalışmaları ve bir de farklı yaklaşımları olan Türkologlar dâhil edilmiştir.

Çalışmanın genelindeki amacımız, bu alanda çalışma yapacaklara mukâyese imkânı sağlayıp, eksik noktaları açıklığa kavuşturmak ve çalışma yapacaklara yeni ufuklar açmaktır.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE'DEKİ AZERBAYCAN KÖKENLİ TÜRKOLOGLAR, ÇALIŞMA ALANLARI ve ÇALIŞMALARI

Tezimize başlamadan önce yaptığımız araştırmada Türkiye'de çalışan birçok Azerbaycanlı bilim adamı tespit ettik fakat konumuzla ilgili çalışmaları olmadığından hepsini tezimize dâhil etmedik.

1.1. Mehman MUSAOĞLU

Tezimize dâhil edip, tezimizde görüşlerinden yararlandığımız Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların özgeçmişlerinden başlayıp, çalışma alanları ve bilimsel çalışmaları hakkında bilgi verelim:

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan olan Mehman MUSAOĞLU, 1950 yılında Azerbaycan'da doğdu. Liseyi, Azerbaycan'ın Kürdemir İlçesinde (1967), üniversiteyi Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde (1972) okurken, doktorasını Azerbaycan Bilimler Akademisi, Nasimi Dilcilik Enstitüsü ve SSCB Bakanlar Kurulu Yüksek Tasnif Komisyonu'nda (1980), doktora- profesörlüğünü Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Tasnif Komisyonu'nda (1995) yaptı.

Akademik görevlerinin yanında, Azerbaycan Kürdemir İlçesi Yenikent Köyü lise öğretmeni (1972-1975); Azerbaycan Sumkayıt şehri lise öğretmeni (1975); Azerbaycan Bilimler Akademisi Nasimi Dilcilik Enstitüsü doktora öğrencisi, asistan, doçent, profesör (1975-1993); Ankara Üniversitesi Tömer Dil Öğretim Merkezi konuk öğretim üyesi (1993-1995); T.C. Tika, TDK dil uzmanı (1995-1997); Ankara Üniversitesi Tömer Konuk öğretim üyesi (1997-2004); Bilkent Üniversitesi İnsanî Bilimler ve Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi (1 Ocak 2005-31 Mayıs 2006); Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Sözleşmeli Öğretim Üyesi (22 Ağustos 2006) idarî görevlerinde bulunmuştur.

Mehman MUSAOĞLU'nun kitapları şunlardır:

Oğuz Qrupu Türk Dillarinin Müqayiseli Qrammatikası

Türkçe Açıklamalı Azerbaycan Atasözleri

Türkolojinin Çeşitli Sorunları Üzerine Makaleler-İncelemeler

Azerbaycan Türkçesi'yle yazılmış makaleleri şunlardır:

- 1.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Sıfat-Fiil Birleşimleri” başlıklı makale (Azerbaycan SSR EA Aspirantlarının İLMİ Konferansının Materyalleri, “ELM” Neşr. Bakü, 1976).
- 2.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zaman Anlamı Zarf-Fiil Birleşimlerinin Yapısal-Anlamsal Belirtileri” başlıklı makale (Azerbaycan SSR EA Aspirantlarının İLMİ Konferansının Materyalleri, “ELM”, Neşr. Bakü, 1978).
- 3.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zaman Anlamı Zarf-Fiil Birleşimleri” başlıklı makale (Azerbaycan SSR. EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İnce sanat serisi, Bakü, 1979).
- 4.“Çağdaş Azerbaycan Türkçesi'nde Zaman Anlamı Birleşik Cümleler” başlıklı makale (“Azerbaycan Mektebi” Dergisi, Dil ve Edebiyat Mecmuası, 1979, No: 3).
- 5.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zaman Anlamı Sıfat-Fiil Birleşimleri” başlıklı makale (Azerbaycan Devlet Üniversitesinin “İlmi Eserleri” Dil ve Edebiyat serisi, Bakü, 1979, No:3).
- 6.1980 yılı Mayıs ayında “Azerbaycan Kadını” dergisinde yayımlanan “İki Resim” başlıklı yazı.
- 7.1980 yılı Aralık ayında “Edebiyat ve İnce sanat” Gazetesinde yayımlanan “Hazar Denizine Kadar” başlıklı yazı.
- 8.1981 yılı Aralık ayında “Azerbaycan Gençleri” Gazetesinde yayımlanan “Tecrübi Fonetik” başlıklı yazı.
- 9.“Gelenek ve Yeniliğin İncelenmesi” başlıklı makale (“Azerbaycan” dergisi, 1982, No: 2.)
- 10.S. Arnazarov'un “Türkmen Dilinde Sözleş İlişkileri (Deneşdirme Planda)” kitabına (Aşkabad, “İlim”, 1982) değerlendirmesi (Azerbaycan SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi, 1982, No:4).

11. 1984 yılı Eylül ayında “Azerbaycan Muallimi” gazetesinde yayımlanan “Değerli İnceleme” başlıklı yazı.
- 12.“Çağdaş Azerbaycan Türkçesi’nde Subjekt Anlamalı Birleşik Cümlelerin Türleri” başlıklı makale (Azerbaycan SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi 1984, No: 3).
- 13.“ Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Subjekt Anlamalı Birleşik Cümleler” başlıklı makale (Azerbaycan SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi 1985, No: 2).
14. 1985 yılı Ocak ayında “Azerbaycan Gençleri” Gazetesinde yayımlanan “Türk Dillerinin Mukayeseli İncelenmesi” başlıklı yazı.
- 15.F. Celilov’un “Birleşik Cümle Sentaksı. Bağlaçsız Birleşik Cümle” kitabı üzerine değerlendirme (Azerbaycan. SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi, 1885, No:3)
- 16.1986 yılı Şubat ayında “Elm” Gazetesinde yayımlanan “Muhtelif Sistemli Dillerde Birleşik Cümle” başlıklı yazı.
- 17.1986 yılı Şubat ayında “Azerbaycan Gençleri” Gazetesinde yayımlanan “Araştırmalar ve Buluşlar” başlıklı yazı.
- 18.1986 yılı Haziran ayında “Azerbaycan Gençleri” Gazetesinde yayımlanan “Genç Dilcilerin Respublika Konferansı” başlıklı yazı.
- 19.1986 yılı Haziran ayında Azerbaycan Gencleri” Gazetesinde yayımlanan “Bizim Teklifler” başlıklı yazı.
- 20.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Obje Anlamalı Birleşik Cümleler” başlıklı makale (“Azerbaycan SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi, 1987).
- 21.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Karşılaştırma Anlamalı Birleşik Cümleler” başlıklı makale (“Azerbaycan Dilciliği” mecmuası, Genç dilcilerin İlmi Eserleri, Bakü, “ELM”, 1987).

- 22.“Predikatif Belirteçli Yan Cümleler ve Onların Konuşmada Yeri” başlıklı makale (Azerbaycan Konuşma Medeniyeti Problemleri, İlmî- Metodik Konferans Materyalleri, Bakü, 1984).
- 23.“Bazı Sözdizimsel Terimlerin Anlam-Kavram Özellikleri” (Azerbaycan Terminolojisi Problemleri, İlmî- Pratik Konferans Materyalleri, Bakü, 1988).
- 24.1988 yılı Ocak ayında “Azerbaycan Gençleri “ Gazetesinde yayımlanan “Bitişik veya Ayrı” başlıklı yazı.
- 25.1988 yılı Eylül ayında “ Sovyet Ermenistanı “ Gazetesinde yayımlanan “Mücadele Yılları” başlıklı yazı (Mahmut İsmayılov’un tarihi romanları üzerine değerlendirme).
- 26.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Yer Anlamlı Birleşik Cümle” başlıklı makale (Azerbaycan SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi, 1989, No:2).
- 27.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Nicel ve Nitel Anlamlı Çok Yüklemlî Birimler” başlıklı makale (Azerbaycan SSR EA Haberleri, Edebiyat, Dil ve İncenanat serisi, 1990, No:2).
- 28.1990 yılı Kasım ayında “Azerbaycan Gençleri” Gazetesinde yayımlanan “Manas’a Sevgi Sonsuzdur” başlıklı yazı.
- 29.“Azerbaycan Türkçesi’nde Subordinativ Tayin Konstrüksiyonları” başlıklı makale “Azerbaycan Dili Müasir Marhelede”. Genc Dilcilerin II Respublika Konferansının Materyalleri, 1990).
- 30.“Yazımız, Dilimiz, Tarihimiz” başlıklı makale (“Azerbaycan Komünisti” dergisi, 1991, No:1).
- 31.“Alfabe Kuruculuğu: Çetinlikler, neticeler” başlıklı makale (“Dünyaya kapı” Gazetesi, 1991, No:6,7).
- 32.“Edebi Bedii Dilin Tetkiki” başlıklı makale (“Azerbaycan” dergisi, 1991, No:1).
- 33.“Azerbaycan Türkçesi’nde Özel Birleşik Çokyüklemlî Birimlerin Bazı Üslubî Sözdizimsel Varyantları” başlıklı makale (Azerbaycan Edebî dilinin Norm ve

Normlaşma Meseleleri (Genc Dillerin III Respublika Konferansı Materyalleri, Bakü, 1991).

34.“Azerbaycan Türkçesi’nde Korrelyatif Tayin konstruksiyonları” başlıklı makale (Ontoloji Lengüistik Fenlerin Tedrisi Problemleri, Tusi ad. ADPU, Bakü, 1994).

35.1992 yılı Şubat ayında “İki Sahil” Gazetesinde yayımlanan “Dilimiz, Taleyimiz, Kaygılarımız” başlıklı yazı.

36.1992 yılı Mayıs ayında “İki Sahil” Gazetesinde yayımlanan “Hangi Yolu Seçmeli” başlıklı yazı.

37.1992 yılı Mart ayında “ İki Sahil “ Gazetesinde yayımlanan “Armamızda Hangi Tasvirler Olabilir “ başlıklı yazı.

38.1992 yılı Aralık ayında “İki Sahil Gazetesinde yayımlanan “Sözün Estetik Sehrinden Danışan Kitap” başlıklı yazı.

39.“ Birleşik Cümle Sentaksına İlişkin Yeni Terminoloji Birimler” başlıklı makale (“Dil Medeniyeti” Belleteni, Bakü,1993).

40.1993 yılı Ocak ayında “Yeni Müsavat” Gazetesinde yayımlanan “Türklüğümüz, Azerbaycancılığımız” başlıklı yazı.

41.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinin Mukayeseli Sözlüğü” kitabında bir bölüm (Kitap, Azerbaycan Bilimler Akademisi Nasimi Dilcilik Enstitüsü tarafından yayına hazırlanmıştır).

42.“Türk Lehçelerinde Birleşik Cümle” monografisi (Profesörlük tezi, Azerbaycan Bilimler Akademisi Nasimi Dilcilik Enstitüsü’nde hazırlanmıştır, Bakü 1994, 300s.) Çoğaltma metin.

43.“Türk Lehçelerinde Birleşik Cümle” adlı broşür. Profesörlük tezinin özeti, Bakü,1994,64s.) Çoğaltma metin.

Türkiye Türkçesi’yle yazılmış makaleleri şunlardır:

1.Türk Lehçelerinde Birleşik Tümcelerin Sözdizimsel-Anlamsal Bağlılığa Göre Modelleri ve Türleri, Dil Dergisi, Ankara Üniversitesi TÖMER, Nisan 1993.

2. Türk dilleri mi, Türk Lehçeleri mi?, Dil Dergisi, Ankara Üniversitesi TÖMER, Nisan 1993.
3. Ortak Türk Yazı Dili Prensiplerinin Gerçekleşmesi, Sürekli Dil Kurultayı Konuşma Metinleri, Ankara, 1993.
4. Türkoloji Üzerine, Türkoloji. Dil dergisi Özel Sayısı, Ankara Üniversitesi TÖMER, 1994, 19
5. Ortak Yazı Dili ve Dil Kültürü, Türkoloji. Dil Dergisi Özel Sayısı, Ankara Üniversitesi TÖMER, 1994, 19.
6. Oljas Süleymanov'un "Az İ Ya Eseri" ve Türkoloji. Türkoloji. Dil Dergisi Özel Sayısı, 27.
7. Türk Tefekküründe Hoşgörü Anlayışı. Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri, Antalya, 1995.
8. Türk Halkları Atasözlerinin Konu ve Dil Özellikleri, I. Makale, Uluslararası Edebiyat Kongresi, Eskişehir, 1995.
9. "Manas" Destanının Dilinde Birleşik Cümle, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Manas Bilgi Şöleni, Van, 1995.
10. M. Füzulinin Qezellerinde Sabit Fe'li Birleşmeler, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı dergisi, Ankara Üniversitesi TÖMER, 1996, 7 (Azerbaycan Türkçesinde).
11. Prof. Dr. Tofik Hacıyev 60 yaşında. Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu, 1996, 536.
12. Türk Dili Üzerine Değerli Bir Eser. Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu, 1996, 538.
13. Yazı Dilinde Pürizm, Alıntı Kelimeler ve Dil Kültürü, Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu, 1997, 544.
14. Türk Halkları Atasözlerinin Konu ve Dil Özellikleri. II. Makale, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, A. Ü. TÖMER, 1997, 11.

- 15.Azerbaycan'da Nevruz Bayramı, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, 1997, 12.
- 16.1997-1999 Yapılması planlanan genel çalışmalar projesi, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı dergisi, A.Ü. TÖMER, 1997, 12.
- 17.Fahrettin Yadiğar. "Dilimiz, Qeyretimiz, Qayğılarımız" Kitabına Ön Söz. Bakı 1997, (Azerbaycan Türkçesi'nde).
- 18.Çağdaş Lengüistik ve Türk Dilbilimi 3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara, 1999, s. 775 – 779.
- 19.Yazı Dilinde Norm, Varyant, Normlaşma ve Dil Bilimi Çalışmaları. II. Türk Dili Dergisi, 1997, 549, Türk Dil Kurumu.
- 20.Muhtar Awezov'un Edebi Mirası Türkiye Türkçesinde. Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Muhtar Awezov Özel Sayısı, Sayı: 14, Ağustos, 1997.
- 21.Türk Dil Biliminde Değerli Bir Eser, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 15, Ekim, 1997.
- 22.Türk Destanlarının Dilinde Bir Sentaks Özelliği Üzerine, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 15, Aralık, 1997.
- 23.Prof. Dr. Fahrettin Yadiğar. Yine orada.
- 24.Prof. Dr. Boris A. Serebrennikov. Personalıya, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 20, Ağustos 1998.
- 25.Dil Haqqında Söhbətler (Birinci Söhbət), Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 16, Aralık, 1997 (Azerbaycan Türkçesinde).
- 26.Dil Haqqında Söhbətler (İkinci Söhbət), Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 17, 1998 Ocak (Azerbaycan Türkçesinde).
- 27.Mahtumkulu Dilinin Söz Dizimi (Birleşik Cümle), Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Mahtumkulu Özel Sayısı, Sayı: 18, Nisan 1998.
- 28.Bahtiyar Vahabzade'nin Hayat Hikâyesi, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Bahtiyar Vahabzade Özel Sayısı, Sayı: 22, Aralık 1998.

- 29.Yine orada: Bahtiyar Vahbzade ve Ana Dili, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 22, Aralık, 1998.
- 30.Yine orada: Bahtiyar Vahabzadenin Fikir ve Sanat Dünyasından Seçmeler, s. 79 - 167.
- 31.Yine orada: Halk Şairi Bahtiyar Vahabzade ile Mehman Musaoğlu'nun Sohbeti, s. 66 – 78.
- 32.Azerbaycan Eğitim Sistemi ve Ana Dili Eğitimi: Ana Dili 3, 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının İncelenmesi. Dünyada ve Türkiye’de Ana Dili Eğitimi Sempozyumu, Bildiriler, A.Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Temmuz, Ankara, 1998. s. 273 -276.
- 33.Türk Dil Biliminin XXI. Yüzyıla Yönelik Temel Problemleri, A. Ü. TÖMER, Dil Dergisi, Sayı: 86 – Aralık 1999, s. 28 – 37.
- 34.Bir Daha Ortak Türkçe Üzerine, Uluslararası Dünyada, Türkçe Öğretimi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, 11 – 13 Mayıs 2000, İstanbul, s. 128 – 131.
- 35.“Kitab – ı Dede Korkut” Dilinin Bileşik Cümle Sentaksı, A. Ü. TÖMER Dil Dergisi, Sayı: 88 – Şubat 2000, s. 37 – 47.
- 36.Dil Evrensellikleri ve Türk Yazı Dillerinin Dil Bilgisi Üzerine, A. Ü. TÖMER Dil Dergisi, Sayı: 94 – Ağustos 2000, s. 53 – 64.
- 37.Türkiye Türkçesi’ndeki Lengüistik Gelişimler ve Değişimler, T.C. Bilkent Üniversitesi, Türk Dili Bayramı, 26 Eylül, 2001 Ankara, Bilişim Çağı ve Bilim Dili Olarak Türkçe, s. 10 – 22.
- 38.Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisi ve Fiilin İnceleme Yöntemleri, Uluslararası Dünya Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri, 10 -11 Mayıs 2001, İzmir, s. 62 – 68.
- 39.Azerbaycan’da Nevruz Bayramı, II Makale, Bilkent Üniversitesi, Türk Dünyasında Nevruz Bayramı ve Önemi, Bilkent Üniversitesi, 2002, s. 6 -9.
- 40.Ortak Türkçe Anlayışı ve Türk Dil Biliminin Temel Problemleri, A. Ü. TÖMER, Dil Dergisi, Sayı: 113, Mart – Nisan. 2002, s. 14 – 23.

41. Türkçe'nin İşlevsel Dil Bilgisinin Sözdizimsel-Metindilbilimsel Düzeyinin Düzenlenmesi Üzerine, 5. Dünyada Türkçe Öğrenimi Sempozyumu Bildirileri, 9 – 10 Mayıs 2002, Antalya- Side, s. 15 – 24.
42. Türk Dünyasında Çeviri Aktarma Sorunları ve Annaguli Nurmehmet'in Türkiye Türkçesindeki Eserleri, I. Avrasya Sanat Edebiyat Yıldızları Uluslararası Sempozyumu, 28 Nisan 2002, Ankara, s. 117 – 123.
43. Yine orada: Türkmenistanlı Yazar Annaguli Nurmehmet'in Edebiyatta 25. Yılında Eserleri ve Sanat Dünyasına Bakışlar Üzerine Değerlendirme, s. 213 – 218.
44. Ortaq Türk Atalar Sözləri, Dede Qorqud, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Elmi – edebi Toplu, 2002 / 2, Bakı, 2002, s. 130 – 143. Azərbaycan Türkçesi'nde.
45. Türkiye'de Son 10 yılda Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Üzerine Çalışmalar, TÜRKSOY, Türk Dünyası, Kültür, Sanat, Bilim, Haber ve Araştırma Dergisi, Sayı: 5, Ocak 2002, s. 7 – 10.
46. Türkçe'de Çeviri ve Aktarma, Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 24 sayı, 2003, s. 1 – 22.
47. Türkçe'deki Kaynak ve Erek Metin Odaklı Dilbilgisel Gelişmeler ve Dil Yanlılıkları Üzerine, Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçe'miz, ANAÇEV Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı, 2003, s. 151 – 158.
48. Türk Folklorik Metinlerinin Ontolojik-Lengüistik Temelleri, A. Ü. TÖMER Dil Dergisi, Sayı: 118, Ocak – Şubat 2003. s. 16 – 25.
49. Türkçe'nin İşlevsel Dil Bilgisi ve Metin Kompozisyonu, A. Ü. TÖMER Dil Dergisi, Sayı: 120, Mayıs – Haziran 2003, s. 22-40.
50. Nevruz Bahar Bayramıdır! TÜRKSOY, Türk Dünyası, Kültür, Sanat, Bilim, Haber ve Araştırma Dergisi, Sayı: 9 Mayıs 2003, s. 18 – 21.
51. Anar'ın Eserleri Türkiye Türkçesi'nde, TÜRKSOY, Türk Dünyası, Kültür, Sanat, Bilim, Haber ve Araştırma Dergisi, Sayı: 11 Ocak 2004, s. 25-30.

52. Türk Dilbiliminde Dilbilgisi Çalışmaları, Anadili, Dil ve Edebiyat Dergisi, 2004 Sayı:33, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos, s. 26-34,
53. Avrasya Türkçelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi. Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi, Haziran-Temmuz-Ağustos, 2004, s. 53-81.
54. Ortak Atasözlerimizin Sözdizimsel-Metindilbilimsel Özellikleri, Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu-2002, Bildiriler: 8-10 Mayıs 2002, Ankara:2004, s.12-19.
- 55.2. Uluslararası Fuzuli Şiir Yarışmasının Jüri Değerlendirmesi, İkinci Uluslararası Fuzuli Şiir Yarışması ve Türk Dünyası Şiir Şöleni, Ankara- 2004, s. 31-33.
56. Türk Sözlükçülüğü ve Türkçe Karşılaştırmalı-Açıklamalı Sözlükler (Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi Karşılaştırmalı-Açıklamalı Sözlüğü'nün Düzenlenme Prensipleri). Zeynep Korkmaz Armağanı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. 276-282.
57. Türkçe Dilbilgisinin Düzenlenmesinde Yeni Dilbilimsel Yöntemlerin Uygulanması Üzerine. Y. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, II. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s.2139- 2155.
58. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz (80. Doğum Yılı Münasebetiyle). Türkolojiya Dergisi, 2003 No 1-2, s. 103-107.
59. Ədəbi köçürülmə nəzəriyyəsinin əsas prinsipləri və məşin köçürməsi (proqram təminatı) sisteminin (software) linqvistik yönümü. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Dillər Universiteti, Tərcümə və Transmilli Proseslər, Beynəlxalq Konfrans, 14-15 Aprel, Tezislər, Bakı 2005, s. 31-32.
60. Ortak Türkçe. TÜRKSOY Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, 17 Sayı: Ekim 2005, s. 11-13.
61. Türkçede Deyimler. Vefa Hasanova ile beraber. TÜRKSOY Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, 19 Sayı: Nisan 2006, s. 11-13.
62. Türkoloji dilçilik Birinci Türkoloji Qurultaydan öncə və sonra. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, I Türkoloji Qurultayın

- 80 illik yubileyinə həsr edilmiş elmi konfransın tezisləri, 23-25 may 2006, Bakı, s. 87-90. Tez.
63. Türkoloji dilçilik Birinci Türkoloji Qurultaydan öncə və sonra. Birinci Türkoloji Qurultayın 80 illiyinə həsr olunmuş Elmi Konfransın Materialları, Bakı- 2007, s. 167-170. Məqalə.
64. Türkçe Aktarma Bilimi ve Dil Bilimsel Boyutları. Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı Bildirileri, 14 Mayıs 2005, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 139-158.
65. Azərbaycanlı Dilbilimci Türkolog Memmedağa Şirali Oğlu Şiraliyev. TÜRKSOY Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, 20 Sayı: Temmuz 2006, s. 10-13.
66. Birinci Türkoloji Kurultayı'nın 80. Yılı. TÜRKSOY Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, 20 Sayı: Temmuz 2006, s. 44-47.
67. Birinci Türkoloji Kurultayı'nın 80. Yılı Dolayısıyla Bakû'de Düzenlenen Uluslararası Bilimsel Konferans'ın Düşündürdükleri. Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 656 Ağustos 2006, s. 182-192.
68. Ağamusa Axundov'un "Dil və Ədəbiyyat (iki cildə), I cild, Bakı: Gənclik, 2003, 436 s." eserine dəyərlandırma. Türkologiya Dərgisi, Beynəlxalq Elmi Jurnal, No 1, Yanvar-Mart, Bakı 2006, s. 89-99.
69. Türkoloji dilçilikdə frazeologiya və frazeologizmlərin kontrastiv- və konfrontativ-müqayisəli təsnifi. Türkologiya Dərgisi, Beynəlxalq Elmi Jurnal, No 2-4, Aprel-Dekabr, Bakı 2006, 3. 29-54.
70. Türk Dünyası ve Türkçe Atatürk'ün Görüşleri Doğrultusunda.– "Nizami'den Yunus Emre'ye ve Atatürk'ten Haydar Aliyev'e Uzanan Sevgi yolu" Uluslar arası sempozyum, bildiriler, "Vektor" Nəşrlər Evi, Bakü, 2007, s. 118-136.
71. Dede Korkut Destanı Başucu Kitabımız. TÜRKSOY Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, 22 Sayı: Ocak 2007/1, s. 20-24.

72.Türk Dil Bilimi Çalışmaları. Prof. Dr. Taciser Onuk'a Armağan, Kültür Ajans Yayınları, Ankara. 2007, s. 259-281.

Rusça yazılmış makaleleri şunlardır:

1.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zaman Anlamı Birleşik Cümleler ve Zaman Anlamı Ortaç, Ulaç Birleşimleri” adlı broşür, Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilcilik Enstitüsü, Doktora tezinin özeti, Bakü,1980, 20 s. Çoğaltma metin.

2.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zaman Anlamı Birleşik Cümleler ve Zaman Anlamı Ortaç, Ulaç Birleşimleri” adlı doktora tezi (Tez, Nasimi Dilcilik Enstitüsünde hazırlanmıştır, Bakü, 1980,150 s.). Çoğaltma metin.

3.“Muhtelif Sistemli Dillerde Eşanlamlı Sözdizimsel Birimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi (“Karşılaştırmalı Lengüistiğin Problemleri” mecmuası, Bakü,1982).

4.Z.N.Verdiyeva, F.Y.Veyselov, F.M.Ağayeva'nın “Tecrübi Fonetik” adlı ders kitabı üzerine değerlendirme (“Sovetskaya Tyukologiya” dergisi, 1982,No:6).

5.K.M.Abdullayev'in “Azerbaycın Dilinde Basit Cümle Sentaksının Problemleri” adlı eseri üzerine değerlendirme (“Sovetskaya Tyukologiya “ dergisi,1983,No:4).

6.“Azerbaycan Türkçesi Sentaksında Sözdizimsel Evrim” başlıklı makale (“Evrin ve Dil Tarihi” mecmuası, Perm 1985).

7.“Türk Lehçelerinde Belirten Anlamı Birleşik Cümlelerin Yapısal-İşlevsel Sınıflandırılması” başlıklı makale (“Sovetskaya Tyurkologiya” dergisi,1986,No:4).

8.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Neden ve Amaç Anlamı Çokyüklemli Birimler” başlıklı makale (Sovetskaya Tyurkologiya” dergisi,1987, No:6).

9.Prof.Dr.A.M.Cavadov Hakkında (Sovetskaya Tyurkologiya” dergisi,1987, No:6).

10.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Neden-Sonuç Bağlantılı Birleşik Cümleler” başlıklı makale (“Üniversiteler Arası Bilimsel Eserler” mecmuası, Novosibirsk,1988).

11.“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Taz Anlamı Birleşik Cümleler” başlıklı makale (Azerbaycan SSR Bilimler Akademisi Bildirileri” mecmuası,1990, No:2).

- 12.N.Nartıyev'in "Çağdaş Türkmen Dilinde Birleşik Cümlelerin Yapısı" adlı eseri üzerine değerlendirme ("Sovyetskaya Tyurkologiya",1989,No:3).
- 13."Azerbaycan Metninde Artgönderimsel Araçların Rolü " başlıklı makale ("Milli Dillerin ve Edebiyatların Etkileşim ve Gelişim Kuralları. Metin. İletişim. Tercüme" mecmuası, Kazan, 1989).
- 14."Türk Lehçelerinde Birleşik Cümlelerin İncelenme Yöntemleri ve Hint-Avrupa Lengüistik Geleneği" başlıklı makale ("Sovyetskaya Tyurkologiya, 1990, No:1).
- 15.R.G.Ahmetyanov'un "Orta İdil Halkları Maddi Kültürlerinin Genel Kelime Hazinesi" adlı eseri üzerine değerlendirme ("Sovyetskaya Tyurkologiya" dergisi,1990, No: 4).
- 16."Ahıska Türklerinin Dilinde Gürcüce Alıntılar" başlıklı makale ("SSCB'nin Etnik Kökence Muhtelif Halklarının Yaşadığı Bölgelerde Dil Alakaları Problemleri" mecmuası, Mahçkala,1991).
- 17."Türk Lehçelerinde Sözdizimsel Konstrüksiyonların Çokyüklemlili Yapısı ve Yapısal Tipolojik Nitelendirilmesi" başlıklı makale "(Lengüistik Tipolojik Konferansı Materyalleri",Mskva,1990).
- 18."Kitab-ı Dede Korkut Destanlarının Dilinde Özel Birleşik Yapılanmalar" başlıklı makale ("SSCB Halklarının Manevi Kültürel Problemleri" mecmuası, Ufa,1991).
- 19."Oğuz Grubu Türk Lehçeleri Gelişiminin Periyotlara Ayrılması ve Özel Birleşik Çokyüklemlili Yapının Eşzamanlı ve Artzamanlı İncelenmesi" başlıklı makale ("Doğu Halklarının Geçmişi ve Geleceği" mecmuası, Mahaçkala, 1991).
- 20."Türk Lehçelerinde Özel Birleşik Yapılı Çokyüklemlili Birimlerin Yapısal-Anlamsal Türleri" başlıklı makale (Türkmenistan Bilimler Akademisi Haberleri, Toplumsal Bilimler Serisi,1993, No:1).

Türkiye’de kongre ve sempozyumlarda sunduğu bildiriler şunlardır:

1.1993 yılının Eylül ayında T.C. Kültür Bakanlığı’nca Ankara’da düzenlenen sürekli Türk Dili Kurultayı’nda “Ortak Yazım Dili Prensiplerinin Gerçekleşmesi” konusunda bildiri sunuldu.

2.1994 yılının Kasım ayında A.Ü. TÖMER tarafından Ankara’da düzenlenen “Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler” konulu seminerde “Türk Dünyasında Dil Ortaklığı” konusunda bildiri sunuldu.

3.1995 yılının Haziran ayında T.C. Kültür Bakanlığınca Antalya’da düzenlenen Uluslararası Hoşgörü Kongre’sinde “Türk Tefekküründe Hoşgörü Anlayışı” konusunda bildiri sunuldu.

4.1995 yılının Haziran ayında T.C. Kültür Bakanlığı’nca Bolu’da düzenlenen “Manas Destanı’nın 1000. Yılı Uluslararası Sempozyumu’nda “Manas Dilinin Sentaksı” konusunda bildiri sunuldu.

5.1995 yılının Ekim ayında Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarafından Van’da düzenlenen Manas Bilgi Şöleni’nde “Manas Destanının Dilinde Birleşik Cümle” konusunda bildiri sunuldu.

6.1996 yılının Eylül ayında Atatürk Dil, Tarih ve Kültür Merkezi tarafından Ankara’da düzenlenen III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı’nda “Çağdaş Lengüistik ve Türk Dil Bilimi” konusunda bildiri sunuldu.

7.1996 yılının Aralık ayında A.Ü. TÖMER tarafından Ankara’da düzenlenen Türk Cumhuriyetlerinde Ana Dili Eğitimi Sempozyumu’nda “Azerbaycan Eğitim Sistemi ve Ana Dili Eğitimi. Ana Dili İlkokul 3, 4. ve Ortaokul 5. sınıf Ders Kitaplarının İncelenmesi” konusunda bildiri sunuldu.

8.1997 yılının Nisan ayında Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı tarafından İstanbul’da düzenlenen V. Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı’nda Türk Dünyasında Türk Dilinin eğitim ve öğretimine ilişkin bazı sorunlar üzerine konferans verildi.

9. 1998 yılının Mart ayında Türk Devlet ve Topulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı tarafından Bursa’da düzenlenen V. Türk Devlet ve Topulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayında “Türk Dünyasında Dil Ortaklığı ve Yapılan Çalışmalar” konusunda bildiri sunuldu.
10. 21 Mart 1998 yılında Bilkent Üniversitesinde düzenlenen Nevruz kutlamalarında “Türk Dünyasında Nevruz Bayramı” konusunda bildiri sunuldu.
11. 1998 yılının Eylül ayında Bilkent Üniversitesince düzenlenen Türk Dili Bayramında, Bilgi Çağında Türkçe ve Yazı Dili Sorunları Panelinde “Türk Dil Biliminin XXI. yüzyıla Yönelik Temel Problemleri” konusunda bildiri sunuldu.
12. 25-29 Eylül 2000 yılında Türk Dil Kurumunca İzmir’de düzenlenen Dördüncü Uluslararası Türk Dili Kurultayı’nda “Türkiye Türkçesinde Kelime Hazinesi, Söz Dizimi ve Metin Düzeyindeki Bazı Lengüistik Gelişmeler ve Değişimler Üzerine” konusunda bildiri sunuldu.
13. 11 – 13 Mayıs 2000 yılında A.Ü. TÖMER ve Kültür Bakanlığınca İstanbul’da düzenlenen Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumunda “Bir Daha Ortak Türkçe Üzerine” konusunda bildiri sunuldu.
14. 26 Eylül 2001 yılında Bilkent Üniversitesinde düzenlenen Bilişim Çağı ve Bilim Dili Olarak Türkçe Panelinde “Türkiye Türkçesindeki Lengüistik Gelişimler ve Değişimler” konusunda bildiri sunuldu.
15. 10 -11 Mayıs 2001 yılında A.Ü. TÖMER ve Kültür Bakanlığınca İzmir’de düzenlenen Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumunda “Türkçe Öğreniminde Dilbilgisinin Yeri ve Fiilin İncelenme Yöntemleri” konusunda bildiri sunuldu.
16. 29 Mart 2002 yılında A.Ü. TÖMER tarafından A.Ü. Rektörlüğü 100. Yıl Salonunda düzenlenen Ortak Dil Türkçe Panelinde “Ortak Türkçe Anlayışı ve Türk Dil Biliminin Temel Problemleri” konusunda bildiri sunuldu.
17. 9 – 10 Mayıs 2002 yılında A.Ü. TÖMER, Türk Hava Yolları ve Kültür Bakanlığınca Antalya’da düzenlenen 5. Dünyada Türkçe Öğretimi Seminerinde

“Türkçe'nin İşlevsel Dilbilgisinin Sözdizimsel-Metindilbilimsel Düzeyinin Düzenlenmesi Üzerine” konusunda bildiri sunuldu.

18. 28 Nisan 2002 yılında Ahmet Yesevi Üniversitesi, TÜRKSAV, Türk Dünyası Kültür Merkezince düzenlenen 1. Avrasya Sanat-Edebiyat Yıldızları Uluslararası Sempozyumu'nda “Türk Dünyasında Çeviri Aktarma Sorunları ve Annaguli Nurmehmet'in Türkiye Türkçesindeki Eserleri” konusunda bildiri sunuldu.

19. 21 Mart 2002 yılında Bilkent Üniversitesince düzenlenen Türk Dünyasında Nevruz Bayramı ve Onun Önemi Panelinde “Nevruz Bayramı” konusunda bildiri sunuldu.

20. 7 – 10 Mayıs 2002 yılında A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde düzenlenen Türklük Bilgisi Sempozyumunda “Ortak Atasözlerimizin Sözdizimsel-Metindilbilimsel Özellikleri” konusunda bildiri sunuldu.

21. 25 Eylül 2002 yılında TÜRKSOY ve Türk Dil Kurumunca düzenlenen Türk Dünyasında Ortak Dil Türkçe Bilgi Şöleninde “Türk Yazı Dilleri Bağlamında Ortak Dil Türkçe” konusunda bildiri sunuldu.

22. 03 Mart 2003 yılında Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfınca Ankara'da düzenlenen Cumhuriyetimizin 80. yılında Türkçe'miz Sempozyumunda “Türkçe'deki Kaynak ve Erek Metin Odaklı Dilbilgisel Gelişmeler ve Dil Yanlıları Üzerine” konusunda bildiri sunuldu.

23. 03 Mayıs 2003 yılında Ahmet Yesevi Üniversitesi, TÜRKSAV ve Türk Dünyası Kültür Merkezince düzenlenen 2. Avrasya Sanat-Edebiyat Yıldızları Uluslararası Sempozyumunda “Anar'ın Eserleri Türkiye Türkçesinde” konusunda bildiri sunuldu.

24. 14 – 21 Temmuz 2003 yılında Bayburt'ta TÜRKSAV ve Bayburt Belediyesince 9. düzenlenen Dede Korkut Şölenlerinde “Kitab-ı dede Korkut Destanları Dilinde Bir Metin Türü Üzerine” konusunda bildiri sunuldu.

25. Türkçede oR, oT Etkinlik-Oldurganlık Çatı Görünümünün Dilbilgisel-Sözlüksel Belirlenmesi ve Öğretimi Üzerine, Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi A.Ü. Tömer, 15-16 Nisan 2004 Ankara.

26. Atatürk'ün Dil Üzerine Görüşleri. I Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Atatürkçü Düşünce Derneği ve Ankara Üniversitesi, 9 Haziran 2004, Ankara.

27. Atatürk'ün Türkçe Görüşleri Doğrultusunda. Uluslararası Nizami'den Yunus Emre'ye Atatürk'ten Haydar Aliyev'e Sevgi Yolu Sempozyumu, Avrasya Dostluk, Kültür, Sanat ve Turizm Kurumu Genel Başkanı ve Bakü AvrasyA Üniversitesi, Ankara.

28. Türkçe Dilbilgisinin Düzenlenmesinde Yeni Dilbilimsel Yöntemlerin Uygulanması Üzerine, Y. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004.

29. Türkiye Türkçesi ile En Yakın Akraba Türk Dilleri Arasında Otomatik Aktarma Yazılımının Dilbilimsel Boyutu, IV. Bilişim İşbirliği Forumu, Türk Cumhuriyetleri Bilgi Teknolojileri Grubu, Bakü, 14-15 Aralık 2004.

30. Türkçe Aktarma Bilimi Disiplini Ve Dilbilimsel Boyutları, Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı, 15 Mayıs 2005, Türk Dil Kurumu, Ankara.

31. Türkoloji dilçilik: Birinci Türkoloji Qurultaydan öncə və sonra. I Türkoloji Qurultayın 80 illik yubileyinə həsr edilmiş ellmi konfrans, 23-25 may 2006, Bakı.

Eski Sovyetler Birliği Rusya Federasyonu ve Azerbaycan'da kongre ve sempozyumlarda sunduğu bildiriler şunlardır:

1. Azerbaycan Bilimler Akademisi Nasimi Dilcilik Enstitüsü'nün düzenlediği seminer, sempozyum ve kurultaylarda Türk dilbiliminin çeşitli sorunları üzerine konferanslar ve bildiriler (1978 – 1992).

2. 1982 yılı Aralık ayında “Karşılaştırmalı Lengüistiğin Problemleri” adlı Respublika Sempozyumu'nda “Muhtelif Sistemli Dillerde Eşanlımlı Sözdizimsel Birimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi” konusunda bildiri sunuldu.

3. 1985 yılı Mayıs ayında Perm'de Perm Üniversite'since düzenlenen Evrim ve Dil Tarihi Sempozyumunda “Azerbaycan Türkçesi Sentaksında Evrim” konusunda bildiri sunuldu.

4.1986-1990 yılları arasında SSCB Bilimler Akademisi Sibiry Bölümü tarafından Novosibirsk’de düzenlenen “Muhtelif Sistemli Dillerde Birleşik Cümle” adlı sürekli sempozyumunda Türk lehçelerinde birleşik cümlelerin çeşitli sorunlarına ilişkin bildiriler sunuldu. 1986, 1988, 1990.

5.1987-1989 yılları arasında Sankt Petersburg’da Sank Petersburg Devlet Üniversitesi’nce sürekli olarak düzenlenen sempozyumlarda “Dilin Semantiği” konusunda bildiriler sunuldu. 1987, 1988, 1989.

6.1986-1991 yılları arasında N. Tusi Azerbaycan Pedagoji Üniversitesi’nde düzenlenen Sürekli Dil Kurultayları’nda Terminoloji ve Dil Kültürünün Çeşitli Problemlerine ilişkin bildiriler sunuldu.

7.1989 yılının Eylül ayında Kazan’da düzenlenen “Milli Dillerin ve Edebiyatların Karşılıklı Alakası ve Gelişme Kuralları. Metin. İletişim. Tercüme” Sempozyumunda “Azerbaycan Metninde Artgönderimsel Araçların Rolü” konusunda bildiri sunuldu.

8.1990 yılının Eylül ayında Manas Destanının incelenmesine ait Bişkek’te düzenlenen 1 Sempozyumda “Türk Destanlarının Dilinde Bazı Sözdizimsel Yapılanmalar” konusunda bildiri sunuldu.

9.1990 – 1992 yılları arasında Mahaçkala, Bakü, Ufa, Moskova şehirlerinde düzenlenen çeşitli sempozyum ve kurultaylarda dil tarihi, yazı dilinde alıntılar ve birleşik cümle sentaksı konularında bildiriler sunuldu. 1990, 1991, 1992.

Projeleri şunlardır:

Türklerin kökleri

Türk dünyası ortak edebiyatı

Azerbaycan diyalektolojisi atlası ve sözlüğü projesi

Ortak türkçe ve türk yazı dilleri arası aktarma

Türk dil bilimine giriş (<http://w3.gazi.edu.tr/web/mehman/>, 20.5.2010).

1.2. Alâeddin MEHMEDOĞLU

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri ise ALÂEDDİN MEHMEDOĞLU’dur.

Alâeddin MEHMEDOĞLU, 1 Mart 1942 doğdu. Lisansını, 1965 yılında Bakü Devlet Üniveristesi Azerbaycan Dili (Türkçesi) ve Edebiyatı bölümünde yaparken, yüksek lisansını da aynı üniversite ve bölümde “Çağdaş Azerbaycan Dilinde (Türkçesinde) Baş (Temel) ve Budag (Yardımcı) Cümle Arasında Zaman Uyuşmaları (Zaman Budag (Yardımcı) Cümlesi Esasında” teziyle 1975 yılında yaptı. “Çağdaş Azerbaycan Dilinde (Türkçesinde) Baş (Temel) ve Budag (Yardımcı) Cümle Arasında Zaman Uyuşmaları” adlı doktora tezinden sonra, profesörlüğünü, Azerbaycan Dili (Türkçesi) alanında Azerbaycan İlimler Akademisinde 1994 yılında tamamladı.

Tashihçi (1966-1967); öğretmen (1967-1971); Bakü Devlet Üniversitesi’nde asistan (1971-1972); Nizami adına edebiyat müzesinde baş laborant (1972-1973); Azerbaycan Merkezi Müellimleri Tekmilleştirme Enstitüsünde metodist (1973-1976); Azerbaycan Merkezi Müellimleri Tekmilleştirme Enstitüsünde bölüm müdürü (1976-1979); Yard. Doç. iken, Azerbaycan İhtisas Enstitüsünde bölüm başkanı (1979-1982) ve (1985-1987); Doç. Dr. iken, Azerbaycan İhtisas Enstitüsünde bölüm başkanı (1987-1991) ve (1991-1992); T.C.Fırat Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi (1992-1993); Doç. Dr. iken Azerbaycan İhtisas Enstitüsünde bölüm başkanı (1993-1994); Azerbaycan İhtisas Enstitüsünde bölüm başkanı; Profesör iken Azerbaycan İhtisas Enstitüsünde bölüm başkanı (1994-1999); T.C.Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi (10.03.1999); T.C.Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı (06.04.1999-2009) görevlerinde bulundu. Sakarya Üniversitesi’nden emekli olduktan sonra Eylül 2009-10 Nisan 2010 tarihleri arasında Bilecik Üniversitesi’nde çalıştı. 11 Nisan 2010 yılında vefat etti.

Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun yönettiği yüksek lisans tezleri şunlardır:

Özgül, T; “Türkiye Türkçesi’nde Cümle öğelerine Yeni Bir Bakış ve Onların İfade Vasıtaları”, Sakarya Üniversitesi, 2002.

Pul, Mehmet; "Türkiye Türkçesi'nde Edat", Sakarya Üniversitesi, 2002.

Kuru, Ayşen; "Türkiye Türkçesi'nde Basit Cümlenin Sınıflandırılması", Sakarya Üniversitesi, 2002.

İyiyol, Fatih; "Sakarya Türkmenleri (manavları)'nde İnanışlar" (Tavuklar Köyü ve Büyük Esence Köyü örneği), Sakarya Üniversitesi, 2003.

Arabul, Olcay; "Türkiye Türkçesi'nde Kelime Gruplarının Sınıflandırılması", Sakarya Üniversitesi, 2004.

Özgül, Mustafa; "Koroğlu ve Kaçak Nebi Destanlarının Benzer Tarafları", Sakarya Üniversitesi, 2004

Yılmaz, Ayşe; "Türkiye Türkçesi'nde Nesne Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle" Sakarya Üniversitesi, 2005.

Ersoy, İhsan; "Türkiye Türkçesi'nde Bağımsız Birleşik Cümle" Sakarya Üniversitesi, 2005.

Üniversitede verdiği dersler, Türk Halkları, Azerbaycan-Türkmen Türkçesi, Türk Dil Bilgisi, Ortak Türk Yazı Dili, Basit Cümle Söz Dizimi, Türk Dilinin Kelime Gruplarının Sınıflandırılması, Türk Halk Edebiyatı, Türk Dili Tarihi, Çağdaş Türk Edebiyatları, Birleşik Cümle Meseleleri, Türkçenin Bugünkü Meseleleri, Aşıklık Geleneği, Türk Dilinde Yardımcı Kelime Çeşitleri, Birleşik Cümle Söz Dizimi, Türk Halkları, Türk Dili Tarihidir.

Yazılan uluslararası kitaplar veya kitaplarda bölümler şunlardır:

- 1."Çağdaş Azerbaycan Dili'nde Temel ve Yardımcı Cümleler Arasında Zaman Uyuşmaları", Bakü 1975.
2. "Sıfat-Fiil, Zarf-Fiil ve Mastar Gruplarının Eğitimi", Maarif Neşriyatı, Bakü 1976.
3. "Azerbaycan Türkçesi'nin Eğitiminde Bazı Eklerin Öğretilmesi", Bakü 1982.
4. "Azerbaycan Türkçesi'nin İnkişafı ve Burjuva İdeolojisinin Tenkidi", Bakü 1983.

5. "Söz Dizimi Üzerine Azerbaycan Dili ve Edebiyatı, Müellimlerinin İhtisasının Yükseltilmesi", Bakü 1987.
6. "Bağımlı Birleşik Cümle Üzerine Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Müellimlerinin İhtisasının Yükseltilmesi", Bakü 1990.
7. "Latin Grafikalı Azerbaycan Alfabesinin Öğretilmesi Metodu", Bakü 1991.
8. "Bağımlı Birleşik Cümleler ve Onların Özellikleri", Maarif Neşriyat, Bakü 1992.
9. "Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Ortaklı)", I.Cilt, Ankara 1991.
10. "Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Ortaklı)", II. Cilt Ankara 1992.
11. "Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Cep Sözlüğü", Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi-Türkiye Türkçesi, (Prof.Dr. Ahmet B. ERCİLASUN ile birlikte.), Ankara 1991.
12. "İslam Prensipleri" (Azerbaycan Türkçesine Aktarma.), İstanbul 1991.
13. "Benim Türk Dünyam" (İlmî Belgesel), Ankara 1992.
14. "Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü", Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi İngilizce-Rusça, (Yrd. Doç. Dr. Ahmet BURAN ve Araş. Gör. Hatire A. Aliyeva ile birlikte), İzmir 1994.
15. "Rusca-İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce-Rusca Sözlük", (Araş. Gör. Elçin A. Aliyev ile birlikte), Ankara 1996.
16. "Başlangıçtan Bugüne Kadar Türkiye Türk Edebiyatı (Azerbaycan Türkçesine Aktarma ve Sözlük Yapma)", Türk Ocakları Yay. Ankara 1999, s.1-700.
17. "Türk Dili Varlığımızdır", Adapazarı 2000, s.1-213.
18. "Türk Dili'nde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi", Adapazarı, Aşiyen yayınları, 2001, s-3-359
19. "Türkiye Türkçesi'nde Birleşik Cümle Üzerine", Sakarya Üniversitesi Rektörlük Basımevi, Sakarya, 2005, s.1- 170.

20. "Türkiye Türkçesi'nde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış", Aşiyay Yay., Adapazarı, 2006

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleleri şunlardır:

1."Baş (Temel) ve Budag (Yardımcı) Cümlelerde Zaman Uyuşmaları", Azerbaycan Devlet Üniversitesi, "İlmî Eserler", Dil ve Edebiyat, 1971, Nr. 4, s.66-72.

2."Baş (Temel) ve Budag (Yardımcı) Cümle Arasında Zaman Uyuşmaları", Azerbaycan Devlet Üniversitesi, "İlmî Eserler", Dil ve Edebiyat, 1972, Nr.1, s. 47-52.

3."Baş (Temel) ve Budag (Yardımcı) Cümle Arasında Zaman Uyuşmaları", (III Makale) Azerbaycan Devlet Üniversitesi, "İlmî Eserler", Dil ve Edebiyat, 1972, Nr. 3, s.74-80.

4."Baş (Temel) ve Budag (Yardımcı) Cümle Arasında Zaman Uyuşmaları", (Mutlak ve Nispi Zamanlık Hakkında) Azerbaycan Devlet Üniversitesi, "İlmî Eserler", Dil ve Edebiyat, 1972, Nr. 5, s.56-63.

5."Azerbaycan Dili Derslerinde Terim Dolaşıklığına Dair", Azerbaycan Dili ve Edebiyat Tedrisi (Metodik Mecmua), 1976, Nr.4, s.90-92.

6."Derslik ve Orfografiya", Azerbaycan Mektebi Dergisi, 1977, Nr.7, s.71-73.

7."Ana Dili Tedrisinde İlmilik", İptidai Mektep (Metodik Mecmua), 1979, Nr. 5, s.8-11.

8. "İdi, İmiş, İse'nin Mövkeyi Hakkında Bazı Notlar" (Ortaklı), Azerbaycan Devlet Üniversitesi, "İlmî Eserler", Dil ve Edebiyat, 1979, Nr.1, s.33-40.

9. "Tabeli Mürekkeb Cümlelerin (Bağımlı Birleşik Cümlelerin) Öğretmesinde Zaman Uyuşmalarının Rolü", Azerbaycan Dili, (Respublika İlmî-Metodik Konferansın Materialları), Bakü, 1984, s.66.

10."Tabeli Mürekkeb Cümlelerde Zaman Uyuşmalarının Nitg (Nutuk) İnkişafına Tesiri (Belirten Yardımcı Cümle Esasında)", Nitg Medeniyeti Meseleleri (İlmî Eserlerin Tematik Mecmuası), (Bakü, 1985, s. 83-87).

- 11."Kitab-ı Dede Gorgud ve Zakafkasya (Kafkasyaarkası) Arazisindeki Coğrafi Adlar Hakkında" (Ortaklı), Azerbaycan Onomastik Problemlerine Dair Konferans Materialleri, Bakü, 1987, s.324-325.
- 12."Tabeli Mürekkeb Cümlelerin (Bağımlı Birleşik Cümlelerin) Tedrisinde Kompüterden(Bilgisayardan) İstifade, Azerbaycan ve Edebiyat Tedrisi, (Metodik Mecmua), 1987, Nr. 4, s.3-9.
- 13."Tabeli Mürekkeb Cümlelerde Zaman Uyuşmaları", Azerbaycan Dilinde Sintaktik Konstruksiyalar, (İlmi Eserlerin Tematik Toplusu), (Bakü, 1987, s.68-70).
- 14."Dâhili Teyin Budag Cümleli (İç Belirten Yardımcı Cümleli) TMC ve Onların Zaman Uyuşmaları Hakkında", Azerbaycan Dili ve Edebiyat Tedrisi, (Metodik Mecmua), 1988, Nr.3, s.49-54.
- 15."Tabeli Mürekkeb Cümlelerde Zaman Uyuşmaları ve Nitg (Nutuk) İnkişaf Meseleleri", Azerbaycan Nitg Medeniyeti Problemleri, (İlmî-Metodik Konferansın Materialleri-18 Aralık 1987), (Bakü, s.90-92).
- 16."Tabeli Mürekkeb Cümlelerde Zaman Uyuşmaları ve Uslubi İmkânlar", Uslûbiyyat Meseleleri, Bakü, 1990, s. 46-49.
- 17."Türk Köklü Yer Adlarına Kaygı İle Yanaşmalı", Azerbaycan Onomastikası Problemlerine Hasr Olunmuş III İlmî-Nazarî Konferansın Materi, 28-29 Mart 1990), Bakü, s. 120.
- 18."Tabeli Mürekkeb Cümlelerin Tedrisinde Bilgisayardan İstifade", Filologiya Meseleleri, Nazarîyya ve Metodika (II Burakılış), Bakü, 1990, s. 42.
- 19."Ortak Türk Edebi Dili Hakkında", Filologiya Meseleleri, Nazarîyye ve Metodika (II Burakılış), (Bakü, 1990, s.43.).
- 20."Dillerin Karşılıklı Alâkası", Milli Eğitim Dergisi, Ankara, Aralık 1990, nr. 104, s.30-33.
- 21."Azebaycan; Dil ve Alfabesi Hakkında Düşünceler", Benim Türk Dünyam, Ankara, 1991, s.125-133.

- 22."Dillerin Karşılıklı Alâkası", Milli Kültür Dergisi, Ankara, Temmuz 1991, Nr. 86, s.51-52.
- 23."Türk Dili Şiir Sanatını Ulu Üstadı", (Ortaklı), Milli Kültür Dergisi, Ankara, Ağustos 1991, nr. 87, s.29-32.
- 24."Türk Dünyasını Ölmez Şairi", Türk Kültürü Dergisi, Ankara, Ağustos 1991, Nr. 340, s.477-486.
- 25."Tabeli Mürekkep Cümlelerin(Bağımlı Birleşik Cümlelerin) Araştırılması Hakkında", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul, Ağustos 1991 Nr. 73, s.165-168.
- 26."Karmaşık Cümle Sintaksısı", Türk Dünyasının Sosyal Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı, Kayseri, 23-25 Ekim 1991.
- 27."Ulu Türk Şairi Yunus Emre'ye Selamlar", (Ortaklı) Erciyes Dergisi, Kayseri, Şubat 1992, Nr. 170, s.21-29.
- 28."Dede Korkut Boyları ve Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı", (Ortaklı) Milli Folklor Dergisi, Ankara, 1992, c. 2, Nr. 11, s.21-26.
- 29."Alfabe Hakkında Düşünceler", Milli Kültür Dergisi Ankara, Mayıs 1992, Nr. 92, s. 21-22.
- 30."Birlik Alfabetesi", Milli Kültür Dergisi, Ankara, Haziran 1992, Nr. 93, s.28-30.
- 31."Yesevilik Tarikatının Azerbaycan'a Tesiri Üzerine", Milletlerarası Hoca Yesevi Sempozyumu Bildirileri, Kayseri, 26-29 Mayıs 1993, s.281-290.
- 32."Ortak Dilbilim ve Dil Bilgisi Terimleri Üzerine Bildiri Özetleri", Sürekli Türk Dili Kurultayı, Ankara, 22-26 Eylül 1993, s.23.
- 33."Girişik Karmaşık Cümle Sintaksisi Hakkında", Uluslararası Türk Dili Kongresi, Ankara,29 Eylül-1 Ekim 1992, s.487-499.
- 34."Büyük Türkçü Ali Bey Hüseyinzade ve Ortak Türk Dili", (Ortaklı), Ülkü Ocağı Dergisi, Ankara, Kasım 1997, Nr. 43, s.45-49.

- 35."Dilimizin Adı Hakkında Düşünceler", Ülkü Ocağı Dergisi, Ankara, Aralık 1997, Nr. 44, s.38-44.
- 36."Türk Milliyetçiliği, Ahmet Cevat ve Ana Dili Meselesi Üzerine", (Ortaklı) Ülkü Ocağı Dergisi, Ankara, Şubat-Mart 1998, Nr. 46, s.62-67.
- 37."Ortak Türk Yazı Problemi Hakkında İlk Tez", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Ankara, Bahar / 1998, Nr. 5, s.526-530.
- 38."Azerbaycan Edebiyatında Dini Konu Üzerine I", Gençlik Dergisi, Ankara, 1996, Nr. 52,s.42-43.
- 39."Azerbaycan Edebiyatında Dini Konu Üzerine II", Gençlik Dergisi, Ankara,1996, Nr. 53,s.47-48.
- 40."Azerbaycan Edebiyatında Dini Konu Üzerine III", Gençlik Dergisi, Ankara,1996, Nr. 55.
- 41."Türk Dünyası: Azerbaycan", Gençlik Dergisi, Ankara,1998, Nr. 73.
- 42."Türk Dünyası: Kazakistan", Gençlik Dergisi, Ankara,1998, Nr. 74, s.57-59.
- 43."Türk Dünyası: Özbekistan", Gençlik Dergisi, Ankara,1998, Nr. 75, s.38-40.
- 44."Türk Dünyası: Türkmenistan", Gençlik Dergisi, Ankara,1998, Nr. 76, s.57-59.
- 45."Türk Dünyası: Kırgızistan", Gençlik Dergisi, Ankara,1998, Nr. 77, s.49-51.
- 46."Türk Dünyası: Tataristan", Gençlik Dergisi, Ankara, 1998, Nr. 78, s.52-54.
- 47."Türk Dünyası: Başkurdistan", Gençlik Dergisi, Ankara, 1998, Nr. 79, s.51-53.
- 48."Bağımlı Birleşik Cümle Üzerine", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Ankara, Mart 1999, Nr.567, s.222-229.
- 49."Türk Dünyasının Ölmez Şairi Hüseyin Cavid ve Onun "PEYGAMBER" Eseri", TürkKültürü Dergisi, Ankara, 1999, Nr. 432, s.218-225.
- 50."Dil ve Üslup Üzerine", Kervan Dergisi, Temmuz-Aralık 1998, Nr. 5-6-7, s.14-15.

51. “Türk Dilinde Girişik Birleşik Cümle Meselesi”. III. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı, Ankara 1999, s. 745-768.
52. “Yer Adları ‘Tarihin Aynasıdır’, Türk Kültürü, Eylül 1999, S.437, s.552-558.
53. “Yabancı Dil Öğretiminin Ana Dili İle Karşılaştırmalı Eğitimi Üzerine”, Dilbilimi ve Dil Eğitimi, 2000, Özel Sayısı 4, Erzurum 2000, s.153-165.
54. “Türkçe Benim Ses Bayrağımdır”, Türk Kültürü, Mart 2000, S.443, s.155-159.
55. “Bağlaç ve Virgül Üzerine”, Türk Kültürü, Haziran 2000, S.446, s. 341-346.
56. “Bağımsız Azerbaycan ve Devlet Dili Terimi Üzerine”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 2002, yıl:8, sayı:43, s.374-380
57. “Türkiye Türkçesi’nde Bazı Gramer Terim ve Anlayışlar üzerine”, Sakarya Üniversitesi, Fen-edebiyat Dergisi, Yıl 2002, sayı:1-2, s.124-140
58. “Türkiye Türkçesi’nde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış (1. Makale)”, Türk Dünyaları Araştırmaları Dergisi, Ağustos 2002, sayı:139, s.181-194
59. “Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış (II.Makale)”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 142, Şubat,2003, s.171- 181.
60. “Dede Korkut Kitabı’nda Bağımlı Birleşik Cümle”,SAÜ Fen-Edebiyat Dergisi, Aralık, 2002, s.165- 180.
61. “İnvader Exiles The Home Owner”,”Babylon-Azerbaijan”, Vol.3, No. 1(3), Seattle, USA, 2003, s.14- 15.
62. “ Bir Daha Birleşik Cümle Üzerine”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2004, Sayı:4, s. 9- 23.
- 63.” Uluslar Arası Düzeyde Türk Cumhuriyet ve Topluluklarını Tanıtma Çabalarındaki Yanlışlıklar Üzerine”(ABD Wisconsin Üniversitesi Madison, Prof.Dr. Uli Şamiloğlu’na açık mektup), SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, 2004, Sayı: 6, Nu-1-2, s.62-68.

64. "Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine", V.Uluslar arası Türk Kurultayı Bildirileri" (I-II.ciltler) 20- 26 Eylül 2004, Ankara, s. 2065- 2102.

65." Türk Cumhuriyet ve Topluluklarını Tanıtma Çabalarındaki Yanlışlıklar Üzerine," "Turan" Dergisi, 2005, Sayı:2, s.55- 59. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (*Proceedings*) basılan bildiriler şunlardır:

1. "Umumtehsil Okullarında Dersin Tekmilleştirilmesi (Noksansız Öğrenim)Yolları", Cumhuriyet Bilimsel-Pratik Konferansı, 11-12 Mayıs 1979, Bakü.

2. " Ders Sürecinde Öğrencilerin Talim (Öğretim) ve Terbiye (Eğitim) Metodlarının Tekmilleştirilmesi (Noksansız Öğrenim), XXI. Cumhuriyet Pedagoji Dersleri, 4 Mayıs 1981, Bakü

3. "Bağımsız Birleşik Cümle", Bakü Devlet Üniversitesi, İlmî Seminer, 12 Kasım 1983.

4. "Mektep Islahatı Bakımından Azerbaycan Türk Dili Talimi Meseleleri", Cumhuriyet Teorik-Metodik Müşaviresi, 25 Aralık 1984, Bakü.

5. "Mektep Islahatı ve Azerbaycan Türk Dilinin Öğrenilmesinin Tekmilleştirilmesi (Noksansız Öğrenim), İlmî-Pratik (Uygulamalı) Konferans, 14 Kasım 1985, Bakü.

6. "Bağımlı Birleşik Cümlelerin Öğretilmesinde Zaman Uyuşmalarının Rolü", Azerbaycan Dili, Cumhuriyet İlmî-Metodik Konferansı, 1984, Bakü.

7. "Kitabi-Dede Korkut ve Kafkasya Arazisindeki Coğrafi Adlar Hakkında", Azerbaycan Onomastikası Problemlerine Dair Konferans, 1986, Bakü.

8. "Bağımlı Birleşik Cümlelerde Zaman Uyuşmaları ve Nutukun İnkişaf Meseleleri" Azerbaycan Nitk (Nutuk) Medeniyeti Meseleleri, Cumhuriyet İlmî-Metodik Konferansı, 1988, Bakü.

9. "Türk Köklü Yer Adlarına Saygı İle Yanaşmalı" Azerbaycan Onamastika Problemlerine Aid III. İlmî-Teorik (Nazarî) Konferansı, 1990, Bakü.

10."Azerbaycan Türk dilinin Öğretilmesi ve Hayat Gerçeklikleri", Halk Tahsil İşçilerinin Umum İttifak Kurultayı, Moskova, 1988.

- 11."Nitg Medeniyeti (Nutuk Kültürü) Meselelerine Dair", Azerbaycan Dili, Cumhuriyet İlmî-Metodik Konferansı, 18 Aralık 1987, Bakü.
- 12."Ortak Türk Edebi Dili Yollarında Terim Birimliği", Teknik Lugatçılığımızın Problemleri, Azerbaycan Cumhuriyeti I. Konferansı, 1994, Bakü.
13. "Eski Türk Şiiri Üzerine", IV. Türk - Sovyet Kollokyumu, Konya, Temmuz 1991.
14. "Karmaşık Cümle Sentaksisi", Türk Dünyasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı, Kayseri, 23-25 Ekim 1991,
15. "Latin Grafikalı Azerbaycan Türk Alfabesi Hakkında", Uluslararası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu, İstanbul, 18-20 Kasım 1991.
16. "Atatürk ve Dil", Atatürk ve Dil Konulu Konferans, Milli Kütüphane Toplantı Salonu, 7, Ankara, Kasım 1991.
17. "Girişik Karmaşık Cümle Sentaksisi (Söz Dizimi) Hakkında", Uluslararası Türk Dili Kongresi, İstanbul, 29 Eylül-1 Ekim 1992.
18. "Girişik Birleşik Cümle Söz Dizimi Üzerine", Türkiye VI. Dilbilim Sempozyumu, Gazi Üniv. Ankara, 1992.
19. "Ahmet Yesevi ve Azerbaycan", Ahmet Yesevi Sempozyumu, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1993.
20. "Azerbaycan'da Milli Hâkimiyete İlk adım ve Sonuçları", Milli Hâkimiyetin İktisadî, Sosyal ve Kültürel Temelleri Sempozyumu, Malatya, 1993.
21. "Yesevilik Tarikatının Azerbaycan'a Tesiri Üzerine", Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu, Kayseri, 26-29 Mayıs 1993.
- 22."Ortak Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Üzerine", Sürekli Türk Dili Kurultayı, Ankara, 22-26 Eylül 1993.
- 23."Bağımlı Birleşik Cümle Üzerine", Uluslararası Türk Dili Kongresi, Ankara, 26-29 Eylül 1996.

24."M. Auezov'un Azerbaycan Edebiyatına Etkileri", (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi-TÜRKSÖY) Ankara,14 Ekim 1997.

25. “Türkiye ve Azerbaycan Türk Halk Edebiyatı Paralelleri (Efsane Mani ve Atasözleri esasında)”, Trakya Üniv. 1. Edirne Kültür Araştırmaları sempozyumu, 23-25 Ekim 2002

26. “Yüklem Yardımcı Cümleli Bağlı Birleşik Cümle”, Trakya Üniv. 1. Edirne Kültür Araştırmaları sempozyumu, 23-25 Ekim 2002

27. “Azerbaycan’da Halk Kültürlerinin İletişim Araçları Açısından Değerlendirilmesi Üzerine (Dede Korkut filmi örneği ile)”, Halk Kültürlerinin Medya Açısından Değerlendirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, 12-13-14 Aralık 2002

28.Ortak Türk İletişim Dili, Tuzla Üniv., Saraybosna, Psikologiya Fak.,Konferans,2003

http://turkoloji.cu.edu.tr/OZGECMIS/kisiler/mehmedoglu_ozgecmis.pdf

1.3. Gülmira (SADIYEVA) KURUOĞLU

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira (SADIYEVA) KURUOĞLU lisansını 1994 yılında Azerbaycan Devlet Pedagoji Rus Dili ve Edebiyatı Üniversitesi’nde, doktorasını 1998 yılında kuramsal dilbilim alanında Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü’nde yaptı. 2002 yılında dilbilim alanında yaptığı çalışmayla Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü’nde doçent, aynı alanda, Dokuz Eylül Üniversitesi’nde 2008 yılında profesör oldu.

Uzmanlık alanları, nörodilbilim, psikodilbilim, kuramsal dilbilim ve Rus Dili ve Edebiyatıdır.

Gülmira SADIYEVA, Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü’nde, 1994-2004 yılları arasında araştırmacı, Bakü Devlet Güzel Sanatlar ve Kültür Üniversitesi’nde (1999-2001), Bakü Slav Üniversitesi Rusça Dilbilimi Bölümü (2001-

2006) ve Dokuz Eylül Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü'nde (2004-) öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Akademik görevlerinin yanı sıra, Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyesi (1998-2003), Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü Genç Araştırmacılar Kurulu Başkanı (1998-2003), Bakü Slavyan Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyesi (2002-2003), Bakü Slavyan Üniversitesi Psikodilbilim ve İkidillilik Araştırmaları Merkezi Başkanı (2002-2005), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü Başkan Yardımcısı (Şubat 2008), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü Başkanı (2008-), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kurulu Üyesi (2008-), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyesi (2009-) olarak idarî görevlerde bulunmuştur.

Hakemlik yaptığı dergiler, Tedqiqler (Araştırmalar) Dergisi, (2000-2001, 2003) Azerbaycan ve Azerbaycanlılar Dergisi, (2001-2002) ve Journal of Interdisciplinary Music Studies (derginin Danışma Kurulu Üyesi), (2007-)

Bildiği diller, Azerbaycan Türkçesi, Türkçe, Rusça ve İngilizcedir.

Verdiği lisans dersleri, Yabancı Öğrenciler İçin Azerbaycan Türkçesi, Yabancı Öğrenciler İçin Rusça, Rusça Dilbilimi, Dilbilime Giriş, Genel Dilbilim, Dilbilim Akımları, Dilbilim Yöntemleri, Dilin ve Yazının Oluşum Tarihi, Psikodilbilim, Dilbilime Giriş; verdiği yüksek lisans dersleri, Psikodilbilim, Beyin Dilbilimi, Gelişimsel Psikodilbilim, Dil ve Konuşma Bozuklukları, Dil ve Beyin, Uygulamalı Psikodilbilim, verdiği doktora dersleri, Beyin Dilbilimi, Dil Bozuklukları'dır.

SADIYEVA'nın danışmanlığı altında tamamlanmış yüksek lisans tezleri şunlardır:

Anı Barış, "Lewy Cisimciği ve Alzheimer Demanslı Türk Hastaların Dilsel Özelliklerinin Karşılaştırılması", DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

Ayşegül Özcan, "Beyin Dilbilimi Açısından Afazili Türk Hastalarda Perseverasyon", DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

Eda Can, “İşitme Kayıplı Türk Çocuklarda Alıcı ve İfade Edici Dil Becerilerinin Gelişimi”, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

Elesger Hacıyev, “Shakespeare’in “Hamlet” Eserinin Pasternak Tarafından Yapılan Rusça Tercümesinin Leksik Birimlerinin İstatistik Analizi” (*Rusça*). Bakü Slav Üniversitesi, 2006.

Memmed İsayev, “Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi’ndeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması”, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Aleksandr Fefilov, “Слово в его психолингвистическом аспекте” (Sözcüğün Psikodilbilimsel Açıdan İncelenmesi) (*Rusça*). Bakü Slav Üniversitesi, 2004.

Zülfiye Musavi, “Психолингвистический анализ алалии (на материале речи азербайджанских детей)” (Alali’nin Psikodilbilimsel İncelemesi: Azerbaycanlı Alalili Çocukların Dil Verileri Üzerinde) (*Rusça*). Bakü Slav Üniversitesi, 2003.

Aynur Babanlı, “Общелингвистические взгляды Е.Д. Поливанова” (E.D. Polivanov’un Genel Dilbilim Görüşlerinin İncelenmesi) (*Rusça*). Bakü Slav Üniversitesi, 2003.

Danışmanlığı altında yönetilen yüksek lisans tezleri şunlardır:

Filiz Mirgen, "İkidilli Bireylerin Her İki Dilde Cümle Anlama Becerilerinin Nörodilbilim Açısından Değerlendirilmesi", DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, devam.

Sevim Ulusoy, "İlkokul Çağındaki Türk Çocuklarında Okuma Bozukluğu", DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, devam.

Yelda Taşlıca, "Afazili Türk Hastalarda Adlandırma Sorunu", DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, devam.

Kitapları şunlardır:

2004 Nörodilbilim. *Bakü Slav Üniversitesi Yayınevi*, Bakü, 2004, 138 s.

2004 Психолингвистика (Psikodilbilim dersinin özet kitapçığı). *Bakü Slav Üniversitesi Yayınevi*, Bakü, 2004, 24 s (*Rusça*)

2004 Nörodilbilim (Nörodilbilim dersinin özet kitapçığı). *Bakü Slav Üniversitesi Yayınevi*, Bakü, 2004, 28 s.

Makale ve bildirileri şunlardır:

1994 “Инфинитивные предложения” (İnfinitif Cümleler). *Fen Edebiyat Bilimlerinin Aktüel Problemlerinin Öğrenilmesi. Üniversitelerarası Bilimsel Konferansı Bildirileri, Azerbaycan Devlet Pedagoji Rus Dili ve Edebiyatı Üniversitesi Yayınevi*, 1994, Bakü (Rusça).

1996 “Звуковые законы необратимой взаимосвязи в онтогенезе и при речевых нарушениях” (Konuşma Bozukluklarında ve Dil Edinimi Sürecinde Görülen Ses Uyumları). *Filolojik Sorunlar, VII, 1996, Azerbaycan Bilimler Akademisi Yayınevi*, Bakü (Rusça).

1996 “Лингвистический подход к проблеме речевых нарушений” (Konuşma Bozukluklarına Dilbilimsel Yaklaşım). *Azerbaycan Bilimler Akademisi Doktora Araştırmacılarının Bilimsel Konferansı Bildirileri*, , Azerbaycan Bilimler Akademisi Yayınevi, 1996, Bakü (Rusça).

1997 “О нарушениях произношения звуков речи” (Konuşma Seslerinde Sesletim Bozuklukları). *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1997, No 1/16, *Bakü Devlet Üniversitesi Yayınevi*, Bakü (Rusça).

1997 “Фонетический анализ нарушений произношения звуков речи азербайджанского языка” (Sesletim Bozukluklarının Azerbaycanca'nın Sesbilgisi Açısından İncelenmesi). *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1997, No 1/16 *Bakü Devlet Üniversitesi Yayınevi*, Bakü (Rusça).

1997 “К вопросу о лингвистическом анализе речевых нарушений” (Konuşma Bozukluklarının Dilbilimsel Analizi Sorunu Üzerine). *Filoloji Sorunları, Kuram ve Yöntem, VIII, 1997, Azerbaycan Bilimler Akademisi Yayınevi*, Bakü (Rusça).

1998 “Genç Bilginler ve Onların Faaliyeti İçin Gereken Ortam.” *Azerbaycan Kadını Dergisi* No 10/11, 1998, Bakü.

- 1999 “On the Correspondence between Child Language and Speech Disorders in Aphasia (On the Material of Azerbaijani)”, *Proceedings of the 18th International Congress for the Study of Child Language*, San-Sebastian, Spain.
- 1999 “İspanya’da Uluslararası Konferans.” *Bilim Gazetesi*, 15 Ekim 1999, Bakü.
- 1999 “Yurt Dışında Azerbaycan’la İlgili Bilgi Kısıtlığı” *Ulus Gazetesi*, 18 Ekim 1999, Bakü.
- 2000 “What the Azeri Language Tells Us About Stroke Victims and Vice Versa”. “*Azerbaijan International*”, volume 8.1, 2000, USA.
- 2000 “Nörodilbilim: Azerbaycan Dilbiliminin Bu Yeni Alanının Köklü Araştırılması Gerekliyor” 525. *Gazete*, 18 Ekim 2000, Bakü.
- 2000 “Beyin-Dil Probleminin Dilbilim Açısından Ele Alınması.” *Abstracts of the 10th International Conference on Turkish Linguistics*, Boğaziçi University, 2000, İstanbul, Türkiye.
- 2001 “Boğaziçi Üniversitesi’nde 3 Gün.” *Bilim Gazetesi*, 15 Ocak 2001, Bakü.
- 2001 “Beyin Hasarı Sırasında Ortaya Çıkan Konuşma Bozukluğunun Sesbilgisi Açısından İncelenmesi.” *Üniversitelerarası XV. Dilbilim Kurultayı*, 24-25 Mayıs 2001, İstanbul, Türkiye.
- 2002 (M. Mirzeliyeva ile birlikte) “Dilimizin ve Dilciliğimizin Fedaisi.” *Prof. Dr. A. Ahundov’un 70. Doğum Yılına Ayrılmış Konferans Bildirileri*, 2002, Bakü.
- 2002 “Söz Karışıklığının Nörolingüistik Tahlili”. *XVI. Dilbilim Kurultayı*, Hacettepe Üniversitesi, 23-24 Mayıs 2002, Özetler Kitabı, Ankara, Türkiye.
- 2002 “Beyin Kanaması Sonucu Ortaya Çıkan Agramatizmlerin Dilbilgisi Açısından İncelenmesi”, *Abstracts of the 11th International Conference on Turkish Linguistics*, Eastern Mediterranean University, 7-9 August 2002, Gazimağusa, KKTC.
- 2003 “Nörodilbilim Alanına Dikkat Artırılmalı”, *Bizim Yüzyıl Gazetesi*, 2 Mart 2003, Bakü.

2003 “Söz Karışıklığının Nörolingüistik Tahlili”. *XVI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Hacettepe Üniversitesi Yayınevi, Ankara, Türkiye.

2003 “Beyin-Dil Probleminin Dilbilim Açısından Ele Alınması.” *Studies in Turkish Linguistics*, Boğaziçi University Press, İstanbul, Türkiye.

2003 “Beyin Hasarına Dayalı Dil ve Konuşma Bozukluklarının Nörodilbilim Açısından İncelenmesi”. *Linguistics Investigations, Department of Letters, Okayama University Press*, volum 2, 2003, Okayama, Japan (*Japonca*).

2004 “Çokdillilerde Afazi”. *Abstracts of the 12th International Conference on Turkish Linguistics*, 11-13 August 2004, Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye.

2004 “Beyin Kanaması Sonucu Ortaya Çıkan Agrammatizmlerin İncelenmesi”. *Current Research in Turkish Linguistics*. Eastern Mediterranean University Press, Gazimağusa, KKTC.

2004 “Beyin Hasarı Geçiren Türk Hastaların Dil Bozukluklarının Dilbilim Açısından İncelenmesi”. “*Bilig*”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Güz 2004 / Sayı: 31 (*MLA International Bibliography, Cambridge Scientific Abstracts, International Bibliography of Social Sciences (IBSS), ve diğer.*)

2005 “Konuşmayı Algılamada Ortaya Çıkan Sorunların Nörodilbilim Açısından İncelenmesi”. *XIX. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri. Harran Üniversitesi*, 20-21 Mayıs 2005, Şanlıurfa, Türkiye.

2007 “İkidilliliğin Nörodilbilimsel Analizi”. *Tedgigler Dergisi*. Azerbaycan Bilimler Akademisi Yayınları, 2007, Bakü.

Bildiri ile katıldığı toplantılar şunlardır:

1994 “Инфинитивные предложения” (İnfinitif Cümleler). Fen-Edebiyat Bilimlerinin Güncel Problemlerinin Öğrenilmesi. Üniversitelerarası Bilimsel Konferansı. Bakü, Mart 1994 (*Rusça*).

1996 “Лингвистический подход к проблеме речевых нарушений” (Konuşma Bozukluklarına Dilbilimsel Yaklaşım). Azerbaycan Bilimler Akademisi Doktora Araştırmacılarının Bilimsel Konferansı, Bakü, Mayıs 1996 (*Rusça*).

1997 “Проблема языка и мозга в лингвистике” (Dilbilimde Dil ve Beyin Problemi). Azerbaycan Bilimler Akademisi Doktora Araştırmacılarının Bilimsel Konferansı, Bakü, Haziran 1997 (*Rusça*).

1998 “Genç Bilginler ve Onların Faaliyeti İçin Gereken Ortam” Azerbaycan Kadınlar Kurultayı, Bakü, Eylül 1998 (*Azerbaycanca*).

1999 “On the Correspondence between Child Language and Speech Disorders in Aphasia (On the Material of Azerbaijani)” 18th International Congress for the Study of Child Language, 12-16 July 1999, San-Sebastian, Spain (*İngilizce*).

2000 “Beyin-Dil Probleminin Dilbilim Açısından Ele Alınması” 10th International Conference on Turkish Linguistics, Boğaziçi Üniversitesi, 2000, İstanbul, Türkiye (*Türkçe*).

2002 “Söz Karışıklığının Nörolingüistik Tahlili” XVI. Dilbilim Kurultayı, Hacettepe Üniversitesi, 23-24 Mayıs 2002, Ankara, Türkiye (*Türkçe*).

2002 “Beyin Kanaması Sonucu Ortaya Çıkan Agramatizmlerin Dilbilgisi Açısından İncelenmesi” 11th International Conference on Turkish Linguistics, Eastern Mediterranean University, 7-9 August 2002, Gazimağusa, KKTC (*Türkçe*).

2003 “Genç Bilim Adamlarının Uluslararası İşbirliği” Prof. Dr. V.Aslanov’un 75. Doğum Yılına Ayırılmış Konferans, 2003, Bakü (*Azerbaycanca*).

2003 “О принципах логопедического и сурдологического лечения в Турции” (Türkiye’de Yapılan Odyoloji ve Konuşma Bozukluklarının Tedavi Yöntemleri Hakkında). 14th International Congress on Psycholinguistics, 29-31 May 2003, Moscow, Russia (*Rusça*).

2004 “Çokdillilerde Afazi” 12th International Conference on Turkish Linguistic, 11-13 August 2004, Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye (*Türkçe*).

2005 “Konuşmayı Algılamada Ortaya Çıkan Sorunların Nörodilbilim Açısından İncelenmesi” XIX. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 20-21 Mayıs 2005, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye (*Türkçe*).

2006 “Dilbilim ve Tıp”, Dilbilim Seminerleri 1 (“Dilbilim ve Tıp”), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 24 Mayıs 2006, İzmir (*Türkçe*).

2009 (A. Barış ile birlikte) "Alzheimerli ve Lewy Cisimcikli Demanslı Hastaların Resim Anlatımlarının Edimbilimsel Açısından Karşılaştırılması", 23. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 14-15 Mayıs 2009, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimagusa, KKTC (*Türkçe*).

Davetli konuşmacı olarak verdiği konferanslar şunlardır:

2002 “Beyin Hasarı Sonucu Oluşan Konuşma Bozukluklarının Dilbilim Açısından Değerlendirilmesi” konusunda konferans, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi KBB Anabilim Dalı Odyoloji ve Konuşma Bozuklukları Ünitesi. 18 Eylül 2002, Ankara, Türkiye.

2002 “Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Konuşan Kişilerde Beyin Hasarına Dayalı Dil Bozuklukları” konusunda konferans, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri Araştırmaları Konferansları, 18 Aralık 2002, Ankara, Türkiye.

2003 “Beyin ve Dil İlişkisi” konusunda konferans, Türk Dil Kurumu. 07 Ocak 2003, Ankara, Türkiye.

2003 “Azerbaycan Dilbiliminde Tartışılan Problemler” konusunda konferans, Okayama Üniversitesi Dilbilim Bölümü Türkoloji Dalı, 24 Haziran 2003, Okayama, Japonya.

2005 “Afazili Hasta ile İletişim” konusunda konferans, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, 10 Kasım 2005, İzmir, Türkiye.

2006 “Afazi: Değerlendirme ve Rehabilitasyon” konusunda konferans, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, 07 Nisan 2006, İzmir, Türkiye.

2006 “Konuşma ve Dil Bozuklukları İçinde Afazinin Yeri” konusunda konferans, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi KBB Anabilim Dalı İşitme Konuşma Denge Ünitesi, 19 Ekim 2006, İzmir, Türkiye.

2009 “Afazi Rehabilitasyonu” konusunda konferans, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, 24 Nisan 2009, İzmir, Türkiye (<http://kisi.deu.edu.tr/gulmira.sadiyeva/>)

Tezimize dâhil ettiğimiz Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan üçünün yukarıda gördüğümüz çalışmalarından kelime türleri, kelime grupları, cümle türleri ve eklere ilişkin olanlarından tezimizde yararlandık.

BÖLÜM 2: KELİME TÜRÜNÜN TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Ahmet TOPALOĞLU, **kelime türünü**, “Nitelikleri, biçimleri ve görevleri bakımından kelimelerin ayrıldıkları çeşitlerden her biri” olarak tanımlar ve Türkçede, isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, takı, bağlaç, ünlem olmak üzere *sekiz* kelime türü olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 99) Bağlaç, takı ve ünlemi, bağımlı kelime grubunda; isim, sıfat, zamir, zarf ve fiili, bağımsız kelime grubunda değerlendirir (Topaloğlu, 1989: 33).

Muharrem ERGİN, kelimeleri mânâ veya vazife bakımından isimler, fiiller ve edatlar olarak *üç* grupta toplamaktadır. ERGİN, her kelimenin muhakkak bu *üç* kelime çeşidinden birine girdiğini ifade eder. İsim, sıfat, zamir ve zarfları, isim başlığı altında gruplandırırken; edat, bağlaç ve ünlemleri, edat başlığı altında gruplandırır. Fiili ise alt sınıflandırmalar olmadan yalnız olarak gruplandırır. Bunlardan isimler ve fiilleri mânâları olan, edatları ise vazifeli kelimelerden sayar. ERGİN, isimlerin ve fiillerin tek başlarına mânâları olduğunu, her birinin bir nesneyi veya hareketi karşıladığını; edatların ise tek başlarına mânâları olmadığını belirtir ve onları mânâlı kelimelerin, yani isimlerin ve fiillerin yanında bir dereceye kadar mânâlanan, hiçbir nesneyi veya hareketi karşılamayan, vazife gören kelimeler, olarak tanımlar (Ergin, 2002: 216-217).

Kaya BİLGEGİL, kelimeleri, anlama ve zamana göre, isim soyundan kelimeler ve fiil soyundan kelimeler olmak üzere *ikiye* ayırır. BİLGEGİL, anlamı tam olmayan sözlerle; anlamı tam olduğu hâlde hem hükmü üzerine alabilen, hem hükmün etkisine karşı bulunabilen sözleri isim soyundan, bunların dışında kalanları da fiil soyundan saymaktadır. Ayrıca BİLGEGİL bu sınıflandırma için diğer bir ilke olarak zaman kavramını gösterir. Birinci sınıfa girenleri anlamlarının zamana delâlet etmeyişi; ikinci sınıfa girenlerin de anlamlarına zaman kavramının katılışıyla ayırt edilebileceğini belirtir (Bilgegil, 1984: 167). İsim soyundan kelimeler başlığı altında kelimeleri, isimler, sıfat, zamirler, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, isim-fiiller olmak üzere *sekize* ayırırken (Bilgegil, 1984: 168-259); fiil soyundan kelimeler başlığı altında kelimeleri fiiller ve filimsiler olmak üzere *ikiye* ayırır (Bilgegil, 1984: 260).

Tahsin BANGUOĞLU ise kelimeleri çeşitli açılardan birkaç kez sınıflandırır. BANGUOĞLU, kelimelerin sınıflandırılması başlığı altında, kelimeleri, tabîî, mantıkî, değişmeler ve başka sınıflanmalar olarak *üç* şekilde gruplandırır. Tabîî sınıflanma başlığı altında, yapı ve işleyiş yönünden, isim ve fiil olmak üzere *iki* kelime sınıfının olduğunu belirtir. Ayrıca yine bu başlık altında, kelimelerin kaynakları yönünden, kök kelimeler, üreme kelimeler ve birleşik kelimeler olmak üzere *üç*e ayrıldığını belirtir. Mantıkî sınıflanmada kelimeleri söz içindeki işleyişlerine göre ad, sıfat, zamir, zarf, takı (edat), bağlam (bağlaç), ünlem ve fiil olmak üzere *sekiz* söz bölümüne ayırır ve bu *sekiz* türlü kelimededen ilk *yedisini* isim sınıfında değerlendirir. BANGUOĞLU bu bölümlenmeye göre yalnızca fiilleri fiil sınıfından sayar. İşleyişte ayrılan bu söz bölüklerinin hepsinin aynı genişlikte ve eş değerde olmadığını, ad, sıfat, zamir, zarf ve fiilin esas kavramlara karşılık olduğunu ve özerkli kelime adını aldığını; takı, bağlam ve ünlemin ise yardımcı kavramlara karşılık olduğunu ve s,özün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yaradığını ve bunların katma kelimeler veya kelimecik adı aldığını ifade eder. Değişimler ve başka sınıflanmalar bölümünde ise kelimelerin kavram çeşitlerine göre, zaman, yer, yön, sayı, kişi, kip, çatı olarak da bölünebileceğini ifade eder (Banguoğlu, 2007: 151-153).

Tahsin BANGUOĞLU'nun kelime türleri tasnifi diğer Türkologlarla paralellik oluşturmadığından, karşılaştırmamızda diğer Türkologlarla paralellik oluşturması açısından BANGUOĞLU'nun mantıkî sınıflanmaya göre yaptığı tasnifi esas aldık.

Leylâ KARAHAN, Türk Grameri'nin Sorunları toplantısında, Türkçe'de isim ve ismin sınıflandırılması başlığı altında yapılan tartışmada, Muharrem ERGİN'in, isim, fiil ve edat şeklindeki üçlü tasnifini pek tatminkâr bulmaz (TDK Yayınları- 718, 1999: 38). Buna neden olarak, KARAHAN, bir kelimenin tek başına bir kavram ifade edip etmemesi ölçüsünü esas aldığı anda ortaya anlamlı kelimeler ve görevli kelimeler olmak üzere *iki* kelime çeşidi çıkmasını gösterir (TDK Yayınları- 718, 1999: 38). Anlam kelimesinin içinde görev olduğunu fakat görev kelimesinin içinde anlam olmadığını belirtir. Anlamlı kelimelerin isimler ve fiiller olmak üzere *ikiye* ayrıldığını fakat bu gruba üçüncüyü de dâhil ederek kendi içinde çoğaltılabileceğini ifade eder. Daha açık ifadeyle, hareketleri karşılayan fiiller, varlıkları karşılayan isimlerin yanına, durumları

karşıl原因 kelimeseler ve nitelikleri karşıl原因 kelimeselerin de ilâve edilebileceğini belirtir.

Zeynep KORKMAZ ise, kelime çeşitlerini diğere gramercilerden farklı olarak önce anlamlı kelimeseler, görevli kelimeseler ve anlamlı ve görevli kelimeseler olmak üzere *üçe* ayırır. Anlamlı kelimeseleri, adlar ve ad soylu kelime sınıfları ve fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları olarak *ikiye* ayıran KORKMAZ, adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında, adlar, sıfatlar, zamirler ve zarfları incelerken (Korkmaz, 2007a: 195-523); fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları başlığı altında yalnızca fiilleri (Korkmaz, 2007a: 528-1046); görevli kelimeseler başlığı altında edatlar ve bağlaçları (Korkmaz, 2007a: 1049-1136) anlamlı ve görevli kelimeseler başlığı altında ise ünlemleri inceler (Korkmaz, 2007a: 1139-1192).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun yaptığı kelime türü tasnifi ise ne Türkiye Türkologlarının yaptığı kelime türü tasnifine, ne de bir diğere Azerbaycan kökenli Türkolog olan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun yaptığı tasnifle benzerlik gösterir.

Mehman MUSAOĞLU, kelime türlerinin isim, sıfat, zarf, fiil, zamir, takı, edat, bağlaç ve ünlem şeklindeki sıralanmasını doğru bulduğunu belirtir. Bu genel tasnifinden sonra, MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN'in edat, bağlaç ve ünlemleri, edat başlığı altında toplamasına atıfta bulunarak, takıyı, edatı, bağlacı, ünlemi; edat olarak adlandırmanın anlamsız olduğunu çünkü edatın da, takı, bağlaç ve ünlem gibi yardımcı kelime çeşidi olduğunu ifade eder (TDK Yayınları- 600, 1995: 79). Ayrıca MUSAOĞLU, kelimeselerin sınıflandırmasına ilişkin, asıl kelime bölükleri ve yardımcı kelime bölükleri ve yardımcı kelime bölükleri içerisinde onun bir alt başlığı olarak nida ve modal sözler vb. söz taklidî sözlerin de verilebileceği önerisinde bulunur (TDK Yayınları-718, 1999: 464) MUSAOĞLU, ünlemlerin modal sözlerle genel bir anlam ifade ettiğini ve sentaksta ara unsur, morfolojide ise modal söz denilebileceğini (TDK Yayınları- 718, 1999: 464-465) ayrıca, modal sözlerin cümledeki fikre, görüşe genel bir anlam kattığını, çekim edatları gibi isme eklenmeyip, tamlama oluşturmadığını belirtir (TDK Yayınları- 718, 1999: 465).

Leylâ KARAHAN ise Mehman MUSAOĞLU'nun modal sözlere ilişkin açıklamasına karşılık; Türkiye Türkçesi'ndeki kelime sınıflandırmasında modal sözlerin yerinin olmadığını, yani, yapmak durumunda, yapmak mecburiyetinde olmak sözlerinin klâsik gramerlerimizde yeri olmadığını, bunları ne bağlaçlarla ne de edatlarla birlikte aldığımızı, ancak bu kalıpların asıl kelimeler, yardımcı kelimeler diye *ikiye* ayrıldığında, modal sözlerin de yardımcı sözler olarak yer bulacağını belirtir (TDK Yayınları- 718, 1999: 464).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kelime türlerini, isim, sıfat, sayı, edat, zamir, zarf, fiil, takı, bağlaç, ünlem, hitap olarak sıralar ve bağlaç, edat, takı, ünlem ve hitapları, yardımcı kelime türleri olarak adlandırır. Temel kelime diye adlandırdığı kelime türleri ise bu kelime türlerinin dışında kalan, isim, sıfat, sayı, zarf, zamir ve fiildir.

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların yaptıkları kelime türü tasnifini değerlendirdiğimizde bir birlik oluşturamadıklarını görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU kelime türlerini genel olarak *sekiz* başlık altında toplarken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ *üç*; Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ise *iki* başlık altında toplar.

İkili ve dörtlü grup oluşturan Türkologların aralarında bir birlik varmış gibi görülse de, gerek bu gruplara verilen isim, gerekse bu grupların alt başlıklarında yer alan kelime türleri birbirinden farklıdır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun, kelime türlerine, farklı anlamlar yükledikleri takı ve edatın her ikisini birden dâhil etmelerine karşılık; Türkiye Türkologları bu iki kelime türünden, edatı ifade edecek şekilde, yalnızca birini dâhil eder.

Modal sözlerin kelime türleri içerisinde yer almasını yalnızca Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Türkiye Türkologlarından Leylâ KARAHAN ifade etseler de onlar da kendi aralarında modal sözlerin nereye dâhil edileceği konusunda ayrılırlar. Mehman MUSAOĞLU, yardımcı

kelime bÖlÖkleri içerisinde onun bir alt başlığı olarak modal sÖzlerin yer alması gerektiğini dÖşünÖrken, Leylâ KARAHAN modal sÖzlerin yardımcı sÖzler olarak yer bulacağını belirtir.

TÖrkiye'deki Azerbaycan kÖkenli TÖrkologlardan bir diğerisi olan Alâeddin MEHMEDOğLU ise sayı ve hitabı kelime tÖrleri arasında gÖsteren tek TÖrkologdur.

Ahmet TOPALOğLU, kelimeleri nitelikleri, biçimleri ve gÖrevleri bakımından sınıflandırırken; Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN, Mehman MUSAOğLU ve Alâeddin MEHMEDOğLU, mânâ veya vazife bakımından; Kaya BİLGEGİL anlam ve zaman bakımından; Tahsin BANGUOğLU yapı, işleyiş ve kavram bakımından; Zeynep KORKMAZ ise anlam, gÖrev ve hem anlam hem gÖrev bakımından sınıflandırır.

2.1. Kelime TÖrleri Konusuna Giriş, YÖntem ve Karşılaşılan GÖçlÖkler

Kelime tÖrleri, TÖrk dilinde tartişmalı konulardan biridir. SÖz konusu ettiğimiz TÖrkiye TÖrkologları bu konu Özerinde durmuş ve farklı dÖşünceler ortaya koymuştur.

Biz bu çalışmamızda kelime tÖrleri ve sınıflandırmaları hakkında bugÖne kadar yapılan çalışmaları karşılaştırmalı olarak verdik. Bunun için Önce TÖrkiye TÖrkologlarının kelime tÖrleri için yaptıkları tasnifi kendi aralarında karşılaştırıp sonra da TÖrkiye'deki Azerbaycan kÖkenli TÖrkologlardan Mehman MUSAOğLU ve Alâeddin MEHMEDOğLU'nun konuyla ilgili yaklaşımlarıyla karşılaştırdık.

Öncelikle, belirlediğimiz TÖrkiye TÖrkologları ve TÖrkiye'deki Azerbaycan kÖkenli TÖrkologların yazdıkları gramer kitaplarının ve makalelerin taramasını yaparak kelime tÖrleriyle ilgili gÖrÖşlerini bir araya topladık. Kelimelerin genellikle anlam ve gÖrev bakımından sınıflandırıldığını tespit ettik.

TÖrkiye TÖrkologlarının ve TÖrkiye'deki Azerbaycan kÖkenli TÖrkologların anlam ve gÖrev bakımından yaptıkları kelime tÖrÖ tasniflerinde ve bu tasniflerin alt başlığında yer alan kelime çeşitlerinin isimleri, sayıları, tanımları vb, noktalarda bu Öğelerin benzerlik ve farklılıklarını inceledik.

Kelime türleri konusunda her Türkolog farklı tasnif ve tanımlar ortaya koymuş, hazırladıkları çalışmalarda kendi görüşlerini belirtmiş bu da kelime türünün öğrenimi ve öğretiminde dağınıklığa yol açarak güçlük oluşturmuştur.

Bu güçlüğü yol açan diğer nedenler, gramer kitapları ve makalelerde yer alan kelime çeşitleri tespit edilerek Türkologların bir kelimenin hangi grupta olması gerektiğini belirten fikirleri ve bu fikirleri ortaya koymada neleri temel aldıkları, hangi şartları aradıkları ya da neyi öne sürdükleri, bunların benzerlik ve farklılıklarının nereden ileri geldiği araştırılarak, ortaya karşılaştırmalı bir çalışma konulmuştur.

Ortaya konan bu karşılaştırmalı çalışmada, Türkologların kelime türü tasnifinde göz önünde bulundurduğu çeşitli ölçütler tespit edilmiştir.

Bu ölçütlerden biri anlamdır. Kimi sözcüklerin tek başına anlamı olduğu hâlde kimileri kullanılışa göre anlam kazanırlar.

Sözcüklerin ayrımında ikinci ölçüt, sözcüklerden bazılarının cümlede kullanılırken, hâl ya da çekim ekleri alması, buna karşılık bazı sözcüklerin böyle bir ek almadan önceki sözcüğün bu eklerden birini almasını gerektirmesidir.

Üçüncü ölçüt ise kimi sözcüklerin cümlede tek başlarına öge oldukları halde, kimi sözcüklerin kendi başlarına öge olma özelliğinin olmamasıdır.

Bu ölçütlerin tamamına ya da bir kaçına dayanılarak gramer kitaplarında yer alan bütün kelime çeşitlerine yer verilmiş, önce kaynaklarda geçen tanımları, özellikleri ve örnekleri incelenmiş, daha sonra bunlar diğer Türkologların görüş ve tespitleriyle karşılaştırılmak sûretiyle mukâyese yoluna gidilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Değerlendirmeye yardımcı olması ve okuyana görsel açıdan kolaylık sağlaması için, kelime türleri ve kelime türlerinin çeşitleri için, Türkologların tercih ettikleri terimler tablolaştırılmıştır. Tablo yapılırken Türkologların kullandıkları tanımların içeriğine ve bu tanımlar doğrultusunda verdikleri örneklere dayanarak paralellik bulunanlar tablolarda alt alta sıralanmış ve gruplandırılmıştır. Grup olmayanlar, gruptan sonra yazılmıştır. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasından ilgili konularda yaklaşımları bulunamayanlar tablolara dâhil edilmemiş, bunların dışında fiiller, edatlar, bağlaçlar ve

ünlemler hakkında değerli fikirleri olan Necmettin HACIEMİNOĞLU'na, çalışmamızda, dolayısıyla tablolarımızda yer verilmiştir.

Bu çalışmalar sonunda, bu alanda çalışma yapacaklara mukâyese imkânı sağlanmış, eksik noktalar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bu kelime türlerinin nasıl sınıflandırıldığını addan başlamak üzere ortaya koyalım:

2.2. Ad Konusundaki Yaklaşımlar

İsim ve çeşitleri için kullanılan terimler, ismin hangi kelime türleriyle bir arada verileceği konusunda söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında bir birliğe varılamamıştır.

Ahmet TOPALOĞLU, **ismi**, bağımsız kelime başlığı altında “Canlı varlıklarla nesnelere, kavramları, duyguları vb. belirtmeye yarayan kelime türü” olarak tanımlar ve “*süt*”, “*ağaç*” vb. örnekler verir. TOPALOĞLU, ismi *sekiz* kelime çeşidinden biri olarak, sıfat, zamir, zarf, fiil, takı, bağlaç, ünlemlerle birlikte aynı sırada inceler (Topaloğlu, 1989: 99) İsmi, cins isim, özel isim, somut-soyut isim ve topluluk ismi gibi çeşitlerinin olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 90).

Cins ismi, “Aynı türden varlıkları gösteren isim” olarak tanımlar ve “*yol*”, “*at*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 47-48).

Özel ismi, “Bir tek varlığı, belli bir topluluk, kuruluş veya olayı gösteren isim” olarak tanımlar ve özel ismi “*Mehmet*”, “*İstanbul*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 120).

Somut ismi, “Duyularla algılanabilen maddi varlıklara ad olan kelime” olarak tanımlar ve “*kitap*”, “*rüzgâr*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 129).

Soyut ismi, “Düşünce yoluyla algılanabilen manevî kavramlara ad olan kelime” olarak tanımlar ve soyut ismi “*duygu*”, “*sevgi*” vb. örneklerle ortaya koyar (Topaloğlu, 1989: 131).

Topluluk ismi, “Tekil olduğu halde sayısı belirsiz çokluk bildiren isim” olarak tanımlar ve “*ordu*”, “*cemaat*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 144).

TOPALOĞLU, isimleri yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik olarak sınıflandırmaz.

Basit ismi, basit kelime maddesinde “at”, “baş” vb. örneklerle ortaya koyarken; **türemiş ismi** türev başlığı altında verdiği “bekçilik”, “başlangıç” vb. örneklerle ortaya koyar.

Birleşik isimde ise bu terimin kapsamına giren örnekleri birleşik kelime başlığı altında verdiği gibi, birleşik isim maddesinde de ayrı bir maddeyle tekrar verir.

O, belirlediğimiz Türkiye Türkologları tarafından farklı şekilde ele alınan ve üzerinde ortak görüşe varılamayan **birleşik ismi**, birleşik kelimenin *dört* çeşidinden biri olarak, “Bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden çok ismin genellikle kalıplaşarak meydana getirdiği öbek” şeklinde tanımlar ve birleşik ismi, “ayakkabı”, “hanımeli” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 43).

Muharrem ERGİN, **isimleri**, “Canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimeler” şeklinde tanımlar ve “ağaç”, “su” vb. örnekler verir.

ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU’ndan farklı olarak isim, sıfat, zamir ve zarfları isim grubunda toplar ve isimleri has isim ve ortak isim olmak üzere *ikiye* ayırır.

Has ismi, “Varlıkları ve mefhumları tek tek karşılayan isimler”; **ortak ismi**, “Varlıkları ve mefhumları cins cins karşılayan isimler” şeklinde tanımlar. ERGİN daha geniş tanımla **has ismi**, “Tam benzeri olmayan varlıkları belirtmek için onlara takılan, karşıladıkları varlıklarla aralarında gerçek bir münasebet bulunmayan, karşıladıkları varlıkları bilenlere bir mânâ ifade eden etiket şeklindeki isimler” şeklinde de ifade eder.

Ortak ismi ise has isimlerle karşılaştırıp, ortak isimlerin has isimler gibi varlıkların takma, hususî, etiket isimleri değil; onların dildeki aslî, umumî, gerçek karşılıkları olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 218-220).

İsimler bölümünde Ahmet TOPALOĞLU’nun yer verdiği somut-soyut isim ve topluluk ismine yer vermeyen ERGİN, yapılarına göre isimlerde ise, Ahmet

TOPALOĞLU'nda olduğu gibi basit isim ve türemiş isim diye ayrı bir konu açmamış; kelime köklerinden bahsederken isim kökünde ele almıştır (Ergin, 2002: 108-110).

O, **birleşik ismi**, “Bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlar ve Türkçedeki birleşik isimlerin sadece özel isimleri kapsadığını belirterek, Türkçede cins isimlerinden birleşik kelime yapılamayacağını savunur. Ayrıca birleşik isimlerle, birleşik kelimenin karıştırılmaması konusunda da uyarıda bulunur (Ergin, 2002: 385).

Kaya BİLGEĞİL, **isimleri**, “Varlık, mevhum veya varlıkla kaim anlamları, tek tek yahut cins cins ayırt etmeğe yarayan kelimeler” olarak tanımlar.

BİLGEĞİL, isimleri, medlûllerin içlem ve kaplamına göre sınıflandırma, medlûllerin (delil getirilmiş şeylerin) varlık veya nitelik oluşuna göre sınıflandırma, bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri, isimlerin yapı bakımından sınıflandırılması başlıkları altında inceler (Bilgegil, 1984: 168-172).

Medlûllerin içlem ve kaplamına göre sınıflandırma başlığı altında, cins isimleri ve özel isimleri inceler.

BİLGEĞİL, **cins isimleri**, “Fasıl, tür, cins ve mahiyetleri arasında beraberlik bulunan varlık, mevhum ve niteliklerin ayırt edilmesine yarayan kelimeler” olarak tanımlar ve özel isim terimi yerine bunlara genel isim adını vermenin daha uygun olacağını belirtir. Bir taraftan da, “*dağ*”, “*ağaç*” vb. kelimelerin kendi türleri içindeki bütün varlıkları ifade ettikleri için birer cins isim ve belgisiz sözler olduğunu ifade eder. Cins isim, genel isim, belgisiz sözler terimlerini bu isim çeşidi için kullanmaktadır (Bilgegil, 1984: 171).

O, **özel isimlerin**, “Fasıl, tür veya cins içinde tek ferde delâlet etmeleri dolayısıyla kavramlarında, içlemin hâkim yön olduğunu” ifade eder ve **a.** Şahıs isimleri (*Vehbi, Hayri vb.*), **b.** Soyadları (*Erim, Demiray vb.*), **c.** Şehir, kasaba, köy, mezra, semt, yurt isimleri (*İstanbul, Viyana vb.*), **d.** Dağ, tepe, yayla, ova, vadi, çöl, orman, burun, ada, yarımada isimleri, **e.** Deniz, göl, nehir, kanal, çay, dere isimleri, **f.** Yol ve geçit isimleri (*Kavimler kapısı, Çal geçidi vb.*) **g.** Memleket ve Kıt'a isimleri (*Çin, Hindistan vb.*), **h.**

Yıldız, burç isimleri ve gökle ilgili özel isimler (*Çoban yıldızı, Mirrih vb.*) gibi çeşitlerini ayrıntılarla ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 169-170).

Medlûllerin varlık veya nitelik oluşuna göre sınıflandırma başlığı altında ise, madde isimleri ve mânâ isimlerini inceler.

Madde isimlerini, “Hakikat ve mahiyetlerini duyularımızla tanıdığımız veya varlıklarını, mensup olduğumuz cemiyetçe muteber olan din kitaplarından öğrendiğimiz şeylerin adı” olarak tanımlar ve “*ağaç*”, “*taş*” vb. örnekler verir. Ayrıca bu isimlere vehmî isimler de denilebileceğini ifade eder (Bilgegil, 1984: 170-171).

Mânâ isimlerini, “Medlûllerinin, varlıklarıyla kaim olmaması yüzünden, nesne olarak tecellisine imkân bulunmayan ve ancak kavramları akıl ve sezgi ile anlaşılabilen isimler” olarak tanımlayıp, mânâ isimlerini, “*zerafet*”, “*vicdan*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 171).

Bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri başlığı altında, **a.** Zaman İsimleri, **b.** Yer İsimleri, **c.** Alet İsimleri, **d.** Topluluk İsimleri, **e.** Küçültme İsimlerini verir.

Topluluk isimlerini, “Şekil bakımından tekil oldukları halde, çokluğa delâlet eden cins isimler” olarak tanımlar ve “*ordu*”, “*yığın*” vb. örnekler verir ve topluluk isimlerini delâlet ettikleri çokluğun kapsamı bakımından **a.** Küllî olanlar, **b.** Cüz’î olanlar olmak üzere *ikiye* ayırır.

Küllî olanları, “Anlamları, konularına giren bütün fertleri içine alan isimler” olarak tanımlar ve “*millet*”, “*aşiret*” vb. örneklerle ifade eder.

Cüz’î olanları, “Konularına giren fertlerin bir kısmını ifade eden isimler” olarak tanımlar ve “*cemaat*”, “*taife*” vb. örnekler verir.

Küçültme isimlerini ise, “Varlık ve niteliklerin küçüklüğünü bildirmek üzere, sonuna yeni bir anlam unsuru katılmış olan isimler” olarak tanımlar ve “*kadıncık*”, “*köyceğiz*”, vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 172).

O, isimleri yapı bakımından sınıflandırırken, basit, bileşik ve türemiş isimler şeklinde sınıflandırır ve tanımlamadan basit isimlere”, “*ev*”, “*dağ*” vb. örneklerini; bileşik

isimlere, “*sivrisinek*”, “*kadınbudu*” vb; türemiş isimlere ise, “*odunluk*”, “*bilgi*” vb. örneklerini verir.(Bilgegil, 1984: 172).

Tahsin BANGUOĞLU, **adı**, “Gerçekte veya tasavvurda bir varlığa ad olan kelimeler” olarak tanımlar ve adlar ve çeşitleri başlığı altında yoğun adlar, yalın adlar, özlük adlar ve cins adları olarak sınıflandırırken; adlarda sayı başlığı altında tekli adlar, çoklu adlar ve topluluk adları olarak sınıflandırır (Banguoğlu, 2007: 319-323).

Yoğun adları, “Duyularımızla kavranır bir gerçekliği olan varlıkların, nesnelere adları” olarak tanımlar ve “*taş*”, “*kavak*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 319).

Yalın adları, “Maddî varlıklara, nesnelere değil, vasıflara manevî kavramlara ad olanlar” olarak tanımlar ve yalın adları, “*güçlük*”, “*şeref*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 319).

Özlük adları, “Yoğun adlardan birtakımının ancak bir tek varlığı veya belli bir topluluğu göstermeye yarayan adlar” olarak tanımlar ve “*Turgut*”, “*Adana*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 320-321).

Cins adları, “ Yalın kavramlara, ya da bir cinsin her bir tekine ad olabilen kelimeler” olarak tanımlar ve cins adları, “*çocuk*”, “*tavşan*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 321).

Tekli adları, “Cins adlarının adı oldukları cinsten bir tek varlığı, ya da belli bir parçayı gösteren yalın hâlli adlar” olarak tanımlar ve “*ağaç*”, “*kum*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 322).

Çoklu adları, “Aynı cinsten birden çok varlıkları anlatmak istediğimiz zaman adların sonuna –ler eki getirilerek yapılan adlar” olarak tanımlar ve çoklu adları, “*ağaçlar*”, “*kumlar*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 322).

Topluluk adlarını, “Bir takım cins adlarının çok sayıda bir topluluğa ad olmuş, yani tekli halleriyle toplu birçoğu ifade eden adlar” olarak tanımlar ve “*ordu*”, “*bölük*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 322).

BANGUOĞLU, tabii sınıflanma başlığı altında kelimelerin kaynakları yönünden çeşitlerini, kök kelimeler (*kaz*, *beş*, *seç-* vb.), üreme kelimeler (*çiçekçi*, *terlik*, *şaşkın*

vb.), birleşik kelimeler (*yüzbaşı, dışbudak, baş eğmek vb.*) ve alıntı kelimeler (*mal, namaz, posta vb.*) olarak sınıflandırır ve bu başlıklar altında yer alan örneklerle, basit isim, türemiş isim ve birleşik isme de yer verir.

Leylâ KARAHAN da **birleşik ismi** “Bir nesnenin özel adı olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve dipnotunda Muharrem ERGİN’in düşüncesini paylaşır (Karahana, 1999: 32).

KARAHAN isimleri yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik isim olarak *üç*e ayırır (TDK Yayınları- 718, 1999: 21).

Zeynep KORKMAZ ise **adları**, “Evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözler” olarak tanımlar ve adları ana nitelikleri bakımından, **a.** Somut ve soyut adlar, **b.** Özel adlar, cins adları, **c.** Oluş ve kılış adları olarak gruplandırır (Korkmaz, 2007a: 195)

Somut adları, “Duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatıta madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların adları” olarak tanımlar ve “*taş*”, “*toprak*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 196).

Soyut adları, “Görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlar” olarak tanımlar ve “*adalet*”, “*inanç*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 196).

KORKMAZ, adları, dilde yüklendikleri görevlere göre özel adlar ve cins adları olmak üzere *ikiye* ayırır.

Özel adları, “Benzerleri bulunmayan, yaratılıştta tek olan varlıklara verilen adlar” olarak tanımlar ve **a.** Kişi adları (*Ahmed, Sadi vb.*), **b.** Hayvan adları (*Boncuk, Fıstık vb.*), **c.** Millet, devlet, topluluk, boy ve aşiret adları (*İngiliz, Fransız vb.*), **d.** Kıt’a, ülke, yer, şehir, ırmak vb. adları (*Akdeniz, Toros Dağları vb.*), **e.** Dil, din, mezhep ve tarikat adları (*Hristiyanlık, Müslümanlık vb.*), **f.** Kurum, kuruluş, dernek, okul, makam vb (*Ankara Üniversitesi, İçişleri Bakanlığı vb.*), **g.** Saray, köşk, villa, apartman, otel, cami, gemi, uçak, sandal gibi bina araç ve benzerlerine cins adlarından, tarihi ve

coğrafi adlardan ve kişi adlarından alınarak verilen adlar (*Beyaz Saray, Çankaya Köşkü vb.*), **h.** Gazete, dergi, ansiklopedi, kitap, roman vb (*Hürriyet gazetesi, Türk Dili Dergisi vb.*) olarak sınıflandırır (Korkmaz, 2007a: 199-212).

Cins adları, “Aynı türden olan canlı cansız bütün varlık ve kavramlara verilen ortak adlar” olarak tanımlar ve “*ağaç*”, “*bitki*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 213-214).

Oluş ve Kılış Adları başlığı altında incelenen adların genel olarak, “Herhangi bir varlık veya nesneyi gösterme yerine, bir oluş ve kılışın veya bir durumun adı olduklarını ve bunların –mAk, –mA, –İş/-Uş ekleriyle kurulan adlar olduğunu belirtir.–mAk ekiyle kurulan adlara, “*vurmak*”, “*kırmak*” vb. örnekleri; –mA ekiyle kurulan adlara, “*problem çözme*”, “*uydurma*” vb. örnekleri; –İş/-Uş ekleriyle kurulan adlara ise “*atılış*”, “*geliş*” vb. örneklerini verir (Korkmaz, 2007a: 214-218).

Ayrıca, adları yapıları bakımından, basit adlar, türemiş adlar, kalıplaşmış adlar ve birleşik adlar olmak üzere *dörde* ayırır (Korkmaz, 2007a: 219).

Basit adları, “Kök durumunda olan ve herhangi bir türetme ekiyle genişletilmemiş bulunan tek kelimedenden ibaret adlar” olarak tanımlar ve basit adları, “*Ali*”, “*saç*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007: 219).

Türemiş adları, “Ad kök ve gövdelerine türetme ekleri getirilerek kurulan ve yeni bir kavrama karşılık olan adlar” olarak tanımlar ve bunları addan türemiş adlar ve fiilden türemiş adlar olmak üzere *ikiye* ayırır (Korkmaz, 2007: 223-227).

Kalıplaşmış adları, “Herhangi bir kelime ile birleşen çekim ya da yapım ekinin, türetme yoluyla kurulan sözlerde olduğu gibi, bilinen belirli görevi veya görevleri ile kullanılmayıp, eklendiği kelimeyle beklendiğinden ayrı, yeni bir anlam meydana getirecek biçimde birleşip kalıplaşması” şeklinde tanımlar ve bunlara “*konu komşu*”, “*başlık*” vb. örnekler verir. Kalıplaşmış adların, ad çekimi eklerinin kalıplaşmasından oluşan adlar, sıfat-fiil eklerinin kalıplaşmasından oluşan adlar, ad-fiillerin kalıplaşmasından oluşan adlar, zarf-fiil eklerinin kalıplaşmasından oluşan adlar ve -DI / -DU görülen geçmiş zaman ekinde kalıplaşmış adlar olmak üzere *beş* şekilde oluştuğunu belirtir (Korkmaz, 2007: 227-235).

Birleşik adların, “Birleştirme yoluyla kurulan sözler içinde önemli bir yer tuttuğunu”, “*akciğer*”, “*Ankara Belediyesi*” vb. örneklerle ifade eder. Birleşik adları, gramer yapıları bakımından, ad+ad, ad tamlaması, sıfat tamlaması ve öteki kelime grupları olmak üzere *dört* ana gruba ayırır (Korkmaz, 2007: 235-237).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alaeddin MEHMEDOĞLU’nun kelime türlerinden isme ilişkin doğrudan verdiği bilgiler bulunmadığından, farklı konular içerisinde isim türü için verdiği örnekleri, Türkologların kelime türleri tanımları, çeşitleri ve örneklerini temel alarak mukayeseli olarak ortaya koyduk:

MEHMEDOĞLU’nun “*Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusudur.*” cümlesinde isim olarak gösterdiği “*Atatürk*” kelimesi ve “*Kitap bilgi kaynağıdır.*” cümlesinde isim olarak gösterdiği “*kitap*” kelimesi; (Mehmedoğlu, 2006: 24), söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Mehman MUSAOĞLU tarafından isim olarak nitelendirilirken, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ tarafından ad olarak nitelendirilir.

MEHMEDOĞLU’nun “*Ağaç kapı kapandıysa altın kapı açılır.*” cümlesinde isim olarak gösterdiği “*ağaç*” ve “*altın*” kelimeleri Türkiye Türkologlara göre sıfattır (Mehmedoğlu, 2006: 46).

“*Altın eşik gümüş eşiğe muhtaç olur.*” cümlesinde isim olarak gösterdiği “*altın*” ve “*gümüş*” kelimeleri, Türkiye Türkologlarına göre sıfattır (Mehmedoğlu, 2006: 46).

Bunların dışında kelime grupları bölümünde de yer verdiğimiz gibi Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik adların, kelime türlerinden ad konusu içerisinde verilmesi gerektiğini düşünür.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise kelime türlerinden ismi; sıfat, zarf, fiil, zamirle birlikte, asıl kelime bölükleri içerisinde değerlendirir.

“Terim” kelimesini bilinen anlamının yanında (dilbilgisi terimleri sözlüğü vb.eserlerde rastlanamayacak) ibâre anlamında da kullandık.

Tablo 1: Ad Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
İsim	+	+	+		+		+	+
Ad				+		+		+
Özel İsim	+		+					
Has İsim		+						
Özlük Adlar				+				
Özel Adlar						+		
Cins İsim	+		+					
Ortak İsim		+						
Cins Ad				+		+		
Genel İsim			+					
Belgisiz Sözcükler			+					
Somut İsim	+							
Madde İsimleri			+					
Vehmî İsimler			+					
Yoğun Adlar				+				
Somut Adlar						+		
Soyut İsim	+							
Mana İsmi			+					
Soyut Adlar						+		
Yalın Adlar				+				

Tablo 1' in Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Topluluk İsmi	+		+					
Topluluk Adları				+				
Basit İsim			+		+			
Basit Ad						+		
Birleşik Ad						+		+
Bileşik İsim			+					+
Birleşik İsim	+	+			+			
Türemiş İsim			+		+			
Türemiş Ad						+		
Zaman İsmi			+					
Yer İsmi			+					
Alet İsmi			+					
Küçültme İsmi			+					
Tekli Adlar				+				
Çoklu Adlar				+				
Oluş ve Kılış Adları						+		
Kalıplaşmış Adlar						+		

Türkologların isim için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar isimleri benzer şekilde tanımlasalar da, kelime çeşitleri arasında ismin yeri ortaya konulurken farklı iki görüş ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri, ismi; sıfat, zarf ve zamirin dışında ele alan görüştür. Bu görüşe göre kelimeler, isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç, ünlem şeklinde *sekiz* kısımda incelenir. Diğer görüş ise, sıfat, zarf ve zamiri de isim olarak ele alan görüştür.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU yukarıda saydığımız birinci görüşe mensuplar arasında yer alırken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ikinci görüşe mensuplar arasında yer alır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar isim için kullandıkları terimlerde de farklı görüşler içerisindedir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU isim terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ ad terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, ismin, cins isim, özel isim, somut-soyut isim ve topluluk ismi gibi çeşitlerinin olduğunu belirtirken; Muharrem ERGİN, isimleri has isim ve ortak isim olmak üzere *ikiye* ayırır ve isimler bölümünde Ahmet TOPALOĞLU'nun yer verdiği somut-soyut isim ve topluluk ismine yer vermez. Kaya BİLGEGİL, medlûllerin içlem ve kaplamına göre sınıflandırma başlığı altında cins isimler ve özel isimler; medlûllerin varlık veya nitelik oluşuna göre sınıflandırma başlığı altında ise, madde isimleri ve mâna isimleri; bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri başlığı altında zaman isimleri, yer isimleri, alet isimleri, topluluk isimleri ve küçültme isimlerine yer verir.

Tahsin BANGUOĞLU, adlar ve çeşitleri başlığı altında yoğun adlar, yalın adlar, özlük adlar ve cins adları; adlarda sayı başlığı altında ise tekli adlar, çoklu adlar ve topluluk

adlarına yer verir. Zeynep KORKMAZ ise, adları ana nitelikleri bakımından, somut ve soyut adlar, özel adlar ve cins adları, oluş ve kılış adları olarak gruplandırır.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU cins ismi ve özel ismi, genel isim adı altında değerlendirirken, Kaya BİLGEGİL, *dörde* ayırdığı isim çeşitlerinden medlûllerin içlem ve kaplamına göre sınıflandırma başlığı altında, Zeynep KORKMAZ ise ana niteliklerine göre *üç* gruba ayırdığı isim grubu içerisinde bu isim çeşitlerine yer verir.

Ahmet TOPALOĞLU cins isim terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ortak isim, Kaya BİLGEGİL cins isimler, genel isim ve belgisiz sözler, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ ise cins adları terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, özel isim terimini kullanırken, Muharrem ERGİN has isim, Kaya BİLGEGİL özel isimler, Tahsin BANGUOĞLU özlük adlar, Zeynep KORKMAZ özel adlar terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU somut-soyut ismi genel isim çeşitlerinden ikisi olarak kullanırken, Muharrem ERGİN bu isim çeşitlerine yer vermez. Kaya BİLGEGİL *dörde* ayırdığı isim çeşitlerinden medlûllerin varlık veya nitelik oluşuna göre sınıflandırma başlığı altında, Zeynep KORKMAZ ise ana niteliklerine göre *üç* gruba ayırdığı isim grubu içerisinde bu isim çeşitlerine yer verir.

Ahmet TOPALOĞLU, somut isim terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL madde isimleri, vehmi isimler, Tahsin BANGUOĞLU yoğun adlar, Zeynep KORKMAZ somut adlar terimini kullanır. Muharrem ERGİN ise bu isim çeşidine yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, soyut isim terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL mâna isimleri Tahsin BANGUOĞLU yalın adlar, Zeynep KORKMAZ soyut adlar terimini kullanır. Muharrem ERGİN ise bu isim çeşidine yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, topluluk ismini genel isim çeşitleri arasında değerlendirirken, Kaya BİLGEGİL *dörde* ayırdığı isim çeşitlerinden, bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri başlığı altında, Tahsin BANGUOĞLU adlarda sayı başlığı altında yer verir. Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ise bu isim çeşidine yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, topluluk ismi terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL topluluk isimleri Tahsin BANGUOĞLU topluluk adları terimlerini kullanır. Zeynep KORKMAZ ve Muharrem ERGİN ise bu isim çeşidine yer vermez.

Kaya BİLGEGİL'in bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri, başlığı altında incelediği isim çeşitlerinden **a.** Zaman İsimleri, **b.** Yer İsimleri, **c.** Alet İsimleri, **d.** Küçültme isimlerine; Tahsin BANGUOĞLU'nun yer verdiği tekli adlar, çoklu adlara; Zeynep KORKMAZ'ın isim çeşitleri arasında gösterdiği, oluş ve kılış adları grubu altında yer alan isimlere de yine diğer Türkiye Türkologları yer vermez.

İsimlerin yapı bakımından sınıflandırılışına baktığımızda, Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'in isimleri yapıları bakımından sınıflandırmadıklarını görürüz. Kaya BİLGEGİL isimleri yapı bakımından basit, bileşik ve türemiş isimler olarak sınıflandırırken, Leylâ KARAHAN da isimleri yapılarına göre basit, birleşik ve türemiş isimler olarak sınıflandırır. Tahsin BANGUOĞLU ise doğrudan sınıflama yapmayıp tabii sınıflanma başlığı altında kelime çeşitlerine verdiği örneklerle bu kelime çeşitlerine yer verir. Zeynep KORKMAZ ise adları yapıları bakımından, basit adlar, türemiş adlar, kalıplaşmış adlar ve birleşik adlar olmak üzere *dörde* ayırır.

İsimlerle ilgili bir diğer mesele de Türkologlar tarafından farklı şekilde ele alınan ve ortak görüşe varılmayan birleşik isimler meselesidir. Kelimelerin birleşik isim mi yoksa kelime grubu mu olduğunu ayırt etmek gerekir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların birleşik isim örneklerine baktığımızda Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL birleşik isim başlığı altında, cins isimlerden oluşmuş örnekleri verirken; Muharrem ERGİN, birleşik isimlerin yalnız özel isimlerden oluştuğunu ve bunların da bazı yer adları ile ikili üçlü şahıs adları olduğunu, birleşik kelimelerin ise yalnızca cins isimlerden oluştuğunu ifade eder. Leylâ KARAHAN da birleşik isimler konusunda Muharrem ERGİN'in düşüncesini paylaşmaktadır. Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın verdiği örneklerle bakılarak hem cins isimlerden hem de özel isimlerden oluşmuş isimleri birleşik isim kabul ettikleri görülür.

İsimler konusunda Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun verdiği örneklerle bakıldığında bazı örneklerde kendisinin isim

olarak kabul ettiklerinin, Türkiye Türkologları tarafından da isim olarak kabul edildiği görülür. Bunun yanında bazı örneklerde isim olarak gösterdikleri Türkiye Türkologlarına göre sıfattır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise, tercih ettiği isim terimiyle, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'yla aynı grupta yer alır.

Ayrıca, ismi asıl kelime bölükleri içerisinde değerlendirdiği, Ahmet TOPALOĞLU'nun, bağımsız kelime; Tahsin BANGUOĞLU'nun, özerkli kelime; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temel kelime grubunda değerlendirdiğiyle paralellik gösterir.

2.3. Fiil Konusundaki Yaklaşımlar

Belirlediğimiz Türkologlar tarafından isimlendirilişinde birliğe varılan fakat tasnifinde ayrılığa düşülen kelime türü fiildir. Fiillerin tasnifinde Türkologların çatıları ve zaman bakımından fiil incelemelerini, eklerin tasnifi bölümünde incelediğimiz için burada tekrar incelemeyip diğer fiil tasniflerini ayrıntılı ve karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz.

Ahmet TOPALOĞLU, **fiili**, *sekiz* kelime çeşidinden biri olarak, bağımsız kelime başlığı altında “Bir kılış, oluş veya durumu anlatan kelime türü” şeklinde tanımlar.

TOPALOĞLU, diğer Türkologların “fiil çatısı” olarak ayrı bir bahiste ele aldığı konuyu; fiil türleri başlığı altında, dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, geçişli, geçişsiz, iştaş ve oldurgan fiil olmak üzere *sekize* ayırır.

TOPALOĞLU bu tasnifin dışında, fiilleri, anlatılan işin taşıdığı niteliğe göre kılış ve oluş fiili olmak üzere *ikiye* ayırır.

Kılış fiilini, “Anlatılan işin kılma, yapma niteliğini taşıdığını belirten fiil” olarak tanımlar ve “*almak*”, “*taşımak*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 100).

Oluş fiilini, “Anlatılan işin olma niteliği taşıdığını belirten fiil” olarak tanımlayıp, “*doymak*”, “*kararmak*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 114).

Fiillerin kullanımına göre ortada fiil, yardımcı, yarı yardımcı fiil ve tek şahıslı fiil olmak üzere *dörde* ayırır.

Ortada fiili, “Kullanılışına göre anlam farkıyla bazen geçişli, bazen geçişsiz olan fiil” olarak tanımlayıp, “*çıkma*” (yokuşu çıkmak, sekizinci kata çıkmak), “*geçmek*” (yarışmada birini geçmek, gün geçmek, karşıdan karşıya geçmek) ve “*açmak*” (kapıyı açmak, hava açmak) vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 114).

Yardımcı fiili, “İsimlerin sonuna gelerek onların fiil gibi kullanılmalarını sağlayan, tek başına da anlamı olduğu halde genellikle bu görevi yerine getirmeye yarayan fiil” şeklinde tanımlar. Bugünkü Türkçe’de kullanılan yardımcı fiillerin etmek, eylemek, olmak, kılmak olduğunu söyler ve bu fiilleri “*yardım etmek*”, “*mahrum eylemek*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 159).

Yarı yardımcı fiili, “Tek başına anlamı olduğu halde zarf-fiil eki (-(y)A, -(y)I) almış bazı fiillerden sonra gelerek birleşik fiil yapan fiil” olarak tanımlar ve “*bilmek*” (*yap-a+bilmek*, *yürü-y-e+bilmek*), “*vermek*” (*al-ı+vermek*, *söyle-y-i+vermek*) vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 160).

Tek şahıslı fiili, “Yalnız üçüncü tekil şahsı kullanılan fiil” olarak tanımlar ve “*yağmur yağmak*”, “*hava bozmak*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 142).

Olumluluk kavramı taşıyıp taşıyamamasına göre fiilleri, olumlu fiil, olumsuz fiil olarak sınıflandırır.

Olumlu fiili, “Olumluluk kavramı bildiren çekimli fiil” olarak tanımlar ve “*Bilsin.*”, “*Gelecek.*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 113).

Olumsuz fiili, “Olumsuzluk kavramı bildiren çekimli fiil” olarak tanımlar ve olumsuz fiili “*Bilmiyor.*”, “*Gelmedi.*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 113).

Fiilleri yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik fiil olarak sınıflandırmaz. **Basit kelimeyi**, “Türev veya birleşik olmayan kök hâlindeki kelime” olarak tanımlar ve verdiği “*sormak*”, “*tutmak*” gibi örneklerle basit fiili ifade eder. Basit kelimedede olduğu gibi, türev başlığı altında verdiği “*aranmak*”, “*bulunulmak*” örnekleriyle türemiş fiile

değınirken, birleşık fiile (**a.** Yaklaşma fiili, **b.** Yeterlik fiili, **c.** Süreklilik fiili, **d.** Tezlik fiili) doğrudan değınir.

Yaklaşma fiilini, “-A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra yazmak yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan birleşık fiil” olarak tanımlar ve “*düşeyazmak*”, “*öleyazmak*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 156).

Yeterlik fiilini, “- (y)A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra bilmek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle, olumsuzu ise ekleşmiş –AmA- ekiyle oluşturulan ve gücü yetme kavramı taşıyan birleşık fiil” olarak tanımlar ve “*bilebilmek*”, “*düşünebilmek*” vb. örnekler verir. (Topaloğlu, 1989: 161-162).

Süreklilik fiilini, “-A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra durmak, kalmak, görmek, gelmek yarı yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulan birleşık fiil” olarak tanımlar ve “*yapadurmak*”, “*kalakalmak*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 133).

Tezlik fiilini, “-(y)I ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan ve çabukluk, kolaylık ifade eden birleşık fiil” olarak tanımlar ve “*bitirivermek*”, “*söyleyivermek*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 143).

Muharrem ERĐİN, üç kelime çeşidinden biri ve mânâlı kelimeler olarak gösterdiği **fiilleri**, “Hareketleri karşılayan kelimeler” olarak tanımlar ve hareket kelimesini tabii, geniş mânâsı ile aldığını ve nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durmaları için kullandığını belirtir. ERĐİN, fiilleri dönüşlü-dönüşsüz, aktif-pasif, meçhul, ortaklaşmalı ve faktitif gibi çeşitlere ayırır (Ergin, 2002: 282).

Bu sınıflandırmaların dışında, ERĐİN fiilleri yapılarına göre, basit, türemiş ve birleşık olarak sınıflandırmaz. Birleşık fiilleri de kelime grupları bölümünde inceler.

Birleşık fiili, “Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve **a.** İsimle birleşık fiil yapan yardımcı fiiller, **b.** Fiille birleşık fiil yapan yardımcı fiiller olarak *ikiye* ayırır.

İsimle birleşık fiil yapan yardımcı fiilleri, “Et-, -ol, -eyle-, bulun-, yap- fiilleri” olarak tanımlar ve “*Yok et.*”, “*Alay et.*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 386-387).

Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiilleri, “Bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-fiilleri” olarak tanımlar ve bunlardan bil’in fonksiyonunun iktidar; ver-’inkinin kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik; gel-, gör-, dur-, kal- ve koy-’inkinin deneme, devamlılık ve süre; yaz-’inkinin ise yaklaşma olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 387-388).

Kaya BİLGEGİL, fiilleri, fiil soyundan kelimeler başlığı altında fiiller ve fiilimsiler olmak üzere *ikiye* ayırır.

Fiilleri “Gerçek veya itibari varlıklarla niteliklere bağlanmak şartıyla bir eylemin zaman içinde vuku bulup bulmamasıyla ilgili haber yahut dileği veya eylem söz konusu edilmeksizin gerçek ve itibari varlıklarla nitelikler hakkında verilen hükmü ifade eden kelimeler” olarak tanımlar (Bilgegil, 1984: 260).

Kaya BİLGEGİL, fiilleri, zaman ekinin bir veya birden çok oluşuna göre, basit zamanlı ve bileşik zamanlı; çatıları bakımından öznelerine göre fiiller (**a.** Etken fiiller, **b.** Edilgen fiiller, **c.** Dönüştü fiiller) nesnelere göre fiiller (**a.** Geçişli fiiller, **b.** Geçişsiz fiiller, **c.** Oldurgan fiiller ve **d.** Ettirgen fiiller) olmak üzere *ikiye* ayırır.

Anlam niteliklerine göre olumlu fiiller, olumsuz fiiller, soru bildiren fiiller ve olumsuz soru bildiren fiiller olmak üzere *dörde* ayırır.

Olumlu fiilleri, “Konularıyla aralarında ilgi bulunan fiiller” olarak tanımlar. Bu fiillerin, özneleriyle aralarında yakınlık bulunduğunu ifade eder ve “*Geliyor.*”, “*Gelsin.*” vb. fiilleri örnek olarak verir (Bilgegil, 1984: 277).

Olumsuz fiilleri, “Konularıyla aralarında ilgi bulunmayan fiiller” olarak tanımlar ve bu fiillerin özneleriyle aralarında bir uzaklaşma olduğunu, “*Gelmedi.*”, “*Gelmeseydi.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 277).

Soru bildiren fiillerde sorunun zihnin gerçek veya farazi bilgisizlik durumuna delâlet ettiğini ve Türkçe’de bir fiile soru anlamı katmanın genel yolunun sonuna “mi?” veya “mı?” edatı getirmek olduğunu ifade eder (Bilgegil, 1984: 277-278).

Olumsuz soru bildiren fiiller için ise şunları söylemektedir: “Fiillerin olumsuz soru çeşidi; zihnin, belgisiz veya şüphe içindeki bir durumunu aksettirir; demek ki, buradan da bir haber anlamı çıkarmak mümkün değildir. Ancak mecaz veya kinaye yollarıyla

sağlanacak anlamlar bu hüküm dışında kalır: “*Size, dersinize çalışın demedim mi?*” sözü “*dedim*” sözüne ait anlamı pekiştirilmiş olarak karşımıza çıkarır. Olumsuz nitelikteki bir fiilden sonra mi? getirmek suretiyle söz konusu nitelik temin olunur: “*Gelmiyor mu?*”, “*Gelmeyecek mi?*”, “*Bilmedin mi?*” vb (Bilgegil, 1984: 278).

Yapıları bakımından fiilleri ise, basit fiiller, bileşik fiiller (**a.** Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller, **b.** İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller (**1.** Yeterlik fiili, **2.** Tezlik fiili, **3.** Sürelik fiili, **4.** Yaklaşma fiili) **c.** Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller ve türemiş fiiller (**1.** İsim, sıfat ve yansımalara –le, –la ekleri katılmak suretiyle teşkil olunanlar, **2.** İsimlere –len, –lan ekleri katılarak geçişsiz fiil elde olunur, **3.** Geçişsizlik anlamı, zaman ismi veya yansıma ile –le, –la eklerinin teşkil ettiği fiiller de vardır, **4.** Renk bildiren sıfatlardan türetilen fiiller, **5.** Sıfatlara –el, –al, –il, –ıl, –ül, –ul ilavesiyle teşkil olunan türemiş fiiller, **6.** Sıfatlara –len, –lan, –leş, –laş ilavesiyle türetilen fiiller, **7.** Sıfatlardan diğer yollarla türetilen fiiller) olmak üzere *üç* ayırır (Bilgegil, 1984: 260-283).

Basit fiilleri, “Bir tek asıl maddesi bulunan, o da kökten ibaret olan fiiller” olarak tanımlar ve “*geliyor, oturdu, bilecek, anlamış*” fiillerinin her birinin bir tek asıl maddesi olduğunu ve onların “gel-, bil-, anla-” köklerinden ibaret olduğunu belirtir (Bilgegil, 1984: 280).

Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiillerin, “Etmek, eylemek, kılmak, buyurmak, olmak yardımcı fiillerinin Türkçe isimler, sıfatlar, sıfat-fiiller, mastarlar, Arapça ve Farsça mastar ve hâsıl-ı mastarlardan sonra gelmesiyle oluştuğunu”, “*Temenni ediyor.*”, “*Niyaz eyledi.*” vb. örnekler vererek ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 280).

İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiillerin, “İkincisi, birincisinin anlamını değiştirmek üzere, iki fiilin bir araya gelerek oluşmasıyla ortaya çıktığını ifade eder.(Bilgegil, 1984: 280).

Yeterlik fiilini, “Öznenin eylemdeki gücünü ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve bunların imkân ve ihtimal fikri taşıdığını, anlamı değiştirilecek fiilin istek kipinin üçüncü tekil şahsından sonra bil- getirmek suretiyle teşkil olduğunu

“Söyleyebildim.”, “Yazabilecek.” vb. örnekler vererek ortaya koyar. Olumsuzuna örnek olarak ise “Yazamadı.”, “Söyleyemiyor.” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 280-281).

Tezlik fiilini, “Eylemin, sür’atle veya ânî olarak vukuunu ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve bunların, fiilin köküne ı, i, u, ü seslerinden uygun olanını kattıktan sonra ver fiilini getirmekle oluştuğunu “*Geliverdi.*”, “*Yazıverdiniz.*” vb. örneklerle ortaya koyarken, olumsuzuna “*Yazıvermedi.*”, “*Gelivermese.*” vb. örneklerini verir (Bilgegil, 1984: 281).

Sürerlik fiilini, “Eylemin devamını ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve istek kipi üçüncü tekil şahsından sonra “*git-*”, “*gel-*”, “*dur-*”, “*kal-*”, “*gör-*” fiillerinden birini getirerek oluştuğunu ifade eder (Bilgegil, 1984: 281).

Yaklaşma fiilini, “İlk fiildeki eylemin vukuu için az kaldığını ifade eden birleşik fiiller” olarak tanımlar ve anlamı değişikliğe uğrayacak fiilin istek kipi geniş zamanı üçüncü tekil şahsından sonra “*yaz*” getirmek suretiyle oluştuğunu “*Düşe yazdı.*”, “*Ağlıya yazdı.*” vb. örneklerle ifade eder.

Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiilleri, “Bazen fiil bazen her ikisi birlikte kendi anlamları dışında kullanılmak üzere, isim soyundan bir kelime ile bir fiilin teşkil ettiği birleşik kelimeler” olarak tanımlar ve “*Hasta düştü.*”, “*Eziyet çekti.*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 282).

Türemiş fiilleri, “Çeşitli kelimelere ek ilâvesinden hâsıl olan fiiller ve bir ek getirmek suretiyle çatısı değiştirilmiş fiiller” olarak tanımlar ve “*gözlemek*”, “*tasalanmak*” vb. örneklerle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 282-283).

Tahsin BANGUOĞLU, fiilleri, mantıkî sınıflanma içerisinde söz içindeki işleyişlerine göre diğer kelime çeşitleriyle birlikte *sekiz* söz bölüğüne ayırır ve bu bölümlemeye göre yalnızca fiilleri, fiil sınıfından sayar. İşleyişte ayrılan bu söz bölüklerinin hepsinin aynı genişlikte ve eş değerde olmadığını, fiilin; ad, sıfat, zamir, zarfla birlikte esas kavramlara karşılık olduğunu belirtir.

BANGUOĞLU, **fiili**, “Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelime” olarak tanımlar ve ifade ettikleri olup bitenin niteliğine göre fiilleri, kılış fiilleri, durum fiilleri ve oluş fiilleri olmak üzere *üç* ayırır.

Kılış fiillerini tanımlamadan bu fiillere, “*almak*”, “*taşımak*”, “*kazmak*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 408).

Durum fiillerini tanımlamadan, bu fiilleri, “*yatmak*”, “*susmak*”, “*beklemek*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 408).

Oluş fiillerini tanımlamadan bu fiilleri “*doymak*”, “*uzamak*”, “*kararmak*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 408).

Fiilleri anlam özelliklerine göre geçişli fiiller ve geçişsiz fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır ve ortada fiilleri de bu gruba ekler.

Geçişli fiilleri, “Söz içinde bir varlık üzerinde etkisi olan fiiller” olarak tanımlar ve “*Ali motoru getirdi.*”, “*Birlikte çorba içeceğiz.*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 409).

Geçişsiz fiilleri, “Söz içinde herhangi bir varlık üzerinde etkisi olmayan fiiller” olarak tanımlar ve “*Arkadaşım Konya’dan geldi.*”, “*Yarın evde oturalım.*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 409).

Ortada fiili, “Kullanış yerine göre anlam farkıyla kimi geçişli, kimi geçişsiz fiiller” olarak tanımlar ve “*Kırlarda çiçek topladık.*” , “*Yazın biraz toplamışsınız.*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Banguoğlu, 2007: 409).

Ayrıca fiilleri kullanışlarına göre bitmiş fiil, çekimli fiil; bitmemiş fiil ve çekimsiz fiil(yatık fiiller) olmak üzere *dörde* ayırır (Banguoğlu, 2007: 408-410).

Bitmiş fiil için, “Fiilin yargıyı tamamlamasından dolayı bu şekilde adlandırıldığını” belirtir (Banguoğlu, 2007: 410).

Çekimli fiil için, “Aldığı eklerle fiil çekimini meydana getirdiği için bu terimin kullanıldığını” belirtir (Banguoğlu, 2007: 410).

Bitmemiş fiil için, “Fiil niteliği ile tamamlanmamış bir yargıya yüklem olabildiklerinden bitmemiş fiil adını alırlar ve o yargıyı bütünüyle isimleştirirler” ifadesini kullanır ve “*Ankara’dan dönünce sizi arayacağım.*”, “*Çocuğu okuldan almak sana düşüyor.*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 410).

Çekimsiz fiili (Yatkı fiil), “Kişiyeye göre bir çekime tabi olmayan fiiller” olarak tanımlar ve “*anlatmanız*”, “*sayacağım*dan” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 410).

Karmaşık fiilleri, öncelik fiilleri, başlama fiilleri, niyet fiilleri olmak üzere *üç*e ayırır (Banguoğlu, 2007: 482-486).

Karmaşık fiilleri, “Yapıldıkları sıfat fiillerin ait oldukları zaman kesimlerine göre anlatım kazanan fiiller” olarak tanımlar (Banguoğlu, 2007: 482).

Öncelik fiillerini, “Geçmiş sıfat fiili ile yapılan ve yardımcı fiilin aldığı zamanın öncesinde kılışın ve oluşun bitmiş, tamamlanmış olduğunu anlatan fiil” olarak tanımlar ve “*Anlamış oldum.*”, “*Görmüş oluyorsunuz.*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 482).

Başlama fiillerini, “Geniş zaman sıfatfiili ile yapılan ve yardımcı fiilin aldığı zamandan başlayarak kılışın ve oluşun alışkanlık halinde sürdüğünü anlatan fiil” olarak tanımlar ve “*Gelir oldum.*”, “*Utanır olmuş.*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 484-485).

Niyet fiillerini, “Gelecek sıfatfiili ve –ici hal sıfatfiili ile yapılan ve yardımcı fiilin aldığı zamanda oluş ve kılışın niyet ve teşebbüs halinde olduğunu anlatan fiil” olarak tanımlar ve “*Verecek olmuşsun, almamış.*”, “*Oturacak oldular, sonra vazgeçtiler.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 485-486).

Anlatımlarına göre tasvir fiillerini, yeterlik fiilleri, ivedilik fiilleri, süreklilik fiilleri ve yaklaşık fiiller ve yarı tasvir fiilleri olmak üzere *beş*e ayırır (Banguoğlu, 2007: 488).

Tasvir fiillerini, “–E ve –i zarffiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanları” olarak tanımlar ve bunların zarffiil halindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ettiğinden dolayı tasvir fiilleri adını aldığını belirtir (Banguoğlu, 2007: 488).

Yeterlik fiillerini, “–E zarffiilleri üzerine bilmek yardımcısı getirilmek suretiyle yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*görebilmek*”, “*atlayabilmek*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 489-490).

İvedilik fiillerini, “-İ zarffiilleri üzerine vermek yardımcıısı getirilerek yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*alıvermek*”, “*çekivermek*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 490-491).

Sürek fiillerini, “-E zarffiilleri üzerine durmak, kalmak, görmek, gelmek yardımcı fiilleri getirilerek yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*yürüyedurmak*”, “*bakakalmak*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 491-492).

Yaklaşık fiilleri, “-E zarffiilleri üzerine yazmak yardımcıısı getirilerek yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*düşeyazmak*”, “*öleyazmak*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 492-493).

Yarı tasvir fiillerini, “-İp zarffiilleri ile yapılmış koşma takım kalıbında gelişmiş bulunan fiiller” olarak tanımlar (Banguoğlu, 2007: 493-494).

Ayrıca, fiilleri çatılarına göre, yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüş, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş ve ettiren görünüşü olmak üzere *altıya* ayırır.(Banguoğlu, 2007: 411).

Leylâ KARAHAN ise Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN gibi **birleşik fiili**, kelime grupları arasında, “Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve **a.** Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **b.** Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **c.** Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olmak üzere *üç* ayırır (Karahan, 1999: 36-39).

Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller için, “İsim unsurunun başta, yardımcı fiilin sonda bulunduğunu ve yardımcı fiilin anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu filleştirdiğini” belirtir ve “*Kar, geceden beri devam ediyordu.*”, “*Paşanın sesini duymaz oldum.*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 36-37).

Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller için, “Ana fiil unsurunun başta bulunduğunu ve anlamı üzerinde bulunduran bu unsurun –a/-e/-ı/-i/-u/-ü/-ıp/-ip/-up/üp zarf fiil eklerinden birini taşıdığını ve bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz- yardımcı fiillerinin asıl fiile yeterlik, ihtimal, devamlılık, yaklaşma vb. anlamları kazandırdığını”, “*Gün doğmayabilir bir daha.*”, “*Yemyeşil oluvermiş ağaçlar.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Karahan, 1999: 37-39).

Anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin, “Bir isim ve bir fiil unsurundan meydana geldiğini, ismin başta, fiil unsurunun sonda bulunduğunu, unsurların biri veya hepsinin kendi sözlük anlamları dışında kullanıldığını ve bir kısmının deyimleştiğini”, “*Ölüm kol gezer her yerde.*”, “*Bu dağlara gönül verdik Köroğlu.*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 39).

Ayrıca KARAHAN, örnek verdiği “*koşmak*”, “*koş*”, “*koştum*” kelimelerinden yola çıkarak hangisinin fiil grubuna dâhil edilmesi gerektiğinin sorusunu sorar. “*Koşmak*” kelimesinin “-mak”la birlikte ifade edildiği için isim olduğunu, kök halinde olan “*koş*” kelimesinin de tek başına kullanılmayacağını, anlamsız olacağını; bu nedenle de kipe, şahsa bağlı şekil olan “*koştum*” kelimesinin fiil grubu içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.(Karahan, 1999: 38-39).

Zeynep KORKMAZ, anlamlı kelimelerin fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları çeşidi altında yalnızca fiilleri inceler ve “**fiil**”ler için, “Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler.” ifadesini kullanır ve fiilleri çeşitli özellikleri dolayısıyla yapıları, içerikleri, anlamları, kılınışları ve çatıları bakımından ayrı birer sınıflandırmadan geçirmek gerektiğini belirtir (Korkmaz, 2007a: 527).

KORKMAZ, yapıları bakımından fiilleri, basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller olmak üzere *üç*e ayırır.

Basit fiilleri, “Kendi içlerinde daha basit anlamlı öğelere ayrılamayan kök fiiller” olarak tanımlar ve “*aç-*”, “*ak-*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 528).

Türemiş fiilleri, “Adlara ya da fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiiller” olarak tanımlar ve “*bekle-*”, “*benze-*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 529).

Birleşik fiilleri, “Bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri” olarak tanımlar ve birleşik fiilleri, esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller, esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller, olmak

üzere *ikiye* ayırır (Korkmaz, 2007a: 791). Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiilleri, **a.** Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, **b.** Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller (**1.** Öncelik fiilleri, **2.** Alışkanlık fiilleri ve **3.** Niyet fiilleri), **c.** Bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller (Tasvir fiilleri) (**1.** Yeterlik fiilleri, **2.** Tezlik fiilleri, **3.** Süreklilik fiilleri, **4.** Yaklaşma fiilleri, **5.** Uzaklaşma fiilleri) olmak üzere *üç* ayırır.

Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiilleri, “Bir ad veya sıfat ile et-, eyle-, yap-, kıl-, ol- ve bulun- yardımcı fiillerinin birleşmesinden oluşan fiiller” olarak tanımlar ve bu fiillere “*Siz kimsiniz, çabuk cevap verin; ateş ediyorum.*”, “*Ümitlerimin hepsini bir anda kaybettim ve düşünceye daldım.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 792-800).

Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiilleri, “Fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin, ol- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşan fiiller” olarak tanımlar ve öncelik fiilleri, alışkanlık fiilleri ve niyet fiilleri olmak üzere *üç* ayrıldığını ifade eder (Korkmaz, 2007a: 801-811).

Öncelik fiillerini, “Geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu veya olumsuz biçimleri ile kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösteren fiil” olarak tanımlar ve bu fiilleri, “*Bu mühim havadisi böylece herkes duymuş olurdu.*”, “*Söğütlü kadınlar unutmuş olacaklar adınızı.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 801-803).

Alışkanlık fiillerini, “ Fiil kök ve gövdelerine geniş zaman sıfat-fiili ve ol- yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulan birleşikler, bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecekte alışkanlık hâlinde sürdüğünü ve süreceğini gösteren fiil” olarak tanımlar ve “*Ses uzaklaştı, işitilmez oldu.*”, “*Zil vurmaktan parmaklarım tutmaz oldu.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 803-806).

Niyet fiillerini, “Ol- yardımcı fiilinin –AcAk, -IcI, -AsI, -(I)-msAr sıfat-fiilleri ile oluşturduğu, oluş ve kılışın teşebbüs ve niyet halinde olduğunu gösteren birleşik fiiller” olarak tanımlar ve “*Evinizi satacak olsaydınız iyi alıcı bulunurdu.*”, “*Ne*

yaptıklarını öğrenecek olalım, hemen tedbirlerini alır ve engellerler.” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 806-808).

Tasvir fiillerini, “İki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşikler” olarak tanımlar.(Korkmaz, 2007a: 811).

Yeterlik fiillerini, “Bir esas fiilin –(y)-A zarf-fiil biçimi üzerine bil- yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulan tasvir fiiller” olarak tanımlar ve “*Sana karşı her alçalmayı göze alabilirim.*”, “*Bütün hayatımı buna hasredebilirim.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 812).

Tezlik fiillerini, “-(y)-I / -(y)-U zarf-fiil eki almış bir esas fiilin ver- yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşan tasvir fiil” olarak tanımlar ve “*Bende bu genç kızı gönderiverdim.*”, “*Masanın arkasındaki kabak kafalı adam küçülüverdi.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 818-819).

Süreklilik fiillerini, “Esas fiilin –(y)-A, -(y)-I veya –(y)-Ip zarf-fiil biçimleri üzerine dur-gel-, kal-, gör-, koy- yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulan tasvir fiiller” olarak tanımlar ve bu fiilleri, “*Sen burada bekleyedur, ben karşıdan bir gazete alayım.*”, “*Bütün gece sağ tarafım hep zonkladı durdu.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 820-830).

Yaklaşma fiillerini, “Esas fiilin –A zarf fiil biçimi üzerine yaz- tasvir fiilinin getirilmesi ile oluşan tasvir fiiller” olarak tanımlar ve “*Sıcaktan ve susuzluktan bayılayazdı.*”, “*Kızcağız üzüntüsünden ağlayayazdı.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 831).

Uzaklaşma fiillerini, “Git- yardımcı fiili ile kurulan, esas fiildeki bir oluş ve kılışın uzaklaştığını gösteren tasvir fiilleri” olarak tanımlar ve “*Ben böyle düşünürken dalıp gitmişim.*”, “*İşte bu yol, kıvrımlarda uzar gider.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 831-834).

İçerikleri bakımından fiilleri, oluş bildiren fiiller, bir kılış ve kılınış bildiren fiiller, durum ve tasvir bildiren fiiller olmak üzere üçe ayırır (Korkmaz, 2007a: 530-533).

Oluş bildiren fiilleri, “Cümlede yüklem gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, oluşu yapana yöneldiğini belirten, dolayısıyla herhangi bir nesneye ihtiyaç göstermeyen fiiller” olarak tanımlar ve bunları geçişsiz fiiller olarak adlandırdığını belirtir. Bu fiil türüne, “*Eskiden Sakarya bu köprüünün altından akarmış.*”, “*İhtiyar Süleyman Çavuşun ellerinde büyüdü.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 531).

Bir Kılış ve Kılımsız Bildiren Fiilleri, “Cümlede yüklem gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini, bir varlık üzerinde etkisi bulunduğunu gösteren, dolayısıyla nesne gerektiren fiiller” olarak tanımlar ve bunları geçişli fiiller olarak adlandırır. Bu fiil türünü, “*Besledik büyüttük danayı tanımaz oldu anayı.*”, “*Saçlarını kendi eliyle boyamış.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 532).

Durum ve Tasvir Bildiren Fiilleri, “Herhangi bir oluş ve kılışı değil, yalnızca hareket hâlinde olmayan bir durumu veya takınılan bir tavrı gösteren fiiller” olarak tanımlar ve “*Erzurum’a giden arkadaşımız oranın iklimine pek alışamamış.*”, “*Kahverengi ile kırmızı birbiriyle hiç bağdaşmayan renklerdir.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 532-533).

Anlamları bakımından fiilleri, esas fiiller ve yardımcı fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır (Korkmaz, 2007a: 533-534).

Esas fiilleri, “Aç-, bak-, bin-, çiz-... örneklerinde görüldüğü gibi tek başlarına birer anlama sahip olan fiiller” olarak tanımlar ve “*O gün bugündür, kendimi toplayamadım.*”, “*Dereyi atlarken, sanki içinden ağır bir şey yuvarlanıp düştü.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 533-534).

Yardımcı fiilleri, “*Et- (alay et-, el et-), ettir- (tamir ettir-)* vb. örneklerinde görüldüğü gibi, ancak kendinden önceki adlar ile birleşerek birer anlam kazanmış olan fiiller” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007a: 534).

Çatıları bakımından fiilleri, fiil özne bağlantısı açısından, etken, edilgen, dönüşlü, işteş, ettirgen olmak üzere *beşe*; fiil-nesne bağlantısı açısından geçişli fiiller ve geçişsiz fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır (Korkmaz, 2007a: 538-563).

Bu fiil çeşitlerinin dışında, belirleyici birleşik fiiller, ikili birleşik fiiller ve anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller olmak üzere fiilin başka çeşitlerini de sayar.

Belirleyici birleşik fiiller (Belirleyici tasvir fiilleri) için, “Asıl anlamın birinci fiilde değil, ikinci fiilde olduğu ve birinci fiilin ikinci fiilin anlamını belirleyen zarf görevinde olduğunu” söyler. Dipnotunda bu gruba giren birleşiklerde, Tahsin BANGUOĞLU’nun kullandığı yarı tasvir fiilleri terimine atıfta bulunarak, yarı tasvir niteliğinde bir oluş ve kılışın bulunmadığını, birleşikteki birinci fiilin, ikinci fiildeki oluş ve kılışı belirleyici bir zarf görevi yüklendiğini dikkate alarak, belirleyici tasvir fiilleri terimini kullandığını ifade eder. KORKMAZ, bu fiil türüne, “*Bu çocuğu burada bir akşam daha kim alıyorsa asarım anladın mı?*”, “*Bahçedeki kavakların arkası ağarmaya başladı.*” vb. örnekler verir.

İkili birleşik fiillerin, “İki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip anlamca kaynaşmasından oluştuğunu” söyler ve bu fiilleri, “*Türk Konsolosluğuna da gidip gelmeleri olmuş.*”, “*Eğer beni burada barındırmazlarsa çıkar giderim, dedi.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 835-837).

Anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiillerin, “Şekilce bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzediklerini ancak, onlardan ayrılan yönleri olduğunu” belirtir ve “*Ne imiş karınları acıkmış.*”, “*Giray’ın uykusu iyice kaçmıştı.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 837-858).

Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BILGEGİL bu konuyu, birleşik fiiller başlığı altında değerlendirmiştir.

Belirlediğimiz Türkiye Türkologları dışında fiiller konusunda değerli fikirleri olan Türkologlar da vardır.

Bunlardan biri olan Necmettin HACIEMİNOĞLU, isimler ve fiiller olarak tasnif ettiği kelime türlerinden fiilleri, yapılarına göre, kök fiiller, türemiş fiiller (fiillerden türeyen fiiller, isimden türeyen fiiller) ve birleşik fiiller (fiil+fiil şeklinde olanlar, isim+fiil şeklinde olanlar) olmak üzere üçe ayırır (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Necmettin HACIEMİNOĞLU, **kök fiillerin**, “İlk Türkçe yazılı metinlerden itibaren günümüze kadar, bütün şivelerde ya bir hareket, ya bir oluş yahut da bir durum bildiren ve tek heceden ibaret olan asıl fiiller olduğunu”, “*gel-*”, “*bul-*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Hacıeminoğlu, 1984b: 11-15).

Türemiş fiillerin, fiillerden türemiş fiil çeşidinin, “Fiil kök veya gövdelerinin, Türkçedeki belirli yapım eklerini almak suretiyle, bünye, mânâ ve mahiyet bakımından değişikliğe uğramış yeni şekilleri olduğunu” belirten HACIEMİNOĞLU, “*giydir-*”, “*geçir-*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 21-133).

Türemiş fiillerin, isimden türemiş fiil çeşidinin ise, “Türk Dilinde mevcut fiillerin büyük bir kısmının, hususi eklerle, isim kök ve gövdelerinden türemiş olduğunu” belirten HACIEMİNOĞLU, bu fiilleri “*gerile-*”, “*akıllan-*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984b: 133-216).

Birleşik fiilleri ise, “*alabil-*”, “*yardım et-*” vb. örneklerle ortaya koyar (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

HACIEMİNOĞLU, muhtevalarına göre fiilleri ise, hareket bildiren fiiller, iş bildiren fiiller, oluş bildiren fiiller ve tavır bildiren fiiller olmak üzere *dörde* ayırır.

Hareket bildiren fiiller için, “*yürü-*”, “*vur-*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

İş bildiren fiilleri, “*öğret-*”, “*pişir-*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Oluş bildiren fiilleri, “*büyü-*”, “*sarar-*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Tavır bildiren fiillere, “*beğen-*”, “*sev-*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 11). Durumlarına göre fiilleri, asıl fiiller ve yardımcı fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır.

Asıl fiillere, “*al-*”, “*ver-*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Yardımcı fiilleri, “*et-*”, “*ol-*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Kullanılışlarına göre fiilleri, nihâi fiil olarak, mastar olarak, fiil ismi olarak, sıfat olarak ve zarf olarak *beş*e ayırarak sıralar.

Nihâi fiil olarak isimlendirdiği fiillere, “*Geldim.*”, “*Gidiyorum.*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Masdar olarak yer alan fiilleri, “*okumak*”, “*görmek*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Fiil ismi olarak adlandırdığı fiillere, “*okuma*”, “*görme*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Sıfat olarak yer alan fiilleri, “*okumuş adam*”, “*geçen yıl*” vb. örneklerle ortaya koyar. (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Zarf olarak adlandırdığı fiillere, “*koşa koşa gitmek*”, “*çalışarak kazanmak*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984b: 11).

Fail ile ilgilerine göre, etken, ettirgen, edilgen ve işteş olmak üzere *dörde*; nesne ile ilgilerine göre, geçişli fiiller, geçişsiz fiiller ve dönüşlü fiiller olmak üzere fiilleri *üç*e ayırır (Hacıeminoğlu, 1984b: 11-12).

Mahiyetlerine göre, olumlu, olumsuz ve iktidarî olmak üzere *üç*e ayırır (Hacıeminoğlu, 1984b: 11-12).

Olumlu fiilleri, “*tut-*”, “*ye-*” vb. olarak sıralar (Hacıeminoğlu, 1984b: 12).

Olumsuz fiiller için, “*tutma-*”, “*yeme-*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984b: 12).

İktidarî fiilleri, “*tutabil-*”, “*tutama-*” vb. örneklerle ortaya koyar (Hacıeminoğlu, 1984b: 12).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun kelime türlerinden fiile ilişkin doğrudan verdiği bilgiler bulunmadığından, farklı konular içerisinde fiil türü için verdiği örnekleri, Türkiye Türkologlarının kelime türleri için yaptıkları tanımları, verdikleri örnekleri temel alarak mukayeseli olarak ortaya koyalım:

MEHMEDOĞLU'nun “Yaşamak güzeldir.” cümlesinde fiil olarak gösterdiği “yaşamak” kelimesi (Mehmedoğlu, 2006: 24). Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'a göre de fiilken; Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL'e göre isimdir.

MEHMEDOĞLU'nun “Taş köprü yapıldı.” cümlesinde fiil olarak gösterdiği “yapıldı” kelimesi (Mehmedoğlu, 2006: 92). Türkiye Türkologlarına göre de fiildir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise fiilleri üç grupta incelemektedir. Türkçe fiillerin yapısal-anlamsal betimlenmesine göre, kök fiiller (**a.** Birleşenlerine Parçalanmayanlar, **b.** Etimolojik Olarak Birleşenlerine Parçalanabilenler) türemiş fiiller (**a.** Yapım ekleriyle Adlardan ve Fiillerden Türeyenler, **b.** Yansımali Fiiller) subje, obje ve hareket-faaliyet üçleminde şekil ekleriyle dil sisteminin biçimbilimsel-işlevsel anlam odaklarına göre oluşan fiiller (**a.** Oldurganlık, **b.** Dönüşlülük, **c.** Edilgenlik, **d.** İşteşlik, **e.** Ettirgenlik) olarak üçe; Türkçe fiillerin işlevsel-anlamsal betimlenmesine göre, bir birleşimli ve iki birleşimli fiiller, üç birleşimli fiiller ve birleşimsiz fiiller olarak *ikiye*; Türkçe fiillerin bilişsel-retprosperspektivel (geçmişe, şimdiye ve geleceğe göre) betimlenmesine göre, hareket ve faaliyetin anlamsal alanlarına göre fiil türleri (**a.** Ön Türkçe - İlk Türkçe – Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Paralelleri, **b.** Genel Türkçe ve Türkiye Türkçesi Paralelleri), Türkçede Birleşik Fiiller ve Deyimler (**a.** Türkçe Fiillerin Birleşikleşmesi, **b.** Türkçe Fiillerin Deyimleşmesi) olmak üzere *ikiye* ayırır (Musaoğlu, 2002: 300-305).

Fiiller ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık.

Tablo 2: Fiil Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Kılış Fiili	+			+					
Bir Kılış ve Kılımış Bildiren Fiiller						+			
İş Bildiren Fiiller							+		

Tablo 2' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Hareket Bildiren Fiiller							+		
Oluş Fiili	+			+					
Oluş Bildiren Fiiller						+	+		
Durum Fiilleri				+					
Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller						+			
Tavır Bildiren Fiiller							+		
Basit Fiil			+			+			
Kök Fiil							+	+	
Esas Fiil						+			
Asıl Fiil							+		
Türemiş Fiil			+			+	+	+	
Birleşik Fiil	+	+		+	+	+	+	+	+
Bileşik Fiil			+						
Belirleyici Birleşik Fiiller						+			
Tasvir Fiilleri				+		+			
Yarı Yardımcı Fiil	+								
Belirleyici Tasvir Fiilleri						+			
Yarı Tasviri Fiil				+					
Yardımcı Fiil	+					+	+		
Yaklaşma Fiili	+		+			+			

Tablo 2' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Yaklaşık Fiil				+					
Sürekli Fiil	+					+			
Sürerlik Fiili			+						
Sürek Fiilleri				+					
Tezlik Fiili	+		+			+			
İvedilik Fiili				+					
Yeterlik Fiili	+		+	+		+			
Uzaklaşma Fiili						+			
Öncelik Fiilleri				+		+			
Niyet Fiilleri				+		+			
Başlama Fiilleri				+					
Alışkanlık Fiilleri						+			
Bitmiş Fiil				+					
Nihâi Fiil Olarak Fiil							+		
İsimle Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller		+							
Bir İsim Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller					+				
Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller						+			
İsim+Fiil Şeklinde Olanlar							+		

Tablo 2' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Yardımcı Fiiller ve Onlarla Teşkil Olunan Bileşik Fiiller			+						
Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiil		+							
İki Fiilin Birleşmesiyle Teşkil Olunan Bileşik Fiiller			+						
Bir Fiil Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller					+				
Fiil+Fiil Şeklinde Olanlar							+		
Kaynaşma Yoluyla Teşkil Edilen Bileşik Fiiller			+						
Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller					+				
Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller						+			
Ortada Fiil	+			+					
Tek Şahıslı Fiil	+								
Olumlu Fiil	+		+				+		
Olumsuz Fiil	+		+				+		
Soru Bildiren Fiil			+						
Olumsuz Soru Bildiren Fiil			+						
Çekimli Fiil				+					

Tablo 2' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Bitmemiş Fiil				+					
Çekimsiz Fiil				+					
Masdar Olarak Fiil							+		
Fiil İsmi Olarak Fiil							+		
Sıfat Olarak Fiil							+		
Zarf Olarak Fiil							+		
İktidari Fiil							+		
Basit Zamanlı Fiil			+						
Bileşik Zamanlı Fiil			+						
Karmaşık Fiil				+					
Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller						+			
Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller						+			
İkili Birleşik Fiiller						+			
Bir Birleşimli Fiiller								+	
İki Birleşimli Fiiller								+	
Üç Birleşimli Fiiller ve Birleşimsiz Fiiller								+	
Dönüşlü Fiiller	+	+	+			+	+		
Dönüşlülük								+	

Tablo 2' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Dönüşlü Görünüş				+					
Edilgen Fiil	+		+			+	+		
Edilgen Görünüş				+					
Edilgenlik								+	
Pasif Fiil		+							
Meçhul Fiil		+							
Etken Fiil	+		+			+	+	-	
Yalın Görünüş				+				-	
Ettirgen Fiil	+		+			+	+	+	
Faktatif		+							
Katmerli		+							
Ettirgen Görünüş				+					
İkiliç	+								
İşteş						+	+		
İştaş	+								
Ortaklaşma		+							
Oluş		+							
İşteş Çatı			+						
Karşılıklı Görünüş				+					
İşteşlik								+	

Tablo 2' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Oldurgan	+		+						
Oldurganlık								+	
Olumsuz						+			
Olumsuz Görünüş				+					
Geçişli Fiil			+			+	+		
Geçişsiz Fiil			+			+	+		

Türkologların fiillerle ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle fiillerle ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologların fiil tanımları birbirleriyle benzerlik gösterse de, fiillerin tasnifinde Türkologlar birbirlerinden farklı görüşler sergilerler.

İncelediğimiz Türkiye Türkologlarının fiil tanımlarına, fiil açıklamalarına ve fiil için verdikleri örneklere baktığımızda; Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın isim-fiilleri fiil olarak kabul ettiğini; Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL'in ise fiili, oluş, kılış, durumun kip, zaman ve şahısa bağlandığı bir kelime çeşidi olarak kabul eden grup içerisinde olduklarını görürüz.

Leylâ KARAHAN ise isim-fiillerin hem yapıları, hem de cümle içinde kullanılışları bakımından isim değerinde olan kelimeler olduklarını ve fiil şeklinde adlandırmanın doğru olmadığını belirtir. KARAHAN çözüm olarak bu kelimelerin ismin anlamını esas alan oluş, kılış, durum (hareket) isimleri başlığı altında incelenmesini gösterir. Oluş, kılış, durum ile birlikte kip, zaman, şahıs bildiren kelimeleri fiil olarak adlandıranların dilde kullanımı esas aldığını ve cümle içinde görevli “verdim, vermiş” gibi kelimeleri karşılamak için kullandığımız fiil terimi ile bu kelimelerin kök ve gövdelerini karşılamak için kullandığımız fiil teriminin birbirine karışacağını belirtir (TDK yayınları- 718, 1999: 49).

Ahmet TOPALOĞLU, fiili, *sekiz* kelime çeşidinden biri olarak, bağımsız kelime başlığı altında, Muharrem ERGİN, *üç* kelime çeşidinden biri olarak genel kelime çeşitleri başlığı altında, Kaya BİLGEGİL, fiilleri, fiil soyundan kelimeler başlığı altında fiilimsilerle birlikte incelerken; Tahsin BANGUOĞLU, fiilleri mantıkî sınıflanma içerisinde söz içindeki işleyişlerine göre diğer kelime çeşitleriyle birlikte *sekiz* söz bölüğüne ayırır ve bu bölümlenmeye göre yalnızca fiilleri fiil sınıfından sayar. Zeynep KORKMAZ, anlamlı kelimelerin fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları çeşidi altında, Necmettin HACIEMİNOĞLU ise, *iki* kelime çeşidinden biri olarak genel kelime çeşitleri başlığı altında tasnif eder.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU temel kelime türlerinden saydığı fiili; isim, sıfat, sayı, zamir, zarf ile aynı grupta değerlendirirken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU asıl kelime bölükleri başlığı altında isim, sıfat, zarf, zamir ile birlikte değerlendirir.

Türkologların fiilleri çatıları bakımından sınıflandırışı da birbirinden farklıdır. Ahmet TOPALOĞLU, fiilleri, dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, geçişli, geçişsiz, iştaş ve oldurgan fiil olmak üzere *sekize*; Muharrem ERGİN, fiilleri, dönüşlü-dönüşsüz, aktif-pasif, meçhul, ortaklaşmalı, faktitif olmak üzere *beşe* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, çatıları bakımından fiilleri, öznelerine göre, **a.** Etken fiiller, **b.** Edilgen fiiller, **c.** Dönüşlü fiiller olmak üzere *üç*e, nesnelere göre, **a.** Geçişli fiiller, **b.** Geçişsiz fiiller, **c.** Oldurgan fiiller ve **d.** Ettirgen fiiller olmak üzere *dörde*; Tahsin BANGUOĞLU fiilleri çatılarına göre, yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüş, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş ve ettiren görünüşü olmak üzere *altıya*; Zeynep KORKMAZ, çatıları bakımından fiilleri, fiil-özne bağlantısı açısından, etken, edilgen, dönüşlü, iştaş, ettirgen olmak üzere *beşe*; fiil-nesne bağlantısı açısından ise geçişli fiiller ve geçişsiz fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır. Necmettin HACIEMİNOĞLU ise fail ile ilgilerine göre, etken, ettirgen, edilgen ve iştaş olmak üzere *dörde*; nesne ile ilgilerine göre, geçişli fiiller, geçişsiz fiiller ve dönüşlü fiiller olmak üzere fiilleri *üç*e ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise Türkçe fiillerin yapısal-anlamsal betimlenmesi genel başlığı altında subje, obje ve hareket-faaliyet üçleminde şekil ekleriyle dil sisteminin biçimbilimsel-işlevsel anlam

odaklarına göre oluşan fiiller başlığı altında, oldurganlık fiilleri, dönüşlülük fiilleri, edilgenlik fiilleri, işteşlik fiilleri ve ettirgenlik fiilleri olmak üzere *beşe* ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU fiilleri, anlatılan işin taşıdığı niteliğe göre kılış ve oluş fiili olmak üzere *ikiye* ayırırken; Tahsin BANGUOĞLU, ifade ettikleri olup bitenin niteliğine göre, kılış fiilleri, durum fiilleri ve oluş fiilleri olmak üzere *üç* ayırır. Zeynep KORKMAZ ise içerikleri bakımından fiilleri, oluş bildiren fiiller, bir kılış ve kılınış bildiren fiiller, durum ve tasvir bildiren fiiller olmak üzere *üç* ayırırken, Necmettin HACIEMİNOĞLU, muhtevalarına göre fiilleri ise, hareket bildiren fiiller, iş bildiren fiiller, oluş bildiren fiiller ve tavrı bildiren fiiller olmak üzere *dörde* ayırır. Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL bu türden bir sınıflandırma yapmaz.

Ahmet TOPALOĞLU, fiillerin kullanımına göre, fiilleri, ortada fiil, yardımcı, yarı yardımcı fiil ve tek şahıslı fiil olmak üzere *dörde* ayırırken; Tahsin BANGUOĞLU, fiilleri kullanımına göre bitmiş fiil, çekimli fiil; bitmemiş fiil, çekimsiz fiil (yatık fiiller) olmak üzere *dörde* ayırır. Necmettin HACIEMİNOĞLU ise kullanımına göre fiilleri, nihâi fiil olarak, masdar olarak, fiil ismi olarak, sıfat olarak ve zarf olarak *beşe* ayırarak sıralar. Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ bu kritere göre bir sınıflandırma yapmamıştır.

Fiilleri anlam bakımından sınıflandıran Türkologların da bu başlık altında farklı fiil çeşitlerine değindikleri görülür.

Ahmet TOPALOĞLU olumluluk kavramı taşıyıp taşıymasına yani anlamına göre fiilleri, olumlu fiil ve olumsuz fiil olarak *ikiye* ayırırken; Kaya BİLGEGİL anlam niteliklerine göre olumlu fiiller, olumsuz fiiller, soru bildiren fiiller ve olumsuz soru bildiren fiiller olmak üzere *dörde*; Tahsin BANGUOĞLU anlam özelliklerine göre geçişli fiiller ve geçişsiz fiiller ve ortada fiiller olmak üzere *üç*; Zeynep KORKMAZ anlamları bakımından fiilleri esas fiiller ve yardımcı fiiller olmak üzere *ikiye*; Necmettin HACIEMİNOĞLU ise olumlu, olumsuz ve iktidarî fiilleri mahiyetlerine göre; asıl fiiller ve yardımcı fiilleri ise durumlarına göre fiiller başlığı altında inceler. Muharrem ERGİN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU bu türden bir sınıflandırma yapmaz.

Ahmet TOPALOĞLU, birleşik fiili, **a.** Yaklaşma fiili, **b.** Yeterlik fiili, **c.** Süreklilik fiili, **d.** Tezlik fiili olarak *dörde* ayırırken; Muharrem ERGİN **a.** İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, **b.** Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller olmak üzere *ikiye*; Kaya BİLGEGİL bileşik fiilleri, **a.** Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller, **b.** İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller (**1.** Yeterlik fiili, **2.** Tezlik fiili, **3.** Süreklilik fiili, **4.** Yaklaşma fiili) **c.** Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller olmak üzere *üç*; Tahsin BANGUOĞLU, tasvir fiillerini, yeterlik fiilleri, ivedilik fiilleri, süreklilik fiilleri ve yaklaşık fiiller ve yarı tasvir fiilleri olmak üzere *dörde*; Leylâ KARAHAN **a.** Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **b.** Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **c.** Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olmak üzere *üç*; Zeynep KORKMAZ ise birleşik fiilleri, esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller, esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiilleri, **a.** Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, **b.** Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller (**1.** Öncelik fiilleri, **2.** Alışkanlık fiilleri ve **3.** Niyet fiilleri) **c.** Bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller, (**1.** Yeterlik fiilleri, **2.** Tezlik fiilleri, **3.** Süreklilik fiilleri, **4.** Yaklaşma fiilleri, **5.** Uzaklaşma fiilleri) olmak üzere *üç* ayırır. Necmettin HACIEMİNOĞLU ise yüzeysel olarak, birleşik fiilleri, fiil+fiil şeklinde olanlar ve isim+fiil şeklinde olanlar olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, Türkçe fiillerin bilişsel-retropektif (geçmiş, şimdiye ve geleceğe göre) betimlenmesi genel başlığı altındaki, Türkçede birleşik fiiller ve deyimler başlığı altında, **a.** Türkçe fiillerin birleşikleşmesi ve **b.** Türkçe fiillerin deyimleşmesi olmak üzere *ikiye* ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ yaklaşma fiili terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU yaklaşık fiil terimini kullanır. Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN da fiilin fonksiyonunun yaklaşma olduğunu söyler. Necmettin HACIEMİNOĞLU ise bu terime yer vermez.

Yeterlik fiili terimini, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ kullanırken; Muharrem ERGİN ve Leylâ

KARAHAN fiilin fonksiyonunu ortaya koyarken ERGİN iktidar terimini, KARAHAN yeterlik terimini kullanır. Necmettin HACIEMİNOĞLU bu terime değinmez.

Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ süreklilik fiili terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL sürerlik fiili, Tahsin BANGUOĞLU ise süreklilik fiilleri terimini kullanır. Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN ise, fiilin fonksiyonu için devamlılık terimini kullanırken, Necmettin HACIEMİNOĞLU bu terime yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ tezlik fiili terimini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU ivedilik fiili terimini kullanır. Muharrem ERGİN fiilin fonksiyonu için kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik terimlerini kullanırken, Leylâ KARAHAN tezlik terimini kullanır. Necmettin HACIEMİNOĞLU ise, bu terime değinmez.

Zeynep KORKMAZ; Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU'ndan farklı olarak *dört* tasviri fiilin yanına uzaklaşma fiilini de ekler.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU kılış fiili terimini kullanırken, Zeynep KORKMAZ bir kılış ve kılınış bildiren fiiller terimini, Necmettin HACIEMİNOĞLU iş bildiren fiiller terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL ve Muharrem ERGİN ise, bu fiile yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU oluş fiili terimini kullanırken, Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU oluş bildiren fiiller terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL ve Muharrem ERGİN ise bu fiile yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU ortada fiil terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU bu terime yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU fiil çeşitleri arasında yardımcı fiile yer verirken, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Muharrem ERGİN yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU yarı yardımcı fiil terimini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU yarı tasviri fiil terimini kullanır. Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ise bu fiile yer vermez.

Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ birleşik fiilin yanında yapılarına göre fiil çeşitlerinde basit fiil ve türemiş fiile yer verirken, Necmettin HACIEMİNOĞLU, kök fiiller ve türemiş fiillere, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise Türkçe fiillerin yapısal – anlamsal betimlenmesi başlığı altında kök fiiller (**a.** Birleşenlerine parçalanmayanlar, **b.** Etimolojik olarak birleşenlerine parçalanabilenler) ve türemiş fiillere (**a.** yapım ekleriyle adlardan ve fiillerden türeyenler, **b.** yansımali fiiller) yer verir. Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Muharrem ERGİN ise basit fiil ve türemiş fiile yer vermez.

Tahsin BANGUOĞLU karmaşık fiiller başlığı altında, öncelik fiilleri, başlama fiilleri, niyet fiillerini incelerken; Zeynep KORKMAZ, bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller başlığı altında, öncelik fiilleri, alışkanlık fiilleri ve niyet fiillerini inceler.

Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ öncelik fiilleri ve niyet fiilleri terimleri konusunda birleşirlerken; Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı başlama fiilleri terimine karşılık, Zeynep KORKMAZ alışkanlık fiilleri terimini kullanır. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise bu fiil çeşitlerine yer vermez.

Zeynep KORKMAZ, belirleyici birleşik fiiller (belirleyici tasvir fiilleri) terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU, yarı tasvir fiilleri terimini kullanır. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise bu fiil türüne yer vermezler.

Zeynep KORKMAZ anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller terimini kullanır. Tahsin BANGUOĞLU ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise bu konuyu birleşik fiiller başlığı altında değerlendirirken, Leylâ KARAHAN, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller başlığı altında bu fiilleri değerlendirir. Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN ise bu fiil türüne yer vermez.

Muharrem ERGİN, isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller; Kaya BİLGEGİL, yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller; Leylâ KARAHAN, bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller; Zeynep KORKMAZ, esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiil çeşitlerinden, bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, başlığı altında birleşik fiilin bu çeşidini incelerken; Tahsin BANGUOĞLU ve Necmettin HACIEMİNOĞLU bu konuyu birleşik fiiller başlığı altında değerlendirmiştir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkologlarının fiilleri, anlatılan işin taşıdığı niteliğine göre, fiillerin kullanımına göre, olumluluk kavramı taşıyıp taşıyamamasına yani anlamına göre incelemesine karşılık, aynı şekilde incelemez.

MUSAOĞLU'nun fiil incelemesinde diğer Türkiye Türkologlarından farklı taraflar hemen göze çarpar. Kök fiiller, türemiş fiiller ve çatıları bakımından fiilleri, Türkçe fiillerin yapısal-anlamsal betimlenmesi başlığı altında incelerken; diğer Türkiye Türkologları bu fiilleri, yapılarına ve çatılarına göre fiiller olmak üzere *iki* başlık altında inceler.

Türkçe fiillerin işlevsel-anlamsal betimlenmesine göre, bir birleşimli ve iki birleşimli fiiller ve üç birleşimli fiiller ve birleşimsiz fiiller olarak yaptığı tasnifi Türkiye Türkologlarından hiçbiri yapmamıştır. Bir birleşimli, iki birleşimli ve üç birleşimli fiiller diyerek ifade ettiği fiilin aldığı soru sayısıdır. Örneğin, *kayna-* fiilinin sadece ne? sorusunu alması bir birleşimli fiile; *bak-* fiilinin kim? ve ne? sorularının ikisini alması iki birleşimli fiile; *at-* fiilinin kim? neyi? ve nereye? sorularının üçünü alması üç birleşimli fiile örnekken; bu üç grubun dışında kalan birleşimsiz fiiller ise Türkçe'de yaygın değildir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun fiil olarak gösterdiği kelime türlerini, Türkiye Türkologlarının yaptıkları tanımlar ve örneklere bakarak karşılaştırdığımızda, kimi Türkologların onunla hemfikir olup fiil olarak kabul ettiğini, kimisinin ise farklı görüşte olup, isim olarak kabul ettiğini görürüz.

2.4. Edat Konusundaki Yaklaşımlar

Türkiye’de edat konusunda akla ilk gelen eser sahibi bir bilim adamı olan Necmettin HACIEMİNOĞLU’nun görüşlerini de bu bölüme dâhil ettik.

Ahmet TOPALOĞLU, kelime türlerinden edatı, **takı** terimiyle, bağımlı kelime başlığı altında, “Genellikle tek başına anlamı olmayan, isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların söz içinde başka öğelerle ilişki kurmalarını sağlayan kelime türü” olarak tanımlar.

TOPALOĞLU, “Takıların kendilerinden önceki kelimelere çeşitli hal ekleriyle bağlandığını, bunun yanında yalın hâl ile kullanılanların da olduğunu “ile”, “için” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 138).

Muharrem ERGİN, edatları, bağlaç ve ünlemlerle birlikte **edat** adı altında “Mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimeler” olarak tanımlar ve edatların tek başlarına mânâları olmadığını, hiçbir nesne veya hareketi karşılamadığını fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi gördüklerini ve bu nedenden dolayı mânâlı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler diyebileceğimizi belirtir.

Biz, ERGİN’in edat çeşitlerinden gösterdiği son çekim edatlarını diğer Türkologların edat tanım ve açıklamalarıyla paralellik oluşturduğu için burada inceleyeceğiz.

ERGİN, son çekim edatlarını, kullanışlarına göre son çekim edatları, fonksiyonlarına göre son çekim edatları olmak üzere *ikiye* ayırır.

Kullanışlarına göre son çekim edatlarını, öteki isimlerin yalın, zamirlerin genitif veya akuzatif halleri ile birleşenler, yalın hal ile birleşenler, datif hali ile birleşenler, ablatif hali ile birleşenler olmak üzere *dörde* ayırır.

Son çekim edatlarını, “İşletme eki vazifesi gören edatlar” olarak tanımlayan ERGİN, son çekim edatlarının ismin zarf hâllerini meydana getirdiğini ve bunlara kısaca çekim edatları da denilebileceğini belirtir (Ergin, 2002: 365-366).

Öteki isimlerin yalın, zamirlerin genitif veya akuzatif halleri ile birleşenler başlığı altında, “İle, için, gibi, kadar, birle, bigi, tek” edatlarının isimlerle eskiden beri eksiz

olarak birleştiklerini “*taş ile*”, “*su için*” vb. örneklerle ortaya koyarken; zamirlerin akkuzatifli hâllerine Eski Türkçe’de “*munı teg*”, “*anı uçun*” ve Batı Türkçesinin Azeri sahasında “*seni kimi*”, “*meni tek*” örneklerinde rastlanıldığını fakat Batı Türkçesinde Eski Türkçe’deki bu akuzatifli şeklin yerini başlangıçtan beri genitifli şekle bıraktığını “*senin için*”, “*benim gibi*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 367-368).

Yalın hâl ile birleşenler başlığı altında, “*ara, üzre (üzere), içre, sıra, diye*” edatlarını sıraladıktan sonra, “*ev ara*”, “*yol üzre*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 369).

Datif hâli ile birleşenler başlığı altında, “*kadar, göre, karşı, doğru, taraf, âit, dâir, rağmen, değin, dek, dapa, nazaran*” edatlarını sıraladıktan sonra “*eve kadar*”, “*bana göre*” vb. örnekleri sıralar (Ergin, 2002: 369).

Ablatif hâli ile birleşenler başlığı altında, “*dolayı, ötürü, beri, önce, evvel, sonra, geri, böyle, yana, taraf*” vb. sıraladıktan sonra bu edat çeşidini “*bundan dolayı*”, “*evden yana*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 369).

Fonksiyonlarına göre son çekim edatlarını, vasıta ve beraberlik edatları, sebep edatları, benzerlik edatları, başkalık edatları, diğer hal edatları, miktar edatı, zaman edatları ve yer ve yön edatları olmak üzere *sekize* ayırır (Ergin, 2002: 348-372).

Vasıta ve beraberlik edatları için, “İle, birle, ile’nin aslında il- fiilinin -e ile yapılmış gerundium şekli olduğunu, başlangıçtan beri edat olarak kullanıldığını ve ekleşerek –la, -le şekline geçtiğini, bu vasfı ve fonksiyonu dolayısıyla da instrumental (vasıta) eki –n’in yerini aldığını ve edatlığının zayıflayıp ekliğinin kuvvetlenmesi dolayısıyla eskiden beri, beraberlik fonksiyonu için aynı fonksiyonda bir edatla takviye edildiğini, “*anuñ ile bile*”, “*bununla beraber*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 369-370).

Sebep edatlarını, “*için, üzere (üzre), dolayı, ötürü (ötrü), nâşi, diye*” sıralar (Ergin, 2002: 370-371).

Benzerlik edatlarını, “*gibi, bigi, tek*” olarak örneklendirir (Ergin, 2002: 371).

Başkalık edatlarını, “*başka, özge, gayri, ma’da*” olarak sıralar (Ergin, 2002: 371).

Diğer hâl edatlarını, “*göre, nazaran, dâir, âit, rağmen*” olarak örneklendirir (Ergin, 2002: 371).

Mikdar edatını, “*kadar, rütbe, mertebe, mikdar, derece*” olarak sıralar (Ergin, 2002: 371-372).

Zaman edatlarını, “*beri, önce, evvel, böyle, sonra, geri, öñdin*” olarak örneklendirir (Ergin, 2002: 372).

Yer ve yön edatlarını, “*kadar, değin, dek, karşı, doğru, dapa, yana, taraf, saru, sıra, içeri, içre, üzre, ara, öte*” olarak sıralar (Ergin, 2002: 372-373).

Son çekim edatı gibi kullanılan isimleri (karşılaştırma edatı), “*halde, karşılık, mukâbil, nisbet ve bedel*” olarak örneklendirir (Ergin, 2002: 373).

Son çekim edatlarına yardımcı tâbirler başlığı altında, “*hakkında, yüzden, yüzünden, üzerine, yandan, taraftan, ucundan, bakıma, bakımdan, yönden, yönünden, cihetle, sûretle, suretiyle, veçhile, sebeple, sebebiyle, dolayısıyla*” kelimelerinin kullanış ve bilhassa fonksiyon bakımından son çekim edatlarına yakın bir durumda olduklarını belirtir.

Kaya BİLGEGİL, isim soyundan kelimeler başlığı altında edatları *sekiz* kelime çeşidinden biri olarak gösterir ve **edatı**, “Anlamlarının eksikliği yüzünden tek başına bir hükme hedef olamayan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerindeki mahsur anlam da, takip ettikleri isim soylu kelimedenden sonra meydana çıkabilen sözler” olarak tanımlar ve edatlar için yapılacak sınıflandırmada edatların asılları ve yapıları olmak üzere iki esası göz önünde bulundurmak gerektiğini belirtir.

BİLGEGİL, muhtelif edatları, benzetme edatları, sebep edatları, vasıta edatları, intiha edatları, yönelme edatları, ilgi edatları ve üstlük edatları olmak üzere *yediye* ayırır (Bilgegil, 1984: 220-226).

Benzetme edatlarını, “*gibi, sanki, keenne, gûnâ, tek, kadar, -âsâ, çü, çün, gûyâ, misâl, -vâr, -vârî, -veş, mânend, keza*” olarak sıralar (Bilgegil, 1984: 220-223).

Sebepler edatlarını, “*için, dolayı, ötürü, nâşî, berâyî*” olarak örneklendirir (Bilgegil, 1984: 223).

Vasıta edatlarını, “*ile, bâ, bi, ma*” olarak sıralar (Bilgegil, 1984: 223-224).

İntiha edatlarını, “*dek, değin, ilâ*” olarak örneklendirir (Bilgegil, 1984: 224-225).

Yönelme edatlarını, “*-e karşı, -e doğru, -e yana, -e rağmen*” olarak sıralar (Bilgegil, 1984: 224-225).

İlgi edatlarını, “*e –dair, hakkında, -e göre*” olarak örneklendirir (Bilgegil, 1984: 225-226).

Üstlük edatlarını, “*üzre, ber-, alâ, -den artık, artık, den özge, -den maadâ, -den gayrı, -den başka, işte, an, min, li-, -be-*” olarak sıralar (Bilgegil, 1984: 226-228).

Tahsin BANGUOĞLU, mantıkî sınıflanmaya göre takıyı isim sınıfında değerlendirir. Takı, bağlam ve ünlemin ise yardımcı kavramlara karşılık olduğunu ve sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yaradığını ve bunların katma kelimeler veya kelimecik adı aldığını ifade eder. Ahmet TOPALOĞLU gibi **takıyı**, “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimeler” olarak tanımlar ve takıların başlı başına bir kavram sahibi olmayıp iki kavram arasındaki ilişkiyi belli etmeye yaradığını, takıların yalnız adlara değil, her türlü isimlere geldiğini, takıların şekilde kelime, işleyişçe isim çekimi ekleri durumunda bulunduğunu ve bu ekler gibi iki kavram arasında ilgi kurucu olduklarını ve çok defa da işleyişlerinin bir çekim ekiyle karşılanabildiğini ifade eder.

BANGUOĞLU, takıları, takıların istemine göre ve yapısına göre olmak üzere *iki* şekilde sınıflandırır. Takıların istemine göre, kim hâli isteyen takılar, kime hâli isteyen takılar, kimden hâli isteyen takılar ve adı katkı alan takılar olmak üzere *dörde* ayırır (Banguoğlu, 2007: 385-389).

Kim hâli isteyen takılar için, “Bunların başlıca miktar, nitelik karşılaştırmaları yaptıklarını, ilişki kurduklarını” belirtir ve “*deve kadar*”, “*kum gibi*”, “*çocuk için*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 387).

Kime hâli isteyen takıların, “Karşılaştırmalar yaptıklarını ve yer, yön, sınır ilişkileri kurduklarını “*havaya göre*”, “*yağmura karşı*”, “*eve doğru*”, “*sabaha dek*”, “*bayrama değin*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 387).

Kimden hâli isteyen takıların, “Başlıca zaman ve yer yön ilişkileri kurduklarını ve sebep, sonuç, aykırılık göstermeye yaradıklarını”, “*namazdan önce*”, “*tatilden sonra*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 387).

Adı katkı alan takıların, “Zarflaşmış belirsiz ad takımlarının yer yön hâlleri almasıyla oluştuğunu ve en çok yer yön ilişkileri kurmakla birlikte pek çeşitli anlatımda karşılaştırmalara yaradığını”, “*masa üstüne*”, “*masa üstünde*” vb. örneklerle belirtir.

Ayrıca dış çekimin kimle ve kimce hâlleriyle de, adı katkı alan takılar meydana getirdiğini, “*kanun yoluyla*”, “*anlaşma gereğince*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 387-388).

Takıların yapısına göre, takıları, kök olan takılar, isimden üreme takılar, fiilden üreme takılar ve yer yön adlarından takılar, olmak üzere *dörde* ayırır.

Kök olan takıların, “Kapsamına tek heceli, ya da çözümünü güç birkaç kelime ile bazı yabancı takıların girdiğini”, “*akşama dek*”, “*kadın için*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 389).

İsimden üreme takıların, “Çokluk eski ve yeni isim çekim ekleriyle yapılmış ve çoğu zarf olan kelimeler olduğunu”, “*âdet üzere*”, “*yemekten sonra*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Banguoğlu, 2007: 389).

Fiilden üreme takıların, “Eski ve yeni zarffiiller, yani aslında zarflar olup çoğunun yine zarf olarak kullanıldığını”, “*ölçüye göre*”, “*gözlük ile*”, “*camiden öte*” vb. örneklerle belirtir.(Banguoğlu, 2007: 389).

Yer yön adlarında takılar için, “Yeni Türkçe’de takılar sınıfını genişleten ve zenginleştiren kelimelerin bu kalıpta olduğunu” ifade eder (Banguoğlu, 2007: 389).

Leylâ KARAHAN’ın edatlar hakkındaki fikirleri ise, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısındaki edat konulu tartışmada ve “Sonra, Önce Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu” adlı makalesinde ortaya koyduğu fikirler derlenerek oluşturulmuştur.

KARAHAN, Türkiye Türkologlarından bazılarının çekim edatı, bazılarının son çekim edatı demesini “edatlarla ilgili terim karmaşasına yol açtığından” problem olarak görmektedir.

Kendisinin çekim edatı terimini kullandığını, çünkü son çekim ifadesinin aklına ön çekimi getirdiğini ve Türkçede ön çekim olmayacağına göre çekim edatı terimini kullanmanın daha uygun olacağını belirtir.

Edatlarla ilgili bir diğer problem olarak, edat kelimesine ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde ya edâtı ya da edatı diye telaffuz edildiğini, kendisinin edâtı diye telâffuz ettiğini ifade eder (TDK yayımları- 718, 1999: 438-439).

Çekim edatları konusundaki problemin aslında isim olan ama çekim edatları olarak kullanılan kelimelerin birbirinden ayrılması meselesi olduğunu belirtir ve bu durumu örneklerle izah eder. “*Odanın içinde oturdu.*” ve “*Alevler içinde kaldı.*” cümlelerinde yer alan “içinde” kelimelerinin birbirinden farklı olduğunu, ilkinin isim, ikincisinin çekim edatı olduğunu belirtir (TDK yayımları- 718, 1999: 451).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise Türk lehçelerinde ve yazı dillerinde görevli kelimeler ve leksik anlamı olan kelimeler yanında üçüncü bir grup olarak içinde, hakkında, üstünde, altında, yanında kelimelerinin kömekçi adıyla ele alındığını belirtir (TDK yayımları- 718, 1999: 453). Başka alternatifler üreten MUSAOĞLU, bunların yanında, kömekçi adın yardımcı kelimelerde bir görev olarak ya da çekim edatları içerisinde bir alt başlık olarak da ele alınabileceğini ifade eder (TDK yayımları- 718, 1999: 464).

Leylâ KARAHAN, gramer kitaplarımızda sonra ve önce kelimelerinin çekim edatı olarak yer aldığını, “*Gittikten sonra şöyle oldu.*” cümlesinde sonranın çekim edatı olduğunu örnekleyerek ortaya koyar. KARAHAN, aynı cümleyi “*Gittikten az sonra şöyle oldu.*” şekline getirerek mukayese ettiğinde, ikinci cümledeki sonrayı, çekim edatı olarak varsaydığında çekim edatının az gibi bir sınırlandırıcı alamayacağından, sonrayı çekim edatı olarak değil, zarf olarak kabul eder. Sonranın başına gelen azı da o zarfı destekleyen ikinci bir zarf olarak kabul eder (TDK yayımları- 718, 1999: 452).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da Leylâ KARAHAN’la hemfikir olup, az sonra, az önce kelimelerinin zaman zarfı olduğunu, fakat, sonra, az kelimesinden ayrıca kullanıldığında bunun artık bir çekim edatı olduğunu belirtir (TDK yayınları- 718, 1999: 453).

KARAHAN, “mecburiyetinde, dışında, lâzım” gibi kelimelerin hangi kategoriye sokulması gerektiği konusuna bilimsel temellere dayalı olarak çözüm bulmaya çalışmaktadır. Bu kelimeleri çekim edatı olarak kabul ettiğinde, çekim edatlarıyla yapılan kelime gruplarının sıfat ve zarf olarak kullanılırken; mecburiyetinde, lâzım gibi kelimelerin ne zarf ne de sıfat olarak kullanıldığından çekim edatı olarak kabul edilemeyeceğini belirtir (TDK yayınları- 718, 1999: 452).

KARAHAN, sona gelen, olumsuzluk bildirip ek fiilin olumsuzunu yapan ve “*Güzel değil.*” örneğindeki değil edatının hangi kategoriye gireceği sorusunu, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, değil sözünün predikatifler grubuna dâhil olduğunu belirterek cevaplar (TDK yayınları- 718, 1999: 457).

KARAHAN, Türkiye Türkçesi’nde pek çok kelime gibi “sonra ve önce” kelimelerinin de üstlendikleri görevlere bağlı olarak tür değiştirdiğini, aldıkları eklerle söz diziminde isim ve sıfat olarak da kullanılmalarına rağmen bu kelimelerin Türkiye Türkçesi gramerlerinde daha çok, zarf ve edat bahislerinde yer aldıklarını belirtir.

KARAHAN, ERGİN’in, -DAn ekli isimlerden sonra kullanılan bu kelimeleri son çekim edatları bahsinde, aslında isimken edat olarak kullanılan kelimeler arasında saydığını; Tahsin BANGUOĞLU’nun bu kelimeleri edat bahsinde işlediğini; Zeynep KORKMAZ’ın Türkiye Türkçesi Grameri’nin edatlar bahsinde, öncelikle, evvelâ sonunda, sonra kelimelerini bir cümle bağlayıcısı olarak, ayrıca edat grubu biçimindeki zarflar, çıkma durumu isteyen edatlar, öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranlar, ad kökenli edatlar başlığı altında “-DAn önce/evvel, -DAn sonra” yapılarını, edat grubu olarak verdiğini, yani bu yapıdaki “sonra ve önce” kelimelerini çekim edatı olarak kabul ettiğini; Gürer GÜLSEVİN ise, -DiktAn sonra ve -mAdAn önce, -mAzdAn önce yapılarını “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller” adlı makalesinde ek-edat yapısında olanlar başlığı altında birleşik zarf-fiil olarak işler.

KARAHAN gramerlerin hepsinde *-DAn sonra* ve *-DAn önceli* yapıların –anlam özellikleri ne olursa olsun- edat bahsinde işlendiğini ve bu yapılardaki sonra ve önce kelimelerinin bütün araştırmacılar tarafından edat kabul edildiğini ancak bütün örneklerin edat türünün özelliklerini taşımadığını aşağıdaki nedenleri ileri sürerek reddeder:

“1.Çekim edatları, aynı çekim ekleri gibi isimlerden sonra gelerek bağlı oldukları isimle birlikte cümlede diğer öğeleri arasında çeşitli ilgiler kurar. Bu özellik dolayısıyla isimlerle çekim edatları arasına anlamlı veya görevli herhangi bir kelime veya kelime grubu giremez.

2.Çekim edatları, bağımsız anlamlı dil birimleri olmadıkları için sıfat ve zarflarda olduğu gibi önlerine nitelik ve derece bildiren bir kelime / kelime grubu alamazlar.

3.-DAn sonra ve -DAn önce kalıbındaki sonra ve önce gibi aralarında karşıtlığa dayalı bir anlam ilgisi bulunan iki kelimenin şu şekilde kullanımı da çekim edatlarının bağlandıkları isimle olan sıkı ilişkisine aykırıdır.

4.Çekim edatları yapı bakımından genellikle kökeni isim veya fiil olan kelimelerdir. Zamanla aşınıp asıl anlamlarını kaybederek görevli kelimeler hâline gelmişler ve ancak kendilerinden önce gelen bir isme yardımcı olmak üzere söz diziminde görev almışlardır. Buna göre zaman, yer, sıra ismi olan sonra ve önce kelimelerinin edat olabilmesi için bu anlamlarını kaybetmeleri gerekir. O hâlde bu örneklerdeki sonra ve önce kelimeleri edat değil zarftır.”

KARAHAN, “sonra, önce” kelimelerinin, Türkiye Türkçesi gramerlerinde söz dizimindeki işlevlerine göre isim, zarf ve edat olarak değerlendirildiğini, ancak bu kelimelerin edat olarak değerlendirildiği örneklerde edatların niteliklerine aykırı kullanım özellikleri ortaya çıktığını belirtir.

Sonuç olarak; “-DAn sonra ve -DAn önce” yapısı içindeki “sonra ve önce” kelimelerinin zaman, yer, sıra anlamlarını korudukları, isimlerle aralarına pekiştirici veya derece bildiren bir unsur alabildikleri, ortak bir isim etrafında art arda kullanılabildikleri örneklerde birer zarf; gerçek anlamlarını kaybettikleri örneklerde ise zaten diğer özellikler ortadan kalktığından bu kelimelerin edatlaştığını ve yapılması gerekenin “-DAn sonra ve -Dan önce” yapısı içindeki “sonra ve önce” kelimelerinin anlam ve kullanım özellikleri dikkate alınmadan sadece edat kategorisi içinde değerlendirilmemesi olduğunu ifade eder (Karahan, 2007: 39-48).

Zeynep KORKMAZ, edatları, görevli kelimeler başlığı altında bağlaçlarla birlikte inceler (Korkmaz, 2007a: 1050).

Edatları, “Yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözler” olarak tanımlar ve “için”, “ile”, “gibi” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1052)

KORKMAZ, edatları, taşıdıkları temel özelliklere göre kendi içlerinde, yapı ve kökenleri bakımından, kullanılış biçimleri bakımından, görevleri bakımından olmak üzere üçe ayırır.

Yapı ve kökenleri bakımından edatları, Türkçe kökenli edatlar ve yabancı kökenli edatlar olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkçe kökenli edatları da, ad kökenli edatlar ve fiil kökenli edatlar olmak üzere tekrar *ikiye* ayırmaktadır (Korkmaz, 2007a: 1055).

Ad kökenli edatlar için, “Türkiye Türkçesi’ndeki edatların az sayıdaki bir bölümünün ad kökenli olduğunu ve adlara eklenen iyelik veya durum eklerinin zamanla, eklendiği kelime ile kalıplaşıp kaynaşmasından oluştuğunu”; “gibi, için, başka, bakıma, bakımdan, beri, boyunca, içre, önce, sonra, yana, özge” vb. edatlarla ortaya koyar (Korkmaz, 2007: 1056-1057). Bu edatlar için, “*Şimşek gibi çaktı.*”, “*Bir yol bulmak için uğraştı*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1057).

Fiil kökenli edatlar için, “Türkiye Türkçesi’ndeki edatların büyük bir kısmının, Eski Türkçeye ve öteki Türk lehçelerindeki örneklerine paralel olarak fiil kökenli olduklarını”; “ile, ilişkin, göre, geçe, aşırı, değin, diye, doğru, dolayı, karşı, ötürü, sıra” edatlarıyla ifade eder. Bu edatlar için, “*Haşim yalnız herkesle değil kendisi ile de bozuşur bir adamdır.*”, “*Bu konuya ilişkin bir görüşünüz varsa bildiriniz.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1057-1058).

Yabancı kökenli edatları, “âsâ, gûna, manend, âit, beraber, dair” vb. olarak sıralar ve “*Buradaki eşyanın kime ait olduğunu biliyor musunuz?*”, “*Çocuk eğitimine dair bir kitap arıyorum.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1059-1061).

Kullanış biçimleri bakımından edatları, istedikleri durum ekleri açısından, yalın durum isteyen edatlar, zamirlerden sonra ilgi durumu isteyen edatlar, yönelme durumu isteyen

edatlar ve çıkma durumu isteyen edatlar olmak üzere *dörde* ayırır (Korkmaz, 2007a: 1061).

Yalın durum isteyen edatları, “gibi, için, ile, aşırı, dek, diye, kadar, üzere” olmak üzere sıralar ve “*çiçek gibi*”, “*taş gibi*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1062).

Zamirlerden sonra ilgi durumu isteyen edatlar için, “Türkiye Türkçesi’ndeki adların yalın durumları ile birleşen edatlardan bir kısmı, özellikle gibi, için, ile, kadar gibi ad kökenli olanlar ile fiil kökenli diye edatın, zamirlerle birleşirken genellikle ilgi durumu istediğini”, “*benim gibi*”, “*senin gibi*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1062-1063).

Yönelme durumu isteyen edatlar için, “ait, bakarak, dair, dek, değin, doğru, göre, ilişkin, kadar, karşılık, nazaran, rağmen, karşın gibi edatların, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarının, yönelme durumları ile birleştiğini ve bu özellikleri dolayısıyla, bunların yönelme durumu isteyen edatlar diye adlandırıldıklarını”, “*Size ait kitap gönderildi.*”, “*Ressama göre karakalem, sulu boya veya yağlı boya olabilir.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1062-1063).

Çıkma durumu isteyen edatların, “aşağı, başka, beri, dışarı, dolayı, evvel, gayri, içeri, itibaren, maada, önce, öte, ötürü, sonra, taraf, yana” edatları olduğunu “*Tepeden aşağı inen yol oldukça diktir.*”, “*Kitabı paşaya uzatmaktan başka bir hareket yapamadım.*” vb. örneklerle verir (Korkmaz, 2007a: 1065).

Görevleri bakımından edatları, aitlik ve ilgili olma ilişkisi kuranlar, benzerlik, tıpkılık, denklik ilişkisi kuranlar, belirtme yoluyla başkalık ilişkisi kuranlar, beraberlik veya vasıta ilişkisi kuranlar, miktar ve derece ilişkisi kuranlar, uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi kuranlar, sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuranlar, karşılık, karşılaştırma, zıtlık ilişkisi kuranlar, yön gösterme ilişkisi kuranlar, öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranlar, şüphe, tatmin, aşırılık, pekiştirme bildiren ki edatı olmak üzere *on bire* ayırır (Korkmaz, 2007a: 1066-1084).

Aitlik ve ilgili olma ilişkisi kuranların “ait, dair, ilişkin, üzerine” edatları olduğunu belirtir ve “*İşte Behçet Bey bu odayı kendisine ait olan şeylerle vücuda getirmişti.*”,

“*Kütüphanede Atatürk’ün kültür anlayışına dair bir kitap arıyordu.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1066).

Benzerlik, tıpkılık, denklik ilişkisi kuranların, “gibi, denli, misali, üzere, üzre, cins, cinsten, çeşit ve kabil” edatları olduğunu ifade eder ve “*Anadolu ve Rumeli ufkun iki ucunda iki ahşap konak gibi yanıyor.*”, “*Onun bu denli işlere pek akli yatmıyor.*” vb. örneklerle belirtir (Korkmaz, 2007a: 1066-1069).

Belirtme yoluyla başkalık ilişkisi kuranların, “başka, gayri, maada” edatları olduğunu, “*Kitabı paşaya uzatmaktan başka bir hareket yapamadım.*”, “*Ellerinde oturdukları evden gayri mal yokmuş.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1070).

Berberlik veya vasıta ilişkisi kuranların, “ile, birlikte, beraber, yanı sıra” edatları olduğunu, “*Kocaman adam, bu itişle birlikte kendini yere attı.*”, “*Ona bir şans tanımakla beraber başarıdaki güçlükleri de sıralıyordu.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1070-1072).

Miktar ve derece ilişkisi kuranların, “kadar, derece, denli ve aşkın” edatları olduğunu, “*Ağırlığı bir küçük çocuk kadardı.*”, “*Kendisi denizde tüy kadar hafifti.*” vb. örneklerle belirtir (Korkmaz, 2007a: 1072-1074).

Uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi kuranların, “göre, nazaran, oranla, üzere” edatları olduğunu, “*Bence kış aylarında pantolon elbiseye nazaran daha kullanışlıdır.*”, “*Söylediklerine göre yaramaz bir bebekmişim.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1074-1076).

Sebeup, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuranların, “için, diye, dolayı, ötrü, üzere (üzre), binaen, cihetle, dolayısıyla, hasebiyle edatları” olduğunu, “*İlk insanlar için en üstün varlık güneştir.*”, “*Seni kartallara yem diye götürüyorum.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1076-1078).

Karşılık, karşılaştırma, zıtlık ilişkisi kuranların, “karşı, karşılık, mukabil, rağmen, karşın” edatları olduğunu, “*Ama o bana karşı hiçbir kin taşıyor gibi.*”, “*Yapılan türlü eleştirilere karşın, aynı görüşü savunmaya devam etti.*” vb. örneklerle belirtir (Korkmaz, 2007a: 1078-1079).

Yön gösterme ilişkisi kuranların, “aşağı, kadar, değin, doğru, karşı, taraf, sıra, yana” edatları olduğunu, “*Dün gece salonumuz ağzına kadar doluydu.*”, “*Bize doğru gelen çifti gösterdim.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1079-1080).

Öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranların, “önce, evvel, sonra, beri, itibaren, başlayarak” edatları olduğunu, “*Sabahtan beri ciddi meseleleri müzakere ettik.*”, “*Karısının birçok acı lâkırtılarına sebep olan Sakallı Vasfi’ ye Prens bugünden itibaren garaz olmuştur.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1080-1082).

Şüphe, tatmin, aşırılık, pekiştirme bildiren ki edatının, “ki edatı olduğunu”, “*Acaba buralara bir yabancı vasıta girdi mi ki?*”, “*Yanlı iş yapmadı ki gocunsun.*” vb. örneklerle verir.(Korkmaz, 2007a: 1082-1084).

Belirlediğimiz Türkologlar dışında bu konuda değerli fikirleri olan Türkologlar da vardır. Necmettin HACİEMİNOĞLU bu Türkologlardan biridir.

Necmettin HACİEMİNOĞLU, **edatları**, “Tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan alet sözler, vasıtalar” olarak tanımlar ve edatları, yapı, menşe ve mahiyet bakımından, fiilden türeyenler, isimden türeyenler, yapısı ve menşei bilinmeyenler, taklidi söz mahiyetinde olanlar ve yabancı asıllı olanlar olmak üzere *beşe* ayırır.

Fiilden türeyenleri, “Fiil köklerinden umûmiyetle zarf fiil ekleri ile (*göre, oza, tapa, öte...gibi*), bazen de çekim ekleri ile (*isterse, bakalım, gitti, varsın...gibi*) teşkil edilmiş edatlar” olarak tanımlar (Hacıeminoğlu, 1984a: VI).

İsimden türeyenlerin, “İsim köklerinden umumiyetle vasıta hâli eki (*uçun, önin, givin, birle... gibi*), iyelik eki (*kibi, sonı, öni*), cihet eki (*içre, sonra, taşra...*) ve bazen de diğer hâl ekleri ile teşkil olduğunu ve kuvvetlendirme, soru ve çekim edatlarının daha çok bu şekilde türediğini, ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984a: VI).

Yapısı ve menşei bilinmeyenlerin, “Eski Türkçe’den beri görülen fakat menşe ve yapıları kesin olarak bilinmeyen edatlar olduğunu, bazılarının ise yapısının tespit edilse bile kullanılış şekli ve kök mânâsı arasında bir ilgi kurmanın güç olduğunu” belirtir.(Hacıeminoğlu, 1984a: VI).

Taklidi söz mahiyetinde olanları, “İnsan veya tabiat seslerini taklit sûretiyle, yahut his ve hadiseleri yorumlayıp ses şeklinde ifade eden sözler” olarak tanımlar (Hacıeminoğlu, 1984a: VI-VII).

Yabancı asıllı olanların, “Arapça ve Farsçadan alınan sözler olduğunu ve en çok bağlama edatları arasında görülen bu yabancı asıllı sözlerin bilhassa tercüme hareketi başladıktan sonra dilimize girdiğini” belirtir (Hacıeminoğlu, 1984a: VII).

Biz HACIEMİNOĞLU’nun mânâ ve vazifelerine göre, edat çeşitlerinden gösterdiği çekim edatlarını, diğer Türkologların edat tanım ve açıklamalarıyla paralellik oluşturduğu için burada inceleyeceğiz.

Edatlar kısmında incelenecek olan edat çeşitleri yalnızca çekim edatları ve tekerrür edatlarıdır.

Çekim edatlarını, “İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimeler” olarak tanımlar ve çekim edatlarına, Muharrem ERGİN’in son çekim edatları demesini Leylâ KARAHAN gibi eleştirir. Bu terimin öne gelen edat teriminin zıttı olarak düşünüldüğünden tercih edildiğini belirten HACIEMİNOĞLU, Türkçede öne gelen edat veya ek olmadığından ve bütün ek, edatlar tabîî olarak sona geldiğinden, son çekim edatı terimini kullanmanın hatalı olduğunu bunun yerine çekim edatı terimini kullanmanın daha doğru olduğunu belirtir.

HACIEMİNOĞLU, çekim edatlarını çeşitli açılardan tasnif eder. Çekim edatlarını, yapı ve menşe bakımından, fiil menşeli olanlar, isim menşeli olanlar, yabancı asıllı olanlar olmak üzere *üç*e ayırır.

Kullanılış bakımından da çekim edatlarını, yalnız edat olarak donmuş kelimeler ve aslında isim veya zarf olmakla beraber, geçici olarak edat durumunda kullanılan kelimeler olmak üzere *iki*ye ayırır.

Mânâ bakımından ise çekim edatlarını, başkalık, farklılık ifade edenler, benzerlik ve miktar bildirenler, mekân ve zaman ifade edenler, cihet bildirenler, sebep ve gaye bildirenler, tarz ve mukayese bildirenler, beraberlik ve vâsita bildirenler olmak üzere *yedi*ye ayırır (Hacıeminoğlu, 1984: 1-3).

Başkalık, farklılık ifade edenlere, “*başka*”, “*gayrı*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984a: 2).

Benzerlik ve miktar bildirenleri, “*derece*”, “*gibi*”, “*kadar*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984a: 2).

Mekân ve zaman ifade edenleri, “*taraf*”, “*yana*” vb. örneklerle ortaya koyar (Hacıeminoğlu, 1984a: 2).

Cihet bildirenlere, “*dek*”, “*doğru*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984a: 2).

Sebeup ve gaye bildirenleri, “*dâir*”, “*dolayı*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984a: 3).

Tarz ve mukayese bildirenleri, “*göre*”, “*nazaran*” vb. örneklerle ortaya koyar. (Hacıeminoğlu, 1984a: 3).

Berberlik ve vâsıta bildirenleri, “*beraber*”, “*bile*” vb. olarak sıralar (Hacıeminoğlu, 1984a: 3).

HACIEMİNOĞLU, çekim edatlarının yanında tekerrür edatlarını da edat olarak kabul ettiğinden biz de bu edatlara bu bölümde yer vermeyi uygun bulduk.

Tekerrür Edatlarını, “Fiillerden önce gelerek hareketin miktar ve tekerrür sayısını tayin eden edatlar” olarak tanımlar ve bu edatların gramer kitaplarında miktar veya tarz zarfı olarak kabul edilmelerine karşılık, edat sayılması gerektiğini belirtir. Buna gerekçe olarak da tek başlarıymışken hiçbir mânâ taşımamalarını gösterir ve “*defa*”, “*kez*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984a: 309-315).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, yardımcı kelime türlerinden gösterdiği edata yer verdiği gibi, yine yardımcı bir kelime türü olarak kabul ettiği takıya da ayrı bir kelime türü olarak yer verir.

MEHMEDOĞLU’nun ayrı başlıklar altında topladığı bu iki kelime türü Türkiye Türkologları tarafından edat başlığı altında verildiği için biz de bu genel başlık altında bu iki kelime türünü değerlendireceğiz.

MEHMEDOĞLU, yardımcı kelime türlerinden biri olarak gösterdiği **edatın**, “Kelime ve cümlelerin anlamını kuvvetlendirerek cümleye belirli anlam inceliği verdiğini” belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 142).

Edata, “*Onları kolay mı bulmuştu.*”, “*İşte, ablamın acıklı hayatının başlangıcı.*” cümlelerindeki, “*ki*”, “*mı*” ve “*işte*” kelimelerini örnek verir (Mehmedoğlu, 2006: 143).

MEHMEDOĞLU’nun edat olarak adlandırdığı kelime türleri Türkiye Türkologlarına göre de edat olup, farklı terimlerle adlandırılmıştır. Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU takı terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edat, Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU çekim edatı, Muharrem ERGİN ise son çekim edatı terimini kullanır.

Ayrıca, yardımcı kelime türlerinden biri olarak gösterdiği **takının** ise “İsmin belirli bir halinde kullanılmış kelimeyle başka bir kelime arasında ilişki yarattığını” belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 142). “*Metro ile geldim.*”, “*Benim gibi çalışmalısın.*”, “*Bu kitabı oğlum için aldım.*” cümlelerinde “*ile*”, “*gibi*” ve “*için*” kelimelerini takı olarak gösterir (Mehmedoğlu, 2006: 143).

Gibi’yi benzetme bildiren takı, için’i ise, sebep bildiren takı olarak kabul eder (Mehmedoğlu, 2006: 102).

“*Şimdiye kadar seni bekledim.*”, “*Susuzluktan ölecekmiş gibi kardan bardak su içti.*”, “*Kahvaltudan sonra okula gittik.*”, “*Bundan evvel komşumuz müşteri idi.*”, “*Bunu okuduğunuz için beğeniliyorsunuz.*” cümlelerinde sırasıyla takı olarak belirttiği, “*kadar*”, “*gibi*”, “*sonra*”, “*evvel*”, “*için*” kelimeleri (Mehmedoğlu, 2006: 142). Türkiye Türkologlarına göre de edattır.

Edat için, Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU takı terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edat, Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU çekim edatı, Muharrem ERGİN ise son çekim edatı terimini kullanır.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU, edatları ve takıları, yardımcı kelime bölükleri başlığı altında Alâeddin

MEHMEDOĞLU'na paralel bir şekilde gruplandırır fakat ulaşabildiğimiz kaynaklarda MEHMEDOĞLU'nun edat ve takı ayırımına ilişkin yaptığı değerlendirmeyi ve örneklendirmeyi yapmadığı görülür.

Edatlar ve çeşitleri için kullanılan terimleri tabloştırdığımızda karşımıza çıkan sonuç aşağıdaki gibidir:

Tablo 3: Edat Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Edat			+			+		+	+
Takı	+			+					+
Son Çekim Edatları		+							
Çekim Edatları					+		+		
Öteki İsimlerin Yalın, Zamirlerin Genitif veya Akuzatif Hâlleri ile Birleşenler		+							
Yalın Hâl ile Birleşenler		+							
Yalın Durum İsteyen Edatlar						+			
Kim Hâli İsteyen Takılar				+					
Datif Hâli ile Birleşenler		+							
Yönelme Edatları			+						
Kime Hâli İsteyen Takılar				+					
Yönelme Durumu İsteyen Edatlar						+			
Ablatif Hâli ile Birleşenler		+							
Kimden Hâli İsteyen Takılar				+					

Tablo 3' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Çıkma Durumu İsteyen Edatlar						+			
Vasıta ve Beraberlik Edatları		+							
Vasıta Edatları			+						
Beraberlik veya Vasıta İlişkisi Kuranlar						+			
Beraberlik ve Vâsıta Bildirenler							+		
Yer ve Yön Edatları		+							
Yön Gösterme İlişkisi Kuranlar						+			
Yer Yön Adlarından Takılar				+					
Cihet Bildirenler							+		
Adı Katkı Alan Takılar				+					
Sebeup Edatları		+	+						
Sebeup, Maksat, Gaye, Hedef İlişkisi Kuranlar						+			
Sebeup ve Gaye Bildirenler							+		
Benzerlik Edatları		+							
Benzetme Edatları			+						
Benzerlik ve Mikdar Bildirenler							+		
Benzerlik, Tıpkılık, Denklik İlişkisi Kuranlar						+			

Tablo 3' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Uygunluk, Denklik ve Nispet İlişkisi Kuranlar						+			
Başkalık Edatları		+							
Üstlük Edatları			+						
Belirtme Yoluyla Başkalık İlişkisi Kuranlar						+			
Başkalık, Farklılık İfade Edenler							+		
Miktar Edatı		+							
Miktar ve Derece İlişkisi Kuranlar						+			
Zaman Edatları		+							
Öncelik, Sonralık ve Zaman İlişkisi Kuranlar						+			
Mekân ve Zaman İfade Edenler							+		
Kök Olan Takılar				+					
İsimden Üreme Takılar				+					
İsimden Türeyenler							+		
İsim Menşeli Olanlar							+		
Ad Kökenli Edatlar						+			
Fiilden Üreme Takılar				+					
Fiilden Türeyenler							+		
Fiil Kökenli Edatlar						+			

Tablo 3' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Fiil Menşeli Olanlar							+		
Yabancı Kökenli Olanlar						+			
Yabancı Asıllı Olanlar							+		
Son Çekim Edatı Gibi Kullanılan İsimler		+							
Tarz ve Mukayese Bildirenler							+		
Karşılık, Karşılaştırma, Zıtlık İlişkisi Kuranlar						+			
İntiha Edatları			+						
İlgi Edatları			+						
Aitlik ve İlgili Olma İlişkisi Kuranlar						+			
Zamirlerden Sonra İlgi Durumu İsteyen Edatlar						+			
Türkçe Kökenli Edatlar						+			
Şüphe, Tatmin, Aşırılık, Pekiştirme Bildiren Ki Edatı						+			
Yapısı ve Menşei Bilinmeyenler							+		
Taklidi Söz Mahiyetinde Olanlar							+		
Yalnız Edat Olarak Donmuş Kelimeler							+		

Tablo 3' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Aslında İsim veya Zarf Olmakla Beraber, Geçici Olarak Edat Durumunda Kullanılan Kelimeler							+		
Diğer Hâl Edatları		+							

Türkologların edat için yaptıkları açıklamalardan ve tablodan hareketle edatla ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türk dilinde edat konusu öteden beri tartışılan önemli bir gramer sorunudur. Edatların yapıları veya türleri üzerine yapılan çalışma ve sınıflandırmalarda su ana kadar ortak bir yöntem belirlenememiş, her araştırmacı kendi tarzını doğru saymıştır. Böylece gerek ders kitaplarında gerekse akademik yayınlarda, ortak kabul gören tatminkâr bir metot geliştirilememiştir. Konu, Türk Dil Kurumu'nun Gramer Bilim ve Uygulama Kolu tarafından düzenlenen Türk Gramerinin Sorunları toplantılarında da etraflıca tartışılmış ancak halen çözüme bağlanamamıştır.

Ahmet TOPALOĞLU, edatı, bağımlı kelime başlığı altında; Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU edat başlığı altında bağlaç ve ünlemlerle birlikte; Kaya BİLGEGİL, isim soyundan kelimeler başlığı altında; Tahsin BANGUOĞLU, mantıkî sınıflanmada kelimeleri söz içindeki işleyişlerine göre isim sınıfında ve katma kelimeler veya kelimecik başlığı altında; Zeynep KORKMAZ, görevli kelimeler başlığı altında incelerken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU edat ve takıyı, yardımcı kelime türleri, Mehman MUSAOĞLU ise yardımcı kelime bölükleri başlığı altında inceler.

Edat konusunda dikkati çeken konulardan biri terim kargaşasıdır. Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU takı terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edat, Muharrem ERGİN son çekim edatı, Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise çekim edatı terimini kullanır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU ise edat ve takı terimlerinin her ikisini birden kullanır.

Edatlar konusunda Türkologlar arasında birliğe varılmayan bir başka nokta da, edatın kapsamı, yani nelerin edat olduğu, nelerin edat olmadığıdır.

Leylâ KARAHAN bu konuyu “sonra ve önce” edatlarını örnek alarak açıklamış, Türkiye Türkologlarının verdiği örneklerde edat olarak kullanılan birçok örneğin zarf olduğunu ortaya koymuştur. Necmettin HACİEMİNOĞLU'nun da edat çeşitleri arasında gösterdiği tekerrür edatları, gramer kitaplarında miktar veya tarz zarfı olarak kabul edilir.

Ahmet TOPALOĞLU, takıları sınıflandırmazken, Kaya BİLGEGİL, muhtelif edatları, benzetme edatları, sebep edatları, vasıta edatları, intiha edatları, yönelme edatları, ilgi edatları ve üstlük edatları olmak üzere *yediye* ayırır. Tahsin BANGUOĞLU ise takıları *iki* şekilde sınıflandırır. Takıların istemine göre, kim hali isteyen takılar, kime hali isteyen takılar, kimden hali isteyen takılar ve adı katkı alan takılar; takıların yapısına göre kök olan takılar, isimden üreme takılar, fiilden üreme takılar ve yer yön adlarından takılar. Muharrem ERGİN, son çekim edatlarını, kullanımına göre son çekim edatları, fonksiyonlarına göre son çekim edatları olmak üzere *ikiye* ayırır. Kullanışlarına göre son çekim edatlarını, öteki isimlerin yalın, zamirlerin genitif veya akuzatif halleri ile birleşenler, yalın hal ile birleşenler, datif hali ile birleşenler, ablatif hali ile birleşenler olmak üzere *dörde*; fonksiyonlarına göre son çekim edatlarını vasıta ve beraberlik edatları, sebep edatları, benzerlik edatları, başkalık edatları, diğer hal edatları, miktar edatı, zaman edatları ve yer ve yön edatları olmak üzere *sekize* ayırır. Zeynep KORKMAZ ise edatları, taşıdıkları temel özelliklere göre kendi içlerinde, yapı ve kökenleri bakımından, kullanım biçimleri bakımından, görevleri bakımından olmak üzere *üç*e ayırdıktan sonra; yapı ve kökenleri bakımından edatları, Türkçe kökenli edatlar ve yabancı kökenli edatlar olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkçe kökenli edatları da, ad kökenli edatlar ve fiil kökenli edatlar olmak üzere tekrar *ikiye* ayırmaktadır.

Kullanış biçimleri bakımından edatları istedikleri durum ekleri açısından yalın durum isteyen edatlar, zamirlerden sonra ilgi durumu isteyen edatlar, yönelme durumu isteyen edatlar ve çıkma durumu isteyen edatlar olmak üzere *dörde* ayırır.

Görevleri bakımından edatları, aitlik ve ilgili olma ilişkisi kuranlar, benzerlik, tıpkılık, denklik ilişkisi kuranlar, belirtme yoluyla başkalık ilişkisi kuranlar, beraberlik veya vasıta ilişkisi kuranlar, miktar ve derece ilişkisi kuranlar, uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi kuranlar, sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuranlar, karşılık, karşılaştırma, zıtlık ilişkisi kuranlar, yön gösterme ilişkisi kuranlar, öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranlar, şüphe, tatmin, aşırılık, pekiştirme bildiren ki edatı olmak üzere *on bire* ayırır.

Necmettin HACIEMİNOĞLU, çekim edatlarını, yapı ve menşе bakımından, fiil menşeli olanlar, isim menşeli olanlar, yabancı asıllı olanlar olmak üzere *üç*e, kullanılış bakımından, yalnız edat olarak donmuş kelimeler ve aslında isim veya zarf olmakla beraber, geçici olarak edat durumunda kullanılan kelimeler olmak üzere *ikiye*; mânâ bakımından, başkalık, farklılık ifade edenler, benzerlik ve miktar bildirenler, mekân ve zaman ifade edenler, cihet bildirenler, sebep ve gaye bildirenler, tarz ve mukayese bildirenler ve beraberlik ve vâsıta bildirenler olmak üzere *yediye* ayırır.

Tahsin BANGUOĞLU, kim hâli isteyen takılar, Muharrem ERGİN yalın hâl ile birleşenler, Zeynep KORKMAZ yalın durum isteyen edatlar çeşidini edat çeşitleri arasında gösterirken, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Necmettin HACIEMİNOĞLU bu edat çeşidini edat çeşitleri arasında göstermez.

Tahsin BANGUOĞLU kime hâli isteyen takılar, Muharrem ERGİN datif hâli ile birleşenler, Zeynep KORKMAZ yönelme durumu isteyen edatlar çeşidine yer verirken, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise bu edat çeşidine yer vermez.

Tahsin BANGUOĞLU kimden hâli isteyen takılar, Muharrem ERGİN ablatif hâli ile birleşenler, Zeynep KORKMAZ çıkma durumu isteyen edatları edat çeşitleri arasında gösterirken, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Necmettin HACIEMİNOĞLU edat çeşitleri arasında göstermez.

Tahsin BANGUOĞLU, takıları, takıların yapısına göre, kök olan takılar, isimden üreme takılar, fiilden üreme takılar ve yer yön adlarından takılar olmak üzere *dörde* ayırırken; Zeynep KORKMAZ, yapı ve kökenleri bakımından edatları, Türkçe kökenli edatlar ve yabancı kökenli edatlar olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkçe kökenli edatları da,

ad kökenli edatlar ve fiil kökenli edatlar olmak üzere tekrar *ikiye* ayırmaktadır. Necmettin HACIEMİNOĞLU ise yapı ve menşe bakımından, fiil menşeli olanlar, isim menşeli olanlar, yabancı asıllı olanlar olmak üzere *üç* ayırır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun isimden üreme takılar ve fiilden üreme takılar başlıklarına karşılık; Zeynep KORKMAZ ad kökenli edatlar ve fiil kökenli edatlar; Necmettin HACIEMİNOĞLU ise fiil menşeli olanlar, isim menşeli olanlar başlıklarını kullanır.

Kaya BİLGEGİL benzetme edatları, Muharrem ERGİN benzerlik edatları, Zeynep KORKMAZ benzerlik, tıpkılık, denklik ilişkisi kuranlar başlıkları altında bu edat çeşidine yer verirken, Necmettin HACIEMİNOĞLU benzerlik ve miktar bildirenler başlığı altında verir. Tahsin BANGUOĞLU ise kim hâli isteyen takılar başlığı altında bu takıların bu fonksiyonuna değinir.

Kaya BİLGEGİL ve Muharrem ERGİN sebep edatları başlığı altında bu edat çeşidini incelerken; Zeynep KORKMAZ sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuranlar, Necmettin HACIEMİNOĞLU sebep ve gaye bildirenler başlığı altında inceler. Tahsin BANGUOĞLU ise kimden hâli isteyen takılar başlığı altında edatların bu fonksiyonuna değinir.

Kaya BİLGEGİL, vasıta edatları, Tahsin BANGUOĞLU adı katkı alan takılar, Zeynep KORKMAZ, beraberlik veya vasıta ilişkisi kuranlar, Muharrem ERGİN vasıta ve beraberlik edatları başlıkları altında bu edat çeşitlerine yer verirken, Necmettin HACIEMİNOĞLU beraberlik ve vâsıta bildirenler başlığı altında bu edat çeşidine yer verir.

Kaya BİLGEGİL'in, intiha, yönelme edatları ve ilgi edatlarını farklı üç başlık altında incelemesine karşılık; Tahsin BANGUOĞLU kime hâli isteyen takılar, Muharrem ERGİN yer ve yön edatları ve datif hâli ile birleşenler; Zeynep KORKMAZ yönelme durumu isteyen edatlar, Necmettin HACIEMİNOĞLU ise cihet bildirenler başlığı altında inceler.

Kaya BİLGEGİL'in yer verdiği üstlük edatlarına, Muharrem ERGİN başkalık edatları Zeynep KORKMAZ belirtme yoluyla başkalık ilişkisi kuranlar, Tahsin BANGUOĞLU kimden hâli isteyen takılar ve isimden üreme takılar başlıkları altında

yer verirken, Necmettin HACIEMİNOĞLU, başkalık, farklılık ifade edenler başlığı altında yer verir.

Muharrem ERGİN'in miktar edatı başlığı altında incelediği edatları, Zeynep KORKMAZ, miktar ve derece ilişkisi kuranlar, Necmettin HACIEMİNOĞLU, benzerlik ve mikdar bildirenler başlıkları altında inceler. Tahsin BANGUOĞLU ise, kim hâli isteyen takıların başlıca miktar, nitelik karşılaştırmaları yaptıklarını söyleyerek, bu başlık altında inceler.

Necmettin HACIEMİNOĞLU'nun tarz ve mukayese bildirenler başlığı altında yer verdiği edatlara, Muharrem ERGİN diğer hâl edatları ve son çekim edatı gibi kullanılan isimler, Zeynep KORKMAZ uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi kuranlar ve karşılık, karşılaştırma, zıtlık ilişkisi kuranlar başlığı altında yer verirken, Tahsin BANGUOĞLU kime hâli isteyen takılar başlığı altında yer verir.

Muharrem ERGİN'in zaman edatları adı altında incelediği edatları, Zeynep KORKMAZ öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranlar, Necmettin HACIEMİNOĞLU mekân ve zaman ifade edenler, Tahsin BANGUOĞLU ise kimden hâli isteyen takılar başlığı altında inceler.

Edatları, kullanılış bakımından yalnız edat olarak donmuş kelimeler ve aslında isim veya zarf olmakla beraber, geçici olarak edat durumunda kullanılan kelimeler olmak üzere *ikiye* ayıran yalnızca Necmettin HACIEMİNOĞLU'dur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU, edat ve takıların ikisini birden kelime türlerine dâhil ederek, Türkiye Türkologlarının kelime türleri arasında gösterdiği edatı ifade ederler. Türkiye Türkologları edatı ifade edecek şekilde bu iki kelime türünden yalnızca birini kullanmayı tercih ederler. Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU takı terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edat, Muharrem ERGİN son çekim edatı, Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise çekim edatı terimini kullanır.

Edat ve takıyı, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU yardımcı kelime türleri, Mehman MUSAOĞLU, yardımcı kelime

bölükleri başlığı altında; takıyı, Ahmet TOPALOĞLU bağımlı kelime, Tahsin BANGUOĞLU katma kelimeler veya kelimecik başlığı altında inceleyerek birbirine paralel inceleme yaparlar.

Türkologların edat tanımlarından hareketle, edatların özelliklerini söz konusu Türkologlar temelinde gruplandırırız;

1. Edatların tek baslarına anlamları olmadığını, ilgili oldukları kavram veya birimlerle anlamlarının ortaya çıktığını belirtenler: Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ
2. Edatların sözcükler arasında anlam ilgileri kurduklarını ifade edenler: Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Alâeddin MEHMEDOĞLU, Necmettin HACIEMİNOĞLU
3. İsim veya isim soylu kelimelerden sonra gelerek bunlar veya gruplar arasında ilgi kurduğunu belirtenler: Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
4. Edatların görevli veya gramer vazifeli kelimeler olduklarını ortaya koyanlar: Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ

Edatlar konusunda Türkologların tercih ettikleri terimlerin, içerdikleri tanım ve bu tanımlar doğrultusunda verdikleri örneklere dayanarak paralellik bulduklarımızı tablomuzda alt alta sıraladık ve gruplandırdık. Grup olmayanları, gruplardan sonra yazmayı tercih ettik.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların arasına konu hakkında değerli fikirleri olan Necmettin HACIEMİNOĞLU'na da tabloda yer vermeyi uygun bulduk.

2.5. Zarf Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **zarfi**, bağımsız kelime başlığı altında, “Bir fiilin, bir sıfatın veya bir başka zarfın anlamını değiştirerek daha belirgin hale getiren kelime türü” olarak tanımlar ve “*en*”, “*çok*”, “*daha*” vb. örnekler verir. TOPALOĞLU, zarfın, nicelik-nitelik, soru, yer, zaman zarfı gibi çeşitlerinin olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 66).

Nicelik zarfını, “Ölçü, derece, sayı vb. nicelikleri belirten zarf” olarak tanımlar ve bu zarfı “çok okumak”, “az uyumak” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 109).

Nitelik zarfını, “Belli bir nitelik kavramı ifade eden ve nasıl, ne şekilde gibi sorulara cevap olan zarf” olarak tanımlar ve bu zarfı “güzel giyinmek”, “ağlayarak ayrılmak” vb. örneklerle ortaya koyar (Topaloğlu, 1989: 110-111).

Soru zarfını, “Yüklemin anlamını soru yoluyla belirleyen zarf” olarak tanımlar ve bu zarf için, “Nasıl geçti habersiz o güzelim yılları?”, “Nasıl çalışıyorsunuz?” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 131).

Yer zarfını, “Yüklemin anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan zarf” olarak tanımlar ve bu zarfı “İleri gitti.”, “Geri kalmamalı.” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 161).

Zaman zarfını, “Yüklemin anlamını zaman kavramı bakımından belirgin hale getiren zarf” olarak tanımlar ve bu zarfı, “Dün geldi.”, “Yarın gidecek.” vb. örneklerle ortaya koyar. (Topaloğlu, 1989: 165).

Birleşik zarfı, “Birden çok kelimedenden meydana gelen ve zarf olarak kullanılan öbek” olarak tanımlar ve bu zarf için, “Bugün geldi.”, “Biraz geri çekilin.” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 44).

Muharrem ERGİN, **zarfları**, isim grubu altında “Zaman, yer, hâl ve miktar isimleri” olarak tanımlar ve zarfları, yer zarfları, zaman zarfları, nasıllık-nicelik zarfları, azlık-çokluk zarfları olmak üzere *dörde* ayırır (Ergin, 2002: 258-259).

Yer zarflarını, “Boşlukta bir yer ifade eden yer isimleri” olarak tanımlar ve bu zarfları “ileri”, “geri” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 259-300).

Zaman zarflarını, “Zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleri” olarak tanımlar ve bu zarfı, “dün”, “yarın” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 260-261).

Nasıllık - nicelik zarfları, hâl zarflarını, “Hâl ve tavır ifade eden zarflar” olarak tanımlar, nasıllık-nicelik zarflarının kullanılan kısa adının hâl zarfları olduğunu belirtir ve “kardeşçe”, “çocukça” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 261-262).

Azlık-çokluk zarflarını, “Azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları, “*en*”, “*daha*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 262).

Kaya BİLGEGİL, “isim soyundan kelimeler” başlığı altında, **zarfları**, “Bir sıfatın, bir fiilin, bir fiilimsinin başına gelerek anlamını niteleyen, belirten, değiştiren veya sınırlandıran kelimeler” olarak tanımlar ve zarfları anlam ve yapılarına göre sınıflandırır.

Anlamlarına göre, yer zarfları, zaman zarfları, hâl zarfları, miktar zarfları, sıra zarfları, ikrar, tasdik ve tanıklık zarfları, soru zarfları, inkâr zarfları, işaret zarfları ve belgisiz zarflar olmak üzere *ona* ayırır.

Yer zarflarının, “Fiil ve fiilimsilerin başına gelen kelimeler olduğunu” ifade eden BİLGEGİL, “*ora*”, “*yukarı*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 216-217).

Zaman zarflarının, “Fiil ve fiilimsilerin evvelinde bulunduğunu”, belirtir ve bu zarfları “*sabah*”, “*geceleyin*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 217).

Hâl zarflarının, “Fiil ve fiilimsilerle ilgili zarfların diğer bir çeşidi olduğunu”, “*akıllıca*”, “*koşarak*” vb. örnekleri vererek ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 217).

Miktar zarflarının, “İlgi alanlarının geniş olduğunu, fülle, fiilimsi ile, sıfatla, zarfla ilgili olabileceğini” belirten BİLGEGİL, “*az*”, “*çok*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 217).

Sıra zarflarının, “Sıra sayı sıfatlarından “sonra olarak” sözünü getirmek suretiyle teşkil edilen kelimelerle, Arapça “evvelâ, sâniyen, sâlisen, râbian...” gibi sözler; “önce, sonra, ileride, geri” gibi zaman ve yer zarflarının derece, sıra bildirenlerinden meydana geldiğini” belirtir (Bilgegil, 1984: 217).

İkrar, tasdik ve tanıklık zarflarını, “Evet, ya, hay, öyle, hakikaten, mutlaka, elbet, şüphesiz, tahkîk, elhak, elbette, muhakkak gibi tasdik ve ispat anlamı taşıyan sözler” olarak tanımlar (Bilgegil, 1984: 217).

Soru zarflarını, “Niçin, acaba, nasıl, mi, ha, ne, ne kadar gibi fiil, fiilimsi, zarf ve sıfatlarla ilgili soruları sağlayan sözler” olarak ifade eder (Bilgegil, 1984: 217).

İnkâr zarflarını, “İnkâr ve olumsuzluk anlamı taşıyan ve yok, hayır, asla, kat’iyen, katibeten, hiç, değil, gibi sözlerin bu çeşit olduğunu” belirterek ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 218).

İşaret zarflarını, “İşaret maksadıyla kullanılan işte, bak, nah, daha, hah gibi sözler olduğunu” belirtir (Bilgegil, 1984: 218).

Belgisiz zarfların, “Bâri, sanki, gûya gibi sözler olduğunu” ifade eder (Bilgegil, 1984: 218).

Yapılarına göre, asıl zarflar, zarf olarak kullanılan başka cinsten kelimeler, türetilmiş zarflar olmak üzere *üç*e ayırır.

Asıl zarfların, “Evet, hayır, elbet, belki, henüz, hiç, asla, hemen, şimdi, çabuk, tez, pek, daha gibi kelimeler olduğunu” ifade eder (Bilgegil, 1984: 218).

Zarf olarak kullanılan başka cinsten kelimelerin, “Özellikle sıfatlarla, isimler olduğunu, “*İyi konuşuyor.*”, “*Akşam gidecek.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 218).

Türetilmiş zarflar için, “Ya isim soyundan gelen kelimelere yahut fiil kök veya gövdelerine bazı ekler katılmak suretiyle türetilir.” ifadesini kullanır ve “*güçlülük*”, “*koşa koşa*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 218-219).

Ayrıca BİLGEGİL, zarfları, zarflarda anlam dereceleri başlığı altında, adi zarflar, üstünlük ifade eden zarflar ve pekiştirme zarfları olmak üzere *üç*e ayırır (Bilgegil, 1984: 216-219).

Adi zarfları, “Karşılaştırma fikri taşımaksızın zarf olan kelimeler” olarak tanımlar ve bu edatları “*İyi yazıyor.*”, “*Güzel konuşuyor.*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 219).

Üstünlük ifade eden zarfları, “Anlamı daha, pek veya çok kelimelerinden biri ile derece kazanmış olan zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları “*Daha önce gördüm.*”, “*En sonra geldi.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 219).

Pekiştirme zarflarının, “Pekiştirme sıfatı olan kelimelerle tekrarlanan sözlerin zarf yerinde kullanılmasında karşımıza çıktıklarını” belirtir ve “*Ağır ağır geldi.*”, “*İçin için ağladı.*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 219).

Tahsin BANGUOĞLU, **zarfları**, mantikî sınıflanmaya göre isim sınıfında ve işleyişte ayrılan bu söz bölüklerini özerkli kelime başlığı altında; “Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimeler” olarak tanımlar.

BANGUOĞLU, getirdikleri değişiklik yapıcı anlatım bakımından zarfları, gerçekleştirme zarfları, mikdar zarfları, nitelik zarfları, yer yön zarfları, zaman zarfları ve tarz zarfları olmak üzere *altı* sınıfta toplar (Banguoğlu, 2007: 371-372).

Gerçekleme zarflarını, “Doğrudan doğruya sıfatın varlığı-yokluğu, fiilin olup bitmesi ile ilgili zarflar” olarak tanımlar ve bunların Gerçek mi? Olur mu? sorularını karşıladıklarını belirterek, bu zarfları, “*Evet güzel.*”, “*Hayır çıkmadı.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 372).

Mikdar zarflarını, “Bir kılış ve oluşun veya bir vasfın miktarını, derecesini belirtmeye yarayan zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları “*az*”, “*biraz*” vb. örneklerle ifade eder.(Banguoğlu, 2007: 372-373).

Nitelik zarflarını, “Fiilde oluş ve kılışın, sıfatta bir niteliğini belirtmeye yarayan zarflar” olarak tanımlar ve “*duru beyaz*”, “*ince uzun*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 373).

Yer yön zarflarını, “Bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları “*aşağı bakmak*”, “*dışarı çıkmak*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 373-374).

Zaman zarflarını, “Bir oluş ve kılışın zaman içinde yerini göstermeye yarayan zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları “*bugün*”, “*yazın*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 374).

Tarz zarflarını, “Bir oluş veya kılışın oluşma biçimini belirtmeye yarayan zarflar” olarak tanımlar ve “*çabuk*”, “*gülerek*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 374-375).

Zeynep KORKMAZ, **zarfları**, adlar ve ad soylu kelime sınıfları, başlığı altında “Fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözler” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007a: 451).

KORKMAZ, zarfları, kökenleri, yapıları ve işlevleri bakımından *üç* temelde sınıflandırır. Kökenleri bakımından zarfları, yabancı kökenli zarflar ve Türkçe kökenli zarflar olmak üzere *ikiye* ayırır.

Yabancı kökenli zarfların “Arapça, Farsça kökenli veya Arapça-Farsça, Farsça-Arapça karışığı zarflar olduğunu” belirten KORKMAZ, bu zarfları “*evvelâ*”, “*beraber*”, “*pür heyecan*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 454).

Türkçe kökenli zarfların, “Çeşitli yapı ve işlev özellikleriyle Türkçe’de sayılarının pek çok olduğunu”, “*açık*”, “*artık*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 454).

Yapıları bakımından zarfları, basit zarflar, türemiş zarflar, kelime grubu biçimindeki zarflar, cümle yapısındaki zarflar ve birleşik kelime yapısındaki zarflar olmak üzere *beşe* ayırır.

Basit (Yalın) zarfları, “İster Türkçe ister yabancı kökenli olsun, kök veya gövde durumunda tek kelimededen oluşan zarflar” olarak tanımlar ve “*Âdeta bütün İstanbul yerinden oynamış.*”, “*Akşam babası daha ziyade müteessir göründü.*” vb. örnekler verir.(Korkmaz, 2007a: 455-457).

Türemiş zarfları da, addan türemiş zarflar, fiilden türemiş zarflar olmak üzere yine *ikiye* ayırır.

Türemiş zarflar için Zeynep KORKMAZ şunları söyler: “Dilimizde zarf türeten eklerin sayısı da birkaçı geçmez. Aslında onlar da başka nitelikte eklerdir. Kalıplaşma ve sınıf değiştirme yoluyla sonradan zarf türetme eki olmuşlardır. Türemiş zarflar **a**. Addan türemiş zarflar, **b**. Fiilden türemiş zarflar olmak üzere kendi içinde iki temel grup oluşturur. Bu iki grubun aldıkları ek türlerine göre bir takım alt grupları da vardır.” (Korkmaz, 2007: 457). KORKMAZ, türemiş zarfları, “*Telâşla içeri girdi.*”,

“Eserlerimiz fikirce, ruhça, medeniyetçe bizi fersah fersah geride bıraktılar.” vb. örneklerle ifade eder.(Korkmaz, 2007a: 458-459).

Addan türemiş zarfları, Addan ad çekimi ekleriyle türeyen zarflar ve addan ad türeten eklerle kurulan zarflar olmak üzere kendi içlerinde *ikiye* ayırır.

Fiilden türemiş zarfları da, “Fiilden –Ik/-Uk, -GIn/-GUn, -mA/-mAcA ekleriyle türetilen zarflar” ve “fiilden zarf-fiil, ad-fiil ve sıfat-fiil ekleriyle türetilen zarflar” olmak üzere *ikiye* ayırır.

Kelime grubu yapısındaki zarfları, tekrar grubu biçimindeki zarflar, ad tamlaması biçimindeki zarflar, sıfat tamlaması biçimindeki zarflar, edat grubu biçimindeki zarflar, sıfat-fiil grubu biçimindeki zarflar, zarf-fiil grubu biçimindeki zarflar, ad-fiil grubu biçimindeki zarflar, bağlama grubu biçimindeki zarflar, kısaltma grupları biçimindeki zarflar, isnat grubu biçimindeki zarflar olmak üzere *sekize* ayırır.

Kelime grubu biçimindeki zarflar için, “Bir kısım zarflar da yapıca kelime gruplarına dayanır. Zarf oluşturan kelime grupları tekrar, ad tamlaması, sıfat tamlaması, edat grubu, bağlama grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, isnat grubu, zarf-fiil grubu biçimlerindedir.” der ve bu tür zarflara, “*Hep önüne bakarak annesinin yanı sıra ağır ağır yürüyordu.*”, “*Akşamüstü her evden bir sıcak ekmek kokusu geliyordu.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 474-490).

Cümle kuruluşundaki zarflar için, “Yer yer cümle kuruluşlarındaki bazı kısa anlatımların da yalnız başına yargı bildirme özelliklerini yitirerek zarflaştıkları görülüyor.” der ve bu zarf türünü, “*Ben yıllardır denize hasret, bakar bakar ağlarım.*”, “*Bu kabartma resmi yıllar var o da duvarda asılı duruyor.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 490-492).

Birleşik kelime yapısındaki zarflar için “Zarfların bir kısmı da yapıca birleşik kelime niteliğindedir. Bunlar genellikle iki ayrı kelimedenden oluşan ve anlamca tek bir kavrama karşılık olan sözlerdir...” der ve bu zarfları “*Arada bir uyanyor, boynuna sarılı kollarını biraz daha sıkarak uyuyor.*”, “*Giderayak orada bir de resim imzalamışlar.*” vb. örneklerle ortaya koyar.” (Korkmaz, 2007a: 492-494).

İşlevleri bakımından zarfları, zaman zarfları, yer ve yön zarfları, tarz zarfları, azlık-çokluk zarfları ve soru zarfları olmak üzere *beşe* ayırır (Korkmaz, 2007a: 451-523).

Zaman zarflarını, “Bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözler” olarak tanımlar ve bu zarfları, “*akşam*”, “*geçenlerde*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 495-498).

Yer ve yön zarflarını, “Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflar” olarak tanımlar ve “*arasında*”, “*içerde*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 498-499).

Tarz zarflarını, “Bir oluş ve kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları kendi içlerinde, nitelik bildirme zarfları, durum bildirme zarfları olmak üzere *ikiye* ayırır (Korkmaz, 2007a: 499).

Nitelik bildirme zarflarını, “Bir hareketin oluşma biçimini ve niteliğini bildiren zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları, “*Birden tavanı kaplayan gölgesiyle gerindi.*”, “*Güzelim yaz çabucak geçip gitti.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 500-502).

Durum bildirme zarfları, “Fiildeki oluş ve kılışın durumunu belirten zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları, “*Biz baba oğul çarpılmış gibi evden çıktık.*”, “*Selâm verseler gelincik çiçeği gibi kızarıverirdi.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 502-517).

Azlık-Çokluk zarflarını, “Bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflar” olarak tanımlar ve “*azıcık*”, “*aşağı yukarı*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 517-522).

Soru zarflarını, “Fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflar” olarak tanımlar ve bu zarfları “*hani*”, “*niçin*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 523).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun kelime türlerinden zarfa ilişkin doğrudan verdiği bilgiler bulunmadığından, farklı

konular içerisinde zarf türü için verdiği örnekleri, Türkiye Türkologlarının zarf için yaptıkları, tanımları, çeşitleri ve örneklerini temel alarak mukayeseli olarak ortaya koyalım.

MEHMEDOĞLU'nun, “*Dünün adamı*” tamlamasında ve “*Ben yukarıdayım, oraya gel.*” cümlesinde zarf olarak belirttiği “*dünün*” (Mehmedoğlu, 2006: 98), ve “*yukarıdayım*” kelimeleri (Mehmedoğlu, 2006: 104). Türkiye Türkologlarına göre isimdir.

MEHMEDOĞLU'nun, “*Tren yavaş hareket ediyordu.*” ve “*Araba hızla geçti.*” cümlelerinde “*yavaş*” ve “*hızla*” kelimelerini tarz zarfları olarak adlandırmasına karşılık (Mehmedoğlu, 2006: 107); Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU nitelik zarfı, Muharrem ERGİN, nasıllık-nicelik zarfları, Kaya BİLGEGİL hâl zarfları, Zeynep KORKMAZ ise Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi tarz zarfları olarak adlandırır.

Kendisinin, “*Misafirler içeri davet edildi.*” ve “*Orada bizi iyi tanıyorlar.*” cümlelerinde “*yer zarfları*” olarak adlandırdığı “*içeri*” ve “*orada*” kelimelerini (Mehmedoğlu, 2006: 107). Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL, Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi yer zarfları olarak adlandırırken; Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ ise yer yön zarfları olarak adlandırır.

“*Mezuniyet töreni yarın başlayacaktır.*” ve “*Şimdi senin durumunu düşünürdüm.*” cümlelerinde zaman zarfları olarak gösterdiği “*yarın*” ve “*şimdi*” kelimeleri (Mehmedoğlu, 2006: 107). Türkiye Türkologlarına göre de zaman zarfıdır.

“*Çok konuşma, çok oku.*” ve “*Onlar da az bilmiyorlar.*” cümlelerinde sayı zarfları olarak gösterdiği “*çok*” ve “*az*” kelimeleri (Mehmedoğlu, 2006: 107). Türkiye Türkologlarından, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'a göre azlık-çokluk zarfları, Ahmet TOPALOĞLU'na göre nicelik zarfı, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL'e göre miktar zarfıdır.

“*Çiftçiler gece-gündüz çalışıyor.*” ve “*Biz er-geç zafer kazanacağız.*” cümlelerinde birleşik zaman zarfı olarak gösterdiği “*gece-gündüz*” ve “*er-geç*” kelimeleri (Mehmedoğlu, 2006: 112). Ahmet TOPALOĞLU'na göre birleşik zarf; Zeynep KORKMAZ'a göre ise birleşik kelime yapısındaki zarflar grubundadır.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise zarfları, isim, sıfat, zarf, fiil, zamir ile birlikte asıl kelime bölüklerinin içerisinde değerlendirir.

Türkologların zarf ve çeşitleri için kullandıkları terimleri tabloştırdığımızda aşağıdaki tabloyla karşılaşırız.

Tablo 4: Zarf Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Zarf	+	+	+	+	+	+	+	+
Nitelik Zarfi	+			+				
Nasılık-Nicelik Zarfları		+						
Hâl Zarfları		+	+					
Tarz Zarfları				+		+		+
Yer Zarfları	+	+	+					+
Yer Yön Zarfları				+		+		
Azlık-Çokluk Zarfları		+				+		
Mikdar Zarfi			+	+				
Nicelik Zarfi	+							
Türetilmiş Zarflar			+					
Türemiş Zarflar						+		
Soru Zarfi	+		+			+		
Zaman Zarfları	+	+	+	+	+	+		+
Birleşik Zarf	+							
Birleşik Kelime Yapısındaki Zarflar						+		

Tablo 4' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Sıra Zarfları			+					
İkrar, Tasdik ve Tanıklık Zarfları			+					
İnkâr Zarfları			+					
İşaret Zarfları			+					
Belgisiz Zarflar			+					
Asıl Zarflar			+					
Zarf Olarak Kullanılan Başka Cinsten Kelimeler			+					
Adi Zarflar			+					
Üstünlük İfade Eden Zarflar			+					
Sayı Zarfları								+
Pekiştirme Zarfları			+					
Gerçekleme Zarfları				+				
Yabancı Kökenli Zarflar						+		
Türkçe Kökenli Zarflar						+		
Basit Zarflar						+		
Kelime Grubu Biçimindeki Zarflar						+		
Cümle Yapısındaki Zarflar						+		
Birleşik Zaman Zarfi								+

Türkologların zarf ve çeşitleri için yaptıkları açıklamalardan ve tablodan hareketle şu sonuçlara ulaştık:

Ahmet TOPALOĞLU, zarfların fiil, sıfat veya bir başka zarfın anlamını değiştirdiğini söylerken; Tahsin BANGUOĞLU, fiillerin ve sıfatların; Kaya BİLGEGİL, sıfatın, fiilin, fiilimsinin; Zeynep KORKMAZ, fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve zarf niteliğindeki sözlerin anlamını değiştirdiğini ifade eder. Muharrem ERGİN de zarfın kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın mânâsını değiştirdiğini belirtir.

Ahmet TOPALOĞLU tanımında, zarfların önüne geldikleri kelimelerin anlamını değiştirdiğini ve belirgin hâle getirdiğini belirtirken; Tahsin BANGUOĞLU anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıkladığını, değiştirdiğini; Kaya BİLGEGİL anlamını nitelediğini belirttiğini, değiştirdiğini, sınırlandırdığını; Zeynep KORKMAZ zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkilediğini ve değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getirdiğini belirtir.

Ahmet TOPALOĞLU, zarfı, bağımsız kelime başlığı altında değerlendirirken, Muharrem ERGİN, isim grubu altında, Tahsin BANGUOĞLU, mantıkî sınıflanmaya göre isim sınıfında ve işleyişte ayrılan bu söz bölüklerinin özerkli kelime başlığı altında, Kaya BİLGEGİL, isim soyundan kelimeler başlığı altında, Zeynep KORKMAZ, adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında değerlendirir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU zarfı temel kelime türlerinden isim, sıfat, sayı, zamir ve fiil ile aynı grupta değerlendirirken, Mehman MUSAOĞLU, isim, sıfat, zarf, fiil, zamir ile birlikte asıl kelime bölükleri içerisinde değerlendirir.

Ahmet TOPALOĞLU, zarfı, nicelik zarfı, nitelik zarfı, soru zarfı, yer zarfı, zaman zarfı olmak üzere *beşe* ayırırken; Muharrem ERGİN, yer zarfları, zaman zarfları, nasıllık-nicelik zarfları, hâl zarfları ve azlık-çokluk zarfları olmak üzere *dörde*; Tahsin BANGUOĞLU, getirdikleri değişiklik yapıcı anlatım bakımından, gerçekleştirme zarfları, miktar zarfları, nitelik zarfları, yer yön zarfları, zaman zarfları ve suret zarfları olmak üzere *altıya*; Zeynep KORKMAZ ise kökenleri, yapıları ve işlevleri bakımından *üç* temelde sınıflandırır. Kökenleri bakımından zarfları, yabancı kökenli zarflar ve Türkçe

kökenli zarflar; yapıları bakımından zarfları, basit zarflar, türemiş zarflar (**a.** Addan türemiş zarflar: **1.** Addan ad çekimi ekleriyle türeyen zarflar, **2.** Addan ad türeten eklerle kurulan zarflar; **b.** Fiilden türemiş zarflar), kelime grubu biçimindeki zarflar, cümle yapısındaki zarflar ve birleşik kelime yapısındaki zarflar olmak üzere *beşe* ayırır. Kaya BİLGEGİL, zarfları anlam ve yapılarına göre sınıflandırır.

Anlamlarına göre, yer zarfları, zaman zarfları, hâl zarfları, miktar zarfları, sıra zarfları, ikrar, tasdik ve tanıklık zarfları, soru zarfları, inkâr zarfları, işaret zarfları ve belgisiz zarflar olmak üzere *ona*; yapılarına göre, asıl zarflar, zarf olarak kullanılan başka cinsten kelimeler, türetilmiş zarflar olmak üzere *üç*e ayırır. Ayrıca Kaya BİLGEGİL zarfları, zarflarda anlam dereceleri başlığı altında, adi zarflar, üstünlük ifade eden zarflar ve pekiştirme zarfları olmak üzere *üç*e ayırır.

Zarfların alt başlıklarında kullanılan terimlerde de Türkologlar birbirlerinden ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU nitelik zarfı; Muharrem ERGİN, nasıllık-nicelik zarfları ve hâl zarfları, Kaya BİLGEGİL hâl zarfları, Zeynep KORKMAZ ise Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi tarz zarfları terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ soru zarfı terimini kullanırken; Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU bu zarf çeşidine yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL, yer zarfları; Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ ise yer yön zarfları terimini kullanırlar.

Zaman zarfları terimini ise belirlediğimiz tüm Türkiye Türkologları kullanır.

Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'ın kullandığı azlık-çokluk zarfları terimine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU, nicelik zarfı; Tahsin BANGUOĞLU miktar zarfı; Kaya BİLGEGİL ise miktar zarfı terimini kullanır.

Zeynep KORKMAZ, zarfları, kökenleri bakımından başlık altında toplayan tek Türkologtur.

Zarfları, yapıları bakımından ise sadece Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ sınıflandırır. Zeynep KORKMAZ yapıları bakımından zarfları, basit zarflar, türemiş

zarflar, kelime grubu biçimindeki zarflar, cümle yapısındaki zarflar ve birleşik kelime yapısındaki zarflar olmak üzere *beşe* ayırırken; Kaya BİLGEGİL yapıları bakımından zarfları, asıl zarflar, zarf olarak kullanılan başka cinsten kelimeler, türetilmiş zarflar olmak üzere *üç*e ayırır. TOPALOĞLU da zarfların yapısına ilişkin birleşik zarfı açıklar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun zarf olarak belirlediği kelime türleri Türkiye Türkologlarına göre isimdir.

Yine MEHMEDOĞLU'nun zarf çeşitleri için kullandığı terimler, Türkiye Türkologlarından kimileriyle benzerlik gösterirken, kimileriyle göstermez.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU zarfı temel kelimedenden, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise asıl kelime bölüklerinden sayarken; Ahmet TOPALOĞLU, bağımlı kelimedenden, Tahsin BANGUOĞLU ise özerkli kelime türlerinden sayarak birbirlerine paralel inceleme yaparlar.

2.6. Zamir Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **zamiri**, bağımsız kelime başlığı altında, “Bir varlığın yerini tutan kelime türü” olarak tanımlar ve “*ben*”, “*sen*” vb. örnekler verir. TOPALOĞLU Türkçe'de zamirlerin belirsiz, dönüşlü, gösterme, soru ve şahıs zamiri gibi çeşitlerinin olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 165).

Belirsiz zamiri, “Varlıkları kesin bir biçimde göstermeden karşılayan zamir” olarak tanımlar ve bu zamiri “*kimse*”, “*falan*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 38-39).

Dönüşlü zamiri, “Şahıs kavramını güçlendirerek belirten, iyelik eki alarak bütün şahısları karşılayabilen kendi zamiri” olarak tanımlar (Topaloğlu, 1989: 61).

Gösterme zamirini, “Varlıkların yerini gösterme yoluyla tutan zamir” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçede gösterme zamirlerinin, “*bu*, *şu*, *o*, *bunlar*, *şunlar*, *onlar*” olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 79-80).

Soru zamirini, “Varlıkların yerini soru yoluyla tutan zamir” olarak tanımlar ve “*Kimi gördü?*”, “*Kim hasta?*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 131).

Şahıs zamirini, “Bir şahıs adının yerine kullanılan zamir” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de kullanılan şahıs zamirlerinin, “*ben, sen, o, biz, siz, onlar*” olduğunu ifade eder (Topaloğlu, 1989: 136).

Muharrem ERGİN, **zamirleri**, isim grubu altında “Nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimeler” olarak tanımlar ve şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri ve bağlama zamirleri olmak üzere *altı* çeşidinin olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 262-280).

Şahıs zamirlerini, “Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimeler” olarak tanımlar ve şahıs zamirlerini, “*ben, sen, o, biz, siz, onlar*” vb. olarak sıralar (Ergin, 2002: 265-272).

Dönüşlülük zamirlerini, “Asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mânâ bakımından daha kuvvetlileri, katmerlileri olan şahıs zamirleri” olarak tanımlar ve bugün dönüşlülük zamirinin kendi kelimesi olduğunu ifade eder (Ergin, 2002: 272-273).

İşaret zamirlerini, “İşaret etmek, göstermek suretiyle nesnelere karşılayan kelimeler” olarak tanımlar ve bugün kullanılan işaret zamirlerinin, “*bu, şu, o*” olduklarını belirtir (Ergin, 2002: 273-276).

Soru zamirlerini, “Nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru hâlinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirler” olarak tanımlar ve “*kim, ne*” gibi çeşitlerini sıralar (Ergin, 2002: 276-278).

Belirsizlik zamirlerini, “Nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden zamirler” olarak tanımlar ve “*biri, bazı*” vb. örnekleri olduğunu ifade eder (Ergin, 2002: 279-280).

Bağlama zamirlerini, “Bir kelimeyi, bir kelime grubunu, bir cümleyi bir kelimeye, bir cümleye temsil ifadesi içinde bağlayan kelime” olarak tanımlar ve Türkçede bir tek bağlama zamiri”nin “*kim*” olduğunu ancak son zamanlarda yerini “*ki bağlama edatı*”na bıraktığını ifade eder (Ergin, 2002: 280).

Kaya BİLGEGİL, **zamirleri**, “İsim soyuna giren kelimeler içinde, anlam sahası en geniş olanlar” olarak tanımlar ve zamirleri temsil ettikleri ismin çeşidine ve temsil tarzına göre, bitişik olmayan zamirler ve bitişik zamirler olmak üzere *ikiye* ayırır. Bitişik olmayan zamirler başlığı altında, şahıs zamirleri, işaret zamirleri, belgisiz zamirler ve soru zamirlerini inceler (Bilgegil, 1984: 208-216).

Şahıs zamirlerini, “Zat isimlerinin yerini tutan zamirler” olarak tanımlar ve şahıs zamirlerinin “*ben, sen, o, biz, siz, onlar*” olduğunu ifade eden BİLGEGİL, diğer Türkiye Türkologlarının dönüşlülük zamiri olarak tanımladıkları zamiri, şahıs zamirlerinin bir çeşidi olarak öze dönüş zamirleri başlığı altında değerlendirir.

İşaret zamirlerini, “İsimlerin müsemmalarını işaret yoluyla temsil eden kelimeler” olarak tanımlar ve işaret zamirlerinin “*bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar*” zamirleri olduklarını belirtir (Bilgegil, 1984: 210-211).

Belgisiz zamirleri, “Mercileri belirli olmayan mahiyet ve nitelikteki zamirler” olarak tanımlar ve “*biri*”, “*bazısı*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 211-212).

Soru zamirlerini, “Belgisiz zamirlerin soru ifade eden çeşidi” olarak tanımlar ve “*ne*”, “*nasıl*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 212-213).

Bitişik zamirler başlığı altında, iyelik zamirleri, ilgi zamirleri ve fiil zamirlerini inceler.

İyelik zamirlerini, “... zamir-i izâfî diye adlandırılan ve -ım, -ın, -ı veya -sı, -ımız, -ınız, -ları eklerinden meydana gelen zamirler” olarak tanımlar ve “*ağacım*”, “*ağacın*” vb. örnekler sıralar (Bilgegil, 1984: 213-214).

İlgi zamirlerini, “Şahıs zamirleriyle, ismin genitif hâline eklenen -ki lâfzının teşkil ettiğini belirtir ve “*mektepteki kitap*”, “*cebimdeki para*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 214).

Fiil zamirlerini, “Fiillerin sonuna gelerek öznelere temsil eden eklerin, fiil zamirlerini teşkil ettiğini” belirtir ve bu zamirlerin “-im (-em), -in (-en) (-sin)..., -iz (-ik, -ık, -ek), -niz (-siniz), -ler” eklerinden teşekkül ettiğini belirtir (Bilgegil, 1984: 214)

BİLGEGİL bunların yanında, yabancı dillerden giren zamirler başlığı altında, Farsça’dan alınan zamirler ve Arapça’dan giren zamirleri de inceler.

Farsça'dan alınan zamirlerin, “*ki, in, ân*” vb. çeşitleri olduğunu ifade eder (Bilgegil, 1984: 215).

Arapça'dan giren zamirlerin, “*hû, hâ*” vb. çeşitleri olduğunu belirtir (Bilgegil, 1984: 215-216).

Tahsin BANGUOĞLU, zamiri, mantıkî sınıflanmada kelimeleri söz içindeki işleyişlerine göre isim sınıfında değerlendirir. Ayrıca **zamiri**, özerkli kelime başlığı altında da inceler ve “Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan dolayısıyla bir adın yerini tutan kelime” olarak tanımlar. BANGUOĞLU, zamirleri kavramlarına ve kullanışlarına göre, kişi zamirleri, gösterme zamirleri, iyelik zamirleri, dönüşlü zamirler, soru zamirleri, belirsiz zamirler ve ilinti zamirleri olmak üzere *yediye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 356-357).

Kişi zamirlerini, “Eyden veya eydilen kişilerin ve sözü geçen kişi ve nesnelerin adlarının doğrudan doğruya yerini tutan zamirler” olarak tanımlar ve “*Bizden öğrendi.*”, “*Onu tanımiyorum.*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 357-359).

Gösterme zamirlerini, “Sözü edilen nesnelere mekânda, zamanda ve tasavvurdaki yerlerinde adlarını anmadan göstermeye yarayan zamirler” olarak tanımlar ve bu zamirleri “*Bu kaldı.*”, “*Şu gidiyor.*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 360-361).

İyelik zamirlerini, “Sahip olan, ait olunan kişinin veya nesnenin yerini tutan zamirler” olarak tanımlar ve bu zamiri “*defterim*”, “*kardeşiniz*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 361-363).

Dönüşlü zamirleri, “Yapılan işin yapana döndüğünü gösteren veya söz içinde öncül kişiyi daha ziyâde belirtmeye yarayan zamirler” olarak tanımlar ve “*Kendi istedi.*”, “*Ben kendim traş oluyorum.*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 364-366).

Soru zamirlerini, “Yerini tuttıkları adı soru yoluyla temsil eden zamirler” olarak tanımlar ve “*Kimi gördün?*”, “*Neye baktılar.*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 367-368).

Belirsiz zamirleri, “Aralarında belirsiz bir kimse veya nesne kavramı olan zamirler” olarak tanımlar ve bu zamirleri “*biri*”, “*öteki*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 368-369).

İlinti zamirlerini, “Öncülünü başka bir yargı ile ilgilleyen zamirler” olarak tanımlar ve “*Bir çocuk, ki söz dinlemez, sevilmez.*”, “*Mektuplar, ki bırakmıştınız, postaya verdik.*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 369-371).

Zeynep KORKMAZ, **zamirleri**, adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında, “Adların yerlerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisi” olarak tanımlar ve zamirleri, yapıları bakımından ve işlevleri bakımından olmak üzere *iki* türlü sınıflandırır. Yapıları bakımından zamirleri, basit zamirler, türemiş zamirler ve birleşik zamirler olmak üzere *üç* alt gruba ayırır.

Basit zamirleri, “Kök hâlinde tek kelimedenden oluşan zamirler” olarak tanımlar ve “*ben*”, “*kendi*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 404).

Türemiş zamirleri, “Bazı ad, sıfat ve zarflara iyelik, aitlik ekleri getirilerek kurulmuş olan zamirler” olarak tanımlar ve “*başkası*”, “*evdekini*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 404).

Birleşik zamirleri, “Birden fazla kelimenin birleşmesiyle oluşturulan zamirler” olarak tanımlar ve “*falanca filanca*”, “*öteki beriki*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 404). İşlevleri bakımından zamirleri, şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, aitlik zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri ve bağlama zamiri olmak üzere *yediye* ayırır (Korkmaz, 2007a: 399-450).

Şahıs zamirlerini, “Varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirler” olarak tanımlar ve o da diğer Türkiye Türkologları gibi bu zamirleri, “*ben, sen, o, biz, siz, onlar*” şeklinde sıralar (Korkmaz, 2007a: 405-414).

Dönüşlülük zamirlerini, “Şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleri” olarak tanımlar ve “*kendim*”, “*kendi*” vb. örneklerle ifade eder.(Korkmaz, 2007a: 414-420).

İşaret zamirlerini, “Varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirler” olarak tanımlar ve “*bu*”, “*şu*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 420-429).

Aitlik zamirlerini, “Şahıs ve işaret zamirleriyle kurulan ad tamlamalarında tamlanan ögesinin kaldırılarak yerine +ki aitlik ekinin getirilmesiyle oluşturulan zamirler” olarak tanımlar ve “*benimki*”, “*seninki*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 430-433).

Belirsizlik zamirlerini, “Kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirler” olarak tanımlar ve “*başkası*”, “*çoğu*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 433-441).

Soru zamirlerini, “Canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirler” olarak tanımlar ve bu zamirleri “*kim*”, “*kaçı*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Korkmaz, 2007a: 441-449).

Bağlama zamirini, “Bir kelimeyi bir kelime grubunu veya bir cümleyi başka bir kelimeye, kelime grubuna veya cümleye bağlayan ve aynı zamanda, içinde zamir anlam ve işlevini de bulunduran bir zamir türü” olarak tanımlar ve Türkiye Türkçesi’nde bu işlev için Farsça’dan alınmış olan “*ki*” zamirinin kullanıldığını belirtir (Korkmaz, 2007a: 449-450).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun kelime türlerinden zamire ilişkin doğrudan verdiği bilgiler bulunmadığından, farklı konular içerisinde zamir türü için verdiği örnekleri, Türkiye Türkologlarının kelime türleri tanımları, çeşitleri ve örneklerini temel alarak mukayeseli olarak ortaya koyalım:

Alaeddin MEHMEDOĞLU’nun “*Kim Türk Dünyasını görmek istiyor?*” ve “*Bu, ilginç kitaptır.*” cümlelerinde zamir olarak belirttiği “*kim*” ve “*bu*” kelimeleri Türkiye Türkologlarına göre de zamirdir (Mehmedoğlu, 2006: 24).

MEHMEDOĞLU’nun “*Bu soru Abdullah beyden gelmişti.*” ve “*Bu manzara bana ünlü bir ressamın ünlü bir tablosunu hatırlattı.*” cümlelerinde zamir olarak gösterdiği “*bu*” kelimesi, Türkiye Türkologlarına göre sıfattır (Mehmedoğlu, 2006: 47).

MEHMEDOĞLU'nun “*Bu adama çok alıştım.*” cümlesinde işaret zamiri olarak gösterdiği “bu” kelimesi (Mehmedoğlu, 2006: 54), Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'na göre gösterme sıfatı; Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'a göre işaret sıfatıdır.

“*Arkadaşım böyle adamdır.*” cümlesinde işaret zamiri olarak gösterdiği “böyle” kelimesi (Mehmedoğlu, 2006: 55), Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'na göre belirsiz sıfat; Kaya BİLGEGİL'e göre belgisiz sıfat; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'a göre ise belirsizlik sıfatıdır.

“*Böyle (öyle, şöyle) adamdır.*” cümlesinde işaret zamiri olarak gösterdiği “böyle” (öyle, şöyle) kelimesi (Mehmedoğlu, 2006: 74), Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'na göre gösterme sıfatı; Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'a göre ise işaret sıfatıdır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise zamirleri, isim, sıfat, zarf, fiil ile birlikte, asıl kelime bölüklerinin içerisinde değerlendirir.

Türkologların zamir ve çeşitleri için kullandıkları terimleri tabloştırdığımızda sonuç aşağıdaki gibidir:

Tablo 5: Zamir Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M	A.M.
Zamir	+	+	+	+	+	+	+
Belirsiz Zamir	+			+			
Belirsizlik Zamirleri		+			+		
Belgisiz Zamirler			+				
Dönüşlü Zamir	+			+			
Dönüşlülük Zamirleri		+			+		
Öze Dönüş Zamirleri			+				

Tablo 5' in Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M	A.M.
Gösterme Zamirleri	+			+			
İşaret Zamirleri		+	+		+		+
Soru Zamirleri	+	+	+	+	+		
Şahıs Zamiri	+	+	+		+		
Kişi Zamirleri				+			
İyelik Zamirleri			+	+			
İlinti Zamirleri				+			
Bağlama Zamirleri		+			+		
İlgi Zamirleri			+				
Aitlik Zamirleri					+		
Fiil Zamirleri			+				
Bitişik Olmayan Zamirler			+				
Bitişik Zamirler			+				
Farsça'dan Alınan Zamirler			+				
Arapça'dan Giren Zamirler			+				
Basit Zamirler					+		
Türemiş Zamirler					+		
Birleşik Zamirler					+		

Türkologların zamir ve çeşitleri için yaptıkları açıklamalardan ve tablodan hareketle, karşılaştırmalı bir değerlendirme yaptık:

Kelime çeşitleri arasında önemli bir yer tutan zamirler, gramerçiler tarafından çeşitli şekillerde birbirine yakın yaklaşımlarla incelenmiştir.

Türkçede varlıkların yerini tutan kelime olarak bilinen zamir kavramı, dilde mevcut pek çok meseleye rağmen üzerinde anlaşılan bir gramer bilgisidir.

Ahmet TOPALOĞLU, zamiri, bağımsız kelime başlığı altında incelerken, Tahsin BANGUOĞLU ve Muharrem ERGİN isim sınıfında; Kaya BİLGEGİL isim soyundan kelimeler; Zeynep KORKMAZ adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU temel kelime türlerinden isim, sıfat, sayı, zarf ve fiil ile aynı grupta sayarken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU asıl kelime bölüklerinden sayarak isim, sıfat, zarf ve fiille birlikte inceler.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU, zamirleri, “Bir adın yerini tutan kelime türü” olarak tanımlarken; Muharrem ERGİN, “Nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimeler”; Kaya BİLGEGİL, “İsim soyuna giren kelimeler içinde, anlam sahası en geniş olanlar”; Zeynep KORKMAZ ise Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL'in tanımlarını kapsayacak şekilde “Adların yerlerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisi” olarak tanımlar.

Ahmet TOPALOĞLU, zamirleri *beşe* ayırırken; Muharrem ERGİN *altıya*; Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ *yediye* ayırır.

Yalnız diğer Türkiye Türkologlarından farklı olarak sadece Zeynep KORKMAZ, yapıları bakımından zamirleri, basit zamirler, türemiş zamirler ve birleşik zamirler olmak üzere *üç*e ayırırken; yine, sadece Kaya BİLGEGİL, yabancı dillerden giren zamirler başlığı altında, Farsça'dan alınan zamirler ve Arapça'dan giren zamirleri inceler.

Türkologlar zamir çeşitleri için kullanılan terimlerde de bir birlik oluşturamazlar.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU belirsiz zamir terimini kullanırken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ belirsizlik zamirleri; Kaya BİLGEGİL ise belgisiz zamirler terimlerini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU dönüşlü zamir terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ dönüşlülük zamirleri; Kaya BİLGEGİL ise öze dönüş zamirleri terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU gösterme zamirleri terimini kullanırken; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ işaret zamirleri terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz tüm Türkiye Türkologları, soru zamirleri terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ şahıs zamiri terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU kişi zamirleri terimini kullanır.

Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL iyelik zamirleri terimini kullanırken; diğer Türkiye Türkologları bu zamire yer vermez.

Tahsin BANGUOĞLU ilinti zamirleri terimini kullanırken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ bağlama zamirleri, Kaya BİLGEGİL ilgi zamirleri terimini kullanır. Ahmet TOPALOĞLU ise bu zamir çeşidine yer vermez.

Aitlik zamirlerine sadece Zeynep KORKMAZ; fiil zamirlerine ise sadece Kaya BİLGEGİL yer verir.

Zamirleri yapıları bakımından basit zamirler, türemiş zamirler ve birleşik zamirler olarak yalnızca Zeynep KORKMAZ sınıflandırırken; yabancı dillerden giren zamirleri Farsça'dan alınan zamirler ve Arapça'dan giren zamirler olarak sınıflandıran da yalnızca Kaya BİLGEGİL'dir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alaeddin MEHMEDOĞLU'nun zamir olarak belirlediği kelime türleri ise Türkiye Türkologlarına göre sıfat; MEHMEDOĞLU'nun işaret zamiri olarak belirlediği kelime türleri, Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'na göre gösterme sıfatı; Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'a göre işaret sıfatı; bazen de işaret zamiri olarak gösterdiği örnekler, Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'na göre

belirsiz sıfat; Kaya BİLGEGİL'e göre belgesiz sıfat; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'a göre ise belirsizlik sıfatıdır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, zamiri, temel kelimededen, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU, asıl kelime bölüklerinden, Ahmet TOPALOĞLU, bağımlı kelimededen, Tahsin BANGUOĞLU ise özerkli kelime türlerinden sayarak birbirlerine paralel inceleme yaparlar. Zamirler konusunda Türkologların tercih ettikleri terimlerin, içerdikleri tanım ve bu tanımlar doğrultusunda verdikleri örneklere dayanarak paralellik bulduklarımızı tablomuzda alt alta sıraladık ve gruplandırdık. Grup olmayanları, gruplardan sonra yazmayı tercih ettik.

Belirlediğimiz Türkologlar arasında olan fakat konu hakkında verdiği herhangi bir bilgiye rastlamadığımız Leylâ KARAHAN'ı, tabloya dâhil etmedik.

2.7. Sıfat Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **sıfatı**, bağımsız kelime başlığı altında, “Bir ismi belirten veya niteleyen kelime türü” olarak tanımlar ve belirtme, niteleme sıfatı olmak üzere *iki* çeşidinin olduğunu belirtir. Belirtme sıfatlarını, belirsiz sıfat, gösterme, sayı ve soru sıfatı olmak üzere *dörde* ayırır (Topaloğlu, 1989: 127-128).

Belirtme sıfatını, “İsimleri çeşitli bakımlardan niteleyen sıfatların ortak adı” olarak tanımlar ve “*bu kitap*”, “*şu çocuk*” vb. örnekler veren TOPALOĞLU bu sıfat çeşidinin, belirsiz sıfat, gösterme, sayı ve soru sıfatı olmak üzere *dört* çeşidinin olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 39).

Niteleme sıfatını, “Bir ismin niteliğini belirten sıfat” olarak tanımlar ve “*beyaz yalı*”, “*güzel günler*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 110).

Belirsiz sıfatı, “Bir ismi tam belirlenmemiş bir niteliğiyle gösteren sıfat” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*bazı insanlar*”, “*bir kadın*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 38).

Gösterme sıfatını, “Bir ismi gösterme yoluyla belirten sıfat” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*bu ev*”, “*şu okul*” vb. örneklerle ortaya koyar (Topaloğlu, 1989: 79).

Sayı sıfatını, “Bir ismi sayı kavramı bakımından belirten sıfat” olarak tanımlar ve “*üç kitap*”, “*üçte bir*” vb. örnekler verir ve sayı sıfatının, asıl, kesirli, sıra ve üleştirme sayı sıfatı olmak üzere *dört* çeşidinin bulunduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 124).

Asıl sayı sıfatını, “Varlıkların sayısını belirten sıfat” olarak tanımlar ve “*bir gün*”, “*iki ay*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 31).

Kesirli sayı sıfatını, “Varlıkların parçalarını belirten sayı sıfatı” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*yüzde bir*”, “*onda dokuz*” vb. örneklerle ortaya koyar (Topaloğlu, 1989: 99-100).

Sıra sayı sıfatını, “Sıra kavramı belirten sayı sıfatı” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*birinci unsur*”, “*üçüncü gün*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 128-129).

Üleştirme sayı sıfatını, “Paylaştırma kavramı belirten sayı sıfatı” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*onar bin lira*”, “*birer milyon*” vb. örneklerle belirtir (Topaloğlu, 1989: 149).

Soru sıfatını, “Bir ismi soru yoluyla belirten sıfat” olarak tanımlar ve “*Kaç türlü?*” “*Hangi deniz?*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 130-131).

Muharrem ERGİN, **sıfatları**, isim grubu altında “Nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimeler” olarak tanımlar ve sıfatları, vasıflandırma sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere *ikiye* ayırır.

Belirtme sıfatlarını da, işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları olmak üzere *dörde* ayırır (Ergin, 2002: 244-257). ERGİN, sayı sıfatlarını da fonksiyonlarına göre, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe* ayırır (Ergin, 2002: 249).

Vasıflandırma sıfatlarını, “Nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatları “*ak yüz*”, “*yeşil ağaç*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 246-247).

Belirtme sıfatlarını, “Nesneleri belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve belirtme sıfatlarını gösterme, soru, belirsiz ve sayı sıfatları olmak üzere *dörde* ayırır.

İşaret sıfatlarını, “Nesneleri yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimeler” olarak tanımlar ve işaret sıfatlarının “*bu*”, “*şu*” vb. olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 247-249).

Sayı sıfatlarını, “Nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimeler” olarak tanımlar ve sayı sıfatlarını fonksiyonlarına göre, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe* ayırır.

Asıl sayı sıfatlarını, “Nesnelerin sayısını gösteren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*bir elma*”, “*iki dağ*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 249-250).

Sıra sayı sıfatlarını, “Nesnelerin derecelerinin sayısını gösteren ve birinci gün, üçüncü sınıf, beşinci bölüm, on dördüncü asır gibi misallerde gördüğümüz birinci, ikinci, üçüncü v.s. gibi sıfatlar” olarak tanımlar.

Üleştirme sayı sıfatlarını, “Bir bölme, bir ayırma, bir paylaşırma, bir dağıtma ifade eden, nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren sayı sıfatları” olarak tanımlar ve “*üçer elma*”, “*üçer gömlek*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 251).

Kesir sayı sıfatlarını, “Nesnelerin parçalarını belirten sayı sıfatları” olarak tanımlar ve bu sıfatları, “*üçte bir ekmek*”, “*dörtte üç elma*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 252).

Topluluk sayı sıfatlarını, “Belirttikleri nesnelere arasında bir yakınlık, bir birlik olduğunu gösteren, bir nesne topluluğu ifade eden sayı sıfatları” olarak tanımlar ve “*ikiz kardeşler*”, “*üçüz oğlan*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 252).

Soru sıfatlarını, “Nesneleri soru hâlinde belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*kaç kişi*”, “*ne güzel*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 252-254).

Belirsizlik sıfatlarını, “Nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*bir gün*”, “*başka yer*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 254-257).

Kaya BİLGEGİL, **sıfatları**, isim soyundan kelimeler başlığı altında, “Hem bir varlık veya niteliğe hem de onun bir vasfına delâlet eden isim” olarak tanımlar ve sıfatları, niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere *ikiye* ayırır.

Belirtme sıfatlarını da, işaret sıfatları, sayı sıfatları, belgesiz sıfatlar, soru sıfatları olmak üzere *dörde* ayıran BİLGEGİL, sıfatları yapılarına göre, basit sıfatlar, bileşik sıfatlar ve türemiş sıfatlar olmak üzere *üçte* ayırır (Bilgegil, 1984: 189-197).

Niteleme sıfatlarını, “İsimlere ait nitelikleri ifade eden sıfatlar” olarak tanımlar ve “*sarı*”, “*güzel*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 189-190).

Belirtme sıfatlarını, “İsimlere ait belirti, sayı veya söz söyleyince belirtilmesi istenilen yön ifade eden sıfatlar” olarak tanımlar (Bilgegil, 1984: 190).

İşaret sıfatlarını, “İsimlerin medlûlünü, - söz söyleyene göre – mesafe kavramı katmak suretiyle işaret yoluyla belirten kelimeler” olarak tanımlar ve bu sıfatları “*bu*, *şu*, *o*” örnekleriyle ifade eder (Bilgegil, 1984: 190).

Sayı sıfatlarını, “İsimlerdeki kavramı, sayı bakımından sınırlayan kelimeler” olarak tanımlar ve sayı sıfatlarının, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve “üleştirme sayı sıfatları” olmak üzere *dört* çeşidinin olduğunu belirtir (Bilgegil, 1984: 190-193).

Asıl sayı sıfatları için, “Gerek pozitif, gerek negatif bütün tam sayıların bu çerçeveye girdiğini” belirten BİLGEGİL, “*bir*”, “*yüz*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 191).

Sıra sayı sıfatlarını, “İsimlerin kavramını, kendi sınıfları içindeki dereceleri ile sınıflandıran sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatları “*onuncu sınıf*”, “*beşinci gün*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 191).

Kesir sayı sıfatları için, “Bir sayının parçasını ifade ettiğini” söyleyen BİLGEGİL, bu sıfatları “*yüzde beş*”, “*onda iki*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 192).

Üleştirme sayı sıfatlarını, “Bir zümrenin her ferdine eşit olarak bir miktar isabetini ifade eden sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*üçer*”, “*beşer*” vb. örnekleriyle ortaya koyar.(Bilgegil, 1984: 192).

Belgesiz sıfatları, “İsimleri genel surette belirten kelimeler” olarak tanımlar ve “*bazı*”, “*diğer*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 192-193).

Soru sıfatlarını, “ İsimlerin; yer, zaman, sayı ve nitelik bakımından belirtili hâle konmasını istediğini ifade eden sıfatlar” olarak tanımlar ve “*nasıl adam*”, “*kaç kuruş*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 193).

Tahsin BANGUOĞLU, **sıfatı**, mantikî sınıflanmada isim sınıfında ve özerkli kelime adı altında, “Bir varlığı vasıflayan, veya belirleyen kelime” olarak tanımlar ve sıfatları işleyişlerine göre vasıflama sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere *ikiye* ayırır. Vasıflama sıfatlarını, karşılaştırma, berkitme, küçültme sıfatları olmak üzere *üçe* ayırır (Banguoğlu, 2007: 341-356).

Vasıflama sıfatlarının, “Vasfin kastedilen yoğunluğuna göre derecelendiğini belirten BANGUOĞLU, vasfin üstün ve düşük derecelerini olduğu gibi görelî ve karşılaştırmalı gösteren çeşitlerini, karşılaştırma, berkitme ve küçültme sıfatları olmak üzere *üçe* ayırır (Banguoğlu, 2007: 345).

Karşılaştırma sıfatlarını, “Vasfin yoğunluğunu nispi derecelerle gösteren sıfat şekilleri” olarak tanımlar ve “*o kadar güzel*”, “*en güzel*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 345-348).

Berkitme sıfatlarını, “Vasfin yoğunluğunu salt olarak yüksek derecesiyle gösteren sıfatlar” olarak tanımlar “*apaçık*”, “*kapkara*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 348-349).

Küçültme sıfatlarını, “Vasfi düşük ve hafif dereceleriyle gösteren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*kısacık*”, “*büyükçe*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 349-351).

Belirtme sıfatlarını da, gösterme sıfatları, soru sıfatları, belirsiz sıfatlar ve sayı sıfatları olmak üzere *dörde* ayırır.

Belirtme sıfatlarının, “Çeşitli ve kullanım bakımından birbirlerine ve vasıflama sıfatlarına benzemekle beraber kaynaklarının ayrı ve anlamca farklı kavram sınıflarına girdiğini” belirten BANGUOĞLU, belirtme sıfatlarının, gösterme, soru, belirsiz ve sayı sıfatları olmak üzere *dört* çeşidinin olduğunu belirtir (Banguoğlu, 2007: 351).

Gösterme sıfatlarını, “Sıfat olarak kullanılan gösterme zamirleri” olarak tanımlayan BANGUOĞLU, bu sıfatların adlara geldiklerinde nesneyi göstererek belirttiğini ve ona mekânda, zamanda veya tasavvurda uzaklığına göre bir yer tayin ettiğini, “*bu ağaç*”, “*şu çiftlik*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 351-352).

Soru sıfatlarını, “Adları soru yoluyla belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve “*kaç gün*”, “*hangi tarla*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 352).

Belirsiz sıfatları, “Adları kabataslak, yetersizce belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatları, “*bir kadın*”, “*bütün bitkiler*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 352-353).

Sayı sıfatlarını, “Varlıkları sayı, sıra, topluluk v.b. yönlerinden belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve sayı sıfatlarını, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleme sayı sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe* ayırır ve bu sıfatları “*üç koltuk*”, “*birer bardak*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 353-356).

Asıl sayı sıfatlarının, “Nesneleri mikdarca belirtmek isteyişleri sebebiyle bu adı aldıklarını, “*üç koltuk*”, “*on iki ceviz*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 353-354).

Sıra sayı sıfatlarının, “Asıl sayı sıfatlarına –inci eki getirilerek yapıldığını, “*üçüncü*, *beşinci*” vb. örneklerle belirtir (Banguoğlu, 2007: 354).

Üleme sayı sıfatlarının, “Asıl sayılardan –er eki ile yapıldığını, “*birer tabak*”, “*dörder kayısı*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 354-355).

Kesirli sayı sıfatlarını, “Tam sayıların bir parçasını, kesirli sayıları gösteren sayı sıfatları” olarak tanımlar ve “*üçte bir*”, “*beşte iki*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 355).

Topluluk sayı sıfatları için, “İkiden başlayarak bir sıra asıl sayı sıfatlarına gelen –iz eki daha bir çeşit sayı sıfatları yapmıştır. Bunlar o sayıda ve bir arada bir topluluk ifade ederler.” ifadesini kullanır ve “*ikiz kardeşler*”, “*üçüz*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 355-356).

Zeynep KORKMAZ, **sıfatları**, adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında “Adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözler” olarak tanımlar ve sıfatları kendi içlerinde kökenlerine, yapılarına, işlevlerine göre olmak üzere *üç* türlü sınıflandırır.

Kökenlerine göre sıfatları, Türkçe kökenli sıfatlar, yabancı kökenli sıfatlar ve karışık kökenli sıfatlar olmak üzere *üç*e ayırır.

Türkçe kökenli sıfatlar için Zeynep KORKMAZ bu sıfatların sayısının pek çok olduğunu, bunların bir kısmının doğrudan doğruya kök veya kök durumuna geçmiş yalın sözcükler, büyük bir kısmının ise türemiş veya yabancı sıfatlar olduğunu “*acı (kahve)*”, “*içli (köfte)*” vb. örneklerle belirtir (Korkmaz, 2007a: 337).

Yabancı kökenli sıfatların, “Ya tarihî devirlerdeki kültür ilişkilerinin ve ortak İslâm medeniyetinin bir sonucu olarak Arap ve Fars dillerinden, yahut da yine günümüze kadar süregelen çeşitli ilişki ve etkilerle Fransızca başta olmak üzere Yunanca, İtalyanca, İngilizce, İspanyolca gibi batı dillerinden geçtiğini ve sayılarının epey fazla olduğunu”, “*kem (söz)*”, “*optik (okuyucu)*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 337-339).

Karışık kökenli sıfatların, “Genellikle Arapça bir adla Farsça bir ekin, Farsça bir ekle Arapça bir adın birleşmesinden, yahut da Arapça ve Farsça adlara Türkçe bir sıfat yapma ekinin getirilmesinden oluştuğunu “*ahenktar (ses)*”, “*kusursuz (iş)*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 339-340).

Yapıları bakımından sıfatları, basit sıfatlar, türemiş sıfatlar, birleşik sıfatlar, pekiştirme sıfatları ve kelime grubundan oluşan sıfatlar olmak üzere *beş*e ayırır.

Basit sıfatları, “Herhangi bir yapım eki almamış bulunan, kök veya kök durumuna gelmiş olan yalın sıfatlar” olarak tanımlar ve “*acı (badem)*”, “*ak (saç)*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 340).

Türemiş sıfatları, “Ad kök veya gövdelerinden, addan ad veya addan fiil türeten eklerle kurulmuş olan sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatları “*büyükli küçüklü (el arabaları)*”, “*insanca hareket*” vb. örneklerle belirtir (Korkmaz, 2007a: 340-346).

Birleşik sıfatları, “Birden çok kelimenin kendi anlamlarını koruyarak veya değiştirerek tek bir anlam meydana getirecek biçimde bir araya gelmesinden oluşmuş sıfatlar” olarak tanımlar ve “*doludizgin*”, “*rengârenk*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 346-348).

Pekiştirme sıfatlarını, “Anlamı güçlendirilmiş olan sıfatlar” olarak tanımlar ve “*bembeyaz*”, “*düpedüz*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 348-349).

Kelime grubundan oluşan sıfatların da, “Büyük bir bölümünün yapıcı, belirli kurallar içinde yan yana gelen çeşitli kelime gruplarından oluştuğunu, “*Komisyoncunun gösterdiği ev, çok büyük.*”, “*Bodrum yarımadasının kıyılarına bakan geniş bir koy.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 349-361).

İşlevlerine göre sıfatları, nitelik sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere *ikiye* ayırır. Belirtme sıfatlarını, işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere *dört* alt gruba ayırır (Korkmaz, 2007a: 333-398).

Nitelik sıfatlarını, “Canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*Kadın koyu kestane renkli gözleriyle ona gülümsedi.*”, “*Hastalığım ağır bir tifo imiş.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 361-370).

Belirtme sıfatlarını, “Niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları niteleme değil, belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlar” olarak tanımlar ve belirtme sıfatlarını, işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere *dörde* ayırır (Korkmaz, 2007a: 385).

İşaret sıfatlarını, “Varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve “*bu gün*”, “*o zaman*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 385-387).

Sayı sıfatlarını, “Adları sayı gösterme yoluyla belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve sayı sıfatlarını, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe* ayırır (Korkmaz, 2007a: 387-393).

Asıl sayı sıfatlarını, “Eklendikleri, adla birer sıfat tamlaması oluşturan ve adın sayısını belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve “*yirmi iki*”, “*on beş bin üç yüz*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 388-391).

Sıra sayı sıfatlarını, “Varlık ve nesneleredeki derecelenme sayısını gösteren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*Beşinci günü sabrın mükâfatını gördü.*”, “*Zelzelenin ikinci veya*

üçüncü gecesi yine hikâyede anlatılan şekilde ona rastlamıştım.” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 391).

Üleştirme sıfatlarını, “Sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatları, “*birer*”, “*dörder*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 391-392).

Kesirli sayı sıfatlarını, “Belirttikleri adların sayısını kesirli olarak gösteren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*üçte bir hisse*”, “*dörtte bir elma*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 392).

Topluluk sayı sıfatlarını, “Adın gösterdiği varlık ve nesnelere arasında bir yakınlık, birliktelik ve topluluk bulunduğunu gösteren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*ikiz kardeş*”, “*dördüz bebekler*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 393).

Soru sıfatlarını, “Varlık ve nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlar” olarak tanımlar ve bu sıfatı “*Kaç ay?*”, “*Kaç gün?*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 393-395).

Belirsizlik sıfatlarını, “Varlık ve nesnelere sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlar” olarak tanımlar ve “*az buçuk*”, “*başka*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 395-398).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kelime türlerinden sıfat üzerinde diğer kelime türlerine göre daha ayrıntılı durur. Sıfat çeşitlerinden sayı sıfatının, sıfatın alt çeşidi olarak verilmesine, diğer sıfat çeşitleri için kullanılan terim tercihlerine bilimsel temellere dayalı eleştirilerde bulunur.

MEHMEDOĞLU’nun “*Mavi bana hoş geliyor.*” ve “*Korkaklar her zaman kaybederler.*” cümlelerinde sıfat olarak belirttiği “mavi” ve “korkaklar” kelimeleri; Türkiye Türkologlarına göre isimdir (Mehmedoğlu, 2006: 24).

MEHMEDOĞLU’nun “*Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır görür.*” ve “*Beyaz çiçekler açardı dudaklarda.*” cümlelerinde sırasıyla sıfat olarak belirttiği “aç” (Mehmedoğlu, 2006: 44) ve “beyaz” kelimeleri, (Mehmedoğlu, 2006: 44). Türkiye Türkologlarına göre de, sıfattır.

“*Küçük hanım odasında yapayalnız oturur.*” cümlesinde “küçük” kelimesine sıfat çeşitlerinden niteleme sıfatı derken (Mehmedoğlu, 2006: 52); Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ da tıpkı MEHMEDOĞLU gibi niteleme sıfatı; Tahsin BANGUOĞLU vasıflama sıfatları; Muharrem ERGİN ise vasıflandırma sıfatları der.

“*Her undan baklava, her ağaçtan oklava yapılmaz.*” cümlesinde “her” kelimesine sıfat çeşitlerinden belirsizlik sıfatı derken (Mehmedoğlu, 2006: 53); Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU belirsiz sıfatı; Kaya BİLGEGİL belgesiz sıfatlar; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ise Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi belirsizlik sıfatları terimini kullanır.

“*Dar gelirli memurlar sokaklara çıktılar.*” ve “*Oturum başkanı boşboğaz konuşmacıyı susturdu.*” cümlelerinde “dar gelirli” ve “boşboğaz” kelimelerini birleşik sıfat olarak göstermesine karşılık (Mehmedoğlu, 2006: 56); söz konusu ettiğimiz Türkologlar içinde sıfatları yapılarına göre sınıflayanlardan yalnızca Kaya BİLGEGİL, bileşik sıfatlar, Zeynep KORKMAZ ise birleşik sıfatlar olarak adlandırır.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun eleştirdiği bir diğer mesele de, işaret sıfatları, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları ve kesir sayı sıfatları terimlerinin yanlışlığıdır.

“*Bu yazı*”, “*bu ağaç*”, “*bu söz*”, “*şu ev*”, “*şu çocuk*”, “*şu gün*”, “*o yer*”, “*o gün*”, “*o güzellik*” sıfat tamlamalarındaki işaret zamiri olarak adlandırdığı “*bu*”, “*şu*”, “*o*” kelimelerinin Türkiye Türkologlarınca işaret sıfatları; “*bir elma*”, “*iki dağ*”, “*üç ses*” sıfat tamlamalarında miktar sayıları olarak adlandırdığı “*bir*”, “*iki*”, “*üç*” kelimelerinin Türkiye Türkologlarınca asıl sayı sıfatları; “*birinci gün*”, “*üçüncü sınıf*”, “*beşinci bölüm*” sıfat tamlamalarında sıra sayıları olarak adlandırdığı “*birinci*”, “*ikinci*”, “*beşinci*” kelimelerinin Türkiye Türkologlarınca sıra sayı sıfatları; “*üçte bir ekmek*”, “*dörtte üç elma*” sıfat tamlamalarında kesir sayıları olarak adlandırdığı, “*üçte bir*” ve “*dörtte üç*” kelimelerinin ise Türkiye Türkologlarınca kesir sayı sıfatları olarak adlandırıldığını belirten MEHMEDOĞLU böyle kelime gruplarında birinci tarafın her zaman sıfat olarak Türkiye Türkologlarınca adlandırılmasını yanlış bulur (Mehmedoğlu, 2006: 64-65).

“Güzel (iyi, kötü) söyledi.” ve “Güzel (iyi, kötü) komşudur.” cümlelerinde geçen “güzel” sözcüklerini, vasıflandırma sıfatı olarak adlandırmasına karşılık (Mehmedoğlu, 2006: 74) Türkiye Türkologları ilk cümlede geçen güzel sözcüğünü, zarf, ikinci cümlede geçen “güzel” sözcüğünü ise sıfat olarak adlandırırlar.

Türkiye Türkologlarının sıfat içinde verdiği ve MEHMEDOĞLU’nun da sıfatla birlikte kelime türü olarak kabul ettiği sayıyı, biz de sıfat içinde vermeyi uygun bulduk.

MEHMEDOĞLU, dünya dillerinde sayı ve sıfatın ayrı iki kelime türü olarak kabul edildiği hâlde, Türkiye Türkçesinde sayının ayrıca kelime türü kabul edilmeyip sıfat içerisinde eritilerek sayı sıfatı adı ile sunulduğunu belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 61).

Sayı adlı kelime türünün kendine ait farklı özellikleri olduğunu ve onu sıfat içerisinde sayı sıfatı terimiyle adlandırmanın çok sakıncalı olduğunu nedenleriyle ifade eder.

MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi’nde “büyük ev” ve “beş kitap” kelime gruplarında “büyük” ve “beş” kelimelerinin aynı kategori olarak kabul edildiğini, fakat “büyük ev” gibi kelime gruplarında, ismin (ikinci taraf tamlanan) çokluk eki kabul ettiği halde, “beş kitap” gibi kelime gruplarında ismin (ikinci taraf, tamlanan) çokluk eki kabul etmediğini, yani “büyük ev”in, “büyük evler” şeklinde kullanıldığı halde, “beş kitap”ın, “beş kitaplar” şeklinde kullanılmadığını belirtir.

Sayının sıfat içerisinde sayı sıfatı adıyla sunulamayacağına ikinci neden olarak, *beş kitap* gibi kelime gruplarında “beş” miktar sayı ile “*kitap*” ismi arasında açıklayıcı veya somutlaştırıcı kelimeler kullanıldığı halde (*beş adet kitap, iki çuval mısır, yedi çift ayakkabı*), “büyük ev” gibi kelime gruplarında bunun gerçekleşmemesini gösterir.

Üçüncü neden olarak; dünya dillerinde miktar sayılarının yirmi üç çeşidi olmasına karşılık, dünya dillerinde sıfatların sayılarının çok olmasını gösterir.

Dördüncü neden olarak da, dünya dillerinde sıfatın aynı belirtiyeye sahip olduğu hâlde, sayının dünya dillerinde, onluk, yirmilik ve otuzluk olmak üzere üç sistemi olmasını gösterir.(Mehmedoğlu, 2006: 61-64).

MEHMEDOĞLU'nun “*Beşinciler ödül aldılar.*” ve “*Üç ikiden çoktur.*” cümlelerinde sayı olarak belirttiği “*beşinciler*” ve “*üç*” kelimeleri Türkiye Türkologlarına göre isimdir (Mehmedoğlu, 2006: 24).

“*Orada bir ev var uzakta.*” ve “*İkinci tren de hareket etti.*” cümlelerinde sayı olarak belirttiği “*bir*” ve “*ikinci*” kelimeleri, (Mehmedoğlu, 2006: 47). Türkiye Türkologlarına göre sıfattır.

“*Beş parmak bir değil.*” cümlesinde miktar sayıları olarak ifade ettiği “*beş*” kelimesi (Mehmedoğlu, 2006: 55). Türkiye Türkologlarına göre asıl sayı sıfatıdır.

“*Oğlum beşinci sınıfta okuyor.*” ve “*İkinci başvuru kabul olundu.*” cümlelerinde sıra sayıları olarak gösterdiği “*beşinci*” ve “*ikinci*” kelimeleri, Türkiye Türkologlarına göre sıra sayı sıfatıdır.

“*Kırk bin er yağı gördüm ise kıya bakdum.*” ve “*Elli bin er gördüm ise el virmedüm.*” cümlelerinde geçen “*kırk bin*” ve “*elli bin*” kelimelerini birleşik miktar sayıları olarak belirtmesine karşılık (Mehmedoğlu, 2006: 58). Türkiye Türkologları, asıl sayı sıfatları olarak adlandırırılar.

“*Az (çok, hayli) konuştu.*” ve “*Az (çok, hayli) meyve aldı.*” cümlelerinde geçen “*Az (çok, hayli)*” kelimelerinin her ikisini de belirsiz sayı olarak adlandırmasına karşılık; Türkiye Türkologları ilk cümlede geçen “*Az (çok, hayli)*” kelimesini zarf, ikinci cümlede geçen “*Az (çok, hayli)*” kelimesini ise sıfat olarak adlandırırılar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise sıfatları, isim, zamir, zarf, fiil ile birlikte asıl kelime bölüklerinin içerisinde değerlendirir.

Türkologların sıfat ve çeşitleri için kullandıkları terimleri tabloştırdığımızda şu tablo ortaya çıkar:

Tablo 6: Sifat Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.	A.M
Sifat	+	+	+	+	+	+	+
Belirtme Sıfatları	+	+	+	+	+		
Niteleme Sıfatları	+		+				+
Nitelik Sıfatları					+		
Vasıflama Sıfatları				+			
Vasıflandırma Sıfatları		+					+
Belirsiz Sifat	+			+			
Belgesiz Sıfatlar			+				
Belirsizlik Sıfatları		+			+		+
Gösterme Sıfatı	+			+			
İşaret Sıfatları		+	+		+		
Kesirli Sayı Sıfatı	+			+	+		
Kesir Sayı Sıfatları		+	+				
Kesir Sayıları							+
Üleştirme Sayı Sıfatı	+	+	+		+		
Üleme Sayı Sıfatları				+			
Sayı Sıfatı	+	+	+	+	+		
Asıl Sayı Sıfatı	+	+	+	+	+		
Miktar Sayıları							+
Birleşik Miktar Sayıları							+

Tablo 6' nın Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.	A.M
Sıra Sayı Sıfatı	+	+	+	+	+		
Sıra Sayıları							+
Topluluk Sayı Sıfatları		+		+	+		
Soru Sıfatı	+	+	+	+	+		+
Birleşik Sıfatlar					+		
Bileşik Sıfatlar			+				
Basit Sıfatlar			+		+		
Türemiş Sıfatlar			+		+		
Pekiştirme Sıfatları					+		
Kelime Grubundan Oluşan Sıfatlar					+		
Türkçe Kökenli Sıfatlar					+		
Yabancı Kökenli Sıfatlar					+		
Karışık Kökenli Sıfatlar					+		
Karşılaştırma Sıfatları				+			
Berkitme Sıfatları				+			
Küçültme Sıfatları				+			

Türkologların sıfat ve çeşitleri için yaptıkları açıklamalarından ve bize görsel açıdan karşılaştırma imkânı veren tablodan hareketle sıfatlar için şu değerlendirmeleri yaptık:

Ahmet TOPALOĞLU, “bir ismi belirten veya niteleyen kelime türü”, Tahsin BANGUOĞLU, “bir varlığı vasıflayan, veya belirleyen kelime”, Muharrem ERGİN, “nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimeler”, Kaya

BİLGEGİL, “hem bir varlık veya niteliğe hem de onun bir vasfına delâlet eden isim”, Zeynep KORKMAZ, “adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözler” olarak tanımlayarak birbirine yakın tanımlar yapmışlardır.

Ahmet TOPALOĞLU, sıfatı, bağımsız kelime, Tahsin BANGUOĞLU, mantıkî sınıflanmada isim sınıfında ve özerkli kelime adı altında, Muharrem ERGİN, isim grubu altında, Kaya BİLGEGİL, isim soyundan kelimeler başlığı altında, Zeynep KORKMAZ ise adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında incelerken, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU temel kelime türlerinden saydığı sıfatı, isim, sayı, zarf, zamir ve fiil ile birlikte; Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise, asıl kelime bölüklerinin içerisinde isim, zamir, zarf, fiil ile birlikte inceler.

Türkiye Türkologları sıfatları genel olarak *ikiye* ayırırken, sıfatların alt başlıklarında ve bu alt başlıkların tasnifinde birbirlerinden ayrılırlar.

Tüm Türkologlar sıfatları işlevleri açısından sınıflarken; Kaya BİLGEGİL buna ek olarak sıfatları, yapılarına göre *iki* açıdan, Zeynep KORKMAZ ise kökenlerine ve yapılarına göre olmak üzere *üç* açıdan sınıflar.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ, sıfatları, belirtme ve niteleme sıfatı olarak *ikiye* ayırırken; Tahsin BANGUOĞLU vasıflama sıfatları ve belirtme sıfatları; Muharrem ERGİN ise vasıflandırma sıfatları ve belirtme sıfatları olarak *ikiye* ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU belirtme sıfatlarını, belirsiz sıfat, gösterme, sayı ve soru sıfatı olmak üzere *dörde* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, işaret sıfatları, sayı sıfatları, belgesiz sıfatlar, soru sıfatları olmak üzere *dörde*; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ise işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları olmak üzere *dörde* ayırır.

Belirtme sıfatları teriminde tüm Türkiye Türkologları uzlaşırken; niteleme sıfatı teriminde farklı adlandırmalar ortaya çıkar.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ niteleme sıfatı terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU vasıflama sıfatları; Muharrem ERGİN ise vasıflandırma sıfatları terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ niteleme sıfatlarını, sınıflandırmazken, Tahsin BANGUOĞLU, niteleme sıfatlarını, vasıflama sıfatları başlığı altında karşılaştırma, berkitme, küçültme sıfatları olmak üzere *üç*e ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU belirsiz sıfat terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL belgesiz sıfatlar; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ise belirsizlik sıfatları terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU gösterme sıfatı terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ işaret sıfatları terimini kullanır.

Belirlediğimiz Türkologların tümü soru ve sayı sıfatı terimlerinde birleşirler.

Ahmet TOPALOĞLU asıl, kesirli, sıra ve üleştirme sayı sıfatı olmak üzere *dörde*; Muharrem ERGİN, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe*; Tahsin BANGUOĞLU asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleme sayı sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe*; Kaya BİLGEGİL asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve üleştirme sayı sıfatları olmak üzere *dörde*; Zeynep KORKMAZ ise asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere *beşe* ayırır.

Söz konusu ettiğimiz tüm Türkiye Türkologları asıl sayı sıfatı ve sıra sayı sıfatı terimlerinde birleşirler.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ kesirli sayı sıfatı, Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN kesir sayı sıfatları terimlerini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ üleştirme sayı sıfatı terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU üleme sayı sıfatları terimini kullanır.

Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ topluluk sayı sıfatları terimini kullanırken; Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL bu terime yer vermez.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar içinde sıfatları, yapılarına göre sınıflayanlar yalnızca Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'dır. Kaya BİLGEGİL, sıfatları, yapılarına göre basit sıfatlar, bileşik sıfatlar ve türemiş sıfatlar olmak üzere *üç*e ayırırken; Zeynep KORKMAZ, basit sıfatlar, türemiş sıfatlar, birleşik sıfatlar, pekiştirme sıfatları ve kelime grubundan oluşan sıfatlar olmak üzere *beş*e ayırır.

Zeynep KORKMAZ, kökenlerine göre sıfatları, Türkçe kökenli sıfatlar, yabancı kökenli sıfatlar ve karışık kökenli sıfatlar olmak üzere *üç*e ayırırken, diğer Türkiye Türkologları bu türden bir sınıflandırma yapmazlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun sıfat olarak belirttiği Türkiye Türkologlarına göre isim, zarf; sayı olarak belirttikleri isim, sıfat; birleşik miktar sayıları olarak belirttikleri, asıl sayı sıfatları; belirsiz sayı olarak belirttikleri, zarf, sıfat; işaret zamiri olarak adlandırdıkları işaret sıfatları; miktar sayıları olarak adlandırdıkları asıl sayı sıfatları; sıra sayıları olarak adlandırdıkları sıra sayı sıfatları; kesir sayıları olarak adlandırdıkları, kesir sayı sıfatları olarak verilmiştir.

Yine MEHMEDOĞLU'nun sıfat çeşitleri için kullandığı terimler, kimi Türkiye Türkologları tarafından kullanılırken, kimileri farklı terim kullanmayı tercih etmişlerdir.

MEHMEDOĞLU, sayı ve sıfatı ayrı iki kelime türü olarak kabul ederken, Türkiye Türkologları onun sayı diye nitelendirdiğini ayrıca kelime türü kabul etmeyip, sıfat içerisinde eriterek sayı sıfatı adı ile sunmuştur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıfatı, temel kelimedenden, Mehman MUSAOĞLU, asıl kelime bölüklerinden sayarken, Türkiye

Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, bağımlı kelimededen, Tahsin BANGUOĞLU ise özerkli kelime türlerinden sayarak birbirlerine paralel inceleme yaparlar.

2.8. Bağlaç Konusundaki Yaklaşımlar

Bağlaçlar, oluşma biçimleri, şekil bilgisi yapıları ve cümle içinde yüklendikleri sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, bağlama, pekiştirme, nöbetleşme, açıklama, sonuç bildirme, üsteleme, sebep ve zıtlık gösterme gibi çok yönlü işlevleri ile Türkçe'nin anlatım gücüne derinlemesine incelikler katan bir kelime sınıfıdır.

Ahmet TOPALOĞLU, **bağlacı**, bağımlı kelime başlığı altında, “Tek başına anlamı olmayan, ancak eş görevli kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime türü” olarak tanımlar ve “*ve*”, “*veya*”, “*ile*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 34).

Muharrem ERGİN, kelime türlerinden bağlaca yer vermez, edat başlığı altında **bağlama edatlarını** “Kelimededen küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve mânâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlar” olarak tanımlar ve bu edatları, sıralama edatları, denkleştirme edatları, karşılaştırma edatları, cümle başı edatları (fakat, eğer, gerçi, çünkü, mademki, netice ve izah, benzerlik, aksi halde ifadesi taşıyanlar, şarta ve dereceye bağlama edatları ve hele edatı) ve sona gelen edatlar, (dahi, da (de), ise, ki, kim, bile, değil, ya ve kuvvetlendirme edatları) olmak üzere *beşe* ayırır (Ergin, 2002: 352-365).

Sıralama edatlarının, “*ve*, *ile*, *dahi*, *ilâ*” olduğunu belirten ERGİN, bu edatları, “Arka arkaya gelen unsurların, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri ve mânâsı ile, virgül makamında birbirine bağlayan edatlar” olarak tanımlar ve “*Ali ile Veli*”, “*üç ilâ beş*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 352-353).

Denkleştirme edatlarının, “*ya*, *veya*, *yahut*, *veyahut*” olduğunu belirten ERGİN, bunları, “Birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlar” olarak tanımlar ve bu edatları “*elma veya armut*”, “*söz yahut yazı*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 353).

Karşılaştırma edatlarının, “*ya...ya*, *hem...hem*, *ne...ne*, *da (de)...da (de)*” olduğunu belirten ERGİN, bunları, “Karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliğini

birbirine bağlayan edatlar” olarak tanımlar ve bu edatları “*ya sen ya ben ya o*”, “*ne ağaç ne su ne yeşillik ne yol*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 353-354).

Cümle başı edatlarını, “Cümleleri mânâ bakımından birbirine bağlayan edatlar” olarak tanımlar ve fakat, eğer, gerçi, çünkü, mademki, netice ve izah, benzerlik, aksi halde ifadesi taşıyanlar, şarta ve dereceye bağlama edatları ve hele edatı gibi çeşitlerinin olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 354-357).

Sona gelen edatların, “dahi, da (de), ise, ki, kim, bile, değil” olduğunu belirten ERGİN, bunları, “Dil birliklerinin, kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara, kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlar” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 357-365).

Kuvvetlendirme edatlarını, bağlama edatlarından sayan ERGİN, kuvvetlendirme edatlarının bazılarının bağlama ifadesi taşımadığından, bu edatları, bağlama edatlarından ayırarak, kuvvetlendirme edatları adı altında da toplamanın mümkün olabileceğini belirtir (Ergin, 2002: 365).

Tahsin BANGUOĞLU, bağlacı “**bağlam**” terimiyle, mantıkî sınıflanmada isim sınıfında olduğunu ve yardımcı kavramlara karşılık olduğu ve sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yaradığı için katma kelimeler veya kelimecik adı altında, “Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı ve bazen de iki paragrafı bağlamaya yarayan kelimeler” olarak tanımlar (Banguoğlu, 2007: 390). Kelime ve yargılar arasında kurdukları ilişkiye göre; ulama, ayırtlama, karşıtlama, almaşma, üsteleme, açıklama, salt, yer verme, sebep, sonuç, amaç ve şart bağlamları olmak üzere *on ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 395).

Ulama bağlamlarının, “İki unsuru aynı hizada ve bakışıklı olarak ilgilediğini belirten BANGUOĞLU, “*ile*”, “*ve*” vb. örnekler sıralar (Banguoğlu, 2007: 391).

Ayırtlama bağlamlarını, “İki unsuru seçmeli olarak ilgileyen bağlamlar” olarak tanımlar ve “*ya*”, “*yahut*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 391).

Karşıtlama bağlamlarını, “İki unsurdan birini öbürüne karşı çıkararak bağlamlar” olarak tanımlar ve bu bağlaçları “*ama*”, “*lâkin*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 391).

Almaşma bağlamlarını, “İki unsur arasında almaşık bir değişme ilişkisini gösteren bağlamlar” olarak tanımlar ve “*bir...bir*”, “*kimi...kimi*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 391).

Üsteleme bağlamlarını, “İki unsurdan biriyle ötekini pekiştiren bağlamlar” olarak tanımlar ve “*de*”, “*hatta*” vb. örnekler sıralar (Banguoğlu, 2007: 391).

Açıklama bağlamlarını, “İki unsurdan biriyle ötekini anlamca çözmek, açıklamak aracılığını yapan bağlamlar” olarak tanımlar ve “*yani*”, “*demek ki*” vb. örnekler verir.(Banguoğlu, 2007: 392).

Salt bağlamlarını, “İki unsurdan birini öbürüne salt olarak tabi kılan, alt alta bağlayan bağlamlar” olarak tanımlar ve “*ki*”, “*kim*” vb. örnekler sıralar (Banguoğlu, 2007: 392).

Yer verme bağlamlarını, “İki unsurdan birini destekleme veya bir yargıyı yerinde gösterme yoluyla bağlantı kuran bağlamlar” olarak tanımlar ve “*gerçekten*”, “*halbuki*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 392).

Sebeb bağlamlarını, “İki unsurdan birini ötekine sebep gösteren bağlamlar” olarak tanımlar ve “*çünkü*”, “*zira*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 392).

Sonuç bağlamlarını, “İki unsurdan biri öbürünün sonucu olduğunu gösteren bağlamlar” olarak tanımlar ve bu bağlaçları “*buna göre*”, “*bundan dolayı*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 392).

Amaç bağlamlarını, “İki unsurdan birinin ötekini gerçekleştirme amacı güttüğünü göstermeye yarayan bağlamlar” olarak tanımlar ve “*diye*”, “*için*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 393).

Şart bağlamlarını, “İki unsurdan birinin öbürü için varlık şartı olduğunu göstermeye yarayan bağlamlar” olarak tanımlar ve “*eğer*”, “*şayet*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 393).

Ayrıca, BANGUOĞLU, bağlamları, yapısına göre, Türkçe asıllı bağlamlar, birleşik bağlamlar ve yabancı asıllı bağlamlar olmak üzere *üç*e ayırır.

Türkçe asıllı bağlamları, “de, de...de, ile, diye, kim, ancak, yalnız” vb. şeklinde sıralar (Banguoğlu, 2007: 395).

Birleşik bağlamları, “Türkçe veya karışık birkaç kelimedenden oluşmuş bağlamlar” olarak tanımlar ve “*ya da*”, “*hem de*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 395).

Yabancı asıllı bağlamları da “fakat, lâkin vb.” olarak sıralar (Banguoğlu, 2007: 395-396).

Kaya BİLGEGİL, **bağlaçları**, “Cümleler, belirtme grupları ve kelimeler arasında irtibat kurmağa yarayan lâfızlar” olarak tanımlar ve bağlaç çeşitlerini, *ama* (tafsil, kavratma isteği, beğenme), *ile* (yakınlaşma), *eğerçi* (kavratma isteği = istidrâk), *ile beraber* (ortaklık), *bununla beraber* (tafsil, kavratma isteği), *bile* (tenbih atfi, ilginin bağlanan matuf üzerine kaymasını sağlar), *imdi* (başlama, tafsil, ivme), *tek* (bir işin olması veya olmaması istenirken kullanılır; tâ ki'nin bozulmuş şeklidir), *çünkü* (Farsça çün ve ki'nin mezci suretiyle Türkler tarafından teşkil edilmiş, sebep), *halbuki* (tafsil, işin doğrusu sondaki söz anlamına Arapça “hâl”, Türkçe “bu”, Farsça “ki” lâfızları birleştirilerek teşkil olunmuş), *hatta* (bağlama, açıklama, başlangıç, intihâ), *dahi* (bağlama, ortaklaştırma), *de* (aynı şekilde), *binaenaleyh* (üstlük=istıla, beyan), *binaberin* (beyan), *bari* (yetinme, tercih ve temenni), *zira* (sebep), *şayet* (ihtimal), *hani* (hatırlatma), *gerek...* (eşitlik), *lâkin* (kavratma isteği), *meğer*, *meğer ki* (istisna, garipseme, beklenmezlik), *madem ki* (tevkit), *mamañih* (beyân), *ne...ne* (olumsuzluk), *meselâ* (temsil), *hem...hem...*(ortaklaşma), *ha...ha...*(eşitlik), *her ne kadar* (kavratma isteği-son kısım için baştakine zıt bir hüküm koyar), *yani* (açıklama), *ve* (bağlama), *veya* (seçme serbestliği), *nasıl ki* (temsil), *kâşki*, *keşke* (temenni), *hele* (bir nesne üzerinde ısrar, dikkati çekme, tehdit), *nitekim* (temsil), *faraza* (kavratma isteği), *bilfarz* (kavratma isteği), *ancak* (kavratma isteği, hasr, istisna), *demek ki* (kavratma isteği) olarak sıralar (Bilgegil, 1984: 227-229).

Zeynep KORKMAZ, **bağlaçları**, görevli kelimeler başlığı altında, “Kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile, bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleri” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007a: 1091).

Bağlaçları, kökenlerine, şekil ve şekil bilgisi yapılarına, kullanıldıkları yerlere ve işlevlerine göre *üç*e ayırır (Korkmaz, 2007a: 1094).

Kökenlerine göre bağlaçları, yabancı kökenli bağlaçlar, karışık kökenli bağlaçlar ve Türkçe kökenli bağlaçlar olmak üzere *üç*e ayırır (Korkmaz, 2007a: 1094).

Yabancı kökenli bağlaçları, “Ortak İslâm kültürünün etkisi altında, dilimize Arap ve Fars dillerinden girmiş olan bağlaçlar” olarak tanımlar ve “*âdeta*”, “*çünkü*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1095).

Karışık kökenli bağlaçları, “Arapça-Farsça, Farsça-Arapça, Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe ve Arapça-Farsça-Türkçe bağlaçların birbirine karışmasından oluşmuş karışık nitelikteki bağlaçlar” olarak tanımlar ve “*madem ki*”, “*şüphesiz*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1095).

Türkçe kökenli bağlaçların sayısının pek çok olduğunu belirten KORKMAZ, bu bağlaçları “*açıkçası*”, “*dolayısıyla*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1095). Şekil ve şekil bilgisi yapılarına göre bağlaçlar başlığı altında yalnızca tek kelimedenden oluşan bağlaçları inceler (Korkmaz, 2007a: 1096).

Tek kelimedenden oluşan bağlaçları, “Yalın durumdaki bağlaçlar” olarak da tanımlayan KORKMAZ, “*belki*”, “*lâkin*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1096-1103).

İşlevlerine ve cümledeki yerlerine göre bağlaçlar başlığı altında, sıralama bağlaçları, denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları, pekiştirme bağlaçları, nöbetleşme bağlaçları ve cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar (açıklama, sonuç, üsteleme, sebep, zıtlık ve daha başka işlevlerle kullanılan cümle bağlayıcıları) olmak üzere *beş*e ayırır (Korkmaz, 2007a: 1104-1136).

Sıralama bağlaçlarını, “Art arda gelen eş değer veya eş görevde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan bağlaçlar” olarak tanımlar ve “*ile*”, “*dahi*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1104-1112).

Denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçlarını, “Cümlenin iki ögesini karşılaştırma, denkleştirme, oranlama, seçme ve yeğleme gibi işlevlerle birbirine

bağlayan bağlaçlar” olarak tanımlar ve “*ya*”, “*ya...ya*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1112-1115).

Pekiştirme bağlaçlarını, “Cümlede birbirleriyle ilişkili iki ögeden birini ötekine anlamca güçlendirerek bağlayanlar” olarak tanımlar ve bu bağlaçları “*da*”, “*dahî*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1115-1118).

Nöbetleşme bağlaçlarının, “Cümlede iki öge arasında, çeşitli yönlerden seçenekli bir bağlama işlevi yüklediğini “*bazen... bazen*”, “*bazı...bazı*” vb. örnekleriyle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1118-1121).

Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçları, “Doğrudan doğruya cümleleri birbirine bağlayan, cümle bağlayıcısı niteliğinde olan bağlaçlar” olarak tanımlar ve “*açıkçası*”, “*bakmış ki*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1121-1123).

Belirlediğimiz Türkiye Türkologlarının dışında bu konuda değerli fikirleri olduğu için Necmettin HACİEMİNOĞLU’nu da çalışmamıza dâhil ettik. Necmettin HACİEMİNOĞLU’nun bağlaçları, edatlar içerisinde değerlendirişi, bu kelime türünü bağlama edatları adıyla sunuşu ERGİN’le paralellik gösterdiği için biz de aynı başlık altında yer vermeyi uygun bulduk.

Bağlama edatlarını, “Cümleleri veya cümle içinde kelimeleri ve kelime gruplarını ya mânâ bakımından, yahut şekil itibariyle birbirine bağlayan sözler” olarak tanımlar ve bağlama edatlarını, mânâ ve vazife bakımından, cümle başı edatları, asıl bağlama edatları ve denkleştirme edatları olmak üzere *üç*e ayırır (Hacıeminoğlu, 1984: 112-113).

Ayrıca, mânâ, şekil ve kullanılış bakımından, her hangi iki cümleyi bağlayanlar, şart cümlelerini bağlayanlar ve cümle başı edatları olmak üzere yine *üç*e ayırmaktadır (Hacıeminoğlu, 1984: 113-114).

Her hangi iki cümleyi bağlayanlara, “*amma*”, “*nitekim*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984: 113).

Şart cümlelerini bağlayanları, “*aksi halde*”, “*eğer*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984: 113).

Cümle başı edatlarına, “*artık*”, “*bakalım*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984: 114).

Bağlama edatlarını, menşei ve teşekkül tarzı bakımından, yabancı asıllı olanlar, eskiden beri edat olarak kullanılagelenler ve edat durumunda kullanılan kalıplaşmış kelime grupları olarak *üç*e ayırır (Hacıeminoğlu, 1984: 114).

Necmettin HACIEMİNOĞLU ile Muharrem ERGİN edatları geniş anlamda ele alarak paralel bir tasnifte bulunduğu ve Muharrem ERGİN, kuvvetlendirme, denkleştirme ve karşılaştırma edatlarını, bağlama edatı çeşitlerinden saydığı için biz de bu bölümde bu edatlara yer vermeyi uygun gördük.

Kuvvetlendirme edatlarını, “Türkçede bağlama, seslenme, cevap, karşılaştırma vb. çeşitli edatların cümle içinde aslî vazifelerine ilâve olarak te’kit vazifesi de gördüğünü belirten HACIEMİNOĞLU, bunlar arasında sona gelen da/de, ki/kim gibi kelimelerin aslî olarak kuvvetlendirme edatları olduğunu, diğerlerinin ise cümle içinde değişik durumlarda ve bazen te’kit vazifesi gördüğünü” belirtir (Hacıeminoğlu, 1984: 218).

Karşılaştırma – Denkleştirme edatlarını, bağlama edatlarının bir çeşidi olarak kabul eder. Bu edatların karşılaştıran grupları veya unsurları bir birine mukayese suretiyle bağladığını ve bağladıkları unsurlardan umumiyetle önce geldiğini belirtir.

Karşılaştırma edatları ve Denkleştirme edatları olarak iki ayrı başlık altında topladığı bu edatların ifade ettikleri mânâ bakımından dört çeşit olduğunu belirtir:

1. Karşılaştırılan unsurlardan birini kastedenler: “*Ama...ama, ara...ara, gâh...gâh, ha...ha, hah...hah, ister...ister, kimi...kimi, gerek...gerek/kerekse, ya...ya.*” gibi.
2. Karşılaştırılan unsurların hepsini kapsayanlar: “*Da...da, eger...eger, hem...hem, gerek...gerek...*” gibi.
3. Karşılaştırılan unsurlardan hiç birini kapsamına almayanlar: “*Ne...ne /ni...ni....*” gibi.
4. Karşılaştırılan unsurlardan birini denkleştirme suretiyle diğerinin yerine koyanlar: “*Ya...ya, ya...yahut, ya*” gibi.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun incelediği bağlaç türünü, Türkiye Türkologlarının kelime türleri için yaptıkları tanım, tasnif ve örneklere dayanarak mukayeseli olarak ortaya koyalım:

MEHMEDOĞLU, yardımcı kelime türlerinden biri olarak gösterdiği **bağlacın**, “Aynı suale cevap olan türdeş ögeler ve birleşik cümleyi oluşturan basit cümleler arasında kullanıldığını” belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 142).

MEHMEDOĞLU bağlaca, “*Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.*”, “*Sinek küçüktür ama mide bulandırır.*” örneklerini verirken sırasıyla “ile” ve “ama” kelimelerini bağlaç olarak gösterir (Mehmedoğlu, 2006: 143). Söz konusu ettiğimiz tüm Türkiye Türkologlarına göre de bu kelimeler bağlaç görevindedir.

Mehman MUSAOĞLU ise bağlacı, yardımcı kelime bölükleri başlığı altında edat takı, ve ünlemle birlikte inceler.

Türkologların bağlaç ve çeşitleri için kullandıkları terimleri tabloştırdığımızda aşağıdaki sonuçla karşılaşırız:

Tablo 7: Bağlaç Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	N.H.	M.M	A.M
Bağlaç	+		+		+		+	+
Bağlam				+				
Bağlam Edatları		+				+		
Ulama Bağlamları				+				
Sıralama Edatları		+						
Sıralama Bağlaçları					+			
Ayırtlama Bağlamları				+				
Nöbetleşme Bağlaçları					+			
Denkleştirme Edatları		+				+		

Tablo 7' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	N.H.	M.M	A.M
Denkleştirme-Karşılaştırma- Seçme Bağlaçları					+			
Karşılaştırma Denkleştirme Edatları						+		
Karşıtlama Bağlamları				+				
Karşılaştırma Edatları		+				+		
Zıtlık Bildiren Cümle Bağlayıcıları					+			
Zıtlık Bağlaçları					+			
Sebep Bağlamları				+				
Sebep Bağlaçları					+			
Sonuç Bağlamları				+				
Sonuç Bağlaçları					+			
Şart Bağlamları				+				
Şart Cümlelerini Bağlayanlar						+		
Türkçe Kökenli Bağlaçlar					+			
Türkçe Asıllı Bağlamlar				+				
Yabancı Asıllı Bağlamlar				+				
Yabancı Asıllı Olanlar						+		
Üsteleme Bağlamları				+				
Üsteleme Bağlaçları					+			
Pekiştirme Bağlaçları					+			

Tablo 7' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	N.H.	M.M	A.M
Kuvvetlendirme Edatları		+				+		
Salt Bağlamlar				+				
Açıklama Bağlamları				+				
Açıklama Bağlaçları					+			
Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar					+			
Her hangi İki Cümleyi Bağlayanlar						+		
Almaşma Bağlamları				+				
Sona Gelen Edatlar		+						
Cümle Başı Edatları		+				+		
Yer Verme Bağlamları				+				
Yabancı Kökenli Bağlaçlar					+			
Karışık Kökenli Bağlaçlar					+			
Birleşik Bağlamlar				+				
Eskiden Beri Edat Olarak Kullanılagelenler						+		
Edat Durumunda Kullanılan Kalıplaşmış Kelime Grupları						+		
Edat Durumunda Kullanılan Kalıplaşmış Kelime Grupları					+			
Daha Başka İşlevlerle Kullanılan Bağlaçlar					+			

Tablo 7' nin Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	N.H.	M.M	A.M
Asıl Bağlama Edatları						+		

Türkologların bağlaç ve çeşitleri için yaptıkları açıklamalardan ve yukarıdaki tablodan hareketle bağlaçlarla ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Ahmet TOPALOĞLU, bağlacı, bağımlı kelime başlığı altında incelerken, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU edat başlığı altında, Tahsin BANGUOĞLU ise, mantıkî sınıflamada isim sınıfında ve yardımcı kavramlara karşılık olduğu, sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yaradığı için katma kelimeler veya kelimecik adı altında, Kaya BİLGEGİL isim soyundan kelimeler başlığı altında, Zeynep KORKMAZ görevli kelimeler başlığı altında inceler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bağlacı yardımcı kelime türleri başlığı altında, edat, takı, ünlem ve hitapla aynı grupta incelerken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU yardımcı kelime bölükleri başlığı altında edat, takı ve ünlemle birlikte inceler.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU bağlaç terimini kullanırken; Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU bağlama edatları, Tahsin BANGUOĞLU ise bağlam terimini kullanır.

Bağlaçların hangi unsurları bağlamaya yaradığını, isimler temelinde gruplandırırsak;

1.Kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri bağlamaya yaradığını belirtenler: Ahmet

TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Alâeddin MEHMEDOĞLU, Necmettin HACIEMİNOĞLU

2.İki paragrafı bağlamaya yaradığını belirtenler: Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ

3. Kelimeden küçük dil birliklerini bağlamaya yaradığını belirten: Muharrem ERGİN

Bağlaçların alt başlıklarında kullanılan terimlerde, Kaya BİLGEGİL terim kullanmayıp,

bağlaçları fonksiyonlarıyla verdiği için aşağıda yaptığımız karşılaştırmaya da BİLGEGİL’i bu yönüyle dâhil ettik.

Tahsin BANGUOĞLU’nun ulama bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN sıralama edatları, Zeynep KORKMAZ ise, sıralama bağlaçları terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL’de bu bağlaç türüne karşılık gelen bağlaçlar, ve (bağlama), ne...ne (olumsuzluk) bağlaçlarıdır.

Tahsin BANGUOĞLU’nun, ayırtlama bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN denkleştirme edatları, Zeynep KORKMAZ denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları terimlerini kullanırken, Necmettin HACIEMİNOĞLU, karşılaştırma – denkleştirme edatları terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL’de bu bağlaç karşılık gelen bağlaç veya (seçme serbestliği) bağlacıdır.

Tahsin BANGUOĞLU’nun karşıtlama bağlamları terimine karşılık; Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU cümle başı edatlarını (fakat ifadesi taşıyanlar), Zeynep KORKMAZ ise zıtlık bildiren cümle bağlayıcılarını kullanır. Kaya BİLGEGİL’ de ise bu bağlaç karşılık gelen bağlaçlar, ancak (kavratma isteği, hasır, istisna), lâkin (kavratma isteği) ama (tafsil, kavratma isteği) bağlaçlarıdır.

Tahsin BANGUOĞLU’nun almaşma bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN karşılaştırma edatları, Necmettin HACIEMİNOĞLU, karşılaştırma – denkleştirme edatlarını, Zeynep KORKMAZ denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları ve nöbetleşme bağlaçları terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL’de bu bağlaç çeşidine karşılık gelen bağlaçlar ise, “hem...hem...(ortaklaşma), ha...ha...(eşitlik)” bağlaçlarıdır.

Tahsin BANGUOĞLU’nun üsteleme bağlamları, Muharrem ERGİN’in sona gelen edatlar, Zeynep KORKMAZ’ın cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar terimlerine karşılık, Kaya BİLGEGİL’ de bu bağlaçlara *bile* (tenbih atfı, ilginin bağlanan = matuf üzerine kaymasını sağlar), *hatta* (bağlama, açıklama, başlangıç, intiha), *de* (aynı

şekilde), *nasıl ki* (temsil), *hele* (bir nesne üzerinde ısrar, dikkati çekme, tehdit) bağlaçları karşılık gelir.

Tahsin BANGUOĞLU'nun açıklama bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU cümle başı edatları, Zeynep KORKMAZ cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar, (açıklama bildiren cümle bağlayıcıları) terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL'de bu bağlaç türüne karşılık gelen bağlaçlar, çünkü (Farsça çün ve ki'nin mezcî suretiyle Türkler tarafından teşkil edilmiş, sebep), yani (açıklama) bağlaçlarıdır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun salt bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN sona gelen edatları, Zeynep KORKMAZ pekiştirme bağlaçları terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL'de bu bağlaça karşılık gelen bağlaç *de* (aynı şekilde) bağlacıdır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun yer verme bağlamları terimine karşılık; Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU cümle başı edatları, Zeynep KORKMAZ, cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlarını kullanır. Kaya BİLGEGİL'de ise bu bağlaçlara karşılık gelen bağlaçlar, nitekim (temsil) bağlacıdır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun, sebep bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN cümle başı edatları ve Necmettin HACIEMİNOĞLU, Zeynep KORKMAZ cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar terimlerini kullanırken, Kaya BİLGEGİL'de bu terimlere karşılık gelen bağlaçlar, *çünkü* (Farsça çün ve ki'nin mezcî suretiyle Türkler tarafından teşkil edilmiş, sebep), *zira* (sebep) bağlaçlarıdır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun sonuç bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU cümle başı edatları, Zeynep KORKMAZ, cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar terimlerini kullanır. Kaya BİLGEGİL'de ise bu terimlere karşılık gelen bağlaçlar, *imdi* (başlama, tafsil, ivme) bağlacıdır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı amaç bağlamları terimine karşılık, Muharrem ERGİN sona gelen edatları, Zeynep KORKMAZ ise cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL'de ise bu terimlere karşılık gelen bağlaçlar, tek (bir işin olması veya olmaması istenirken kullanılır; tâ ki'nin bozulmuş şeklidir.), dahi (bağlama, ortaklaştırma), bağlaçlarıdır.

Tahsin BANGUOĞLU'nun şart bağlamları, Muharrem ERGİN'in şarta ve dereceye bağlama edatları ve Zeynep KORKMAZ'ın cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar Necmettin HACIEMİNOĞLU'nun, şart cümlelerini bağlayanlar terimlerine karşılık Kaya BİLGEGİL, *eğerçi* (kavratma isteği = istidrâk), *ile beraber* (ortaklık), *şayet* (ihtimal) bağlaçlarını kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar içerisinde, Zeynep KORKMAZ bağlaçları, şekil ve şekil bilgisi yapılarına göre inceleyen tek Türkologtur.

Zeynep KORKMAZ, kökenlerine göre bağlaçları, yabancı kökenli bağlaçlar, karışık kökenli bağlaçlar, Türkçe kökenli bağlaçlar; Tahsin BANGUOĞLU, Türkçe asıllı bağlamlar, birleşik bağlamlar ve yabancı asıllı bağlamlar; Necmettin HACIEMİNOĞLU bağlama edatlarını, menşei ve teşekkül tarzı bakımından, yabancı asıllı olanlar, eskiden beri edat olarak kullanılagelenler ve edat durumunda kullanılan kalıplaşmış kelime grupları olarak *üç*e ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağlaç olarak kabul ettikleri Türkiye Türkologlarına göre de bağlaç olup farklı terimlerle adlandırılır. Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi bağlaç terimini kullanırken; Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU bağlama edatları, Tahsin BANGUOĞLU ise bağlam terimini kullanır.

Bağlacı, Alâeddin MEHMEDOĞLU yardımcı kelime türleri, Mehman MUSAOĞLU, yardımcı kelime bölükleri başlığı altında; Ahmet TOPALOĞLU bağımlı kelime, Tahsin BANGUOĞLU katma kelimeler veya kelimecik başlığı altında inceleyerek birbirine paralel inceleme yaparlar.

Bağlaçlar konusunda Türkologların tercih ettikleri terimlerin, içerdikleri tanım ve bu tanımlar doğrultusunda verdikleri örneklere dayanarak paralellik bulduklarımızı tablomuzda alt alta sıraladık ve gruplandırdık. Grup olmayanları, gruplardan sonra yazmayı tercih ettik.

Belirlediğimiz Türkologlar arasında olan fakat konu hakkında verdiği herhangi bir bilgiye rastlamadığımız Leylâ KARAHAN'ı, tabloya dâhil etmezken, konu hakkında

değerli fikirleri olan Türkologlardan Necmettin HACIEMİNOĞLU'nu tabloya dâhil ettik.

2.9. Ünlem Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **ünlemi**, bağımlı kelimelerden biri olarak, “Genellikle tek başına anlamı olmayan, ancak seslenmeleri; korku, sevinç, şaşkınlık, acıma gibi ruh hallerini; yasaklama, tasdik, gösterme gibi hususları ifade eden kelime türü” olarak tanımlar ve “*ey!*”, “*ya!*”, “*hey!*” gibi örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 149).

Muharrem ERGİN edatlar genel başlığı altında, ünlem edatlarını ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olmak üzere *beşe* ayırır.

Ünlemleri, “His ve heyecanları ifade için içten koparak gelen edatlarla tabiattaki sesleri taklit eden edatlar” olarak tanımlar ve “*âh*”, “*vâh*” *vb.* örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 349-350).

Seslenme edatlarını, “Hitap, seslenme vasıtaları” olarak tanımlayan ERGİN, bu ünlemleri, “*a*”, “*ay*” *vb.* örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 350).

Sorma edatlarını, “Sorma ifade eden, soru için kullanılan edatlar” olarak tanımlayan ERGİN “*acabâ*”, “*niçin*” *vb.* örnekler verir (Ergin, 2002: 350-351).

Gösterme edatlarını, “Bir şeyi göstermek için kullanılan, işaret sırasında başvuru edatlar” olarak tanımlayan ERGİN, bu ünlemleri, “*aha*”, “*daha*” *vb.* örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 351).

Cevap edatlarını, “Tasdik veya red ifade eden edatlar” olarak tanımlar ve bu ünlemleri “*evet*”, “*hayır*” *vb.* örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 351-352).

Kaya BİLGEĞİL, isim soyundan kelimeler başlığı altında, çeşitli duygu ve arzularımızla zapt olunamayan heyecanlarımızı yüklenen, bazen örneği tabiatta bulunan ve anlatım kabiliyeti bir cümleninkine denk olabilen insan, ses, çılgılık ve sözlerin **ünlemleri** teşkil ettiğini “*a!*”, “*vah!*”, “*hişt!*” *vb.* sözleri örnek vererek açıklar (Bilgegil, 1984: 229).

BİLGEGİL, çekim ve türeme ekleri almayan bu kelimeleri, yapılarına göre ve anlamlarına göre sınıflandırır. Yapılarına göre ünlemleri, doğrudan doğruya ünlem olan kelimeler, ünlem yerinde kullanılan sözler ve taklidi sesler olmak üzere *üç*e ayırır (Bilgegil, 1984: 229-230).

Doğrudan doğruya ünlem olan kelimeleri, “*ey!*, *ay!*, *hey!*, *be!*, *hay!*, *vah!*, *ah!*, *oh!*, *hah!*, *peh!*, *of!*, *oy!*, *vay!*, *hı!*, *deh!*” şeklinde sıralar (Bilgegil, 1984: 229).

Ünlem yerinde kullanılan sözlerden basit kelime çeşitlerine “*vatandaşlar!*”, “*kör!*” vb. örnekleri verirken; bileşik kelimeler ve kelime gruplarına, “*ayol!*” (*Ay oğul*), “*ne güzel!*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 229-230).

Taklidi seslere, “*tk tk!*”, “*püf püf!*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 230) BİLGEGİL, anlamlarına göre ünlemleri ise, çağırma ünlemleri, duygu bildiren ünlemler ve taklidî sesler olmak üzere *üç*e ayırır (Bilgegil, 1984: 230).

Çağırma ünlemlerini, “Bir çağırma sesi ile bir çağrılıandan veya anlamında itibari olarak çağırma sesi de bulunan bir çağrılıandan meydana gelmiş söz gruplarıyla sözlerin ihtiva ettiği ünlemler” olarak tanımlar ve başlıca çağırma ünlemlerini, “*a ünlemi*”, “*e ünlemi*”, “*eyâ ünlemi*”, “*Âyâ ünlemi*”, “*be ünlemi*”, “*ha ünlemi*” vb. olarak sıralar (Bilgegil, 1984: 230-234).

Duygu bildiren ünlemleri de, “*A ünlemi*”, “*o ünlemi*”, “*of ünlemi*” vb. olarak belirtir (Bilgegil, 1984: 235-239).

Taklidî seslerin, “Eylemi ses bakımından belirgin hâle koymaları yönünden zarflarla benzerlik arz ettiğini belirten BİLGEGİL, “*vızz*”, “*hırrr*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 239).

Tahsin BANGUOĞLU, **ünlemi**, “Bir duyuşu, bir dileği canlı şekilde ve bazen tek başına anlatmaya ve bir kimseye seslenmeye yarayan kelimeler” olarak tanımlar ve ünlemleri “*oh!*”, “*eyvah!*”, “*hah!*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 396).

BANGUOĞLU, ünlemleri, yapılarına göre, asıl ünlemler (duyuş ünlemleri ve soruşturma ünlemleri) ve ünlem olan başka kelimeler (ünlemleşen isimler, ünlemleşen fiiller ve birleşikler) olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 397-399).

Asıl ünlemler için, “Çoklukla açıklık dereceleri yüksek seslerden, daha çok açık düz seslilerle yarım sesliler, gırtlak sestelerinden yapılmış tek veya çift heceli kelimeler” tanımını yapan BANGUOĞLU, “*a!*”, “*ha!*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 397-398).

Duyuş ünlemlerinin, “Doğrudan doğruya konuşanın duyularını ve kendine ait dileklerini açıklamaya yaradığını” belirten BANGUOĞLU, bu ünlemleri “*ah!*”, “*eyvah!*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 398).

Soruşturma ünlemlerinin, “Eydilenin ilgisini çekmeye, onu çağırma, eğilimini, düşüncesini anlamaya, onu teşvik etmeye, doğrulamaya veya reddetmeye yaradığını ve dışa dönük ve başkasıyla ilgili olduğunu belirten BANGUOĞLU, “*ey!*”, “*hey!*” vb. örnekler verir.(Banguoğlu, 2007: 398-399).

Ünlem olan başka kelimeler için, “Hemen her sınıftan bazı kelimeleri (ad, sıfat, zamir, zarf, fiil) sözdizimi ve tonlanma yönlerinden ünlemlere uydurup ünlem işleyişinde kullanabileceğimizi, başka bir deyimle haykırma tonunda kullandığımız kelimelerin ünlem sayılabileceğini” belirten BANGUOĞLU, ünlemleşen isimler, ünlemleşen fiiller ve birleşikler olmak üzere *üç*e ayırır (Banguoğlu, 2007: 399-402). **Ünlemleşen isimlere**, “*arkadaş*”, “*çocuk*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 399-400).

Ünlemleşen fiilleri, “*Doğru ya!*”, “*anlarsın a!*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 400-401).

Birleşiklere, “*Vay canına*”, “*vardacı*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 401-402). BANGUOĞLU, ünlem başlığı altında yansımaları da inceler ve yansımaları yapısına göre, tasvir sesleri ve taklit sesleri olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 403-406).

Yansımaları, “Tabiat seslerini tasvir veya kabataslak taklit ederek meydana gelmiş ses toplulukları” olarak tanımlar ve “*pır*”, “*harıl harıl*” vb. örnekler veren BANGUOĞLU, yansımaların, ünlemlere en çok yaklaşan kelime türü olduğunu da belirtir (Banguoğlu, 2007: 402).

Tasvir seslerini, “En çok oluş ve kılışları, bazen da nesnelere sesler yoluyla tasvir eden sesler” olarak tanımlayan BANGUOĞLU, bunları “*çatır*”, “*patır*” vb. örneklerle belirtir (Banguoğlu, 2007: 404).

Taklit seslerini, “Tabiat seslerini taklit ederek her türlü kavramları ifade etmeye çalışan yansımalar” olarak tanımlayan BANGUOĞLU, bunları “*mee*”, “*cikcik*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 405-406).

Leylâ KARAHAN ise, Muharrem ERGİN’in ünlemleri, edat başlığı altında çekim edatları ve bağlama edatlarıyla bir arada açıklamasına atıfta bulunarak, ünlemlerin farklı ayrı bir kelime olarak değerlendirilmesi gerektiğini şu gerekçelerle savunur.

KARAHAN, bağlama ve çekim edatlarının tek başına anlamları olmadığı hâlde, ünlemlerin, tek başına konuşmada ve vurgu ve tonlamayla anlamlı olduğunu, yazıda ise işaretlerle ve metin içinde bunun anlaşılabilmesini belirtir.

Bir başka sebep olarak da, bağlama ve çekim edatlarının metin içinde başka kelimelerin anlamlarını etkilemesine karşılık; ünlemlerin metin içinde başka kelimelerin anlamlarını etkilememesini gösterir.

Bir diğer sebep olarak da bağlama ve çekim edatlarının ek değerinde kelimeler oldukları hâlde, ünlemlerin ek değerinde kelimeler olmadıkları gibi, tam tersi söz değerinde, cümle değerinde olmalarını gösterir (TDK yayınları- 718, 1999: 503-504).

KARAHAN, ünlemlerin içinde hem seslenmeyi, hem duygu değeri taşıyanların, hem cevap, hem gösterme bildirenlerin yer aldığını ve ünlemlerin cümlenin yerini tutan kelimeler olduğunu belirtir. Bunu örneklerle izah eden KARAHAN, seslenme değeri olan “*ah*” ve “*of*” ünlemlerinin “*Of canım sıkıldı.*” gibi bir cümlenin karşılığı olabileceğini belirtir (TDK yayınları- 718, 1999: 508-509).

Zeynep KORKMAZ, anlamlı ve görevli kelimeler başlığı altında **ünlemleri**, “Söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile

kelimeler türetmeye yarayan bir söz türü” olarak tanımlar ve “*aa*”, “*aboo*”, “*aferin*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1140).

KORKMAZ, ünlemleri, kökenleri bakımından ünlemler, ses ve kelime yapısı bakımından ünlemler ve nitelik ve görevleri bakımından ünlemler olmak üzere *üç*e ayırır (Korkmaz, 2007a: 1146).

Kökenleri bakımından ünlemlerin, “Duygu ve heyecanları dışa vurmaya, seslenmeye veya doğa seslerini taklit yollu kelimeler yapmaya yarayan gramer birimleri oldukları için, köken bakımından büyük birçoğlulukla Türkçe olduğunu, ancak, Türkçe’ye Arapça, Farsça veya İtalyanca gibi bazı yabancı dillerden girmiş az sayıda ünlemler ya da Türkçeye girdikten sonra ünlem sınıfında da yer almış birtakım alıntı kelimelerin olduğunu, “*aferin!*”, “*bravo!*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1146-1147).

Ses ve kelime yapısı bakımından ünlemlerin, “Özel ses yapılarına sahip kelimeler olduğunu belirten KORKMAZ, “*aa*”, “*vay vay vay*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1147-1148).

Nitelik ve görevleri bakımından ünlemleri, içe dönük ünlemler, dışa dönük ünlemler, ses yansımali ünlemler ve ünlem gibi kullanılan kelimeler olmak üzere *dörde* ayırır (Korkmaz, 2007a: 1148-1191).

İçe dönük ünlemleri, “İnsanın iç dünyasındaki türlü duygu ve heyecanları dışarı vuran ünlemler” olarak tanımlar ve “*aa*”, “*hey*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1148-1173).

Dışa dönük ünlemleri, “İnsanın, dış dünyada kendi dışındaki kimselerle hayvanlar ve nesnelere olan iletişim ilişkisini seslenme (hitap), gösterme, sorma, onaylama, cevap verme yollarıyla ortaya koyan ünlem türleri” olarak tanımlar ve bu gruba giren ünlemleri aralarındaki işlev ayrılıklarına göre, seslenme (hitap) ünlemleri, gösterme ünlemleri, sorma ünlemleri, cevap verme, onaylama, kabullenme, red, inkâr, gizleme bildiren ünlemler, olmak üzere *dörde* ayırır (Korkmaz, 2007a: 1173-1187).

Seslenme (hitap) ünlemlerini, “İnsanların karşısındaki insanlara seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da yönlendirmek için kullandıkları ünlem türleri” olarak tanımlar ve “a”, “ay” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 1174-1179).

Gösterme ünlemlerini, “Bir kimseyi, bir şeyi, bir yeri veya düşünceyi işaret ederek göstermek için kullanılan ünlem türü” olarak tanımlar ve bu ünlemleri “işte”, “aha” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1179-1180).

Sorma ünlemlerini, “Karşılıklı konuşmalarda soru sorma anlatımı taşıyan ünlemler” olarak tanımlar ve bu ünlemleri “hani?”, “eee?” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1180-1182).

Cevap verme, onaylama, kabullenme, red, inkâr, gizleme bildiren ünlemlerden bir kısmının doğrudan doğruya ünlem olan kelimeler; bir kısmının ise başka bir kelime sınıfından geldiği hâlde, kullanım özelliği veya kalıplaşma dolayısıyla zamanla artık iyiden iyiye ünlemleşmiş olan sözler olduğunu, “be”, “ee” vb. örneklerle belirtir (Korkmaz, 2007a: 1183-1187).

Ses yansımali (ses taklidi) ünlemlerin, “İnsanoğlunun tabiattaki canlı cansız bütün varlık ve nesnelere ait sesleri benzetme ve taklit yolu ile çıkardığı seslerden oluştuğunu “mee!”, “rap rap!” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 1187-1190).

Ünlem gibi kullanılan kelimeler için, “Aslında ünlem olmayan ad, sıfat, zarf gibi kelimelerin ve çekimli fiillerin de konuşan veya yazarların kendi üslûp özelliklerine veya dildeki kelimelere katmak istedikleri duygusal anlam inceliklerine göre, yer yer birer ünlem gibi kullanıldığını, “Dikkat! Düşeceksin.”, “Zavallı! ne söylediğinin farkında bile değil.” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 1191-1192).

Necmettin HACIEMİNOĞLU ile Muharrem ERGİN edatları geniş anlamda ele alarak paralel bir tasnifte bulunmuştur. Muharrem ERGİN’in, sorma edatları, seslenme edatları, cevap edatları, ünlemler ve gösterme edatlarına, Necmettin HACIEMİNOĞLU’nda soru edatları, çağırma –hitap edatları, cevap edatları, ünlemler ve gösterme edatları karşılık geldiği ve bu edat çeşitleri ünlemleri içerdiği için, biz de bu edat çeşitlerini ünlemler bölümde vermeyi uygun gördük.

Necmettin HACİEMİNOĞLU, **soru edatları** için, “Tek başlarına mânâları olmayıp, ancak cümle içinde mânâ ve vazifeleri ortaya çıkan sözlere edat dendiğine göre, Türkçede kelime, kelime grubu yahut cümlelerden önce veya sonra gelerek soru mefhumu ifade eden bütün sözlere soru edatı denilebileceğini, “*hani*”, “*niçin*” vb. örneklerle belirtir (Hacıeminoğlu, 1984: 269-283).

Çağırma – hitap edatlarını, “İsimlerden veya unvanlardan önce gelerek hitap hareketini bilhassa belirtmekten başka hiçbir mânâları olmayan sözler” olarak tanımlar ve “*behey*”, “*hey*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984: 284-289).

Cevap edatlarını, “Cümle içinde başka kelimelere bağlı olmadan, tek başlarına bir mefhum ifade edebilen sözler” olarak tanımlar ve cevap edatlarını mânâ bakımından, tasdik ve kabul ifade edenler, red ve inkâr ifade edenler olmak üzere *ikiye* ayırır ve bu ünlemleri “*peki*”, “*he*” vb. örneklerle ortaya koyar (Hacıeminoğlu, 1984: 290-292).

Ünlemleri, “Her türlü duygu ve heyecanı ifade etmek için kullanılan sözler” olarak tanımlar ve “*heyhat*”, “*meded*” vb. örneklerle ifade eder (Hacıeminoğlu, 1984: 293-305).

Gösterme edatlarını, “Sıfat ve zamirlerden farklı olarak, isimleri, şahısları veya eşyayı değil, hareketleri işaret sûretiyle gösteren sözler” olarak tanımlar ve “*aha*”, “*işte*” vb. örnekler verir (Hacıeminoğlu, 1984: 306-308).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, yardımcı kelime türlerinden gösterdiği ünleme yer verdiği gibi, yine yardımcı bir kelime türü olarak kabul ettiği hitaba da ayrı bir kelime türü olarak yer verir.

MEHMEDOĞLU’nun ayrı başlıklar altında topladığı bu iki kelime türü Türkiye Türkologları tarafından ünlem başlığı altında verildiği için biz de bu genel başlık altında bu iki kelime türünü değerlendireceğiz.

MEHMEDOĞLU, yardımcı kelime türlerinden biri olarak gösterdiği **ünlemi**, “Konuşanın sevinç, korku, heyecan vs. bildiren, şekilce değişmeyen ve özel gramer belirtisi olmayan kelime türü” olarak tanımlar (Mehmedoğlu, 2006: 142).

Ünleme, “*Ah, işlerim mahvoldu.*”, “*Oh, canım ısındı.*” ve “*Hay hay, yarın sana uğrarım.*” cümlelerinde sırasıyla ünlem olarak gösterdiği “*ah*”, “*oh*” ve “*hay hay*” kelimeleri, (Mehmedoğlu, 2006: 143). Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL’e göre ünlem, Muharrem ERGİN’e göre ise ünlem edatıdır.

“*Ah*” için asıl ünlem derken; “*haha*” için birleşik ünlem der (Mehmedoğlu, 2006: 103).

Ayrıca, yardımcı kelime türlerinden biri olarak gösterdiği **hitabı**, “Gramer yönünden cümlenin başka öğeleri ile bağlanmayan, yalnız müracaat olunan şahsı bildiren veya nesneyi (eşyayı) adlandırmak için ismin, zamirin, isimleşmiş sıfatın veyahut onların eşdeğeri olan kelime veya kelime grubu” olarak tanımlar (Mehmedoğlu, 2006: 142).

Hitaba örnek olarak “*Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?*”, “*Ey tatlı ve ulvi gece, yıllarca devam et.*” ve “*Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker! Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını, değer.*” verdiği cümlelerde yer alan “*Hey Sakarya*”, “*Ey tatlı ve ulvi gece*” ve “*Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!*” kelime ve cümleleri örnek gösterir (Mehmedoğlu, 2006: 143).

Hitap olarak gösterdiği bu kelime türü, Kaya BİLGEGİL’e göre çağırma ünlemleri, Tahsin BANGUOĞLU’na göre soruşturma ünlemleri, Muharrem ERGİN’e göre seslenme edatları, Zeynep KORKMAZ’a göre ise dışa dönük ünlem çeşitlerinden, seslenme (hitap) ünlemleridir.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise ünlemleri, yardımcı kelime bölükleri başlığı altında bağlaç, edat, takı ile birlikte inceler (TDK Yayınları- 600, 1995: 79).

Türkologların ünlem ve çeşitleri için kullandıkları terimleri tablolastırdığımızda şu tabloyla karşılaşırız:

Tablo 8: Ünlem Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Ünlem	+	+	+	+	+	+	+	+
Ünlem edatları		+						
Hitap								+
Doğrudan Doğruya Ünlem Olan Kelimeler			+					
Asıl Ünlemler				+				+
Ünlem Gibi Kullanılan Kelimeler					+			
Ünlem Yerinde Kullanılan Sözler			+					
Ünlem Olan Başka Kelimeler				+				
Ses Yansımali Ünlemler					+			
Taklidi Sesler			+					
Yansımalar				+				
Tasvir Sesleri				+				
Taklit Sesleri				+				
Çağırma Ünlemleri			+					
Seslenme Edatları		+						
Seslenme (hitap) Ünlemleri					+			
Çağırma –Hitap Edatları						+		

Tablo 8' in Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	N.H.	M.M.	A.M.
Soruşturma Ünlemleri				+				
Duygu Bildiren Ünlemler			+					
Duyuş Ünlemleri				+				
Sorma Edatları		+						
Soru Edatları						+		
Sorma Ünlemleri					+			
Cevap Edatları		+				+		
Cevap Verme, Onaylama, Kabullenme, Red, İnkâr, Gizleme Bildiren Ünlemler					+			
Gösterme Edatları		+				+		
Gösterme Ünlemleri					+			
Birleşikler				+				
Birleşik Ünlem								+
Ünlemleşen İsimler				+				
Ünlemleşen Fiiller				+				
İçe Dönük Ünlemler						+		
Dışa Dönük Ünlemler						+		

Türkologların ünlem ve çeşitleri için yaptıkları açıklamalardan ve tablodan hareketle aşağıdaki değerlendirmeleri yaptık:

Ahmet TOPALOĞLU, ünlemi, bağımlı kelimeler başlığı altında değerlendirirken, Tahsin BANGUOĞLU mantıkî sınıflanmada kelimeleri söz içindeki işleyişlerine göre isim sınıfında ve yardımcı kavramlara karşılık olduğu, sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yaradığı için bunları katma kelimeler veya kelimecik başlığı altında değerlendirir. Kaya BİLGEGİL, isim soyundan kelimeler başlığı altında, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU edatlar genel başlığı altında, Zeynep KORKMAZ, anlamlı ve görevli kelimeler başlığı altında ünlemleri incelerken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, ünlemler ve hitapları, yardımcı kelime türleri başlığı altında, bağlaç, edat, takı ile aynı grupta Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise, ünlemleri yardımcı kelime bölükleri başlığı altında bağlaç, edat, takı ile birlikte inceler.

Türkiye Türkologlarının yaptıkları tanımları gruplandırdığımızda, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ, ünlem tanımlarına, duyguları ve heyecanları bildiren kelimeleri, seslenmeleri ve hitapları alırken; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU'nun, duyguları ve heyecanları bildiren kelimeleri, seslenmeleri ve hitapları, onaylama, ret, sorma, gösterme gibi açıklama kelimeleri ve yansıma kelimeleri de dâhil ettikleri görülür.

Ünlemlerle ilgili bir diğere mesele de, terim meselesidir. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ, Necmettin HACIEMİNOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Mehman MUSAOĞLU ünlem terimini kullanırken; Muharrem ERGİN ünlem edatları terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, ünlemleri çeşitlerine ayırmazken, Kaya BİLGEGİL, yapılarına göre (doğrudan doğruya ünlem olan kelimeler, ünlem yerinde kullanılan sözler ve taklidi sesler) ve anlamlarına göre (çağırma ünlemleri, duygu bildiren ünlemler, taklidî sesler) olmak üzere *ikiye*; Tahsin BANGUOĞLU, ünlemleri yapılarına göre, asıl ünlemler (duyuş ünlemleri, soruşturma ünlemleri) ünlem olan başka kelimeler (ünlemleşen isimler, ünlemleşen fiiller ve birleşikler, üremeler) ve yansımalar (tasvir sesleri ve taklit sesleri) olmak üzere *üçe* ayırır. Muharrem ERGİN edatlar genel

başlığı altında, ünlem edatlarını, ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olmak üzere *beşe*; Zeynep KORKMAZ, ünlemleri, kökenleri bakımından ünlemler, ses ve kelime yapısı bakımından ünlemler ve nitelik ve görevleri bakımından ünlemler (**1.** içe dönük ünlemler, **2.** dışa dönük ünlemler, **a.** seslenme (hitap) ünlemleri, **b.** gösterme ünlemleri, **c.** sorma ünlemleri, **d.** cevap verme, onaylama, kabullenme, red, inkâr, gizleme bildiren ünlemler, **3.** ses yansımali ünlemler) olmak üzere *üç*e ayırır.

Necmettin HACIEMİNOĞLU ünlemleri çeşitlerine ayırmayıp, edat başlığı altında, ünlemleri ifade eden soru edatları, çağırma –hitap edatları, cevap edatları, ünlemler ve gösterme edatlarını sıralar.

Kaya BİLGEGİL’in doğrudan doğruya ünlem olan kelimeler terimine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU, asıl ünlemler, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ünlemler, Zeynep KORKMAZ ise ses ve kelime yapısı bakımından ünlemler terimini kullanır.

Kaya BİLGEGİL’in, ünlem yerinde kullanılan sözler terimine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU ünlem olan başka kelimeler; Zeynep KORKMAZ, ünlem gibi kullanılan kelimeler başlığı terimlerini kullanır. Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise bu ünlem çeşidine yer vermez.

Kaya BİLGEGİL hem yapılarına hem de anlamlarına göre ayırdığı ünlem çeşitlerinde taklidi seslere yer verirken, Tahsin BANGUOĞLU yapısına göre ayırdığı ünlem çeşitlerinden olan yansımalar başlığı altında tasvir sesleri ve taklit seslerine yer verir.

Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ise ünlemler başlığı altında taklidi seslere yer vermektedir. Zeynep KORKMAZ nitelik ve görevleri bakımından ünlem çeşitlerinden ses yansımali ünlemler başlığı altında bu ünlem çeşidine yer verir.

Kaya BİLGEGİL’in çağırma ünlemleri terimine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU, soruşturma ünlemleri, Muharrem ERGİN seslenme edatları, Zeynep KORKMAZ, dışa dönük ünlem çeşitlerinden, seslenme (hitap) ünlemleri terimini tercih ederken, Necmettin HACIEMİNOĞLU çağırma –hitap edatları terimini tercih eder.

Kaya BİLGEGİL'in duygu bildiren ünlemler terimine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU, duyuş ünlemleri, Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU ünlemler, Zeynep KORKMAZ ise içe dönük ünlemler terimini kullanır.

Muharrem ERGİN'in, sorma edatları, cevap edatları, ve gösterme edatlarına karşılık Necmettin HACIEMİNOĞLU'nda soru edatları, cevap edatları ve gösterme edatları karşılık gelir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, yardımcı kelime türlerinden gösterdiği ve iki ayrı kelime türü olarak verdiği ünlem ve hitap kelime türlerini, Türkiye Türkologları ünlem başlığı altında verir.

Ünlem terimini MEHMEDOĞLU'yla beraber Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Necmettin HACIEMİNOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU kullanırken, ünlem edatını, Muharrem ERGİN kullanır.

Ayrıca, yardımcı kelime türlerinden biri olarak gösterdiği hitabı, Kaya BİLGEGİL çağırma ünlemleri, Tahsin BANGUOĞLU soruşturma ünlemleri, Muharrem ERGİN seslenme edatları, Zeynep KORKMAZ'a göre ise dışa dönük ünlem çeşitlerinden, seslenme (hitap) ünlemleri, Necmettin HACIEMİNOĞLU, çağırma-hitap ünlemleri başlıkları altında inceler.

Ünlemi, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU yardımcı kelime türleri, Mehman MUSAOĞLU, yardımcı kelime bölükleri başlığı altında incelerken; Ahmet TOPALOĞLU bağımlı kelime, Tahsin BANGUOĞLU katma kelimeler veya kelimecik başlığı altında inceleyerek birbirine paralel inceleme yaparlar.

Ünlemler konusunda Türkologların tercih ettikleri terimlerin, içerdikleri tanım ve bu tanımlar doğrultusunda verdikleri örneklere dayanarak paralellik bulduklarımızı tablomuzda alt alta sıraladık ve gruplandırdık. Grup olmayanları, gruplardan sonra yazmayı tercih ettik.

Belirlediğimiz Türkologlar arasında olan fakat konu hakkında verdiği herhangi bir bilgiye rastlamadığımız Leylâ KARAHAN'ı, tabloya dâhil etmezken, konu hakkında

değerli fikirleri olan Türkologlardan Necmettin HACIEMİNOĞLU'nu tabloya dâhil ettik.

2.10. Kelime Türleriyle İlgili Değerlendirme

Türk dilinde tartışmalı konulardan biri olan kelime türlerinin, Türkiye Türkologlarının kendi aralarında ve ulaşabildiğimiz bilgiler doğrultusunda Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'yla mukayesesini yaptığımızda, kelime türlerinin isimleri, sayıları, tanımları vb. noktalarda benzerlikleri olsa da farklılıkların daha çok olduğunu gördük.

İşte, Batı grameri temelindeki sınıflandırmalar ile Arap grameri geleneğine uygun sınıflandırmaların birbirine karışmasından kaynaklanan bu durum gramerimizde sınıflandırmadan başlayarak tanıma ve isimlendirmeye, terimleşmeye kadar giden sorunlar ortaya çıkarmış ve bu durum kelime türlerine şöyle yansımıştır:

1. Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların yaptıkları kelime türü tasnifini değerlendirdiğimizde bir birlik oluşturamadıklarını görürüz. Ahmet TOPALOĞLU kelime türlerini genel olarak sekiz başlık altında toplarken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ üç; Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ise *iki* başlık altında toplar. İkili ve dörtlü grup oluşturan Türkologların aralarında bir birlik varmış gibi görülse de, gerek bu gruplara verilen isim, gerekse bu grupların alt başlıklarında yer alan kelime türleri birbirinden farklıdır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar *iki* başlık altında toplayanlarla paralellik göstermektedir.

2. Ahmet TOPALOĞLU kelimeleri nitelikleri, biçimleri ve görevleri bakımından sınıflandırırken; Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN, Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU kelimeleri mânâ veya vazife bakımından; Kaya BİLGEGİL kelimeleri anlam ve zaman bakımından; Tahsin BANGUOĞLU yapı, işleyiş ve kavram bakımından; Zeynep KORKMAZ ise anlam, görev ve hem anlam hem görev içeren kelimeler olmak üzere *üç* açıdan sınıflandırır.

Görüldüğü gibi, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ile kelimeleri mânâ veya vazife bakımından tasnif ederek ortak paydada buluşurlar.

3. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar, kelimeleri *ikiye* ayırarak benzer şekilde sınıflasa da farklı kelime türlerini gruplara dâhil etmeleri yönüyle birbirinden ayrılırlar. Mehman MUSAOĞLU, asıl kelime bölükleri (isim, sıfat, zarf, fiil, zamir) ve yardımcı kelime bölükleri (takı, edat, bağlaç ve ünlem) olarak *ikiye* ayırırken; Alâeddin MEHMEDOĞLU, temel kelime (isim, sıfat, sayı, zarf, zamir ve fiil) ve yardımcı kelime türleri (edat, takı, bağlaç, ünlem, hitap) olarak *ikiye* ayır.

4. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Leylâ KARAHAN modal sözlere kelime türleri sınıflandırmasında yer bulunabileceğini söyleyen iki Türkolog olsalar da, modal sözlerin nereye dâhil edileceği konusunda ayrılırlar. Mehman MUSAOĞLU, yardımcı kelime bölükleri içerisinde onun bir alt başlığı olarak modal sözlerin yer alması gerektiğini düşünürken, Leylâ KARAHAN modal sözlerin yardımcı sözler olarak yer bulabileceğini belirtir.

5. Tahsin BANGUOĞLU kelime çeşitlerini tabii, mantıkî, değişmeler ve başka sınıflanmalar şeklinde ayrıntılı olarak gruplayan tek Türkologtur. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda böyle bir yaklaşım yoktur.

6. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların takı ve edatın her ikisini birden kelime türlerine dâhil etmelerine karşılık; Türkiye Türkologları bu iki kelime türünden, edatı ifade edecek şekilde, yalnızca birini dâhil eder.

7. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU sayı ve hitabı kelime türleri arasında gösteren tek Türkologtur. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarında böyle bir durum yoktur.

8. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar da Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU gibi, ismi, sıfat, zarf ve zamirin dışında yani isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç, ünlem şeklinde *sekiz* kısımda incelerken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ sıfat, zarf ve zamiri de isim olarak ele alır.

9. Alâeddin MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU gibi birleşik isimlere kelime türleri arasında yer verirken, Ahmet TOPALOĞLU,

Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep Korkmaz gibi birleşik isimlere kelime grupları arasında yer verir.

10. İsimlerle ilgili bir diğer mesele de Türkologlar tarafından farklı şekilde ele alınan ve ortak görüşe varılamayan birleşik isimlerin cins isimden mi özel isimden mi meydana geldiği meselesidir. Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL cins isimlerden oluşmuş örnekleri birleşik isim sayarken; Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN yalnız özel isimlerden oluşmuş örnekleri birleşik isim, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ise hem cins isim hem de özel isimlerden oluşmuş isimleri birleşik isim olarak kabul eder.

11. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun verdiği örneklere bakıldığında kendisinin isim olarak kabul ettiği, Türkiye Türkologlarınca sıfat; kendisinin fiil olarak kabul ettiği örnekler bazı Türkiye Türkologlarına göre fiilken bazılarına göre isim; takı olarak kabul ettikleri edat; zarf olarak kabul ettikleri isim; zamir olarak kabul ettikleri sıfat; sıfat olarak kabul ettiği isim; hitap olarak ortaya koyduğu örnekler ise Türkologlara göre ünlemdir.

12. Kaya BİLGEGİL'in bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri başlığı altında incelediği isim çeşitlerinden zaman isimleri, yer İsimleri, alet isimleri, küçültme isimlerine; Tahsin BANGUOĞLU'nun yer verdiği tekli adlar, çoklu adlara; Zeynep KORKMAZ'ın isim çeşitleri arasında gösterdiği oluş ve kılış adları grubu altında yer alan isimlere de yine diğer Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar yer vermez.

13. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar isimleri, fiilleri, edatları, zamirleri, zarfları, sıfatları, bağlaçları, ünlemleri birbirlerinden farklı başlıklar altında, farklı terim ve farklı kapsamlarla incelerler.

14. Mehman MUSAOĞLU'nun fiil incelemesinde diğer Türkiye Türkologlarından farklı taraflar göze çarpar. Mehman MUSAOĞLU kök fiiller, türemiş fiiller ve çatıları bakımından fiilleri Türkçe fiillerin yapısal-anlamsal betimlenmesi başlığı altında incelerken, diğer Türkiye Türkologları bu fiilleri yapılarına ve çatılarına göre fiiller olmak üzere *iki* başlık altında inceler.

15. Mehman MUSAOĞLU'nun, Türkçe fiillerin işlevsel-anlamsal betimlenmesine göre, bir birleşimli ve iki birleşimli fiiller ve üç birleşimli fiiller ve birleşimsiz fiiller olarak tasnifini ne diğer Türkiye Türkologları ne de Alâeddin MEHMEDOĞLU yapmıştır.
16. Edatlar konusunda Türkologlar arasında birliğe varılmayan bir başka nokta da, edatın kapsamı, yani nelerin edat olduğu, nelerin edat olmadığıdır.
17. Edatları, kullanılış bakımından yalnız edat olarak donmuş kelimeler ve aslında isim veya zarf olmakla beraber geçici olarak edat durumunda kullanılan kelimeler olmak üzere *ikiye* ayıran yalnızca Necmettin HACIEMİNOĞLU'dur. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar bu konuya temas etmezler.
18. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun ayrı başlıklar altında topladığı edat ve takı kelime türleri Türkiye Türkologları tarafından edatı ifade edecek şekilde, Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU tarafından takı terimiyle; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ tarafından edat terimiyle, Muharrem ERGİN tarafından son çekim edatı terimiyle ifade edilirken; Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU tarafından çekim edatı terimiyle ifade edilir.
19. Mehman MUSAOĞLU görevli kelimeler ve leksik anlamı olan kelimeler yanında üçüncü bir grup olarak içinde, hakkında, üstünde, altında, yanında kelimelerinin kömekçi adıyla ya da yardımcı kelimelerde bir görev olarak ya da çekim edatları içerisinde bir alt başlık olarak da ele alınabileceğini ifade eden tek Türkologtur.
20. Edatları yapısına göre tasnif edenlerin yalnızca Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU olduğu görülse de, bu üç Türkolog arasında da farklılıklar gözlenir.

Tahsin BANGUOĞLU bu edatları, yapısına göre edatlar başlığı altında, kök olan takılar, isimden üreme takılar, fiilden üreme takılar ve yer yön adlarından takılar olarak *dörde*; Zeynep KORKMAZ yapı ve kökenleri bakımından edatlar başlığı altında Türkçe kökenli edatlar çeşitlerinden ad kökenli edatlar ve fiil kökenli edatlar olarak

ikiye ayırırken, Necmettin HACİEMİNOĞLU sınıflandırmaz. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda ise bu türden bir tasnif yoktur.

21. Edatları, kökenleri bakımından sınıflandıranlar Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACİEMİNOĞLU iken, zarfları kökenleri bakımından tasnif eden yalnızca Zeynep KORKMAZ’dır. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir tasnif görülmez.

22. Zarfları yapılarına göre tasnif edenlerin yalnızca Zeynep KORKMAZ ve Kaya BİLGEGİL olduğu görülse de, bu iki Türkolog arasında farklılıklar gözlenir. Zeynep KORKMAZ zarfları yapıları bakımından, basit zarflar, türemiş zarflar (**a.** addan türemiş zarflar: **1.** addan ad çekimi ekleriyle türeyen zarflar, **2.** addan ad türeten eklerle kurulan zarflar; **b.** fiilden türemiş zarflar), kelime grubu biçimindeki zarflar, cümle yapısındaki zarflar ve birleşik kelime yapısındaki zarflar olmak üzere *beşe* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, yapılarına göre, asıl zarflar, zarf olarak kullanılan başka cinsten kelimeler, türetilmiş zarflar olmak üzere *üç*e ayırılır. Zeynep KORKMAZ yapısına göre zarf çeşitlerinden biri olarak gösterdiği türemiş zarfları Kaya BİLGEGİL’e göre çeşitlendirerek daha ayrıntılı işler. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlar zarfları yapısına göre tasnif etmez.

23. Kaya BİLGEGİL, Türkiye Türkologları ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlar arasında zarfları, anlam derecelerine göre tasnif eden tek Türkologtur.

24. Türkiye Türkologlarının üzerinde birleştiği terimler, fiil, sıfat, zarf, zaman zarfları, soru zamirleri, soru ve sayı sıfatken; tüm Türkologların üzerinde birleştiği terimler, fiil, sıfat ve zarftır.

25. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan ve Türkiye Türkologlarından farklı olarak yalnızca Zeynep KORKMAZ, yapıları bakımından zamirleri inceler ve basit zamirler, türemiş zamirler ve birleşik zamirler olmak üzere *üç*e ayırır.

26. Zamirleri kökenlerine göre sınıflayan yalnızca Kaya BİLGEGİL’dir. BİLGEGİL yabancı dillerden giren zamirler başlığı altında, Farsça’dan alınan zamirler ve Arapça’dan giren zamirleri inceler. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir tasnif görülmez.

27. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların temas etmedikleri ve Türkiye Türkologlarının tek başlık altında verdiği zamirleri, Kaya BİLGEGİL, bitişik olmayan zamirler ve bitişik zamirler olmak üzere *iki* başlık altında inceler.
28. Aitlik zamirlerine sadece Zeynep KORKMAZ; fiil zamirlerine ise sadece Kaya BİLGEGİL yer verir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar ise bu iki terimi de kullanmazlar.
29. Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıfat çeşitlerinden sayı sıfatının, sıfatın çeşidi olarak verilmesine karşı çıkar.
30. Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın birleşik sıfat terimlerini kullanmalarına karşılık, Kaya BİLGEGİL bileşik sıfat terimini kullanır.
31. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı işaret zamirine karşılık, Türkiye Türkologlarının işaret sıfatları; miktar sayılarına karşılık, asıl sayı sıfatları; sıra sayılarına karşılık, sıra sayı sıfatları; kesir sayılarına karşılık kesir sayı sıfatları terimlerini kullandığını belirten Alâeddin MEHMEDOĞLU böyle kelime gruplarında birinci tarafın Türkiye Türkologlarınca her zaman sıfat olarak adlandırılmasını yanlış bulur.
32. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun sayı ve sıfatı ayrı iki kelime türü olarak kabul ettiği hâlde, Türkiye Türkologları sayıyı ayrıca kelime türü kabul edilmeyip sıfat içerisinde eriterek sayı sıfatı adı ile sunar.
33. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar içinde sıfatları yapılarına göre sınıflayanlar yalnızca Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'dır. Kaya BİLGEGİL, sıfatları yapılarına göre basit sıfatlar, bileşik sıfatlar ve türemiş sıfatlar olmak üzere *üç* ayırırken; Zeynep KORKMAZ basit sıfatlar, türemiş sıfatlar, birleşik sıfatlar, pekiştirme sıfatları ve kelime grubundan oluşan sıfatlar olmak üzere *beşe* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir tasnif görülmez.
34. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar arasında sıfatları kökenlerine göre tasnif eden yalnızca Zeynep KORKMAZ'dır. Türkçe kökenli sıfatlar, yabancı kökenli sıfatlar ve karışık kökenli sıfatlar olmak üzere *üç* ayırır.

35. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar içerisinde, bağlaçları, şekil ve şekil bilgisi yapılarına ve kökenlerine göre inceleyen tek Türkolog Zeynep KORKMAZ'dır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda ise bu türden bir tasnif yoktur.
36. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların temas etmediği, bağlaçların yapısına göre tasnifi meselesine, Tahsin BANGUOĞLU'nun yaklaşımı şu şekildedir: BANGUOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkologlar içerisinde, bağlaçları yapısına göre inceleyen tek Türkologtur. Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlaçların yapısı başlığı altında bağlaçların kökenlerine ilişkin Türkçe asıllı bağlamlar ve yabancı asıllı bağlamlar başlıklarını koymasının yapı ile örtüşmez. Tahsin BANGUOĞLU'nun kökene ilişkin bu iki başlık yanına birleşik bağlamları da üçüncü bir çeşit olarak koymasına dayanarak, bu başlığın köken ve yapısına göre bağlamlar adıyla sunulması bize göre daha uygun olurdu.
37. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun ayrı başlıklar altında topladığı ünlem ve hitap kelime türlerini, Türkiye Türkologları ünlemi ifade edecek şekilde tek başlık altında toplar. Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ, Mehman MUSAOĞLU ünlem terimiyle verirken; Muharrem ERGİN ünlem edatları terimiyle verir. Görüldüğü gibi Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar bu konuda birbirlerinden ayrılırlar.
38. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU yapılarına göre ünlemleri incelerken; Zeynep KORKMAZ, ses ve kelime yapısı bakımından ünlemleri inceler. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU yapılarına göre ünlemleri *üç*e ayırsa da, alt başlıklar için kullanılan terimlerde birbirlerinden ayrılırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda ise ünlemlerin yapıları bakımından incelenmesi görülmez.
39. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı asıl ünlem terimini Türkiye Türkologlarından yalnızca Tahsin BANGUOĞLU kullanır.
40. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında "birleşik ünlem" terimini kullanan yalnızca Alâeddin MEHMEDOĞLU'dur.

41. Muharrem ERGİN'in ünlem edatları başlığı altında, diğer Türkiye Türkologlarının genel kelime türlerinden birisi olarak tercih ettiği ünlemi kullanması, bize göre uygun olmayıp, bunun yerine Tahsin BANGUOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı asıl ünlemleri tercih etmesi daha uygun olur.

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi kelime türlerinin tasnifinde hem Türkiye Türkologları hem de Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar hem kendi aralarında hem de birbirleriyle mukayese edildiğinde yer yer benzerlik oluştursa da tam anlamıyla bir birlik oluşturmayıp daha çok farklı yerlerde yer alırlar.

BÖLÜM 3: KELİME GRUPLARININ TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Ahmet TOPALOĞLU, kelime grubunu, **öbek** başlığı altında, “Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisi” olarak tanımlar ve bağlaç öbeği, fiil öbeği, isim-fiil öbeği, sayı öbeği, takı öbeği, unvan öbeği, zarf-fiil öbeği, birleşik kelime, birleşik fiil, birleşik isim, isim tamlaması ve sıfat tamlaması olarak *on ikiye* ayırır (Topaloğlu,1989: 115).

Muharrem ERGİN ise **kelime grubunu**, “Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliği” olarak tanımlar ve kelime gruplarını, tekrarlar (aynen, eş mânâlı, zıt mânâlı, ilâveli), bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif grubu, datif grubu, lokatif grubu, ablatif grubu, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu, kısaltma grupları ve akkuzatif grubu olarak *yirmi bire* ayırır (Ergin, 2002: 374-379).

Kaya BİLGEGİL, **belirtme gruplarını**, “Birden ziyâde kelimedenden meydana geldiği hâlde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği taktirde, yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözler” olarak tanımlar ve belirtme gruplarını, isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, bağlaç grupları, zarf grupları, isim grupları, ikizlemeler, edat grupları ve unvan grupları olarak *sekize* ayırır (Bilgegil, 1984: 115-116).

Tahsin BANGUOĞLU, **kelime öbeklerini** şöyle tanımlar: “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri denir.” Kelime öbeklerini bu şekilde tanımlayan BANGUOĞLU, bu öbekleri, belirtme öbekleri ve yargı öbekleri adı altında *ikiye* ayırır. Belirtme öbeklerini yapılarına göre, ad takımları, sıfat takımları, zarf öbekleri, takı öbekleri, çekim öbekleri (**a.** İsim öbekleri, **b.** Fiil öbekleri), bağlam öbekleri (**a.** İkilemeler, **b.** Koşma takımlar) yanaşma takımları (**a.** San öbekleri, **b.** Ayama ve Soyadı öbekleri, **c.** Künye ve Mahlas) ve

katma öbekleri (**a.** Ünlem öbekleri, **b.** Saplama öbekleri) olarak *yediye* ayırırken; yargı öbeklerini, yargı, yarım yargı ve cümle olarak *üçe* ayırır.(Banguoğlu, 2007: 496-523)

Leylâ KARAHAN ise, **kelime gruplarını**, “Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve kelime gruplarını, isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil ve kısaltma grupları (**a.** İsnat grubu, **b.** Yükleme grubu, **c.** Yaklaşma grubu, **ç.** Bulunma grubu, **d.** Uzaklaşma grubu, **e.** Vasıta grubu) olarak *on dörde* ayırır (Karahan, 1999: 11-44).

Zeynep KORKMAZ ise **kelime grubunu**, “Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve kelime gruplarını, tekrar grubu, bağlama grubu, sıfat tamlaması, ad tamlaması, birleşik ad, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, ilgi grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, çıkma grubu, fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, kısaltma grupları, yükleme grubu, vasıta grubu olmak üzere *yirmi bire* ayırır (Korkmaz, 2007b: 144).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, **kelime gruplarını**, “İki veya daha çok bağımsız kelimenin anlam ve gramer açısından birleşmesi” olarak tanımlar ve kelime gruplarını kapsayan kelimelerin birbiriyle alâkası ve onların ifade ettiği anlam özelliklerine göre kelime gruplarını **1.** Bağımsız kelime grupları (**a.** İsmi birleşmeler, **b.** Fiili birleşmeler) (Mehmedoğlu, 2001: 28), **2.** Kalıplaşmış kelime grupları olmak üzere *ikiye* ayırır (Mehmedoğlu, 2001: 22).

MEHMEDOĞLU, **ismi birleşmeleri**, “Temel tarafın I₄ iyelik eki, bağımlı tarafın In₄ ilgi hâli ekini kabul edip etmemesine göre, birinci tür ismi birleşmeler, ikinci tür ismi birleşmeler ve üçüncü tür ismi birleşmeler” olmak üzere *üçe* ayırır.

Fiili birleşmeleri ise “Temel tarafı fiille, bağımlı tarafı çeşitli kelime türleri ile ifade olunan bağımsız kelime grupları” olarak tanımlar ve sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği ve isim-fiil öbeği olmak üzere *üç*e ayırır.

Kelime grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 8: Kelime Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Öbek	+							
Kelime Grubu		+			+	+		+
Belirtme Grupları			+					
Belirtme Öbekleri				+				
Söz Grupları								+

Türkologların kelime grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle kelime grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların kelime grupları tanımlarına ve tasniflerine baktığımızda, kelime grubu ve alt başlıkları için kullanılan terimlerde, bu alt başlıkların sayılarında bir birliğe varamadıkları görülür.

Ahmet TOPALOĞLU kelime gruplarını *on ikiye* ayırırken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ *yirmi bire*, Leylâ KARAHAN *on dörde*, Tahsin BANGUOĞLU *yediye*, Kaya BİLGEGİL *sekize* ayırır. Ancak Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ kelime gruplarını *yirmi bire* ayırır da birbirlerinden farklı kelime grubu çeşitlerini kelime grubuna dâhil etmeleri ve aynı kelime grubu çeşitleri için kullandıkları farklı terimler itibariyle birbirlerinden ayrılırlar.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU belirlediğimiz tüm Türkologlardan farklı olarak kelime gruplarını, bağımsız kelime

grupları ana başlığının altında, birinci tür ismi birleşmeler, ikinci tür ismi birleşmeler, üçüncü tür ismi birleşmeler, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği ve isim-fiil öbeği olmak üzere *altı* ve bir diğer ana başlık olan kalıplaşmış kelime gruplarıyla beraber *yedi* başlık hâlinde inceler.

Ahmet TOPALOĞLU kelime grubunu öbek başlığı altında değerlendirirken, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ, kelime grubu, Kaya BİLGEGİL, belirtme grupları, Tahsin BANGUOĞLU ise belirtme öbekleri başlığı altında değerlendirir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi kelime grubu terimini kullanırken, bazen de söz grupları terimini kullanmıştır.

İncelediğimiz Türkologlar arasında kelime gruplarına kalıplaşmış kelime gruplarını dâhil eden yalnızca Alâeddin MEHMEDOĞLU'dur.

3.1. Kelime Grupları Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler

Çalışmamızın bu bölümünde, önce söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının kelime gruplarının tasnifi konusunda yaptıkları çalışmaları kendi aralarında karşılaştırdık. Bu Türkologların hangi noktalarda benzerlik gösterip, hangi noktalarda birbirlerinden ayrıldıklarını ortaya koyduk. Daha sonra çalışmamızın asıl kısmında Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kelime grupları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun kelime grubu içerisinde değındiğı tek grup olan birleşik fiil hakkındaki yaklaşımlarını, belirlediğimiz Türkiye Türkologlarıyla karşılaştırmalı olarak inceledik ve yine benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyduk.

Ortaya konan bu karşılaştırmalı çalışmada, kelime gruplarının tasnifi meselesinde Türkiye Türkçesi'nde çözüme kavuşturulmayı bekleyen birçok mesele tespit ettik.

Kelime gruplarıyla ilgili karşımıza çıkan ilk sorun, bazı kelime gruplarının üst başlık hâlinde verilirken, bazı kelime gruplarının başka kelime grupları içinde onların bir çeşidi gibi verilmesi, bazı kaynaklarda değınilmeyen kelime gruplarının olmasıdır.

Karşımıza çıkan bir başka sorun da kelime grupları için kullanılan terim ve içeriği konusunda yaşanan farklılıktır. Kelime gruplarının içeriği konusunda yaşanan bu farklılığın nedeni kelime gruplarının farklı sayılarda verilmesi ve farklı sayılarda verilen kelime gruplarının Türkologlar tarafından farklı şekilde oluşturulmasıdır.

Çalışmamızın bu bölümündeki amacımız da kelime grupları alanındaki bu sorunları karşılaştırmalı olarak ortaya koyup, bu alanda çalışma yapacaklara yeni ufuklar açmaktır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların tümünün kelime grubuna olan yaklaşımlarını tekrar grubundan başlayarak sırasıyla ortayaoyalım:

3.2. Tekrar Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU tekrar grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Muharrem ERGİN ise **tekrarlar** başlığıyla bu kelime grubunu, “Aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları” olarak tanımlar ve Türkçe’de **a.** Aynen tekrarlar: “*İnce ince*”, “*ışıl ışıl*” vb. **b.** Eş mânâlı tekrarlar: “*Eğri büğrü*”, “*açık seçik*” vb. **c.** Zıt mânâlı tekrarlar: “*İyi kötü*”, “*büyük küçük*” vb. **d.** İlâveli tekrarlar: “*Adam madam*”, “*iş miş*”, “*düm düz*”, “*yem yeşil*” vb. olmak üzere *dörde* ayırır (Ergin, 2002: 377-379).

Kaya BİLGEGİL, tekrar grubunu, **ikizleme** başlığı altında, “Araya hiçbir ek girmeksizin aynı cinsten iki kelimenin tekrarıyla hasıl olan gruplar” şeklinde tanımlar ve ikizlemelerin teşkilinin,

a. Aynı kelimenin tekrarıyla: “*Kapı kapı*”, “*sokak sokak*” vb. **b.** Zıt anlamda kelimelerin bir araya gelmesi ile: “*Az çok*”, “*aşağı yukarı*” vb. **c.** Eş anlamlı kelimeleri bir araya getirmekle: “*Toz toprak*”, “*göğüs bağır*” vb. **d.** Anlamları ilgili kelimelerin bir araya getirilmesiyle: “*Dere tepe*”, “*yaka paça*” vb. **e.** Bir kelime ve mühmelâttan bir lâfızla: “*Yol mol*”, “*deli dolu*” vb. oluştuğunu belirtir. (Bilgegil, 1984: 162-163).

Tahsin BANGUOĞLU, tekrar grubunu, bağlam öbekleri çeşitlerinden ikilemeler adıyla inceler. BANGUOĞLU, **ikilemeleri** “Aynı, zıt veya ilişkili anlamda iki kelimeyi bir araya getiren bağlamsız öbekler” olarak tanımlar ve ikilemeleri **a.**

Yansımalar: “*Pat pat*”, “*zırt zırt*” vb. **b.** Ünlemler: “*Hayhay!*” “*Vahvah!*” vb. **c.** Berkitme sıfatları: “*İri iri kestaneler*”, “*Yörüük yaylasında süt bakır bakır*” vb. **d.** Üleme sayı sıfatları: “*Üçer üçer*”, “*beşer beşer*” vb. **e.** Berkitme zarfları: “*Az az düzeltmek*”, “*yavaş yavaş ilerlemek*” vb. **f.** Hâl zarffiilleri: “*Döve döve söyletmek, bile bile suçlu*” vb. olarak çeşitlere ayırır (Banguoğlu, 2007: 512).

Leylâ KARAHAN ise **tekrar grubunu**, “Bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve bu kelime grubunun **a.** Unsurları aynı olan tekrar grubu: “*Mışıl mışıl*”, “*yavaş yavaş*” vb. **b.** Unsurları yakın anlamlı olan tekrar grubu: “*Doğru dürüst*”, “*eğri büğrü*” vb. **c.** Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grubu: “*Bata çıka*”, “*irili ufaklı*” vb. çeşitleri olduğunu belirtir (Karahan, 1999: 26-27).

Zeynep KORKMAZ, **tekrar grubunu**, “Bir nesneyi, bir oluş ve kılışı karşılamak üzere; aynı, yakın ya da zıt anlamlı ve eşit görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve şu örnekleri verir: “*Gürül gürül*”, “*ışıl ışıl*” vb (Korkmaz, 2007b: 211-212). Zeynep KORKMAZ hem tekrar grubunu hem de ikileme terimini kullanır.

Belirlediğimiz Türkiye Türkologlarının dışında bu konuda değerli fikirleri olan bir diğer Türkolog da Osman Nedim TUNA’dır.

“Osman Nedim TUNA, tekrarların Türk dilinde önemli bir yer tuttuğunu şu sözlerle ortaya koyar: “Sözlerin belli kurallara bağlı olarak böyle yan yana kullanılmaları, dilimize kelime yaratma zenginliği, faaliyetlerin her türlüşünün, en ince bir şekilde söz ile ifadesini mümkün kılan fiilî şekiller zenginliği, tasvir zenginliği ve güzelliği gibi çok esaslı özellikler kazandırmıştır.”

TUNA, tekrarların isim ve sıfatlarda kullanıldığını, “*erik merik*”, “*sapsarı*” vb. örneklerle ortaya koyarken; zarflarda kullanıldığını, “*tıs tıs tısla-*”, “*vır vır konuş-*” vb. örneklerle; fiilden yapıma tekrar şekillerinde kullanıldığını ise, “*Yapar! Yapar! Sen hiç merak etme*”, “*Dün gece seyrimde coştuydu dağlar/ Seyrim ağlar ağlar Pir Sultan deyü...*” vb örneklerle ortaya koyar (Tuna, 1948: 429-447).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının “Aynı cinsten iki kelimenin eksiz olarak

arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grupları” olarak tanımladıkları ve tekrar grubu dedikleri kelime grubunun aslında birleşik kelime olduğunu ifade eder.

MEHMEDOĞLU, aynı kelimelerin (mini mini çocuklar); zıt anlamlı kelimelerin (iyi kötü düşünmek), bağımsız eş anlamlı kelimelerin (açık seçik konuşmak); birinci tarafı asıl anlamda, ikinci tarafı tahrip olunmuş şekilde oluşan (adam madam bilmemek) ve birleşik kelimeler diye adlandırdığı kelimelerin Türkiye Türkologlarınca isim, sıfat, sayı, zarf konularında önceden işlenmesi gerektiğini fakat işlenmediği için yanlış bir şekilde tekrar grubu adıyla sunulduğunu savunur (Mehmedoğlu, 2006: 134-135).

Tekrar grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloşturdık.

Tablo 9: Tekrar Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.	O.T.
Tekrarlar		+							+
İkizleme			+						
İkilemeler				+					
Tekrar Grubu					+	+		+	
Aynen Tekrarlar		+							
Aynı Kelimenin Tekrarıyla			+						
Aynı Anlamda İki Kelimeyi Bir Araya Getiren Bağlamsız Öbekler				+					
Unsurları Aynı Olan Tekrar Grubu					+				

Tablo 9' un Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.	O.T.
Aynı Anlamalı İki Kelimenin Oluşturduğu Kelime Grubu						+			
Aynı Kelimenin İki Defa Tekrarlanmasıyla Oluşan Birleşik Kelimeler								+	
Eş Mânâlı Tekrarlar		+							
Eş Anlamalı Kelimeleri Bir Araya Getirmekle			+						
Eş Anlamalı İkileme						+			
Bağımsız Eş Anlamalı Kelimelerden Oluşan Birleşik Kelimeler								+	
Zıt Mânâlı Tekrarlar		+							
Zıt Anlamda Kelimelerin Bir Araya Gelmesi İle			+						
Zıt Anlamda İki Kelimeyi Bir Araya Getiren Bağlısız Öbekler				+					
Unsurları Zıt Anlamalı Olan Tekrar Grubu					+				
Zıt Anlamalı İkileme ve Zıt Anlamalı İki Kelimenin Oluşturduğu Kelime Grubu						+			
Zıt Anlamalı Kelimelerden Oluşan Birleşik Kelimeler								+	

Tablo 9' un Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.	O.T.
İlâveli Tekrarlar		+							
Birinci Tarafı Asıl Anlamda, İkinci Tarafı Tahrip Olunmuş Şekilde Oluşan Birleşik Kelimeler								+	
Anlamları İlgili Kelimelerin Bir Araya Getirilmesi			+						
İlişkili Anlamda İki Kelimeyi Bir Araya Getiren Bağlamsız Öbekler				+					

Türkologların tekrar grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle tekrar grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Tekrar grubunu değerlendirdiğimizde, bu kelime grubu ve türleri için kullanılan terimler, tekrar grubunun hangi yollarla ve kaç şekilde oluştuğu gibi konularda Türkologlar arasında farklılıklar olduğunu gördük:

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU bu kelime grubuna yer vermezken, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA tekrarlar, Kaya BİLGEGİL, ikizleme, Tahsin BANGUOĞLU ve Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ise tekrar grubu başlığı altında bu kelime grubunu ele alır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise Türkiye Türkologlarının tekrar grubunu kelime grupları arasında göstermelerine karşı çıkar ve tekrar grubunu birleşik kelime olarak adlandırır.

Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU tekrar grubunun *dört* şekilde oluştuğunu ifade ederken, Kaya BİLGEGİL *beş*, Tahsin BANGUOĞLU *altı*, Leylâ KARAHAN ise *üç* şekilde oluştuğunu ifade eder.

Tekrar grubu çeşitlerinden Muharrem ERGİN'in kullandığı aynen tekrarlar terimine karşılık, Kaya BİLGEGİL aynı kelimenin tekrarıyla, Tahsin BANGUOĞLU aynı anlamda iki kelimeyi bir araya getiren bağlamsız öbekler, Leylâ KARAHAN unsurları aynı olan tekrar grubu, Zeynep KORKMAZ, aynı anlamlı iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise aynı kelimenin iki defa tekrarlanmasıyla oluşan birleşik kelimeler terimini kullanır.

Muharrem ERGİN'in kullandığı eş mânâlı tekrarlar terimine karşılık, Kaya BİLGEGİL eş anlamlı kelimeleri bir araya getirmekle, Zeynep KORKMAZ, eş anlamlı ikileme terimlerini kullanırken, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nda bu terimlere karşılık gelen terimler yoktur. Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız eş anlamlı kelimelerden oluşan birleşik kelimeler terimini kullanır.

Muharrem ERGİN'in kullandığı zıt mânâlı tekrarlar terimine karşılık, Kaya BİLGEGİL zıt anlamda kelimelerin bir araya gelmesi ile, Tahsin BANGUOĞLU, zıt anlamda iki kelimeyi bir araya getiren bağlamsız öbekler, Leylâ KARAHAN unsurları zıt anlamlı olan tekrar grubu, Zeynep KORKMAZ zıt anlamlı ikileme ve zıt anlamlı iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu terimini kullanır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, zıt anlamlı kelimelerden oluşan birleşik kelimeler terimini kullanır.

Osman Nedim TUNA ise söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı olarak tekrar üyelerini mânâyı esas alarak değil, tekrar üyelerinin fonetik yapı özelliklerini esas alarak dizilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Muharrem ERGİN'in kullandığı ilâveli tekrarlar terimini söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkolog kullanmamıştır. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise birinci tarafı asıl anlamda, ikinci tarafı tahrip olunmuş şekilde oluşan birleşik kelimeler terimini kullanmıştır.

Kaya BİLGEGİL'in, anlamları ilgili kelimelerin bir araya getirilmesi şeklinde kullandığı tekrar grubu türüne karşılık, Tahsin BANGUOĞLU ilişkili anlamda iki kelimeyi bir araya getiren bağlamsız öbekler terimini tercih eder. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı bu terimleri ne söz konusu ettiğimiz diğer

Türkiye Türkologları ne de Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU kullanmıştır.

3.3. Bağlama Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, bağlama grubunu, **bağlaç öbeği** başlığıyla, “Bağlaçla veya bağlaçsız birbirine bağlanmış olan aynı nitelikte iki veya daha çok kelimedenden oluşan öbek” şeklinde tanımlar ve şu örnekleri verir: “*Leylâ ile Mecnun*”, “*Ali'nin babası ile Ahmet Bey*” vb (Topaloğlu, 1989: 34).

Muharrem ERGİN, **bağlama grubunu**, “Sıralama bağlama edatları ile yapılan kelime grubu” olarak tanımlar ve bu grubu “*sen ve ben*”, “*geldi ve gitti*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 379-380).

Kaya BİLGEGİL, **bağlaç grupları** adı altında, bu kelime grubunun,”Aralarında toplayıcı yön bulunan terimlerin bir hükümlerle birleştirilmesiyle veya hükümlerin bir kavrama isnadıyla meydana geldiğini” belirtir ve “*Ahmet ile Mehmet*”, “*Hüseyin bakıp, çekildi.*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 145).

Tahsin BANGUOĞLU, **bağlam öbekleri** başlığı altında, bu öbeklerin “Bağlamaların söz içinde aynı işleyişte iki veya daha çok kelimeyi bağlayarak oluştuğunu” şu örneklerle ortaya koyar: “*Kapıyı ve pencereyi kapamıştım.*”, “*Zengin ama cimri adamdır.*” vb (Banguoğlu, 2007: 510-511).

Leylâ KARAHAN da Muharrem ERGİN gibi aynı başlık altında bu kelime grubunu, “Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve bu kelime grubunu “*kırmızı ve siyah*”, “*babalar ile oğulları*” vb. örneklerle ortaya koyar (Karahan, 1999: 30).

Zeynep KORKMAZ da Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN gibi **bağlama grubu** başlığı altında bu kelime grubunu, “Bağlaçlar ile birbirine bağlanmış ad veya ad soylu kelimelerin oluşturduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve “*anne ile baba*”, “*para ve zenginlik*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 34).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise Türk dilinde bağlaçlara dayanarak, bağlama grubu denilen bir kelime grubu oluşturmanın

çok sakıncalı olduğunu çünkü bağlaçların grup yapma özelliğine sahip olmadığını belirtir.

MEHMEDOĞLU bağlaçların cümle içerisinde önemli söz dizimi görevine sahip olduğunu, bağlaçların bir bölümünün kelime, kelime grupları ve bağımsız birleşik cümleleri, başka bir grubun ise bağımlı birleşik cümlelerde temel ve yardımcı cümleyi birbirine bağlamaya hizmet ettiğini belirtir. Cümle öğeleri ve cümleler arasındaki ilişkiye göre bağlaçları bağımsızlık bağlaçları ve bağımlılık bağlaçları olmak üzere *ikiye* ayırır.

Bağımsızlık bağlaçlarını, “Hem cümlelerin türdeş öğeleri, hem de bağımsız birleşik cümleyi oluşturan cümleler arasında ilişki yaratan bağlaçlar” olarak tanımlar ve birleştirme bağlaçları (ve, ile), iştirak bildiren bağlaçlar (da, de, hem...hem, hem...hem de, hatta), bölüştürme bildiren bağlaçlar (ya...ya, ya...ya da) ve olumsuzluk bildiren bağlaçlar (ne...ne, ne...ne de) olmak üzere *dörde* ayırır.

Bağımlılık bağlaçlarından birinin ki bağlacını olduğunu belirten MEHMEDOĞLU, bu bağlacın bağımlı birleşik cümlelerde temel ve yardımcı cümleyi birbirine bağlamaya yaradığını belirtir. (Mehmedoğlu, 2006: 135-136).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun danışmanlığında yapılan tezde, Kaya BİLGEGİL’in “*Milli kütüphaneye gidip o kitabı arayınız.*” örneğini Kaya BİLGEGİL’in bağlaç grubu başlığı altında verdiğini, hâlbuki bu örnekte gidip zarf-fiili kullanıldığı için bunların zarf-fiil olarak ayrılması gerektiğini belirtir (Arabul, 2004: 26).

Bağlama grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 10: Bağlama Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Bağlaç Öbeği	+							
Bağlama Grubu		+			+	+		
Bağlaç Grupları			+					
Bağlam Öbekleri				+				
Bağlaç	+					+		+
Bağlama Edatları		+			+			
Toplayıcı Yön			+					
Bağlam				+				

Türkologların bağlama grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle bağlama grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların bağlaç grubu tanımlarına, bu grup için kullanılan terimlere, bu grup altında verdikleri örneklerin diğer Türkologlar tarafından değerlendirilişine baktığımızda farklılıklar göze çarpar:

Ahmet TOPALOĞLU bu kelime grubunu, bağlaç öbeği başlığı altında değerlendirirken, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ bağlama grubu, Kaya BİLGEGİL, bağlaç grupları, Tahsin BANGUOĞLU ise bağlam öbekleri başlığı altında değerlendirir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bağlaçların grup yapma özelliğini kabul etmez ve kelime grupları arasında bu gruba yer vermez.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar bağlama grubundaki kelimeleri birleştirici rolü olan öge için de farklı terimler kullanırlar. Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bağlaç

terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN bağlama edatları, Kaya BİLGEGİL toplayıcı yön, Tahsin BANGUOĞLU bağlam terimini kullanır.

Tüm Türkologlar bağlama grubunun oluşması için bağlacın olması gerektiğini belirtirken, Ahmet TOPALOĞLU bağlaçsız birbirine bağlanmış olan aynı nitelikte iki veya daha çok kelimenin de öbek oluşturabileceğini belirtir.

Kaya BİLGEGİL'in, "*Hasan bakıp, çekildi.*" cümlesinde ilk fiilimsinin, daha sonraki fiile, "hemen ardından" anlamını katacak şekilde bağlantıyı sağlamasından dolayı, bağlaç grubu diye adlandırdığı bu grup, diğer Türkologlara göre bağlaç grubu değildir. "*Bakıp*" fiilimsisine kadar değerlendirildiğinde Ahmet TOPALOĞLU'na göre zarf-fiil öbeği Muharrem ERGİN' ne göre gerundium grubu, Leylâ KARAHAN'a göre zarf-fiil grubu, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'na göre ise zarf-fiil öbekleridir. Tahsin BANGUOĞLU ise bu türden cümleleri zarf öbeği başlığı altında inceler.

3.4. Sıfat Tamlaması Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **sıfat tamlamasını**, "Bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama" olarak tanımlar ve tamlayan (sıfat) ve tamlanandan (isim) oluşan sıfat tamlamasının tamlayan kısmına niteleyen, tamlanan kısmına nitelenen der. TOPALOĞLU bazı kitaplarda isim tamlamasının bir türü olarak gösterilen takısız tamlamanın sıfat tamlamasının bir çeşidi olduğunu belirtir ve sıfat tamlaması için şu örnekleri verir: "*Güzel çocuk*", "*hangi şarkı*" vb.(Topaloğlu, 1989: 128)

Muharrem ERGİN de Ahmet TOPALOĞLU gibi **sıfat tamlaması** başlığı altında, bu kelime grubunu, "Bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubu" olarak tanımlar ve sıfat tamlayanın yardımcı, isim tamlananın asıl unsur olduğunu belirtir ve şu örnekleri verir: "*Güzel yazı*", "*üç kişi*" vb. ERGİN sıfat tamlamasının bir isim grubu olduğunu belirtir.

Ayrıca ERGİN de Ahmet TOPALOĞLU gibi, takısız tamlama türünde bir sınıflama yapmayıp, bu yapıların sıfat tamlaması olduğu görüşündedir (Ergin, 2002: 380-381)

Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU ve Leylâ KARAHAN'da olduğu gibi **sıfat tamlaması** başlığı altında bu kelime grubunu, “Bir sıfat veya sıfat hükmündeki kelime grubuyla sınırlanan bir ismin teşkil ettiği kelime grubu” olarak tanımlar ve sıfat tamlamasında birinci kısma sıfat, ikinci kısma isme nitelenen dendiğini ifade eder ve örnekler verir: “*Mavi elbise*”, “*sarı saçlı çocuk*” vb (Bilgegil, 1984: 138-139).

BİLGEGİL; TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ gibi takısız tamlama türünde bir sınıflama yapmaz fakat bu Türkologlardan farklı olarak takısız tamlamayı sıfat tamlamasının bir türü değil, isim tamlamasının bir türü olarak kabul eder (Bilgegil, 1989: 116).

Tahsin BANGUOĞLU, sıfat tamlamasını, **sıfat takımı** başlığı altında, “Sıfatın hiçbir ek almaksızın vasıfladığı veya belirlediği adın önüne gelerek onunla bir takım teşkil etmesi” şeklinde tanımlar ve bir sıfat takımında birinci kelimeyi sıfat ya da vasıflayan, ikinci kelimeyi de vasıflanan olarak ifade eder ve şu örnekleri verir: “*Yanlı hesaplar*”, “*eski dostum*” vb (Banguoğlu, 2007: 342-345).

BANGUOĞLU da, takısız ad takımı türünde bir sınıflandırma yapmaz, bu yapıların sıfat takımı olduğu görüşünü TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile paylaşır.

Leylâ KARAHAN da Muharrem ERGİN ve Ahmet TOPALOĞLU'nda olduğu gibi **sıfat tamlaması** başlığı altında bu kelime grubunu, “Bir isim unsurunun, bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu” olarak tanımlar ve sıfatın tamlayan, ismin tamlanan unsur olduğunu ifade eder: “*Verimli topraklar*”, “*bütün insanlar*” vb.(Karahan, 1999: 18-21).

KARAHAN da takısız tamlamanın isim tamlaması değil, sıfat tamlaması olduğu görüşündedir. Nesnenin neden yapıldığını belirten “demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer” gibi tamlamaların isim tamlaması değil, sıfat tamlaması olduğunu, bu tamlamaları “demirden kapı, demirden yapılmış kapı, camdan bardak, camdan yapılmış bardak” şeklinde ve yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletilebileceğini söyleyerek ispatlar (Karahan, 1999: 21).

Zeynep KORKMAZ da, TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve KARAHAN gibi **sıfat tamlaması** başlığı altında, “Somut, soyut adları ve kavramları çeşitli yönleriyle nitelemek veya belirtmek maksadıyla ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturduğu söz grubu” olarak tanımlar ve bu dizilişte sıfatın tamlayan, sıfat tarafından nitelenen veya belirtilen adın tamlanan görevinde olduğunu belirtir ve şöyle örnekler verir: “*Tahir Ağa, bugüne kadar üç nesil yetiştirmişti.*”, “*Bu kötü günlerinde Gülsüm’e bir ana gibi bakıyordu.*” vb (Korkmaz, 2007b: 190).

KORKMAZ da; TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN gibi takısız ad takımı türünde bir sınıflandırma yapmaz, bu yapıların sıfat tamlaması olduğu görüşünü, adlar ile sıfatlar arasındaki birbirine geçiş özelliği dolayısıyla, adların başka bir adın önünde sıfat olarak kullanılabildiğini, yalnız sıfat görevi yüklenmiş adın tıpkı öteki sıfatlarda olduğu gibi, eklendiği ada özgü bir nitelik belirtmesi gerektiğini, “*bakır tencere*”, “*demir kapı*” vb. örnekleri vererek ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 335).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının genelinin sıfat tamlaması diye adlandırdığı kelime grubunu **birinci tür ismi birleşmeler** olarak adlandırır ve bu kelime grubunu “Temel tarafın –ı iyelik eki, bağımlı tarafın –ın ilgi hâli ekinin iştiraki olmadan kurulan bağımsız kelime grubu” olarak tanımlar ve “*demir kapı*”, “*tatlı incir*”, “*beşinci gün*”, “*bu kent*” ve “*yazılası kitap*” örneklerini verir.

Yukarıda görüldüğü gibi, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU da Türkiye Türkologlarından TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ gibi takısız tamlama türünde bir sınıflama yapmaz fakat verdiği örnekle takısız tamlamayı sıfat tamlaması, kendi kullandığı terimle birinci tür ismi birleşmeler başlığı altında değerlendirir.

MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının sıfat tamlamasına ilişkin ortaya koyduğu açıklamalara çeşitli eleştirilerde bulunur:

Türkiye Türkologlarının sıfat tamlamalarında, bağımlı taraftaki (tamlayan) kelime türünü her zaman sıfat olarak adlandırmalarını eleştirir ve bağımlı tarafın sıfatın dışında kelime türlerinden isim, sıfat, sayı, zamir ve sıfat-fiille, temel tarafının ise

isimlerle veya isimleşmiş kelimelerle de ifade edilebileceğini belirtir (Mehmedoğlu, 2001: 32-33).

Ayrıca, MEHMEDOĞLU sıfat tamlamasının tamlayan ve tamlanan taraflarının birlikte bir cümle ögesi gibi kabul edilmesinin sıfat tamlamasını birleşik kelimelerle karıştırmak demek olduğunu, hâlbuki birleşik kelimelerin sıfat ve isim tamlamalarının inkişafı neticesinde ortaya çıktığı ve sıfat tamlamalarını oluşturan kelimelerin her bir tarafının sözlük anlam bağımsızlığını sakladığı hâlde, birleşik kelimelerde bu özelliğin kaybolduğunu (Mehmedoğlu, 2006: 91) ve birbirine karıştırılmaması gerektiği meselesine de değinir.

Bundan dolayı, sözlük anlam bağımsızlığını koruyan sıfat tamlamasının her iki tarafının ayrı olarak soru talep ettiğini ve netice olarak cümle içerisinde ikinci taraf olan tamlananın cümlenin çeşitli ögesi, birinci taraf olan tamlayanın ise her zaman cümle ögesi gibi belirten görevini üstlendiğini; buna karşılık, birleşik kelimelerde tek bir vurgu olduğunu ve taraflar ayrıldığında hiçbir soru talep etmediğinden bir cümle ögesi gibi kalıplaştığı ifade eder.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU'nun sıfat tamlamasında üzerinde durduğu bir başka konu da, sıfat tamlamasını oluşturan tarafların, tamlayan ve tamlanan kelimelerin her birinin bağımsız vurguya sahip olması ve buna göre de sıfat tamlamasını oluşturan kelimelerin ayrı yazılmasıdır. MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından Muharrem ERĐN'in sıfat tamlamasında vurgunun grup üzerinde olduğunu söylemesine karşı çıkmıştır. MEHMEDOĞLU buna gerekçe olarak, sıfat tamlamalarını oluşturan kelimelerin her birinin sözlük anlam bağımsızlığını sakladığından ayrı ayrı vurguya sahip olmasını göstermiştir (Mehmedoğlu, 2006: 67).

Sıfat tamlaması ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık.

Tablo 11: Sıfat Tamlaması Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Sıfat Tamlaması	+	+	+		+	+		
Sıfat Takımı				+				
Birinci Tür İsmi Birleşme								+
Niteleyen	+							
Sıfat Tamlayan		+						
Tamlayan					+	+		+
Sıfat ya da Vasıflayan				+				
Sıfat			+					
Nitelenen	+							
İsim Tamlanan		+						
Tamlanan					+	+		+
Vasıflanan				+				
İsme Nitelenen			+					

Türkologların sıfat tamlaması ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle sıfat tamlaması ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların, sıfat tamlamasına olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde çeşitli açılardan farklılıklar gözlenir:

Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ sıfat tamlaması terimini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU sıfat takımı terimini kullanır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin

MEHMEDOĞLU ise Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu kelime grubunu birinci tür ismi birleşme olarak adlandırır.

Sıfat tamlamasının unsurları için kullanılan terimlere baktığımızda da Türkologların farklı terimleri tercih ettiklerini görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU, niteleyen ve nitelenen terimlerini kullanırken; Muharrem ERGİN sıfat tamlayan ve isim tamlanan; Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU tamlayan ve tamlanan; Tahsin BANGUOĞLU, sıfat ya da vasıflayan ve vasıflanan, Kaya BİLGEGİL ise sıfat ve isme nitelenen terimlerini kullanır.

Kaya BİLGEGİL; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'ndan farklı olarak takısız tamlamayı sıfat tamlamasının bir türü değil, isim tamlamasının bir türü olarak kabul eder.

Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, sıfat tamlamalarının tamlayanının sıfatın dışında, isim, sıfat, sayı, zamir ve sıfat-fille de ifade edilebileceğini belirten tek Türkologtur.

MEHMEDOĞLU, sıfat tamlamalarını ve birleşik kelimeleri birbirlerinden çeşitli açılardan ayırır:

Sıfat tamlamalarını oluşturan kelimelerin her bir tarafının sözlük anlam bağımsızlığını sakladığı hâlde, birleşik kelimelerde bu özelliğin kaybolduğunu; sıfat tamlamasının her iki tarafının ayrı olarak soru talep ettiğini, birleşik kelimelerde ise tarafların ayrıldığında hiçbir soru talep etmediğini; sıfat tamlamasını oluşturan tarafların her birinin bağımsız vurguya sahipken birleşik kelimelerde tek bir vurgu olduğunu belirtir.

3.5. Ad Tamlaması Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **isim tamlamasını**, “İki veya daha çok isimden kurulan tamlama” olarak tanımlar ve Türkçe’de tamlayan ve tamlanandan meydana gelen isim tamlamasının tamlayanının genellikle ilgi hâli ekli, bazen de eksiz olduğunu, tamlamanın ise daima iyelik eki aldığını ifade eder: “*Evin kapısı*”, “*İstanbul şehri*” vb.

TOPALOĞLU isim tamlamasının belirli ve belirsiz isim tamlaması olarak *iki* çeşidi olduğunu belirtir.(Topaloğlu, 1989: 92).

Belirli isim tamlamasını, “Tamlayanı ilgi hâli eki almış olan tamlama” olarak tanımlayıp, “*çocuğun oyuncağı*”, “*şarkının sözleri*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 36-37).

Belirsiz isim tamlamasını, “Tamlayanı ilgi hâli eki almamış olan tamlama” olarak tanımlar ve bu tamlamayı “*pencere camı*”, “*masa örtüsü*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 37-38).

Ayrıca, TOPALOĞLU isim tamlaması çeşitlerinden göstermediği, **zincirleme isim tamlamasını**, “Arka arkaya gelen birbirine bağlı iki veya daha çok isim tamlamasından meydana gelen tamlama takımı” olarak tanımlar ve “*Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti*”, “*oyun oynayan çocukların çıkarttığı gürültü*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 167).

Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU gibi **isim tamlamasını**, “İyelik grubunun her iki unsuru isim olan şekli” olarak tanımlar ve isim tamlamasının, belirli isim tamlaması ve belirsiz isim tamlaması gibi *iki* çeşidinin olduğunu ifade eder.

Belirli isim tamlamasını, “Tamlayanı ekli olan isim tamlaması” olarak tanımlar ve “*pencerenin camı*”, “*onun meyvesi*” vb. örnekler verir.(Ergin, 2002: 382-383).

Belirsiz isim tamlamasını, “Tamlayanı eksiz olan isim tamlaması” olarak ifade eder ve bu tamlamayı, “*İstanbul şehri*”, “*ordu kumandanı*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 381-384).

ERGİN, zincirleme isim tamlamasına yer vermez.

Kaya BİLGEGİL, **isim tamlamasını**, “Birden fazla ismin; iyelik, tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hasıl olan birleşik sözler” olarak tanımlar (Bilgegil, 1989: 116).

BİLGEGİL, isim tamlamalarını incelediğimiz Türkologlar arasında en ayrıntılı şekilde sınıflayan Türkologtur.

BİLGEGİL, isim tamlamalarını; unsurlarını teşkil eden isimlerin sayısına, terimlerin birbirine göre durumuna ve anlamlarına göre *üç* açıdan tasnif eder.

Unsurlarını teşkil eden isimlerin sayısına göre, basit isim tamlamaları ve zincirleme isim tamlamaları olmak üzere *ikiye* ayırır.

“**Basit isim tamlamaları**”nın, “İki isimden meydana geldiğini” belirten BİLGEGİL, “*Fikret’in kedisi*” örneğini verir (Bilgegil, 1989: 117).

“**Zincirleme isim tamlaması**”nda isim tamlamasının kendisinin bir belirten gibi sayılarak ardından birtakım belirtenlerin sıralandığını, “*defterinizin kapağının yaldızı*”, “*Fatma’nın köyünün yolunun tozu*” vb. örneklerle ortaya koyar (Bilgegil, 1989: 117).

Terimlerin birbirine göre durumuna göre, anlamca isim tamlaması ve lâfızca isim tamlaması olmak üzere *ikiye* ayırır.

Anlamca isim tamlaması için şu bilgileri verir: “Bir isim tamlamasını teşkil eden hadlerin ya ikisi de cins, görev itibariyle isim olur yahut biri diğerinin niteleyeni, öznesi bulunur. Nitekim Ahmet’in kelemi, çay bardağı, bahar çiçeği tamlamalarında, Ahmet, çay, bahar kelimeleri, kalem, bardak, çiçek kelimelerini niteleyici bir unsur veya bir cümle ögesi olarak tamamlamıyor. Böyle isim tamlamalarına, anlamca isim tamlaması denir.” (Bilgegil, 1989:117).

Lâfızca isim tamlaması için ise şunları söyler: “Halbuki, Abdullah yaramazı, Rıza keratası, Hasan çapkını, Fatma biçaresi, Ramazan haini, amonyak istihsali, mütalâa beyanı, muhabbet izharı tamlamalarında ilk terim, ikinci terimin nesnesi oluyor. Zira bunlar sıra ile, Abdullah denilen yaramaz, Rıza denilen kerata, Hasan denilen çapkın, Fatma denilen biçare, Ramazan denilen hain, amonyak istihsal etmek, mütelâa beyan etmek, muhabbet izhar etmek, anlamlarına gelmektedir. Bu çeşitten olan tamlamalara, lâfızca isim tamlaması denir.” (Bilgegil, 1989:117-118).

Anlamlarına göre isim tamlamalarını, belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere *ikiye* ayırır.

Belirtili isim tamlamasını, “Belirteni tanımlı olan isim tamlamaları” olarak tanımlar ve “*Trabzon’un yağmuru*”, “*Karadeniz’in fırtınası*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1989: 118).

Belirtisiz isim tamlamasını, “Belirteni belgisiz olan isim tamlamaları” olarak izah eder ve “*Fırat nehri*”, “*mektup zarfı*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1989: 118-120).

Tahsin BANGUOĞLU, isim tamlamasını, **ad takımı** başlığı altında, “Kimin veya kim hâlindeki bir ada iyelik eki almış bir adın gelmesiyle ortaya çıkan kelime öbeği” şeklinde tanımlar ve bu kelime grubunun belirli ad takımı, belirsiz ad takımı, zincirleme ad takımı olmak üzere üç çeşidinin olduğunu belirtir. Bu kelime grubuna “*Çorum’un leblebisi*”, “*ev bahçesi*”, “*mısır tarlasının sınırı*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 116-128).

Belirli ad takımı için, “Bir belirli ad takımında her iki kelimeye gelen ekler, katılma hâli ve iyelik ekleri ait olma anlatımında olup bu kavram tekrarlanmış olmaktadır. Gerçekten “*kuşun yuva*” şekli bu iki ad arasında ait olma anlatımını kurabilecekken katkı alanın, ikinci adın sonuna da öncülü katılan, birinci ad olan bir iyelik zamiri getiriyoruz. Türkçeye mahsus daha sıkı bir bağlantıya sahip ve çok yaygın bir belirtme öbeği olan bu ad takımı kalıbını Batı dillerinden tarifler ve terimler tam karşılamaz, tamlama, tamlayan, tamlanan gibi.” açıklamasını yaptıktan sonra, “*geminin direği*”, “*Ömer’in tabancası*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 332-333).

Belirsiz ad takımı için, “Kim hâlinde bir katılan ad ile iyelik eki getirilmiş bir katkı alan addan oluşmuş ad takımına belirsiz ad takımı adını veriyoruz.” ifadesini kullanan BANGUOĞLU, “*ev bahçesi*”, “*çocuk çorabı*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 334).

Zincirleme ad takımında, “Kimin hâlinde olanların yeniden “Nesi?” sorusunu açmasıyla ve bir sahip olunanı, tabi olanı, kapsananı gerektirdiğinde, bunun cevabını katılanı bir ad takımı olan üç hadli ad takımlarının verdiği, “*Hasan’ın kaynının amcası*”, “*mısır tarlasının sınırı*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 338-339).

Leylâ KARAHAN da Muharrem ERGİN ve Ahmet TOPALOĞLU’nda olduğu gibi, **isim tamlaması** başlığı altında bu kelime grubunu “Bir isim unsurunun, iyelik sistemi içinde bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve belirli isim tamlaması ve belirsiz isim tamlaması olarak bu tamlamayı *ikiye* ayırır. ERGİN gibi çeşitleri aynı şekilde isimlendiren KARAHAN bu kelime grubunu, “*köy yolu*”, “*ovanın yeşili*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 13-17).

Belirli isim tamlamasını, “Birinci unsur ilgi eki taşıyan isim tamlaması” olarak tanımlar ve bu tamlamayı “*çiçeğin kokusu*”, “*kuşun sesi*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Karahan, 1999: 14).

Belirsiz isim tamlamasını, “Birinci unsurunda ilgi eki bulunmayan isim tamlaması” olarak tanımlar ve bu tamlamayı, “*çoban çeşmesi*”, “*hayâl iklimleri*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 14).

Zeynep KORKMAZ **ad tamlaması** başlığı altında, “İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşan tamlama” olarak tanımlar ve ad tamlamasını, belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve zincirleme ad tamlaması olmak üzere *üçe* ayırır. KORKMAZ bu çeşitleri, “*çocuğun oyuncağı*”, “*çocuk oyuncağı*”, “*Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007b: 10).

Belirli ad tamlamasının, “İlgi durumu eki almış tamlayan görevindeki bir adın, iyelik eki almış tamlanan görevindeki bir adla tek bir kavrama karşılık olacak şekilde birleşmesi ile kurulduğunu, “*kapının kolu*”, “*annenin işi*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 10).

Belirsiz ad tamlamasının, “Tamlayanı ilgi durumu eki almadan kurulmuş olan tamlamaların belirsiz bir ad veya belirsiz bir kavramı gösterdiği için bu adla adlandırıldığını, “*ana sütü*”, “*kapı kolu*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Korkmaz, 2007b: 10).

Zincirleme ad tamlamasının, “Her iki türde de ikiden fazla adın birleştirilmesi ile oluşturulan tamlamalar olduğunu, “*şairin anlatımının canlılığı*”, “*hikâyenin özelliklerinin belirtilmesi*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 10).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise Türkiye Türkologlarının isim tamlamaları başlığı altında değerlendirdiği tamlamaları ismi birleşmeler başlığı altında, ikinci tür ismi birleşmeler ve üçüncü tür ismi birleşmeler olarak *ikiye* ayırır.

MEHMEDOĞLU, **ikinci tür ismi birleşmeleri**, “Temel tarafı –I iyelik eki kabul eden, bağımlı tarafın –In ilgi hâli ekini kabul etmeyen bağımsız kelime grubu” olarak tanımlar ve bunu “*ırmak taşı*”, “*kitap cildi*”, “*demir yolu*”, “*Aydın üzümü*”, “*yatak odası*”, “*Van kedisi*”, “*Türk ordusu*” ve “*ceylan sürüsü*” vb. örneklerle ifade eder. MEHMEDOĞLU, ikinci tür ismi birleşmeleri oluşturan kelimeler arasında yönetme alâkası olduğunu ve yönetme alâkasının kendini iyelik eki aracılığıyla gösterdiğini ve yanaşma alâkasının birinci tarafın ikinci tarafa yanaşmasıyla meydana çıktığını belirtir. Ayrıca MEHMEDOĞLU bu birleşmelerde temel tarafta (*dünya gençleri, çalgı aletleri ve bahçe kapıları*) ve bağımlı tarafta (*yazarlar birliği, halklar dostluğu, iller bankası*) çoğul ekinin kullanıldığını ve bu birleşmelerin tarafları arasına hiçbir kelime girmediğini, birleşmelerin taraflarının cümlede birbirlerinden ayrılmadığını ve ikisinin birlikte cümlenin bir birleşik ögesi olduğunu “*Okul müdürü geldi.*”, “*Komşum okul müdürüdür.*” örneklerinde “*okul müdürü*”nün birleşik özne, “*okul müdürüdür*”ünün ise birleşik yüklem olduğunu söyleyerek pekiştirir (Mehmedoğlu, 2001: 36-37).

MEHMEDOĞLU, **üçüncü tür ismi birleşmeleri**, “Temel tarafın –ı iyelik eki, bağımlı tarafın –ın ilgi hâli eki kabul eden bağımsız kelime grubu” olarak tanımlar ve üçüncü tür ismi birleşmeleri oluşturan kelimeler arasında uyumluluk, yönetme alâkaları olduğunu, bunun da iyelik eki ve ilgi hâli ekleri aracılığıyla meydana çıktığını belirtir.

MEHMEDOĞLU, üçüncü tür ismi birleşmelerin taraflarının bütün temel kelime türleri ile ifade olunduğunu ve üçüncü tür ismi birleşmelerin taraflarının hem teklik, hem de çoğul eklerini kabul ettiğini, tarafların her zaman cümlenin bir birleşik ögesi olduğunu ve taraflar arasında istenilen kadar kelime kullanılabildiğini ifade eder (Mehmedoğlu, 2001: 40-42).

İsim tamlaması ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloşturdık.

Tablo 12: Ad Tamlaması Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M	A.M
İsim Tamlaması	+	+	+		+			
Ad Takımı				+				
Ad Tamlaması						+		
İsmi Birleşmeler								+
Belirli İsim Tamlaması	+	+			+			
Belirtili İsim Tamlaması			+					
Belirli Ad Takımı				+				
Belirli Ad Tamlaması						+		
İkinci Tür İsmi Birleşmeler								+
Belirsiz İsim Tamlaması	+	+			+			
Belirtisiz İsim Tamlaması			+					
Belirsiz Ad Takımı				+				
Belirsiz Ad Tamlaması						+		
Üçüncü Tür İsmi Birleşmeler								+
Basit İsim Tamlamaları			+					
Anlamca İsim Tamlaması			+					
Lâfizca İsim Tamlaması			+					
Zincirleme İsim Tamlaması	+		+					
Zincirleme Ad Takımı				+				
Zincirleme Ad Tamlaması								+

Türkologların isim tamlaması ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle isim tamlaması ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

İsim tamlaması ve çeşitleri için Türkologların bakış açılarını değerlendirdiğimizde kullanılan terim, zincirleme isim tamlamasının isim tamlamasına dâhil edilip edilmeme vb. noktalarda birbirlerinden farklı görüşler içerisinde olduğunu gördük.

Bu kelime grubunu Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN isim tamlaması başlığı altında değerlendirirken, Tahsin BANGUOĞLU ad takımı, Zeynep KORKMAZ ise ad tamlaması, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise ismi birleşmeler başlığı altında değerlendirir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN isim tamlamasının çeşitlerini belirli ve belirsiz isim tamlaması olarak *ikiye* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, unsurlarını teşkil eden isimlerin sayısına göre, basit isim tamlamaları ve zincirleme isim tamlamaları; terimlerin birbirine göre durumuna göre, anlamca isim tamlaması ve lâfızca isim tamlaması; anlamlarına göre, belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere *ikiye* ayırır. Tahsin BANGUOĞLU belirli ad takımı, belirsiz ad takımı ve zincirleme ad takımı olarak *üç* ayırırken; Zeynep KORKMAZ belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve zincirleme ad tamlaması olarak *üç*, Alâeddin MEHMEDOĞLU ise ikinci tür ismi birleşmeler ve üçüncü tür ismi birleşmeler olarak *ikiye* ayırmaktadır.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU zincirleme isim tamlamasını, isim tamlaması çeşitlerine dâhil etmeden *ikiye* ayırırken; Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ isim tamlamasına zincirleme isim tamlamasını dâhil ederek, isim tamlamasını *üç* ayırırlar.

Kaya BİLGEGİL ise diğer Türkiye Türkologlarından farklı bir tasnif yapmış; zincirleme, belirtili ve belirtisiz isim tamlamasını isim tamlamasına dâhil etse de, bu tamlamaları farklı alt başlıklar altında incelemiştir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN isim tamlamasının çeşitlerinden biri olan belirli isim tamlaması terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL belirtili isim tamlaması, Tahsin BANGUOĞLU belirli ad takımı, Zeynep KORKMAZ belirli ad tamlaması, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise ikinci tür ismi birleşmeler terimini kullanır.

Yine Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN isim tamlamasının çeşitlerinden biri için belirsiz isim tamlaması terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL belirtisiz isim tamlaması, Tahsin BANGUOĞLU belirsiz ad takımı, Zeynep KORKMAZ belirsiz ad tamlaması, Alâeddin MEHMEDOĞLU ise üçüncü tür ismi birleşmeler terimini kullanır.

Türkologların arasında isim tamlamasını en ayrıntılı şekilde tasnif eden Kaya BİLGEGİL olup, onun isim tamlaması çeşitlerinden gösterdiği basit isim tamlamaları, anlamca isim tamlaması ve lâfızca isim tamlaması terimlerine diğer Türkologlar yer vermez.

3.6. Birleşik Ad Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **birleşik ismi**, “Bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden çok ismin genellikle kalıplaşarak meydana getirdiği öbek” olarak tanımlar ve “*ayakkabı*”, “*hanımeli*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 43).

Muharrem ERGİN, **birleşik ismi**, “Bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlar ve Türkçedeki birleşik isimlerin sadece özel isimleri kapsadığını belirterek, Türkçede cins isimlerinden birleşik kelime yapılamayacağını savunur. Ayrıca birleşik isimlerle, birleşik kelimenin karıştırılmaması konusunda da uyarır ve bunu “*Afyon Karahisar*”, “*Mehmet Kaplan*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 385).

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU birleşik ismi kelime gruplarına dâhil etmemiştir.

BİLGEGİL, isimler bölümünde incelediği bileşik isimlere, “*sivrisinek*”, “*kadınbudu*” vb. örnekleri vererek cins isimlerden de birleşik isim yapılabileceğini savunur.(Bilgegil, 1984: 172).

BANGUOĞLU da, birleşik isimleri isimler bölümünde inceleyerek, örnek verdiği “yüzbaşı”, “dışbudak” vb. kelimelerle, cins isimlerden birleşik isim yapılabileceğini BİLGEGİL gibi savunur.(Banguoğlu, 2007: 151).

Leylâ KARAHAN, **birleşik ismi**, “Bir nesnenin özel adı olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve dipnotunda Muharrem ERGİN’in düşüncesini paylaşır. Birleşik ismi “*Yahya Kemal Beyatlı*”, “*Yavuz Sultan Selim*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 32-33).

Zeynep KORKMAZ, **birleşik adı**, “En az iki kelimededen oluşan ve bu kelimelerin kendi kavramları dışında yeni bir kavramı karşılamak üzere, birleşik kelime kalıbına göre bir araya gelerek meydana getirdikleri ad” olarak tanımlar ve “*aslanağzı*”, “*hanımeli*” vb. örnekler verir.

Ayrıca KORKMAZ iki veya daha fazla şahıs adından oluşan özel adların da birleşik ad grubunda yer aldığını belirtir ve “*Recaizade Mahmut Ekrem*”, “*Ahmet Caferoğlu*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 45).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesinde kelime gruplarının ölçüsünün çok geniş belirlendiğini, bunun sonucunda da asıl kelime gruplarının gölgede kaldığını, sunî, yapma kelime grupları ile birleşik isim ve birleşik kelimelerin birbirine karıştırıldığını ifade eder.

Alâeddin MEHMEDOĞLU, Muharrem ERGİN’in kelime grubu tanımında yer alan “...tek kelimenin karşıladığı nesnelere ve hareketlerden daha geniş nesnelere ve hareketleri karşılamak için kelimedenden daha geniş dil birlikleri olan kelime gruplarına başvurulur.” ifadesine atıfta bulunarak, tek kelimedenden daha geniş dil birliklerini önce birleşik isim veya birleşik kelimelerin yerine getirdiğini ve “*Ahmet Bey geldi*”, “*Hasan Efendi herkesi tebrik etti*”, “*Fatma nine misafirleri uğurladı.*” örneklerinde “*Ahmet Bey*”, “*Hasan Efendi*”, “*Fatma nine*” ifadelerinin birleşik isimlerle ifade olduğunu ve bu birleşik isimleri, unvan grubu adı ile sunmanın hiçbir bilimsel dayanağı olmadığını belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 132-133).

Birleşik isim ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloşturdık:

Tablo 13: Birleşik Ad Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M	A.M
Birleşik İsim	+	+			+			+
Birleşik Ad				+		+		+
Bileşik İsim			+					

Türkologların birleşik isim ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle birleşik isim ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların birleşik isme olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, birleşik isim için kullanılan terimlerde ve birleşik isimleri oluşturan isimlerin cins isim mi özel isim mi olması gerektiği noktasında birbirinden farklı görüşler içerisindedirler.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN birleşik isim, Zeynep KORKMAZ ve Tahsin BANGUOĞLU birleşik ad, Kaya BİLGEGİL bileşik isim, Alâeddin MEHMEDOĞLU ise hem birleşik isim hem de birleşik ad terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların birleşik isim örneklerine baktığımızda Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU birleşik isim başlığı altında, cins isimlerden oluşmuş örnekleri verirken; Muharrem ERGİN, birleşik isimlerin yalnız özel isimlerden oluştuğunu ve bunların da bazı yer adları ile ikili üçlü şahıs adları olduğunu, birleşik kelimelerin ise yalnızca cins isimlerden oluştuğunu ifade eder. Leylâ KARAHAN da birleşik isimler konusunda Muharrem ERGİN'in düşüncesini paylaşmaktadır. Zeynep KORKMAZ'ın verdiği örneklere bakılarak hem cins isimlerden hem de özel isimlerden oluşmuş isimleri birleşik isim kabul ettikleri görülür. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu konuda Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN'la aynı görüştedir. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise birleşik isimlerin asıl kelime gruplarından sayılması gerektiğini, birleşik isim ve unvan grubu diye *iki* ayrı kelime grubu oluşturmak yerine, Türkiye Türkologlarının unvan grubu diye oluşturduğu kelime gruplarının birleşik isim sayılması gerektiğini ve unvan grubu oluşturmanın hiçbir bilimsel dayanağı olmadığını

savunur. MEHMEDOĞLU birleşik adların, kelime türlerinden ad konusu içerisinde verilmesi gerektiğini de savunur.

3.7. Birleşik Fiil Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **birleşik fiili**, “Bir yardımcı fiilin bir isme veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen öbek” şeklinde tanımlar ve “*adam etmek*”, “*reddetmek*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 42-43). Birleşik fiile (**a.** Yaklaşma fiili, **b.** Yeterlik fiili, **c.** Süreklilik fiili, **d.** Tezlik fiili) doğrudan değinir.

Yaklaşma fiilini, “-A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra yazmak yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil” olarak tanımlar ve “*düşeyazmak*”, “*öleyazmak*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 156).

Yeterlik fiilini, “-(y)A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra bilmek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle, olumsuzu ise ekleşmiş –AmA- ekiyle oluşturulan ve gücü yetme kavramı taşıyan birleşik fiil” olarak tanımlar ve “*bilebilmek*”, “*düşünebilmek*” vb. örnekler verir.(Topaloğlu, 1989: 161-162).

Süreklilik fiilini, “-A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra durmak, kalmak, görmek, gelmek yarı yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil” olarak tanımlar ve “*yapadurmak*”, “*kalakalmak*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 133).

Tezlik fiilini, “-(y)I ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan ve çabukluk, kolaylık ifade eden birleşik fiil” olarak tanımlar ve “*bitirivermek*”, “*söyleyivermek*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 143).

Muharrem ERGİN, **birleşik fiili**, “Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve birleşik fiilleri, **a.** İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (*yok et*, *alay et*), **b.** Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (*gelebil-*, *aliver-* vb) olmak üzere *ikiye* ayırır (Ergin, 2002: 386-389).

İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiilleri, “Et-, -ol, -eyle-, bulun-, yap- fiilleri” olarak tanımlar ve “*yok et-*”, “*alay et-*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 386-387).

Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiilleri, “Bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-fiilleri” olarak tanımlar ve bunlardan bil’ in fonksiyonunun iktidar; ver-’inkinin kolaylık, çabukluk ve birden birelik; gel-, gör-, dur-, kal- ve koy-’inkinin deneme, devamlılık ve süre; yaz-‘inkinin ise yaklaşma olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 387-388).

Kaya BİLGEGİL, birleşik fiili kelime grupları arasında göstermemiş, yapı bakımından fiiller bölümünde incelemiştir (Bilgegil, 1984: 280).

BİLGEGİL, bileşik fiilleri, **a.** Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller, **b.** İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller (**1.** Yeterlik fiili, **2.** Tezlik fiili, **3.** Sürerlik fiili, **4.** Yaklaşma fiili) **c.** Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller olmak üzere *üç* ayırır.(Bilgegil, 1989: 280-282).

Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiillerin, “Etmek, eylemek, kılmak, buyurmak, olmak yardımcı fiillerinin Türkçe isimler, sıfatlar, sıfat-fiiller, mastarlar, Arapça ve Farsça mastar ve hâsıl-ı mastarlardan sonra gelmesiyle oluştuğunu”, “*Temenni ediyor.*”, “*Niyaz eyledi.*” vb. örnekler vererek ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 280). **İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiillerin**, “İkincisi, birincisinin anlamını değiştirmek üzere, iki fiilin bir araya gelerek oluşmasıyla ortaya çıktığını ifade eder.(Bilgegil, 1984: 280).

Yeterlik fiilini, “Öznenin eylemdeki gücünü ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve bunların imkân ve ihtimal fikri taşıdığını, anlamı değiştirilecek fiilin istek kipinin üçüncü tekil şahsından sonra bil- getirmek suretiyle teşkil olunduğunu, “*Söyleyebildim.*”, “*Yazabilecek.*” vb. örnekler vererek ortaya koyar. Olumsuzuna örnek olarak ise “*Yazamadı.*” “*Söyleyemiyor.*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 280-281).

Tezlik fiilini, “Eylemin, sür’atle veya ânî olarak vukuunu ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve bunların, fiilin köküne ı, i, u, ü seslerinden uygun olanını kattıktan sonra ver fiilini getirmekle oluştuğunu “*Geliverdi*”, “*Yazıverdiniz.*” vb. örneklerle ortaya koyarken, olumsuzuna “*Yazıvermedi.*”, “*Gelivermese.*” vb. örneklerini verir (Bilgegil, 1984: 281).

Sürerlik fiilini, “Eylemin devamını ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve istek kipi üçüncü tekil şahsından sonra “*git-, gel-, dur-, kal-, gör-*” fiillerinden birini getirerek oluştuğunu ifade eder (Bilgegil, 1984: 281).

Yaklaşma fiilini, “İlk fiildeki eylemin vukuu için az kaldığını ifade eden birleşik fiiller” olarak tanımlar ve anlamı değişikliğe uğrayacak fiilin istek kipi geniş zamanı üçüncü tekil şahsından sonra “*yaz*” getirmek suretiyle oluştuğunu “*Düşe yazdı.*”, “*Ağlıya yazdı.*” vb. örneklerle ifade eder.

Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiilleri, “Bazen fiil bazen her ikisi birlikte kendi anlamları dışında kullanılmak üzere, isim soyundan bir kelime ile bir fiilin teşkil ettiği birleşik kelimeler” olarak tanımlar ve “*Hasta düştü.*”, “*Eziyet çekti.*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 282). Tahsin BANGUOĞLU da Kaya BİLGEGİL gibi, birleşik fiili kelime grupları arasında göstermeyip, kelime türlerinden fiil başlığı altında, tasvir fiilleri adıyla inceler.

Anlatımlarına göre tasvir fiillerini, yeterlik fiilleri, ivedilik fiilleri, süreklilik fiilleri ve yaklaşık fiiller ve yarı tasvir fiilleri olmak üzere *beşe* ayırır (Banguoğlu, 2007: 488).

Tasvir fiillerini, “-E ve -i zarffiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanları” olarak tanımlar ve bunların zarffiil halindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ettiğinden dolayı tasvir fiilleri adını aldığını belirtir (Banguoğlu, 2007: 488).

Yeterlik fiillerini, “-E zarffiilleri üzerine bilmek yardımcısı getirilmek suretiyle yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*görebilmek*”, “*atlayabilmek*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 489-490).

İvedilik fiillerini, “-İ zarffiilleri üzerine vermek yardımcısı getirilerek yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*alıvermek*”, “*çekivermek*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 490-491).

Süreklilik fiillerini, “-E zarffiilleri üzerine durmak, kalmak, görmek, gelmek yardımcı fiilleri getirilerek yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*yürüydürmek*”, “*bakakalmak*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 491-492).

Yaklaşık fiilleri, “E zarffiilleri üzerine yazmak yardımcıısı getirilerek yapılan fiiller” olarak tanımlar ve “*düşeyazmak*”, “*öleyazmak*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 492-493).

Yarı tasvir fiillerini, “-İp zarffiilleri ile yapılmış koşma takım kalıbında gelişmiş bulunan fiiller” olarak tanımlar (Banguoğlu, 2007: 493-494). Leylâ KARAHAN ise Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN gibi **birleşik fiili**, kelime grupları arasında, “Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve **a.** Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **b.** Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **c.** Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olmak üzere *üç*e ayırır (Karahan, 1999: 36-39).

Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller için, “İsim unsurunun başta, yardımcı fiilin sonda bulunduğunu ve yardımcı fiilin anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirdiğini” belirtir ve “*Kar, geceden beri devam ediyordu.*” “*Paşanın sesini duymaz oldum.*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 36-37).

Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller için, “Ana fiil unsurunun başta bulunduğunu ve anlamı üzerinde bulunduran bu unsurun –a/-e/-ı/-i/-u/-ü/-ıp/-ip/-up/üp zarf fiil eklerinden birini taşıdığını ve bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz- yardımcı fiillerinin asıl fiile yeterlik, ihtimal, devamlılık, yaklaşıma vb. anlamları kazandırdığını”, “*Gün doğmayabilir bir daha.*”, “*Yemyeşil oluvermiş ağaçlar.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Karahan, 1999: 37-39).

Anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin, “Bir isim ve bir fiil unsurundan meydana geldiğini, ismin başta, fiil unsurunun sonda bulunduğunu, unsurların biri veya hepsinin kendi sözlük anlamları dışında kullanıldığını ve bir kısmının deyimleştiğini”, “*Ölüm kol gezer her yerde.*”, “*Bu dağlara gönül verdik Köroğlu.*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 39).

Zeynep KORKMAZ ise, TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN gibi birleşik fiilleri kelime gruplarından sayar ve **birleşik fiilleri**, “Bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri” olarak tanımlar ve birleşik fiilleri, esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım

işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller, esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller, olmak üzere *ikiye* ayırır (Korkmaz, 2007a: 791).

Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiilleri, **a.** Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller; **b.** Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller: **1.** Öncelik fiilleri, **2.** Alışkanlık fiilleri ve **3.** Niyet fiilleri, **c.** Bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller: (Tasvir fiilleri) **1.** Yeterlik fiilleri, **2.** Tezlik fiilleri, **3.** Süreklilik fiilleri, **4.** Yaklaşma fiilleri, **5.** Uzaklaşma fiilleri) olmak üzere *üç*e ayırır.

Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiilleri, “Bir ad veya sıfat ile et-, eyle-, yap-, kıl-, ol- ve bulun- yardımcı fiillerinin birleşmesinden oluşan fiiller” olarak tanımlar ve bu fiillere “*Siz kimsiniz, çabuk cevap verin; ateş ediyorum.*”, “*Ümitlerimin hepsini bir anda kaybettim ve düşünceye daldım.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 792-800).

Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiilleri, “Fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin, ol- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşan fiiller” olarak tanımlar ve öncelik fiilleri, alışkanlık fiilleri ve niyet fiilleri olmak üzere *üç*e ayrıldığını ifade eder (Korkmaz, 2007a: 801-811).

Öncelik fiillerini, “Geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu veya olumsuz biçimleri ile kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösteren fiil” olarak tanımlar ve bu fiilleri, “*Bu mühim havadisi böylece herkes duymuş olurdu.*”, “*Söğütlü kadınlar unutmuş olacaklar adınızı.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 801-803).

Alışkanlık fiillerini, “Fiil kök ve gövdelerine geniş zaman sıfat-fiili ve ol- yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulan birleşikler, bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecekte alışkanlık hâlinde sürdüğünü ve süreceğini gösteren fiil” olarak tanımlar ve “*Ses uzaklaştı, işitilmez oldu.*”, “*Zil vurmaktan parmaklarım tutmaz oldu.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 803-806).

Niyet fiillerini, “Ol- yardımcı fiilinin –AcAk, -IcI, -AsI, -(I)-msAr sıfat-fiilleri ile oluşturduğu, oluş ve kılışın teşebbüs ve niyet halinde olduğunu gösteren birleşik

fiiller” olarak tanımlar ve “*Evinizi satacak olsaydınız iyi alıcı bulunurdu.*”, “*Ne yaptıklarını öğrenecek olalım, hemen tedbirlerini alır ve engellerler.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 806-808).

Tasvir fiillerini, “İki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşikler” olarak tanımlar.(Korkmaz, 2007a: 811).

Yeterlik fiillerini, “Bir esas fiilin –(y)-A zarf-fiil biçimi üzerine bil- yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulan tasvir fiiller” olarak tanımlar ve “*Sana karşı her alçalmayı göze alabilirim.*”, “*Bütün hayatımı buna hasredebilirim.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 812-818).

Tezlik fiillerini: “-(y)-I / -(y)-U zarf-fiil eki almış bir esas fiilin ver- yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşan tasvir fiil” olarak tanımlar ve “*Bende bu genç kıızı gönderiverdim.*”, “*Masanın arkasındaki kabak kafalı adam küçülüverdi.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 818-819).

Süreklilik fiillerini, “Esas fiilin –(y)-A, -(y)-I veya –(y)-Ip zarf-fiil biçimleri üzerine dur-, gel-, kal-, gör-, koy- yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulan tasvir fiiller” olarak tanımlar ve bu fiilleri, “*Sen burada bekleyedur, ben karşıdan bir gazete alayım.*”, “*Bütün gece sağ tarafım hep zonkladı durdu.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 820-830).

Yaklaşma fiillerini, “Esas fiilin –A zarf fiil biçimi üzerine yaz- tasvir fiilinin getirilmesi ile oluşan tasvir fiiller” olarak tanımlar ve “*Sıcaktan ve susuzluktan bayılayazdı.*”, “*Kızcağız üzüntüsünden ağlayayazdı.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 831).

Uzaklaşma fiillerini, “Git- yardımcı fiili ile kurulan, esas fiildeki bir oluş ve kılışın uzaklaştığını gösteren tasvir fiilleri” olarak tanımlar ve “*Ben böyle düşünürken dalıp gitmişim.*” “*İşte bu yol, kıvrımlarda uzar gider.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 831-834).

Bu fiil çeşitlerinin dışında, belirleyici birleşik fiiller, ikili birleşik fiiller ve anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller olmak üzere fiilin başka çeşitlerini de sayar.

Belirleyici birleşik fiiller (Belirleyici tasvir fiilleri) için, “Asıl anlamın birinci fiilde değil, ikinci fiilde olduğu ve birinci fiilin ikinci fiilin anlamını belirleyen zarf görevinde olduğunu” söyler. Dipnotunda bu gruba giren birleşiklerde, Tahsin BANGUOĞLU’nun kullandığı yarı tasvir fiilleri terimine atıfta bulunarak, yarı tasvir niteliğinde bir oluş ve kılışın bulunmadığını, birleşikteki birinci fiilin, ikinci fiildeki oluş ve kılışı belirleyici bir zarf görevi yüklendiğini dikkate alarak, belirleyici tasvir fiilleri terimini kullandığını ifade eder.

İkili birleşik fiillerin, “İki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip anlamca kaynaşmasından oluştuğunu” söyler ve bu fiilleri, “*Türk Konsolosluğuna da gidip gelmeleri olmuş.*”, “*Eğer beni burada barındırmazlarsa çıkar giderim, dedi.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007a: 835-837).

Anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiillerin, “Şekilce bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzediklerini ancak, onlardan ayrılan yönleri olduğunu” belirtir ve “*Ne imiş karınları acıkmış.*”, “*Giray’ın uykusu iyice kaçmıştı.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 837-858).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan, Mehman MUSAOĞLU, Türkçe fiillerin bilişsel-retrospektif (geçmişe, şimdiye ve geleceğe göre) betimlenmesine göre, Türkçede birleşik fiiller ve deyimlerini, **a.** Türkçe fiillerin birleşikleşmesi, **b.** Türkçe fiillerin deyimleşmesi olarak tasnif ederken;(Musaoğlu, 2002: 300-305). Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise birleşik fiile değinmez.

Birleşik fiil ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloşturdık:

Tablo 14: Birleşik Fiil Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M
Birleşik Fiil	+	+		+	+	+	+	+
Bileşik Fiil			+					
Belirleyici Birleşik Fiiller						+		
Tasvir Fiilleri				+		+		
Yarı Yardımcı Fiil	+							
Belirleyici Tasvir Fiilleri						+		
Yarı Tasviri Fiil				+				
Yardımcı Fiil	+					+		
Yaklaşma Fiili	+		+			+		
Yaklaşık Fiil				+				
Süreklilik Fiili	+					+		
Sürerlik Fiili			+					
Sürek Fiilleri				+				
Tezlik Fiili	+		+			+		
İvedilik Fiili				+				
Yeterlik Fiili	+		+	+		+		
Uzaklaşma Fiili						+		
Öncelik Fiilleri				+		+		
Niyet Fiilleri				+		+		
Başlama Fiilleri				+				

Tablo 14' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M
Alışkanlık Fiilleri						+		
Bitmiş Fiil				+				
Nihâi Fiil Olarak Fiil								
İsimle Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller		+						
Bir İsim Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller					+			
Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller						+		
İsim+Fiil Şeklinde Olanlar								
Yardımcı Fiiller ve Onlarla Teşkil Olunan Bileşik Fiiller			+					
Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiil		+						
İki Fiilin Birleşmesiyle Teşkil Olunan Bileşik Fiiller			+					
Bir Fiil Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller					+			
Fiil+Fiil Şeklinde Olanlar								
Kaynaşma Yoluyla Teşkil Edilen Bileşik Fiiller			+					
Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller					+			
Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller						+		

Türkologların birleşik fiil ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle birleşik fiil ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarının birleşik fiile karşı yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde sorunun, birleşik fiil çeşitlerinin kaçta ayrıldığı, bu çeşitler için kullanılan terimler ve birleşik fiilin kelime grupları arasında sayılıp sayılmaması noktasında olduğunu görürüz.

Birleşik fiili, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kelime gruplarından sayarken; Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU birleşik fiili kelime gruplarından saymaz ve kelime türleri başlığı altında değerlendirir.

Ahmet TOPALOĞLU, birleşik fiili, **a.** Yaklaşma fiili, **b.** Yeterlik fiili, **c.** Süreklilik fiili, **d.** Tezlik fiili olarak *dörde* ayırırken; Muharrem ERGİN **a.** İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, **b.** Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller olmak üzere *ikiye*; Kaya BİLGEGİL bileşik fiilleri, **a.** Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller, **b.** İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller (**1.** Yeterlik fiili, **2.** Tezlik fiili, **3.** Süreklilik fiili, **4.** Yaklaşma fiili) **c.** Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller olmak üzere *üçte*; Tahsin BANGUOĞLU, tasvir fiillerini, yeterlik fiilleri, ivedilik fiilleri, süreklilik fiilleri ve yaklaşık fiiller ve yarı tasvir fiilleri olmak üzere *dörde*; Leylâ KARAHAN **a.** Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **b.** Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, **c.** Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olmak üzere *üçte*; Zeynep KORKMAZ ise birleşik fiilleri, esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller, esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiilleri, **a.** Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, **b.** Bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller (**1.** Öncelik fiilleri, **2.** Alışkanlık fiilleri ve **3.** Niyet fiilleri) **c.** Bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller, **1.** Yeterlik fiilleri, **2.** Tezlik fiilleri, **3.** Süreklilik fiilleri, **4.** Yaklaşma fiilleri, **5.** Uzaklaşma fiilleri olmak üzere *üçte* ayırırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan, Mehman MUSAOĞLU, Türkçede birleşik fiiller

ve deyimlerini, **a.** Türkçe Fiillerin Birleşikleşmesi, **b.** Türkçe Fiillerin deyimleşmesi olarak *ikiye* ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ yaklaşma fiili terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU yaklaşık fiil terimini kullanır. Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN da fiilin fonksiyonunun yaklaşma olduğunu söyler.

Yeterlik fiili terimini, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, ve Zeynep KORKMAZ kullanırken; Muharrem ERGİN fiilin fonksiyonunu ortaya koyarken iktidar terimini kullanır. Leylâ KARAHAN da fiilin fonksiyonunu ifade ederken yeterlik terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ süreklilik fiili terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL sürerlik fiili, Tahsin BANGUOĞLU ise süreklilik fiilleri terimini kullanır. Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN ise, fiilin fonksiyonu için devamlılık terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ tezlik fiili terimini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU ivedilik fiili terimini kullanır. Muharrem ERGİN fiilin fonksiyonu için kolaylık, çabukluk ve birden birelik terimlerini kullanırken, Leylâ KARAHAN tezlik terimini kullanır.

Zeynep KORKMAZ; Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN'dan farklı olarak dört tasvirî fiilin yanına uzaklaşma fiilini de ekler.

Zeynep KORKMAZ, belirleyici birleşik fiiller (belirleyici tasvir fiilleri) terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU, yarı tasvir fiilleri terimini kullanır. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ise bu fiil türüne yer vermezler.

Zeynep KORKMAZ anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller terimini kullanırken; Kaya BİLGEGİL kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller terimini kullanır. Tahsin BANGUOĞLU bu konuyu birleşik fiiller başlığı altında değerlendirirken, Leylâ KARAHAN, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller başlığı altında bu fiilleri değerlendirir. Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN ise bu fiil türüne yer vermez.

Muharrem ERGİN, isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller; Kaya BİLGEGİL, yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller; Leylâ KARAHAN, bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller; Zeynep KORKMAZ, esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiil çeşitlerinden, bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller, başlığı altında birleşik fiilin bu çeşidini incelerken; Tahsin BANGUOĞLU bu konuyu birleşik fiiller başlığı altında değerlendirmiştir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun ise birleşik fiiller hakkında görüşlerine rastlanmaz.

3.8. Unvan Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **unvan öbeğini**, “Unvan veya akrabalık ifade eden isimlerin şahıs isimlerinden sonra gelmesiyle oluşan öbek” tanımlar ve unvan öbeğini meydana getiren kelimelerin hiç birinin ek almadığını belirtir ve unvan öbeğini, “*Hasan Bey*”, “*Âsım Efendi*” vb. örneklerle ifade eder (Topaloğlu, 1989: 146).

Muharrem ERGİN, **unvan grubu** başlığı altında bu grubu “Bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlar ve Ahmet TOPALOĞLU gibi unvan grubunu oluşturan unsurların hiçbir ek almadığını belirtir ve “*Ahmet Bey*”, “*Mustafa Kemal Paşa*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 389-390).

Kaya BİLGEGİL, **unvan gruplarını**, “Şahıs isimleri ile o ismin sahiplerinin lâkap, künye, rütbe, sıfat ve mevkilerini ifade eden kelimelerin teşkil ettiği gruplar” olarak tanımlar ve bu kelime gruplarını “*Tevfik Fikret Bey*”, “*Emrullah Efendi*” vb. örneklerle ortaya koyar. BİLGEGİL, diğer Türkiye Türkologlarından farklı olarak unvan gruplarının ifade ettiği unsurları da sıralamıştır (BİLGEGİL, 1984: 160-162).

Tahsin BANGUOĞLU, **yanaşma takımları** başlığı altında, **a.** San öbekleri, **b.** Ayama ve Soyadı öbekleri, **c.** Künye ve Mahlas olarak *üç* ayırdığı bu kelime grubunu şöyle tanımlar: “Hiçbir özel yapıbilgisi kalıbına bağlı olmaksızın bir kelime veya kelime öbeğinin söz içinde bir cümle üyesinden sonra gelerek onu açıklamasına yanaşma deriz. Çok defa yanaşan bir ad veya ad hükmünde bir belirtme öbeğidir ve cümlede açıkladığı adla bir belirtme öbeği kurar. Buna yanaşma takımı adını veririz.”

BANGUOĞLU ayrıntılı açıkladıktan sonra, **a.** San öbeklerini “*Oğuz Kağan*”, “*Turgut Reis*” vb. örnekleriyle, **b.** Ayama ve Soyadı öbeklerini “*Zeynelin Recep*”, “*Çakırgiller*” vb. örnekleriyle, **c.** Künye ve Mahlası, “*Ali Oğlu Veli*”, “*Aşık Paşa Zade*” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 513-518).

Leylâ KARAHAN, **ünvan grubunu**, “Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve ERGİN, TOPALOĞLU gibi unvan grubunu oluşturan unsurun ek almadığını belirtir ve “*Çağrı Bey*”, “*Ülkü Hanım*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 31-32).

Zeynep KORKMAZ, **ünvan grubunu**, “Bir şahıs adı ile bir unvan ve akrabalık gösteren adın eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubu” olarak tanımlar ve Leylâ KARAHAN gibi, unvan gösteren adın şahıs adından önce de sonra da gelebildiğini, şahıs adının birleşik bir ad olabildiğini “*Bilge Kağan*”, “*İlbilge Hatun*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 219).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarının unvan grubu diye gösterdiği grubu, birleşik adlar başlığı altında değerlendirir.

MEHMEDOĞLU, birleşik adları, **a.** Önce şahıs adı, sonra unvan adı kullanılan birleşik adlar: “*Ahmet Bey*”, “*Çağrı Bey*” vb. **b.** Önce şahıs adı, sonra akrabalık adı kullanılan birleşik adlar: “*Süleyman dede*”, “*Osman baba*” vb. olmak üzere *ikiye* ayırır ve Türkiye Türkologlarınca unvan grubu diye adlandırılan bu grupların aslında birleşik adlar başlığı altında, ad konusu içerisinde verilmesi gerektiğini savunur.(Mehmedoğlu, 2006: 133-134).

Unvan grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 15: Ünvan Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Unvan Öbeği	+							
Unvan Grubu		+	+			+		+
Yanaşma Takımları				+				
Ünvan Grubu					+			

Türkologların unvan grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle unvan grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, unvan öbeği terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU unvan grubu, Tahsin BANGUOĞLU yanaşma takımları, Leylâ KARAHAHAN ise ünvan grubu terimini kullanır.

Tahsin BANGUOĞLU diğer Türkologlardan farklı olarak unvan grubunu, yanaşma takımları başlığı altında üç alt başlık hâlinde incelerken, diğer Türkologlar alt başlıklar olmaksızın unvan grubu başlığı altında inceler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak unvan grubunu sûni bir kelime grubu olarak kabul eder.

3.9. Ünlem Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL, ünlem grubuna kelime grupları arasında yer vermemiştir.

Muharrem ERGİN, **ünlem grubunu**, “Bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlar ve seslenme grubunda seslenme edatının önce, ismin sonra geldiğini, eksiz bir birleşme olduğunu, “*A beyim*”, “*Be birader*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 390).

Tahsin BANGUOĞLU, katma öbekleri çeşitlerinden biri olarak ünlem öbeklerini inceler ve **ünlem öbeklerinin**, “Asıl ünlemlerle kurulmuş veya çağrı hâlinde adlar ve belirtme öbeklerinden meydana geldiğini ve çok defa bir ünleneni kapsadığını” ifade eder. BANGUOĞLU da tıpkı ERGİN ve KARAHAN gibi kuralca ünlemin önce geldiğini, “*Hey Mustafa!*”, “*Bre kurnaz!*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 518-519).

Leylâ KARAHAN, **ünlem grubunu**, “Bir ünlem edatı ile bir isim unsurundan kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve ERGİN gibi ünlem edatının başta, isim unsurunun sonda bulunduğunu, eksiz birleşme olduğunu ifade eden KARAHAN, “*Ey Türk gençliği*”, “*A benim aslan oğlum*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 33-34).

Zeynep KORKMAZ, **ünlem grubunu**, “Bir ünlem ile bir veya daha fazla ad ögesinin oluşturduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve bu gruba “*A komşu*”, “*ey gönül*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007: 225).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkçesi’nde bağımsız yardımcı kelime çeşidi olan ve her türlü duygu, heyecan, temenni, hayret, üzüntü, pişmanlık vb. ifade etmek için kullanılan ünlemin, kelime grubu oluşturmayacağını belirtir (Mehmedoğlu, 2006:136).

MEHMEDOĞLU “ünlem grubu” adı ile sunulan misallerin (*a beyim, ey kardeşler, hey Allahın kulu, ya Ali, ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker, hey Sakarya, ey tath ve ulvi gece*) hitap olduğunu belirtir.

Ünlem grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 16: Ünlem Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Ünlem Grubu		+			+	+		
Ünlem Öbekleri				+				
Hitap								+

Türkologların ünlem grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle ünlem grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL, ünlem grubuna kelime grupları arasında yer vermezken, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ünlem grubu, Tahsin BANGUOĞLU ise ünlem öbekleri başlığıyla bu gruba kelime grupları arasında yer verir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, ERGİN, KARAHAN, KORKMAZ ve BANGUOĞLU'ndan farklı olarak ünlemin grup oluşturmayacağını belirterek, TOPALOĞLU ve BİLGEGİL ile aynı görüş içerisinde yer alır.

3.10. Sayı Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **sayı öbeğini**, “Sıfat tamlaması meydana getirmeden iki sayının bir araya gelmesiyle oluşan öbek” şeklinde tanımlar ve “*on bir*”, “*yirmi beş*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 124).

Muharrem ERGİN ise, **sayı grubunu**, “Arka arkaya gelen iki veya daha fazla büyük sayı – küçük sayı unsurlarının meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve bu kelime grubunu “*yüz yirmi*”, “*sekiz bin*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 390-392).

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU ise sayı grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Leylâ KARAHAN, **sayı grubunu**, “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu” olarak tanımlar ve “*altmış dört*”, “*seksen dokuz*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 35-36).

Zeynep KORKMAZ, **sayı grubunu**, “Basamak sistemine göre sıralanmış ve herhangi bir ek almadan yan yana gelmiş sayı adlarının oluşturduğu grup” olarak tanımlar ve bu grupta büyük sayının başta küçük sayının sonda bulunduğunu belirtir ve “*yirmi sekiz*”, “*yüz on*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 181-182).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarının sayı grubu olarak gösterdiği örnekleri birleşik miktar sayıları terimiyle adlandırır. MEHMEDOĞLU birleşik miktar sayılarına “*on altı*”, “*otuz tokuz*” vb. örnekler verir (Mehmedoğlu, 2006: 57-59).

Sayı grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 17: Sayı Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Sayı Grubu		+			+	+		
Birleşik Miktar Sayıları								+
Sayı Öbeği	+							

Türkologların sayı grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle sayı grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Bu kelime grubu için Ahmet TOPALOĞLU, sayı öbeği terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ sayı grubu terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU ise sayı grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’ın kelime grubu çeşitleri arasında sayı grubunu göstermesine karşılık; Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, kelime türlerinden sayının çeşitlerinden gösterdiği birleşik miktar sayıları başlığı altında bu grubu inceler.

3.11. Edat Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **takı öbeğini**, “İsim soylu bir kelime ile ondan sonra gelen takıdan oluşan öbek” şeklinde tanımlar ve bu grubu “*vatan için*”, “*senin için*” vb. örneklerle ortaya koyar (Topaloğlu, 1989:138-139).

Muharrem ERGİN, **edat grubunu**, “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve isim unsurunun önce, son çekim edatının sonra getirildiğini “*benim için*”, “*senin gibi*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 392).

Kaya BİLGEGİL ise edat grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Tahsin BANGUOĞLU, **takı öbeğini**, “Takıların geldiği isimle birlikte teşkil ettikleri belirtme öbeği” şeklinde tanımlar ve “*buz gibi*”, “*öğleden sonra*” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 386).

Leylâ KARAHAN, **edat grubunu**, “Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve bu kelime grubunu “*yaşadığım gibi*”, “*çocuklar için*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Karahan, 1999: 28).

Zeynep KORKMAZ, **edat grubunu**, “Bir ad veya ad soylu kelimedenden sonra gelen edatın, eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup” olarak tanımlar ve “*Kıştan beri bekliyoruz.*” “*yumruk kadar çocuk*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007: 79).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkçesinde bağımsız yardımcı kelime çeşidi olan edatın kelime grubu oluşturamayacağını ifade eder (Mehmedoğlu, 2006: 136).

Edat grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 18: Edat Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Takı Öbeği	+			+				
Edat Grubu		+			+	+		+

Türkologların edat grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle edat grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Edat grubunu değerlendirdiğimizde sorunun, edat grubu için kullanılan terimlerde, edat grubunun kelime grupları arasında yer alıp almayacağı noktasında olduğunu görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU takı öbeği, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ise edat grubu terimlerini kullanırlar.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarından farklı olarak edatın grup yapmayacağını söyleyerek, edat grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen Kaya BİLGEGİL’le aynı yerde yer alır.

3.12. İsnat Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **isnat grubuna** kelime grupları arasında yer vermemiştir.

Muharrem ERGİN, **isnat grubunu**, “Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve isnat grubu için şunları söyler: “İsnat edilen unsur isnat olunandan, kendisine isnat yapılandıktan sonra gelir. Kendisine isnat yapılan unsur ya yalın hâlde bulunur veya iyelik eki almış olur. Bu unsur bir tek isim olabileceği gibi isim yerine geçen bir kelime grubu da olabilir. İsnat unsuru ise bir sıfat veya sıfat yerine kullanılan bir kelime grubu olur.” ERGİN bu açıklamalarından sonra isnat grubuna “*baş açık*”, “*ayak yalın*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 392-393).

Kaya BİLGEGİL, isim grupları başlığı altında herhangi bir adlandırma yapmadan “yalın hâldeki isimlerle ve –i hâlindeki isimlerle oluşan isim grupları” olarak nitelendirdiği kelime gruplarına “*el açık*”, “*cep dolu*”, “*çenesi düşük*”, “*gözü kapalı*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 162).

Tahsin BANGUOĞLU ise bu gruba kelime grupları arasında yer vermeyip, birleşik sıfat çeşitlerinden biri olarak görür ve “*gözü açık*” örneğini verir. BANGUOĞLU bu örnekten yola çıkarak “*gözü açık*” kalıbındaki birleşenlerin ileri geri alınmış ve bir vasıflanana belirti olmak üzere adın sonuna iyelik zamiri getirildiğini, bu ekin anlam kaynaşmasını berkittiğini ve bunların da çokluk karakter sıfatları olduğunu “*gözü pek*”, “*alnı açık*” vb. örneklerle de ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 303-305).

Ayrıca BANGUOĞLU, adlandırma yapmadan iyeliksiz isnat grubu örneklerinin de bulunduğu bazı isim öbekleri için şu açıklamaları yapmıştır: “Bir de bu kelime sırasının tersi görünüşünde belirtme öbekleri vardır ki bunları da çekim öbekleri saymak gerekir: “*baş açık*”, “*gözler yaşlı*” vb (Banguoğlu, 2007: 506-508).

Leylâ KARAHAN, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ’ dan farklı olarak **isnat grubunu** kısaltma grubu çeşitlerinden birisi olarak sayar. “Biri diğerine isnat edilen iki isim unsuru “isnat grubunu meydana getirir” şeklinde izah eder ve bu grubu “*eli açık*”, “*sohbeti tatlı*” vb. örneklerle ortaya koyar.

KARAHAN, bu grupta isnat olunan unsurun başta, isnat edilen unsurun sonda bulunduğunu, isnat edilen unsurun bir vasıf ismi olduğunu, isnat olunan unsurun hâl eki almadığını fakat iyelik eki taşıyabileceğini belirtir (Karahan, 1999: 40-41).

Zeynep KORKMAZ, **isnat grubunu**, “Yalın ya da iyelik eki almış bir adın kendinden sonra gelen bir sıfatla oluşturduğu yargı niteliğindeki grup” olarak tanımlar ve bu grupta bir adın bir sıfata isnat edildiğini ve isnat grubunun cümle içinde ad, sıfat ve zarf görevinde olduğunu belirtir ve bu grubu “*Şimdi de işi bitik çenesi düşükleri mi dinleyeceksin.*”, “*Genç köylü kızı eli kınalı, yüreği yaralı şehit kardeşi için gözyaşı döktü.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 131-132).

İsnat grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 19: İsnat Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
İsnat Grubu		+			+	+		
Yalın Hâldeki İsimlerle Yapılan İsim Grupları			+					
-İ Hâlindeki İsimlerle Yapılan İsim Grupları			+					
İsim Öbeği				+				

Türkologların isnat grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle isnat grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Bu grubu değerlendirdiğimizde, isnat grubunun farklı terimlerle, farklı başlıklar altında ele alındığını görürüz:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU isnat grubuna yer vermezken; Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ bu grubu isnat grubu adıyla, Kaya BİLGEGİL, yalın hâldeki isimlerle yapılan isim grupları, -i hâlindeki isimlerle yapılan isim grupları, Tahsin BANGUOĞLU ise isim öbeği olarak nitelendirmişlerdir.

Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ isnat grubunu kısaltma grubu çeşitlerinden biri olarak kabul ederken, Tahsin BANGUOĞLU, sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli ve aynı zamanda isim öbeklerinden biri, Kaya BİLGEGİL ise isim gruplarından kabul eder.

Muharrem ERGİN, kelime grupları içinde doğrudan doğruya ayrı bir başlık halinde verirken, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kelime grupları üst başlığıyla kısaltma grupları içinde verir. Kaya BİLGEGİL, belirtme grupları üst başlığıyla isim grupları içinde, Tahsin BANGUOĞLU ise belirtme öbekleri çeşitlerinden çekim öbeklerinden biri olarak isim öbeği altında ve birleşik isim tabanları çeşitlerinden sıfat takımı kalıbında yani sıfat tamlaması içinde vermiştir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarının isnat grubu diye adlandırdığı grubun esasında birleşik isim, sıfat, sayı, zarf ve birleşik kelimelerden başka bir şey olmadığını ifade eder. MEHMEDOĞLU isnat grubuna yer vermeyerek, kelime grupları arasında isnat grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.13. İlgi Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Leylâ KARAHAN bu gruba kelime grupları arasında yer vermez.

Muharrem ERGİN, **genitif grubunu**, “Genitif eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve genitifli unsurun önce, onun bağlandığı yalın ismin sonra geldiğini ve grubun mânâsının genitifin ilgi fonksiyonuna dayandığını ifade eder. ERGİN bu grup için “*bizim kız*”, “*sizin av köpeği*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 393-394).

Zeynep KORKMAZ bu grubu **ilgi grubu** başlığıyla, “İlgi eki almış bir ad ya da ad soylu kelimenin ek almamış başka bir adla oluşturduğu grup” olarak tanımlar ve bu grubu “*devecilerin Ahmet*”, “*onların evi*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007b: 130).

İlgi grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 20: İlgi Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Genitif Grubu		+						
İlgi Grubu						+		

Türkologların ilgi grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle ilgi grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

İlgi grubunu değerlendirdiğimizde söz konusu ettiğimiz çoğu Türkologun bu gruba yer vermediğini, yer verenlerin de farklı terimlerle bu grubu ifade ettikleri görülür.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Leylâ KARAHAN bu gruba kelime grupları arasında yer vermezken; Muharrem ERGİN, genitif grubu adıyla, Zeynep KORKMAZ ilgi grubu adıyla bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer verir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, bu gruba kelime grupları arasında yer vermeyerek, TOPALOĞLU, BİLGEGİL, BANGUOĞLU ve KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

3.14. Yönelme Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU datif grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Muharrem ERGİN, **datif grubunu**, “Datif hâlindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve datifli unsurun da, sonraki unsurun da ya tek bir isim veya isim yerini tutan bir kelime grubu olduğunu “*dile kolay*”, “*başâ belâ*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 394).

Kaya BİLGEGİL, isim grupları çeşitlerinden –e hâlindeki isimlerle kurulan isim gruplarında bu gruba, “*vazifeye sadık*”, “*hocaya itaatkâr*” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1989: 162).

Tahsin BANGUOĞLU, isimlendirmeden datif grubu örneklerine çekim öbekleri üst başlığı altında isim öbeklerinde, “*O biraz oyuna düşkündür.*”, “*İşine hâkim görünüyor.*” vb. örneklerle yer verir.(Banguoğlu, 2007: 507).

Leylâ KARAHAN, **yaklaşma grubunu**, “Yaklaşma ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve grubun birinci unsurunun yaklaşma eki (-a / -e) taşıdığını, ikinci unsurun ise genellikle vasıf ismi olduğunu, “*oyuna düşkün*”, “*cana yakın*” vb. örneklerle ortaya koyar. Ayrıca KARAHAN grubun unsurlarının kelime grubu olabileceğini, bu grubun cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaptığını ve sıfat fiil, isim fiil veya zarf fiil grubundan kısaltıldığını da ekler (Karahana, 1999: 41-42).

Zeynep KORKMAZ, **yönelme grubunu**, “Yönelme eki almış bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile oluşturduğu grup” olarak tanımlar ve bu grubu “*boğaza bakan*”, “*evine bağlı*” vb. örneklerle ifade eder. KORKMAZ, yönelme grubunun, ad, sıfat ve zarf görevi yüklenebildiğini de ifade eder (Korkmaz, 2007b: 244).

Yönelme grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 21: Yönelme Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Datif Grubu		+						
Yönelme Grubu						+		
Yaklaşma Grubu					+			
-E Hâlindeki İsimlerle Kurulan İsim Grupları			+					

Türkologların yönelme grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle yönelme grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Yönelme grubunu değerlendirdiğimizde söz konusu ettiğimiz Türkologların bu grubu farklı terimlerle ifade ettikleri görülür.

Ahmet TOPALOĞLU, yönelme grubuna kelime grupları arasında yer vermezken, Muharrem ERGİN, datif grubu, Zeynep KORKMAZ yönelme grubu, Leylâ KARAHAN yaklaşma grubu, Kaya BİLGEGİL, -e hâlindeki isimlerle kurulan isim grupları başlığıyla yer verirken, Tahsin BANGUĞLU isimlendirmeden çekim öbekleri üst başlığı altında isim öbeklerinde örneklerle bu gruba yer vermiştir.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU yönelme grubuna yer vermeyerek, kelime grupları arasında datif grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.15. Bulunma Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, bulunma grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Muharrem ERGİN, **lokatif grubunu**, “Lokatifli bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve her iki unsurun da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olduğunu ifade eder. ERGİN bu gruba, “geçmişte bugün”, “dam üstünde saksagan” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 394).

Kaya BİLGEGİL, isim grupları çeşitlerinden, -de hâlindeki isimlerle kurulan isim grupları başlığı altında, “elde bir”, “cepte para” vb. örnekler verir (Bilgegil, 1984: 162).

Tahsin BANGUOĞLU, adlandırma yapmadan çekim öbeklerinden isim öbekleri başlığı altında, bu kelime grubunu “ağırlıkta eşit”, “atıcılıkta eşsiz” vb. örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 506-507).

Leylâ KARAHAN, **bulunma grubunu**, “Bulunma ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve grubun birinci unsurunun, bulunma eki taşıdığını, grubun unsurlarının kelime grubu olabileceğini ve bulunma grubunun, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaptığını “haftada bir”, “dörtte üç” vb. örneklerle ifade eder (Karahan,1999: 42).

Zeynep KORKMAZ, **bulunma grubunu**, “Bulunma durumu eki almış bir adın başka bir ad ögesi ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve grubu oluşturan adların birer kelime grubu olabileceğini ve bulunma grubunun cümlede ve grup içinde ad, sıfat ve zarf görevi yüklendiğini, “elde bir”, “yükte hafif pahada ağır” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007b: 50).

Bulunma grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 22: Bulunma Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Lokatif Grubu		+						
Bulunma Grubu					+	+		
-De Hâlindeki İsimlerle Kurulan İsim Grupları			+					

Türkologların bulunma grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle bulunma grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Bulunma grubunu değerlendirdiğimizde söz konusu ettiğimiz Türkologların bu grubu farklı terimlerle ifade ettikleri görülür.

Ahmet TOPALOĞLU, lokatif grubuna kelime grupları arasında yer vermezken, Muharrem ERGİN, lokatif grubu, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ bulunma grubu, Kaya BİLGEGİL, -de hâlindeki isimlerle kurulan isim grupları, Tahsin BANGUOĞLU ise adlandırma yapmadan çekim öbeklerinden isim öbekleri başlığı altında örneklerle bu gruba yer verir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bulunma grubuna yer vermeyerek, kelime grupları arasında bulunma grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.16. Çıkma Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU çıkma grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Muharrem ERGİN, **ablatif grubunu**, “Ablatif bir unsurla ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlar ve her iki unsurun da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olduğunu belirtir ve bu grubu “*kafadan kontak*”, “*doğuştan sakat*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 394).

Kaya BİLGEGİL, isim grupları çeşitlerinden, -den hâlindeki isimlerle kurulan isim grupları başlığı altında bu grubu “*dağdan inme*”, “*anadan doğma*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 158).

Tahsin BANGUOĞLU, adlandırma yapmadan çekim öbekleri üst başlığı altında bu grubu “*yoldan gelmek*”, “*omzundan yaralı*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 506).

Leylâ KARAHAN, **uzaklaşma grubu** başlığı altında, bu grubu “Uzaklaşma ekli bir isim unsurunun başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve bu grupta birinci unsurun uzaklaşma eki (-dan / -den / -tan / -ten) taşıdığını, ikinci unsurun ise genellikle bir vasıf ismi olduğunu belirtir ve bu grubu “*içten pazarlıklı*”, “*kendisinden emin*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 43).

Zeynep KORKMAZ ise **çıkma grubu** başlığı altında, bu grubu “Çıkma grubu eki almış bir ad ögesi ile bir sıfat ya da ad soylu başka bir ögenin oluşturduğu ad grubu” olarak tanımlar ve “*içinden pazarlıklı (adam)*”, “*gönülden kopan (yardım)*” vb. örnekler verir.

Ayrıca KORKMAZ, bu grubun cümlede ad-sıfat ve zarf görevi yaptığını da ekler (Korkmaz, 2007b: 60).

Çıkma grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 23: Çıkma Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Ablatif Grubu		+						
Uzaklaşma Grubu					+			
Çıkma Grubu						+		

Türkologların çıkma grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle çıkma grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Çıkma grubunu değerlendirdiğimizde söz konusu ettiğimiz Türkologların bu grubu farklı terimlerle ifade ettikleri görülür.

Ahmet TOPALOĞLU çıkma grubuna kelime grupları arasında yer vermezken, Muharrem ERGİN, ablatif grubu, Leylâ KARAHAN, uzaklaşma grubu, Zeynep KORKMAZ çıkma grubu, Tahsin BANGUOĞLU ise adlandırma yapmadan çekim öbekleri üst başlığı altında örneklerle bu kelime grubuna yer verir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU çıkma grubuna yer vermeyerek, kelime grupları arasında çıkma grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.17. Fiil Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **fiil öbeği** başlığı altında bu grubu “Bir fiil ismiyle ona bağlı olarak nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci öğelerinden bir veya birkaçının meydana getirdiği öbek” olarak tanımlar ve “*çarşıya gitmek*”, “*toplantıda bulunmak*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 73).

Muharrem ERGİN, **fiil grubunu**, “Fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve fiil isimlerinin bu grubun esas unsuru olduğunu, en sonda bulunduğunu ve kendisinden önce gelen gerekli unsurlarla birlikte fiil grubunu meydana getirdiğini belirtir ve bu grubu “*çarşıya gitmek*”, “*ışığından kaçış*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 395).

Kaya BİLGEGİL ise bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Tahsin BANGUOĞLU ise bu grubu, çekim öbekleri çeşitlerinden biri olarak **fiil öbekleri** başlığı altında, “Bu grubun cümlede aldıkları çekim hâlleriyle kimsenin, nesnenin ve isimlemenin fiile yaklaşması, onunla öbeleşmesi sonucu oluştuğunu” belirtir ve bu grubu “*yüzü gülmek*”, “*kolu burkulmak*” vb. örnekleriyle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 508).

Leylâ KARAHAN, **isim-fiil grubunu**, “Bir hareket ismi ile ona bağı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve “*şiiir duygusunu lisan hâline gelinceye kadar yağurmak*”, “*cinayetin azâbını daima çekme*” vb. örnekler verir (Karahana, 1999: 24-26).

Zeynep KORKMAZ, **fiil grubunu**, “Esas veya yardımcı bir fiilin, yalın veya çekim eklerinden biri ile genişletilmiş ad yahut sıfatlarla oluşturduğu grup” olarak tanımlar ve bu grubu “*acı söyle-*”, “*boyun eğ-*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 94).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, **isim-fiil öbeklerinin**, “Temel tarafının isim-fiille ifade olunduğunu isim-fiil öbeklerinin cümlede çoğu zaman, özne, nesne ve yüklem görevinde kullanıldığına”, “*İstanbul’u görmek çoktanksi arzum idi.*”, “*Gençler kitap okumayı çok seviyor*” vb. örnekler verir (Mehmedoğlu, 2001: 59-60).

Fiil grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırıldı:

Tablo 24: Fiil Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Fiil Öbeği	+							
Fiil Grubu		+				+		
Fiil Öbekleri				+				
İsim-Fiil Grubu					+			
İsim-Fiil Öbekleri								+

Türkologların fiil grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle fiil grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Fiil grubuna baktığımızda, Türkologların fiil grubuna olan yaklaşımlarındaki farklılıklarının terim tercihlerinde olduğunu görürüz.

Bu kelime grubunu Ahmet TOPALOĞLU, fiil öbeği başlığı altında değerlendirirken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ fiil grubu, Tahsin BANGUOĞLU fiil öbekleri Leylâ KARAHAN, isim-fiil grubu, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, isim-fiil öbekleri başlığı altında değerlendirir. Kaya BİLGEGİL ise bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

Alâeddin MEHMEDOĞLU, fiil grubuna kelime grupları arasında yer veren Ahmet TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

3.18. Sıfat-Fiil Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **isim-fiil öbeği** başlığı altında, bu grubu “Bir isim-fiille ona bağlı öğelerden meydana gelen öbek” şeklinde tanımlar ve bu gruba “*denize giren*”, “*haber gelir gelmez yola çıkan*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 91).

Muharrem ERGİN, **partisip grubunu** “Bir partisiple ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlar ve bu grubu “*denize giren*”, “*sudan gelen*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 396).

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU bu kelime grubuna yer vermez.

Leylâ KARAHAN, **sıfat-fiil grubunu**, “Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve bu grubu “*eski İstanbul'un güzel semtlerini yaratan (Türklük)*”, “*bütün hayâlleri yıkılmış (insanlar)*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 21-23).

Zeynep KORKMAZ, **sıfat-fiil grubunu**, “Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri ile oluşturulan ve cümle içinde ad, sıfat, özne, nesne, zarf gibi görevler yüklenebilen kelime grubu” olarak tanımlar ve grupta yüklem görevi alan sıfat-fiilin sonda bulunduğunu ifade eder ve “*beş ayda vücuda geldikten sonra beş asır gözüümüz önünde duran bu Türk eseri*”, “*buğulu şeffaf bir mavilik, sonra benek benek, yaprak yaprak dağılan, geniş oluklar hâlinde akan bir altın yağması*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 189-190).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, **sıfat-fiil öbeklerinin**, “Temel tarafının sıfat-fiilden ibaret olduğunu ve sıfat-fiil öbeklerinin cümlelerin belirtenini olduğunu ve bu öbeklerin isimleştiğinde özne, yüklem ve nesne görevlerinde işlendiğini”, “*Hürriyet bayrağını yükseltenler her zaman anılacaktır.*”, “*Devletimiz vatandaşının kadrini bilendir.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Mehmedoğlu, 2001: 54-55).

Sıfat fiil grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 25: Sıfat-Fiil Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
İsim-Fiil Öbeği	+							
Partisip Grubu		+						
Sıfat-Fiil Grubu					+	+		
Sıfat-Fiil Öbekleri								+

Türkologların sıfat-fiil grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle sıfat-fiil grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Partisip grubuna baktığımızda, Türkologların partisip grubuna olan yaklaşımlarındaki farklılıklarının terim tercihlerinde olduğunu görürüz.

Bu kelime grubu için Ahmet TOPALOĞLU, isim-fiil öbeği terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, partisip grubu, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ sıfat-fiil grubu, Alâeddin MEHMEDOĞLU ise sıfat-fiil öbekleri terimini kullanır. Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL ise bu kelime grubuna yer vermez.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer veren TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

3.19. Zarf-Fiil Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **zarf-fiil öbeğini**, “Bir zarf-fiil ile ona bağlı öğelerden meydana gelen öbek” şeklinde tanımlar, zarf-fiil öbeklerinin cümlede zarf tümleci olduğunu ifade eder ve “*evi temizleyerek*”, “*babamdan bana para gelince*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 167).

Muharrem ERGİN, **gerundium grubunu**, “Bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlar ve bu kelime grubunu “*sağa sola koş*”, “*sabahtan akşama kadar kırlarda gezip*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 396).

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU bu kelime grubuna yer vermez.

Leylâ KARAHAN, **zarf-fiil grubunu**, “Bir zarf fiil ile bu zarf fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubu” olarak tanımlar ve bu kelime grubunu “*son gülün karşısında son bülbül ah ederken*”, “*bu yaman dağların hayâlini hatırımdan silince*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 23-24).

Zeynep KORKMAZ, **zarf-fiil grubunu**, “Grup içinde yüklem görevi almış bir zarf-fiil veya ad çekimi ekleriyle genişletilerek zarf görevi yüklenmiş sıfat-fiil ekleri ile bunlara bağlı öğelerden oluşan kelime grubu” olarak tanımlar ve zarf-fiilin grubun sonunda bulunduğunu ve anlamca özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı görevi yüklenmiş öğelerle tamamlandığını belirtir.

KORKMAZ, “*genç hanımlar, hürmet göstermek istedikleri yaşlı hanımlara tesadüf edince*”, “*gönülleri muhabbetle titreyerek alacakları cevabı beklerken*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 252).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, **zarf-fiil öbeklerinin**, “Temel tarafının zarf-fiilden ibaret diğer tarafın bağımlı taraf olduğunu, zarf-fiilin başka başka kelimeleri kendi civarında toplayarak onları sintaktik birim hâlinde birleştirdiğini ve sonucunda zarf-fiil öbeği oluştuğunu ve zarf-fiil öbeklerinin cümlede çoğu zaman, zaman, sebep, tarz zarflıkları görevinde kullanıldığını” “*Biz okula gidince yağmur yağıyordu.*”, “*Baba çocuğun konuştuğunu görüp çok sevindi.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Mehmedoğlu, 2001: 57-58).

Zarf-fiil grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 26: Zarf-Fiil Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Zarf-Fiil Öbeği	+							
Gerundium Grubu		+						
Zarf-Fiil Grubu					+	+		
Zarf-Fiil Öbekleri								+

Türkologların zarf-fiil grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle zarf-fiil grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Zarf-fiil grubuna baktığımızda, Türkologların gerundium grubuna olan yaklaşımlarındaki farklılıkların terim tercihlerinde olduğunu görürüz.

Bu kelime grubu için Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, zarf-fiil öbeği terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, gerundium grubu, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ zarf-fiil grubu, Alâeddin MEHMEDOĞLU ise zarf-fiil öbekleri terimini kullanır.

Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL ise bu kelime grubuna yer vermez.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer veren TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

3.20. Kısaltma Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU kısaltma grubuna yer vermemiştir.

Muharrem ERGİN, **kısaltma grubunu**, “Kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan grup” şeklinde tanımlar ve herhangi bir

kaidelerinin olmadığını, daha geniş bir gruptan kısalmış ve klişeleşmiş gruplar olduğunu “*gün aydın*”, “*güle güle*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 396-397).

Kaya BİLGEGİL, belirtme grupları içinde, isim grupları (Yalın veya çekim eki almış isimlerin; isim, sıfat ve fiillerle teşkil ettiği gruplar) adını verdiği kısaltma gruplarını *beşe* ayırmıştır: Yalın hâldeki isimlerle, -i hâlindeki isimlerle, -de hâlindeki isimlerle, -den hâlindeki isimlerle, -e hâlindeki isimlerle. BİLGEGİL’ in isim grupları başlığı altında verdiği gruplara ait örnekler şunlardır: “*El açık*”, “*benden selâm*” vb (Bilgegil, 1989: 162).

Tahsin BANGUOĞLU, çekim öbekleri üst başlığıyla ele aldığı isim öbeklerini kısaltma grupları karşılığında kullanır (Banguoğlu, 2007: 506-508). Çekim hâlinde isimlerin sıfatlara (bazen de adlara) getirilmesiyle” oluşturulan çekim öbeklerine isim öbekleri adını veren BANGUOĞLU, “*insana alışkın*”, “*ağırlıkta eşit*” vb. örnekler verir. Ayrıca BANGUOĞLU, birleşik isim tabanlarından oluşturulan birleşik kelimelerin değişik belirtme öbeği kalıplarında ve çeşitlerinde görüldüğünü ifade ederek bazı birleşik kelimelerin çekim öbeği kalıbıyla meydana getirildiğini belirtir. “*Dile kolay*”, “*cana yakın*” vb. çekim öbeği kalıbıyla oluşturulan birleşik isim tabanlarının birleşik sıfat olduklarını söylemiştir. “*Fırında makarna*”, “*kardan adam*” vb. çekim öbeği kalıbında meydana getirilen birleşik kelimeleri birleşik ad olarak, “*gözü açık*”, “*gözü pek*” vb. örnekler ise sıfat tamlamasının ters çevrilmiş bir şekli gibi değerlendirmiştir.

Leylâ KARAHAN, **kısaltma grupları**’nı, “Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplar” olarak tanımlar ve bunların genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısalıldığını ve kalıplaştıklarını belirtir. KARAHAN, kısaltma gruplarını, isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta gubu başlıkları altında inceler ve bunların ortak özelliğinin iki isim unsurundan meydana gelmeleri ve vurgunun ikinci unsur üzerinde bulunmasını “*Şu çenesi düşüğe sen aldırma.*”, “*Gurbet akşamlarının bağıryanık yolcusuyum.*” vb. örneklerle ifade eder (Karahana, 1999: 39-44).

Zeynep KORKMAZ, **kısaltma gruplarını**, “Ad-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gibi kelime gruplarından kısaltmış ya da cümlelerin aşınma, kısalma ve kalıplaşması ile oluşmuş bulunan kelime grupları” olarak tanımlar ve iki ad ögesinden meydana gelen bu gruplarda vurgunun ikinci öge üzerinde olduğunu ve başlıca türlerinin bulunma, çıkma (ayrılma), isnat, vasıta, yönelme ve yükleme grupları olduğunu belirtir (Korkmaz, 2007b: 147)

Kısaltma grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 27: Kısaltma Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Kısaltma grupları					+	+		

Türkologların kısaltma grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle kısaltma grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Ahmet TOPALOĞLU gibi kısaltma grubuna yer vermemiştir.

Kısaltma gruplarını değerlendirdiğimizde, kısaltma grupları için bazı Türkologların özel bir ad kullanırken, bazı Türkologların özel bir ad kullanmadan değişik şekillerde bu gruba yer verdiğini, bazılarının ise yer vermediğini görürüz.

Türkiye Türkologlarının kısaltma gruplarına olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kısaltma grupları terimini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU çekim öbekleri içerisinde isim öbekleri terimini, Kaya BİLGEGİL ise isim grupları terimini kullanır.

Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kısaltma grubunu kelime grupları çeşitleri içerisinde doğrudan verirken, Kaya BİLGEGİL belirtme grubu üst başlığıyla isim grupları içinde, Tahsin BANGUOĞLU belirtme öbekleri üst başlığıyla çekim öbeklerinden isim öbekleri

başlığı altında verir. Türkiye Türkologları arasında kısaltma gruplarının alt başlıklarının sayısı ve bu alt başlıklar için kullanılan terimlerde bir birlik sağlanamamıştır.

Muharrem ERGİN, isnat, genitif, datif, lokatif, ablatif olarak kısaltma grubunu *beşe* ayırırken, Zeynep KORKMAZ bulunma, çıkma (ayrılma), isnat, vasıta, yönelme ve yükleme grubu olarak *altıya*, Leylâ KARAHAN ise isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta grubu olarak *altıya*, Kaya BİLGEGİL ise yalın hâldeki isimlerle, -i hâlindeki isimlerle, -de hâlindeki isimlerle, -den hâlindeki isimlerle ve -e hâlindeki isimlerle olmak üzere *beşe* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.21. Yükleme Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, yükleme grubuna yer vermemiştir.

Muharrem ERGİN, **akuzatif grubunu**, “Akuzatifli bir isim unsuru ile onun arkasından gelen bir isim unsurundan kurulan grup” olarak tanımlar ve bu grubun partisip grubu veya fiil grubunun kısaltmış, yardımcı fiile düşmüş şekli olduğundan bu grupta kısaltma grubu sayılabileceğini belirtir ve “*her şeyi borçlu*”, “*yapılanı tenkit*” vb. örnekler verir (Ergin, 2002: 397).

Kaya BİLGEGİL, isim grupları çeşitlerinden, -i hâlindeki isimlerle kurulan isim gruplarında yükleme grubu örneklerini vermiştir: “*Çenesi düşük*”, “*gözü kapalı*” vb.(Bilgegil, 1984: 162).

Tahsin BANGUOĞLU, isimlendirmeden yükleme grubu örneklerine çekim öbekleri üst başlığı altında isim öbeklerinde yer vermiştir: “*Eli işte, akli oynasta*”, “*malzemesi ustadan olmak şartıyla*” vb (Banguoğlu, 2007: 508).

Leylâ KARAHAN, **yükleme grubu** başlığı altında, “Yükleme ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve grubun birinci unsurunun yükleme eki (-i, -i, -u, -ü) taşıdığını, grubun unsurlarının kelime

grubu olabileceğini ve bu grubun, cümle ve kelime grupları içinde isim ve sıfat görevi yaptığını ve bu grubun isim-fiil veya sıfat-fiil grubundan kısalduğunu ifade eder. KARAHAN, bu grubu “*yüzü aşkın (olan)*”, “*kitabı tetkik (etmek)*” vb. örneklerle ortaya koyar (Karahan, 1999: 41).

Zeynep KORKMAZ, **yükleme grubunu**, “Yükleme durumu eki almış bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile oluşturduğu ad ve sıfat görevindeki söz grubu” olarak tanımlar ve bu grubu “*Başkanlarını görmek için gelmişler.*”, “*Evini satmak istemiyor.*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 247-248).

Yükleme grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloşturdık:

Tablo 28: Yükleme Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Akkuzatif Grubu		+						
Yükleme Grubu					+	+		
-i Hâlindeki İsimlerle Kurulan İsim Grupları			+					

Türkologların yükleme grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle yükleme grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Yükleme grubuna baktığımızda, Türkologların yükleme grubuna olan yaklaşımlarındaki farklılıkların terim tercihlerinde olduğunu görürüz.

Bu kelime grubuna, Muharrem ERGİN, akuzatif grubu terimiyle yer verirken, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ yükleme grubu, Kaya BİLGEGİL belirtme grubu üst başlığıyla isim grubu çeşitlerinden -i hâlindeki isimlerle kurulan isim grupları başlığıyla, Tahsin BANGUOĞLU ise isimlendirmeden yükleme grubu örneklerine çekim öbekleri üst başlığı altında isim öbeklerinde yer vermiştir. Ahmet TOPALOĞLU, akuzatif grubuna yer vermemiştir.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.22. Vasıta Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU vasıta grubuna yer vermez.

Leylâ KARAHAN, **vasıta grubunu**, kısaltma grubu çeşitlerinden biri olarak, “Vasıta ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve bu grupta birinci unsurun vasıta eki (-la / -le) taşıdığını, ikinci unsurun bir vasıf ismi olduğunu, bu grubun sıfat fiil veya zarf fiil grubundan kısaltıldığını ifade eder ve “*seninle dost*”, “*bayrakla süslü*” vb. örnekler verir. Ayrıca KARAHAN, vasıta grubunun, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf olarak kullanıldığını da belirtir (Karahan, 1999: 43-44).

Zeynep KORKMAZ, **vasıta grubunu**, “+IA vasıta eki almış bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımlar ve Leylâ KARAHAN’ ın belirttiği gibi zbu grubun sıfat-fiil ya da zarf-fiil grubundan kısaltılmasıyla oluştuğunu belirtir ve bu grubu “*elle tutulur*”, “*çocuklarıyla yakından ilgili bir anne*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 233-234).

Vasıta grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 29: Vasıta Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Vasıta Grubu					+	+		

Türkologların vasıta grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle vasıta grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU vasıta grubuna yer vermezken; Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ vasıta grubunu, kısaltma grubu çeşitlerinden biri olarak aynı adla inceler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve BANGUOĞLU ile aynı grupta yer alır.

3.23. Aitlik Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında aitlik grubuna yer veren yalnızca Muharrem ERGİN'dir.

Muharrem ERGİN âitlik grubunu, “Âitlik ekine dayanan bir kelime grubu” olarak tanımlar ve -ki âitlik eki ile ondan önceki bir kelime grubunun yalın hâli, genitif veya lokatif hâli ile kurulduğunu, “*tarihten önceki*”, “*yaşlı adamınki*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 384-385).

Aitlik grubu için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 30: Aitlik Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Âitlik Grubu		+						

Türkologların aitlik grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle aitlik grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu kelime grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen TOPALOĞLU, BİLGEGİL, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

3.24. Zarf Grubu Konusundaki Yaklaşımlar

Kaya BİLGEĞİL, **zarf grubunu**, “Bir veya birden ziyade zarfla, bir sıfat, bir mastar veya bir fiilden meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlar ve “*erken kalkmak*”, “*güzel kokmak*” vb. örnekler verir.(Bilgegil, 1989:162).

Tahsin BANGUOĞLU ise bu grubu **zarf öbekleri** altında değerlendirip, bu grup için, “Zarflar sıfatlardan daha az müstakil kavramlar ve bir kılışı veya bir vasfı değiştirme ve açıklama işleyişinde kelimeler olduklarından söz içinde çoğu zaman bu iki tür kelime ile birlikte görülürler. Bu belirtme öbeklerine zarf öbekleri adını veririz.” şeklinde açıklama yaptıktan sonra, “*yukarı çıkmak*”, “*ileri sürmek*” vb. örnekler verir.(Banguoğlu, 2007: 371).

Zarf grubu ve çeşitleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 31: Zarf Grubu Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	M.M.	A.M.
Zarf Grubu			+					
Zarf Öbekleri				+				

Türkologların zarf grubu ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle zarf grubu ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptık:

Zarf grubuna baktığımızda sorunun bu grubun kelime gruplarına dâhil edilip edilmeme noktasında ve bu grubu kelime gruplarına dâhil edenlerin kullandığı terimlerin birbirinden farklılığında olduğunu görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU zarf grubuna kelime grupları arasında yer vermezken; Kaya BİLGEĞİL ve Tahsin BANGUOĞLU kelime grupları arasında yer verir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bu kelime grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır. Kaya BİLGEGİL zarf grubu terimini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU zarf öbekleri terimini kullanır.

3.25. Kelime Gruplarıyla İlgili Değerlendirme

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların kelime gruplarını değerlendirişlerine baktığımızda kelime gruplarını kimi Türkologların geniş bir çerçevede değerlendirirken, kimi Türkologların da dar bir çerçeve içerisinde değerlendirdiğini görürüz.

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların kelime gruplarına ilişkin yaklaşımlarını maddeler hâlinde değerlendirdiğimizde;

1. Türkiye Türkologları kelime gruplarını yapı bilimsel ve söz dizimsel özelliklerine göre sınıflandırırken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarından Alâeddin MEHMEDOĞLU, kelime gruplarını, grubu kapsayan kelimelerin türü ile ve onların arasındaki söz dizimi alâka usullerine göre sınıflandırır.

2. Ahmet TOPALOĞLU kelime gruplarını *on ikiye* ayırırken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ *yirmi bire*, Leylâ KARAHAN *on dörde*, Tahsin BANGUOĞLU *yediye*, Kaya BİLGEGİL *sekize* ayırır. Ancak Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ kelime gruplarını *yirmi bire* ayırsa da birbirlerinden farklı kelime grubu çeşitlerini kelime grubuna dâhil etmeleri ve aynı kelime grubu çeşitleri için kullandıkları farklı terimler itibariyle birbirlerinden ayrılırlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise belirlediğimiz tüm Türkologlardan farklı olarak kelime gruplarını, bağımsız kelime grupları ana başlığının altında, birinci tür ismi birleşmeler, ikinci tür ismi birleşmeler, üçüncü tür ismi birleşmeler, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği ve isim-fiil öbeği olmak üzere *altı* ve bir diğer ana başlık olan kalıplaşmış kelime gruplarıyla beraber *yedi* başlık hâlinde inceler.

3. Ahmet TOPALOĞLU kelime grubunu öbek başlığı altında değerlendirirken, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ, kelime grubu, Kaya

BİLGEGİL, belirtme grupları, Tahsin BANGUOĞLU ise belirtme öbekleri başlığı altında değerlendirir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi kelime grubu terimini kullanırken, bazen de söz grupları terimini kullanmıştır.

1. Leylâ KARAHAN'ın kelime grupları için yaptığı tasnif, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ile hemen hemen aynı genişliktedir.
2. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda ise bu Türkologlarla paralel bir tasnif görülmez.
3. İncelediğimiz Türkologlar arasında kelime gruplarına kalıplaşmış kelime gruplarını dâhil eden yalnızca Alâeddin MEHMEDOĞLU'dur.
4. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan, Alâeddin MEHMEDOĞLU tekrar grubu, bağlama grubu, birleşik fiil grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, ilgi grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, çıkma grubu, kısaltma grubu, yükleme grubu, vasıta grubu, aitlik grubuna kelime grupları arasında yer vermez.
5. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, “kelime grubunun iki veya daha çok bağımsız kelimenin anlam ve gramer açısından birleşmesi” tanımına dayanarak; unvan grubu, edat grubu, bağlama grubu, tekrar grubu, ünlem grubu ve isnat grubu olarak adlandırılan kelime gruplarının aslında birleşik isim veya birleşik kelime olduğunu ve bazılarının yardımcı kelime çeşidi olduğundan kelime grubu kuramayacaklarını belirtir.
6. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağımsız kelime grupları olarak adlandırdığı ve bu kelime gruplarına örnek gösterdiği “*kitap okumak*”, “*okulun havuzu*”, örneklerinden birincisi Ahmet TOPALĞLU'nda fiil öbeği, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'da fiil grubu, Tahsin BANGUOĞLU'nda fiil öbekleri, Leylâ KARAHAN'da, isim-fiil grubu; ikinci örnek ise Ahmet TOPALĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN'da belirli isim

tamlaması, Kaya BİLGEGİL’de belirtili isim tamlaması, Tahsin BANGUOĞLU’nda belirli ad takımı, Zeynep KORKMAZ’da ise belirli ad tamlamasıdır.

7. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun kalıplaşmış kelime grupları olarak adlandırdığı kelime gruplarına Türkiye Türkologlarının yer verdiği kelime grupları arasında karşılık yoktur. Sadece Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU, Türkçe fiillerin bilişsel-retrospektif (geçmişe, şimdiye ve geleceğe göre) betimlenmesine göre sınıflandırma yaparken, Türkçede birleşik fiiller ve deyimleri başlığı altında, MEHMEDOĞLU’nun yer verdiği kelime gruplarına yer verir.

8. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız ve kalıplaşmış kelime grupları arasındaki farkta, bağımsız kelime gruplarını oluşturan kelimelerden birinin temel, diğersinin bağımlı olduğu; kalıplaşmış kelime grubunda ise temel ve bağımlı kelimenin olmadığını belirtir. MEHMEDOĞLU, kitabı okumak, dersini öğrenmek, yiğit asker kelime gruplarında “*okumak, öğrenmek, asker*” kelimelerinin temel; “*kitabı, dersini, yiğit*” kelimelerinin ise bağımlı kelimeler olduğunu; kalıplaşmış kelime grubuna örnek olarak gösterdiği “*dil dökmek*” kelime grubunda ise bir kelimedenden diğersine soru sormanın imkânsız olduğu için, “*dökmek*” kelimesinin temel kelime gibi kabul edilemeyeceğini belirtir (Mehmedoğlu, 2001: 22-23)

9. Türkiye Türkologları, kelime gruplarının yapısı konusunda aynı görüşte olup, a) birden çok kelimedenden oluştuğu, b) cümlede bir bütün olarak tek kelime gibi muamele gördüğü, c) kelime grubunu meydana getiren kelimelerin ekli veya eksiz bir araya gelip birbirlerinin manalarını tamamladıkları konusunda birleşmektedirler.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da söz gruplarının özelliklerini sıralarken, kelimelerin birbirine idare ve yanaşma alâkası ile bağlandığını ifade eder.

10. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun söz gruplarında yüklemcilik (predikativlilik) ve tonlamanın olmadığını dolayısıyla söz gruplarının hiçbir fikir ifade etmediğini söylemesine karşılık, Kaya BİLGEGİL zarf

grupları ve isim gruplarında yüklemlilik olduğunu belirterek bunların bulunduğu cümleleri birleşik cümle saymıştır.

11. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN kelime gruplarını en geniş çerçevede inceleyen Türkologdur.

12. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının “Aynı cinsten iki kelimenin eksiz olarak arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grupları” olarak tanımladıkları ve tekrar grubu dedikleri kelime grubunun aslında birleşik kelime olduğunu ifade eder.

13. Tekrar grubu ve çeşitleri için Türkiye Türkologları birbirinden farklı terimleri tercih ederler. Ayrıca tekrar grubunun kaçta ayrıldığı konusunda da birbirlerinden ayrılırlar

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU tekrar grubu terimini kullanarak, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ile aynı terimi kullanırken, tekrar grubunun çeşitleri için kullandığı terimlerde hiçbir Türkiye Türkoloğu ile ortak bir paydada buluşmaz

Tekrar grubunun kaçta ayrıldığı konusunda ise MEHMEDOĞLU, bu grubun *dörde* ayrıldığını ifade ederek, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

14. Muharrem ERGİN'in kullandığı ilâveli tekrarlar terimini söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkolog kullanmamıştır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise ERGİN'in kullandığı bu terime karşılık, birinci tarafı asıl anlamda, ikinci tarafı tahrip olunmuş şekilde oluşan birleşik kelimeler terimini kullanmıştır.

15. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından farklı olarak, Türk dilinde bağlaçlara dayanarak, bağlama grubu denilen bir kelime grubu oluşturmanın çok sakıncalı olduğunu çünkü bağlaçların grup yapma özelliğine sahip olmadığını belirtir.

16. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar bağlama grubu ve bağlama grubundaki kelimeleri birleştirici rolü olan öge için de farklı terimler kullanırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da kullandığı bağlama grubu terimiyle, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ'la aynı grupta yer almaktadır.

17. Kaya BİLGEGİL, “Çocuk taşı atıp camı kırđı”, “Milli Kütüphane'ye gidip o kitabı arayınız”, cümlelerindeki “atıp”, “gidip” zarf fiilleriyle yapılan kelime gruplarını bağlaç grubu olarak görmektedir. Söz konusu ettiğimiz diğer Türkologların kelime grubu tanımlarına ve kelime grubu çeşitleri için verdikleri örneklere dayanarak karşılaştırma yaptığımızda, bu kelime grubunun Ahmet TOPALOĞLU'na göre zarf-fiil öbeği, Muharrem ERGİN'e göre gerundium grubu, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre zarf-fiil grubu, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'na göre ise zarf-fiil öbekleri olduğunu tespit ederiz. Bize göre de zarf-fiil ekleriyle yapılan bu kelime gruplarını, zarf-fiil grubu olarak adlandırmak daha uygundur. MEHMEDOĞLU yaklaşımıyla, TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN, KORKMAZ ile paralellik oluşturmaktadır.

18. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ gibi takısız tamlama türünde bir sınıflama yapmaz fakat verdiği örnekle takısız tamlamayı sıfat tamlaması, kendi kullandığı terimle birinci tür ismi birleşmeler başlığı altında değerlendirir.

19. Kaya BİLGEGİL; TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN, KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU'ndan farklı olarak takısız tamlamayı sıfat tamlamasının bir türü değil, isim tamlamasının bir türü olarak kabul eder.

20. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının sıfat tamlamalarında, bağımlı taraftaki (tamlayan) kelime türünü her zaman sıfat olarak adlandırmalarını eleştirir ve bağımlı tarafın sıfatın dışında kelime türlerinden isim, sıfat, sayı, zamir ve sıfat-fiille, temel tarafının ise isimlerle veya isimleşmiş kelimelerle de ifade edilebileceğini belirtir.

21. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU sıfat tamlamalarını oluşturan kelimelerin her bir tarafının sözlük anlam bağımsızlığını sakladığı hâlde, birleşik kelimelerde bu özelliğin kaybolduğunu ve birbirine karıştırılmaması gerektiği meselesine de değinir.

22. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Muharrem ERGİN'in sıfat tamlamasında vurgunun grup üzerinde olduğunu söylemesine karşı çıkmış, sıfat tamlamasını oluşturan tarafların her birinin bağımsız vurguya sahip olduğunu belirtmiştir.

23. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, sıfat tamlaması ve sıfat tamlamasının unsurları için kullanılan terimlerde birbirlerinden ayrılırlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu kelime grubunu birinci tür ismi birleşme olarak adlandırırken, kullandığı tamlayan ve tamlanan terimleriyle Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

24. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, isim tamlaması ve isim tamlamasının unsurları için kullanılan terimlerde birbirlerinden ayrılırlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu kelime grubunu ismi birleşmeler, çeşitlerini ise ikinci tür ismi birleşmeler ve üçüncü tür ismi birleşmeler olarak adlandırarak diğer Türkologlarla farklılık oluşturur.

25. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi zincirleme isim tamlamasını isim tamlaması çeşitlerine dâhil etmezken, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ isim tamlamasına zincirleme isim tamlamasını dâhil ederek, isim tamlamasını *üç*e ayırırlar.

26. Kaya BİLGEGİL, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı bir tasnif yapmış; zincirleme, belirtili ve belirtisiz isim tamlamasını isim tamlamasına dâhil etmiş ve bu tamlamaları farklı alt başlıklar altında incelemiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli

Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda isim tamlaması çeşitlerine bu türden bir yaklaşım görülmez.

27. Türkologlar arasında isim tamlamasını en ayrıntılı şekilde tasnif eden Kaya BİLGEGİL olup, onun isim tamlaması çeşitlerinden gösterdiği basit isim tamlamaları, anlamca isim tamlaması ve lâfizca isim tamlaması terimlerine diğer Türkologlar yer vermez. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda bu türden bir tasnif görülmez.

28. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU hem birleşik isim hem de birleşik ad terimini kullanır. Kullandığı birleşik isim terimiyle Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ile aynı grupta yer alırken, kullandığı birleşik ad terimiyle, Zeynep KORKMAZ ve Tahsin BANGUOĞLU ile aynı grupta yer alır.

29. Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN birleşik isim ve birleşik kelimelerin birbirinden ayrılan yönleri konusunda hemfikirdirler. Her ikisi de birleşik kelimenin herhangi bir kelime grubunun unsurlarının birleşmesiyle ortaya çıktığı ve birleşik isimlerin yan yana sıralanan özel isimlerle kurulduğu konusunda aynı görüştedirler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu konuda Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN ile hem fikirdir.

30. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik isimleri oluşturan isimlerin özel isim olması gerektiği noktasında, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

31. Birleşik fiili, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kelime gruplarından sayarken; Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kelime gruplarından saymaz ve kelime türleri başlığı altında değerlendirir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, kelime türleri başlığı altında toplayanlarla paralellik gösterirken, Türkiye'deki Azerbaycan

kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun konu hakkında yaklaşımları yoktur.

32. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temas etmediği birleşik fiil çeşitlerini söz konusu ettiğimiz Türkologlar farklı başlıklar altında farklı terimlerle, birbirlerinden farklı sayılara bölerek inceler.

33. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının unvan grubu diye gösterdiği grubu, birleşik adlar başlığı altında değerlendirir.

34. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU kullandığı unvan grubu terimiyle, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

35. Tahsin BANGUOĞLU diğer Türkologlardan farklı olarak unvan grubunu, yanaşma takımları başlığı altında üç alt başlık hâlinde incelerken, diğer Türkologlar alt başlıklar olmaksızın unvan grubu başlığı altında inceler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak unvan grubunu suni bir kelime grubu olarak kabul eder.

36. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde bağımsız yardımcı kelime çeşidi olan ve her türlü duygu, heyecan, temenni, hayret, üzüntü, pişmanlık vb. ifade etmek için kullanılan ünlemin, kelime grubu oluşturmayacağını belirterek, ünlem grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL'le aynı grupta yer alır.

37. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın kelime grubu çeşitleri arasında sayı grubunu göstermesine karşılık; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, kelime türlerinden sayının çeşitlerinden gösterdiği birleşik miktar sayıları başlığı altında bu grubu inceler.

38. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde bağımsız yardımcı kelime çeşidi olan edatın kelime grubu oluşturamayacağını ifade ederek, bu kelime grubuna yer vermeyen Kaya BİLGEGİL ile aynı grupta yer alır.
39. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının isnat grubu diye adlandırdığı grubun esasında birleşik isim, sıfat, sayı, zarf ve birleşik kelimelerden başka bir şey olmadığını ifade ederek, kelime grupları arasında isnat grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temas etmediği isnat grubu için söz konusu ettiğimiz Türkologların, isnat grubunu farklı terimlerle, farklı başlıklar altında ele aldığını görürüz.
40. İlgi grubuna çoğu Türkologun yer vermediğini, yer verenlerin de farklı terimlerle bu grubu ifade ettikleri görülür.
41. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, ilgi gruba kelime grupları arasında yer vermeyerek, TOPALOĞLU, BİLGEGİL, BANGUOĞLU ve KARAHAN ile aynı grupta yer alır. Yükleme, çıkma, bulunma, yönelme, kısaltma grubuna söz konusu ettiğimiz Türkologların farklı terimlerle ifade ettikleri görülür.
42. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU yönelme, bulunma, çıkma ve kısaltma grubuna yer vermeyerek, kelime grupları arasında yönelme, bulunma, çıkma ve kısaltma grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır. Alâeddin MEHMEDOĞLU, fiil grubuna kelime grupları arasında yer veren Ahmet TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.
43. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıfat fiil ve zarf fiil grubuna kelime grupları arasında yer veren TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.
44. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temas etmediği kısaltma grubu için Türkiye Türkologları, kısaltma grubu, bu grubun

alt başlıkları için kullanılan terimler ve bu alt başlıkların kaçta ayrıldığı konusunda bir birlik sağlayamamıştır. Bize göre, isnat, ilgi, yönelme, bulunma, uzaklaşma ve yapma gruplarını kısaltma grupları adı altında toplamak daha uygundur. Çünkü bunların sonlarından bir fiil düşerek kısaltılmış şekle gelmiş durumdadırlar. Alâeddin MEHMEDOĞLU da vasıta grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve BANGUOĞLU ile aynı grupta yer alır.

45. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında aitlik grubuna yer veren yalnızca Muharrem ERGİN' dir.

46. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da aitlik grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, BİLGEGİL, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

47. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, zarf grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, KARAHAN, KORKMAZ ile aynı grupta yer alır. Zarf grupları için, Kaya BİLGEGİL'in "*erken kalkmak, güzel kokmak vb.*" ve Tahsin BANGUOĞLU'nun "*yukarı çıkmak, ileri sürmek vb.*" verdiği örnekler, bize göre zarf grubu yerine fiil isimleriyle yapılan fiil grubu olarak değerlendirilmesi daha uygun olur. MEHMEDOĞLU bu gruba yer vermeyerek, TOPALOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi kelime gruplarının tasnifinde hem Türkiye Türkologları hem de Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar hem kendi aralarında hem de birbirleriyle mukayese edildiğinde yer yer benzerlik oluştursa da tam anlamıyla bir birlik oluşturmayıp daha çok farklılık oluşturdukları görülür.

BÖLÜM 4: EKLERİN TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Çalışmamızın bu kısmında ekler konusunda tasnifleri ve değerlendirmeleri bulunan Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU, ekleri işlevleri bakımından yapım ve çekim eki olarak *ikiye* ayırır (Topaloğlu, 1989: 64).

Muharrem ERGİN de Ahmet TOPALOĞLU gibi ekleri genel olarak yapım ekleri ve çekim yahut işletme ekleri olarak *ikiye* ayırır (Ergin, 2002: 22).

Tahsin BANGUOĞLU ise işleyişleri bakımından çekim ekleri ve üretim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırmaktadır (Banguoğlu, 2007: 147-148).

Osman Nedim TUNA, ekleri, isimden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler, fiilden isim yapan ekler, fiilden fiil yapan ekler, çatı ekleri, iyelik ekleri, case (kasus, casus) ekleri, fiil çekim ekleri olmak üzere *sekize* ayırır (Tuna, 1986: 2-27).

Zeynep KORKMAZ da Ahmet TOPALOĞLU gibi ekleri, görevleri bakımından yapım ve çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırmaktadır (Korkmaz, 2007b: 80).

Belirlediğimiz bu isimlerin dışında, eklerin sınıflandırılması konusunda değerli fikirleri olan başka Türkiye Türkologları da mevcuttur.

Bu Türkologlardan biri olan Zikri TURAN, söz konusu ettiğimiz Türkologların söz diziminin düzenini oluşturan bütün ekleri içine alacak şekilde, yapım eki ve çekim eki adları ile birer üst başlık tayin etmelerini isabetli bulmamıştır. TURAN Türkiye Türkologlarının genelinin ekleri bu şekilde sınıflandırmasına sebep olarak; bir ekin fonksiyonunun ne olduğuna, o ekin en çok ya da umumiyetle hangi fonksiyonda kullanıldığına bakılarak karar verilmesi, ikinci ve daha önemli sebep olarak da eklerin fonksiyonlarıyla yapıları arasındaki ilişkinin sağlıklı olarak kurulamamış olmasını gösterir.

Ayrıca, ekleri yapım eki ve çekim eki olarak *iki* başlık hâlinde belirlemenin bu ekleri birbirlerine doğru alabildiğine geniş tutmayı gerektirdiğini, böyle geniş açılı bir yapım eki ve çekim eki tasavvurunun da herhangi bir yapım ekinin çekim eki veya tam tersi olarak düşünülmesine neden olduğunu belirtir.

TURAN bunun çözümünü eklerin sınırlarının daraltılmasında, daha açık ifadeyle, yapım eki ve çekim eki kategorilerinin hâkimiyet kuramadığı ya da belirsizleştiği alanlarda kalan eklerin sınıflarını, hem muadil hem de alt kategoriler bakımından yeniden sınıflandırmakta bulur ve bu sınıflamanın sağlıklı bir sonuca ulaşması için de şu maddelere dayandırılması gerektiğini ifade eder:

- a. Zikri TURAN eklerin belirlenmesinde, telâffuz edilen ve arızî durumları gösteren örneklerin değil, kategoriye belirleyen ve asıl durumları temsil eden fonksiyonların esas alınması gerektiğini belirtir.
- b. İkinci olarak eklerin fonksiyonları belirlenip izah edilirken, bu ek, diğer ek türlerinin yapamadığı neyi yapmaktadır sorusunun sorulması gerektiğini ifade eder.
- c. Üçüncü olarak da, bir ek türünü gösteren fonksiyonun doğru tayin edilip edilmediğinin kontrolü için, bu fonksiyon nasıl, hangi şartlarda teşekkül etmektedir sorusunun sorulmasını söyler.

TURAN, bu maddeler uygulandığında, eklerin sınıflamasının, yapım ekleri, çekim ekleri, fiilimsiler, çatı ekleri, olumluluk-olumsuzluk ekleri, teklik-çokluk ekleri, soru eki şeklinde *yediye* ayrılması gerektiğini belirtir (Turan, 2000: 1835-1843).

Söz konusu ettiğimiz Türkologların dışında eklerin tasnifi konusunda değerli fikirleri olan Gürer GÜLSEVİN ise, Türkçedeki ekleri sözdizimi temeline dayanarak fonksiyonel bir şekilde, türetme ekleri, tür değiştirici ekler, işletme ekleri, kategori ekleri olmak üzere *dörde* ayırır (Gülsevin, 2004: 1278-1280).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da söz konusu ettiğimiz diğer Türkiye Türkologları gibi ekleri genel olarak yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırır (Musaoğlu, 2002: 230-258).

Söz konusu ettiğimiz Türkologların yaptığı eklerin tasnifinin incelenmesine baktığımızda, genel olarak ekleri *ikiye* ayırdıkları görülse de, bu ekler için kullanılan terim tercihlerinde ortak bir noktada buluşamadıkları görülür. Sadece Zikrin TURAN yukarıda da belirttiğimiz gibi ekleri *yediye*, Gürer GÜLSEVİN de *dörde* ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU, Zikri TURAN ve Mehman MUSAOĞLU çekim ekleri terimlerini kullanırken; Muharrem ERGİN

çekim yahut işletme ekleri, Gürer GÜLSEVİN ise işletme ekleri terimini kullanır. Osman Nedim TUNA'nın notlarında bu konuda bir açıklık yoktur.

Bir diğer ek türü olan yapım ekleri terimini, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Zikri TURAN, Mehman MUSAOĞLU kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU üretim ekleri terimini, Gürer GÜLSEVİN türetme ekleri terimini kullanır.

Çekim eklerinde olduğu gibi yapım ekleri için de Osman Nedim TUNA'nın notlarında bir açıklık bulunmaz.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullandığı çekim ekleri ve yapım ekleri terimiyle, çoğu Türkiye Türkologlarıyla benzerlik gösterir.

4.1. Ekler Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler

Gramer kitaplarının problemlili konuları arasında yer alan eklerin, gerek tanımı, gerek kapsamı gerekse kaçaya ayrıldığı konusunda farklı görüşler vardır.

Problemlili olan bu konuda, söz konusu ettiğimiz Türkologların eki nasıl tanımladıklarına baktığımızda benzer noktalarda birleştiklerini görürüz.

Bu Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU eki, “Yeni bir kelime türetmek veya cümle içinde kelimeler arasında ilişki kurmak için kök veya gövdelerin sonuna getirilen öge.” (Topaloğlu, 1989: 64), olarak tanımlarken; Muharrem ERGİN, “Kelime bünyesinde görülen tek başına anlamı olmayan ve tek başına kullanılmayan ancak köklerle birleşmek suretiyle kullanılan anlam, tür, yapı ve temsil etme gibi ilgili vazife gören şekiller, kısacası kelime bünyesindeki gramer vazifeli şekiller” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 142). Tahsin BANGUOĞLU ise “Türkçe’de bütün eklerin de aslında tek veya çok heceli kelimeler olup bir belirtme öbeği, bir kullanım örneği içinde birlikte buldukları kelimeyle kaynaşıp bir yapılık niteliğini kazanmış oldukları tahmin olunuyor.” (Banguoğlu, 2007: 147), şeklinde bilgi verir. Zeynep KORKMAZ da “Cümle içinde kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni bir kelime türetmek üzere kök ve gövdelerin sonuna eklenen ses veya seslerden oluşan öge.” (Korkmaz, 2007b: 80), olarak tanımlar.

Bu tanımları incelediğimizde, eklerin yeni kelime türetmek ve cümle içinde kelimeler arasında ilişki kurmak gibi iki temel görevi olduğunu tespit ederiz.

Kökleri genişletip gövdeler hâline getiren ekler, Türkçe gibi eklemeli dillerde dilin temelini oluşturmaktadır. İşte eklemeli bir dil olan Türkçe'nin yapısını incelerken de onun çok zengin olan ekler sistemini incelemek bize Türkçe'nin şifrelerini verir.

Bu şifreleri çözebilmek, çalışmamızın daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için de çalışmamızda bir kısım gramerlerimizde yapıldığı gibi isim kök veya gövdelerine gelen ekleri + işareti; fiil kök veya gövdelerine gelen ekleri ise - işaretiyle göstermeyi uygun bulduk.

Bunların dışında ekler konusunda üzerinde durulması gereken önemli bir mesele de yapısında bir veya birden fazla ses olan eklerin şekil bakımından birbirinin aynısı, işlev bakımından ise farklı olduğu durumların olmasıdır. Mesela +Ar eki isimden isim yapma eki iken; -Ar geniş zaman eki olarak da kullanılmaktadır.

Bunun haricinde aynı ekin değişik sözdizimlerinde farklı işlevlerde kullanıldığı da düşünülürse eklerin tasnifinin yapılmasında çok dikkatli olunması gerektiği görülür.

Bu bölümde yaptığımız esas çalışmaya gelince: tezimizin bir bölümünü oluşturan eklerin tasnifinde önce söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının gramer kitaplarında yer alan yapım, çekim ve çatı eklerini nasıl tasnif ettiklerini karşılaştırmalı olarak inceleyip aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyduk. Sonra Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında Mammad İSAYEV'in yaptığı "Türkiye Türkçesi'nde ve Azerbaycan Türkçesi'ndeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezi ve yine Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun Azerbaycan Türkçesi – Türkiye Türkçesi Yapım Ekleri ve Azerbaycan Türkçesi – Türkiye Türkçesi Çekim Ekleri adlı makalelerini esas alarak eklerin tasnifi konusunda Azerbaycanlı Türkologların bakış açılarını ortaya koyup, Türkiye Türkologlarıyla olan benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmalı olarak inceledik. Ekler konusunda yaklaşımları olmayan Alâeddin MEHMEDOĞLU'na ise bu bölümde yer vermedik.

Yaptığımız çalışmada eklerin Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların eserlerinde genel olarak yapım ve çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayrılarak incelendiğini, fakat alt başlıklara inildiğinde farklı değerlendirmeler yapılarak bir birlik sağlanamadığını gördük.

Bize göre bu farklılığın oluşma nedeni, eklerin tasnifi konusunda çalışmaları olan Türkologların genelinin aynı konu üzerinde çalışmaları olan diğer meslektaşlarının görüşlerini almadan, ortaklaşa bir çalışma içinde olmayıp, kendi görüş ve imkânlarıyla baş başa kalmalarıdır.

Türk gramerinin başta gelen sorunlarından biri olan ekler konusuna Türk Grameri Sorunları Toplantısı'nda da çözüm getirilmeye çalışılmış, fakat eklerin çeşitleri, bu çeşitler için kullanılan terimler, eklerin sayısı vb. konularda bir birlik sağlanamamıştır.

Özetle, bu çalışmanın ilk aşaması Türkiye Türkologlarının Türk dilindeki yapım, çekim ve çatı eklerini tasnif etme konusundaki farklı ve benzer yaklaşımlarını mukâyese yoluyla tespit etmek, ikinci aşaması Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların, Türkiye Türkçesi'ndeki söz konusu ettiğimiz eklerin nasıl işlendiğini ortaya koyup; aynı eklerin hangi özellikleriyle ve nasıl verildiğini Türkiye Türkologlarıyla mukayeseli olarak belirlemektir.

Bunu yapmaktaki amacımız Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların konumuz içerisinde hangi noktalarda birbirleriyle benzerlik gösterip, hangi noktalarda göstermediklerini ortaya koymak ve çalışma yapacaklara yeni ufuklar açmaktır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların tümünün eklere olan yaklaşımlarını çekim eklerinden başlayarak sırasıyla ortaya koyalım:

4.2. Çekim Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının çekim eklerini nasıl tanımladıklarını hangi alt başlıklara ayırdıklarına bakalım:

Ahmet TOPALOĞLU, **çekim eklerini**, "Fiil veya isim kök ve gövdelerinin sonuna eklenerek kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan ve gramer kelimeleri meydana

getiren ek” olarak tanımlar ve çekim eklerini, isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırır (Topaloğlu, 1989: 49-50).

Muharrem ERGİN ise, **çekim yahut işletme ekini**, “Kelime kök ve gövdesine işleklik veren ek” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 124) ve Ahmet TOPALOĞLU’nda olduğu gibi isim ve fiil çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırır (Ergin, 2002: 126).

Tahsin BANGUOĞLU, **çekim eklerini**, “Bir takım kelimelerin hal, sayı, durum, zaman, kişi gibi gramer ilişkilerini kuran ve sözü teşkil eden ekler” şeklinde tanımlar (Banguoğlu, 2007: 148). Çekim eklerini, ad çekimi ekleri (Banguoğlu, 2007: 326) ve fiil çekimi olarak *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 410).

Leylâ KARAHAN isim çekim eki olarak adlandırmadığı fakat gramer kitaplarında isim çekim ekleri olarak geçen bu ekleri şöyle sınıflandırır:

KARAHAN ekleri ilk grupta bağlantı sağlayan ekler: -e, -de, -den; ikinci grupta bağlantı sağlamayan, doğrudan ismin kendisiyle ilgili, işlevi kelimenin sınırları içinde olan, kelimeyle sınırlı olan bir başka kelimeyle bağlantısı olmayan ekler: İyelik eki (bağlı bulunduğu kelimeyi ilgilendiren), çokluk eki (bağlı bulunduğu kelimeyi ilgilendiren), yükleme hâli eki; üçüncü grup eklerde ise kullanıldıkları kelimedeki görev değişikliği yapan ekler, vasıta hâli eki, eşitlik hâli eki, yön eki, ilgi hâli eki şeklinde sınıflamıştır (TDK Yayınları-718, 1999: 304-305).

Zeynep KORKMAZ, **çekim ekini**, “Ad veya fiil soylu kelimeler üzerine gelerek, bağlı oldukları kelime gruplarına göre, kelimeler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, şahıs, sayı vb. ilişkiler kuran ek” olarak tanımlayıp, (Korkmaz, 2007b: 58) ad çekimi ekleri (Korkmaz, 2007b: 9) ve fiil çekimi eki (Korkmaz, 2007b: 92) olarak *ikiye* ayırır.

Osman Nedim TUNA’da ise söz konusu ettiğimiz Türkologlardaki gibi bu konuda bir açıklık yoktur. TUNA, çekim ekleri çeşitlerinden isim çekim ekleri terimini kullanmadan alt başlıkları hakkında bilgi vermiş bunun yanında fiil çekim ekleri terimine yer verdiği gibi alt başlıkları hakkında da detaylı bilgi vermiştir (Tuna, 1986: 1-26).

Belirlediğimiz Türkiye Türkologları dışında, çekim ekleri ve sınıflandırılması hususunda farklı bakış açılarına sahip Türkologlar da vardır.

Bu Türkologlardan biri olan Zikri TURAN, **çekim eklerini**, “Cümle ya da cümle unsuru seviyesinde, kelimeler ve/veya kelime takımları arasında gramer ilişkisi kuran, kısaca, cümlenin teşekkülünde vazife üstlenen ekler” olarak tanımlar ve çekim eklerini, hâl ekleri, iyelik ekleri ve fiil çekiminin zaman ekleri ve şahıs eklerinden ibaret saydığı gibi ki ekini de çekim eklerinden sayar (Turan, 2000: 1837-1838).

Söz konusu ettiğimiz Türkologların dışında görüşlerine yer verdiğimiz bir diğer Türkolog olan Gürer GÜLSEVİN ise, **işletme eklerini**, “Yeni bir kelime türetmeyen, eklendikleri kelimenin türünü değiştirmeyen, sadece kelimeler arasında ilişkiyi sağlayan ve kelimenin cümledeki öge hâlini değiştiren ekler” olarak tanımlar ve işletme eklerini, ögeleri belirleyiciler ve bağlantı kurucu ekler” olmak üzere *iki* ana başlığa ayırır (Gülsevin, 2004: 1278-1279).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise Türkiye Türkologları gibi çekim eklerini isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırır (Musaoğlu, 2002: 253 - 254).

Çekim ekleri konusu, gramer kitaplarımızda problemlili konular arasında yer almaktadır. Çekim eklerinin tanımı, kapsamı, isim çekim eklerinin sayısı hakkındaki farklı görüşler bu problemin en açık ifadesidir.

Çekim ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 32: Çekim Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	T.B.	L.K.	Z.K.	O.T.	Z.T.	G.G.	M.M.
Çekim Ekleri	+	+	+		+	+	+		+
İşletme Eki		+						+	

Türkologların çekim ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle çekim ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Çekim ekleriyle ilgili yukarıda verdiğimiz görüşleri değerlendirdiğimizde, Türkiye Türkologlarının genelinin çekim eklerini *ikiye* ayırdığı görülse de, çekim eklerinin türleri için kullanılan terimlerde bir birlik sağlayamadıkları görülür.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Mehman MUSAOĞLU isim çekim ekleri terimini kullanırken, Zeynep KORKMAZ ve Tahsin BANGUOĞLU ad çekimi ekleri terimini kullanır. Bu Türkologların haricinde Zikri TURAN bu terime yer vermezken, Gürer GÜLSEVİN işletme ekleri ana başlığı altında isimlerde öğeleri belirleyiciler kısmında ad durumu eklerini, bağlantı kurucu ekler kısmında iyelik ekleri ve tamlayan eklerini verirken, çokluk ekini kategori ekleri ana başlığı altında verir. GÜLSEVİN, belirlediğimiz Türkiye Türkologları gibi bu ekleri bir başlık altında toplamak yerine *üç* ana başlık hâlinde toplamıştır.

Fiil çekim ekleri terimini Tahsin BANGUOĞLU dışında söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar kullanır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, çekim eklerini *ikiye* ayırarak ve çekim eklerinin türleri için kullandığı terimlerde söz konusu ettiğimiz çoğu Türkologla aynı grupta yer alır.

4.2.1. Ad Çekimi Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

İncelediğimiz Türkiye Türkologlarının eserlerinde isim çekim eklerinin tanımı ve sayısı birbirinden farklıdır:

Ahmet TOPALOĞLU, **isim çekimini**, “Cümle içinde isim soylu kelimelerin hâl ekleri olarak değişikliğe uğraması” şeklinde tanımlar ve örnekler verir: “Söz”, “söz+ü”, “söz+e”, “söz+de”, “söz+den”, “söz+ün”, “söz+le”, “söz+ce.” (Topaloğlu, 1989: 90-91).

Muharrem ERGİN, **isim çekim eklerini**, “İsim kök ve gövdelerine gramer kategorilerini ifâde edecek şekiller veren çekim ekleri” şeklinde tanımlar. ERGİN isim çekim eklerini kendi içinde karşılaştırmış ve onları asıl çekim ekleri ve işletme ekleri olarak *iki* gruba ayırmıştır. Çokluk, iyelik ve soru eklerini işletme eki olarak vasıflandırmış; hâl eklerine ise asıl çekim ekleri demiştir (Ergin, 2002: 130-133).

Kaya BİLGEGİL, Ahmet TOPALOĞLU gibi, **isim çekimini**, “İsmin sırasıyla *beş* hâle (yalın hâl, -i hâli, -de hâli, -den hâli, -e hâli) girmesine, der (Bilgegil, 1984: 175).

Tahsin BANGUOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN’ in de olduğu gibi isim çekim ekleri adı altında değil; **ad çekimi ekleri** başlığı altında, “Adlara ve zamirlere gelen yapılıklar” şeklinde tanımlar.

BANGUOĞLU ayrıca, dilimizde sıfat, zarf gibi fiiller dışında başka kelime sınıflarının da ad yerini tuttuklarında ad çekimi ekleri aldıkları için daha geniş anlamda isim hâlleri ve isim çekim terimlerini de kullandığını belirtir. BANGUOĞLU Türkçe’de on tane ad hâli olduğunu ifade eder ve bunların sözdizimindeki işlevliklerine göre, iç çekim hâlleri (kim hâli, kimi hâli, kime hâli, kimde hâli, kimden hâli, kimin hâli) ve dış çekim hâlleri (kimle hâli, kimce hâli, kimli hâli, kimsiz hâli) olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 326-331).

Osman Nedim TUNA ise isim çekim ekleri terimini kullanmadan bu başlık altında incelenen eklere yer vermiştir (Tuna, 1986: 20-22).

Zeynep KORKMAZ, isim çekim eklerini, Tahsin BANGUOĞLU gibi, **ad çekimi ekleri** başlığında, “Adların birbirleri veya fiillerle olan geçici ilişkilerini belirleyen, durum gösterme kavramını karşılamak üzere aldıkları ekler” olarak tanımlar ve ad çekim eklerini, yalın durum, yükleme durumu eki *+I, +U, nI, nU*; yönelme durumu eki *+A, +na*, bulunma durumu eki *+DA*, çıkma durumu eki *+Dan*, ilgi durumu eki *+In, +Un, +nIn, +nUn*. olarak sıralar ve “*İş*”, “*iş+i*”, “*iş+e*”, “*iş+te*”, “*iş+ten*”, “*iş+in*.” vb. örnekler verir.

KORKMAZ, Eski Türkçe’de ve bugünkü bazı yazı dilleriyle lehçelerde bunlara *+ÇA* eşitlik durumu, *+In/ +Un* vasıta durumu, *-GARU* yön gösterme durumları eklerini de ekler ve dilimizde bazı durumlarda bir kalıntı biçiminde *+ÇA* ekinin yine süregeldiğini, (*ben+ ce, gönlüm+ce*) belirtir ve *ile* edatından ekleşen *+LA* ekinin de yavaş yavaş birliktelik gösteren bir ad çekimi ekine dönüşme durumunda olduğunu, “*çocukla*”, “*annenle*” vb. örneklerle ifade eder (Korkmaz, 2007b: 8-9).

Ayrıca KORKMAZ, ad çekimi eklerine iyelik, teklik çokluk eklerini de ekleyerek işletme eki olarak vasıflandırmıştır (Korkmaz, 2007b: 135).

Belirlediğimiz bu Türkologların dışında bu konuda incelemeleri bulunan Gürer GÜLSEVİN isimlerde ögeleri belirleyiciler başlığı altında ad durumu eklerini, yalın hâl, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli olmak üzere *yediye*; ve bağlantı kurucu ekler başlığı altında da iyelik ekleri ve tamlayan eki olmak üzere *ikiye* ayırır. (Gülsevin, 2004: 1279).

Mehman MUSAOĞLU ise isim çekim eklerinin alt başlığında iyelik ekleri, ad durum ekleri, ilgi eki ve –lar, -ler ekini verir.(Musaoğlu, 2002: 253-254).

İsim çekim ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 33: Ad Çekimi Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K	G.G	M.M
İsim Çekimi	+		+				
İsim Çekim Ekleri		+					+
Ad Çekimi Ekleri				+	+		
İsimlerde Ögeleri Belirleyiciler						+	
Bağlantı Kurucu Ekler						+	

Türkologların çekim ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle çekim ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarının isim çekim eklerini değerlendirmelerine baktığımızda; Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU isim çekim eklerini hâl eklerinden ibâret sayarken; Muharrem ERGİN hâl eklerine, çokluk, iyelik ve soru eklerini; Zeynep KORKMAZ iyelik, teklik çokluk eklerini, Gürer GÜLSEVİN ise iyelik ekleri ve tamlayan ekini dâhil eder. Mehman MUSAOĞLU ise, isim çekim eklerinin alt başlığında iyelik ekleri, ad durum ekleri, ilgi eki ve –lar, -ler ekine yer vererek, Türkiye Türkologlarından farklı bir yerde yer alır.

İsim çekim eklerinin içeriği konusunda ayrılan Türkiye Türkologları bu eklerin isimlendirilişinde de birlik sağlayamazlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Mehman MUSAOĞLU isim çekim ekleri terimini kullanırken; Zeynep KORKMAZ ve Tahsin BANGUOĞLU ad çekimi ekleri terimini kullanır. Gürer GÜLSEVİN ise bu terimlerden ikisini de kullanmaz.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU isim çekim eklerinin içeriği konusunda Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN'le örtüşür. Muharrem ERGİN gibi isim çekim eklerine iyelik ekleri, ad durum ekleri ve –lar, -ler ekini dâhil etmiş, Muharrem ERGİN'den farklı olarak ise soru ekine yer vermek yerine ilgi ekine yer vermiştir.

4.2.1.1. Durum Gösterme Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

Hâl eklerinin, belirlediğimiz Türkiye Türkologları tarafından nasıl tanımlandığına ve bu Türkiye Türkologlarının hâl eklerini kaçça ayırdıklarına baktığımızda bir birliğe varamadıklarını görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU, **hâl** kavramını, “Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere yalın olarak veya ek alarak girdiği durum” olarak tanımlayıp; Türkçe’de ismin yalın hâl, araç, bulunma, çıkma, eşitlik, ilgi, yönelme ve yükleme hâli olmak üzere *sekiz* hâli olduğu ifade eder: “*Yol*”, “*yol+la*”, “*yol+da*”, “*yol+dan*”, “*yol+ca*”, “*yol+un*”, “*yol+a*”, “*yol+u*” (Topaloğlu, 1989: 81).

Muharrem ERGİN ise, **hâl eklerini**, “İsimleri çeşitli münasebetler için çeşitli hâllere, durumlara sokan ekler” olarak tanımlar ve Türkçe’de isimleri, ifade ettikleri münasebetlere göre, nominatif hâli, genitif hâli, akkuzatif hâli, datif hâli, lokatif hâli, ablatif hâli, instrumental hâli, ekvatif hâli, direktif hâli olarak *dokuza* ayırır (Ergin, 2002: 226-228).

Tahsin BANGUOĞLU, **adın halleri** için, “Adların söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunduğunu ve bu hâllerin onlara gelen bazı eklerle belirtildiğini ve bu farklı hâllere de adın halleri” dendiğini ifade eder. BANGUOĞLU, ad hâlinin *on* tane olduğunu belirtir ve bunları sözdizimindeki işleklerine göre, iç çekim hâlleri (kim hâli, kimi hâli, kime hâli, kimde hâli, kimden hâli, kimin hâli); dış

çekim hâlleri (kimle hâli, kimce hâli, kimli hâli, kimsiz hâli) olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 326-331).

Kaya BİLGEGİL, **hâl eklerini**, “İsmin hâlleri başlığı altında tanımlayarak, “Türkçe’de bir ismin, yalın hâlde,-i hâlinde,-de hâlinde,-den hâlinde ve -e hâlinde bulunduğunu” söyleyerek *beşe* ayırır (Bilgegil, 1984: 175).

Leylâ KARAHAN, Türk Dil bilgisi kitaplarında çekim ekleri başlığı altında işlenen –e, -de, -den eklerinin bağlantı ekleri olduğunu ve dolayısıyla isimlerin bağlantısını kurduğunu belirtir. Yalnız KARAHAN, bu eklere yükleme hâli –i’yi katmadığını, çünkü bu ekin bağlantıyı sağlayan bir ek olmayıp, sadece belirtme görevi yaptığını belirtir. Daha açık ifadeyle –i ekinin kelimenin kendisiyle ilgili olup, cümleyle ilgili olmadığını belirtir. Ayrıca Leylâ KARAHAN, bu eke yükleme hâli demesine rağmen, bazı gramer kitaplarında belirtme eki denmesini, ekin fonksiyonu belirtme olduğundan dolayı uygun bulur (TDK Yayınları-718, 1999: 304).

Osman Nedim TUNA, **durum eklerini**, “Yalın hâl, i hâli, e hâli, de hâli, den hâli, iyelik hâli, eşitlik hâli, instrumental hâli ve genitive hâli” olmak üzere *dokuza* ayırır (Tuna, 1986: 22-33).

Zeynep KORKMAZ, **durum gösterme eklerini**, “Cümle içinde, adları, başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli durumlara sokan ekler” olarak tanımlar ve bu ekleri, yükleme durumu eki +I/+U, ilgi durumu eki +(I)n/+(U)n, +nIn/nUn, yönelme durumu eki +(y)A, bulunma durumu eki +DA, çıkma durumu eki +DAn olmak üzere *beşe* ayırır (Korkmaz, 2007b: 74).

Söz konusu ettiğimiz Türkologların dışında değerli fikirleri olan Gürer GÜLSEVİN, isimlerde öğeleri belirleyiciler başlığı altında **ad durumu eklerini**, “Yalın hâl, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli” olmak üzere *yediye* ayırır (Gülsevin, 2004: 1279).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, hâl eklerini, **ad durum ekleri** başlığı altında, +ın, +in, +un, +ün (+yın, +yin, +yun, +yün); +a, +e (+ya, +ye); +ı, +i, +u, +ü (+yı, +yi, +yu, +yü); +da, +de (+ta, +te); +dan, +den (+tan, +ten) olarak *beş* ek şeklinde tespit ederken; ad durum eklerinden sadece

belirtme durumu (+ı), kalma durumu (+da) ve çıkma durumu (+dan) eklerini adlandırdığını, +ın, +in, +un, +ün (+yın, +yin, +yun, +yün); +a, +e (+ya, +ye) eklerini adlandırmadığını görürüz (Musaoğlu, 2002: 253).

Ayrıca, MUSAOĞLU hâllerin sınıflandırmasındaki sıkıntının, cümle bilgisinin, cümle öğelerinin özne, nesne, belirtici tümleç, yüklem diye sınıflandırmadan ileri geldiğini, “*Düğün gecesi kına yaptılar.*” cümlesinde *kına* kelimesinin özne olmayıp, bir bakıma akuzatif hâlde bulunan dolaysız nesne olduğunu, dolayısıyla ismin hâllerinin beş cümle ögesine göre ele alındığında her şeyin yerli yerine oturacağını belirtir (TDK Yayınları-718, 1999: 306-307).

Hâl ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 34: Durum Gösterme Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	T.B.	K.B.	O.N.	Z.K.	G.G.	M.M
Hâl	+							
Hâl Ekleri		+		+				
Adın Hâlleri			+					
Durum Ekleri					+			
Durum Gösterme Ekleri						+		
Ad Durumu Ekleri							+	+

Türkologların hâl ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle hâl ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Hâl ekleri ve çeşitleri için kullanılan terimlere ve hâl eklerinin Türkologlar tarafından kaçça ayrıldığına baktığımızda birbirlerinden ayrıldıklarını görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN hâl ekleri, Tahsin BANGUOĞLU, adın halleri, Kaya BİLGEGİL ismin hâlleri, Osman Nedim TUNA durum ekleri, Zeynep KORKMAZ durum gösterme ekleri başlığı altında incelerken, Mehman MUSAOĞLU, ad durum ekleri başlığı altında bu eklere yer verir.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA ve Gürer GÜLSEVİN yalın hâl terimini kullanırken, Muharrem ERGİN nominatif hâl, Tahsin BANGUOĞLU kim hâli terimini kullanır. Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU ise bu hâl çeşidine yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Gürer GÜLSEVİN, bulunma hâli terimini, aynı adla, Zeynep KORKMAZ bulunma durumu eki, Muharrem ERGİN lokatif hâli, Tahsin BANGUOĞLU kimde hâli terimleriyle ifade ederken, Kaya BİLGEGİL ve Osman Nedim TUNA –de hâli terimiyle ifade ederler. Mehman MUSAOĞLU ise kalma durumu terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, çıkma hâli terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ablatif hâli, Tahsin BANGUOĞLU kimden hâli, Kaya BİLGEGİL ve Osman Nedim TUNA-den hâli, Gürer GÜLSEVİN ayrılma hâli terimini kullanır. Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU ise çıkma durumu eki terimi kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Gürer GÜLSEVİN yönelme hâli terimini kullanırken, Muharrem ERGİN datif hâli, Tahsin BANGUOĞLU kime hâli, Kaya BİLGEGİL ve Osman Nedim TUNA -e hâli, Zeynep KORKMAZ yönelme durumu eki terimiyle ifade eder. Mehman MUSAOĞLU ise bu hâl eki için terim kullanmadan hâl ekinin türevlerini +a, +e (+ya, +ye) şeklinde yazar.

Ahmet TOPALOĞLU, yükleme hâli terimini kullanırken, Muharrem ERGİN akkuzatif hâli, Tahsin BANGUOĞLU kimi hâli, Kaya BİLGEGİL ve Osman Nedim TUNA–i hâli, Zeynep KORKMAZ yükleme durumu, Gürer GÜLSEVİN belirtme hâli terimiyle ifade eder. Mehman MUSAOĞLU ise belirtme durumu eki terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU araç hâli, Muharrem ERGİN ve Osman Nedim TUNA instrumental hâli, Tahsin BANGUOĞLU kimle hâli terimlerini kullanırken; Gürer

GÜLSEVİN vasıta hâli terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU ise bu eke yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU, Gürer GÜLSEVİN ve Osman Nedim TUNA eşitlik hâli, Muharrem ERGİN ekvatif hâli, Tahsin BANGUOĞLU kimce hâli terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU ise bu eke yer vermez.

Ahmet TOPALOĞLU ilgi hâli terimini kullanırken; Muharrem ERGİN, genitif hâli, Tahsin BANGUOĞLU kimin hâli, Zeynep KORKMAZ ilgi durumu eki terimini kullanır. Osman Nedim TUNA genitive hâli terimini kullanır. Kaya BİLGEGİL ve Gürer GÜLSEVİN ise bu eke yer vermez. Mehman MUSAOĞLU ise bu hâl eki için terim kullanmadan, +ın, +in, +un, +ün (+yın, +yin, +yun, +yün) ekleriyle bu hâl ekine yer verir.

Hâl eklerini kaç a ayırdıklarını ortaya koyduğumuz Türkologlarda hâl eklerinin sayısının alt sınır olarak *beş*, üst sınır olarak *on* olduğu görülmektedir.

Hangi eklerin hâl eklerine dâhil edildiğini, hangilerinin edilmediğini ve hâl eklerinin kaç a ayrıldığını isimler temelinde gruplandırır sak şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

1. Hâl eklerini yalnızca yalın hâl, i hâli, e hâli, de hâli ve den hâli den ibaret sayanlar: Kaya BİLGEGİL
2. Yalın hâli hâl eklerinden saymayanlar: Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU
3. Yalın hâli hâl eklerinden sayanlar: Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Osman Nedim TUNA, Gürer GÜLSEVİN
4. Eşitlik, ilgi ve araç hâllerinin üçünü birden hâl eklerinden sayanlar: Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU
5. Eşitlik ve araç hâllerinden ikisini birden hâl eklerden sayanlar: Osman Nedim TUNA, Gürer GÜLSEVİN
6. Yalnızca ilgi hâlini hâl eklerine dâhil edenler: Zeynep KORKMAZ, Mehman MUSAOĞLU

7. Araç hâlini hâl eklerinden kabul edenler: Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Gürer GÜLSEVİN
8. Yön eklerini hâl eklerinden sayanlar: Muharrem ERGİN
9. Hâl eklerini *beşe* ayıranlar: Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ
10. Hâl eklerini *yediye* ayıranlar: Gürer GÜLSEVİN
11. Hâl eklerini *sekize* ayıranlar: Ahmet TOPALOĞLU
12. Hâl eklerini *dokuza* ayıranlar: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA
13. Hâl eklerini *ona* ayıranlar: Tahsin BANGUOĞLU

Yukarıda verdiğimiz Türkiye Türkologlarından bazıları hâl eklerini aynı sayıya ayırsa da, aynı hâl eklerinin isimlendirilmesinde birbirlerinden farklı terimler kullanmaları, farklı ekleri hâl eklerine dâhil etmeleri yönüyle içerik olarak birbirlerinden ayrılırlar. Bu durumu şöyle örnekleyelim:

Hâl eklerini beşe ayıran Türkologlardan Kaya BİLGEGİL, ismin hâllerini yalnız hâl,-i hâli,-de hâli,-den hâli ve-e hâli olarak beşe ayırırken; Zeynep KORKMAZ, yükleme durumu eki $+I/+U$, ilgi durumu eki $+(I)n/(U)n$, $+nIn/nUn$, yönelme durumu eki $+(y)A$, bulunma durumu eki $+DA$, çıkma durumu eki $+Dan$ olmak üzere *beşe* ayırır.

Genel olarak hâl eklerini değerlendirdiğimizde, hâl eklerinin hangi başlıklar altında verildiği, kaçta ayrıldığı ve alt türlerinin isimlendirilişinde Türkologların bir birliğe varamadıklarını görürüz.

Mehman MUSAOĞLU'yla Türkiye Türkologlarını karşılaştırdığımızda hâl eklerini sınıflandırma ve bu sınıflandırmalarda kullanılan terimler itibariyle yer yer benzerlik görülse de genel olarak birbirlerinden farklı görüşler sergilerler.

4.2.1.2. Çokluk Eki Konusundaki Yaklaşımlar

Çoğul ekleri Türkiye Türkologları tarafından farklı başlıklar altında ve farklı şekilde tanımlanmıştır.

Ahmet TOPALOĞLU, **çoğul** terimini, sayının çeşitlerinden biri olarak, “İsim ve zamirlerde birden çok varlığı, çekimli fiillerde birden çok kişiyi belirli ekler vasıtasıyla gösteren biçim” olarak tanımlayıp, bugünkü Türkçe’de isimlerin çoğul biçiminin $+LAR$

ekiyle yapıldığını örneklerle verir: “*Şarkı+lar*”, “*türkü+ler.*” vb (Topaloğlu, 1989: 51).

Muharrem ERGİN, **çokluk eki**ni, isim çekimi eki alt başlığında işletme eklerinden sayar ve bu eki, “İsimlerin çokluk şekillerini yapan işletme eki olarak tanımladığı gibi ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden çok olduğunu ifade eden ek” olarak da tanımlar ve Türkçe’de çokluk ekinin eskiden beri –lar, -ler olduğunu örneklerle belirtir: “*Ağaçlar*”, “*kuşlar*” vb (Ergin, 2002: 220).

Kaya BİLGEGİL, isimlerde sayı başlığı altında, **çoğul eki**ni, “İsimlerin, birden ziyâde varlığa delâlet ettiğini, sayılarını gösteren ek” olarak tanımlayıp, kalın sesli hecelerle biten kelimelerden sonra –lar, ince sesli hecelerle biten kelimelerden sonra –ler ekinin getirilerek, sözlerin çoğul şeklinin elde edildiğini söyler (Bilgegil, 1989: 174).

Tahsin BANGUOĞLU ise tıpkı Kaya BİLGEGİL’ de olduğu gibi **çoklu eki**ni adlarda sayı başlığı altında, “Aynı cinsten birden çok varlığı anlatmaya yarayan ek” olarak tanımlar ve “*ağaçlar*”, “*kumlar*” vb. *örnekler verir* (Banguoğlu, 2007: 322).

Osman Nedim TUNA’nın notlarında ise bu konuyla ilgili ana ya da ara bir başlık bulunmamakla birlikte kelime çözümlemelerinde **çokluk eki** teriminin kullanıldığı görülür (Tuna, 1986).

Zeynep KORKMAZ, **çokluk eki**ni, işletme ekleri başlığı altında, “Adlarda ve zamirlerde aynı türden birden çok varlıkları anlatmak için; fillerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yapanın, yani şahsın çokluk olduğunu göstermek için kullanılan özel ekler” olarak tanımlayıp, örnekler verir: “*Ağaç+lar*”, “*çiçek+ler*” vb (Korkmaz, 2007b: 62).

Söz konusu ettiğimiz Türkologların dışında çoğul eki konusunda değerli fikirleri olan Zikri TURAN genel ekler tasnifi altında teklik-çokluk ekleri başlığıyla bu ek çeşidini değerlendirmiştir. **Çokluk eki**ni, “İsim kategorisindeki bütün şekillerin sonuna, isimlerin bir numûnedan fazla sayıda oldukları ifade edilmek istendiğinde çokluk +lar morfeminin getirildiği ekler” olarak tanımlar. Zikri TURAN, bu ekin bir tamlama ya da cümle kuramadığı için çekim eklerinden; isim ve fiil kategorileri arasında bir rol üstlenmedikleri için fiilimsi eklerinden; fiil kategorilerine eklenen eklerden

olmadıkları için çatı ve olumluluk-olumsuzluk kategorilerinin dışında kaldığını, hiçbirisiyle karşılanamadığını, ancak onlar gibi muayyen ve muadil bir üst kategori fonksiyonu gösteren ekler olarak ayrı bir yerleri olmasını gerektiğini belirtir (Turan, 2000: 1842).

Yine bu Türkologlardan biri olan Gürer GÜLSEVİN ise **çokluk kategorisini**, kategori ekleri başlığı altında (sözlüksel kelime türetmeyen, kelimelerde tür değişikliği yapmayan, cümle içinde öge belirlemek ve ilişki kurmak gibi bir fonksiyonları olmayan yani kelime çokluk ekini almadan önce ne görev üstlenmişse bu ekleri alınca da aynı durumun devam ettiği, eklendikleri kelimelere kendileri ile sınırlı kalan değişik özellikler katan eklerin bulunduğu kategori) inceler (Gülsevin, 2004: 1279-1280).

Mehman MUSAOĞLU ise, çoğul ekini isim çekim ekleri başlığı altında inceler.(Musaoğlu, 2002: 254).

Çoğul ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 35: Çokluk Eki Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	Z.T.	G.G.	M.M
Çoğul	+							
Çokluk Eki		+			+	+		
Çoğul Eki			+					+
Çoklu Eki				+				
Çokluk Kategorisi							+	

Türkologların çoğul ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle çoğul ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL çoğul ekini sayı başlığı altında incelerken; Muharrem ERGİN ve Zeynep

KORKMAZ işletme ekleri, Zikri TURAN ekler, Gürer GÜLSEVİN kategori ekleri, Mehman MUSAOĞLU ise isim çekim ekleri başlığı altında inceler.

Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL çoğul terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Zikri TURAN ve Gürer GÜLSEVİN çokluk eki, Tahsin BANGUOĞLU ise çoklu eki terimini kullanır. Mehman MUSAOĞLU ise çoğul eki terimini kullanır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çoğul ekini farklı başlık altında değerlendirdiği ve kullandığı terimle Türkiye Türkologlarından ayrılır.

4.2.1.3. İyelik Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

İyelik ekleri söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları tarafından bazen farklı başlıklar altında verilirken bazen de hiçbir başlık altına alınmadan bağımsız bir şekilde verilmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU **iyelik ekini**, hiçbir başlık altında olmaksızın, “İsim soylu kelimeleri şahıs kavramına bağlayan ek” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de kullanılan iyelik eklerinin - (I)m (ev-im, babam), -(I)n (kol-un, ütü-n), -I / -sI (at-ı, koku-su), -(I)mİz (el-imiz, ara-mız), -(I)nız (söz-ünüz, ata-nız), -lArI (komşu-ları, ev-leri) olduğunu ifade eder.(Topaloğlu, 1989: 94).

Muharrem ERGİN ise **iyelik eklerini**, isim işletme ekleri başlığı altında, “İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesnenin âit olduğunu ifade eden işletme ekleri” olarak tanımlar. ERGİN iyelik eklerini, **Teklik 1. şahıs: -m, 2. şahıs: -n, 3. şahıs: -ı, -i, -u, -ü; -sı, -si, -su, -sü; Çokluk 1. şahıs: -mız, -miz, -muz, -müz, 2. şahıs: -nız, -niz, -nuz, -nüz, 3. şahıs: -ları, -leri** şeklinde sıralar (Ergin, 2002: 221-222).

Kaya BİLGEGİL, **iyelik eklerini**, isim tamlamalarını meydana getiren ekler başlığı altında, “Belirtilene katılarak anlamına mülkiyet ve aitlik kavramı ilâve eden ek” olarak tanımlar ve belirteni şahıs zamirleri olan isim tamlamalarında, belirtilenlerin sıra ile *im, in, i, miz, niz, leri* iyelik eklerinden birini aldığı ifade eder (Bilgegil, 1989: 120-122).

Osman Nedim TUNA, **iyelik eklerini** hâl ekleri başlığı altında, teklik 1. şahıs: $+(I)m$, teklik 2. şahıs $+(I)n$, Çokluk 1. ve 2. Şahıs $+Iz$, 3.şahıs iyelik eklerini de hem teklik hem de çokluk için $+(s)I (n) + lAr + \iota (n)$ olarak belirler (Tuna, 1986: 20-21) Osman Nedim TUNA iyelik ekleri dediği gibi possessive ekleri terimini de kullanır (Tuna, 1986: 24).

Tahsin BANGUOĞLU, **iyelik eklerini** adlarda belirtme başlığı altında, “Adı kişiye, ya da nesneye tahsis ederek belirli kılan ek” şeklinde tanımlar (Banguoğlu, 2007: 325-326).

Zeynep KORKMAZ işletme ekleri başlığı altında **iyelik eklerini**, “Adın karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleri” olarak tanımlar ve Türkçe’nin iyelik eklerini teklik 1. şahıs: $+(I)m / +(U)m: i\text{ş}+i+m$, teklik 2. şahıs: $+(I)n / +(U)n: i\text{ş}+i+n$, teklik 3. şahıs: $+I / +U, +sI / +sU: i\text{ş}+i$, çokluk 1. şahıs: $+(I)m(I)z / +(U)muz: i\text{ş}+i+miz$, çokluk 2. şahıs: $+(I)n(I)z / +(U)nuz: i\text{ş}+i+niz$, çokluk 3. şahıs: $+lArI: i\text{ş}+ler+i$ olduğunu ifade eder (Korkmaz, 2007b: 135-136).

Belirlediğimiz bu Türkologların dışında bu konuda değerli fikirleri olan Gürer GÜLSEVİN, iyelik eklerini, bağlantı kurucu ekler başlığı altında değerlendirir (Gülsevin, 2004: 1279).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, isim çekim ekleri altında iyelik eklerini inceler (Musaoğlu, 2002: 253).

İyelik ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 36: İyelik Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	O.T.	T.B.	Z.K.	G.G.	M.M.
İyelik Ekleri	+	+	+	+	+	+	+	+
Possessive Ekleri				+				

Türkologların iyelik ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle iyelik ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu Türkiye Türkologlarının tamamı iyelik ekleri teriminde birleşirlerken, iyelik eklerinin hangi başlık altında verildiği konusunda ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU iyelik ekini, hiçbir başlık altında olmadan tanımlarken, Muharrem ERGİN isim işletme ekleri, Kaya BİLGEGİL, isim tamlamalarını meydana getiren ekler, Osman Nedim TUNA, hâl ekleri, Tahsin BANGUOĞLU, adlarda belirtme, Zeynep KORKMAZ işletme ekleri, Gürer GÜLSEVİN, bağlantı kurucu ekler başlığı altında değerlendirir. Mehman MUSAOĞLU ise isim çekim ekleri altında değerlendirir.

Ayrıca Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkologlarında olduğu gibi, Türkiye Türkçesi'ndeki iyelik eklerini, +m (+ım, +im, +um, +üm), +n (+ın, +in, +un, +ün), +ı (+i, +u, +ü, +sı, +si, +su, +sü), +mız (+miz, +muz, +müz; +ımız, +imiz, +umuz, +ümüz), +nız (+niz, +nuz, +nüz; +ınız, +iniz, +unuz, +ünüz), +ı (+i, +u, +ü, +lar, +ler) şeklinde sıralar (Musaoğlu, 2002: 253).

4.2.1.4. Soru Eki Konusundaki Yaklaşımlar

Soru eki, belirlediğimiz Türkiye Türkologları tarafından benzer tanımlarla ortaya konmuştur.

Ahmet TOPALOĞLU, **soru ekini** hiçbir başlık altında olmaksızın, “Türkçe’ de soru kavramı veren mİ eki” olarak tanımlar ve örneklendirir: “*O mu geldi?*”, “*Çarşıya çıkacak mısın?*” vb (Topaloğlu, 1989: 130).

Muharrem ERGİN, **soru ekini** isim çekim eklerinden işletme eki başlığı altında, “İsmin soru şeklini yapan işletme eki” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 243).

Kaya BİLGEGİL, **soru ekini**, “Fiillerde anlam nitelikleri başlığının alt başlığı olan soru bildiren fiiller” kısmında incelemiştir (Bilgegil, 1984: 277).

Tahsin BANGUOĞLU, bu eke fiillerin çekimi kısmında yer vererek, olup bitmesi bilinmeyen bir kılış veya oluşu gerçekleştirmeye yaradığını ve ekinin –mi eki olduğunu belirtir (Banguoğlu, 2007: 454).

Zeynep KORKMAZ, **soru ekini** işletme eki başlığı altında, “Soru kavramı veren mI / mU eki” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007b: 196).

Soru eki konusunda değerli fikirleri olan ve konuya farklı bir bakış açısı getiren bir diğer Türkolog da Zikri TURAN’dır.

Zikri TURAN konuya soru ekinin her şeyden evvel ek mi kelime mi şüphesinin dışında tutulması gereken bir ek olduğunu belirtmekle başlar.

TURAN, soru ekinin kullanılmasının, mutlaka cümle kuruluşuna muhtaç olduğu hâlde, cümle kuruluşunun soru ekini gerekli kılmadığını, yani soru ekinin ne cümleyi, ne de tamlamayı kurduğunu söyler. TURAN, soru ekinin, cümlede hükme bağlanan unsurların eksikliğini muhatabına bildiren ve ondan bunu talep eden, yani muhatabın davranışlarını yönlendiren bir cümle unsuru olduğunu, bu fonksiyon ve yapı ile soru ekinin, müstakil bir üst kategori eki özelliğiyle ele alınması gerektiğini belirtir (Turan, 2000: 1842-1843).

Osman Nedim TUNA’nın notlarında bu konuda bir bilgi yoktur (Tuna, 1986).

Gürer GÜLSEVİN’in makalesinde de bu konu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır (Gülsevin, 2004).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU soru eki hakkında sınırlı bilgi vermiş, soru ekini Tahsin BANGUOĞLU gibi fiil çekim ekleri başlığı altında incelemiştir (Musaoğlu, 2002: 257).

Soru eki için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 37: Soru Eki Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
Soru Eki	+	+	+	+	+	+

Türkologların soru eki ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle soru eki için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologların tamamı soru eki teriminde birleşirken, soru eklerinin hangi başlık altında verilmesi gerektiği konusunda birbirine zıt fikirler sergilerler.

Ahmet TOPALOĞLU, soru ekini herhangi bir başlık altında olmadan bağımsız şekilde değerlendirirken, Muharrem ERGİN, isim çekim eklerinden işletme eki, Kaya BİLGEGİL, fiillerde anlam nitelikleri, Tahsin BANGUOĞLU, fiillerin çekimi Zeynep KORKMAZ, işletme eki başlığı altında yer vermiştir. Zikri TURAN ise bu ekin alt başlık altında verilmesinin doğru olmadığını yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı başlı başına bir ek çeşidi olarak ele alınması gerektiğini söyler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise soru ekini Tahsin BANGUOĞLU gibi fiil çekim ekleri başlığı altında inceler.

Soru ekinin verilişinde dikkat çeken bir diğer konu da soru ekinin isimlerle mi yoksa fiillerle mi verildiği meselesidir. Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ soru ekini isimlerle verirken; Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Mehman MUSAOĞLU fiillerle birlikte verir.

4.2.1.5. Ek Fiil Konusundaki Yaklaşımlar

İsim soylu kelimelere gelip onları cümle içerisinde yüklem görevine sokan ek, bu işleviyle isme getirilen ekler bahsinde yer almaktadır.

Ahmet TOPALOĞLU **cevher fiili**, “İsim soylu kelimelerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan fiil” olarak tanımlar (Topaloğlu, 1989: 47).

Kaya BİLGEGİL ise, **ek fiili**, “Eski irmek ve turmak mastarlarının fiil hâlindeki peszindelikleri” olarak tanımlar (Bilgegil, 1984: 271).

Tahsin BANGUOĞLU ise, **cevher fiilini**, “Dilimizde kökü erimiş, yalnız çekim ekleri hâlinde kalmış, anlamca durum fiili” olarak niteler (Banguoğlu, 2007: 474).

Osman Nedim TUNA'da bu konuyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaz (Tuna, 1986).

Zeynep KORKMAZ ise, **ek fiili**, “Eski Türkçe’de er- yardımcı fiilinin er-> ir->i- biçiminde ekleşmesinden oluşan, ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde de görev alan fiil” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007b: 81).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU bu kavram için cevher fiili terimini kullanır (Musaoğlu, 2002: 203).

Ek fiil eki için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 38: Ek Fiil Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M
Ek Fiil			+		+	
Cevher Fiili	+			+		+

Türkologların ekfiil eki ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle ekfiil eki için şu değerlendirmeleri yaptık:

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU cevher fiili terimini kullanırken, Zeynep KORKMAZ ve Kaya BİLGEGİL ek fiil terimini kullanır.

4.2.2. Fiil Çekim Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

Tek başına kök hâlinde kullanılmayan fiiller, dilde asıl kullanımlarını; şekil, kip, zaman ve şahsa bağlı bir anlatım değeri kazanarak çekimli fiil oluşturdukları zaman oluştururlar.

Ahmet TOPALOĞLU, **fiil çekimini**, “Cümle içinde fiilin kip, zaman, şahıs ve sayı belirtmek üzere değişik biçimlere girmesi” olarak tanımlayıp örnekler verir: “*Biliyorum.*”, “*Biliyorsun.*” vb (Topaloğlu, 1989: 71).

Muharrem ERGİN ise, **çekimli fiili**, “Şekle, zamana, şahsa bağlanmış bir hareketi karşılayan kelime” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 281).

Tahsin BANGUOĞLU, **çekimli fiili** şu şekilde izah eder: “Fiil yargıyı tamamlar ve bu sebeple bitmiş fiil adını alır. Aldığı eklerle fiil çekimini meydana getirdiği için de çekimli fiil” diye anılır (Banguoğlu, 2007: 410).

Kaya BİLGEGİL, **fiil çekimini**, “Bir fiilin, bütün kip ve zamanlarını, şahıslara ait sıra ile baştan sona kadar sıralama” olarak tanımlar (Bilgegil, 1984: 273).

Osman Nedim TUNA, fiil çekimini tanımlamayıp, fiil çekiminin alt başlıklarında şart (conditional) –sA (-sAr), geniş zaman (aorist) - (I / A) r, gelecek zaman - (y) AcAk, geçmiş zaman (past) –DI, –mİş zamanlarını ve gereklilik (- mALI+) ile emiri de sıralar (Tuna, 1986: 24-26).

Zeynep KORKMAZ ise, **fiil çekimini**, “Cümlede yüklem görevinde bulunan fiil veya ad soylu kelimelerin zaman, şahıs, teklik ve çokluk kavramı veren eklerle girdiği şekil” olarak tanımlarken; **fiil çekimi ekini**, “Fiil ve ad kök veya gövdelerine zaman ve şahıs kavramını yüklemek için kullanılan ek” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007b: 92). Türkiye Türkologları fiil çekimini benzer şekilde tanımlamıştır. Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ fiil çekimi; Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU çekimli fiil terimlerini kullanmıştır.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, **fiil çekim ekleri** başlığı altında, “Kişi eki, şimdiki zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman, fiil kiplerinden emir kipi, fiilin lazım kipi, istek kipi, gereklilik kipi, dilek koşul kipi, devam kipini ve soru ekini” inceler (Musaoğlu, 2002: 254-257).

Fiil çekim ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 39: Fiil Çekimi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	T.B.	K.B	Z.K.	M.M.
Fiil Çekimi	+			+	+	+
Çekimli Fiil		+	+			

Türkologların fiil çekimi ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle fiil çekimi için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologları fiil çekimini benzer şekilde tanımlamıştır. Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ fiil çekimi; Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU çekimli fiil terimlerini kullanırken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise fiil çekim ekleri başlığı altında bu konuyu inceler.

4.2.2.1. Şekil ve Zaman Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

Türkçe'de şekil ve zaman ekleri, bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olarak *ikiye* ayrılmaktadır.

Bildirme kipleri zaman ifade ettiği halde, tasarlama kipleri zaman ifade etmeyip, şart, istek, gereklilik, emir şekillerini ifade eder.

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların genel olarak şekil ve zaman eklerini nasıl sınıflandırdıklarına baktığımızda şunları tespit ederiz:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, zaman çeşitlerinden gösterdiği basit zaman başlığı altında (Topaloğlu, 1989: 36), zamanları, geçmiş zaman (Topaloğlu, 1989: 74-75), **a.**Belirli geçmiş zaman (Topaloğlu, 1989: 36), **b.**Belirsiz geçmiş zaman (Topaloğlu, 1989: 37), geniş zaman (Topaloğlu, 1989: 76-77), gelecek zaman (Topaloğlu, 1989: 75) ve şimdiki zaman (Topaloğlu, 1989: 137) olmak üzere *dörde* ayırır.

İsteme kipleri başlığı altında ise kipleri, dilek-şart, emir, gereklilik ve istek kipleri olmak üzere *dörde* ayırır (Topaloğlu, 1989: 93).

Muharrem ERGİN, geniş zaman (Ergin, 2002: 291), şimdiki zaman (Ergin, 2002: 295), görülen geçmiş zaman (Ergin, 2002: 298), öğrenilen geçmiş zaman (Ergin, 2002: 300) ve gelecek zaman (Ergin, 2002: 302) olmak üzere *beşe* ayırır.

ERGİN, TOPALOĞLU gibi, tasarlama kiplerini başlığı altında, emir, şart, istek ve gereklilik kipi olmak üzere *dörde* ayırır (Ergin, 2002: 304-313).

Kaya BİLGEGİL, fiillerde zaman başlığı altında, fiilin üç zamandan biriyle ilgili bulunduğunu ve bunların da geçmiş zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olduğunu belirtir (Bilgegil, 1984: 263).

Dilek kipleri başlığı altında ise, dilek-şart kipi, istek kipi, gereklilik kipi ve emir kipini inceler (Bilgegil, 1984: 269-271).

Tahsin BANGUOĞLU ise fiillerde zaman başlığı altında, Yeni Türkçe’de ana zamanları geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olmak üzere *üç*e ayırırken; yan zamanları dolaylı geçmiş ve geniş zaman olmak üzere *iki*ye ayırır (Banguoğlu, 2007: 442).

BANGUOĞLU, uyarı kiplerini ise, dilek-şart, istek, gereklik ve buyuru olmak üzere dörde ayırır (Banguoğlu, 2007: 443).

Leylâ KARAHAN ise zaman kavramıyla ilgili tartışılan meseleleri dile getirmiştir.

Zaman kavramıyla ilgili tartışılan meselelerden birisi de kip meselesidir.

Kip ve kiplerin gramerlerimizdeki işleniş tarzını ele alan KARAHAN, sözlük anlamı şekil, model, kalıp olan kelimenin Türkiye Türkologlarında nasıl ifade edildiğini ortaya koymuş; problemin kip kavramına zaman kavramı dâhil etmeleri noktasında olduğunu belirtmiştir. KARAHAN, kipi zaman kavramı ile açıklamanın, bütün kiplerde zaman ifadesi bulunduğunu kabul etmek anlamına geldiğini, hâlbuki bu görüşün tasarlama kipleri için doğru olmadığını ifade eder. Zaman kavramının kip kavramı ile aynı olmadığı ancak bazı kiplerde zaman anlamı da bulunabileceği görüşünün genel olarak kabul gören bir husus olduğunu ve kip tanımlarından zaman ifadesinin çıkarılmasıyla birlik sağlanmış olacağını söyler.

KARAHAN’ın değindiği bir başka mesele de kip ve zamanı belirleyen ek ve diğer unsurların gramerlerimizde nasıl verilmesi gerektiğidir.

KARAHAN, Türkçe’de bütün kipleri, bütün zamanları karşılayacak birden fazla ek olduğunu, hele dilimizin dün, bugün, şimdi, sanırım, her hâlde, mutlaka gibi kip ve zamanın oluşmasında çok etkili olan zengin bir zarf kadrosuna sahip olduğunu ve dilimizin ifade gücünü zenginleştiren bu unsurların gramerlerimizde aynı başlık altında verilmesi gerektiğini belirtir. Bunları fiillerde anlam kayması, fiillerde zaman kayması,

zarf gibi ayrı başlıklar altında vermenin Türkçe'nin ifade gücünü yansıtamayacağını ifade eder.

KARAHAN, “*Lâle devrinin kasırlarında, Fransız saraylarının modası esmeye başlıyor.*” örneğindeki –yor ekinin geçmiş zaman bildirdiğini ve şimdiki zaman başlığı altında yer alan –yor ekinin geçmiş zaman başlığı altında da görülmesi gerektiğini ifade eder.

-yor eki bazen geçmiş zamanı, bazen şimdiki zamanı, bazen de gelecek zamanı ifade ettiğini fakat yaygın işlevi şimdiki zamanı ifade etmek olduğundan şimdiki zaman eki olarak adlandırılır. Leylâ KARAHAN görülen geçmiş zaman kategorisinin sadece –dı ekiyle değil, başka eklerle, başka formlarla, başka kalıplarla da ifade edildiğini ve dolayısıyla kip başlığı altında asıl form olan dı ekini vermenin yanında bir cümle içinde geçmiş zamanı ifade eden başka eklerin ve kipi oluşmasına yardımcı olan başka unsurların da özellikle zarfları da geçmiş zaman kipi (geçmiş zaman fonksiyonlarını veren şekiller) başlığı altında vermek gerektiğini, söyler. Leylâ KARAHAN'ın geçmiş zaman başlığı altında hem –dı hem de –yor ekinin verilebileceğini söyler (TDK Yayınları-718, 1999: 47-55).

Zeynep KORKMAZ ise Leylâ KARAHAN'ın ifadesine karşılık, geçmiş zaman başlığı altında –yor'u vermenin son derece yanlış olduğunu ve –yor'un şimdiki zaman başlığı altında verilmesi gerektiğini ancak bakış açısıyla ekin aynı zamanda başka zamanlara da gelebileceğini belirtmenin mümkün olacağını ifade eder. İşte bu noktada Türkologların tartıştığı aspekt devreye girmektedir (TDK Yayınları-718, 1999: 97-99).

Osman Nedim TUNA, geniş zaman, gelecek zaman ve geçmiş zaman olmak üzere üçe ayırır (Tuna, 1986: 24-25).

TUNA'nın notlarında tasarlama kiplerini farklı başlıklar altında şart (Tuna, 1986: 25), gereklilik ve emir (imperative) (Tuna, 1986: 26) terimleriyle buluruz.

Zeynep KORKMAZ, şekil ve zaman ekleri başlığında, bildirme kipleri altında görülen ve duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman olarak beşe ayırır (Korkmaz, 2007a: 26).

KORKMAZ, tasarlama kipleri başlığı altında, istek kipi, emir kipi, dilek-şart kipi ve gereklilik kipini inceler (Korkmaz, 2007a: 647-702).

Gürer GÜLSEVİN, şahıs ekleri başlığı altında, zaman eklerini, -DI, -mİş, -AcAk, -ıyor, -Ar olmak üzere *beşe* ayırırken; kip eklerini, -mAlı, -sA, -sIn, -Allm olmak üzere *dörde* ayırır. (Gülsevin, 2004: 1279).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, zamanı, şimdiki zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, geniş zaman, belirli gelecek zaman olarak *beşe* ayırırken; tasarlama kiplerini, emir, istek, gereklik ve dilek-koşul kipi olmak üzere *dörde* ayırır (Musaoğlu, 2002: 255-257).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında Mammad İSAYEV'in yazdığı Türkiye Türkçesi'nde ve Azerbaycan Türkçesi'ndeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması adlı tezde Mammad İSAYEV Türkiye Türkçesi'nde geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere *dört* ana zaman, -DI'lı geçmiş ve -mİş'li geçmiş zaman olmak üzere *iki* alt geçmiş zaman biçimleri bulunduğunu belirtir (İsayev, 2005) Tasarlama kipleri konusunda ise açık bir bilgi yoktur.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar zamanları birbirlerinden farklı şekilde tasnif etmişlerdir.

Ahmet TOPALOĞLU zamanları *dörde* ayırırken; Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN, Mehman MUSAOĞLU ana zamanlar olarak *beşe*; Kaya BİLGEGİL, Osman NEDİM TUNA *üç*; Tahsin BANGUOĞLU ise ana zamanları *üç*; yan zamanları ise *ikiye* ayırarak toplamda *beşe* ayırırken; Mammad İSAYEV Türkiye Türkçesi'nde *dört* ana zaman ve *iki* alt geçmiş zaman biçimleri bulunduğunu belirterek *altıya* ayırır.

Tasarlama kiplerini Türkiye Türkologlarından TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL, BANGUOĞLU, KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU *dörde* ayırır.

Görüldüğü gibi Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların aralarında zamanları tasnif etme konusunda bir birlik yokken; tasarlama kiplerini tasnifte birlik vardır.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, zamanları *dörde* ve geçmiş zamanı da kendi arasında *ikiye* ayırarak, Mammad İSAYEV ile benzer şekilde tasnif etmiştir.

Ayrıca Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullandıkları belirli geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman terimleriyle ortak noktada buluşurlar.

Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların şimdiki zamanı nasıl değerlendirdiklerini, şimdiki zaman eklerine bakışta birbirlerinden hangi aşamalarda farklılık ve benzerlik gösterdiklerini ortaya koyalım:

Ahmet TOPALOĞLU, **şimdiki zamanı**, basit zaman çeşitlerinden sayar ve “Şimdiki zamanı fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamanda yapılmakta ve devam etmekte olduğunu bildiren zaman” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de şimdiki zamanın –(I)yor ekiyle yapıldığını belirtir ve örneklendirir: “Çık-ı-*yor-um.*”, “Bil-*i-yor-sun.*” vb (Topaloğlu, 1989: 137).

Muharrem ERGİN, bildirme kipleri başlığı altında incelediği **şimdiki zamanın**, “Ekinin hem şekil hem zaman ifade eden eklerden olduğunu, şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak da şimdiki zaman ifade ettiğini”, belirtir. ERGİN daha açık ifadeyle, bu ekin hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirdiğini ve belirli bir zaman gösteren kesin bir bildirme eki olduğunu ifade eder (Ergin, 2002: 289).

Bugün Türkçe’de şimdiki zaman ekinin –yor olduğunu ve bu ekin Türkçe’de sonradan ortaya çıkan bir ek olduğunu şöyle belirtir: “Batı Türkçesi dışında eskiden beri şimdiki zaman eki olarak –a, -e görülür. Batı Türkçesinin başında yorı- fiilini, geniş zamanı ile, bağlandığı asıl fiilin şimdiki zamanını ifade eden bir yardımcı fiil olarak görür: “Gelü *yorur.*”, “Geli *yorır.*”, “Geliyor.”, “Gide *yorır.*” “Gidiyor” misallerinde olduğu gibi. Eski Anadolu Türkçesi’nde de şimdiki zaman ile geniş zamanın bazen –a, -e ile karşılandığını görüyoruz.” (Ergin, 2002: 296).

ERGİN ayrıca, şimdiki zaman için bugün bu fiil çekiminden başka bir de iki fiil isminin lokatifine bildirme şahıs ekleri getirilerek yapılan bir şekil kullanıldığından bahseder: “*Gelmekteyim.*”, “*Gelmektesin.*”, “*Gelmektedir.*”, “*Gelmekteyiz.*”, “*Gelmektesiniz.*”, “*Gelmektedirler.*” ve “*Gelmedeyim.*”, “*Gelmedesin.*” örneklerini verdikten sonra, bu –makta, -mekte ve –mada, -mede’li şekille –yor çekimi arasında belirli bir fonksiyon farkı olmadığını, her ikisinin de hareketin şimdiki zamanda yapılmakta olduğunu ve devamlılığı, hareketin devam etmekte olduğunu gösterdiğini belirtir. Muharrem ERGİN, -makta, -mekte ve –mada, -mede’li şekilde bildirilen hareketin mutlaka başladığı mânâsına karşılık, -yor’un bazen başlamamış, fakat başlamak üzere olan hareket için kullanılabilmesini ifade eder. ERGİN daha açık ifadeyle, -yor’da başlamak üzere olan bir gelecek zaman ifadesi olduğunu, yani -makta, -mekte ve –mada, -mede’li şekillerin daha belirli, daha kesin bir şimdiki zaman bildirdiğini, dolayısıyla bu iki şekil arasındaki başlıca farkın zaman farkı olduğunu söyler (Ergin, 2002: 295-298).

Kaya BİLGEGİL, şimdiki zamanı, haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında değerlendirir. **Şimdiki zamanı**, “Fiilin kök veya gövdesiyle şahıs eki arasına-yor getirmek suretiyle teşkil olunan zaman” şeklinde tanımlayıp, şimdiki zaman ekinin, eski Batı Türkçesindeki şeklinin -yorır olduğunu belirtir.

BİLGEGİL, şimdiki zamanın, eylemin konuşma anında olduğunu belirtmesinden başka anlamlar taşıdığını şöyle ifade eder:

- a. Alışkanlığı delâlet eden: “*Ali Bey’ in küçük oğlu da sigara içiyor.*”
- b. Bir nitelik veya durumun devamlılığını ifade eder: “*Karasu Erzurum’un yakınından geçiyor.*”
- c. Bir olayın tekrarını anlatmak için başvurulur: “*Kaçtır, bu sokaklarda dolaşıyor.*”
- d. Kendisini ek fiilin üçüncü tekil şahsı takip ettiği zaman tahmine delâlet eder: “*Hüseyin okula gelmediğine göre dersine çalışıyordu.*”
- e. Gelecek zamana delâlet eder: “*Önümüzdeki bayram tatilinde Antalya’ya gidiyoruz.*”

Ayrıca BİLGEGİL, başlamış bir eylemin devamını ifade eden –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin şimdiki zaman oluşturduğunu ve söz konusu eklerden ahenge uyanını fiilin kök veya gövdesiyle ek fiilin, eyleme özne olacak şahsı arasına yerleştirmenin yeterli olduğunu belirtirken; Muharrem ERGİN gibi –yor ekinden farkını ortaya koymaz (Bilgegil, 1984: 264-265).

Tahsin BANGUOĞLU, fiillerde zaman başlığı altında, ana zamanlardan biri olarak gösterdiği **şimdiki zamanın** “Bildirmesinin sınırlı ve sürmekte olan bir kip olduğunu ve bu kipin Batı Türkçesi’nde bir tasvir fiilden gelişmiş olup sürmekte olduğunu ve anlatımının oradan alındığını” ifade eder ve örneklendirir: “*Bak-a yori-r > bak-ı yoru > bak-ıyor.*”

Ayrıca BANGUOĞLU, şimdiki zaman kipinin ivedilik anlatımı ile yakın gelecek için de kullanıldığını belirtir (Banguoğlu, 2007: 451-452).

BANGUOĞLU, çevrik kipler başlığı altında incelediği –mekte’nin kimde hâlinde bir mastar olduğunu ve sıfatfiil anlatımı kazandığını ifade eder. –Mekte’nin cevher fiil eklerini alarak –iyor kipine rakip bir sürmekte hâl kipi yaratmak yeteneğinin olduğunu da ayrıca belirtir (Banguoğlu, 2007: 451-452).

Zeynep KORKMAZ, bildirme kipleri başlığı altında incelediği **şimdiki zaman** “Kipinin fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürdüğünü gösteren kip olduğunu” ve Türkiye Türkçesi’nde şimdiki zaman kipini karşılayan üç ekin, -(I)yor, -mAktA, -mAdA olduğunu ifade eder. -(I)yor ekinin köken bakımından Eski Anadolu Türkçesindeki, süreklilik bildiren yoru- tasvir fiilinin geniş zaman çekiminden hece yutumu ile (al-a yoru-r > al-(I)yor, başla-y-u yoru-r > başlıyor gibi) ortaya çıktığını ifade eder.

KORKMAZ -(I)yor ekinin şimdiki zaman kipi için kullanılan en yaygın ek olduğunu ve temel görevinin içinde bulunulan zamandaki oluş ve kılışları anlatmak olduğunu fakat ekin yapısından gelen özellikten dolayı bu ekin, belirtilenden çok daha geniş bir zaman çerçevesi içine alındığını belirtir.

KORKMAZ, şimdiki zamanın kipi için kullanılan eklerden ikisinin –mA ve –mAk ad fiillerine +DA bulunma durumu ekinin getirilmesi ile oluşturulan şekil ve zaman kalıbı olduğunu ifade eder. Bu eklerin işlev bakımından başlanmış ve hâlen sürmekte olan bir oluş ve kılışı kesin olarak anlatan bir özellik taşıdığını ve bu eklerdeki sürmekte oluş özelliğinin, yapılarındaki içinde bulunma işlevi taşıyan +DA bulunma durumu ekinden geldiğini söyler.

-(I)yor şimdiki zaman ekinin, zaman çerçevesinin daha geniş olduğu hâlde –mAdA ve –mAktA eklerinde zaman çerçevesinin daha dar olduğunu, bu eklerden –mAdA ekinin seyrek kullanılmasına karşılık, -mAktA ekinin yaygın bir kullanışa sahip olduğunu belirtir (Korkmaz, 2007a: 610-623).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi’ndeki **şimdiki zamanın** ekinin “-ıyor (-iyor, -uyor, -üyor)” olduğunu belirtir (Musaoğlu, 2007: 255).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA’nın danışmanlığında Mammad İSAYEV’in yazdığı Türkiye Türkçe’sinde ve Azerbaycan Türkçesi’ndeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması adlı tezde Mammad İSAYEV Türkiye Türkçesi’nde şimdiki zamanın işin şu anki durumunu ifade etmek için kullanıldığını ve Türkiye Türkçesi’nde şimdiki zamanın (I)yor ekinin eylemin kök veya gövdesine getirmek suretiyle yapıldığını belirtir.

İSAYEV Türkiye Türkçesi’nde -(I)yor ekinden başka eyleme şimdiki zaman anlamı veren bir diğer ekin de –mEktE olduğunu ifade eder. İşin üzerinde olma anlamı veren ve mastar ekiyle (-mEk)de hâl ekinin kaynaşmasından oluşan bu ekin günümüzde tamamen şimdiki zaman anlamı verdiğini ve Türkiye Türkçesi’ndeki -(I)yor ekiyle, bu ekin arasındaki ilişkinin, her ikisinin hareketin konuşma anında yapılmasına ilişkin olduğunu belirtir. –mEktE ve -(I)yor ekleri arasındaki farkı ortaya koyarken, -mEktE ekleriyle hareketin başlamış ve devam etmesine karşılık, -(I)yor ekiyle kurulan cümlelerde iş, oluş ve hareketin başlamamış olabileceğini, yani bu iki ek arasındaki farkın hareketin başlayıp başlamaması olduğunu söyler. Dil malzemelerinden elde ettiği sonuçla -mEktE ekinin, şimdiki zamanı, -(I)yor ekinden daha iyi ifade ettiğini belirtir (İsayev, 2005: 71-72)

Dilbilimsel bakış açısıyla da şimdiki zamana bakan İSAYEV, eylemlerde bazı zamanlarda söylenen anla olayın olduğu zaman arasında geçicilik ve zaman yönünden uygunsuzluk olabileceğini belirtir. Mammad İSAYEV’in şimdiki zamanda bunu nasıl gösterdiğini, verdiği bir örnek üzerinden gösterelim. “*Yarın maaşımı alıyorum.*” cümleinin biçimsel yönden şimdiki zamanda olmasına rağmen anlamsal yönden gelecek zamana gönderimde bulunduğunu (*Yarın maaşımı alacağım.*), yani

evrensel zamanın gelecek zaman olmasına karşılık, biçimsel zamanın şimdiki zaman olduğunu ve ikisi arasında uygunsuzluk olduğunu ifade eder ve cümlelerin anlamsal yönden zamanın belirlenmesinde Türkiye Türkçesi'nde zaman zarfları ve zaman belirteçlerinin önemli rol oynadığını da ekler (İsayev, 2005: 73-74).

İSAYEV, geleneksel dilbilgisi yaklaşımı açısından bugün Türkiye Türkçesi'nde şimdiki zaman ekinin -(I)yor olduğunu ve bu ekin Türkiye Türkçesi'nde sonradan ortaya çıkmış bir ek olduğunu belirtir. İSAYEV, Batı Türkiye Türkçesi dışında eskiden şimdiki zaman eki olarak -a, -e'nin görüldüğünü, Eski Anadolu Türkçesi'nde ise şimdiki zaman ile geniş zamanın bazen -a, -e ile karşılandığını görürüz. Türkiye Türkçesi'nde şimdiki zaman -(I)yor ekinin eylem kök ya da gövdesine eklemesiyle oluşturulduğunu söyler (İsayev, 2005: 14).

Türkiye Türkçesi'nde birçok defa şimdiki zaman için geniş zaman eklerinin kullanıldığını belirten İSAYEV, zaten bir biçim veya zamanın kendisine yakın bir biçim veya zaman eki ile ifadesi daima olan bir ek olduğunu belirtir. -(I)yor, konuşucunun sözü söylediği anda gerçekleşmekte olan hareketi ifade eder. Hareket bitmemiştir, devam etmektedir: *“Fakat nasıl zannettim, üç gecedir uyuyamıyorum.”* – (I)yor ekinin ayrıca birinci tipteki şahıs eklerini alan biçim ve zaman eklerinden olduğunu belirtir ve çekimini şöyle ortaya koyar: *“Geliyorum.”*, *“Geliyorsun.”*, *“Geliyor.”*, *“Geliyoruz.”*, *“Geliyorsunuz.”*, *“Geliyorlar.”* (İsayev, 2005: 15).

Şimdiki zaman eki olan -(I)yor' un kendinden önce gelen -a, -e ünlülerini -i, -ı, -u, -ü ünlülerine dönüştürdüğünü ve böylece -ma, -me olumsuzluk ekindeki -a ve -e (geniş) seslerinin ünlü uyumuna göre -i, -ı, -u, -ü (dar ünlü) seslerine dönüştürdüğünü örneklerle ortaya koyar: *“Yazmıyor.”*, *“Bilmiyor.”*, *“Dökmüyor.”* vb (İsayev, 2005: 16).

Şimdiki zaman için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 40: Şimdiki Zaman Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K	M.İ.	M.M
Şimdiki Zaman	+	+	+	+	+	+	+

Türkologların şimdiki zaman ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle şimdiki zaman için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının şimdiki zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde şimdiki zaman teriminde ve bu zamanın tanımında birleştiklerini görürüz.

Şimdiki zaman teriminde, bu zamanın tanımında ve –yor ekinin Batı Türkçesindeki eski şeklinin –yorır olduğunda birleşen Türkologlar, bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ayrılırlar. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, şimdiki zamanı, basit zaman başlığı altında incelerken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ, bildirme kipleri başlığı altında, Kaya BİLGEGİL, şimdiki zamanı, haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında, Tahsin BANGUOĞLU, fiillerde zaman başlığı altında, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU fiil çekim ekleri başlığı altında, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mammad İSAYEV ise ana zaman biçimleri başlığı altında inceler.

Genel olarak tanımda birleşen Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların şimdiki zaman için ortaya koydukları ayrıntılara baktığımızda farklılıklar tespit ederiz:

Ahmet TOPALOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU şimdiki zaman çeşitlerinden –makta, -mekte ve –mada, -mede'ye yer vermezken; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Mammad İSAYEV yer verir.

Yine –makta, -mekte ve –mada, - mede eklerini tanımlamada ve tanımlamada kullanılan terimlerde, –makta, -mekte ve –mada, - mede eklerinin şimdiki zaman

içerisindeki yeri ve bu eklerin –yor ekinden farkını ortaya koyup koymama konusunda ayrılırlar.

Muharrem ERGİN, iki fiil isminin lokatifine bildirme şahıs ekleri getirilerek yapıldığını söylediği bu şeklin, -yor ekiyle olan benzerliğini ve farklılığını ortaya koyarken; Kaya BİLGEGİL, başlamış bir eylemin devamını ifade eden –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin fiilin kök veya gövdesiyle ek fiilin, eyleme özne olacak şahsı arasına yerleştiğini ifade ederken, –yor ekiyle olan benzerliğini ve farklılığını ortaya koymaz.

Zeynep KORKMAZ da Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL gibi bu ekin nasıl oluştuğunu belirtir. KORKMAZ bu ekin, –mA ve –mAk ad fiillerine +DA bulunma durumu ekinin getirilmesi ile oluştuğunu ifade edip, bu eklerdeki sürmekte oluş özelliğinin, yapılarındaki içinde bulunma işlevi taşıyan +DA bulunma durumu ekinden geldiğini söyleyerek Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL’in girmediği ayrıntıya girmiştir. Zeynep KORKMAZ da tıpkı Muharrem ERGİN gibi –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin -yor ekinden farkını ortaya koyarken, bu iki şekil arasındaki başlıca farkın zaman farkı olduğunu, daha açık olarak kendi ifadesiyle-(I)yor şimdiki zaman ekinin, zaman çerçevesinin daha geniş olduğu hâlde –mAdA ve –mAktA eklerinde zaman çerçevesinin daha dar olduğunu ifade eder. Ayrıca Zeynep KORKMAZ, bu eklerden –mAdA ekinin seyrek kullanılmasına karşılık, -mAktA ekinin yaygın bir kullanışa sahip olduğunu belirterek çalışmamız içerisinde yer alan isimler arasında bu ekleri karşılaştıran tek Türkolog olmuştur. Tahsin BANGUOĞLU da –mekte'nin kimde hâlinde bir mastar olduğunu ve bu ekin cevher fiil eklerini alarak –iyor kipine rakip bir sürmekte hâl kipi yaratmak yeteneğinin olduğunu belirtir. Fakat Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'ın yaptığı gibi bu iki ek arasındaki farkı ortaya koymamışlardır.

Ayrıca Tahsin BANGUOĞLU, diğer Türkologlardan farklı olarak bu ekin sıfatfiil anlatımı kazandığını ifade eder.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mammad İSAYEV ise Türkiye Türkçesi'nde –mEktE ekinin işin üzerinde olma anlamı verdiğini ve mastar ekiyle (-mEk)de hâl ekinin kaynaşmasından oluştuğunu söyleyerek Türkiye Türkologları gibi

bu ekin yapılışını ortaya koyar. Mammad İSAYEV, Muharrem ERGİN gibi -(I)yor ekiyle, bu ekin arasındaki farkı ve benzerliği ortaya koyar. Benzerliğin her ikisinin hareketin konuşma anında yapılmasına, farkın ise hareketin başlayıp başlamamasına ilişkin olduğunu belirtir.

Ayrıca Mammad İSAYEV dil malzemelerinden elde ettiği sonuçla -mEktE ekinin, şimdiki zamanı, -(I)yor ekinden daha iyi ifade ettiğini söyleyerek yine bir karşılaştırma yapar.

Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Kaya BİLGEGİL şimdiki zaman eki –yor’un içinde bulunan zamandaki oluş ve kılışları anlatmak olan temel görevinin dışında başka görev ve anlamlar yüklendiğini ifade eden tek Türkolog olmuştur.

Şimdiki zaman içerisinde yer verilen bir başka konu da zaman kaymasıdır.

Muharrem ERGİN zaman kaymasına yer vermezken, Kaya BİLGEGİL şimdiki zamanın taşıdığı anlamlardan bahsederken, bu zamanın gelecek zamana işaret ettiğini belirtir: “*Önümüzdeki bayram tatilinde Antalya’ya gidiyoruz.*” vb.

Tahsin BANGUOĞLU ise şimdiki zaman kipinin ivedilik anlatımı ile yakın gelecek için kullanıldığını ifade eder: “*Peki, yarın başlıyorum.*”, “*Aybaşında sergimiz açılıyor.*” vb.

Ayrıca Tahsin BANGUOĞLU, bu kipi hikâyede üslup gereği geçmiş için kullanıldığından bahseder: “*Onu bulamayınca dönüp geliyorlar.*”, “*O tarihte Türkiye’de III. Selim padişah oluyor.*” vb.

Zeynep KORKMAZ, -(I)yor ekindeki zaman kaymasından doğan işlevden dolayı bu ekin görülen geçmiş zamanı, duyulan geçmiş zamanı, gelecek zamanı ve geniş zamanı gösterdiğini belirtir: Görülen geçmiş zaman için, “*Artık ne şehir, ne ağaç, ne köy, saatler saati, ancak bir kuyu ve bir telgraf odasından ibaret istasyon yapılarına rastlıyoruz.*” örneğini; (Korkmaz, 2007a: 614) duyulan geçmiş zaman için, “*Çok değil iki yıl sonra matbaa baskına uğruyor, tahrip ediliyor, gazete kapatılıyor.*” örneğini; (Korkmaz, 2007a: 617) gelecek zaman için, “*Dinle, ben namuslu bir servetin sahibiydim, yarından sonra sefil bir müflis oluyorum.*” örneğini; (Korkmaz, 2007a: 618) geniş zaman için ise, “*Her sabah kendine çekidüzen veriyor ve hemen çıkmaya*

hazır, beni görür görmez, bu gecede mi burada kalacağım, diye soruyor.” örneğini verir (Korkmaz, 2007a: 619).

Dilbilimsel bakış açısıyla da şimdiki zamana bakan Mammad İSAYEV, eylemlerde bazı zamanlarda söylenen anla olayın olduğu zaman arasında geçicilik ve zaman yönünden uygunsuzluk olabileceğini belirtir. Mammad İSAYEV’in şimdiki zamanda bunu nasıl gösterdiğini, verdiği bir örnek üzerinden gösterelim. “*Yarın maaşımı alıyorum.*” adlı cümlenin biçimsel yönden şimdiki zamanda olmasına rağmen anlamsal yönden gelecek zamana gönderimde bulunduğunu (*Yarın maaşımı alacağım.*), yani evrensel zamanın gelecek zaman olmasına karşılık, biçimsel zamanın şimdiki zaman olduğunu ve ikisi arasında uygunsuzluk olduğunu ifade eder ve cümlelerin anlamsal yönden zamanın belirlenmesinde Türkiye Türkçesi’nde zaman zarfları ve zaman belirteçlerinin önemli rol oynadığını da ekler.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların gelecek zaman için bakış açıları şunlardır:

Ahmet TOPALOĞLU, gelecek zamanı, basit zaman başlığı altında değerlendirir ve **gelecek zamanı**, “Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını bildiren zaman” olarak tanımlar. Türkçe’de gelecek zamanın -(y)AcAk ekiyle yapıldığını belirten TOPALOĞLU, “*Alacağım.*”, “*Bileceksin.*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 75).

Muharrem ERGİN, bildirme kipleri başlığı altında incelediği gelecek zaman eklerinin hem şekil hem zaman ifade eden ekler olduğunu, şekil olarak bildirme, zaman olarak da gelecek zaman ifade ettiğini, yani bu eklerin hareketin gelecek zamanda olacağını bildirdiğini, belirtir. ERGİN, bugün kullanılan gelecek zaman ekin, -acak, -ecek olduğunu ve müsbet, menfi fiil köklerine bu ekin getirilerek gelecek zaman şekli yapıldığını, ifade eder (Ergin, 2002: 302-303).

Tahsin BANGUOĞLU, fiillerde zaman başlığı altında, ana zamanlardan biri olarak gösterdiği **gelecek zamanda geleceğin bildirmesini**, “Henüz gerçekleşmemiş bir kılışı anlatan ve konuşulan zamandan sonraki bir zamanı kapsayan kip” olarak tanımlar: “*Yedi buçukta Kastamonu’ya varacağız.*”, “*Ne zaman taşınacaksın?*” (Banguoğlu, 2007: 465-467).

Kaya BİLGEGİL, haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında gelecek zamanı, fiil kök veya gövdeleriyle şahıs eki, arasına ahenge göre –ecek veya –acak eklerinden birini ilâve etmek suretiyle teşkil olunur şeklinde tanımlar. Kaya BİLGEGİL, ekin Eski Anadolu Türkçesi’nden günümüze hangi ses ve şekil aşamalarından geçerek geldiğini belirterek, -ecek, -acak ekiyle hangi anlamların sağlandığını sıralar:

- a. Bu kip, eylemin, sözün söylenmesinden sonra vuku bulacağını ifade eder: “*İnci, iki sene sonra Avrupa’ya gidecek.*”
- b. Tahmine delâlet eder: “*Şu gelen, Avni olacak.*”
- c. Emir, gereklilik, istek anlamlarında kullanılır: “*Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!*”
- d. Şartlı cümlelere ceza olur: “*İzmir’e gidersem, Milli Kütüphane’ye uğrayacağım.*”
- e. Üçüncü tekil şahsına, ek fiilin geniş zamanının aynı şahsı ilâve edilirse, anlamı pekiştirilmiş olur: “*Dersi dinleyenler, sınıfı geçecektir.*” (Bilgegil, 1984: 267).

Zeynep KORKMAZ, bildirme kipleri başlığı altında incelediği gelecek zaman kipini, -AcAk ekiyle karşılanan, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kip olarak tanımlar. Bu ekle kurulan gelecek zaman kipinde kesinlik olduğunu ve bu görevin ekin aslî görevi olduğunu belirten KORKMAZ, kapsamı çok geniş olan gelecek zaman kavramının fiildeki sınırını çizmek için, cümle içinde, ayrıca *bu gün, yarın, akşama, geceleyin* gibi yönlendirici birtakım zaman zarfları kullanıldığını belirtir.

KORKMAZ, -AcAk ekinin yapısı bakımından sıfat-fiil kökenli olduğunu ve Eski Anadolu Türkçesi’nin sonlarına doğru ortaya çıkan bu ekin önce sıfat-fiil olarak kullanıldığını, daha sonraki dönemde ise şahıs ekleri ile genişletilerek gelecek zaman kipini oluşturduğunu ve – AcAk gelecek zaman ekinin zamir kökenli şahıs ekleri olarak çekime girdiğini, olumsuz çekiminin de –AcAk ekinden önce –mA- olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapıldığını belirtir.

KORKMAZ da BİLGEGİL gibi, gelecek zaman ekiyle hangi anlamların sağlandığını şu şekilde ifade eder:

- a. –AcAk eki ileriye yani geleceğe yönelmiş bir gerekliliği ifade eder: “*Tarihçi geçmiş hâdiseleri yanlış veya değişik göstermekten bunlar üzerinde indî yorumlar yürütmekten titizlikle sakınacaktır.*”

b. –AcAk ekiyle kurulan gelecek zaman kipinin, bir tahmin, bir olasılık işlevi yüklediğini ifade eder: “*Mehmet Ali’ nin sözlerini duymuş olacaksınız ki, el çırpıp bağırmağa başladılar.*”

c. –AcAk gelecek zaman ekinin, yer yer şaşkınlık, sitem, kızgınlık, şüphe, olmazlık, ihtar, tembih, sevinç, böbürlenme, kabullenme gibi birbirinden farklı işlevlerinin olduğunu belirtir: “*Esnaflık böyledir oğlum. Ne yapacaksınız.*”

d. –Dir/-Dur bildirme eki ile genişletilmiş olan 3. şahıs –AcAk eki, gelecekte gerçekleşecek oluş ve kılışa bir kesinlik işlevi katar: “*Kurulacak bir Dil Akademisi hem Türkçe’nin hem de millî kültür ve varlıklarımızın korunması için gerekli tedbirleri alacaktır.*” (Korkmaz, 2007a: 623-631).

Osman Nedim TUNA, fiil çekim ekleri başlığı altında incelediği gelecek zaman için future terimini de kullanır ve bu zamanın ekinin –(y) AcAk olduğunu ifade eder (Tuna, 1986: 24).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi’nde gelecek zaman olarak adlandırılan zamanı belirli gelecek zaman olarak adlandırır ve bu zamanın eklerini -acak (-ecek) olarak Türkiye Türkologlarındaki gibi sıralar (Musaoğlu, 2002: 255).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA’nın danışmanlığında Mammad İSAYEV’in yazdığı Türkiye Türkçesi’nde ve Azerbaycan Türkçesi’ndeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması adlı tezde Mammad İSAYEV Türkiye Türkçesi’nde gelecek zamanın konuşma anından sonra yapılacak işi belirttiğini genellikle eylemin köküne veya gövdesine ünlü uyumuna göre –acak, -ecek eklerinden birinin getirmesiyle yapıldığını belirtir ve –EcEk ekinin –k ünsüzünün eylem çekimlenirken yumuşadığını ifade eder: “*Bulacak-bulacağım.*” (İsayev, 2005: XVI).

Ayrıca İSAYEV, dilbilimsel bakış açısıyla Türkiye Türkçesi’nde gelecek zamana nasıl bakıldığını gösterirken, geniş biçimin özellikle bir beklenti olarak kullanıldığı zaman gelecek zaman olarak kullanıldığını ve bu biçim kullanıldığında, geniş zamanın konuşmacıya normal gelecek zaman ekinden daha az sorumluluk yüklerken, (*yarın sana uğrarım*), (*yarın sana uğrayacağım*) örneğinde daha fazla sorumluluk ve belirlilik olduğunu söyler. Ayrıca, konuşma dilinde, gelişen şimdiki zaman biçiminin aynı zamanda gelecek için de kullanıldığını belirtir: “*Yarın işten sonra sana geliyorum.*” (İsayev, 2005: 27-28).

İSAYEV, Türkiye Türkçesi’nde gelecek zaman biçiminin yazı dilinde –EcEk ekiyle ifade edildiğini, zaman olarak henüz gerçekleşmemiş, ancak ileride yapılmaya niyet

edilen, tasarlanan hareketleri anlattığını belirtir. İSAYEV bildirilen hareketin gelecek zamanda gerçekleştiğini, bu eklerle kurulan gelecek zamanın, niyet edilen, istenen ve belirli bir gelecek zaman olduğunu ifade eder. Anlatılan hareketin gerçekleşmesinin kesin olduğunu ve gelecek zamanın sınırının şimdiki zamandan sonra başlayıp sonsuza kadar devam ettiğini söyler (İsayev, 2005: 24).

Gelecek zaman için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 41: Gelecek Zaman Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	O.T.	Z.K.	M.İ.	M.M
Gelecek Zaman	+	+	+		+	+	+	
Gelecek Zamanda Geleceğin Bildirmesini				+				
Belirli Gelecek Zaman								+
Future					+			

Türkologların gelecek zaman ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle gelecek zaman için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının gelecek zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mammad İSAYEV ve Türkiye Türkologları gelecek zaman teriminde birleşseler de Mehman MUSAOĞLU' nun bu zaman için belirli gelecek zaman terimini kullandığı görülür. MUSAOĞLU hâriç genelinin terimde birleştiği bu zamanın tanımında birlik sağlanırken yine diğer zamanlarda olduğu gibi bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda da Türkologlarımız ayrılırlar.

Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ -Acak ekinin temel görevinin dışında bu ekin hangi anlamlar sağladığını sıralar. Her ikisinin birleştiği anlamlar, -AcAk ekinin gerekliliği ifade etmesi, tahmin,

işlevi yüklenmesi, –*Dir/-Dur* bildirme eki ile genişletilmiş olan 3. şahıs –AcAk ekinin, gelecekte gerçekleşecek oluş ve kılışın Zeynep KORKMAZ’a göre kesinlik işlevi katması, Kaya BİLGEGİL’e göre pekiştirme anlamı katmasıdır.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mammad İSAYEV gelecek zamanı Türkiye Türkologları gibi tanımlamış yalnız Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla nasıl bakıldığını göstermiştir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların geçmiş zaman hakkındaki yaklaşımları şu şekildedir:

Ahmet TOPALOĞLU, geçmiş zamanı, basit zaman başlığı altında değerlendirir ve **geçmiş zamanı**, “Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını bildiren zaman” olarak niteler ve geçmiş zamanı, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zaman olmak üzere *ikiye* ayırır (Topaloğlu, 1989: 74)

Belirli geçmiş zamanı, “Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini kesinlikle bildiren zaman” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de belirli geçmiş zamanın –DI ekiyle yapıldığını, ifade eder: “*Aldım.*”, “*Geldin.*” vb (Topaloğlu, 1989: 36).

Belirsiz geçmiş zamanı ise, “Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini belirsiz olarak gösteren veya başkasından duyularak öğrenildiğini bildiren zaman” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de belirsiz geçmiş zamanın –miş ekiyle yapıldığını örneklerle belirtir: “*Almışım.*”, “*Gelmişsin.*” vb (Topaloğlu, 1989: 37).

Muharrem ERGİN, bildirme kipleri başlığı altında geçmiş zamanı görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırır.

ERGİN **görülen geçmiş zamanı**, “Görülen geçmiş zaman ekinin (hareketin görülen geçmiş zamanda ortaya çıktığını haber veren bir şekil ve zaman eki) ifade ettiği zaman” olarak niteler ve görülen geçmiş zaman ekinin bugün –dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü şeklinde olduğunu belirtir (Ergin, 2002: 298-299).

ERGİN, **öğrenilen geçmiş zamanı** ise “Geçmişte yapılmış olan ve yapıldığı anda görmediğimiz, bilmediğimiz bir hareketi anlatmak, bildirmek için kullanılan zaman” olarak niteler ve öğrenilen geçmiş zaman ekinin –miş, -miş, -muş, -müş şeklinde olduğunu ifade eder (Ergin, 2002: 300-301).

Kaya BİLGEGİL, ise haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında geçmiş zamanı, di’li geçmiş zaman ve miş’li geçmiş zaman olmak üzere *ikiye* ayırır.

BİLGEGİL, **di’li geçmiş zamanı**, “Fiillerin kök veya gövdelerine, ahenge göre, -di, -dı, -dü, -du eklerinden birini ilâve etmek ve ondan sonra gereken şahıs ekini getirmek suretiyle oluşan zaman” olarak niteler. Ayrıca BİLGEGİL, söz söyleyenin vukuunu gördüğü veya görmüş kadar kesinlikle bildiği geçmişe ait bir eylemi haber verirken bu kipe başvurduğunu belirtir: “*Cemil Boran sınıfa girdi.*” dendiğinde vukuu görülen olaydan bahsedildiğini, “*Süleymaniye Cami’ni Mimar Sinan yaptı.*” dendiğinde ise görmüş kadar kesinlikle bilinen bir olaydan haber verildiğini, belirtir.

Miş’li geçmiş zamanın ise, “Fiilin kök ve gövdesiyle şahıs eki arasında –miş, -miş, -müş, -muş zaman ve şekil eklerinden uygun olanını getirmek suretiyle teşkil ettiğini” belirtir. Bu kipin söz söyleyenin işitmek veya sonradan farkına varmak suretiyle bildiğini haber veren eylemlere mahsus olduğunu, “*Hikmet İlaydın İran’dan vatana dönmüş.*” örneğiyle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 265-267).

Tahsin BANGUOĞLU, fiillerde zaman başlığı altında ana zamanlardan saydığı görgü geçmişi ve yan zamanlardan saydığı dolaylı geçmişi geçmiş zaman çeşitleri olarak gösterir (Banguoğlu, 2007: 442).

BANGUOĞLU, görgü geçmişini, edenin görgüsüne, bazen de kesin kanaatine dayanan bir deyiş meydana getiren, oluş veya kılışın bitmiş ya da bitmemiş olabileceğini belirten zaman kipi olarak değerlendirir ve örnekler verir: “*Avcı tavşanı vurdu.*” “*Samsundan ne zaman döndünüz?*” vb. BANGUOĞLU daha sonraki kısımlarda asıl geçmiş zaman kipine salt geçmiş demenin doğru olduğunu, pratikte ise geçmişi yeterli bulur.

Geçmiş zamanın diğer bir çeşidini **dolaylı geçmişi**, “Kişinin başkasından duyduğu, sonradan gördüğü veya farkında olmadan işlediği bir kılışın ifadesine dayanan zaman

kipi” olarak niteler ve bu kipin ilk görgüye dayanmayan ve bu sebeple işitme geçmiş adını aldığını da belirtir: “*Süleyman askere gitmiş.*”, “*Kırlar yeşillenmiş.*” vb (Banguoğlu, 2007: 458-461).

Zeynep KORKMAZ, bildirme kipleri genel başlığı altında geçmiş zamanı görülen geçmiş zaman kipi ve duyulan geçmiş zaman kipi olarak *ikiye* ayırır.

KORKMAZ, görülen geçmiş zaman kipini, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alan kip olduğunu ve görülen geçmiş zaman kipinin –DI/ -DU eki ile kurulduğunu ifade eder: “*Aldım.*”, “*Aldın.*” vb (Korkmaz, 2007a: 584-585).

KORKMAZ, kökeni bakımından –mİş/-mUŞ sıfat-fiilinden gelen **duyulan geçmiş zaman kipini**, “Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbı” olarak niteler ve bu kipin –mİş/ -mUŞ eki ile kurulduğunu ve kullanımının çok yaygın olduğunu belirtir: “*Almışım.*”, “*Almışsın.*” vb.

Son olarak KORKMAZ, görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli farkın, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanması olarak gösterir (Korkmaz, 2007a: 599-600).

Osman Nedim TUNA’nın notlarında geçmiş zaman türlerinden yalnızca öğrenilen geçmiş zamana yer verdiği görülür. TUNA bu zamana geçmiş zaman başlığı altında yer verirken past terimini de kullanır ve eki –miş olarak gösterir (Tuna, 1986: 25).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, zaman ekleri başlığı altında geçmiş zamanı belirli geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırır.

MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi’nde görülen geçmiş zaman olarak adlandırılan zamanı **belirli geçmiş zaman** başlığı altında inceler ve “Bu zamanın eklerini –dı (-di, -du, -dü) ve -tı (-ti, -tu, -tü)” olarak Türkiye Türkologlarındaki gibi sıralar.

MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde duyulan geçmiş zaman veya miş'li geçmiş zaman olarak adlandırılan zamanı **belirsiz geçmiş zaman** başlığı altında inceler ve bu zamanın eklerini -miş (-miş, -muş, --müş) olarak Türkiye Türkologlarındaki gibi sıralar (Musaoğlu, 2002: 255).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mammad İSAYEV ise, Türkiye Türkçesi'nde geçmiş zamanın –DI'lı görülen ve–mİş'li öğrenilen geçmiş zaman adlı biçimleri olduğu belirtir (İsayev, 2005: 79).

İSAYEV,–DI'lı görülen geçmiş zamanda Türkiye Türkçesi'nde ünsüz benzeşmesi nedeniyle sert ünsüzlerin kullanıldığını, yani –DI ekinin yanı sıra –TI ekinin de kullanılabildiğini belirtir. Yüzyıllar boyunca sürerek geldiğini belirttiği bu ekin eylemin yapıldığını anlattığını ve eylemin mazide yapılırken konuşucunun orda bulunduğunu ifade eder. Ayrıca, Türkiye Türkçesi'nde görülen geçmiş zamandan sonra idi eki alabileceğini de belirtir.

İSAYEV, Türkiye Türkçesi'nde mİş'li öğrenilen geçmiş zaman ekinin –mİş olduğunu ve bu zamanda 1. ve 2. tekil ve çoğul şahıslarda –mİş ekinden sonra –DIr ekinin kullanıldığını belirtir. Duyulan geçmiş zaman diye de adlandırdığı mİş'li öğrenilen geçmiş zaman eklerine –DIr bildirme eklerinin getirilmesi ile ortaya yeni bir işlev çıktığını, bu yeni işlevin de kesinlik bildirdiğini ifade eder. –DIr ekinin yer aldığı bu tip cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin, bizzat öznenin tanık olduğu iş olduğunu ve –DIr bildirme eklerinin, gerçekte var olan işlevleri daha da güçlendirip, ortaya çıkardığını belirtir: “*A.O, 1918'de İstanbul'da doğmuştur.*” vb.

İSAYEV, –DIr eklerine bildirme eki dendiğini ve bu eklerin üçüncü şahıs üzerine getirilmesinin kullanımına daha çok kitabi üslupta rastlanıldığını ve bu tür kullanımlarda kesinlik ifade ettiğini örnekleriyle ortaya koyar: “*Bütün şiirlerimi yazmadan önce yaşamışımdır.*” vb.

Dilbilimsel bakış açısından geçmiş zamanlara baktığında, Türkiye Türkçesi'nde gerçek zaman düzlemleri olan geçmiş, şimdiki, gelecek ile yakın bağları olan eklerden yalnız –DI'nın bileşik zaman bağlamlarında geçmiş zaman ulamıyla doğal, içsel bağlantı kurduğunu, mİş ekinin zamanla dolaylı bağlantı kurduğu, aslen zaman eki olmadığını

belirtir. –miş ekinin görünüş belirttiğini, -DI ekinin ise hem zaman, hem görünüş belirttiğini ifade eder.

Miş'lı ve DI'lı geçmiş zaman biçimlerinin genel olarak geçmişini yansıttığını ve iki biçimin kullanıldığı yerlerin çoğu zaman farklı ve belirli olduğunu ifade eder. İSAYEV aralarındaki en belirgin farkın, DI'lı geçmiş zaman biçiminde tanık olmuş kadar emin olma, miş'lı geçmiş zaman biçiminde ise başkalarından öğrenme durumlarının olduğunu ve ifade ettikleri geçmişin sınırları bakımından da aralarında bir ayrılık söz konusu olduğunu belirtir (İsayev, 2005: XVI).

Geçmiş zaman için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 42: Geçmiş Zaman Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	O.T.	Z.K.	M.M.	M.İ.
Geçmiş Zaman	+	+	+	+	+	+	+	
Past					+			
Belirli Geçmiş Zaman	+						+	
Belirsiz Geçmiş Zaman	+						+	
Görülen Geçmiş Zaman		+				+		
Öğrenilen Geçmiş Zaman		+						
Di'li Geçmiş Zaman			+					
Miş'li Geçmiş Zaman			+					
Görgü Geçmiş				+				
Dolaylı Geçmiş				+				
Duyulan Geçmiş Zaman						+		
DI'lı Görülen Geçmiş Zaman								+

Tablo 42' nün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	O.T.	Z.K.	M.M.	M.İ.
mİş'lı Öğrenilen Geçmiş Zaman								+

Türkologların geçmiş zaman ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle geçmiş zaman için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geçmiş zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, diğer zamanlarda olduğu gibi geçmiş zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ve geçmiş zaman türlerinin adlandırılmasında ayrıldıkları görülür.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU geçmiş zamanı, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırırken; Muharrem ERGİN, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman; Kaya BİLGEGİL, di'li geçmiş zaman ve miş'li geçmiş zaman; Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişi ve dolaylı geçmiş; Zeynep KORKMAZ, görülen geçmiş zaman kipi ve duyulan geçmiş zaman kipi; Mammad İSAYEV ise –DI'lı görülen ve –mİş'li öğrenilen geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'nun geçmiş zaman çeşitlerinden saydığı belirli geçmiş zamana karşılık; Muharrem ERGİN görülen geçmiş zamanı, Kaya BİLGEGİL, di'li geçmiş zamanı, Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişini, Zeynep KORKMAZ, görülen geçmiş zaman kipini, Mammad İSAYEV ise –DI'lı görülen geçmiş zaman terimlerini kullanır.

Yine Ahmet TOPALOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'nun geçmiş zaman çeşitlerinden saydığı belirsiz geçmiş zamana karşılık, Muharrem ERGİN öğrenilen geçmiş zamanı; Kaya BİLGEGİL, miş'li geçmiş zamanı; Tahsin BANGUOĞLU dolaylı geçmişi; Zeynep KORKMAZ, duyulan geçmiş zaman kipini; Mammad İSAYEV ise–mİş'li öğrenilen geçmiş zaman terimlerini kullanır.

Bu iki zamanın farkını ortaya koymada Türkiye Türkologlarından Zeynep KORKMAZ ve Mammad İSAYEV'in bakış açılarının farklı olduğu görülür.

Zeynep KORKMAZ'ın, görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli farkı, diğer Türkiye Türkologlarının da tanımlarından çıkarabileceği gibi, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanması olarak göstermesine karşılık; Mammad İSAYEV, Zeynep KORKMAZ gibi geleneksel bakış açısıyla, farkın tanık olup-olmama ve geçmişin sınırları bakımından olduğunu ifade etmekle birlikte KORKMAZ'dan farklı olarak farkı dilbilimsel bakış açısıyla ortaya koyar.

Ayrıca söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar geçmiş zaman çeşitlerini ana zaman çeşitleri altında verirken; Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişini ana zamanlar, dolaylı geçmişi yan zamanlar olmak üzere *iki* ayrı başlık altında inceler.

Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU geçmiş zaman çeşitlerini eklerin fonksiyonlarıyla değil kendileriyle ifade ederler. Bu açıdan iki Türkolog arasında paralellikler vardır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların geniş zaman hakkındaki yaklaşımları şu şekildedir:

Ahmet TOPALOĞLU, **geniş zamanı**, basit zaman başlığı altında değerlendirir ve bu zamanı, “Fiilin belirttiği kılış veya oluşun her zaman yapıldığını ve yapılabileceğini bildiren zaman” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de geniş zamanın –Ar ve (I)r ekleriyle yapıldığını belirtir: “Çıkarım.”, “Çıkarsın.” vb (Topaloğlu, 1989: 76).

Muharrem ERGİN, **geniş zamanı**, bildirme kipleri başlığı altında, “Her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zaman” olarak tanımlar ve geniş zaman eklerinin asıl fonksiyonunun her zamanı ifade etmek olduğunu belirtir. ERGİN, geniş zaman eklerinin 1. her zaman, 2. Geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman, 3. gelecek zaman olmak üzere *üç* çeşit zaman ifade ettiğini belirtir. Daha açık ifadeyle, geniş zaman eklerinin hareketin bu *üç* zaman bölümünden birinde ortaya çıktığını ve çıkacağını göstermek için kullanıldığını söyler. Muharrem ERGİN,

Türkçe’ de bugün –r ve –ar, -er olmak üzere iki çeşit geniş zaman eki olduğunu ifade eder (Ergin, 2002: 291-292).

Tahsin BANGUOĞLU, geniş zamanı, yan zamanlar başlığı altında, şimdiki zamana ait sayar. Eski Türkçe’den beri geniş kullanışa sahip olduğunu, belirli bir yeri olmayıp kullanışa göre değişebildiğini, çoğu zaman belirsiz şimdiki zaman anlamında (*Sizi yarın beklerim*), zaman zaman geçmiş zaman (*Derken çocuk hastalanır, geri dönerler*), gelecek zaman (*Peki, analatırım.*), gereklilik (*Mutfağı iyice temizlersin.*) anlamlarında kullanılabildiği belirtir. Tüm bunların yanında alışkanlık, süreklilik ve karakter anlamları içerdiğini de bildirir (Banguoğlu, 2007: 462).

Kaya BİLGEGİL, haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında değerlendirdiği geniş zaman kipinin, -r ekiyle teşkil edildiğini belirtir. BİLGEGİL, bu ekle teşkil olunan kipin, anlam bakımından büyük bir genişlik gösterdiği ifade eder:

- a. Geniş zaman, konuşma anıyla, ondan önceki ve sonraki zamanlara taşan bir eylemi ihbar ettiğini belirtir: “*Kızılırmak Karadeniz’e dökülür.*”
- b. Gelecek zamana delâlet eder: “*Bu kitabı bitirince, ona başlarım.*”
- c. Hikâyede veya beklenilmeyen bir eylemin vukuundan bahsedilirken geçmiş zaman anlamında kullanılır: “*Halit Ziya, İstanbul’da doğar, İzmir’e gider...*”
- d. Soru şekli, rica anlamı taşır: “*Pencereyi açar mısınız?*”
- e. Dilek veya istek ifade eder: “*Kayseri’ye gidince, benim aziz dostumu da ararsınız.*”
- f. Şart cümlelerinde ceza olur: “*Hoşlanırsanız size bahar çiçekleri getiririm.*”
- g. Birinci tekil veya çoğul şahsı bir durum veya işe razı oluşu veya bir teklifi kabul edişi ifade eder: “*Olur, bir daha o meyveye dokunmam.*”
- h. Üçüncü tekil şahsının olumsuzundan sonra olumsuzunu getirmek suretiyle, takip kuyumundaki bağ fiili karşılayan bir anlam elde olunur: “*Şehrinize gider gitmez sizi arayacağım.*”
- i. Bir alışkanlık hâli veya bir varlıktan ayrılmayan nitelik de bu kiple ifade edilir: “*Cemil Bey, yorgun akşamlarında rakı içer.*”
- j. Aralıkla tekrarlanan eylemleri ifade eder: “*Hulusi Bey bayramdan bayrama camiye gider* (Bilgegil, 1984: 268-269).

Osman Nedim TUNA, fiil çekim ekleri başlığı altında incelediği geniş zaman için aorist terimini kullanır ve bu zamanın ekinin –(I/A)r olduğunu ifade eder (Tuna, 1986: 24).

Zeynep KORKMAZ, **geniş zaman** kipini bildirme kipleri başlığı altında “Geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alan bir kip olduğunu ve ekin asıl işlevinin her zamanı içine alan bir süreklilik işlevi olduğunu söylese de ekin zaman sınırındaki esneklik ve her zamana kayabilme özelliğinin onu

geniş zamandan görülen geçmiş, duyulan geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zamana kaydırıldığını hatta emir kipinin yerini tutacak şekilde olduğunu” belirtir.

Ayrıca KORKMAZ geniş zaman kipinin, -r, -(I)r/-(U)r ve -Ar olmak üzere sıfat-fiil kökenli *iki* farklı ek türü ile karşılandığını ifade eder (Korkmaz, 2007a: 637-638).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise Türkiye Türkçesi’nde geniş zamanın ekinin -r (-ar, -er; -ır, -ir, -ur, -ür) olduğunu belirtmekle yetinir.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mammad İSAYEV ise, geniş zamanı, sınırı geniş olan alan dairesini içeren ve kullanım oranı diğer zamanlarla kıyaslandığında yüksek olan, sürerlilik, devamlılık belirten, her zaman yapılan işi yansıtan (İsayev, 2005: XXI) ve -(I/E)r ekini taşıyan zaman olarak niteler (İsayev, 2005: 87) Daha açık ifadeyle, günümüzde Türkiye Türkçesi’ndeki geniş zaman eklerini:-Ar ve -Ir ve olumsuzluk eklerini, -mEz, -me, -ma şeklinde gösterirken bunlardan -r’nin bugün genel geniş zaman eki durumunda olduğunu söyler: “*Ama unutmayın ki bu fitil, üç ay daha devam eder.*” (İsayev, 2005: 40).

İSAYEV, dilbilimsel bakış açısıyla baktığında, Türkiye Türkçesi’nde geniş zamanın, konuşucunun bireye veya varlığa özgü olan ya da bazı tipik veya karakteristik özellikler ya da davranışı karakterize etmek istediği zaman kullanıldığını ve böylece alışkanlık ve genel (kapsayıcı) durumların tipik olarak geniş zamanla ortaya çıktığını ifade eder (İsayev, 2005: 53).

Geniş zaman için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 43: Geniş Zaman Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	O.T.	Z.K.	M.İ.	M.M
Geniş Zaman	+	+	+	+	+	+	+	+
Aorist					+			

Türkologların geniş zaman ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle geniş zaman için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geniş zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geniş zaman teriminde ve tanımında birleştikleri fakat diğer zamanlarda olduğu gibi bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ayrıldıkları görülür. Şimdiki zamanda hangi başlık altında verildiğini ortaya koyduğumuz için geniş zaman için tekrar yazmadık.

Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ geniş zaman ekinin temel görevinin dışında bu ekin hangi anlamlar sağladığını belirtirler. Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ’ın üzerinde birleştiği nokta geniş zaman ekinin, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zamana kaymasıdır.

Ayrıca tüm Türkologlar geniş zamanı başlı başına bir zaman olarak kabul ederken; Tahsin BANGUOĞLU geniş zamanı, yan zamanlar başlığı altında, şimdiki zamana ait sayar.

Mammad İSAYEV; geniş zamanı, Türkiye Türkologlarından ayrıca Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan olan Mehman MUSAOĞLU’ndan farklı olarak, geniş zamanın diğer zamanlardan farkını ortaya koyarak tanımlamış ve bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla nasıl bakıldığını göstermiştir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların bildirme kiplerine olan yaklaşımlarından sonra tasarlama kiplerine olan yaklaşımlarını istek kipinden başlayarak verelim:

Ahmet TOPALOĞLU, **istek kipini**, “İstek ve niyet kavramı ifade eden isteme kipi” olarak tanımlar ve “*arayayım*”, “*arayasın*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 92-93).

Muharrem ERGİN ise, **istek ekinin**, tasarlama kiplerinden biri olan istek şeklini meydana getirdiğini, “*sarasın*”, “*vermeyesin*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 310-311).

Kaya BİLGEGİL, **istek kipinin**, “Fiil kök veya gövdesiyle şahıs eki arasına –a veya –e eklerinden birini ilâve suretiyle teşkil olunduğunu, “*koşa koşa*”, “*düşe kalka*” vb. örneklerle ifade eder (Bilgegil, 1984: 270).

Tahsin BANGUOĞLU, **istek kipinin**, “Konuşan kimsenin kılış ve oluş hakkındaki açık eğilimini gösterdiğini, “*Ben çantamı alayım.*”, “*Bahçeye iyi bakasınız.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 469-471).

Zeynep KORKMAZ, **istek kipini**, “Fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipi” olarak tanımlar ve “*Okuyayım mı? diye sordu.*”, “*Söyleyeyim mi bir daha.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 647-665).

Gürer GÜLSEVİN de istek kipi terimini kullanmadan sadece ekinin –Allm olduğunu ifade eder (Gülsevin, 2004: 1279).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi’nde istek kipinin –a (-e) olduğunu belirtir ve “*seveyim*”, “*sevesin*” vb. örnekler verir (Musaoğlu, 2007: 256).

İstek kipi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 44: İstek Kipi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
İstek Kipi	+		+	+	+	+
İstek Eki		+				

Türkologların istek kipi ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle istek kipi için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN ve

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU istek kipi terimini kullanırken; Muharrem ERGİN istek eki terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların emir kipine yaklaşımları ise şu şekildedir:

Ahmet TOPALOĞLU, **emir kipini**, “Bir işin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi” olarak tanımlar ve emir kipinin bugünkü Türkçe’de 2. tekil şahıs –(gel); 3. tekil şahıs –sIn (gel-sin); 2. çoğul şahıs –(y)In, -(y)InIz (gel-in, gel-iniz, söyle-y-in); 3. çoğul şahıs –sInIAr (gel-sinler) vb. eklerle oluşturulduğunu ifade eder. TOPALOĞLU emir kipinin birinci tekil ve çoğul şahıslarının kullanılmayacağını ancak bazı dilcilere göre istek kipinin 1. tekil ve çoğul şahıs eklerinin (-AyIm, -Allm) emir için kullanıldığını belirtir (Topaloğlu, 1989: 65).

Muharrem ERGİN, tasarlama kipi eklerinden biri olan **emir eklerinin** “Tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade ettiğini, hareketin emirle yapılmasına işaret ettiğini” belirtir ve bugün emir eklerinin, 1. tekil şahıs (-ayım, -eyim), 3. tekil şahıs (-sın, -sin, -sun, -sün), 1. çokluk şahıs (-alım, -elim), 2. çokluk (-ın, -in, -un, -ün, -ınız, -iniz, -unuz, -ünüz), 3. çokluk şahıs (-sınlar, -sinler, -sunlar, -sünler) olduğunu ifade eder (Ergin, 2002: 304-305).

Kaya BİLGEGİL, **emir kipine** giren fiillerin, birinci şahıstan mahrum olduğunu ve emir kipini teşkil için özel bir ek olmadığını, tekil ve çoğulları farklı olmak üzere, ikinci ve üçüncü şahıslarına mahsus şahıs eklerinin göze çarptığını, ikinci şahsa ait eklerin sesli harflerden biriyle biten bir kök veya gövdeyi takip edecekse yardımcı ses olarak araya “y” kaynaştırma harfinin ilâve edileceğini belirtir (Bilgegil, 1984: 270-271).

Tahsin BANGUOĞLU, **buyuru kipinin** tekli ve çoklu 2. ve 3. kişilerden ibaret olduğunu, buyurunun eydilen, veya sözü geçen eydenin nazarî olarak kesin eğilimini duyuran bir kip olduğu için 1. kişiye yönelmesinin mantıkî sayılamayacağını ifade eder.

BANGUOĞLU, kendimizi 2. kişi yaparak buyuruyu kendimize çevirebileceğimizi, “*Silkin ve sakin ol! dedim avare gönlüme.*”, “*Uzatma Veysel bu sözü.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 473).

Gürer GÜLSEVİN de emir kipi terimini kullanmadan sadece ekinin- sIn olduğunu ifade eder (Gülsevin, 2004: 1279).

Zeynep KORKMAZ, **emir kipinin**, “Yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbı olduğunu” ve emir kipinin birinci şahısta istek kipi ile birleştiğini belirterek; bu kipin hem emir hem de istek görevini karşıladığı görüşündedir. KORKMAZ, emir kipine, “*Höst! Dur bakalım!*”, “*Uyumayalım arkadaş sende sıra.*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007a: 665-676).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesinde birinci şahıs tekili ve çoğulunda herhangi bir ekin kullanımının gramatikal olarak ele alınmadığını, emir kipinin 3. tekil şahsının –sın (-sin, -sun, -sün), 2. çoğul şahsının –ın (-in, un, -ün), 3. çoğul şahsının –sınlar (-sinler, -sunlar, -sünler) olduğunu ifade eder (Musaoğlu, 2002: 256).

Emir kipi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 45: Emir Kipi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
Emir Kipi	+		+		+	+
Emir eki		+				
Buyuru Kipi				+		

Türkologların emir kipi ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle emir kipi için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU emir kipinin birinci şahıs teklik ve çokluk şekillerinin bulunmadığı görüşündeyken; Muharrem ERGİN, emir birinci şahıslar için ayrı ayrı eklerin bulunduğunu kabul etmekle birlikte Zeynep KORKMAZ gibi emir kipinin birinci

şahısta istek kipi ile birleştğini belirterek, bu kipi hem emir hem de istek görevini karşılığını belirtir.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU emir kipi terimini kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU buyuru kipi; Muharrem ERGİN ise emir eki terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların dilek-şart kipine yaklaşımları ise şu şekildedir:

Ahmet TOPALOĞLU, **dilek-şart kipi**nin, “Dilek kavramı içeren istek kipi” olarak tanımlar ve “Bugünkü Türkçe’de dilek-şart kipi'nin, fiil kök ve gövdelerine –sA eki getirilerek oluşturulduğunu, “*yapsam*”, “*yapsa*” vb. örneklerle ortaya koyar (Topaloğlu, 1989: 57).

Muharrem ERGİN, **şart ekinin**, tasarlama kiplerinden biri olan şart şeklini meydana getirdiğini ifade eder. Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine şart ekinin eklendiğini, “*alsam*”, “*alsan*” vb. örneklerle verir (ERGİN, 2002: 309-310).

Kaya BİLGEGİL, **dilek-şart kipi**nin, teşkil yolunun, fiilin kök veya gövdesiyle şahıs eki arasına âhenge göre –se veya –sa eki getirmekle olduğunu, “*Bari Ahmet görünse!*”, “*Tembih etsem de etmesem de derslerinizi hazırlamanız gerekirdi.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 269-270).

Tahsin BANGUOĞLU, **dilek-şart** kiplerinin eğilim kiplerinden sayıldığını, “*Biraz dinlenseniz.*”, “*Bu akşam bahçede yemek yesek.*” vb. örneklerle belirtir (Banguoğlu, 2007: 467-469).

Gürer GÜLSEVİN, dilek-şart kipi terimini kullanmadan sadece ekinin –sA olduğunu ifade eder (Gülsevin, 2004: 1279).

Zeynep KORKMAZ, **dilek-şart kipi**nin, “Bir oluş ve kılışı “şart”a veya “dilek, istek ve niyet”e bağlayan bir tasarlama kipi” olduğunu ve –sA eki ile kurulduğunu, “*Zengin olmak imkânı kalmazsa kim çalışır?*”, “*Yusuf’un şuralarda durduğunu bir görse, neler demez...*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 676-693).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi’nde **dilek koşul kipinin** –sa (-se) olduğunu, “*sevsem*”, “*sevsen*” vb. örneklerle ortaya koyar (Musaoğlu, 2002: 257).

Dilek-şart kipi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 46: Dilek-şart Kipi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
Dilek-Şart Kipi	+		+	+	+	
Şart Eki		+				
Dilek-Koşul Kipi						+

Türkologların dilek-şart kipi ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle dilek-şart kipi için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ dilek-şart kipi terimini kullanırken; Muharrem ERGİN, şart eki; Mehman MUSAOĞLU dilek-koşul kipi terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların gereklilik kipi konusundaki yaklaşımları ise şu şekildedir:

Ahmet TOPALOĞLU, **gereklilik kipini**, “Füilin belirttiği kılış veya oluşun yapılması gerektiğini gösteren isteme kipi” olarak tanımlar ve bugünkü Türkçe’de gereklilik kipinin –mAll ekiyle oluşturulduğunu, “*yapmalıyım*”, “*gelmelisin*” vb. örneklerle belirtir (Topaloğlu, 1989: 78).

Muharrem ERGİN, **gereklik ekinin**, “Tasarlama kiplerinden biri olan gereklik şeklini meydana getirdiğini”, tasarlanan hareketin gerekliliğini gösterdiğini ve gerekli olan, gereklik şekline bürünen bir tasarlama ifade ettiğini, “*yazmalıyım*”, “*yazmalısın*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 312-313).

Kaya BİLGEGİL, **gereklilik kipinin**, “Fiilin kök veya gövdesiyle şahıs eki arasına –meli veya –malı ekini getirmek suretiyle teşkil olunduğunu” örnek vermeden belirtir.(Bilgegil, 1984: 270).

Tahsin BANGUOĞLU, **gereklilik kipi** ile eyden kimsenin bir kılış ve oluşu açıkça gerekli gösterdiğini, “*İmtihana iyi hazırlanmalısın.*”, “*Birlikte bugün bulmalıyız derdine çare.*” vb örneklerle ifade eder (Banguoğlu, 2007: 471-473).

Gürer GÜLSEVİN, gereklilik kipi terimini kullanmadan sadece ekinin –mAll olduğunu söyler (Gülsevin, 2004: 1279).

Zeynep KORKMAZ, **gereklilik kipini**, “Bir oluşun, bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gereğini bildiren bir kip” olarak tanımlar ve “*Bilmeliyim ki öyküde verilen o tek an, her boyutu ile değerlendirilebilir.*”, “*Ha işte bakın kendime güvenimi o gün yitirmiş olmalıyım.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007a: 693-702).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, Türkiye Türkçesi’nde **gereklilik kipinin** –malı (-meli). olduğunu, “*sevmeliyim*”, “*sevmelisin*” vb. örneklerle ortaya koyar (Musaoğlu, 2007: 257).

Gereklilik kipi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 47: Gereklilik Kipi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
Gereklilik Kipi	+		+		+	
Gereklilik Eki		+				
Gereklilik Kipi				+		+

Türkologların gereklilik kipi ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle gereklilik kipi için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ gereklilik kipi terimini kullanırken; Muharrem ERGİN gereklilik eki; Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU gereklik terimini kullanırlar.

4.2.2.2. Şahıs Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **şahıs ekini**, “çekimli fiillerde işi yapan veya bir oluşturu konu olan şahsı belirten ek” olarak tanımlar.

TOPALOĞLU, “Bugünkü Türkçe’de üç tip şahıs eki vardır:

- a) Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman, gereklilik ve istek (2. ve 3. şahıslar) çekimlerinde kullanılan ekler: Tekil 1. şahıs –Im (geliyor-um), 2.şahıs –sIn (bilirsin), 3. şahıs – (yapacak); çoğul 1.şahıs –Iz (ararmış-ız), 2. şahıs –sInIz (sormalı-sınız), 3.şahıs –lAr (bile-ler). İstek kipinin birinci tekil ve çoğul şahısları için –(y)AyIm (söyle-y-eyim) ve –(y)Allm (yürü-y-elim) ekleri kullanılır. Buna göre istek ekleri dördüncü tip şahıs eki kabul edilebilir. Ancak bu ekleri emir için kullananlar da vardır.
- b) Belirli geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan ekler: Tekil 1. şahıs –m (sordu-m), 2. şahıs –n (yapsa-n), 3. şahıs –(bilse); çoğul 1. şahıs –k (gördü-k), 2. şahıs –nIz (gitse-niz), 3. şahıs –lAr (bildi-ler)
- c) Emir ekleri: Tekil 2. şahıs –(gel), 3. şahıs –sIn (gel-sin); çoğul 2. şahıs –(y)In, - (y)InIz (sor-un, söyle-y-iniz), 3. şahıs –sInlAr (sor-sunlar)” (Topaloğlu, 1989: 135)

Muharrem ERGİN, **şahıs eklerini**, “Çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden ekler” olarak tanımlar ve tıpkı Ahmet TOPALOĞLU’nda olduğu gibi, Türkçe’de üç tip şahıs ekinin olduğunu, TOPALOĞLU’nun şahıs ekleri için gösterdiği içerikle ifade eder (ERGİN, 2002: 282-288).

Kaya BİLGEGİL, **şahıs ekleri** için şunları söyler: “Eylemin isnad edildiği unsur, gerçekten insan olmasa bile “şahıs” ismini alır. Bir eylem konuşma durumuna göre, tekil veya çoğul üçüncü şahıs tarafından meydana getirilebilir; hükümler de ancak bu şahıslar için söz konusu olabilir. Bu şahıslar sıra ile ya söyleyen ve fiiline ortak olanlar, ya kendisine hitap edilen veya kendilerine hitap edilenler yahut da bahsi geçen veya geçenlerdir. Bunlar sayılarına göre, “tekil birinci şahıs, tekil ikinci şahıs, tekil üçüncü şahıs, çoğul birinci şahıs, çoğul ikinci şahıs, çoğul üçüncü şahıs” diye adlandırılmaktadır.” (Bilgegil, 1984: 261).

Kaya BİLGEGİL, Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'den farklı olarak Türkçe'de *dört* tip şahıs eki kabul eder.

BİLGEGİL'de şahıs eklerinin dört olmasının sebebi, istek kipinde karşımıza çıkan şahıs eklerini TOPALOĞLU ve ERGİN'deki gibi ilk grup içerisinde değil, dördüncü bir grup olarak göstermesidir (Bilgegil, 1984: 261-262).

Tahsin BANGUOĞLU, **fiil kişi eklerinin**, bildirme tarzında doğrudan doğruya zaman eki (bil-ir-im, ver-ecek-sin) üzerine, birleşik çekimlerde tarz eki üzerine (bil-ir-di-m, ver-ecek-se-n) geldiğini belirtir ve Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN gibi, şahıs eklerini *üç* gruba ayırır (Banguoğlu, 2007: 444-446).

Zeynep KORKMAZ, **şahıs eklerini**, “Fiildeki oluş ve kılışı, bir şekil ve zaman kalıbı içinde şahıslara bağlayan ekler” olarak tanımlar ve Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU gibi Türkiye Türkçesi'nde şahıs eklerini köken bakımından *üç*e ayırır (Korkmaz, 2007a: 570-573).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, kişi ekini fiil çekim ekleri arasında inceler ve Türkiye Türkçesi'ndeki kişi eklerini şu şekilde sıralar: “-m, -n, -ız, -sınız, -lar.” (Musaoğlu, 2007: 254).

Şahıs ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 48: Şahıs Ekleri Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
Şahıs Ekleri	+	+	+		+	
Fiil Kişi Ekleri				+		
Kişi Ekleri						+

Türkologların şahıs ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle şahıs ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar şahıs eklerini birbirine benzer şekilde tanımlasalar da, şahıs eklerinin kaç grup olarak incelenmesi gerektiği konusunda farklı görüşler içerisindedir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, şahıs eklerini köken bakımından *üç*e ayırırken; Kaya BİLGEGİL *dörde*; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise yalnızca zamir kökenli şahıs eklerini kişi ekleri başlığı altında inceler.

4.3. Yapım Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

İncelediğimiz Türkiye Türkologlarının eserlerinde yapım ekleri genellikle eklendikleri kelimelerin anlamlarında değişiklik yapan ekler olarak tanımlamıştır.

Ahmet TOPALOĞLU, **yapım ekini**, ek genel başlığı altında işlevleri bakımından iki ekten biri olarak, “Aynı sırada, kök ve gövdelerin sonuna eklenerek anlam ve çeşit bakımından yeni kelimeler türetmeye yarayan ek” olarak tanımlayıp, Türkçe'deki yapım eklerini isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapan ekler olarak sıralar (Topaloğlu, 1989: 157-158).

Muharrem ERGİN de Ahmet TOPALOĞLU gibi **yapım eklerini**, işlevleri bakımından iki ekten biri olarak, “Köklerden gövdeler yapan ekler” tanımlar ve isimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri olmak üzere *dörde* ayırır (Ergin, 2002: 122-123).

Tahsin BANGUOĞLU, **üretim eklerini** işleyişleri yönünden iki ekten biri olarak, “İsim ve fiil köklerine gelip onların anlamlarında sürekli bir değişiklik yaparak farklı kavramları karşılayan kelimeler” olarak tanımlar (Banguoğlu, 2007: 148) Türkçe'nin üretim eklerini geldiklere köklere ve yaptıkları tabanlara göre isimden üreme isimler, isimden üreme fiiller, fiilden üreme isimler ve fiilden üreme fiiller olmak üzere *dörde* ayırır (Banguoğlu, 2007: 158-294).

Kaya BİLGEGİL, Türkçe'de isim türetme yolları başlığı altında, isimlerden isim türetme yolları, sıfatlardan isim türetme yolları, fiillerden isim türetme yolları olmak üzere *üç* başlık altında inceler (Bilgegil, 1984: 175-177).

Osman Nedim TUNA, başlık altında olmaksızın, isimden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler, fiilden isim yapan ekler ve fiilden fiil yapan ekler olmak üzere *dörde* ayırır (Tuna, 1986: 2-14).

Zeynep KORKMAZ, **yapım ekini**, ekler genel başlığı altında nitelikleri ve işlevleri bakımından, “Kelime kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, kavramlara karşılık yeni kelimeler yapılmasını sağlayan ek” olarak tanımlar ve Türkçe’ de yapım eklerini addan ad, addan fiil, fiilden ad ve fiilden fiil türeten ekler olmak üzere *dörde* ayırır (Korkmaz, 2007b: 240).

Gürer GÜLSEVİN, **türetme eklerini**, ekler başlığı altında, “İsim veya fiillerden, yeni, kalıcı, sözlüksel kelimeler türeten ekler” olarak tanımlayıp, isimden isim türeten ekler, isimden fiil türeten ekler, fiilden isim türeten ekler ve fiilden fiil türeten ekler olmak üzere *dörde* ayırır (Gülsevin, 2004: 1278).

Mehman MUSAOĞLU, yapım eklerini tanımlamadan bu başlık altında, isimden isim yapan ekler, fiilden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler ve fiilden fiil yapan ekleri inceler (Musaoğlu, 2002: 230-252).

Yapım ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 49: Yapım Eki Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	O.T.	G.G.	M.M.
Yapım Eki	+	+			+	+		+
Üretim Eki				+				
İsim Türetme Yolları			+					
Türetme Ekleri							+	

Türkologların yapım ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle yapım ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların yapım eklerine olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, yapım eklerinin kaç'a ayrıldığı konusunda genel bir birlik oluşturduklarını görürüz. Türkologlar yapım eklerini işlevleri bakımından *dörde* ayırırken, Kaya BİLGEGİL *üç'e* ayırır.

Yapım eklerinin kaç'a ayrıldıkları konusunda genel olarak birlik oluşturan Türkologlar, yapım ekinin ve çeşitlerinin adlandırılması konusunda birbirlerinden ayrılırlar.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU yapım ekleri, Tahsin BANGUOĞLU üretim ekleri terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL ve Gürer GÜLSEVİN türetme ekleri terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Osman Nedim TUNA ve Mehman MUSAOĞLU yapım eklerini, isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapan ekler olarak adlandırırken; Muharrem ERGİN, isimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri; Tahsin BANGUOĞLU isimden üreme isimler, isimden üreme fiiller, fiilden üreme isimler ve fiilden üreme fiiller; Kaya BİLGEGİL, isimlerden isim türetme yolları, sıfatlardan isim türetme yolları, fiillerden isim türetme yolları; Zeynep KORKMAZ, addan ad, addan fiil, fiilden ad ve fiilden fiil türeten ekler; Gürer GÜLSEVİN ise isimden isim türeten ekler, isimden fiil türeten ekler, fiilden isim türeten ekler ve fiilden fiil türeten ekler olarak adlandırır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların yapım ekleri için kullandıkları ek sayısı çok fazla olduğundan alfabetik bir düzen içerisinde bu ekleri veremedik.

Addan ad türeten eklerden başlamak üzere Türkologların bu eklere yaklaşımını verelim:

4.3.1. Addan Ad Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar

Bu ekler isim kök veya gövdelerinden başka isimler türetmek için kullanılan eklerdir.

Ahmet TOPALOĞLU yapım ekleri maddesinde dört maddeden biri olarak **isimden isim yapan ekleri** göstermiş, fakat bu başlığın hangi eklerden oluştuğunu belirtmemiştir (Topaloğlu, 1989: 157-158).

Muharrem ERGİN ise **isimden isim yapma eklerini**, “İsim kök ve gövdelerinden başka isimler yapmak için kullanılan yapım ekleri” olarak tanımlar. ERGİN; +Aç, +Ak, +An, +Ar, +Ay, +Az, +cA, +cAğz, +cAk, +cI, +cığAz, +cII, +cIk, +cılAyın, +ç, +Daş, +DırIk, +gII, +k, +KA, +kan, +kek, +ki, +I, +lAyın, +II, +IIk, +mAn, +mSI, +mtrak, +ncI, +rAk, +sA, +sal, +sI, +sIz, +sUl, +şIn, +t, +tI, +z ekleri olmak üzere toplam *kırk bir* eki isimden isim yapma eki olarak tespit eder ve bunları tarihi gelişimleri ve işlevleriyle ele alır (Ergin, 2002: 154-179).

Tahsin BANGUOĞLU, **isimden üreme isimlerin**, “Çoğunun asıl üretim ekleriyle bir takımının ise çekim eklerinin anlatımlarına uygun bir üretim işleyişi kazanmaları yoluyla meydana geldiğini” belirtir ve +ce adları, +ce zarfları, +cek adları, +ci adları, +cik adları, +cil adları, +cin adları, +çil adları, +de zarfları, +dek adları, +dem adları, +den zarfları, +deş adları, +dirik adları, +e zarfları, +eç adları, +edek zarfları, +cği adları, +ek adları, +elek adları, +en adları, +eri zarfları, +ez adları, +i zamirleri, +il sıfatları, +im adları, +imser sıfatları, +imsi sıfatları, +imtik sıfatları, +imtrak sıfatları, +in zarfları, +in adları, +iñ adları, +iş adları, +it adları, +iz sıfatları, +ki sıfatları, +le zarfları, +lek adları, +leme zarfları, +ler adları, +leyin zarfları, +lez sıfatları, +li sıfatları, +lik adları, +men sıfatları, +re zarfları, +rek sıfatları, +sek adları, +si sıfatları, +sik adları, +siz sıfatları, +ti adları şeklinde toplam *elli üç* isimden isim yapım eki tespit etmiştir (Banguoğlu, 2007: 158-204).

Kaya BİLGEGİL ise, **isimlerden isim türeme yollarında kullanılan ekleri** +Aç, +Ak, +An, +Az, +cI, +IIk, +DAş, +IA, + tI, +gil, +cII, +cIn, +z, +k, +dIrIk, +kek, şeklinde sıralayarak toplam *on altı* ek belirler (Bilgegil, 1984: 175-176).

Zeynep KORKMAZ ise **addan ad türeten eki**, “Adlara ve ad soylu kök ve gövdelere gelerek anlamca eskisinden farklı yeni bir anlam oluşturacak biçimde kelime türeten

ek” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007: 11) ve Türkiye Türkçesi’nde addan ad türeten ekleri +A, +Aç, +AdAk (< +dA-k), +AğI (<+ A-gI), +Ak, +An, +Ar, +Şar, +Ay, +Az, +CA, +CA’lı Sıfatlar, +CA’lı Zarflar, +CA’lı Adlar, +CAIlk, +CAk, +CağIz, +CI/+CU, +CIk/+CUk, +CIl/+CUI, +CIn/+CUn, +dAk (<+dA-k), +dAki (<+dA+ki), +Dam (<+dA-m), +DAş, +dIrIk/ +dUrUk (<dUr-Uk), +dIz/ +dUz, +gil, +giller, +Ik/ +Uk, +Il /+Ul, + In/ +Un, +Ir/ +Ur, +(I)l /+(U)l, +la (<+la-g), +lAk (<+lA-k), +lAmA (<+lA-mA), +lAr, +lAz (<+lA-z), +Il/+IU, +Ilk/ +IUk, +mAn, +(I)msI / + (U)msU (<+m+sIg), + (I)mtrak/ +(U)mtrak < +mtı+rak, +(I)n / + (U)n, +(I)n +(A)n, +(I)ncI/ +(U)ncU, +rAk, +sAk (<+sA-k), +sAl (< Fr. +Al), +sI/ +sU (<+sI-g), +sIk/+sUk (<+sI-k), +sIl/+sUl (<+sI-l), +sIz/+sUz, +sIzIn (sIz+In), +sIzIlk/ +sUzIUk (<+sIz/+sUz + +Ilk/ +IUk), +şAr, +şIn, +(I)t/ +(U)t, +tI/+tU, +(I)z/ +(U)z. şeklinde *elli beş* olarak tespit eder (Korkmaz, 2007a: 33-66).

Osman Nedim TUNA, **isimden isim yapan ekleri**, +A, +Aç, +Ak, +An, +Ar, +Az, +ÇA, +ÇAlk, +ÇAĞIz, +ÇAk, +ÇAnA, +ÇI, +ÇIk, +ÇIl, +ÇIn, +DA, +Dam, +DAş, +DIn, +DIrIk, +(I)m, + (I)mcAk, +(I)msI, +(I)msIk, +(I)mtIl, +(I)mtIrAk, +nç, +In, +Iş, +lA, + lAk, +(I)z, +Il, +Ilk,+mAn, +mUk, +rAk, +o, +oş. olarak sıralayarak *kırk ek* belirler (Tuna, 1986: 2-6).

Gürer GÜLSEVİN, **isimden isim türeten eklerini**, +A, +Aç, +Ak, +Ay, +cI, +cIl, +dAm, +DAş, +DIrIk, +Il, +lAk, +Ilk, +mAn, +sAl,+şIn, +(I)z şeklinde *on altı* olarak tespit eder (Gülsevin, 2004: 1278).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, **isimden isim yapan eklerini** +cI+, +çI+, +cIl+, +çIl+, +cAk+, +cIk+, +cAğIz+, +cA+, +çA+, +cAsInA+, +dAş+,+duz+,+duruk+, +ey+, +gil+,+ist+,+iyAt+,+izm+, +ki+ (+kü),+lA+,+lak+, +leyin+, +Il+, +Ilk+, +msar+, +msI+, +mtrak+, +ncI+, +rA+, +r+, +sAk+, +sAl+, +s+, +sIz+, +şın+,+t+, +tay+, +tuk+, +z+ olarak sıralayarak *kırk ek* tespit eder (Musaoğlu, 2002: 230-239).

İsimden isim yapma ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 50: Addan Ad Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	O.T.	G.G.	M.M.
İsimden İsim Yapan Ekler	+					+		+
İsimden İsim Yapma Ekleri		+						
İsimden Üreme İsimler				+				
İsimlerden İsim Türetme Yolları			+					
Addan Ad Türeten Ekler					+			
İsimden İsim Türeten Ekler							+	

Türkologların isimden isim yapma ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle isimden isim yapma ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların isimden isim yapan eklerine olan yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde, Türkologların bu yapım ekinin çeşidi için birbirlerinden farklı terimler kullandıkları ve isimden isim yapma eklerinin sayısı konusunda da birbirlerinden ayrıldıkları görülür:

Ahmet TOPALOĞLU, Osman Nedim TUNA ve Mehman MUSAOĞLU isimden isim yapan ekler terimini kullanırken; Muharrem ERGİN, isimden isim yapma ekleri, Tahsin BANGUOĞLU isimden üreme isimler, Kaya BİLGEGİL, isimlerden isim türetme yolları, Zeynep KORKMAZ, addan ad türeten ekler, Gürer GÜLSEVİN ise isimden isim türeten ekler terimini kullanır.

Türkiye Türkologları isimden isim yapma eklerinin sayısı konusunda birbirlerinden ayrılırlar. Muharrem ERGİN'in isimden isim yapma eklerini *kırk bir*, Tahsin BANGUOĞLU'nun *elli üç*, Kaya BİLGEGİL'in ve Gürer GÜLSEVİN'in *on altı*, Zeynep KORKMAZ'ın *elli beş*, Osman Nedim TUNA'nın ve Mehman MUSAOĞLU'nun ise bu ekleri toplamda *kırk* olarak belirlediğini tespit ettik.

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının isimden isim yapma eklerine dâhil ettiklerini bir araya getirerek bu eklerin hangilerinin ortak kullanıldığını isimler temelinde gruplandırdık. Türkologların tek başlarına hangi ekleri kullandığını belirttiğimizden, sadece grup yapabildiklerimizi yazmayı tercih ettik.

1. +A, +CAİlk: Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
2. +Aç, +Ak, +An, +Az: Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
3. +Ay, +(I)ncİ, +sAl, +sİl, +şİn: Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ
4. +Ar, +CAğız: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
5. +CA, +CAk, +Cık, +İl, +mSI, +mAn, +(I)mtrak, +rAk: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
6. +CI,+CII,+DAş,+DırIk,+İlk,+z: Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN
7. +Cİn, +İA: Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
8. +Dam+ İAk,+(I)n: Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
9. +DA,+(I)m: Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU
10. +ki, +İAyın,+sİz: Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU
11. +kek, +k: Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN
12. +gİl: Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ
13. +dAk,+İAmA, +İAr, +İAz,+sAk,+sİk: Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
14. +sİ,+t: Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU Zeynep KORKMAZ
15. +tİ: , Kaya BİLGEGİL, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun isimden isim yapan ekler olarak belirlediği +cİ+, +çİ+, +cİl+, +çİl+, +cAk+, +cİk+, +cAğİz+, +cA+, +çA+, +cAsİnA+, +dAş+, +duz+, +duruk+, +ey+, +gil+, +ist+, +iyAt+, +izm+, +ki+ (+kü),+İA+, +İak+, +İeyin+, +İl+, +İlk+, +msar+, +msİ+, +mtrak+, +ncİ+, +rA+, +r+, +sAk+, +sAl+, +s+, +sİz+, +şın+,+t+, +tay+, +tuk+, +z+ eklerinden

hangilerini, hangi Türkiye Türkoloğundaki gibi ortaya koyduğunu, kendisini esas alarak isimler temelinde gösterecek olursak;

1. +cI+, +çI+, +cII+, +çII+,+cAk+, +cIk+, +dAş+,+duruk,+IIk+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA
2. +cAğIz+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA
3. +cA+, +çA+, +II+, +msI+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA
4. +cAsInA+, +ey+, +ist+, +iyAt+, +izm+, +r+, +s+, +tay+, +tuk+: Mehman MUSAOĞLU kullanıp diğer Türkiye Türkologları kullanmamıştır.
5. +duz+: Mehman MUSAOĞLU, Zeynep KORKMAZ
6. +gil+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ
7. +ki+, +leyin+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU
8. +IA+: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA
9. +lak+: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA, Gürer GÜLSEVİN
10. +msar+, +mtırak+,+rA+: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU
11. +mtırak+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN
12. +ncI+,+sAl+,+şın+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ
13. +sAk+,+t+: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
14. +sIz+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
15. +z+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA, Gürer GÜLSEVİN

4.3.2. Addan Fiil Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının geneli, bu ekin isim kök ve gövdelerinden fiil yapmakla görevli olduğunu ifade ederler.

Ahmet TOPALOĞLU, yapım eklerinde, **isimden fiil yapan ekler** olarak adlandırdığı bu ekin hangi eklerden oluştuğunu belirtmemiştir.

Muharrem ERGİN, +A-, +Al-, +Ar-, +DA-, +I-, +k-, +kIr-, +l-, +lA-, +msA-, +r-, ve +sA- ekleri olmak üzere toplam *on iki* adet **isimden fiil yapma ekine** yer verir (Ergin, 2002: 179-184).

Kaya BİLGEGİL bu eke yer vermemiştir.

Tahsin BANGUOĞLU, **isimden üreme fiilleri**, +An- fiilleri, +Ar- fiilleri, +Aş- fiilleri, +At- fiilleri, +DA- fiilleri, +E- fiilleri, +El- fiilleri, +I- fiilleri, +Ik- fiilleri, +ImsA- fiilleri, +Ir- fiilleri, +IrgA- fiilleri, +kIr- fiilleri, +lA- fiilleri, +lAn- fiilleri, +lAş- fiilleri, +rA- fiilleri, +sA- fiilleri, +sI- fiilleri olmak üzere toplam *on dokuz* olarak tespit etmiştir (Banguoğlu, 2007: 204-224).

Zeynep KORKMAZ, **addan fiil türeten eklerin**, “Sayıca öteki türetme eklerinden daha az olduğunu ve büyük çoğunluğun ad köklerine gelirken, çok azının ad gövdelerine geldiğini belirtir ve addan fiil türeten eklerin, yalnızca eklendikleri adları olma ve yapma bildiren birer fiile dönüştürmekle kalmayıp, oluşan fiillerin kökten gelen anlamlarına göreceli yeni bazı işlevler kattığını” belirtir. KORMAZ Türkiye Türkçesi’nde addan fiil türeten ekleri, +A-, +Al- <+A-l-, +An- <+A-n-, +Ar- <er-, +Aş- <+A-ş-, +At- <+A-t-, +dA-, +I-/+U-, +(I)k- /+(U)k-, +kIr- / +kUr- <+k-(I)r-, +l-, +lA, +lAn- <+lA-n, +lAş- <+lA-ş-, +(I)msA- / + (U)msA- <+ (I)m+sA- / +(U)m+sA-, +(I)r- / +(U)r-, +(I)rgA-, +rA-, +sA-, +sI- olarak *yirmi* tane belirler (Korkmaz, 2007a: 109-122).

Osman Nedim TUNA, **isimden fiil yapan ekleri** +A-, +DA-, +Gır-, +I-, +(I)msA-, +(I)rGA-, +lA-, +rA-, +sA-, +sI-, +(A)l-, +(A)r-, +(I)r, +Ik-, +lA-n- / +lAn-, +lA-ş- /+lAş- olmak üzere *on altı* ek tespit eder (Tuna, 1986: 6-9).

Gürer GÜLSEVİN ise **isimden fiil türeten ekleri**, +A-, +(A)l-, +(A)r-, +I-, (I)k-, +Kır-, +lA-, +sA- olmak üzere *sekiz* ek belirler (Gülsevin, 2004: 1278).

Mehman MUSAOĞLU ise Ahmet TOPALOĞLU ve Osman Nedim TUNA gibi isimden fiil yapan ekler başlığı altında, bu ekleri +A-, +dA-, +ImsA-, +k- (+Ik-), -kIr+, -Ir+, +l- (+Al-), +lA-, +lAn-, +lAş-, +r- (+Ar), +sA-, +sI-, +sIn-, +lA+t-, +lAn+dIr-, +lAş+dIr-, +IrgA- şeklinde *on sekiz* olarak tespit eder (Musaoğlu, 2002: 247-251).

İsimden fiil yapma ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 51: Addan Fiil Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K	O.T.	G.G	M.M
İsimden Fiil Yapan Ekler	+					+		+
İsimden Fiil Yapma Ekleri		+						
İsimden Üreme Fiiller				+				
İsimlerden İsim Türetme Yolları			+					
Addan Fiil Türeten Ekler					+			
İsimden Fiil Türeten Ekler							+	

Türkologların isimden fiil yapma ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle isimden fiil yapma ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların isimden fiil yapan eklere yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde, Türkologların bu yapım ekinin çeşidi için birbirlerinden farklı terimler kullandıkları ve isimden fiil yapan eklerin sayısı konusunda da birbirlerinden ayrıldıkları görülür.

Mehman MUSAOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU ve Osman Nedim TUNA gibi isimden fiil yapan ekler terimini kullanırken; Muharrem ERGİN, isimden fiil yapma ekleri;

Tahsin BANGUOĞLU isimden üreme fiiller; Zeynep KORKMAZ, addan fiil türeten ekler; Gürer GÜLSEVİN ise isimden fiil türeten ekler terimini kullanır.

Mehman MUSAOĞLU bu ekleri toplamda *on sekiz* olarak tespit ederken; Muharrem ERGİN *on iki*, Tahsin BANGUOĞLU *on dokuz*, Zeynep KORKMAZ *yirmi*, Osman Nedim TUNA *on altı*, Gürer GÜLSEVİN *sekiz* olarak tespit eder.

İsimden fiil yapma eklerinin hangilerinin söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları tarafından ortak olarak kullanıldığını isimler temelinde gruplandırdık. Türkologların tek başlarına hangi ekleri kullandığını belirttiğimizden, sadece grup yapabildiklerimizi yazmayı tercih ettik.

1. +A,+Al,+Ar,+DA,+I, +k, +lA, +msA,+r, +sA: Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU
2. +An, +At: Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
3. +kİr: Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN
4. +l: Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN
5. +lAn, +lAş, +IrgA, +rA,+sI: Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Osman Nedim TUNA

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun isimden fiil yapan ekler olarak belirlediği +A-, +dA-, +ImsA-, +k- (+Ik-), -kİr+, -Ir+, +l- (+Al-), +lA-, +lAn-, +lAş-, +r- (+Ar), +sA-, +sI-, +sIn-, +lA+t-, +lAn+dİr-, +lAş+dİr-, +IrgA- eklerinden hangilerini, hangi Türkiye Türkoloğundaki gibi ortaya koyduğunu, kendisini esas alarak isimler temelinde gösterecek olursak;

1. +A-, +dA-, +ImsA, +k-, -kİr+,-Ir+, +Al-, +lA-,+Ar, +sA-: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORMAZ, Osman Nedim TUNA
2. +l-: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORMAZ, Gürer GÜLSEVİN
3. +lAn-, +lAş-: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORMAZ, Osman Nedim TUNA

4. +sI-, +IrgA-: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORMAZ, Osman Nedim TUNA
5. +sIn-, +IA+t-, +lAn+dIr-, +lAş+DIr: sadece Mehman MUSAOĞLU

4.3.3. Fiilden Ad Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar

Fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenerek isim yapmak için kullanılan ekler olarak tanımlanan fiilden isim yapma ekleri sayıca diğer yapım eklerinden fazladır.

Ahmet TOPALOĞLU, diğerlerinde olduğu gibi, **fiilden isim yapan ekler** olarak değindiği bu ekin hangi eklerden oluştuğunu belirtmemiştir.

Muharrem ERGİN, **fiilden isim yapma eklerini**, “Fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan ekler” olarak tanımlar ve ekleri -mAk+, -mA+, -Iş+, -m+, -k+, -Ak+, -n+, -GI+, -gA+, -GIn+, -GAN+, -GIç+, -GAç+, -AğAn+, -IcI+, -ç+, -I+, -A+, -tI+, -t+, -l+, -sI+, -AnAk+, -AmAk+, -mIk+, -Aç+, -Am+, -AlAk+, -ArI+, -AmAç+, -mAç+, -bAç+, -sAl+, -mAn+, -sAk+, -pAk+, -vAn+, -mUr+, -cAk+, -cA+, -cAmA+, -mAca+, -An+, -Ar+, -r+, -mIş+, -DI+, -DIk+, -AcAk+, -AsI+, -mAz+ olmak üzere *elli bir* tane tespit eder (Ergin, 2002: 184-200).

Kaya BİLGEGİL, **fillerden isim türetme yolları** başlığı altındaki ekleri -Ak+, -GI+, -IcI+, -ç+, -tI+, -t+, -a+, -mur+, -sak+, -baç+, -mik+, -maç+, -amak+, -sı+ olmak üzere *on dört* olarak belirler (Bilgegil, 1984: 176-177).

Osman Nedim TUNA, **fiilden isim yapan ekler** başlığı altında, -I+, -A+, -U+, -(I)m+, -(I)n+, -(I)k+, -(I)t+, -rgA+, -(I)ş+, -(I)l+, -(I)nç+, -z+, -Iğ+, -GA+, -ma+, -mAk+, -GI+, -(I)ntI+, -(A)ncI / -GAN+çI+, -mA+, -mAn+, -GIn+, -Ak+, -I/ (A)r+, -GAN+, -mIk+, -GIç+, -P+, -Ası+, -(J) Alt / (GAlI), -GAç+, -AGAn+, -mAç+, -DI+, -ArgA+, -AlGA+, -AmAk+, -mACA+, -AnAk+, -Alak+, -ArAk+, -mUr+ olarak *kırk üç* ek tespit eder (Tuna, 1986: 9-14).

Tahsin BANGUOĞLU ise **fiilden üreme isimlerinin**, “İsimden isim tabanları gibi çoğunun asıl üretim ekleriyle, bir takımının ise üretim değeri kazanmış çekim ekleriyle yapıldığını” belirtir ve bu ekleri, -cA+ adları, -DI+ adları, -DIk+ sıfatları, -DIkçA+ sıfatları, -A+ zarfları, -AcAk+ sıfatları, -Aç+ adları, -AgAn+ sıfatları, -Ak+ adları, -

Al+ adları, -AlAk+ Adları, -Am+ adları, -AmAç+ adları, -AmAk+ adları, -An+ sıfatları, -AnAk+ adları, -ArAk+ adları, -ArAk+ zarfları, -ArI+ sıfatları, -AsI sıfatları, -GA+ adları, -GAç+ adları, -gAl+ sıfatları, -gAn+ sıfatları, -GI+ adları, -GIç+ adları, -GIn+ sıfatları, -I+ adları, -IcI+ adları, -Iç+ adları, -Ik+ sıfatları, -II+ adları, -III+ sıfatları, -Im+ adları, -In+ adları, -Inç+ adları, -IngIç+ adları, -IntI+ adları, - Ir+ sıfatları, - Ir+ adları, - Iş+ adları, -It+ adları, - Iz+ sıfatları, -mA+ adları, -mA+ sıfatları, -mAcA+ zarfları, -mAç+ adları, -mAk+ adları, -mAz+ sıfatları, -mAzIIk+ adları, -mlk+ adları, - mIş+ sıfatları, -nAz+ sıfatları, -tI+ adları olmak üzere *elli dört* ek belirler (Banguoğlu, 2007: 224-274).

Zeynep KORKMAZ, **fiilden ad türeten ekleri**, “Ad kök ve gövdelerinden oluşturulmuş fiil gövdelerine yahut da ad kök ve gövdelerinden oluşturulmuş fiil gövdelerine getirilen ekler” olarak tanımlar ve bu ekleri -(y)A+, -(y)AcAk+, -Aç+ -ç+, -AgAn+ / -AğAn+ <-A-gAn+, -Ak+<-gAk+, -Al+ -l+, -AlAk+ (<-AlA-k+), -AlI <-gAlI, -Am+, -AmAç+ (<-A-mAç) / -maç+, -AmAk+ (-A-mAk), -(y)An+, -AnAk+, -(y)ArAk+ (<-(y)A-rAk), -ArI+, -AsI+ (<-gA+sIg), -baç+ → -maç+, -cA+, -cAsInA+ < +cA+sI+nA, -ç+, -DI+ / -DU+, -DIk+ / -DUk+, -DIkçA+ / -DUkçA+ < (-DIk/ -DUk+çA), -DIktA+ / -DUktA+ (<DIk+tA), -DIğIndA+ / -DUğUndA+, (<-DIk+I+n+dA), -DI mI+ / -DU mU+ (<-DI+mI), -gA+, -gAç+, -gIç / -gUç, -GAn+, -GI+ /-GU+, -GIn+ /-GUN+, -I+ / -U+ (<-(I)g / -(U)g), -(y)IcI / -(y)UcU (<-gUçI <-gU+çI), -Iç+ /-Uç+ (<-gIç /-gUç), -Ik+ / -Uk+, -k+ (ET -yUk), -(y)Ip+ / -(y)Up+, -(y)IşIndA+ / -(y)UşUndA+<-(y)Iş+I+n+dA+, -(I)l / -(U)l, -iken+/-ken+, -(y)ken < erür-ken, -m+, -(I)m+ / -(U)m+, -mA+, -mAcA+ (-mA+cA), -mAç+, -mAç / -bAç <-mAcA, -mAç+ <mA aş, -mAdAn+<-mAdIn+, -mAk+, -mAkIA (<mAk+ile), -mAksIzIn (-mAk+sIz+In), -mAktAnsA <-mAk+tAn+i+se, -mAl+, -mAlI+(<- mA+II), -mAn+, -mAz+, -mAzIIk+ <-mAz+IIk+, -mlk+/-mUk+, -mIş+ /-mUş+, -(I)mII+ / -(U)mIU (<-(I)m+II/ -(U)m+IU, -mUr+, -n+ -(I)n+ / -(U)n+, -tI+ /-tU+ / -(I)ntI /-(U)ntU (<-(I)n- + -tI / -(U)n- + -tU), -tI+ / -tU+, (-r+, -Ar, -(I)r / -(U)r,), -r+, Ar, -(I)r / -(U)r, -sAk<-sA-k<-Ig+sA-k, -sAl+, -sI/-sU <s Ik (-g) / -sUk (-g), -(y) Iş /-(y)Uş, -ş, -(I) / -(U)ş, -t, -(I)t/ -(U)t, -v, -(A)v, -(A)z olarak *altmış dokuz* tane tespit eder (Korkmaz, 2007: 67-109).

Gürer GÜLSEVİN, fiilden isim türeten ekleri –Aç, -AğAn, -Ak, -Al, -AlAk, -Am, -AmAç, -AmAk, -AnAk, -Arİ, -cA, -ç, -gA, -gAç, -gİç, -gAn, -gI, -gIn, -I, -IcI, -Iç, -Ik, -(I)l, -(I)m, -mAç, -mAn, -mlk, -mur, -In, -tI,-(I)t, -(A)z olmak üzere *otuz iki* tane belirler (Gülsevin, 2004: 1278).

Fiilden isim yapma ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 52: Fiilden Ad Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K	O.T.	G.G	M.M
Fiilden İsim Yapan Ekler	+					+		+
Fiilden İsim Yapma Ekleri		+						
Fiilden Üreme İsimler				+				
Fiillerden İsim Türetme Yolları			+					
Fiilden Ad Türeten Ekler					+			
Fiilden İsim Türeten Ekler							+	

Türkologların fiilden isim yapma ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle fiilden isim yapma ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların fiilden isim yapan eklere yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde, Türkologların bu yapım ekinin çeşidi için birbirlerinden farklı terimler kullandıkları ve isimden fiil yapan eklerin sayısı konusunda da birbirlerinden ayrıldıkları görülür.

Mehman MUSAOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU ve Osman Nedim TUNA, fiilden isim yapan ekler terimini kullanırken; Muharrem ERGİN, fiilden isim yapma ekleri, Tahsin BANGUOĞLU fiilden üreme isimler, Kaya BİLGEGİL, fiillerden isim türetme yolları, Zeynep KORKMAZ, fiilden ad türeten ekler; Gürer GÜLSEVİN ise fiilden isim türeten ekler terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar fiilden isim yapma eklerinin sayısı konusunda da birbirlerinden ayrılırlar. Muharrem ERGİN'in fiilden isim yapma eklerini *elli bir*; Tahsin BANGUOĞLU'nun *elli dört*, Zeynep KORKMAZ'ın *altmış dokuz*, Osman Nedim TUNA'nın *kırk üç*, Gürer GÜLSEVİN'in *otuz iki*; Mehman MUSAOĞLU'nun ise *otuz sekiz* olarak belirlediğini tespit ettik.

Fiilden isim yapma eklerinin söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının hangileri tarafından ortak olarak kullanıldığını isimler temelinde gruplandırdık. Türkologların tek başlarına hangi ekleri kullandığını belirttiğimizden, sadece grup yapabildiklerimizi yazmayı tercih ettik.

1. -Ak+, -A+, -AmAk+, -GI+, -mIk+, -mAç+: Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ.
2. -AGAn+, -AnAk+, -AlAk+, -AsI+,-DI+,-GA+,-GIn+, -GAn+, -GIç+, -GAç+,-Iş+,-I+-mAk+, -mA+, -mACA: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
3. -Aç+, -Am+, -ArI+,-AmAç+, -An+, -AcAk+, -DIk+,-mIş+,-mAz+: Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
4. -Ar+: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA
5. -ArAk+, -(I)m+, -(I)n+-(I)k+, -(I)t+, -(I)l+, -(I)ntI+: Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
6. -Al, -DIkçA+, -Iç+, - Ir+, -mAzllk+: Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
7. -bAç+, -ç+, -mUr+, -sI+, -sAk+, -t+: Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ
8. -cA+, -k+, -sAl+: Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ
9. -IcI+,-tI+: Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
10. - (I)nç+: Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU
11. -mAn+: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
12. -mUr+: Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun belirlediği -A+, -AcAk+, -AlgA+, -AğAn+, -AmAk+, -An+, -AnAk+, -cIk+, -ç+(-Aç+, -Iç+), -dI+, -gA+, -GAç+, -GAN+, -GI+, -gIC+, -GIn+, -GIIt+, -I+, -IcI+, -k+(-Ak+), -k+(-Ik+), -Al+, -ıl+, -m+(-Im+), -mA+, -mAç+, -mAcA+, -mAk+, -mAn+, -mAr+, -mIk+, -n+ (-In+), -nç+ (-Inç+), -ntı+ (-IntI+), -r+ (-Ar+,-Ir+) , -ş+ (-Iş+), -t+ (-It+), -tl+ fiilden isim yapan eklerinden hangilerini, hangi Türkiye Türkoloğundaki gibi ortaya koyduğunu, kendisini esas alarak isimler temelinde gösterecek olursak;

1. -A+, -AmAk+,-GI+,-mAç+, mIk+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
2. -AcAk+, -An+, -r+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
3. -AlgA+, -cIk+, -mAr+: sadece Mehman MUSAOĞLU
4. -AğAn+, -AnAk+-dI+, -gA+, -GAç+, -GAN+, -GIn+,-I+, -k+,-ıl+, -m+,-mA+,-mAcA+,-mAk+,-n+, -ş+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
5. -ç+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ
6. -gIC+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU
7. -IcI+,-tl+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
8. -mAn+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
9. -nç+: Mehman MUSAOĞLU, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU
10. -ntı+: Mehman MUSAOĞLU, Osman Nedim TUNA, Tahsin BANGUOĞLU Zeynep KORKMAZ
11. -t+: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ

4.3.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler Konusundaki Yaklaşımlar

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek kök fiilin anlamında değişiklik yapan eklerdir.

Ahmet TOPALOĞLU, **fiilden fiil yapan ekler** olarak belirttiği eklerin, hangi eklerden oluştuğunu belirtmemiştir.

Muharrem ERGİN, **fiilden fiil yapma eki** olarak adlandırdığı, -A-, -Ale-, -Ar-, -dAr-, -Dır-, -gIr-, -l-, -k-, -l-, -mA-, -mSA-, -n-, -p-, -r-, -sA-, -ş-, -t-, -y- ve -z- eklerini toplam *yirmi* olarak tespit etmiştir (Ergin, 2002: 200-216).

Tahsin BANGUOĞLU, **fiilden üreme fiilleri**, -der- fiileri, -dir- fiilleri, -e- fiilleri, -ekle- fiilleri, -ele- fiilleri, -er-fiilleri, -erle- fiilleri, -gin- fiilleri, -i-fiilleri, -ik- fiilleri, -ikse- fiilleri, -iktir- fiilleri, -il- fiilleri, -imse- fiilleri, -in- fiilleri, -ir- fiilleri, -irge- fiilleri, -iş- fiilleri, -işle- fiilleri, -iştir- fiilleri, -it- fiilleri, -iy- fiilleri, -iz- fiilleri, -mele- fiilleri, -meş- fiilleri, -ne- fiilleri olmak üzere *yirmi altı* ek olarak belirler.(Banguoğlu, 2007: 274-294).

Osman Nedim TUNA **fiilden fiil yapan ekleri** -(A)lA-, -I-, -(I)klA-, -(I)ksA-, -(I)msA-, -mAIA- : (-mA+l A-), -Ir-, -(I)ştIr- olarak *sekiz* tane tespit eder (Tuna, 1986:14).

Zeynep KORKMAZ, **fiilden fiil türeten ekleri** -A-, -AlA-, -Ar-, -DAr-, -Dİr-/-Dur- <-t-Ur-, -I-/-U-, -k- / -(I)k- / -(U)k-, -(I)l- / -(U)l-, -mA-, -mAIA- <-mA+lA-, -mAş<-m+A-ş-, -n- / -(I)n- / -(U)n-, -p-, - (I)r- / -(U)r- <-ET -(U)r-, -(I)ş- / -(U)ş-, -(I)ştIr- / -(U)ştUr- <- (I)ş- / (U)ş- + tİr- / -tUr-, -t-, -(I)t- / -(U)t-, -y-<-d-, -(I)z- /-(U)z- olmak üzere *on dokuz* ek olarak belirler (Korkmaz, 2007a: 123-136).

Gürer GÜLSEVİN, **fiilden fiil türeten ekleri**, -AlA-, -(I)klA-, -mAIA-, -p- olarak *dört* ek sıralar (Gülsevin, 2004: 1278).

Fiilden fiil yapma ekleri için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 53: Fiilden Fiil Türeten Ekler Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	O.T.	G.G.	M.M.
Fiilden Fiil Yapan Ekler	+					+		+
Fiilden Fiil Yapma Ekleri		+						
Fiilden Üreme Fiiller				+				
Fiilden Fiil Türeten Ekler					+		+	

Türkologların fiilden fiil yapma ekleri ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle fiilden fiil yapma ekleri için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların fiilden fiil yapan eklere yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde, Türkologların bu yapım ekinin çeşidi için birbirlerinden farklı terimler kullandıkları ve fiilden fiil yapan eklerin sayısı konusunda da birbirlerinden ayrıldıkları görülür.

Ahmet TOPALOĞLU, Osman Nedim TUNA ve Mehman MUSAOĞLU fiilden fiil yapan ekler terimini kullanırken; Muharrem ERGİN fiilden fiil yapma ekleri; Tahsin BANGUOĞLU fiilden üreme fiiller; Zeynep KORKMAZ ve Gürer GÜLSEVİN, fiilden fiil türeten ekler terimini kullanır.

Mehman MUSAOĞLU fiilden fiil yapan ekleri toplamda *yedi* olarak tespit ederken; Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU *yirmi*, Zeynep KORKMAZ *on dokuz*, Osman Nedim TUNA *sekiz*; Gürer GÜLSEVİN *dört* ek olarak belirler.

Fiilden fiil yapma eklerinin söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının hangileri tarafından ortak olarak kullanıldığını isimler temelinde gruplandırdık. Türkologların tek başlarına hangi ekleri kullandığını belirttiğimizden, sadece grup yapabildiklerimizi yazmayı tercih ettik.

1. -AIA-: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
2. dAr-, -Dır-, -A-, Ar-, -l-, -k-, -ş-, -t-, -n-, -y-, -z-: Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ

3. -I-, -r-: Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
4. -mA-, -p-: Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ
5. mAIA-: Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
6. -mSA: Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA
7. -mAş: Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ
8. -(I)ksA: Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA
9. -(I)ştIr: Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun **fiilden fiil yapan ekler** olarak belirlediği -AIA-, -kala-, -ştr- (-ştIr-), -l- (-il, -il, -ul, -ül), -n- (-ın, -in, -un, -ün), -ş (-ış, -iş, -uş, -üş; -aş, -eş), -t; -dır (-dir, -dur, -dür) eklerinden hangilerini, hangi Türkiye Türkoloğundaki gibi ortaya koyduğunu, kendisini esas alarak isimler temelinde gösterecek olursak;

1. AIA-: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
2. -kala-: sadece Mehman MUSAOĞLU
3. -ştr-: Mehman MUSAOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ
4. -l-, -n-, -ş, -Dİr-: Mehman MUSAOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ

4.3.5. Çatı Ekleri Konusundaki Yaklaşımlar

İncelediğimiz Türkiye Türkologlarının eserlerine baktığımızda çatının tanımı ve içeriği konusunda bir birlik oluşturamadıklarını görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU, çatıyı, öznenin yüklemine belirttiği işi yapmasına, bu işin etkisi altında kalmasına veya bunlar dışında onunla belli biçimlerde ilgili olmasına göre, belirli çatı eklerinin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturulan türev olarak tanımlar. TOPALOĞLU Türkçe'de fiillerin çatılarına göre dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, iştaş ve oldurgan olmak üzere altı çeşit olduğunu belirtir (Topaloğlu, 1989: 49)

Muharrem ERGİN çatı terimini hiç kullanmadan meseleye değinirken; fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında, dönüşlü fiiller, pasif fiiller, meçhul, faktatif, katmerli, ortaklaşma, oluş terimlerini kullanarak bu konuya değinir (Ergin, 2002: 200-216)

Kaya BİLGEGİL, çatıyı, asıl maddenin özne veya nesneye göre durumu şeklinde tanımlar. Kaya BİLGEGİL, çatıları bakımından fiilleri, 1.Öznelerine Göre Fiiller, 2.Nesnelerine Göre Fiiller olmak üzere iki ana başlığa ayırırken; öznelerine göre fiilleri, etken fiiller, edilgen fiiller ve dönüşlü fiilleri işteş fiiller (Kaya BİLGEGİL etken fiillerin özel görünüşü olarak kabul eder) olmak üzere dörde; nesnelere göre fiilleri, geçişli fiiller, geçişsiz fiiller, oldurgan fiiller ve ettirgen fiiller olmak üzere dörde ayırır (Bilgegil, 1984: 278-279).

Tahsin BANGUOĞLU, “Kimse söz içinde fiilin gerçekleşmesinde farklı işleyişler alır: Etkiler, etkilenir, olumsuz davranır v.b. Başka bir açıdan fiil tabanı farklı görünüşler olarak kimsenin söz içindeki işleyişini belirtir: “Bekçi dövdü, Bekçi dövüldü, Bekçi dövmedi.” Fiil tabanının fiil çekiminden önce aldığı bu değişik şekillerden her birine görünüş diyoruz. Türkçede fiilin aldığı görünüşler çeşitlidir ve özel eklerle sağlanır. Fiil tabanının bu türlü çeşitlenmesine fiilin çatısı adını veririz.”

BANGUOĞLU dilimizde fiil çatısının altı görünüşten meydana geldiğini belirtir: Yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş ve ettiren görünüşü (Banguoğlu, 2007: 411).

Osman Nedim TUNA, çatı ekleri başlığı altında ettirgen eklerini, meçhul çatı ekleri, dönüşlü çatı ekleri ve işteş çatı ekleri olmak üzere dörde ayırır (Tuna, 2005: 15-20).

Gürer GÜLSEVİN, fiillerde öğeleri belirleyiciler başlığı altında çatı eklerini, geçişli/ettirgenlik ekleri, meçhul/edilgenlik ekleri, işteş/karşılıklılık ekleri ve dönüşlülük ekleri olmak üzere dörde ayırır (Gülsevin, 2004: 1279).

Zeynep KORKMAZ, çatıyı, “Fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamda herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliği” şeklinde tanımlar.

KORKMAZ, fiilleri çatılarına göre; A. Fiil-özne bağlantısı açısından, etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen olmak üzere beşe; (Korkmaz, 2007a: 541-545). B. Fiil-nesne

bağlantısı açısından geçişli fiil ve geçişsiz fiil olmak üzere ikiye ayırır.(Korkmaz, 2007a: 545-567).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, çatı eklerini, yapım ekleri çeşitlerinden fiilden fiil yapma ekleri ana başlığı altında, fiilde çatı ekleri başlığıyla, edilgen çatı, dönüşlü çatı, işteş çatı ve ettirgen çatı başlıkları altında dörde ayırarak inceler (Musaoğlu, 2002: 252).

Söz konusu ettiğimiz Türkologların tanımlarına ve sınıflandırmalarına baktığımızda, Türkologların bakış açısı, tasnif, kullanılan terimler, tanımlar açısından fikri birlikteliklerinin yanında ayrılan noktalarının da olduğu tespit edilmiştir.

Türkologların tanımlarına baktığımızda, tanımların hepsinde fiil ile öznenin bağlantısı esas alınırken; fiilin hem özne hem de nesne ile olan bağlantısını Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ göz önünde bulundurmıştır.

Ahmet TOPALOĞLU dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, işteş ve oldurgan olmak üzere çatı eklerini altı çeşit olarak belirlerken; Muharrem ERGİN, dönüşlü fiiller, pasif fiiller, meçhul, faktatif, katmerli, ortaklaşma, oluş terimlerini; Kaya BİLGEGİL, öznelerine göre fiilleri, etken fiiller, edilgen fiiller ve dönüşlü fiiller, işteş fiiller (Kaya BİLGEGİL etken fiillerin özel görünüşü olarak kabul eder.) olmak üzere dörde, nesnelere göre fiilleri, geçişli fiiller, geçişsiz fiiller, oldurgan fiiller ve ettirgen fiiller olmak üzere dörde; Osman Nedim TUNA, ettirgen ekleri, meçhul eki, dönüşlü ve işteş olmak üzere dörde; Tahsin BANGUOĞLU, yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş ve ettiren görünüşü olmak üzere altıya; Zeynep KORKMAZ ise A. Fiil-özne bağlantısı açısından, etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen çatı olmak üzere beşe; B. Fiil-nesne bağlantısı açısından geçişli ve geçişsiz fiiller olmak üzere ikiye ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, edilgen çatı, dönüşlü çatı, işteş çatı ve ettirgen çatı olmak üzere dörde ayırır.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çatı terimini kullanırken; Muharrem ERGİN fiil terimini kullanmakla birlikte bazen de fiili hiç

kullanmaz. Kaya BİLGEGİL hem çatı hem de fiil, Tahsin BANGUOĞLU ise görünüş terimini kullanır. Zeynep KORKMAZ'a göre Tahsin BANGUOĞLU'nun bu terimi kullanması hatalıdır. Zeynep KORKMAZ, görünüşü: “Çekimli fiilin işlev ve zamanla ilgili başka özelliklerini ortaya koyduğu ve terim olarak yaygınlaştığı için, çatı kavramının bu terimle karşılanmasının doğru olmadığı” görüşündedir (Korkmaz, 2007a: 541)

Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU dönüşlü çatı terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL dönüşlü fiil, Tahsin BANGUOĞLU dönüşlü görünüş Osman Nedim TUNA dönüşlü terimlerini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU edilgen çatı terimini kullanırken, Muharrem ERGİN pasif fiiller ve meçhul terimlerini, Kaya BİLGEGİL edilgen fiiller, Tahsin BANGUOĞLU edilen görünüşü, Osman Nedim TUNA da tıpkı Muharrem ERGİN gibi meçhul terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ etken çatı, Kaya BİLGEGİL etken fiiller, Tahsin BANGUOĞLU ise yalın görünüş, terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ve Mehman MUSAOĞLU bu terimi kullanmaz.

Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU ettirgen çatı, Muharrem ERGİN faktatif ve katmerli, Kaya BİLGEGİL ettirgen fiil, Tahsin BANGUOĞLU ise ettiren görünüş, Osman Nedim TUNA ettirgen ekleri terimini kullanır.

Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ geçişli fiil ve geçişsiz terim terimlerini kullanırken, söz konusu ettiğimiz Türkologların hiç biri fiilde çatı başlığı altında bu terimleri kullanmaz.

Ahmet TOPALOĞLU iştaş çatı terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ortaklaşma ve oluş terimini, Kaya BİLGEGİL işteş fiili, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU işteş çatı terimini Tahsin BANGUOĞLU ise karşılıklı görünüş, Osman Nedim TUNA işteş terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU oldurgan çatı terimini, Kaya BİLGEGİL oldurgan fiiller, Tahsin BANGUOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ ve Mehman MUSAOĞLU bu çatı çeşidine yer vermez.

Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı olumsuz görünüş terimini ise söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkolog kullanmaz.

İncelediğimiz eserlerde çatı bağımsız olarak ele alınırken, Muharrem ERGİN'de ve Mehman MUSAOĞLU'nda bu kavram yapım ekleri çeşitlerinden fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında incelenmiştir. Muharrem ERGİN çatı terimini hiç kullanmadan, fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında, dönüşlü fiiller, pasif fiiller, meçhul, faktatif, katmerli, ortaklaşma, oluş terimlerini kullanarak bu konuya değinirken; Mehman MUSAOĞLU fiilde çatı ekleri başlığı altında, edilgen çatı, dönüşlü çatı, işteş çatı ve ettirgen çatıya değinir.

Dil bilgisi kitaplarımıza baktığımızda çatı konusunun tanımı, kullanılan terimler, sınıflandırılması, eklerinin özelliği, eklerin sayıları, hangi başlıklar altında verildikleri konusunda farklı görüşler içerisinde olduğunu görürüz.

Çatı ekleriyle ilgili tartışılan çeşitli meseleler vardır. Bu meselelerden biri çatı eklerinin birer yapım eki mi yoksa çekim eki mi olduğu ve çatı eklerinin ayrı bir kategoride mi yoksa fiilden fiil yapma ekleri adı altında mı incelenmesi gerektiğidir.

Türkiye Türkologlarından Zeynep KORKMAZ bu eklerin çekim eklerinden sayılamayacağını şöyle izah eder: “Çatı ekleri elbette çekim ekleri değildir. Bunlar fiilde bir durum değişikliği yapmaları bakımından bir bakıma çekim eklerine yaklaşırlarsa da aralarındaki nitelik farkı dolayısıyla fiil çekiminde kullanılan ve her biri birbirinden farklı ve kendine özgü birer gramer değeri taşıyan kip, zaman, şahıs gibi çekim kategorileri ile bir tutulamaz.”

Çatı eklerinin çekim ekleriyle bir tutulamayacağını ortaya koyan Zeynep KORKMAZ, çatı eklerinin aslında fiilden fiil türeten ekler olduğunu ve bu bakımdan aynı şekil birliği içindeki öteki yapım ekleri ile ortaklaştıklarını, ancak çatı eklerinin yapım ekleri içinde yine kendilerine özgü değişik bir durumu olduğunu ve bu değişikliğin belirtilebilmesi için fiilden fiil yapan ekleri taşıdıkları özelliklere göre *ikiye* ayırır:

A. Birinci gruptakileri tür itibariyle çatı ekleri ile birleşen fakat eklendikleri kök ve gövdelerde köklü birer anlam değişikliği yaparak, eskisinden farklı anlamda yeni fiiller türetmiş olan ekler olarak tanımlayıp, bunların çoğunun kök ve gövde ile kaynaşmış durumda olduğunu, “aldır-”, “ayır-”, “barış-”, “bildir-”, “canlan-” vb. örneklerle ortaya koyar. KORKMAZ bu türlü eklerin ve bunlarla kurulmuş olan fiilleri çatı kavramı dışında tutar ve fiilden fiil türeten ekler grubunda ele almanın uygun olduğunu belirtir.

B. İkinci gruptakiler ve çatı kategorisine girenleri ise, eklendiği fiilin temel anlamında köklü bir değişiklik yapmayan, fiilin nesne ve özne ile olan bağlantısında şekil ve durum değişikliği meydana getiren ekler olarak belirleyip, “iç-/içil-, içir-”; “giy-/giyin-, giydir-”; “ver-/veril-, verdir-, verdirt-”; “tanı-/tanış-/tanıştır-”; “kaç-/kaçış-” vb. örnekler verir.

KORKMAZ birinci gruptakilerde eklerin anlam değiştirme yani sözlük işlevi yüklenmelerine karşılık; ikinci gruptakilerde eklerin yalnızca bir durum değişikliği gösterdiği ve birer gramer işlevi yüklediklerini belirterek farklılığı özet hâlinde ortaya koyar.

Ayrıca KORKMAZ, çatı eklerinin fiilden fiil ve üst üste gelebildikleri için yapım ekleri ile benzer bir özellik taşıdığını ve bir taraftan da gramer görevi yüklenmiş olduklarından çekim eklerine yaklaştıklarını ve bu ikisi arasında özel bir gramer kategorisi hatta bir geçiş kategorisi oluşturduğunu belirtir.(Korkmaz, 2007a: 539-541).

Zikri TURAN da meseleye, çatı ekleri nedir sorusunu sorarak girer ve bu soruya öncelikle verilmesi gereken yanıtın çatı eklerinin yapım ekleri olmadığı yanıtı olduğunu örneklerle belirtir: “Yap- ile yaptır-”, “sat- ile satıl-”, “dök- ile dökün-”, “vur- ile vuruş-” arasında farkın mana farkı olmadığını, yani suyu döken ile dökünen adamın işledikleri fiil de, yapan ile yaptıran ve vuran ile vuruşanın icra ettikleri fiilin de aynı olduğunu ve bu nedenle çatı eklerinin yapım eklerinden sayılmayacağını ifade eder.

TURAN çatı eklerinin çekim ekleri kategorisinde tasnif edilip edilemeyeceğinin de yanıtını verir. TURAN, çatı eklerinin çekim eki kategorisinde tasnif edilemeyeceğini, fiillerde çatı eklerinin bulunup-bulunmamasının, onları bir söz diziminin parçası hâline getirmediğini yani çekim ekleri gibi bir kelimeyi diğerine bağlamakla görevli olmayıp,

yaptığımızın diğer bütün dil unsurlarında olduğu gibi, fiilleri uygun olacak şekilde seçmek olduğunu belirtir.

TURAN fiillerin çatısının, çatı ekleriyle oluşturulan bir kategori olmayıp, fiilin bünyesinde taşıdığı bir icra vasıtasıyla, yine fiilin bünyesinde taşıdığı hareket arasındaki ilişkinin fiillerin çatısını oluşturduğunu, fiil çatısının eklerinin de, bir fiilin çatısını amaca uygun olarak düzenleyen ve lüzumu hâlinde kullanılan ekler olduğunu ifade eder.

Tüm bu açıklamalarından sonra, çatı eklerinin diğer bütün eklerden farklı oldukları için, ayrı ve muadil üst kategoriye sahip ekler olarak sınıflamada yerlerini almaları gerektiğini belirtir (Turan, 2000: 1839-1841).

Gürer GÜLSEVİN ise çatı eklerine çekim eki demenin çok zor olduğunu, çünkü aynı tür çatı eklerinin üst üste geldiği halde çekim eklerinin üst üste gelmediğini belirtir.(TDK Yayınları- 718, 1999: 248-249).

Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ'ın birinci maddede belirttiği gibi çatı eklerinin yapım eki olduğunu ve yapım ekleri bahsinde fonksiyonlarıyla ele alınması gerektiğini belirtir (TDK Yayınları- 718, 1999: 250-251).

Tahsin BANGUOĞLU ise fiil çatı eklerinin kök fiilin anlamına değişiklik getirerek fiilden üreme fiiller yaptığını ve lügat işleyişi ölçüsünde kalıcı değişiklik yapan ve yeni kelimeler türeten bu eklerin yapım eklerinden; gramer işleyişi ölçüsünde kök fiilin anlamına değişiklik getiren fiil çatı eklerinin ise çekim eklerinden sayılabileceğini belirtir (Banguoğlu, 2007: 274).

Muharrem ERGİN ise çatı terimini hiç kullanmadan bu ekleri fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında değerlendirdiğinden biz de buradan yola çıkarak ERGİN'in bu ekleri yapım eklerinden kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Mehman MUSAOĞLU da ERGİN gibi, bu ekleri fiilden fiil yapma ekleri içerisinde değerlendirdiğinden ERGİN için söylediklerimizi onun için de söyleyebiliriz.

Kaya BİLGEGİL ve Ahmet TOPALOĞLU'nda bu konuya ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmaz.

Çatı ile ilgili ikinci bir sorun da, Tahsin BANGUOĞLU'nun çatı kavramını görünüş terimi ile ele almasının yanlışlığıdır.

Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU'nun çatı kavramını görünüş terimi ile ele almasının yanlış olduğunu çünkü görünüşün, çekimli fiilin işlev ve zamanla ilgili başka özelliklerini ortaya koyduğu ve yaygınlaştığı için çatı kavramının bu terimle karşılanmasının doğru olmadığı görüşündedir (Korkmaz, 2007a: 541).

Bu mesele Türk Grameri'nin Sorunları toplantısında da görüşülmüş, KORKMAZ aspektin ortaya çıkışının, cümle yapısıyla, sentaks ve semantikle ilgili olduğunu ve bunların birlikte ele alınmaları gerektiğini ifade etmiş ve zaman kaymaları diye adlandırılan gramer olayının Tahsin BANGUOĞLU tarafından çatıyı ifade edecek şekilde aspekt başlığıyla ele alındığını, ama aspektin çok farklı bir şeyi izah ettiğini belirtir (TDK Yayınları-718, 1999: 105).

Çatı ile ilgili bir diğer mesele de bazı eklerin çatı ekleri başlığı altında mı yoksa yapım ekleri başlığı altında mı yer alması gerektiği meselesidir.

Tahsin BANGUOĞLU, laş-/leş- gibi kaynaşmış eklerin fiilden türemiş fiiller kısmında birer yapım eki özelliği kazanmış olduğu için, fiilden fiil türeten ekler olarak almış, çatı ekleri ayrı bir bölüm olduğu için orada yer vermemiştir. BANGUOĞLU, bunların kalıplaşma yoluyla yeni kelimeler türettikleri için birer yapım eki özelliği kazandığını belirtir. Zeynep KORKMAZ da bu konuda BANGUOĞLU ile aynı fikirdedir (Korkmaz, 2007a: 555).

Çatı ekleriyle ilgili bir diğer mesele ise, aynı eke sahip olan çatı eklerinin nasıl ayırt edileceği sorusudur.

Zeynep KORKMAZ, fiil kök ve gövdelerinden dönüşlü çatı kuran ekin –n olduğunu, (bak-/bakın-, dola-/ dolan-, gez-/gezin-, giy-/giyin-, sür-/sürün- gibi.), ancak bazı durumlarda bu çatının –l ve –ş ekleriyle de karşılaştığını (bula-/ bulaş-, büz-/büzül-, er-/eriş-, üz-/üzül- gibi) belirtir.

KORKMAZ, buna karşılık genellikle –l- eki ile kurulan edilgen çatıda devreye –n- ekinin de girdiğini (alın-, başlan-, bilin-, delin-, okun-, yıkan-) belirtir.

KORKMAZ, eklerde şekilce karışmanın söz konusu olduğu durumlarda işlevine bakılması gerektiğini ifade eder.

Oysa bazı gramerlerde şekil esas alındığı için dönüşlülük görevindeki –ş- ekinin işteş çatıda kullanıldığını görürüz.

Çatı ile ilgili bir diğer mesele de hangi eklerle oluşturulan çatı çeşitlerinin çatı başlığı altında incelenmesi hangilerinin incelenmemesi meselesidir.

Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU’na kullandığı olumsuz görünüş terimine atıfta bulunarak, olumsuz anlamda fiil türeten –mA- ekinin bir çatı eki olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu çünkü –mA- ekinin öteki çatı eklerinden farklı olarak özne ve nesne ile bağlantılı bir ek olmadığı ve eklendiği fiilde eskisinden farklı bir anlam değişikliği yaptığı için bu ekin çatı kategorisinin dışında tutulması ve fiilden fiil türeten yapım ekleri arasına alınmasının uygun olacağını belirtir.

Çatılarla ilgili bir diğer mesele de, çatı eklerinin üst üste gelme durumudur.

Zeynep KORKMAZ (Korkmaz, 2007a: 566) ve Gürer GÜLSEVİN (TDK Yayınları-718, 1999: 214-215) çatı eklerinin belirli durumlarda üst üste gelebildiğini yazdıkları eserlerde dile getirir.

Gürer GÜLSEVİN şu noktalara değinmiştir:

1. Çatıların üst üste kullanılması hâlinde, türemiş fiilin çatısı olarak sondaki şekil esas alınmalıdır. Yani, sev-in-dir-t-il örneğinde, fiilin çatısı edilgendir.
2. Dönüşlülük eki –(I)n-, fiil kök ve tabanlarına sadece ilk çatı eki olarak eklenebilir. Çatı eki genişlemiş bir fiilin üzerine –(I)n- gelmez.
3. İştaşlık eki –(I)ş-, fiil kök ve tabanlarına sadece ilk çatı eki olarak eklenebilir. Çatı eki ile genişlemiş bir fiilin üzerine –(I)ş- gelmez.
4. Edilgenlik eki –II-, fiil kök ve tabanlarına sadece son çatı eki olarak gelebilir. –II- ekinin üzerine başka hiçbir çatı eki gelmez.
5. Ettirgen-oldurgan eki –(Dir)-, edilgen eki –II- hariç, bütün çatı eklerinden sonra gelebilir. Fakat bu ekten sonra –II- kullanılabilir.
6. Bir fiilde, sıralaması nasıl olursa olsun, dönüşlülük eki –(I)n- ile iştaşlık eki –(I)ş- birlikte bulunamaz.
7. Aynı çatı ekinin üst üste gelebildiği durumlar şunlardır:
 - a. Oldurgan-ettirgen eki –(Dir)- üst üste gelebilir. İki kere gelmesi yaygındır. Üç kere üst üste geldiğinde, genellikle iki kere gelmesi ile aynı anlamı taşır, pekiştirme ve kuvvetlendirme yapar. Dört kere üst üste gelebilmesi oldukça seyrek. Bu tür dörtlü örneklerde sadece geçişsiz fiiller üzerinde gelebilir.

b. Ünlü veya l ünsüzü ile biten fiillere eklenen edilgen-meçhul çatı eki -(I)n- ile normal edilgen-meçhul eki -Il- da üst üste kullanılabilir: “*Derse başlandı.*”, “*Yemek yenildi.*” ... (TDK Yayınları-718, 1999, 214-215).

4.3.5.1. Etken Çatı Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **etken çatıyı**, “Öznenin yüklemine belirttiği işi doğrudan yaptığını gösteren çatı” olarak tanımlar ve “*Çocuk camı kırdı.*”, “*Evden çıktı.*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 69).

Kaya BİLGEGİL, öznelerine göre fiiller başlığı altında incelediği **etken fiiller** için “Türk Dil Kurumu ve bir lise kitabında rastladığı, özneleri yapıcı olan fiillere etken fiil denir yargısını yanlış bulduğunu, bütün fiillerin öznesinin yapıcı olduğunu ve çekimleri esnasında meydana çıkan şahıs eklerinin, öznelerine delâlet eden fiillerin etken çatılı” olduğunu belirtir: “*Sevdim.*”, “*Biliyorum.*”, “*Geleceksiniz.*” vb. Ayrıca BİLGEGİL, dönüşlü ve işteş fiilleri de etken fiillerin özel görünüşleri olarak sayar (Bilgegil, 1984: 278-279).

Tahsin BANGUOĞLU, fiilin çatısı başlığı altında **yalın görünüşü**, “Fiil tabanının çatı ekleri almamış hâli” şeklinde tanımlar ve bunların tek heceli kökler veya türlü yapım ekleriyle isimden veya fiilden üremiş fiil tabanları olabileceğini belirtir: “*At-*”, “*geç-*”, “*yat-*”, “*dene-*”, “*susa-*” vb. (Banguoğlu, 2007: 411-412).

Zeynep KORKMAZ, fiil-özne bağlantısı açısından çatı ekleri ve işlevleri başlığı altında, **etken çatıyı**, “Yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren eksiz, yalın çatı” şeklinde tanımlar ve ak-, aktar-, bak-belir- vb. fiillerin özneleri ve çekimli durumları ile birer etken çatı oluşturduğunu ifade eden KORKMAZ etken çatıyı şöyle örneklendirir: “*Bir aralık böyle uyurken müthiş bir gürültü ile uyandım.*”, “*Büyük bakan esrarlı şeyleri çok severdi.*” vb (Korkmaz, 2007a: 545-546).

Muharrem ERGİN ve Osman Nedim TUNA etken çatıya yer vermemiştir.

Etken çatı için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloladık:

Tablo 54: Etken Çatı Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	K.B.	T.B.	Z.K.
Etken Çatı	+			+
Etken Fiiller		+		
Yalın Görünüş			+	

Türkologların etken çatı ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle etken çatı için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologları etken çatıyı tanımlarken yüklemle-özne bağlantısı açısından ortaya koymuşlardır. Sadece Kaya BİLGEGİL dönüşlü ve işteş fiillerin özneleri belli olduğu için bu fiilleri etken fiillerin özel görünüşleri olarak sayarken; söz konusu ettiğimiz Türkologların hiç biri bunu ne tanımlarında ne de açıklamalarında ortaya koymazlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların bu konuda yaklaşımları yoktur.

4.3.5.2. Ettirgen Çatı Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **ettirgen çatı**yı, “Bir işin başkasına yaptırıldığını, fiilin belirttiği hareketin başka bir nesneye aktarıldığını gösteren çatı” şeklinde tanımlar. TOPALOĞLU, ettirgen çatının, geçişli ve oldurgan fiil kök ve gövdelerine –Ir-, -DIr-, -t- eklerinden birinin veya ikisinin eklenmesi yle kurulduğunu örneklerle ortaya koyar: “İçirmek”, “ezdirmek”, “çaldırmak”, “attırmak”, “yaptırmak”, “getirtmek”, “bekletmek”, “açıklattırmak”, “bildirtmek” vb (Topaloğlu, 1989: 69-70).

Muharrem ERGİN, fiilden fiil yapma ekleri genel başlığı ve bu eklerden biri olan –r başlığı altında **faktitif ekler** adıyla yer verdiği bu ekleri, “Olma veya yapma ifade eden fiiller oluşturan ekler” şeklinde tanımlar ve onun için bu eklere oldurma ve yaptıрма ekleri adının da verilebileceğini söyler.

ERGİN, KORKMAZ da olduğu gibi faktitif eklerinin iki fonksiyonu olduğunu, birinin geçişsiz fiilleri geçişli yapmak, ikincisinin ise geçişli fiillerden asıl hareketin başkalarına yaptırıldığını gösteren geçişli fiiller yapmak, kısacası faktitif eklerinin vazifelerinin geçişlilik ve başkasına yaptırma ifade etmek olduğunu belirtirler ve örneklendirir:

Faktitif eklerini –r-, -t-, -DIr-, -dAr-, -Ar-, -gUr-, -z- şeklinde sıralayan ERGİN’in bu ekler için verdiği örnekleri ortaya koyarsak;

–r- için: “Göçür-”, “geçir-”, “uçur-” vb.

-t- için: “Uzat-”, “diret-”, “acı-”, “arat-“ vb.

-DIr- için: “Yedir-”, “dedir-”, “açtır-” vb.

-dAr- için: “Dönder-”, “gönder-” vb.

-Ar- için: “Kopar-”, “çıkar-” vb.

-gUr- için: Bu ek Eski Türkçe’de ve Eski Anadolu Türkçesi’nde kullanıldıktan sonra kaybolmuştur. “İrgür-”, “dirgür-” gibi.

-z- için: “emiz- (emzir- <em-i-z-i-r- şekli kullanılır)” (Ergin, 2002: 209-214).

Tahsin BANGUOĞLU, fiilin çatısı başlığı altında **ettirgen görünüş** için şunları söyler: “Söz içinde kimse olan nesne üzerinde doğrudan doğruya kılıcı olmayıp bir başkasını kılıcı kılıyorsa fiil tabanı bir –dir- (bazen –it-, -ir) eki alıp ettiren görünüşüne girer.” Ettiren görünüşü şu örneklerle ifade eder: “Saçını kestirmişsin.” “Komşum ustaya bir çardak yaptırdı.”, “O mektubu size okutacağım.” vb (Banguoğlu, 2007: 417)

BANGUOĞLU –dir- eki dışında, -it-, -ir-, -tir- ve-ir+it-, -it+tir- ekleri olarak sıralar.

–dir- eki için: “Saçını kestirmişsin.”, “Komşum ustaya bir çardak yaptırdı.” vb.

-it- eki için: “Belirtmek”, “oturttmak”, “kısaltmak”, “bunaltmak”, “eritmek”, “üşütmek”, “acıtmak” vb.

-ir- eki için: “Pişirmek”, “geçirmek”, “yatırmak”, “uçurmak” vb.

-tir- ve -ir+it- için: “Kestirtmek”, “doğurtmak” vb.

-it+tir-: “Kısalttırmak”, “ayırttırmak” vb. örnekler verir (Banguoğlu, 2007: 417-419)

Kaya BİLGEGİL, nesnelere göre fiiller başlığı altında, ettirgen fiiller için şu açıklamayı yapar: Aslında geçişliyen, özel eklerle geçişlilik derecesi artırılmış fiiller, bu çerçeveye girer. BİLGEGİL açıklamasından sonra ettirgen fiilleri şu örneklerle ortaya koyar: “Sevdirdiniz.”, “Açtıracamız.”, “Okutmalısınız.”, “Yediriyor.”, “İçirmiş.” vb (Bilgegil, 1984: 279).

Osman Nedim TUNA çatı eklerini “ders notlarında” ettirgen eklerini tanımlamadan bilinen ettirgenlik eklerini -Dİr-, -t-, -Ar-, -It-, -İr-, -zir- olarak sıralar ve her biri için örnekler verir:

-Dİr- için: “Koştur-”, “açtır-”, “güldür-”, “bildir-”, “kırdır-” vb.

-t- için: Vokalle biten: “Okut-”, “arıt-”, “söylet-”, “dinlet-” vb.

r ile biten: “Çevirt-”, “kızart-”, “karart-”, “şaşırt-” vb.

l ile biten: “Yönelt-”, “çoğalt-”, “kısalt-”, “sivrilt-” vb.

-Ar- için: “Çıkar-”, “kopar-”, “gider-”, “çöker-” vb.

-It- için: “Kokut-”, “sarkıt-”, “ürküt-”, “korkut-”, “akıt-” vb.

-İr- için: “Şaşıır-”, “yatır-”, “şişir-”, “pişir-” vb.

-zir- için: “Emzir-” vb (Tuna, 1986: 15).

Zeynep KORKMAZ, ettirgen çatıyı, yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türü olarak tanımlar ve ettirgen çatının başlıca eklerini, -Dİr- / -Dur-, -(İ)t-/(U)t-, -(İ)r-/(U)r-, -Ar-, -DAr-, -(İ)z-/(U)z- olarak belirler.

“Al-/aldır-”, “başla-/başlat-”, “çık-/çıkar-”, “doy-/doyur-”, “geç-/geçir-” örneklerini veren KORKMAZ yukarıda yer alan eklerin hepsinde işlevin aynı olduğunu ve ettirgen çatıda cümlenin öznesinin genellikle işi yapan değil yaptıran

olduğunu ve bir eylemin vasıtalı olarak ikinci veya üçüncü bir özneye yaptırıldığını ifade eder: “*Dal/daldır-/daldırt-*”, “*kır/kırdır-, kırdırt-*”, “*geç-, geçir-, geçirt*”

KORKMAZ sonuç olarak ettirgen çatının iki önemli işlevi olduğunu, bunlardan birinin geçişsiz fiilleri geçişli fiil durumuna getirmek, ikincisinin geçişli fiillerin gösterdiği eylemi özne dışındaki ikinci veya üçüncü bir özneye yaptırmak olduğunu ifade eder. Ayrıca cümlede işi yapan ikinci veya üçüncü öznenin belirtilmesinin, ettirgenlik eklerinin belli birleşme kurallarına göre üst üste getirilmesiyle sağlandığını belirtir (Korkmaz, 2007a: 555)

KORKMAZ’ın başlıca ettirgenlik ekleri olarak tespit ettiği -DIr- / -Dur, -(I)t-/-(U)t-, -(I)r-/-(U)r-, -Ar-, -DAr-, -(I)z-/-(U)z- ekleri için KORKMAZ’ın verdiği örneklerden birer örnek verecek olursak;

-DIr- / -Dur için: “*Buda heykelinin getirdiği para ile başlıklar için yeni klişeler yaptırdı.*” (Korkmaz, 2007a: 559)

-(I)t-/-(U)t- için: “*Yağmurdan sonra solgun bir kış güneşi çıkmış, evlerin kerpiç duvarlarını aydınlatmıştı.*” (Korkmaz, 2007a: 557).

-(I)r-/-(U)r- için: “*Lotüs hemen gözlerini kaçırdı.*”, “*Yutkundu, telâşla karşılık verdi.*” (Korkmaz, 2007a: 560).

-Ar- için: “*Dikkat ediniz, gülleri koparıırken elinize dikenleri batmasın.*” (Korkmaz, 2007a: 561).

-DAr- ve -(I)z-/-(U)z- için: Örnek bir cümle vermemiştir.

Ayrıca KORKMAZ, ettirgen çatılı cümlelerde, işi yaptıran ve işi yapan olmak üzere iki özne bulunduğunu ve bunlardan işi yaptıran özneye birincil özne, işi yapan özneye de ikincil özne dediğini ifade eder (Korkmaz, 2007a: 563).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, ettirgen çatı eklerini -t-, -dır (-dir, -dur, -dür), -tır (-tir, -tur, -tür) olarak belirler ve ettirgen çatı için, “*yazdırmak*”, “*konuşturmak*”, “*temizletmek*” vb. örnekler verir (Musaoğlu, 2007: 252)

Ettirgen çatı için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 55: Ettirgen Çatı Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	T.B.	K.B.	Z.K.	M.M
Ettirgen Çatı	+				+	+
Faktitif Ekler		+				
Ettirgen Görünüş			+			
Ettirgen Fiiller				+		

Türkologların ettirgen çatı ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle ettirgen çatı için şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların ettirgen çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'nun ettirgen çatı tanımında öznenin işi yapan değil yaptıran olduğu üzerinde birleştiklerini, Kaya BİLGEGİL'in geçişlilik derecesi artırılmış fiiller olarak tanımladığını, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'da ise geçişlilik ve işi başkasına yaptıрма şeklinde açıklandığını görürüz.

İncelediğimiz eserlerde Muharrem ERGİN'in faktitif eklerini incelerken oldurma ekleri terimine, Tahsin BANGUOĞLU'nun da ettiren görünüşünü incelerken, olduran görünüşü adlı terime yer vererek bir arada inceledikleri görülür.

Ettirgenlik eklerinde dikkat çeken husus, ettirgenlik eklerinde alt sınırın *üç*, üst sınırın *yedi* olmasıdır.

Tüm Türkologlar -Ir-, -Dir-, -t- eklerinde birleşirken; -Ar- ekini Osman Nedim TUNA, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ; -DAr- ve -(I)z/--(U)z- eklerini Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ettirgenlik eklerine dâhil ederken, -gUr- ekini yalnız Muharrem ERGİN ettirgenlik eklerine dâhil eder.

Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ'ın birincil özne terimine karşılık üst kimse; ikincil özne terimine karşılık ise alt kimse terimini kullanır (Banguoğlu, 2007: 417)

4.3.5.3. Dönüslü Çatı Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **dönüslü çatı**yı, “Öznenin yaptığı işin doğrudan doğruya kendi üzerine döndüğünü belirten çatı” olarak tanımlar ve Türkçe’ de bu çatının -(I)n- ekiyle kurulduğunu, ancak bazı fiillerde -(I)l- ve -(I)ş- eklerinin dönüslü görünümünde çatılar kurabildiğini şöyle örneklendirir: “*Korunmak*”, “*kaçınmak*”, “*soyunmak*”, “*övünmek*”, “*dövünmek*”, “*yorulmak*”, “*üzülmek*”, “*sıkılmak*” vb (Topaloğlu, 1989: 60)

Muharrem ERGİN, fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında, -n- ekinin altında **dönüslü fiilleri**, “Karşıladıkları hareket o hareketi yapan veya olan nesnenin üzerine döndüğü için -n- eki ile yapılan fiiller” olarak tanımlar ve -n- ekine de dönüslülük eki adı verir. ERGİN şu örnekleri ortaya koyar: “*Alın-*”, “*salın-*”, “*gezin-*”, “*giyin-*”, *gibi* (Ergin, 2002: 202)

Kaya BİLGEGİL, öznelere göre fiiller başlığı altında, **dönüslü fiilleri**, “Eyleme ait etkinin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak özneye geçişini ifade eden fiiller” olarak tanımlar ve örneklendirir: “*Tarandı.*”, “*Sevindi.*”, “*Dövündü.*”, “*Övündü.*” vb.

Ayrıca BİLGEGİL, edilgen ve dönüslü çatıların aynı eklerle oluşturulduğunu, bunları ayırt ederken anlamlarına bakılması gerektiğini söyler (Bilgegil, 2007: 279).

Tahsin BANGUOĞLU, fiilin çatısı başlığı altında, dönüslü görünüş için şu açıklamayı yapar: “Söz içinde kimse olan kendisi üzerinde kılıcıysa fiil tabanı bir -in- eki alıp dönüslü görünüşe girer. Böylece fiilin etkisi kimse üzerine dönmüş olur.

BANGUOĞLU dönüslü görünüş için şu örnekleri verir: “*Bu adam fazlaca övünüyor.*” “*Çocuk yıkandı, tarandı, geyindi.*” vb (Banguoğlu, 2007: 414-415).

Osman Nedim TUNA, çatı ekleri başlığı altında incelediği dönüslüde failin işi kendisi için yaptığını belirtir ve dönüslü eki için, yalnızca -(I)n ekini gösterir ve şöyle örnekler

verir: “Gezin-”, “dövün-”, “övün-”, “sürün-”, “gerin-”, “dolan-” gibi (Tuna, 2005: 19)

Zeynep KORKMAZ, **dönüşlü çatıyı**, “Yapılan işin yapana döndüğünü veya bir işin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren bir çatı türü” olarak tanımlar.

KORKMAZ, dönüşlü çatıda yapılan işin, yapana yani özneye döndüğü için cümlenin öznesinin hem yapan (yapıcı) hem de yapılan işten etkilenen (etkilenici) nesne durumunda olduğunu ve Türkiye Türkçesi’nde kullanımı pek yaygın olan dönüşlülük çatısının, genellikle -(I)n-/(U)n eki ile kurulduğunu şöyle örneklendirir: “Meğer aldanmışım.” “Biz bu işe kudurganlığımız sebebiyle sıvanmadık.” vb (Korkmaz, 2007a: 550).

KORKMAZ, -(I)l- / -(U)l-, -(I)ş- / -(U)ş- eklerinin de dönüşlü çatı kurmakta kullanıldığından bahseder.

-(I)l- / -(U)l- için: “Kamil Bey ilk haftalarda büyük bir gayretle işe sarılmış, kendisine göre bir de program yapmıştı.”, “Ne olursa olsun evden ayrılmayı istiyorum.” vb (Korkmaz, 2007a: 551).

-(I)ş- / -(U)ş- için: “Senin hayırlı bir işe girdiğini söylediler.” “Yüzün kırışmaya başlaması yaşlılık belirtisi değil midir?” vb (Korkmaz, 2007a: 551)

Ayrıca KORKMAZ, -(I)l- / -(U)l- ve -(I)n-/(U)n dönüşlülük eklerinin aynı zamanda edilgen fiiller türettikleri için bu eklerle kurulan fiillerin edilgen çatılar mı, dönüşlü çatılar mı kurduklarının cümlenin öznesinden anlaşıldığını örneklerle ortaya koyar:

“Bahçedeki gülün tomurcukları açılmış.”(dönüşlü), “Bürodaki çekmecenin gözleri açılmış.” vb (edilgen) (Korkmaz, 2007a: 553).

Mehman MUSAOĞLU dönüşlü çatı eklerini -n(-ın, -in, -un, -ün), -l (-ıl, -il, -ul, -ül) olarak sıralar ve “yılanmak”, “giyinmek”, “yorulmak” vb. örnekler verir (Musaoğlu, 2007: 252).

Dönüşlü çatı için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık:

Tablo 56: DönüŖlü Çatı Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	O.T.	M.M.
DönüŖlü Çatı	+				+		+
DönüŖlü Fiiller		+	+				
DönüŖlü GörünüŖ				+			

Türkologların dönüŖlü çatı ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle dönüŖlü çatı için Ŗu değerlendirmeleri yaptık:

Türkologların dönüŖlü çatıya olan bakıŖ açılarını değerlendirdiğimizde, Türkologların öznenin iŖi yapan ve iŖten etkilenen noktasında birleŖtikleri görölür. Sadece Osman Nedim TUNA bunu açıkça ortaya koymamıŖ, yalnızca failin iŖi kendisi için yaptığını belirtmiŖtir.

Tüm Türkologlar dönüŖlölük çatı ekinin -(I)n- olduğunda birleŖirlerken; Ahmet TOPALOğLU ve Zeynep KORKMAZ bu eke -(I)l- / -(U)l-, -(I)Ŗ- / -(U)Ŗ- eklerini de ekler.

Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edilgen ve dönüŖlü çatıların aynı eklerle oluŖturulduđunu ve bunları ayırt ederken de belli unsurlara bakılması gerektiğini ifade ederler. Kaya BİLGEGİL anlamlarına, Zeynep KORKMAZ da cümleinin öznesine bakılması gerektiğini belirtir.

4.3.5.4. Edilgen Çatı Konusundaki YaklaŖımlar

Ahmet TOPALOğLU, edilgen çatıyı, öznenin, yüklemnin belirttiği iŖin etkisi altında kaldığını gösteren çatı olarak tanımlar ve Türkçe’de bu çatının, etken çatıdan -(I)l- ve -(I)n- ekleriyle kurulduğunu, ünlü vel ile biten fiil kök ve gövdelerine -n- ile, diğer bütün fiil kök ve gövdelerinin ise -l- eki getirilerek edilgen hâle getirildiğini belirtir: “Yapılmak”, “verilmek”, “konuŖturulmak”, “getirtilmek”, “bilinmek”, “beslenmek.” vb (Topaloğlu, 1989: 63).

Muharrem ERGİN fiilden fiil yapan –l- ekini işlerken buna pasiflik ve meçhul ekiadını vermiştir. Muharrem ERGİN Türkçe’de pasiflik ve meçhul ekinin –l- iken sonradan –l- ve –n- olarak iki pasiflik ve meçhul eki kullanıldığını belirtir.

Meçhul fiilleri, fail istemeyen, çekim sırasında faili olmayan, gösterdiği hareketin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan fiiller olarak tanımlar ve örneklendirir: “*Durul-*”, “*gidil-*”, “*düşül-*”, “*yatıl-*”, “*kalkıl-*” vb. ERGİN meçhul ekinin, eklendiği fiil kök ve gövdelerinin faillerini meçhul yapmak, belirsiz yapmak için getirildiğini ifade eder. –l- ekinin geçişsiz fiillerden meçhul fiil yaparken; geçişli fiillerden de pasif fiiller yaptığını söyler. Pasif fiillerin, bir uğranılma, bir maruz kalma ifade ettiklerini ve pasiflik ekinin yapma ifade eden fiillerden yapılma ifade eden fiiller yaptığını örneklerle ortaya koyar: “*Yapıl-*”, “*kesil-*”, “*açıl-*”, “*görül-*”, “*giyiril-*” vb. Örneklerden de anlaşılacağı gibi Muharrem ERGİN, pasiflik ve meçhul eki ile yapılan bütün fiillerin olma ifade ettiğini yani geçişsiz olduğunu ve bu nedenle bu eklere geçişsizlik eki de denilebileceğini belirtir (Ergin, 2002: 204-206).

Kaya BİLGEGİL, öznelerine göre fiiller başlığı altında, edilgen fiiller için şunları söyler: “Çekimleri esnasında meydana çıkan şahıs ekleri, öznelerine değil, nesnelere delâlet eden fiiller, edilgen çatılıdır”. BİLGEGİL, bu nesnelere, sözde özne adını aldığı örneklerle ortaya koyar: “*Verildi.*”, “*Bulunacak.*”, “*Bulunmalı.*” vb (Bilgegil, 1984: 279).

Tahsin BANGUOĞLU, fiilin çatısı başlığı altında, edilen görünüşü için şunları söyler: Söz içinde kimse olan isim fiilden etkilenme durumunda ise o fiil tabanı bir –il eki alıp edilen görünüşüne girer. Bu ifadesinden sonra şu örnekleri verir: “*Sen başka bir işe veriliyorsun.*”, “*Tutuklu Sivas’a gönderilecek.*”, “*Arabanın camı kırılmış.*” vb (Banguoğlu, 2007: 413).

Osman Nedim TUNA çatı ekleri başlığı altında değerlendirdiği meçhülü tanımlamadan meçhul eklerinin –(I)l ve –(I)n olduğunu belirtir ve örnekler verir: “*Gezil-*”, “*gitil-*”, “*oturul-*”, “*okun-*”, “*yaran-*” vb (Tuna, 2005: 19).

Zeynep KORKMAZ, fiil-özne bağlantısı açısından çatı ekleri başlığı altında edilgen çatıyı, edilgen fiillerin (etken fiillerden –(I)l- / -(U)l ve –(I)n- / -(U)n- ekleri ile kurulan fiiller) oluşturduğu çatı olarak tanımlar ve edilgen çatının asıl ekinin –(I)l- / -(U)l-

olduğunu ancak edilgen eki olarak -(I)n-/ -(U)n- ekinin de kullanıldığını belirtir ve örneklendirir: “Eskiden Alman kayzerlerinin taç giyme töreni burada yapılırdı.” “Üsküdar taraflarının göklerini uzak bir yangının hafif kırmızlığına boyanmış bıraktım.” vb. (Korkmaz, 2007a: 546-548).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, edilgen çatı eklerini -I (-ıl, -il, -ul, -ül), -n (-ın, -in, -un, -ün) olarak sıralar ve edilgen çatı için, “Yazıldı.”, “Verildi.”, “Okundu.”, “Bilindi.” vb. örnekler verir (Musaoğlu, 2007: 252)

Edilgen çatı için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 57: Edilgen Çatı Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	O.T.	Z.K.	M.M.
Edilgen Çatı	+					+	+
Pasiflik		+					
Meçhul Eki		+					
Edilgen Fiiller			+				
Edilen Görünüş				+			
Meçhul					+		

Türkologların edilgen çatı ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle edilgen çatı için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, edilgen çatı eklerinin -(I)l ve -(I)n olduğunda hem fikirdirler.

4.3.5.5. İşteş Çatı Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, işteş çatıyı, “Bir işin birden çok özne tarafından yapıldığını belirten çatı” olarak tanımlar ve Türkçe’ de bu çatının -(I)ş- ekiyle kurulduğunu

örneklerle ifade eder: “*Buluşmak*”, “*sevişmek*”, “*bekleşmek*”, “*koşuşmak*.” (Topaloğlu, 1989: 94)

Muharrem ERGİN, konuyu yapım ekleri içinde, -ş- ekinin gizli bir ortaklaşma ifade eden oluş işlevinde olduğunu ve –ş- ekinin asıl ortaklaşma fonksiyonunun iki şekilde ortaya çıktığını, iki tip ortaklık ifade ettiğini belirtir: Karşılıklı yapılma, birlikte yapılma.

ERGİN, karşılıklı yapılma ifade eden fiillerin, failerin hareketi birbirlerine karşı yaptıklarını gösterdiğini söyler: “*Vuruş-*”, “*dövüş-*”, “*atış-*”, “*sözleş-*” vb. Birlikte yapılma ifade eden fiillerin ise failerin hareketi birlikte yaptıklarını gösterdiğini belirtir: “*Koşuş-*”, “*uçuş-*”, “*bölüş-*”, “*gülüş-*” vb.

ERGİN karşılıklı yapılma ifade eden fiillerin genellikle geçişli fiillerden yapıldığını, birlikte yapılma ifade eden fiillerin ise genellikle geçişsiz fiillerden yapılması noktasında olduğunu belirtir.

Ayrıca ERGİN, -ş- ekinin oluş fonksiyonu olduğunu da örneklerle ifade eder: “*Geliş-*”, “*kızış-*”, “*yatış-*”, “*giriş-*” vb (Ergin, 2002: 207-208).

Kaya BİLGEGİL, isim fiillerde asıl madde başlığı altında işteşi, birden ziyade öznenin, aynı eylemi karşılıklı veya karşılıksız aynı zamanda işlediklerini ifade eden masterların çatısı olarak tanımlar. BİLGEGİL, bu anlamın sesli harflerle biten asıl maddelere –iş, -ış, -üş, -uş eklerinden birini ilâve etmek suretiyle sağlandığını ve bu eklerin iki işlevi olduğunu belirtir. İlki, öznelerin karşılıklı olarak aynı eylemi işlediğini ifade edenler: “*Anlaş-*”, “*dövüş-*”, “*barış-*”, “*seviş-*” vb. İkincisi öznelerin karşılıklı olmaksızın aynı eylemi işlediğini ifade edenler: “*Gülüş-*”, “*koşuş-*”, “*kaçış-*”, “*uçuş-*”, “*ötüş-*” vb (Bilgegil, 1984: 244-245).

Tahsin BANGUOĞLU, fiilin çatısı başlığı altında karşılıklı görünüş için şu ifadeleri kullanır: Söz içinde kimse olan iki kişi, veya iki taraf birbirleri üzerinde karşılıklı kılıcıysalar fiil tabanı bir –iş- eki alıp karşılıklı görünüşe girer. Bu açıklamaları yapan BANGUOĞLU şu örnekleri verir: “*Ali ve Veli dövüştüler.*”, “*O gün iki aile tanışacaktı.*”, “*Sizinle çalışacağız.*” vb. BANGUOĞLU üstteki örneklerde fiilin

etkisinin kimse olan her iki kişi veya her iki taraf üzerine döndüğünü ve her iki kimsenin birbirinin nesnesi olduğunu belirtir.

BANGUOĞLU, ikinci olarak, fiilin etkisinin her iki kimseye dönük olmakla birlikte cümlelerin başka bir nesnesi olduğunu ve bu iki kimseden biri olmadığını örneklerle ortaya koyar: “*Ali ve Veli bu tarlayı bölüştüler*”, “*Onlar yazıyorlar.*” vb.

Ayrıca BANGUOĞLU, -iş- ile yapılan fiil görünüşünün bir başka anlatımının da işbirliği görünüşü olduğunu ve burada kimsenin birden fazla olmakla birlikte bunların iki taraf değil, birlikte kılıcı bir topluluk teşkil ettiğini örneklendirir: “*Yolcular kaçıştılar.*” “*Kuşlar uçuşuyorlar.*” vb (Banguoğlu, 2007: 416).

Osman Nedim TUNA, çatı ekleri başlığı altında incelediği işteşte, birbirlerine karşı olurlarsa reciprocal, aynı istikâmette olurlarsa cooperative olduğunu belirtir ve örneklendirir: “*Dinleş-*”, “*seviş-*”, “*dövüş-*”, “*vuruş-*”, “*çekiş-*”, “*yeyiş-*” vb (Tuna, 2005: 20).

Zeynep KORKMAZ, fiil-özne bağlantısı açısından çatı ekleri başlığı altında incelediği işteş çatının, ünlü ile biten fiil kök ve tabanlarına -ş- ekinin, ünsüzle bitenlere, dil ve dudak benzeşmesine uyan bağlantı ünlüsü almış -(I)ş-/(U)ş- ekinin getirilmesi ile kurulduğunu belirtir: “*Anlaş-*”, “*bekleş-*”, “*çekiş-*”, “*didiş-*,” vb. -(I)ş-/(U)ş- ekinin çatı kavramı açısından birbirinden farklı iki işlevi olduğunu ifade eden KORKMAZ, ilk işlevin, bir işin, bir eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapılması; ikinci işlevin de, bir işin, bir eylemin birden fazla kişi veya özne tarafından toplu olarak hep birlikte yapılması olduğunu ifade eder.

İlk işlev için, “*Şehzade ile bahçede karşılaştılar.*” “*Çarpıştığı, takip ettiği hiçbir insanla yüz yüze çarpışmamış her zaman arkadan vurmuştur.*” örneklerini; ikinci işlev için, “*Temel’in Karadeniz fıkralarından birini dinleyince, çocuklar hep birden gülüşmeye başladılar.*” “*Üzerinde temiz martıların uçtukları koyu Prusya mavisi denize baktım.*” (Korkmaz, 2007a: 553-554).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise işteş çatı eklerini -ş(-iş, -iş, -uş, -üş; -aş, -eş) olarak sıralar ve işteş çatı için, “*yazışmak*”,

“dövüşmek”, “vuruşmak”, “meleşmek”, “güreşmek” vb. örnekler verir (Musaoğlu, 2002: 252).

İşteş çatı için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık:

Tablo 58: İşteş Çatı Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	Z.K.	M.M.
İşteş					+	
İştâş	+					
Ortaklaşma		+				
Oluş		+				
İşteş Çatı			+			
Karşılıklı Görünüş				+		
İşteşlik						+

Türkologların işteş çatı ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle işteş çatı için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının işteş çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde; bir işin birden çok özne tarafından yapıldığı noktasında genel anlamda birleştiklerini görmekteyiz.

İşteşlik eklerini Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ’ın dönüşlü çatı başlığı altında da ayrıca verdiğini görürüz.

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU hâric diğerleri işteş ekinin, bir işin, bir eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapılması ve bir işin, bir eylemin birden fazla kişi veya özne tarafından toplu olarak hep birlikte yapılması olmak üzere iki ayrı işlevi olduğundan bahsederler.

Tahsin BANGUOĞLU'nun karşılıklı görünüşü ve işbirliği görünüşü terimlerine karşılık; Muharrem ERGİN karşılıklı yapıma, birlikte yapıma terimlerini; Osman Nedim TUNA reciprocal ve cooperative terimlerini kullanırken, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ terim kullanmaksızın tanımlarla ifade etmişlerdir.

4.3.5.6. Oldurgan Çatı Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **oldurgan çatı**yı, “Öznenin, fiilin belirttiği işin yapılmasına sebep olduğunu gösteren çatı” olarak tanımlar ve Türkçe’de bu çatının, geçişsiz veya geçişsiz anlamı taşıyan fiillerle bazı geçişli fiillere –Ar-, -Ir-, -Dir-, -(I)t- eklerinden birinin eklenmesiyle kurulduğunu belirtir ve örnekler verir: “Çıkarmak”, “gidermek” (-git-er-mek), “uçurmak”, “duyurmak”, “yatırmak”, “göçürmek”, “pişirmek”, “yedirmek”, “yağdırmak”, “bildirmek”, “konuşturmak”, “koşuşturmak”, “akıllandırmak”, “buluşturmak”, “uyutmak”, “ağlatmak” vb (Topaloğlu, 1989: 112)

Kaya BİLGEGİL, nesnelere göre fiiller başlığı altında, **oldurgan fiiller** için şunları söyler: “Aslında geçişsizken, özel ekler getirilerek geçişli hâle sokulmuş fiiller, bu çerçeveye girer: “Uyutuyor.”, “Uyandırılım.”, “Bıktırdınız.” vb (Bilgegil, 1984: 279)

Tahsin BANGUOĞLU oldurgan görünüşü adıyla ettiren görünüşü başlığı altında oldurgan çatıyı inceler (Banguoğlu, 2007: 418).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, sübjeye, objeye ve hareket-faaliyet üçleminde, şekil (çatı) ekleriyle dil sisteminin biçimbilimsel-işlevsel anlam odaklarına göre oluşan fiiller başlığı altında oldurgan çatıyı, oldurganlık terimiyle, “içir-”, “şaşır-” vb. örneklerle inceler (Musaoğlu, 2002: 300).

Oldurgan çatı için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık:

Tablo 59: Oldurgan Çatı Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	K.B	T.B.	M.M.
Oldurgan Çatı	+			
Oldurgan Fiil		+		
Olduran Görünüş			+	
Oldurganlık				+

Türkologların oldurgan çatı ile ilgili açıklamalarından ve tablodan hareketle oldurgan çatı için şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologların oldurgan çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Kaya BİLGEĞİL ve Ahmet TOPALOĞLU'nun herhangi bir çatı altında olmaksızın oldurgan çatıyı, bağımsız olarak değerlendirmelerine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU'nun, ettiren görünüşü altında değerlendirdiğini, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ'ın ise çatının bu çeşidine değinmediği görülür.

Bu çatı çeşidiyle ilgili tartışılan bir mesele oldurgan çatı terimi meselesidir.

Zeynep KORKMAZ'a göre böyle bir terimin kullanılması gereksizdir.

Leylâ KARAHAN, oldurganlığı, geçişsiz fiilin geçişli oluşu şeklinde açıklamanın yanlış olduğunu, oldurganlığın, olma bildiren bir fiilin yapma bildirmesi yani, daha açık ifadesiyle, oldurganlık olma bildiren, bir fiilin, ek ilavesi ile yapma bildiren bir fiile dönüşmesi manasına geldiğini örneklerle ortaya koyar: Pişmek, geçişsiz bir fiildir, ama aynı zamanda olma bildirmektedir. Bunu pişirmek yaparsanız oldurgan olur. Yani yapma bildirir. Bir başka fiil, ağlamak geçişsiz fiildir. Ama olma bildirmez. Yapma bildirir. Yani oldurganlık geçişsiz fiilin geçişli olması demek değildir.

KORKMAZ ve KARAHAN, oldurganlığı ayrı bir çatı şeklinde göstermenin yanlış olduğunu, KORKMAZ oldurganlık diye bir çatı türünün ortaya çıkabilmesinin ekten

değil, fiilin aslından yani daha açık ifadeyle fiilin aslında var olan oluş gösterme özelliğinden kaynaklandığını belirtir (TDK yayınları-718, 1999: 232-233).

4.4. Eklerle İlgili Değerlendirme

Çalışmamızın bir bölümünü kapsayan eklerin sınıflandırılması adlı bölümde yapım eklerinin, çekim eklerinin ve çatı eklerinin Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar tarafından nasıl ele alındığını karşılaştırmalı verirken şu sonuçları elde ettik:

1. Türkiye Türkologları genel olarak ekleri ikiye ayırsa da, Zikri TURAN ve Gürer GÜLSEVİN bu Türkologların dışında yer alır. TURAN ekleri *yediye* ayırırken; Gürer GÜLSEVİN *dörde* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da söz konusu ettiğimiz diğer Türkiye Türkologları gibi ekleri genel olarak yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırır.

2. Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU, Zikri TURAN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çekim ekleri terimlerini kullanırken; Muharrem ERGİN çekim yahut işletme ekleri, Gürer GÜLSEVİN ise işletme ekleri terimini kullanır.

Bir diğer ek türü olan yapım ekleri terimini, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Zikri TURAN, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU üretim ekleri terimini, Gürer GÜLSEVİN ise türetme ekleri terimini kullanır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullandığı çekim ekleri ve yapım ekleri terimiyle, çoğu Türkiye Türkologlarıyla benzerlik gösterir.

3. Zikri TURAN, yapım eki ve çekim eki kategorilerinin hâkimiyet kuramadığı ya da belirsizleştiği alanlarda kalan eklerin sınıflarını, hem muadil hem de alt kategoriler bakımından yeniden sınıflandırılması gerektiğini ifade eden tek Türkologtur. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir yaklaşım görülmez.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, çekim eklerinin tanımı, kapsamı ve çekim eklerinin sayısı hakkında birbirinden farklı görüşler içerisindedir.

4. Fiil çekim ekleri terimini Tahsin BANGUOĞLU dışında söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar kullanır.

5. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çekim eklerini isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırırken, bu terimleri kullanmayan Leylâ KARAHAN ve Gürer Gülsevin *üç*, Zikri TURAN *beşe* ayırır.

6. Çekim eklerini değerlendirdiğimizde, Türkiye Türkologlarının genelinin çekim eklerini *ikiye* ayırdığı görülse de, çekim eklerinin türleri için kullanılan terimlerde bir birlik sağlayamadıkları görülür.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da çekim eklerini *ikiye* ayıran Türkologlarla aynı grupta yer alır.

7. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, çekim eklerini *ikiye* ayırarak ve çekim eklerinin türleri için kullandığı terimlerde söz konusu ettiğimiz çoğu Türkologla aynı grupta yer alır.

8. Türkiye Türkologlarının isim çekim eklerini değerlendirişlerine baktığımızda; Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU isim çekim eklerini hâl eklerinden ibâret sayarken; Muharrem ERGİN hâl eklerine, çokluk, iyelik ve soru eklerini; Zeynep KORKMAZ iyelik, teklik çokluk eklerini, Gürer GÜLSEVİN ise iyelik ekleri ve tamlayan ekini dâhil eder. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, isim çekim eklerinin alt başlığında iyelik ekleri, ad durum ekleri, ilgi eki ve -lar, -ler ekine yer vererek, Türkiye Türkologlarından farklı bir yerde yer alır.

9. İsim çekim eklerinin içeriği konusunda ayrılan Türkiye Türkologları bu eklerin isimlendirilişinde de birlik sağlayamazlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU isim çekim ekleri terimini kullanırken; Zeynep KORKMAZ ve Tahsin

BANGUOĞLU ad çekimi ekleri terimini kullanır. Gürer GÜLSEVİN ise bu terimlerden ikisini de kullanmaz.

10. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU isim çekim eklerinin içeriği konusunda Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN'le örtüşür. Muharrem ERGİN gibi isim çekim eklerine iyelik ekleri, ad durum ekleri ve -lar, -ler ekini dâhil etmiş, Muharrem ERGİN'den farklı olarak ise soru ekine yer vermek yerine ilgi ekine yer vermiştir.

11. Söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlarda hâl eklerinin sayısının alt sınır olarak beş, üst sınır olarak on olduğu görülür. Ayrıca hâl eklerine dâhil edilen, edilmeyen ekler konusunda ve hâl eklerinin çeşitleri için kullanılan terimler hususunda ortak bir nokta olmadığı tespit edilir.

12. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU hâllerin sınıflandırmasında, ismin hâllerinin beş cümle ögesine göre ele alındığında her şeyin yerli yerine oturacağını belirten tek Türkologtur.

13. Çokluk ekleri Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU tarafından farklı başlıklar altında ve farklı terimler kullanılarak açıklanmış, bu konuda bir birlik sağlanamamıştır.

14. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL çoğul ekini sayı başlığı altında incelerken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ işletme ekleri, Zikri TURAN ekler, Gürer GÜLSEVİN kategori ekleri, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise isim çekim ekleri başlığı altında inceler.

15. Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL çoğul terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Zikri TURAN ve Gürer GÜLSEVİN çokluk eki, Tahsin BANGUOĞLU ise çoklu eki terimini kullanır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise çoğul eki terimini kullanır. MUSAOĞLU çoğul ekini farklı başlık altında değerlendirdiği ve kullandığı terimle Türkiye Türkologlarından ayrılır.

16. Zikri TURAN, çoğul ekinin bir tamlama ya da cümle kuramadığı için çekim eklerinden; isim ve fiil kategorileri arasında bir rol üstlenmedikleri için fiilimsi eklerinden; fiil kategorilerine eklenen eklerden olmadıkları için çatı ve olumluluk-olumsuzluk kategorilerinin dışında kaldığını, hiçbiriyle karşılanamadığını, ancak onlar gibi muayyen ve muadil bir üst kategori fonksiyonu gösteren ekler olarak ayrı bir yerleri olmasını gerektiğini ayrıntılarıyla belirten tek Türkologtur.

17. İyelik ekleri ve soru eki teriminde birleşen Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, bu eklerin hangi başlık altında verildiği konusunda birbirlerinden zıt fikirler sergilerler.

18. Soru eki belirlediğimiz Türkologlar tarafından bazen isimlerden bazen de fiillerden sonra kullanılmıştır.

19. Söz konusu ettiğimiz Türkologların tamamı soru eki teriminde birleşirken, soru eklerinin hangi başlık altında verildiği konusunda birbirlerinden zıt fikirler sergilerler.

20. Ahmet TOPALOĞLU, soru ekini herhangi bir başlık altında olmadan bağımsız şekilde değerlendirirken, Muharrem ERGİN, isim çekim eklerinden işletme eki, Kaya BİLGEGİL, fiillerde anlam nitelikleri, Tahsin BANGUOĞLU, fiillerin çekimi Zeynep KORKMAZ, işletme eki başlığı altında yer vermiştir. Zikri TURAN ise bu ekin başlı başına bir ek çeşidi olarak ele alınması gerektiğini söyler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise soru ekini Tahsin BANGUOĞLU gibi fiil çekim ekleri başlığı altında inceler.

21. Zikri TURAN, soru ekinin, cümlede hükme bağlanan unsurların eksikliğini muhatabına bildiren ve ondan bunu talep eden, yani muhatabın davranışlarını yönlendiren bir cümle unsuru olduğunu, bu fonksiyon ve yapı ile soru ekinin, müstakil bir üst kategori eki özelliğiyle ele alınması gerektiğini belirten tek Türkologtur.

22. Söz konusu Türkologlardan bazıları ek fiil terimini kullanırken; bazıları cevher fiil terimini kullanırlar.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU cevher fiili terimini kullanırken, Zeynep KORKMAZ ve Kaya BİLGEGİL ek fiil terimini kullanır.

23. Türkiye Türkologları fiil çekimini benzer şekilde tanımlamış, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ fiil çekimi; Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU çekimli fiil terimlerini kullanmıştır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da fiil çekimi terimini kullanmayıp, kullandığı fiil çekim ekleri terimiyle bu konuya değinmiştir.

24. Ahmet TOPALOĞLU zamanları *dörde* ayırırken; Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ana zamanlar olarak *beşe*; Kaya BİLGEGİL, Osman NEDİM TUNA *üç*; Tahsin BANGUOĞLU ise ana zamanları *üç*; yan zamanları ise *ikiye* ayırarak toplamda *beşe* ayırırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV Türkiye Türkçesi'nde *dört* ana zaman ve *iki* alt geçmiş zaman biçimleri bulunduğunu belirterek *altıya* ayırır.

Görüldüğü gibi Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların aralarında zamanları tasnif etme konusunda bir birlik yoktur.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, zamanları *dörde* ve geçmiş zamanı da kendi arasında *ikiye* ayırarak, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ile benzer şekilde tasnif etmiştir.

25. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının şimdiki zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde şimdiki zaman teriminde ve bu zamanın tanımında birleştiklerini görürüz.

26. Şimdiki zaman teriminde, bu zamanın tanımında ve *-yor* ekinin Batı Türkçesi'ndeki eski şeklinin "*-yor-ır*" olduğunda birleşen Türkologlar, bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ayrılırlar. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, şimdiki zamanı, basit zaman başlığı altında incelerken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ, bildirme kipleri başlığı altında, Kaya BİLGEGİL,

şimdiki zamanı, haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında, Tahsin BANGUOĞLU, fiillerde zaman başlığı altında, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU fiil çekim ekleri başlığı altında, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ise ana zaman biçimleri başlığı altında inceler.

27. Şimdiki zaman tanımında birleşen Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların şimdiki zaman için ortaya koydukları ayrıntılara baktığımızda farklılıklar vardır.

28. Ahmet TOPALOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU şimdiki zaman çeşitlerinden makta, -mekte ve -mada, -mede'ye yer vermezken; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV yer verir.

29. Zeynep KORKMAZ da tıpkı Muharrem ERGİN gibi -mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin-yor ekinden farkını ortaya koyarken, bu iki şekil arasındaki başlıca farkın zaman farkı olduğunu, daha açık olarak kendi ifadesiyle-(I)yor şimdiki zaman ekinin, zaman çerçevesinin daha geniş olduğu hâlde -mAdA ve -mAktA eklerinde zaman çerçevesinin daha dar olduğunu ifade eder.

30. Zeynep KORKMAZ, -mAdA ve mAktA eklerinden, -mAdA ekinin seyrek kullanılmasına karşılık, -mAktA ekinin yaygın bir kullanışa sahip olduğunu belirterek çalışmamız içerisinde yer alan isimler arasında bu ekleri karşılaştıran tek Türkolog olmuştur.

31. Zeynep KORKMAZ da tıpkı Muharrem ERGİN gibi -mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin -yor ekinden farkını ortaya koyarken, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL bu farkı ortaya koymamıştır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV Mammad İSAYEV, Muharrem ERGİN gibi -(I)yor ekiyle, bu ekin arasındaki farkı ve benzerliği ortaya koyar.

32. Tahsin BANGUOĞLU, diğer Türkologlardan farklı olarak –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin sıfat fiil anlatımı kazandığını ifade eder.
33. Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Kaya BİLGEGİL şimdiki zaman eki “–yor”un içinde bulunulan zamandaki oluş ve kılışları anlatmak olan temel görevinin dışında başka görev ve anlamlar yüklediğini ifade eden tek Türkolog olmuştur.
34. Şimdiki zaman içerisinde yer verilen bir başka konu da zaman kaymasıdır. Muharrem ERGİN zaman kaymasına yer vermezken, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan olan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV zaman kaymasına yer verir.
35. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının gelecek zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ve Türkiye Türkologları gelecek zaman teriminde birleşseler de Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU’nun bu zaman için belirli gelecek zaman terimini kullandığı görülür. MUSAOĞLU hâriç genelinin terimde birleştiği bu zamanın tanımında birlik sağlanırken yine diğer zamanlarda olduğu gibi bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda da Türkologlar ayrılırlar.
36. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV gelecek zamanı Türkiye Türkologları gibi tanımlamış yalnız Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla nasıl bakıldığını göstermiştir.
37. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geçmiş zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, diğer zamanlarda olduğu gibi geçmiş zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ve geçmiş zaman türlerinin adlandırılmasında ayrıldıkları görülür.

38. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU geçmiş zamanı, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırırken; Muharrem ERGİN, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman; Kaya BİLGEGİL, di'li geçmiş zaman ve miş'li geçmiş zaman; Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişi ve dolaylı geçmiş; Zeynep KORKMAZ, görülen geçmiş zaman kipi ve duyulan geçmiş zaman kipi; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ise –DI'lı görülen ve –miş'li öğrenilen geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırır.

39. Görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman farkını ortaya koymada Türkiye Türkologlarından Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV'in bakış açılarının farklı olduğu görülür. Zeynep KORKMAZ'ın, görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli farkı, diğer Türkiye Türkologlarının da tanımlarından çıkarabileceği gibi, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanması olarak göstermesine karşılık; İSAYEV, KORKMAZ gibi geleneksel bakış açısıyla, farkın tanık olup-olmama ve geçmişin sınırları bakımından olduğunu ifade etmekle birlikte KORKMAZ'dan farklı olarak farkı dilbilimsel bakış açısıyla ortaya koyar.

40. Söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar geçmiş zaman çeşitlerini ana zaman çeşitleri altında verirken; Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişini ana zamanlar, dolaylı geçmişi yan zamanlar olmak üzere *iki* ayrı başlık altında inceler.

41. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geniş zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkologların geniş zaman teriminde ve tanımında birleştikleri fakat diğer zamanlarda olduğu gibi bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ayrıldıkları görülür. Şimdiki zamanda hangi başlık altında verildiğini ortaya koyduğumuz için geniş zaman için tekrardan yazmadık.

42. Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ geniş zaman ekinin temel görevinin dışında bu

ekin hangi anlamlar sağladığını belirtirler. Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'ın üzerinde birleştiği nokta geniş zaman ekinin, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zamana kaymasıdır.

43. Tüm Türkologlar geniş zamanı başlı başına bir zaman olarak kabul ederken; Tahsin BANGUOĞLU geniş zamanı, yan zamanlar başlığı altında, şimdiki zamana ait sayar.

44. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV geniş zamanı Türkiye Türkologlarından ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'ndan farklı olarak, geniş zamanın diğer zamanlardan farkını ortaya koyarak tanımlamış ve bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla nasıl bakıldığını göstermiştir.

45. Geniş, gelecek, şimdiki zaman terimlerinde birlik sağlansa da, geçmiş zamanın türleri için tercih edilen terimlerde de bir birlik sağlanamadığı görülür.

46. Söz konusu ettiğimiz Türkologların tümünün zamanları konuşma anı ile belirlediğini görürüz. İş konuşma anından önce yapılmışsa bu zaman geçmiş zaman, eylemin ve konuşmanın birlikte olduğunu belirten zaman şimdiki zaman, eylemin söylendikten sonra yapılacağını bildiren zaman gelecek zaman, eylemin her zamanı içine alan bir süreklilik içerisinde olduğunu belirten zaman ise geniş zaman olarak Türkologlarda ifade bulmuştur.

47. Şimdiki zaman çeşitlerinden –makta, -mekte ve –mada, -mede'ye yer verip vermeme konusunda bir birlik olmazken; yer verenlerin de bu ekin –yor ekiyle olan farkını ortaya koyup koymama noktasında aralarında bir birlik olmadığı görülür.

48. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU zamanları dilbilgisel açıdan ele alırken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV hem dilbilgisel hem de dilbilimsel açıdan ele alır.

49. Türkologların yapım eklerine olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, yapım eklerinin kaçta ayrıldığı konusunda genel bir birlik oluşturduklarını görürüz. Türkologlar yapım eklerini işlevleri bakımından *dörde* ayırırken, Kaya BİLGEGİL *üçte* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da yapım eklerini *dörde* ayıran Türkologlarla aynı grupta yer alır.

50. Yapım eklerinin kaçta ayrıldıkları konusunda genel olarak birlik oluşturan Türkologlar, yapım ekinin ve çeşitlerinin adlandırılması konusunda birbirlerinden ayrılırlar.

51. Yapım eklerinin kaçta ayrıldıkları konusunda birliğe varamayan Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU yapım ekinin ve çeşitlerinin adlandırılması, bu yapım eklerine dâhil edilen, edilmeyen ekler konusunda da birbirlerinden ayrılırlar.

52. Türkologların yapım eklerine olan yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde, Türkologların yapım ekinin çeşitleri için birbirlerinden farklı terimler kullandıkları ve yapım eklerine dâhil ettikleri ekler konusunda da birbirlerinden ayrıldıkları görülür.

53. Türkologların tanımlarına baktığımızda, tanımların hepsinde fiil ile öznenin bağlantısı esas alınırken; fiilin hem özne hem de nesne ile olan bağlantısını Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ göz önünde bulundurmıştır.

54. Ahmet TOPALOĞLU dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, iştaş ve oldurgan olmak üzere çatı eklerini *altı* çeşit olarak belirlerken; Muharrem ERGİN, dönüşlü fiiller, pasif fiiller, meçhul, faktatif, katmerli, ortaklaşma, oluş *yediye*; Kaya BİLGEGİL, öznelerine göre fiilleri, etken fiiller, edilgen fiiller ve dönüşlü fiiller, işteş fiiller (Kaya BİLGEGİL etken fiillerin özel görünüşü olarak kabul eder.) olmak üzere *dörde*, nesnelere göre fiilleri, geçişli fiiller, geçişsiz fiiller, oldurgan fiiller ve ettirgen fiiller olmak üzere *dörde*; Osman Nedim TUNA, ettirgen ekleri, meçhul eki, dönüşlü ve işteş olmak üzere *dörde*; Tahsin BANGUOĞLU, yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş ve ettiren görünüşü olmak üzere *altıya*; Zeynep KORKMAZ ise A. Fiil-özne bağlantısı açısından, etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve

ettirgen çatı olmak üzere *beşe*; B.Fiil-nesne bağlantısı açısından geçişli ve geçişsiz fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise edilgen çatı, dönüşlü çatı, işteş çatı ve ettirgen çatı olmak üzere *dörde* ayırır.

55. Fiil çatılarıyla ilgili olarak gerek kavram gerekse tanım ve örneklendirme açısından Türkologlar arasında pek çok ayrılık mevcuttur.

56. Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ geçişli fiil ve geçişsiz terim terimlerini kullanırken söz konusu ettiğimiz Türkologların hiç biri fiilde çatı başlığı altında bu terimleri kullanmaz.

57. Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı olumsuz görünüş terimini ise söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkolog kullanmaz.

58. İncelediğimiz eserlerde çatı bağımsız olarak ele alınırken, Muharrem ERGİN' de ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nda bu kavram yapım ekleri çeşitlerinden fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında incelenmiştir.

59. Çatı ekleriyle ilgili tartışılan çeşitli meseleler vardır. Bu meselelerden biri çatı eklerinin birer yapım eki mi yoksa çekim eki mi olduğu ve çatı eklerinin ayrı bir kategoride mi yoksa fiilden fiil yapma ekleri adı altında mı incelenmesi gerektiğidir.

60. Zeynep KORKMAZ, çatı eklerinin çekim ekleriyle bir tutulamayacağını ortaya koyarken çatı eklerinin aslında fiilden fiil türeten ekler olduğunu ve bu bakımdan aynı şekil birliği içindeki öteki yapım ekleri ile ortaklaştıklarını, ancak çatı eklerinin yapım ekleri içinde yine kendilerine özgü değişik bir durumu olduğunu belirtirken, Zikri TURAN çatı eklerinin çekim eki ve yapım eki kategorisinde tasnif edilemeyeceğini, çatı eklerinin diğer bütün eklerden farklı oldukları için, ayrı ve muadil üst kategoriye sahip ekler olarak sınıflamada yerlerini almaları gerektiğini belirtir.

Gürer GÜLSEVİN ise çatı eklerine çekim eki demenin çok zor olduğunu ifade ederken, Leylâ KARAHAN, çatı eklerinin yapım eki olduğunu ve yapım ekleri bahsinde fonksiyonlarıyla ele alınması gerektiğini, Tahsin BANGUOĞLU ise fiil çatı eklerinin kök fiilin anlamına değişiklik getirerek fiilden üreme fiiller yaptığını ve lügat işleyişi ölçüsünde kalıcı değişiklik yapan ve yeni kelimeler türeten bu eklerin yapım

eklerinden; gramer işleyişi ölçüsünde kök fiilin anlamına değişiklik getiren fiil çatı eklerinin ise çekim eklerinden sayılabileceğini ifade eder. Muharrem ERGİN ise çatı terimini hiç kullanmadan bu ekleri fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında değerlendirirken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çatı ekleri başlığını kullanıp ERGİN gibi, bu ekleri fiilden fiil yapma ekleri içerisinde değerlendirir.

61. Çatı ile ilgili ikinci bir sorun da, Tahsin BANGUOĞLU'nun çatı kavramını görünüş terimi ile ele almasının yanlışlığıdır.

Zeynep KORKMAZ aspektin ortaya çıkışının, cümle yapısıyla, sentaks ve semantikle ilgili olduğunu ve bunların birlikte ele alınmaları gerektiğini ifade etmiş ve zaman kaymaları diye adlandırılan gramer olayının Tahsin BANGUOĞLU tarafından çatıyı ifade edecek şekilde aspekt başlığıyla ele alındığını, ama aspektin çok farklı bir şeyi izah ettiğini belirtir.

62. Çatı ile ilgili bir diğer mesele de hangi eklerle oluşturulan çatı çeşitlerinin çatı başlığı altında incelenmesi hangilerinin incelenmemesi meselesidir.

Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı olumsuz görünüş terimine atıfta bulunarak, olumsuz anlamda fiil türeten –mA- ekinin bir çatı eki olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu çünkü –mA- ekinin öteki çatı eklerinden farklı olarak özne ve nesne ile bağlantılı bir ek olmadığı ve eklendiği fiilde eskisinden farklı bir anlam değişikliği yaptığı için bu ekin çatı kategorisinin dışında tutulması ve fiilden fiil türeten yapım ekleri arasına alınmasının uygun olacağını belirtir.

63. Çatı ekleriyle ilgili bir diğer mesele ise, aynı eke sahip olan çatı eklerinin nasıl ayırt edileceği sorusudur. KORKMAZ, eklerde şekilce karışmanın söz konusu olduğu durumlarda işlevine bakılması gerektiğini ifade eder.

64. Çatılarla ilgili bir diğer mesele de, çatı eklerinin üst üste gelme durumudur. Zeynep KORKMAZ ve Gürer GÜLSEVİN çatı eklerinin belirli durumlarda üst üste gelebildiğini yazdıkları eserlerde dile getirir.

65. Muharrem ERGİN ve Osman Nedim TUNA etken çatıya yer vermemiştir. Türkiye Türkologları etken çatıyı tanımlarken yüklemle-özne bağlantısı açısından ortaya

koymuşlardır. Sadece Kaya BİLGEGİL dönüşlü ve işteş fiillerin öznelere belli olduğu için bu fiilleri etken fiillerin özel görünüşleri olarak sayarken; söz konusu ettiğimiz Türkologların hiç biri bunu ne tanımlarında ne de açıklamalarında ortaya koymazlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da etken çatıya yer vermeyen Muharrem ERGİN ve Osman Nedim TUNA ile aynı grupta yer alır.

66. Türkologların dönüşlü çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkologların öznenin işi yapan ve işten etkilenen noktasında birleştikleri görülür. Sadece Osman Nedim TUNA bunu açıkça ortaya koymamış, yalnızca failin işi kendisi için yaptığını belirtmiştir.

67. Tüm Türkologlar dönüşlülük çatı ekinin -(I)n- olduğunda birleşirlerken; Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ bu eke -(I)l- / -(U)l-, -(I)ş- / -(U)ş- eklerini de ekler.

68. Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edilgen ve dönüşlü çatıların aynı eklerle oluşturulduğunu ve bunları ayırt ederken de belli unsurlara bakılması gerektiğini ifade ederler. Kaya BİLGEGİL anlamlarına, Zeynep KORKMAZ da cümlenin öznesine bakılması gerektiğini belirtir.

69. Türkologların ettirgen çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU'nun ettirgen çatı tanımında öznenin işi yapan değil yaptıran olduğu üzerinde birleştiklerini, Kaya BİLGEGİL'in geçişlilik derecesi artırılmış fiiller olarak tanımladığını, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'da ise geçişlilik ve işi başkasına yaptıрма şeklinde açıklandığını görürüz.

70. İncelediğimiz eserlerde söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Muharrem ERGİN'in faktitif eklerini incelerken oldurma ekleri terimine, Tahsin BANGUOĞLU'nun da ettiren görünüşünü incelerken, olduran görünüşü adlı terime yer vererek bir arada inceledikleri görülür.

71. Ettirgenlik eklerinde dikkat çeken husus, ettirgenlik eklerinde alt sınırın *üç*, üst sınırın *yedi* olmasıdır.

72. Tüm Türkologlar –Ir-, -Dir-, -t- eklerinde birleşirken; -Ar- ekini Osman Nedim TUNA, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ; -DAr- ve -(I)z/-(U)z- eklerini Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ettirgenlik eklerine dâhil ederken, -gUr- ekini yalnız Muharrem ERGİN ettirgenlik eklerine dâhil eder.

73. Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ'ın birincil özne terimine karşılık üst kimse; ikincil özne terimine karşılık ise alt kimse terimini kullanır (Banguoğlu, 2007: 417)

74. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, edilgen çatı eklerinin –(I)l ve –(I)n olduğunda hem fikirdir.

75. Söz konusu ettiğimiz Türkologların işteş çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde; bir işin birden çok özne tarafından yapıldığı noktasında genel anlamda birleştiklerini görmekteyiz.

76. İşteşlik eklerini Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın dönüşlü çatı başlığı altında da ayrıca verdiğini görürüz.

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU hâric diğerleri işteş ekinin, bir işin, bir eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapılması ve bir işin, bir eylemin birden fazla kişi veya özne tarafından toplu olarak hep birlikte yapılması olmak üzere iki ayrı işlevi olduğundan bahsederler.

77. Tahsin BANGUOĞLU'nun karşılıklı görünüşü ve işbirliği görünüşü terimlerine karşılık; Muharrem ERGİN karşılıklı yapıma, birlikte yapıma terimlerini; Osman Nedim TUNA reciprocal ve cooperative terimlerini kullanırken, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ terim kullanmaksızın tanımlarla ifade etmişlerdir.

78. Söz konusu ettiğimiz Türkologların oldurgan çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Kaya BİLGEGİL ve Ahmet TOPALOĞLU'nun herhangi bir çatı altında olmaksızın oldurgan çatıyı, bağımsız olarak değerlendirmelerine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU'nun, ettiren görünüşü altında değerlendirdiğini, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ'ın ise çatının bu çeşidine değinmediği görülür.

79. Zeynep KORKMAZ ve Leylâ KARAHAN, oldurganlığı ayrı bir çatı şeklinde göstermenin yanlış olduğunu, KORKMAZ oldurganlık diye bir çatı türünün ortaya çıkabilmesinin ekten değil, fiilin aslından yani daha açık ifadeyle fiilin aslında var olan oluş gösterme özelliğinden kaynaklandığını belirtir.

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi eklerin tasnifinde hem Türkiye Türkologları hem de Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar hem kendi aralarında hem de birbirleriyle mukayese edildiğinde yer yer benzerlik oluştursa da tam anlamıyla bir birlik oluşturmayıp daha çok farklı yerlerde yer alırlar.

BÖLÜM 5: CÜMLE TÜRLERİNİN TASNİFİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Ahmet TOPALOĞLU, **cümleyi**, “Bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi” olarak tanımlar ve Türkçe’de cümleleri yüklemelerine göre fiil cümlesi, isim cümlesi; yapılarına göre basit cümle, birleşik cümle; bağlantılarına göre ana cümle, ara cümle, bağımsız cümle, yardımcı cümle; içeriklerine göre emir cümlesi, olumlu cümle, olumsuz cümle şeklinde sınıflandırır (Topaloğlu, 1989: 48).

Muharrem ERGİN ise, **cümleyi**, “Bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubu” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 398) ERGİN, Türkçe’de fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere *iki* çeşit cümle olduğunu ifade eder (ERGİN, 2002: 401).

ERGİN bunların dışında, yapısına göre cümleleri basit ve birleşik cümle olarak *ikiye* ayırır ve birleşik cümleleri de şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere *üç*e ayırır (ERGİN, 2002: 404-407).

Kaya BİLGEGİL, **cümle** için şunları söyler: “Bir hükmü ifade eden sözdür diye tanımlamak yetersizdir. Hüküm, ancak “bu böyledir” yahut “değildir” kavramını taşır ki, haber yüklemesinde (isnâd-ı haberî) kendini gösterebilir. Bunların dışında; bir de istek, dilek, niyaz, dua, emir gibi çeşitli duyguları ifade eden sözler vardır.”(Bilgegil, 1984: 12-13).

BİLGEGİL, öğelerinin dizilişine göre cümle çeşitlerini, kurallı cümle, devrik cümle; yüklemelerine göre cümle çeşitlerini, isim cümleleri, fiil cümleleri; anlamlarına göre, olumlu cümleler, olumsuz cümleler, haber cümleleri, inşa cümleleri, dilek cümleleri, soru cümleleri, emir cümleleri, umma cümleleri, korku cümleleri, istek bildirmeyen ünlem cümleleri, inşa yerinde kullanılan haber cümleleri; yapılarına göre, basit cümleler, bileşik cümleler ve bileşik cümleleri de girişik-bileşik cümleler, şartlı bileşik cümle, sıralı cümle, bağlı cümle, ki bağlacıyla kurulan cümleler ve karmaşık cümle olmak üzere *beşe* ayırır. Ayrıca BİLGEGİL cümle çeşitleri arasında ara cümlecîği de gösterir (BİLGEGİL, 1984: 51-98).

Tahsin BANGUOĞLU, **cümleyi**, “Kendi kendine yeten bir yargı” olarak tanımlar ve yargı sayısına göre cümleleri basit cümle ve birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 522-523).

Basit cümleyi, fiil cümlesi ve isim cümlesi olarak *ikiye* ayıran BANGUOĞLU, (Banguoğlu, 2007: 524) birleşik cümleyi anlam açısından yan yana birleşik cümle, altalta birleşik cümle; şekil açısından tümlene birleşik cümle, karmaşık birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 547-548).

Leylâ KARAHAN, **cümleyi**, “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi” olarak tanımlar ve yapısına göre cümleleri, basit, birleşik, bağlı ve sıralı cümleler olmak üzere *dörde* ayırır.

Birleşik cümleyi de, şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle; bağlı cümleyi, ki’li bağlı cümle, diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler olmak üzere *ikiye* ayırır.

Yüklemin türüne göre cümleleri, fiil cümlesi ve isim cümlesi; yüklemin yerine göre cümleleri, kurallı cümle, devrik cümle olmak üzere *ikiye*; anlamlarına göre cümleleri, olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi olarak *üç* ayırır (Karahana, 1999: 44-72).

Zeynep KORKMAZ, **cümleyi**, “Bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubu” olarak tanımlar ve cümleyi yapılarına göre basit cümle, birleşik cümle, bağlı cümle, sıralı cümle olmak üzere *dörde*; yüklemine göre isim cümlesi, fiil cümlesi; yüklemin yerine göre kurallı cümle, devrik cümle olmak üzere *ikiye*; anlamına göre olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi olmak üzere *üç* ayırır (KORKMAZ, 2007b: 54).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da cümleleri basit cümle ve birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır (MUSAOĞLU, 2002: 45).

MUSAOĞLU’nun basit cümle hakkında bulabildiğimiz yaklaşımları sınırlıdır.

MUSAOĞLU, basit cümlelerin modellerini, şekil bilgisine göre, söz dizimine göre, semantiğe göre ve anlamsal-fonksiyonel parçalara ayrılmasına göre *dörde* ayırır (MUSAOĞLU, 2002: 47).

Birleşik cümlelerin anlamsal türlerini, tek birleşimli söz dizimsel yapılar (sübjekt (öznel), obje, kapalı, belirten, zaman, sebep, maksat, tarz, derece, mukâyese); tam birleşimli söz dizimsel yapılar (zaman, sebep, maksat, netice, şart, karşılaştırma); çift birleşimli söz dizimsel yapılar (sübjekt (öznel), obje (nesnel), belirten, zaman, yer, mukâyese, kemiyet) olmak üzere *üç*e ayırır (Musaoğlu, 2002: 109).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Alâeddin MEHMEDOĞLU da cümleyi basit cümle ve birleşik cümle olmak üzere *iki*ye ayırır.

Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun Ayşen KURU'ya yaptırdığı “Türkiye Türkçesi'nde Basit Cümlelerin Sınıflandırılması” adlı yüksek lisans tezinde MEHMEDOĞLU'nun, basit cümleyi, temel öğelerin bulunmasına göre cümleler (a. Çift ögeli cümleler, b. Tek ögeli cümleler) ve ifade amacına ve tonlamaya göre cümleler (a. Anlatılı cümle, b. Soru cümle, c. Emir cümlesi, d. Ünlem cümlesi) olmak üzere *iki*ye ayırdığı görülür. Tek ögeli cümleleri de, yüklem esasında oluşanlar (a. Şahıssız cümle, b. Belirsiz şahıslı cümle, c. Umumi şahıslı cümle) ve özne esasında oluşanlar (yalın cümle) olmak üzere *iki*ye ayırır (Kuru, 2002: 119).

Birleşik cümleyi bağımlı ve bağımsız birleşik cümle olmak üzere *iki*ye ayırır (Mehmedoğlu, 2004: 2077).

Bağımlı birleşik cümleyi, “İçerisinde basit cümlelerden biri diğesine bağlı olan birleşik cümle” olarak tanımlayan Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2004: 2079) bağımlı birleşik cümle biçimindeki yapıda yardımcı cümlelerin temel cümleye çeşitli vasıtalarla bağlanmasına göre, **1.** Bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümleler, (Ki bağlacıyla oluşan bağımlı birleşik cümleler, Çünkü bağlacıyla oluşan bağımlı birleşik cümleler) **2.** Edatlarla kurulan bağımlı birleşik cümleler, **3.** Bağlaç gruplarıyla gerçekleşen bağımlı birleşik cümleler, **4.** Bağlaç kelimelerle meydana çıkan bağımlı birleşik cümleler, **5.** Söz dizimi kuruluşuyla oluşan bağımlı birleşik cümleler, **6.** Tonlamayla kurulan bağımlı birleşik cümleler olarak *altı* şekilde sınıflandırırken; (Mehmedoğlu, 2006: 123) yine bağımlı birleşik cümlelerin yardımcı cümlelere göre tasnifini, **1.** Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **2.** Yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **3.** Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **4.** Belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **5.** Zarflık yardımcı cümleli bağımlı

birleşik cümle (**a.** Tarzi – hareket zarflığı -Tarzi-hareket yardımcı cümlesi, **b.** Zaman zarflığı – Zaman yardımcı cümlesi, **c.** Yer zarflığı-Yer yardımcı cümlesi, **d.** Sebep zarflığı-Sebep yardımcı cümlesi, **e.** Maksat zarflığı-Maksat yardımcı cümlesi, **f.** Kemiyet zarflığı-Kemiyet yardımcı cümlesi, **g.** Netice zarflığı-Netice yardımcı cümlesi, **h.** Derece zarflığı- Derece yardımcı cümlesi, **ı.** Şart zarflığı- Şart yardımcı cümlesi, **i.** Karşılaştırma zarflığı- Karşılaştırma yardımcı cümlesi) **6.** Koşulma yardımcı cümleleri de altı şekilde tasnif eder (Mehmedoğlu, 2004: 2081).

Bağımsız birleşik cümleleri, **1.**Bağlaçlı bağımsız birleşik cümle (**a.** Ve birleştirme bağlacı ile bağlananlar, **b.** Ama, ancak, lâkin, fakat karşılık zıddiyet bildiren bağlaçlarla bağlananlar, **c.** Ya, ya da, gah, gah da, da, de bölüştürme bağlaçlarla bağlananlar, **ç.** Hatta, hem, hem de iştirak bildiren bağlaçlarla bağlananlar, **d.** Ne, ne de olumsuzluk bildiren bağlaçla bağlananlar) **2.** Bağlaçsız bağımsız birleşik cümle (**a.** Zaman alâkası, **b.** Peş peşe alâkası, **c.** Karşılaştırma alâkası, **d.** Sebep-netice alâkası olarak sınıflandırır.(Mehmedoğlu, 2004: 2077-2079).

Cümleyi benzer şekilde tanımlayan Türkologlar, cümlenin türlerinin sınıflandırılması konusunda farklı görüşlere sahiptir.

Araştırmamız süresince de Türkologların cümle çeşitleri ile ilgili yaptıkları tasnifleri gözden geçirerek söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarıyla Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'nun değerlendirmelerini mukâyese yoluyla inceledik.

5.1. Cümle Türleri Konusuna Giriş, Yöntem ve Karşılaşılan Güçlükler

Hüküm bildiren en büyük kelime grubu olarak tanımlanan cümle, malzemesi kelime olan, çekimli bir fiille veya çekimli bir fiille birlikte kullanılan bir kelimeler dizisidir.

Türkçede cümle türlerinin sayısı bellidir. Cümleler, yapı, yargı ve yüklem türlerine göre üç bölümde ele alınır. Araştırmamız süresince farklı yaklaşımları olan Türkologların cümle çeşitleri ile ilgili yaptıkları tasnifleri inceledik. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN'ın cümle türleriyle ilgili yaptıkları sınıflandırmaları Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin

MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU'nun cümle türleriyle ilgili yaptıkları tasniflerle karşılaştırmalı olarak çalıştık.

Öncelikle yukarıda zikrettiğimiz Türkologların yazdıkları gramer kitaplarının, makalelerin taramasını yaparak cümle ve cümle türleriyle ilgili görüşlerini bir araya topladık.

Cümlelerin genellikle yapı, yargı ve yüklem bakımından sınıflandırıldığını tespit ettik. Daha sonra, bu başlıklar altında sınıflandırılan cümlelerin özelliklerini inceledik ve söz konusu ettiğimiz Türkologların çalışmalarında verdiği örnekleri biz de çalışmamızda kullandık.

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların yaptıkları cümle tasniflerinde ve bu tasniflerin alt başlığında yer alan cümle çeşitlerinin isimleri, sayıları, tanımları vb. noktalarda bu öğelerin benzerlik ve farklılıklarını inceledik.

Cümle türleri konusunda her Türkoloğun farklı tasnif ve tanımlar ortaya koyduğunu gördük.

Türkologların hazırladıkları çalışmalarda kendi görüşlerini belirttiğini bunun da Türkçe' de olan cümle türünün sayı ve çeşit bakımından artmasına sebep olarak dağınıklığa yol açtığını belirledik.

Gramer kitaplarında ve makalelerde yer alan cümle çeşitlerini tespit ederek Türkologların bir cümlenin nasıl bir yapıda olduğunu belirten fikirlerini ve bu fikirleri ortaya koymada neleri temel aldıklarını, hangi şartları aradıklarını ya da neyi öne sürdüklerini, bunların benzerlik ve farklılıklarının nereden ileri geldiğini araştırarak ortaya karşılaştırmalı bir çalışma çıkardık.

Cümlelerin tasnifinde Türkologların cümleleri; yapılarına göre, yüklemine yerine göre, anlamlarına göre cümle çeşitleri olmak üzere üç başlık altında incelediklerini gördük.

Gramer kitaplarında geçen bütün cümle çeşitlerine yer verip, cümle çeşitleri için gruplandırma yoluna gitmeden ayrı ayrı olarak önce kaynaklarda geçen tanımları özellikleri ve örneklerini inceledik. Daha sonra bunları diğer Türkologların görüş ve

tespitleriyle karşılaştırmak suretiyle mukâyese yoluna giderek taranan eserlerden örnekler verdik.

Bu çalışmalar sonunda Türkçe'nin cümle çeşitleri bakımından zengin bir dil olduğu ortaya koyup, bu alanda çalışma yapacaklara mukâyese imkânı sağlamış olduk.

Bu cümle türlerinin nasıl sınıflandırıldığını fiil cümlesinden başlamak üzere ortaya koyalım:

5.2. Fiil Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar

Fiil cümlesi türüne Türk Dil bilgisi kitaplarında Türkologların geneli tarafından kabul edildiği için bu ad verilmiştir, diyebiliriz.

Ahmet TOPALOĞLU, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde, Türkçe'de cümleleri yüklemine göre fiil cümlesi, isim cümlesi olarak *ikiye* ayırır. **Fiil cümlesini**, yüklemine göre cümleler başlığı altında değerlendiren TOPALOĞLU (Topaloğlu, 1989: 4), bu cümleyi, “Yüklemi çekimli bir fiil olan cümle” olarak tanımlayıp karşıtı olarak isim cümlesini gösterir ve “*Bugün bu işi halletmeğe çalışacağım.*”, “*Yarın okula gelmeliyim*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 71).

Muharrem ERGİN'de durum farklıdır. Ahmet TOPALOĞLU gibi cümleleri yüklemine göre *ikiye* ayırmayıp, genel olarak cümleleri fiil, isim ve birleşik cümle olmak üzere *üçe* ayırmıştır (Ergin, 2002: 401-407) **Fiil cümlesini**, “Predikatı, fiil unsuru müstakil bir fiil olan cümle” şeklinde tanımlar ve bu cümleyi “*Bugün çarşıda çok güzel bir kumaş gördüm.*”, “*Çocuk yolda annesini görünce oyunu bırakıp hemen onun arkasından koşuverdi.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Ergin, 2002: 401-402).

Kaya BİLGEGİL ise, fiil cümlesini Ahmet TOPALOĞLU gibi yüklemine göre cümleler bölümünde ele alır ve bu cümleyi tanımlarken de TOPALOĞLU'nun yaptığı tanımı biraz daha genişletir. Fiil cümlesini, “Yüklemi, -şart kipi dışındaki –çekimli fiillerden biri olan cümleler” olarak tanımlayıp, bu cümleyi “*Ahmet geliyor.*”, “*Hasan gidiyor.*” vb. cümlelerle ifade eder.

Ayrıca BİLGEGİL, eylemin zuhur yerleri ve ilgi yönleriyle, zamanını gösteren tümleçlerin de bu çeşit cümleler bünyesine girdiğini, “*Abdullah, karpuzu seviyor.*”, “*Tarık Bey, Almanya'ya gitti.*” vb. örneklerle belirtir (Bilgegil, 1989: 56-57).

Tahsin BANGUOĞLU da basit cümle çeşitlerinden saydığı, yüklemi çekimli fiil olan fiil cümlesini, yüklemi isim olan isim cümlesinden ayırır. Daha açık ifadeyle diyebiliriz ki, Tahsin BANGUOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Leylâ KARAHAN gibi fiil cümlesini yüklemine göre cümleler başlığı altında doğrudan değerlendirmemiştir.

BANGUOĞLU, fiil cümlesini incelerken tam yapılıklı basit fiil cümlesinde beş üye olduğunu ve bunların doğrudan sırasının şu şekilde olduğunu belirtmiştir:

Özne + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Nesne +Yüklem

Turgut + yarın +şehirden + tüfeği +getirecek (Banguoğlu, 2007: 532-533).

Leylâ KARAHAN ise fiil cümlesini Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ gibi yüklem türüne göre cümleler başlığı altında değerlendirir fakat **fiil cümlesinin** tanımını diğerlerinin yaptıklarından biraz daha genişleterek “Yüklemi çekimli bir fiil veya fiil grubu olan cümleler” olarak tanımlayıp, her türlü hareketin, işin, oluşun, fiil cümleleriyle karşılaşmasından dolayı fiil cümlelerinin isim cümlelerine göre daha fazla kullanıldığını ifade eder.

Geçişli fiil cümlelerinde cümle unsurlarının hepsinin bulunduğunu fakat geçissiz fiil cümlelerinde ise nesnenin bulunmadığını, “*Sadrızam o zaman kethüdasını Muhsin Çelebi'nin Üsküdar'daki evine gönderdi.*” (geçişli fiil), “*Doktorun içine birdenbire bir hüznün çöktü.*” (çök: geçişsiz fiil)” örneklerle ortaya koyar (Karahan, 1999: 68).

Zeynep KORKMAZ da Leylâ KARAHAN, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL gibi **fiil cümlesini** yüklemine göre cümleler bölümünde değerlendirir ve **fiil cümlesini**, “Yüklemi çekimli fiil olan cümle” olarak kabul eder ve “*Benim ağzım da kupkuru kesildi...*”, “*Bu hükümdar ömrünü yıllarca neden uzatmak istiyor?*” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 92).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, fiil cümlesini basit cümle çeşitlerinden şahıssız cümlelerin, yüklemi fiillerden oluşan şahıssız cümleler başlığı altında inceler ve “*Namazı kılındı.*”, “*Kapı açıldı.*” vb. örnekler verir (Kuru, 2002:107).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU’nun ise fiil cümlesi hakkında yaklaşımları yoktur.

Fiil cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 60: Fiil Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M
Fiil Cümlesi	+	+	+	+	+	+	
Yüklemi Fiillerden Oluşan Şahıssız Cümleler							+

Türkologların fiil cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Fiil cümlelerini incelediğimizde, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEĞİL ve Zeynep KORKMAZ’ın fiil cümlesini yüklemine göre cümleler; Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun basit cümle, Muharrem ERGİN’in ise genel olarak cümle başlığı altında verdiğini gördük.

Türkiye Türkologları fiil cümlesi terimini kullanırken; Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, yüklemi fiillerden oluşan şahıssız cümleler terimini kullanır.

5.3. Ad Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar

İsim cümlesi türüne tıpkı fiil cümlesi türünde olduğu gibi Türk Dil bilgisi kitaplarında Türkologların geneli tarafından kabul edildiği için bu ad verilmiştir, diyebiliriz.

Ahmet TOPALOĞLU, isim cümlesini yüklemelerine göre cümleler başlığı altında gösterir ve **isim cümlesini** “Yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olan, cevher fiiliyle kurulan cümle” olarak tanımlayıp, “*Hava oldukça sıcak.*”, “*Hala dilimdedir tuzu engin denizlerin.*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 90).

Muharrem ERGİN, **isim cümlesini** genel bir başlık olan cümle başlığı altında “Predikatı (hareketi, hükmü ifade eden unsur), fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan oluşan cümle” olarak tanımlar ve bu cümleyi “*Duvar beyazdır.*”, “*Babam bugün çok yorgunmuş.*” vb. örneklerle ortaya koyar.

ERGİN, isim cümlesinin bir fiil unsuru ihtiva etmesi itibariyle fiil cümlesinden çok fazla ayrı bir şey sanılmamasını bu cümlenin fiil cümlesinin özel bir şekli olduğunun unutulmamasını da ayrıca vurgulamıştır (Ergin, 2002: 403).

Kaya BİLGEGİL de isim cümlelerini Muharem ERGİN’de olduğu şekliyle genel cümle başlığı altında değerlendirmeyip, Ahmet TOPALOĞLU gibi yüklemelerine göre cümle çeşitleri bölümünde incelemiş ve benzer bir şekilde o da **isim cümlesini**, “Yüklemi, isim soyundan bir kelime veya kelime grubu ile ona ilave edilmiş ek fiilden meydana gelen cümleler” olarak tanımlayıp, bu cümleleri “*Ahmet kardeşimdir.*”, “*Haydar, âlimdir.*” vb. cümlelerle ortaya koyar. Bu cümlelerin nitelemeksizin bir sıfatın bir isme yahut bir ismin diğer bir isme isnâdını haber verdiğini, “*Çalışkan çocuk*” tamlamasında, “*çocuk*” için bir niteleme mevcut olduğu halde, *çocuk çalışkandır.*” cümlesinde “*çalışkan*”lığın “*çocuk*”a isnadı olduğunu örnekleyerek ifade eder. BİLGEGİL, isim cümlelerinin, görünüşte unsurları yer değiştirmiş birer isim veya sıfat tamlamasına benzediğini, ancak isim cümlelerinin tam bir fikir ifade ettikleri halde; tamlamalarda fikrin eksik kaldığını vurgular (Bilgegil, 1984: 53).

Tahsin BANGUOĞLU’na baktığımızda, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ ve Kaya BİLGEGİL’den farklı olarak cümle çeşitlerinin hepsini basit cümle ve bileşik cümle başlıklarında toplayarak **isim cümlesini** de tıpkı fiil cümlesinde olduğu gibi basit cümle bölümünde değerlendirmiş ve isim cümlesi “Yüklemi bir isim olan cümle” şeklinde tanımlamıştır. Tam yapılılı basit bir isim cümlesinin dört üyesi olduğunu ve bunların da doğrudan sırasının, Kimse (Özne) + Zarflama (Zarf Tümleci) + İsimleme (Dolaylı Tümleç) + Yüklem şeklinde

olduğunu “*Hava + bugün + Ankara’da + karlıymış.*” cümlesiyle örneklendirerek ifade eder. Bu sıranın fiil cümlesinin sırasıyla aynı olduğunu, ondan ancak yüklem yapıyla ayrıldığını belirtir (Banguoğlu, 2007: 535-537).

Leylâ KARAHAN da isim cümlesini yüklem türüne göre değerlendiren Türkologlar arasındadır. **İsim cümlesini**, “Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümle” şeklinde Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL ile benzer şekilde tanımlar ve “*Körfezde bizim Haliç suyunun koyu durgunluğu var.*”, “*Arkadaşları arasında hiç tanıdığı yoktu.*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 68-69).

Zeynep KORKMAZ ise isim cümlesini tıpkı Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN gibi yüklemine göre cümleler başlığı altında, **ad cümlesi** maddesinde, “Yüklemi çekimli bir fiil değil ad soylu bir kelime olan ve cevher fiili eklerinin geniş zaman, şimdiki zaman ve geçmiş zaman çekimleri ile yargıya bağlanan cümle” şeklinde tanımlar ve bu cümleyi, “*Ankara’da havalar yazın çok sıcaktır.*”, “*Ben bildiğiniz kimselerden değilim.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Korkmaz, 2007b: 8).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, isim cümlesini basit cümle çeşitlerinden şahıssız cümlelerin, yüklemi isimlerden oluşan şahıssız cümleler başlığı altında inceler ve “*Ağır bir ameliyattı.*”, “*Dalga değil.*” vb. örnekler verir (Kuru, 2002: 106).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU’nun ise fiil cümlesi hakkında yaklaşımları yoktur.

İsim cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 61: Ad Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	AM
İsim Cümlesi	+	+	+	+	+		
Ad Cümlesi						+	

Tablo 61' in Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	AM
Yüklemi İsimlerden Oluşan Şahıssız Cümleler							+

Türkologların isim cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

İsim cümlesini genel olarak değerlendirdiğimizde, isim cümlesinin tanımında Türkiye Türkologlarının isim soylu, isim ve isim soylu, isim unsuru, ad soylu gibi birbirine benzer ifadeler kullandıkları; yine isim cümlesinin tanımında cevher fiil kelime grubunu Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın; ek fiil kelime grubunu Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN'ın kullandıkları; Tahsin BANGUOĞLU'nun ise her ikisine de yer vermediği görülür. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bu cümlelerin yüklemnin isimlerden oluştuğunu belirtir.

Dikkati çeken bir başka nokta ise Muharrem ERGİN'in isim cümlesini fiil cümlesinin özel bir şekli saymasına karşılık, adı geçen diğer Türkiye Türkologlarının bu şekilde bir tespite gitmeyip, yüklemnin türüne göre cümleler, başlığı altında bu cümleyi bağımsız saymalarıdır. Bütün bu farklılıklara rağmen incelediğimiz Türkologlarda isim cümlesinin tanımı genel hatlarıyla mâna olarak ve yukarıda belirttiğimiz gibi kullanılan terimler açısından benzerlik göstermektedir.

İsim cümlesi terimini, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Leylâ KARAHAN kullanırken; ad cümlesi terimini Zeynep KORKMAZ; yüklemi isimlerden oluşan şahıssız cümleler terimini ise Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU kullanır.

İsim cümlesini, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU hâric, diğerleri, yüklemine göre cümleler, başlığı altında inceler. Muharrem ERGİN isim cümlesini genel olarak cümle başlığı altında verirken, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki

Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU basit cümle başlığı altında verir. BANGUOĞLU'nun isim cümlesi tanımından yola çıkarak kendisinin yargı sayısına göre sınıflandırdığı basit ve birleşik cümle başlığı altında, basit cümlenin bir kolu şeklinde yüklem esasına göre tanımlanmış isim cümlesini göstermesi hayli ilgi çekicidir.

5.4. Basit Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Ahmet TOPALOĞLU, **basit cümleyi**, “Bir tek çekimli fiille kurulan cümle” olarak tanımlar ve “*Birlikte kütüphaneye gideceğiz.*”, “*Çocuklar çok gürültü çıkarıyorlardı.*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 35).

Muharrem ERGİN, **basit cümleyi**, “Tek predikatlı müstakil cümle” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 404).

Kaya BİLGEGİL, yapılarına göre cümle çeşitleri başlığı altında basit cümleleri, “Hiçbir cümleye bağlı olmaksızın kendi başına tam bir anlam ifade edebilen cümleler” olarak tanımlar ve hem isim hem fiil cümlesi olabilen bu çeşit cümlelerde bir tek yüklem bulunduğunu, “*Akibet saat yedi buçukta oyun nihayet buldu.*”, “*İlk gençlik yıllarımın büyüğü gecelerinde neler okumamıştım.*” örnekleriyle ortaya koyar (Bilgegil, 1984: 73).

Tahsin BANGUOĞLU, taşıdığı yargı sayısına göre **basit cümleyi**, “Bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümle” olarak tanımlar ve basit cümleyi, yüklemının bir çekimli fiil, ya da bir yüklem ismi olmasına göre, fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere *ikiye* ayırır (Banguoğlu, 2007: 523-524).

Leylâ KARAHAN da, Kaya BİLGEGİL gibi, basit cümleyi, yapısına göre cümleler bölümünde inceler. **Basit cümleyi**, “Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle” olarak tanımlayıp, Türkçe’de cümlelerin genellikle basit yapı cümleler olduğunu, “*...Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi.*”, “*Tekrar başını kaldırdı.*”, “*Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı.*”, “*Sıcak yaz aylarını geçirmek için deniz kenarlarına, kırlara, tepelere kaçanlar, şimdi birer birer kışlıklarına dönüyorlar.*” örnekleriyle ifade eder.

KARAHAN, BİLGEGİL gibi, basit cümleyi belirleyen, yüklem dışındaki unsurların varlığı ve sayısı olmadığını, içinde birçok kelimenin yer aldığı cümlelerin, tek yüklem taşıdıkları için basit cümle olduğunu, belirtir.

Ayrıca KARAHAN, yapısında zarf-fiil, sıfat, isim fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümlelerin de basit cümle olduğunu, çünkü bu kelime ve kelime gruplarının yargı bildirmediğini söyler (Karahana, 1999: 61).

Zeynep KORKMAZ, **basit cümleyi**, “Bir düşüncüyü bir duyguyu veya bir oluş ve kılışı tek bir yargı hâlinde anlatan ve en az bir yüklemden oluşan cümle türü” olarak tanımlar ve bu cümle türüne, “*Bu yıl ağaçlar erken çiçeklendi.*”, “*Elimdeki işi yarına kadar bitirmeliyim.*” vb. örnekler verir.

KORKMAZ, basit cümleyi, basit ad cümlesi ve basit fiil cümlesi olmak üzere *ikiye* ayırır (KORKMAZ, 2007b: 37).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, basit cümleyi, temel öğelerin bulunmasına göre cümleler (a. Çift öğeli cümleler, b. Tek öğeli cümleler) ve ifade amacına ve tonlamaya göre cümleler (a. Anlatılı cümle, b. Soru cümlesi, c. Emir cümlesi, d. Ünlem cümlesi) olmak üzere *ikiye* ayırır. Tek öğeli cümleleri de, yüklem esasında oluşanlar (a. Şahıssız cümle, b. Belirsiz şahıslı cümle, c. Umumi şahıslı cümle) ve özne esasında oluşanlar (yalın cümle) olmak üzere *ikiye* ayırır (Kuru, 2002: 119).

Çift öğeli cümleleri, “Her iki temel ögenin katılımıyla oluşan cümleler” olarak tanımlar ve “*Ferit düzeldi.*”, “*Tosun bağırdı.*” vb. örnekler verir (Kuru, 2002: 101).

Şahıssız cümleyi, “Öznesi olmayan ve hayal bile edilmeyen tek içerikli cümleler” olarak tanımlayıp, “*Bütün yapıtlar daha ilk gündən kapışıldı.*”, “*Fenerin uzanan güri ışığında iki çıplak ayak gözüktü.*” vb. örneklerle ifade eder (Kuru, 2002: 105).

Umumi şahıslı cümleyi, “Hareket veya yargının aynı zamanda herkese ait olduğunu bildiren tek öğeli cümleler” olarak tanımlar ve “*Ne ekersen, onu biçersin.*”, “*Eğri oturalım, doğru konuşalım.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Kuru, 2002: 107-108).

Belirsiz şahıslı cümleyi, “Hareket veya yargının belirsiz bir şahsa ait olduğunu bildiren tek ögeli cümleler” olarak tanımlar ve “*Geniş merdivenden yukarı çıktılar.*”, “*Birer ikişer gelmeye başladılar.*” vb. örnekler verir (Kuru, 2002: 108).

Yalın cümleyi, “Nesnenin adı geçen ama onun hakkında hiçbir bilgi veya hüküm verilmeyen tek içerikli cümleler” olarak tanımlar ve “*Karpuz.*”, “*Kurşun değil.*” vb. örneklerle ifade eder (Kuru, 2002: 109).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU’nun basit cümle hakkında bulabildiğimiz yaklaşımları sınırlıdır.

MUSAOĞLU, basit cümlenin modellerini, şekil bilgisine göre, söz dizimine göre, semantiğe göre ve anlamsal-fonksiyonel parçalara ayrılmasına göre *dörde* ayırır (MUSAOĞLU, 2002: 47).

Basit cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 62: Basit Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M	M.M
Basit Cümle	+	+	+	+	+	+	+	+

Türkologların basit cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Basit cümleyi değerlendirdiğimizde Türkiye Türkologlarının bu cümle türü için birbirine benzer tanımlar yaptıkları hâlde, filimsilerin yer aldığı cümleleri basit sayıp saymama konusunda birbirlerinden ayrıldıkları görülür.

TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN, KORKMAZ, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU filimsilerin yer aldığı cümleleri basit cümle sayarken; BİLGEGİL ve BANGUOĞLU birleşik cümle sayar.

Basit cümleyi türlere ayırıp ayırmama konusunda da Türkiye Türkologları birbirinden farklı görüşler içerisindedir.

TOPALOĞLU, BİLGEGİL, KARAHAN basit cümleyi türlere ayırmazken; BANGUOĞLU, isim ve fiil cümlesi olmak üzere *ikiye*; Zeynep KORKMAZ ise basit ad cümlesi ve basit fiil cümlesi olmak üzere *ikiye* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarından farklı olarak cümleleri tek öge kullanmalarına ya da çift öge kullanmalarına; bir cümlede öznenin gramer açısından belli olması ya da olmamasına; ifade amacına ve tonlamaya göre cümlelerin ayırımına giderek farklı bir yol izler.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlarda böyle bir yaklaşım görülmez.

5.5. Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hem kendi içlerinde hem de birbirlerinden farklı şekilde tanımlayıp sınıflandırdıkları birleşik cümleyi önce Türkiye Türkologlarından başlamak üzere mukâyeseli inceleyelim:

Ahmet TOPALOĞLU, birleşik cümleyi yapılarına göre cümleler başlığı altında sınıflandırır (Topaloğlu, 1989: 48) ve Leylâ KARAHAN gibi **birleşik cümleyi**, “Bir ana cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya birkaç yardımcı cümleden oluşan cümle” olarak tanımlayıp; Muharrem ERGİN gibi, iç içe, ki'li ve şartlı birleşik cümle olmak üzere *üç* ayırır. Birleşik cümleye, “*Büyümele adam oldum sanıyor.*”, “*Yarın yola çıkacaksanız erken yatmalısınız.*” vb. örnekler verir (Topaloğlu, 1989: 42).

Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU gibi birleşik cümleyi yapısına göre cümleler bölümünde incelemeyip cümle başlığı altında genel olarak inceler. Muharrem ERGİN'e göre Türkçe'de şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle olmak üzere başlıca *iki* çeşit birleşik cümle vardır ve o bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümleyi ilâve eder.

ERGİN, **birleşik cümleyi**, Leylâ KARAHAN ve Ahmet TOPALOĞLU gibi, “Bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eden cümle” olarak tanımlar ve birleşik cümle çeşitlerini, “*Hava güzel olursa biz yarın*

gezmeğe gideceğiz.”, “*Baktım ki gelmiyorsun.*” vb. örneklerle ifade eder (Ergin, 2002: 404-407).

Kaya BİLGEGİL, Ahmet TOPALOĞLU gibi birleşik cümleyi yapısına göre cümleler bölümünde değerlendirmiştir. BİLGEGİL, **birleşik cümleyi**, “Birden fazla yüklemi bulunan cümle” olarak tanımlar ve birleşik cümleyi “*Hasan, koşarak geldi.*”, “*Ali bunu işitince sevinecek.*” vb. örneklerle ortaya koyar. Cümlelerin birincisindeki “*koşarak, geldi*”; ikincisindeki “*işitince, sevinecek*” kelimelerini yüklem olarak sayar.

Fiilimsileri de yüklem olarak gören BİLGEGİL, birden fazla yüklemi olan bu cümlelerin hepsini birer bileşik cümle olarak sayar. Bu örneklerden bir ikisi üzerinde duran BİLGEGİL, “*Hasan koşarak*” dese anlamın tamamlanmış olmayacağını; fakat “*Hasan geldi*” dediğinde, dinleyenin zihninde tam bir fikir oluşacağını; aynı şekilde “*Ali, bunu işitince*” sözü daha sonraki söze yani “*sevinecek*” kelimesine ilave edilince, hitap edilenin zihninde bir tasavvur meydana getirebileceğini belirtiyor. “*Koşarak*” ve “*işitince*” yüklemleriyle biten cümlelerin yalnız başlarına kullanılmayacak durumda olduğunu, hâlbuki “*Hasan geldi.*”, “*Ali sevinecek.*” cümlelerinin her zaman söylenebileceğini belirterek bu cümlelerin bir kısmının varlığının, daha doğrusu dildeki görevinin başka cümlelerle sağlandığı sonucunu çıkarır. Birleşik cümlelerde meramın özünü kendinde toplayan cümlelere, **temel cümle**, onu veya ondan önce gelen cümlecikleri tamamlayan birleşik sözleri de **yan cümlecik** olarak tanımlar ve Türk dilinin özelliklerden birini oluşturan, esas unsurun (temel cümle), ikinci derecedekinden (yan cümlecik) sonra gelmesi yukarıdaki örneklerde de görülür.

BİLGEGİL, **bileşik cümleyi**; girişik-bileşik, şartlı bileşik, sıralı, bağlı, ki bağlacıyla kurulan cümleler olarak *beşe* ayırır. Ayrıca, ara cümlecığı ve karmaşık cümle şeklinde *iki* ayrı cümle tipini de bunlara eklemektedir (Bilgegil, 1984: 73-98).

BİLGEGİL'in birleşik cümleye örnek verdiği “*Bu çocuk boynunu bükerek izin istiyordu.*” cümlesini (Mehmedoğlu, 2006: 117) Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ basit cümle, Tahsin BANGUOĞLU'nun yan yana birleşik cümle olarak sunduğu cümleyi Alâeddin MEHMEDOĞLU Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi basit cümle olarak addeder ve birleşik cümle ögesi olan tarz

zarflığı (nasıl? Boynunu bükerek) zarf-fiil öbeği ile ifade edilmiştir, (Mehmedoğlu, 2006: 117) şeklinde görüşünü söyler.

Yine BİLGEGİL'in birleşik cümleye örnek verdiği "*Haydar telefon ederken Rıfka Bey geldi.*" cümlesini (Mehmedoğlu, 2006: 118) Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ basit cümle, Tahsin BANGUOĞLU yan yana birleşik cümle olarak sunarken, Alâeddin MEHMEDOĞLU, Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi basit cümle olarak değerlendirir ve birleşik cümle ögesi olan zaman zarflığı (ne zaman? Haydar telefon ederken) zarf-fiil öbeği ile edilmiştir, (Mehmedoğlu, 2006: 118) şeklinde açıklar.

Tahsin BANGUOĞLU ise Muharrem ERGİN gibi cümle başlığı altında sınıflandırdığı birleşik cümleyi diğer cümle çeşitlerinden ayıran unsur olarak birden fazla yargı taşımasını gösterir. Daha açık ifadeyle BANGUOĞLU sınıflamayı yargı sayısına göre yapmıştır, diyebiliriz (Banguoğlu, 2007: 523).

Birleşik cümleyi, "Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş cümle" şeklinde tanımlar ve şu açıklamayı yapar:

Bir birleşik cümlede ne sayıda yüklem varsa o kadar birleşen vardır. Tek üyeli yargıdan gelen tek üyeli basit cümlede olduğu gibi birleşik cümlede de birleşenler bir tek üyeli yargıdan ibaret olabilirler. "*Aldım, getirdim.*", "*Tükürdüğünü yalayan sensin.*" Yalnız basit cümlede olduğu gibi çoğu zaman 3. kişilerde kimseyi (özneyi) adıyla anmak gerekli olur (*Arkadaşı katılacağını bildirmiş*). Bu yüklem çekirdek olarak birleşik cümle içinde her yargı kendine göre cümle üyeleri alıp gelişir ve bunlar tam yapılıklı birleşik cümleyi meydana getirirler. Başka bir deyimle birleşik cümle yine de cümlelerden meydana gelir. Basit cümledeki üyeler gibi birleşik cümlede birleşenler bir yapılaşa tabi olurlar. Ana fikri taşıyan ve mutlaka bir tam yargı teşkil eden cümleye baş cümle deriz. Buna karşı, birleşik cümlelerin her türlü öbür bileşenlerine ikincil cümle adını veririz. Baş cümlelerin cinsine göre birleşik cümle fiil cümlesi veya isim cümlesi sayılır. İkinci cümle ise bağlı veya başına cümle olabilir (Banguoğlu, 2007: 546-547).

BANGUOĞLU, birleşik cümleyi, anlam açısından ve şekil açısından olmak üzere çeşitlere ayırır. Anlam açısından, alt alta cümle ve yan yana birleşik cümle olarak *ikiye* ayırırken; şekil açısından, tümlene birleşik cümle ve karmaşık birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır. Tümlene birleşik cümlenin alt başlığı altında şart, ilinti, bağlam cümlesini verirken; karmaşık birleşik cümle altında zarffiil, adffiil, sıfatfiil cümlesini verir (Banguoğlu, 2007: 546-586).

BANGUOĞLU'nun verdiği örnekleri belirlediğimiz Türkiye Türkologlarıyla karşılaştırırken, cümlelere onların verdiği anlamlara göre tarafımızdan hüküm verilmiştir.

Genel çizgileriyle birleşik cümlenin sınıflandırışını verdiğimiz BANGUOĞLU'nun, Baş cümleyle anlamca ilgili, fakat onunla aynı hizada bir ikincil cümleden (yan cümle) meydana gelen birleşik cümle olarak tanımladığı **yan yana birleşik cümle**ye örnek olarak verdiği “*Tabancasını çekiyor ve ona ateş ediyor.*” cümlesi ERGİN'e göre iki ayrı fiil cümlesi; TOPALOĞLU'nda yüklemine göre iki ayrı fiil cümlesi, yapısına göre basit cümle, içeriğine göre olumlu cümle; BİLGEGİL'de öğelerinin dizilişine göre, kurallı, yüklemine göre iki ayrı fiil cümlesi, anlamlarına göre olumlu, yapısına göre bağlı cümle; KARAHAN'da yüklem türüne göre iki ayrı fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre olumlu, yapısına göre bağlı cümle; KORKMAZ'da ise bu cümle yapılışına göre bağlı cümle, yüklemine göre iki ayrı fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre olumlu cümledir.

“*Çantasını alıp evden çıkmış.*” cümlesi ise ERGİN'e göre fiil cümlesi; TOPALOĞLU'nda yüklemine göre fiil cümlesi, yapısına göre basit cümle, içeriğine göre olumlu cümle; BİLGEGİL'de öğelerinin dizilişine göre kurallı, yüklemine göre fiil cümlesi, anlamına göre olumlu, yapısına göre girişik birleşik cümle; KARAHAN'da yüklem türüne göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre olumlu cümle; KORKMAZ'da ise bu cümle yapılışına göre basit cümle, yüklemine göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre ise olumlu cümledir.

BANGUOĞLU'nda, bir baş cümleyle anlamca gerçekleşmesi onun varlığına bağlı bir ikincil cümleden meydana gelen birleşik cümle olan **alt alta birleşik cümle**ye örnek olarak gösterilen “*Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olurmuş.*” cümlesi ERGİN'e

göre fiil cümlesi; TOPALOĞLU'nda yüklemine göre fiil cümlesi, yapısına göre basit, içeriğine göre olumlu cümle; BİLGEGİL'de öğelerinin dizilişine göre kurallı, yüklemine göre fiil cümlesi, anlamına göre olumlu, yapısına göre girişik birleşik cümle; KARAHAN'da yüklem türüne göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre olumlu cümle; KORKMAZ'da ise bu cümle yapılışına göre basit cümle, yüklemine göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre ise olumlu cümledir.

Yine “*Dağ yürümezse aptal yürür.*” cümlesi ERGİN'e göre fiil cümlesi ve şartlı birleşik cümle; TOPALOĞLU'nda yüklemine göre fiil cümlesi, yapısına göre şartlı birleşik cümle, içeriğine göre olumlu; BİLGEGİL'de öğelerinin dizilişine göre kurallı, yüklemine göre fiil cümlesi, anlamına göre olumlu, yapısına göre şartlı birleşik cümle; KARAHAN' da yüklem türüne göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre olumlu cümle, yapısına göre şartlı birleşik cümle; KORKMAZ'da ise bu cümle yapılışına göre şart cümlesi, yüklemine göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre ise olumlu cümledir.

Birleşik cümlelerin yapılışına göre *iki* çeşidinden birincisi, bir baş cümleyle ona belli bir fiil çekim şekli veya bir bağlam, bir nispet zamiri ile basitçe bağlanmış bir ikincil cümleden meydana gelen **tümleme birleşik cümle** için örnek gösterilen “*Kedi iki yavru doğurdu, fakat yaşamadılar.*” cümlesi ERGİN'e göre iki ayrı fiil cümlesi, TOPALOĞLU'nda da yüklemine göre iki ayrı fiil cümlesi, yapısına göre iki ayrı basit cümle, içeriğine göre olumsuz; BİLGEGİL'de öğelerinin dizilişine göre kurallı, yüklemine göre fiil cümlesi, anlamına göre olumsuz, yapısına göre cümle; KARAHAN' da yüklem türüne göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre olumsuz cümle, yapısına göre bağlı cümle; KORKMAZ'da ise bu cümle yapılışına göre bağlı cümle, yüklemine göre fiil cümlesi, yüklem yerine göre kurallı cümle, anlamına göre ise olumsuz cümledir.

Birleşik cümlelerin yapılışına göre diğer çeşidi olan, bir baş cümleyle onun üyelerinden birinin yerini alan, ya da o üyeleri teşkil eden belirtme öbeklerinden birinin içine giren bir ikincil cümleden (bir yarım yargıdan) meydana gelen **karmaşık birleşik cümle**ye örnek olarak gösterilen “*Sen ona söz anlatmayı kolay bir iş sanıyorsun.*” ve “*Benim*

dediğime gelmiş mi?” cümleleri ERGİN’e göre fiil cümleleri; TOPALOĞLU’nda yüklemine göre fiil cümleleri, yapısına göre basit cümleler, içeriğine göre olumlu cümleler; BİLGEGİL’de öğelerinin dizilişine göre kurallı cümleler, yüklemine göre fiil cümleleri, anlamına göre olumlu cümleler yapısına göre girişik birleşik cümleler; KARAHAN’da bu cümleler yüklem türüne göre fiil cümleleri, yüklem yerine göre kurallı cümleler, anlamına göre olumlu cümleler, yapısına göre basit cümleler; KORKMAZ’da ise bu cümle yapısına göre basit cümleler, yüklemine göre fiil cümleleri, yüklem yerine göre kurallı cümleler, anlamına göre ise olumlu cümlelerdir.

Tahsin BANGUOĞLU’nun karmaşık cümle türlerinden saydığı, ad-fiil cümlesine örnek olarak gösterdiği “*Böyle bir soruyla karşılaşmak beni şaşırttı.*” cümlesini (Mehmedoğlu, 2006: 115). Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ basit cümle, Kaya BİLGEGİL birleşik cümle olarak sayarken; Alâeddin MEHMEDOĞLU basit cümle olarak değerlendirir ve birleşik cümle ögesi olan öznenin (ne? Böyle bir soruyla karşılaşmak) isim-fiil öbeği ile ifade olunduğunu söyler (Mehmedoğlu, 2006: 115).

Tahsin BANGUOĞLU karmaşık cümle türlerinden saydığı sıfat-fiil cümlesi başlığı altında sunduğu “*Pratik eğitim görmüş gençleri tercih ediyorlar.*” cümlesini Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ basit cümle, Kaya BİLGEGİL girişik birleşik cümle; Alâeddin MEHMEDOĞLU, basit cümle olarak değerlendirir ve birleşik cümle ögesi olan belirtenin (hangi? Pratik eğitim görmüş) sıfat-fiil öbeği ile ifade edildiğini belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 115).

Leylâ KARAHAN’da birleşik cümleyi yapısına göre değerlendiren Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ’la aynı fikirdedir.

Birleşik cümleyi şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olarak *ikiye* ayıran Leylâ KARAHAN, birleşik cümleyi de Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN gibi, bir ana cümle ve cümlenin anlamını tamamlayan bir veya fazla yardımcı cümle ile kurulan cümle olarak tanımlayıp, “*Her bir yandan desteklemeseydik, dalları kırılacaktı.*”, “*Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan.*” vb. örnekler verir (Karahan, 1999: 61-63).

Leylâ KARAHAN'ın iç içe birleşik cümleye örnek verdiği “*Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan.*” örneğini (Karahan, 2004: 2088). Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ iç içe birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU karmaşık cümle kabul ederken; Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak kabul eder. Temel ve yardımcı cümlelerin birbirine bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını, yardımcı cümlelerin önce, temel cümlelerin sonra kullanıldığını, yardımcı cümlelerin (Yaşamak zevki nedir), temel cümlelerin (Bilmez ölümden korkan) bilmez yüklemine neyi sorusuna cevap vermekle temel cümlede olmayan nesnenin yerine geçip, onu açıkladığını belirtir.(Mehmedoğlu, 2004: 2088).

Leylâ KARAHAN'ın yine iç içe birleşik cümleye örnek verdiği, “*Şark için ölümün sırrına sahiptir derler.*” cümlesi (Mehmedoğlu, 2004: 2088). Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ tarafından iç içe birleşik cümle kabul edilirken, Tahsin BANGUOĞLU karmaşık cümle kabul eder. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan, Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bu cümleyi konuşma diline ait nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle şeklinde niteler. Temel ve yardımcı cümlelerin birbirine bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını ve konuşma üslubuna özgü temel cümlelerin iki yere (Şark için) ve (derler) bölündüğünü, yardımcı cümlelerin temel cümlelerin ortasında kullanılarak, temel cümlelerin yüklemine ne sorusuna cevap verip temel cümlede olmayan nesnenin yerine geçip onu açıkladığını belirtir (Mehmedoğlu, 2004: 2088).

Zeynep KORKMAZ da, **birleşik cümleyi** yapılışına göre cümleler başlığı altında, (Korkmaz, 2007b: 54) “İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile, temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, yüklemi çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türü” olarak tanımlar (Korkmaz, 2007b: 45-46).

KORKMAZ, Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN gibi birleşik cümleyi iç içe, ki’li ve şartlı birleşik cümle olmak üzere *üç* ayırır ve “*Eğer seçtiğin devri meselelerinde arasaydın, o zaman her şey değişirdi.*”, “*Dünyanın başka yerlerinde*

öyle memleketler vardır ki, düzenini periler kurdu zannedersiniz.” vb. örnekler verir (Korkmaz, 2007b: 45-46).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlar arasında birleşik cümlelerin sınıflandırılması konusunda yaptıkları değerlendirme ve tespitler, onların kendi aralarında olduğu gibi Türkiye Türkologlarının tespitleriyle de yer yer benzerlik gösterdiğini ortaya koysa da ortaya çıkan farklılıklar daha çoktur.

Mehman MUSAOĞLU, birleşik cümlelerin birleşenleri arasındaki söz dizimsel bağlılığa, dolayısıyla yan cümlenin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre sınıflandırdığı birleşik cümleleri veya özel-birleşik yapılı cümleleri, birleşenlerinin (temel ve yan cümlelerinin) yüklemelerinin kişiye ve zamana göre çekimlenmiş sözcükler ile kullanılan dil birimleri olarak tanımlar (Musaoğlu, 2002: 105).

Birleşik cümlelerin anlamsal türlerini, tek birleşimli söz dizimsel yapılar (sübjekt (öznel), obje, kapalı, belirten, zaman, sebep, maksat, tarz, derece, mukâyese); tam birleşimli söz dizimsel yapılar (zaman, sebep, maksat, netice, şart, karşılaştırma); çift birleşimli söz dizimsel yapılar (sübjekt (öznel), obje (nesnel), belirten, zaman, yer, mukâyese, kemiyet) olmak üzere *üç*e ayırır (Musaoğlu, 2002: 109).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının birleşik cümle için ortaya koydukları sınıflandırma kriterlerini, yaptıkları tanımları ve genel hatlarıyla yapılan sınıflandırmaları Mehman MUSAOĞLU’nu esas alarak inceledik. Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun bağımlı birleşik cümle çeşitlerine, söz konusu Türkiye Türkologlarının genelinin ise yapısına göre değerlendirdiği ve basit, birleşik cümle başlığı altında verdikleri alt başlıkların anlamlarına ve bunların dışında yapısına göre değerlendirilen tüm cümle çeşitlerine istinaden, hükümler çıkararak karşılaştırmalı bir çalışma yaptık:

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, birleşik cümle türlerinden saydığı tek birleşimli söz dizimsel yapılarından sübjekt özel birleşik yapısına, “*Bu yalan irmiş ki, girməz oğrı cənnət bağinə.*” cümlesini örnek verir ve sondaki yan cümlenin öndeki temel cümlenin öznesini tamamladığını belirterek bu cümleyi birleşenlerinin arasında ki bağlacının kullanıldığı cümle olarak tanımlar

(Musaoğlu, 2002: 108). Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bu cümleyi Mehman MUSAOĞLU gibi, sonda yer alan yan (yardımcı) cümlenin önde yer alan temel cümlenin öznesinin yerini tuttuğunu ve ki bağlacıyla bu öğelerin bağlandığını ifade eder. Ayrıldıkları nokta, temel ve yan (yardımcı) cümlenin birbirine bağlanması konusunda MEHMEDOĞLU'nun bağımlılık tonlamasını da göz önünde bulundurması ve bu cümleyi özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırmasıdır (Mehmedoğlu, 2001: 121-131). Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ bu cümleyi ki'li birleşik cümle, Kaya BİLGEGİL ki bağlacıyla kurulan cümle, Tahsin BANGUOĞLU ki ilinti cümlesi, Leylâ KARAHAN ki'li bağlı cümle olarak değerlendirirler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU tarafından, tek birleşimli obje özel birleşik yapısına örnek olarak gösterilen “*Şonı belli biliñ, yoktur gayratı.*” cümlesinde sonda yer alan yan (yardımcı) cümle, önde yer alan temel cümlenin şonı zamiriyle ifade olunmuş nesnesini ve temel cümlenin fiil soylu yüklemine yapısal anlamsal olarak açıklar (Musaoğlu, 2002: 122). Bu cümle Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda da sonda yer alan yan (yardımcı) cümlenin önde yer alan temel cümlede belirlenen şonı nesnesinin anlamını açıklayarak onu izah etmesi yönünden benzerlik gösterirken, yukarıda da belirttiğimiz gibi bağımlılık tonlamasının cümlenin bağımlı birleşik cümle sayılmasında kriter kabul edilmesi ve bu cümlenin nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırılması konusunda farklılık oluştururlar (Musaoğlu, 2002: 142-157). Ayrıca MEHMEDOĞLU bu cümleyi bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler olarak da değerlendirir. Bu cümle Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'e göre iki ayrı basit cümleden oluşurken, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre sıralı cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre bağlam cümlesi başlığı altında verdiği, yan yana bağlam cümlesi çeşitlerinden açıklama cümlesidir.

Türk dilinin söz diziminde özel bir düzeni olan ve obje anlamlı tek birleşimli kapalı yapılara örnek gösterilen, “*Burla hatun aydar: -Mere, çün kim, Kazan beyden buyruk olubdur, goyun otursun,-dedi* ” cümlesinde yan(yardımcı) cümle dolaysız anlatım olarak temel birleşenin içerisinde kullanılır ve temel birleşenin nesnesini veya tümlecini tamamlar. Yani başkalarının sözü bir yan (yardımcı) cümle olarak temel

birleşenin içerisinde (Musaoğlu, 2002: 108-123). Bu birleşik cümle çeşidine Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun sınıflandırdığı cümle çeşitlerinden karşılık bulunamazken, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'in bağımlı birleşik cümlelerin şekle girmesinde kriter kabul ettiği vasıtasız nutuk terimi, MEHMEDOĞLU'nun kullandığı dolaysız anlatım terimidir ki dolayısıyla vasıtasız nutuk terimiyle oluşturulan bu tür cümleler, MUSAOĞLU'nun tek birleşimli kapalı yapılar başlığı altında örnek verdiği cümlelerle benzerlik oluşturur (Abdullayev, 1996: 54). Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre iç içe birleşik cümle iken; Kaya BİLGEGİL'e göre ara cümlecik, Tahsin BANGUOĞLU'na göre karmaşık cümledir.

Tek birleşimli belirten özel-birleşik yapılarına örnek olarak gösterilen “*O bir dilberdir ki, yoktur nişanı.*” cümlesi için Mehman MUSAOĞLU (Musaoğlu, 2002: 109-136) ve MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2001: 158-169) temel cümlelerin önde, yan (yardımcı) cümlelerin sonda ve yan (yardımcı) cümlelerin temel cümlelerin açıklayıcısı durumunda olduğunu ve bu cümlelerin oluşmasında ki bağlacının rolünü ortaya koyma konusunda birleşirken; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bu cümleyi belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve bu cümlede bağımlılık tonlamasının bağlayıcı rolünden Mehman MUSAOĞLU'nun bahsetmemesi noktasında yine ayrılırlar.

Tek birleşimli zaman özel birleşik yapılarında da yine benzerlik ve farklılık gösteren noktalar aynıdır: “*Siyasi lider o zaman məşhurlaşır bilir ki, xalqla özü arasında möhkəm etimad körpüsü yaradır.*” örneğinde temel cümlelerin önde, yan (yardımcı) cümlelerin sonda gelmesi, ki bağlacının terkip hisselerini bağlayıcı rolü ve temel birleşimde yer alan o zaman kelimesinin yardımcı cümlelerin işaretçisi gibi kullanılması yönünde Mehman MUSAOĞLU (Musaoğlu, 2002: 109-110) ve Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2001: 170-171) birleşirken; sadece Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bu cümleyi zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve bağımlılık tonlamasından bahsetmesi yönünde yine ayrılırlar.

Tek birleşimli sebep özel birleşik yapılarına örnek gösterilen “*Mən Uğurluya ona görə minnətdaram ki, o nə özünün, nə başqalarının nöqsanını məndən gizlətmir.*” cümlesi

için hem Mehman MUSAOĞLU (Musaoğlu, 2002: 110) hem de Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 194-197) temel cümlenin önde, yan (yardımcı) cümlenin sonda olması, yan (yardımcı) cümlenin ve temel cümlenin birbirine ki, ona göre bağlayıcı araçlarıyla bağlanması, yan (yardımcı) cümlenin temel cümledeki hareketin veya yargının sebebini bildirip, ne için sorusuna cevap olması yönünde birleşirken, sadece Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağımlılık tonlamasının bağlayıcı rolünden bahsetmesi ve bu cümleyi sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması konusunda ayrılırlar.

Mehman MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 111) tek birleşimli maksat özel birleşik yapılarına örnek olarak gösterdiği “*Fatik Gülalını bu evə ona görə gətirmişdi ki, onu danışdırıb gülsünlər...*” cümlesinde ise, temel cümlenin önde, yan (yardımcı)cümlenin sonda kullanılması, ona göre ve ki'nin bağlayıcı rolde olması konusunda birleşirlerken, Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bu cümleyi maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve terkip hisselerinin birbirine bağlanmasında bağımlılık tonlamasını esas alması konusunda yukarıdaki örneklerde olduğu gibi burada da ayrılırlar (Mehmedoğlu, 2001: 198-203).

Mehman MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 111) tek birleşimli tarz özel-birleşik yapıları cümlelere örnek gösterdiği, “*Öyle etti ki, o beni seçmen hiç dünden günü.*” cümlesinde temel cümlenin önce, yardımcı cümlenin sonra kullanılması noktasında Alâeddin MEHMEDOĞLU'yla hemfikirlerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 182-188) bu cümleyi tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve bağımlılık tonlamasını esas alması konusunda birbirlerinden ayrılırlar.

Tek birleşimli derece özel-birleşik yapıları cümlelerden, “*Zartaban yokuşu o kadar aşağı indirilmiş ki, sokağın dibinden su çıkıyordu.*” cümlesinde temel cümlenin önce, yardımcı (yan) cümlenin sonra kullanılması noktasında Mehman MUSAOĞLU'yla (Musaoğlu, 2002: 111) Alâeddin MEHMEDOĞLU hemfikirlerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bu cümleyi derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve bağımlılık tonlamasını esas alması konusunda birbirlerinden ayrılırlar (Mehmedoğlu, 2001: 210-214).

Tek birleşimli mukâyese özel-birleşik cümlesine Mehman MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 111) örnek gösterdiği, temel cümlenin önde yan cümlenin (yardımcı) sonda olduğu “*Ak yüzünde gara zülpün yayıdır, Göye ayın yüzün bulut alıptır.*” cümlesine Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda rastlanmaz. Bu cümle Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'e göre iki ayrı basit cümleden oluşurken, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre sıralı cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre (bağlam cümlesi başlığı altında verdiği, yan yana bağlam cümlesi çeşitlerinden açıklama cümlesidir.

Yan cümlenin temel birleşene tümüyle ait olduğu tam birleşimli yapılara geçtiğimizde, zaman özel birleşik yapısına örnek gösterilen “*Geri dönecekti ki, onunki başını çevirdi.*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlenin önde, temel cümlenin sonda olması, yan (yardımcı) cümlenin maksat anlamlı temel birleşeni tamamlaması ve ki bağlacının terkip hisselerini birbirlerine bağlamaları açısından Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU (Musaoğlu, 2002: 111) aynı noktada birleşirlerken, Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 170-181), bu cümleyi zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve bağımlılık tonlamasını esas alması konusunda birbirlerinden ayrılırlar.

Mehman MUSAOĞLU'nun, (Musaoğlu, 2002: 124) tam birleşimli sebep özel-birleşik yapılarında örnek verdiği “*Tañrı söydi, çün, amal berdi saña.*” cümlesinde netice anlamlı temel cümlenin önce, sebep anlamlı yan (yardımcı) cümlenin sonra gelmesi, çün bağlacının bağlayıcılık rolü konusunda hemfikirlerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun, (Mehmedoğlu, 2001: 170-181) bu cümleyi sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve bağımlılık tonlamasını esas alması konusunda birbirlerinden ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'e göre iki ayrı basit cümle, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre bağlı cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre (bağlam cümlesi başlığı altında ele aldığı alt alta bağlam cümlesi çeşitlerinden) sebep cümlesidir.

Yan cümlenin temel birleşene deye/ diye/ deyni bağlayıcı kelimeleriyle bağlandığı MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 111) tam birleşimli maksat özel birleşik yapıları cümlelere örnek gösterilen “*...tekrar söze başlasın diye uzun uzun sabırla bekledim.*”

cümlesine Alâeddin MEHMEDOĞLU’nda karşılık gelen birleşik cümle çeşidi yokken, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV’e göre bu tarz cümlelerde vasıtalı nutkun rolü önemlidir. ABDULLAYEV vasıtalı nutuk diye bahsettiği aslında MEHMEDOĞLU’nun kullandığı dolaysız anlatım terimidir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN, Zeynep KORKMAZ’a göre iç içe birleşik cümle iken, Tahsin BANGUOĞLU’na göre tümlene birleşik cümle çeşitlerinden (bağlam cümlesi başlığı altındaki alt alta bağlam cümlesi türlerinden) amaç cümlesidir.

Tam birleşimli netice özel-birleşik yapılarına örnek gösterilen “*Ol can nerde ölü ki, sen ona can olasin.*” cümlesinde ise diğer tam birleşimli yapılarda olduğu gibi burada da temel cümlenin önde, yan (yardımcı) cümlenin sonda olması, birleşenlerin birbirine ki bağlacıyla bağlanması, temel cümlede sebep, yan (yardımcı) cümlenin onun neticesi olması konusunda birleşirlerken; AlâeddinMEHMEDOĞLU’nun (Mehmedoğlu: 2001: 215-217) bu cümleyi netice yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve birleşenlerin birbirine ki bağlacının yanında bağımlılık tonlamasıyla bağlanması konusunda Mehman MUSAOĞLU’ndan (Musaoğlu, 2002: 112) ayrılır.

Tam birleşimli şart özel-birleşik yapılarına MUSAOĞLU’nun (Musaoğlu, 2002: 112) örnek gösterdiği “*Kapundan red olursak yirümüz yok.*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlenin önde, temel birleşenin sonra gelmesi, ise (-sa, -se) edatının yan (yardımcı) cümleyle temel cümleyi birbirine bağlaması konusunda AlâeddinMEHMEDOĞLU’yla aynı fikirdelerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun (Mehmedoğlu, 2001: 218-222) bu cümleyi şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak isimlendirmesi ve terkiplerin birbirine bağlanmasında şart edatının yanında bağımlılık tonlamasını esas alması noktasında ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ, göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU’na göre şart bağlam cümlesidir.

Tam birleşimli karşılaştırma özel-birleşik yapılarına baktığımızda Mehman MUSAOĞLU’nun (Musaoğlu, 2002: 112) örnek verdiği “*Söz sahibi olsa da, söz qalar.*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlenin önde, temel cümlenin sonda olması, -sa, -se eki ve da, de edatlarının bağlayıcı rolde olması konusunda hemfikirlerken; Alâeddin

MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 223-225) cümleyi karşılaştırma yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle başlığı altında değerlendirmesi ve bağımlılık tonlamasını esas alması konusunda yukarıdaki örneklerde olduğu gibi burada da ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre şartlı birleşik cümle, Kaya BİLGEGİL'e göre şartlı bileşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre bu cümle (karmaşık birleşik cümle çeşitlerinden) karşıtlama cümlesidir.

Mehman MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 127) birleşenlerinin karşılıklı bağılılığına göre kurulan çift birleşimli söz dizimsel yapılarından subjekt özel birleşik yapılarına örnek gösterdiği “...kim istese, o gelsin yaşasın.” cümlesinde yan (yardımcı) cümlelerin önce, temel cümlelerin sonra kullanılması, yan (yardımcı) cümledeki kim sözcüğünün temel cümlede o zamirine karşılık kullanılması ve buradaki özneyi izah edici rol oynaması noktasında birleşirlerken, Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 121-131) bu cümleyi özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması noktasında ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ, göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre şart bağlam cümlesidir.

Çift birleşimli obje özel-birleşik yapılarına örnek gösterilen “*Hər kim ol üç canavəri bassa, ol qızı ona verərlər.*” cümlesinde yardımcı cümlelerin önce, temel cümlelerin sonra kullanılması, yan (yardımcı) cümledeki hər kim bağlayıcı sözüne karşılık temel birleşimde ona karşılık sözcüğünün kullanılması buradaki objeyi (nesneyi) izah edici rol oynaması noktasında birleşirlerken, Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 121-131) bu cümleyi nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması noktasında ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre şart bağlam cümlesidir.

Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2001: 158-169) ve Mehman MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 128) yan (yardımcı) cümlelerin önde, temel birleşenin sonda yer alması konusunda birleştiği bir başka birleşik cümle çeşidi olan, MUSAOĞLU'nun çift birleşimli belirten özel-birleşik yapıları cümlelere örnek

gösterdiği “*Kimiñ goynu yüz, onuñ geği düz.*” cümlesi Alâeddin MEHMEDOĞLU’na göre belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Bu cümle Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN’e göre iki ayrı basit cümleden oluşurken, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’a göre sıralı cümle, Tahsin BANGUOĞLU’na göre (bağlam cümlesi başlığı altında verdiği, yan yana bağlam cümlesi çeşitlerinden) açıklama cümlesidir.

Çift birleşimli zaman özel-birleşik yapıları cümlelere MUSAOĞLU’nun örnek gösterdiği “*Ol vaxt kim, üç-boz ox yığnaq olsa, ol vaxt Qazan evin yağmaladardı.*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlelerin önce, temel cümlelerin sonra kullanılması konusunda Mehman MUSAOĞLU (Musaoğlu, 2002: 140) ve Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2001: 170-181) hemfikirlerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun bu cümleyi zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması ve terkip hisselerinin birbirine bağımlılık tonlamasıyla bağlanması hususunda Mehman MUSAOĞLU’ndan ayrılır. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’a göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU’na göre şart bağlam cümlesidir.

Çift birleşimli yer özel-birleşik yapıları cümlelere örnek gösterilen “*Oxu nə yerdə düşsə, anda gərdək tikərdi.*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlelerin önde, temel cümlelerin sonda kullanılması konusunda Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2001: 189-193) ve Mehman MUSAOĞLU (Musaoğlu, 2002: 189-193) yine hemfikirlerken; terkip hisselerinin bağımlılık tonlamasıyla bağlanması ve bu cümlelerin MEHMEDOĞLU tarafından yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırılması konusunda birbirlerinden ayrılırlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’a göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU’na göre şart bağlam cümlesidir.

MUSAOĞLU’nun (Musaoğlu, 2002: 113) birleşik cümle çeşitlerinden saydığı çift birleşimli mukâyese özel-birleşik yapıları cümlelere örnek gösterdiği “*Necə məsləhət görürlərsə, ona görə iş edəlim...*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlelerin önce, temel cümlelerin sonra kullanılması, terkiplerin birbirine bağlanmasında –se,-sa edatının rolünü ortaya koyma açısından aynı noktada buluşurlarken; Alâeddin

MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 223-225) bağımlılık tonlamasını esas alması ve bu cümleyi karşılaştırma yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması yönüyle MUSAOĞLU'ndan ayrılır. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre şart bağlam cümlesidir.

Çift birleşimli kemiyet özel-birleşik yapılarına Mehman MUSAOĞLU'nun (Musaoğlu, 2002: 114) örnek gösterdiği “*Artık Ayşe ne kadar karınsa, ben de o kadar karınım.*” cümlesinde yan (yardımcı) cümlelerin önce, temel cümlelerin sonra kullanılması, terkiplerin birbirine bağlanmasında –se,-sa edatının rolünü ortaya koyma açısından aynı noktada buluşurlarken; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun (Mehmedoğlu, 2001: 204-209) bağımlılık tonlamasını esas alması ve bu cümleyi sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle olarak adlandırması yönüyle MUSAOĞLU'ndan ayrılır. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre şartlı birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU'na göre şart bağlam cümlesidir.

Yukarıda tek birleşimli sübjekt özel birleşik yapısı, tek birleşimli belirten özel-birleşik yapısı, tek birleşimli zaman özel birleşik yapısı, tek birleşimli sebep özel birleşik yapısı, tek birleşimli maksat özel birleşik yapısı, tek birleşimli tarz özel-birleşik yapısı, tek birleşimli derece özel-birleşik yapısı, tam birleşimli zaman özel birleşik yapısı ve tam birleşimli netice özel-birleşik yapılarındaki örnek cümleleri Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ki'li birleşik cümle, Kaya BİLGEGİL ki bağlacıyla kurulan cümle, Tahsin BANGUOĞLU ki ilinti cümlesi, Leylâ KARAHAN ki'li bağlı cümle olarak değerlendirirler.

Alâeddin MEHMEDOĞLU ise birleşik cümleyi oluşturan parçalar arasındaki anlam ilişkilerinin ve parçaları birbirine bağlayan bağlaçları dikkate alarak birleşik cümleyi, iki veya daha fazla basit cümlelerin birleşmesinden oluşan cümle olarak tanımlarken, bir başka tanımında aynı ifadesine, birleşik cümlelerin, bir tonlama ile ifade olunan cümleler olduğunu da ekler (Mehmedoğlu, 2004: 2076).

MEHMEDOĞLU birleşik cümlelerin, dilin gramer yapısının aşağı katı olan basit cümlelerin birleşik kata doğru, yani birleşik cümleye doğru inkişaf ederek oluştuğunu

belirtir ve bu süreçte birinci aşamada basit kısa cümle, ikinci aşamada basit geniş cümle, üçüncü aşamada öğeleri genişlenmiş basit cümle, dördüncü aşamada birleşik cümlelerin olduğunu belirtir. Birleşik cümlelerin de iki yolla inkişaf ederek aynı vakitte beşinci aşamadan bağımsız birleşik cümle ve altıncı aşamada bağımlı birleşik cümle gibi iki çeşidinin ortaya çıktıktan sonra, yedinci aşamada karışık türlü bağımlı birleşik cümle, sekizinci aşamada bağımlı birleşik cümlelerin dönüşümünün inkişaf hattı üzere devrettiğini ifade eder (Mehmedoğlu, 2007: 420).

Türkiye Türkçesi'nde birleşik cümle denildiği zaman birleşik cümlelerin yalnız bir türü olan bağımlı birleşik cümle türünün (yani bir temel ve bir yardımcı cümleden oluşan cümleler) dikkate alındığını fakat bunun yanlış ve eksik olduğunu ifade eden Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2004: 2075) birleşik cümleyi, bağımlı ve bağımsız birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır (Mehmedoğlu, 2004: 2077).

Bağımlı birleşik cümleyi, “İçerisinde basit cümlelerden biri diğerine bağlı olan birleşik cümle” olarak tanımlayan Alâeddin MEHMEDOĞLU (Mehmedoğlu, 2004: 2079) bağımlı birleşik cümle biçimindeki yapıda yardımcı cümlelerin temel cümleye çeşitli vasıtalarla bağlanmasına göre, **1.**Bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümleler, (Ki bağlacıyla oluşan bağımlı birleşik cümleler, Çünkü bağlacıyla oluşan bağımlı birleşik cümleler) **2.**Edatlarla kurulan bağımlı birleşik cümleler, **3.**Bağlaç gruplarıyla gerçekleşen bağımlı birleşik cümleler, **4.**Bağlaç kelimelerle meydana çıkan bağımlı birleşik cümleler, **5.**Söz dizimi kuruluşuyla oluşan bağımlı birleşik cümleler, **6.**Tonlamayla kurulan bağımlı birleşik cümleler olarak *altı* şekilde sınıflandırırken; (Mehmedoğlu, 2006: 123) yine bağımlı birleşik cümlelerin yardımcı cümlelere göre tasnifini, **1.** Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **2.** Yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **3.** Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **4.**Belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, **5.** Zarflık yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (**a.** Tarzi – hareket zarflığı -Tarzi-hareket yardımcı cümlesi, **b.** Zaman zarflığı – Zaman yardımcı cümlesi, **c.** Yer zarflığı-Yer yardımcı cümlesi, **d.** Sebep zarflığı-Sebep yardımcı cümlesi, **e.** Maksat zarflığı-Maksat yardımcı cümlesi, **f.** Kemiyet zarflığı-Kemiyet yardımcı cümlesi, **g.** Netice zarflığı-Netice yardımcı cümlesi, **h.** Derece zarflığı- Derece yardımcı cümlesi, **ı.** Şart zarflığı- Şart yardımcı

cümlesi, i.Karşılaştırma zarfılığı- Karşılaştırma yardımcı cümlesi) 6. Koşulma yardımcı cümleleri de altı şekilde tasnif eder (Mehmedoğlu, 2004: 2081).

MEHMEDOĞLU'nun bağımlı birleşik cümleye örnek verdiği “*Bilin ki, türkü bilmeyenin kimliği yabancıdır...*”, “*Yine bu yazıttan öğreniyoruz ki, babası öldüğünde Köl Tigin yedi yaşındadır.*” “*Bütün dünya bilmelidir ki, artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur.*” ve “*Çocuğu almaya gidecektim, misafirler geldi.*” cümlelerini Türkiye Türkologlarının cümle çeşitlerine verdikleri anlamlara dayanarak değerlendirdik.

Bu misallerin ilk üçünün de bağımlı birleşik cümle olduğunu, çünkü bunların içerisindeki birinci cümlelerin (1.*Bilin*, 2. *Yine bu yazıttan öğreniyoruz*, 3. *Bütün dünya bilmelidir*) bağımsız, ikinci cümleler ise (1. *...türkü bilmeyenin kimliği yabancıdır*, 2. *... babası öldüğünde Köl Tigin yedi yaşındadır*, 3... *artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur*) bağımlı olup, ikinci cümlelerin (yardımcı cümlelerin) birinci cümleleri (temel cümleleri) izah edip, ona bağlı olduğunu ifade eder (Mehmedoğlu, 2007: 431). Bu cümleler, Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ ve Ahmet TOPALOĞLU ki'li birleşik cümle, Tahsin BANGUOĞLU ki ilinti cümlesi, Leylâ KARAHAN ki'li bağlı cümleler başlığı altında değerlendirirken, Kaya BİLGEGİL ki bağlacıyla kurulan cümle başlığı altında değerlendirir.

Bağımsız birleşik cümleleri, “Eşit hukuklu basit cümlelerin birleşmesinden oluşan ve bir tonlama ile söylenen birleşik cümle” olarak tanımlayıp, (Mehmedoğlu, 2004: 2077). 1.Bağlaçlı bağımsız birleşik cümle (**a.** Ve birleştirme bağlacı ile bağlananlar, **b.** Ama, ancak, lâkin, fakat karşılık zıddiyet bildiren bağlaçlarla bağlananlar, **c.** Ya, ya da, gah, gah da, da, de bölüştürme bağlaçlarla bağlananlar, **ç.** Hatta, hem, hem de iştirak bildiren bağlaçlarla bağlananlar, **d.** Ne, ne de olumsuzluk bildiren bağlaçla bağlananlar) 2. Bağlaçsız bağımsız birleşik cümle (**a.** Zaman alâkası, **b.** Peş peşe alâkası, **c.** Karşılaştırma alâkası, **d.** Sebep-netice alâkası olarak sınıflandırır (Mehmedoğlu, 2004: 2077-2079).

Birleşik cümle çeşitlerini ve bu çeşitlerin alt başlıklarını sıralayan ve beşinci aşamada oluşan bağımsız birleşik cümlenin her iki çeşidi için Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun

verdiği örnekleri Türkiye Türkologlarının isim çeşitleri için yaptıkları tanım ve verdikleri örneklere dayanarak karşılaştırmalı inceleyelim:

MEHMEDOĞLU'nun, bağlaçlı bağımsız birleşik cümleye örnek gösterdiği, “*Hakikat hayatın bizzat kendisidir ve ilimler, aslı bilinmeyen bu sırrın etrafında yapılan tefsirlerden ibarettir.*” cümlesi, (Mehmedoğlu, 2007: 424). Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU'na göre tümleme birleşik cümle, Muharrem ERGİN ve Ahmet TOPALOĞLU'na göre iki ayrı basit cümle; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'e göre bağlı cümledir.

MEHMEDOĞLU'nun bağlaçsız bağımsız birleşik cümleye örnek verdiği, “*Akıl yaştan çıkar, cevher taştan çıkar.*” cümlesi; (Mehmedoğlu, 2007: 424). Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'e göre iki ayrı basit cümle; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre sıralı cümle; Tahsin BANGUOĞLU'na göre (bağlam cümlesi başlığı altında verdiği, yan yana bağlam cümlesi çeşitlerinden) açıklama cümlesidir.

Sınıflandırıp, örnekler vererek karşılaştırmalı olarak açıkladığımız bağımsız birleşik cümle çeşitlerinden bağlaçlı bağımsız birleşik cümlelerin de anlam ilişkileri hem bağlaç hem de tonlama aracılığıyla gerçekleşirken; bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler de ise bu anlam ilişkilerinin yalnız tonlama alâkası ile oluşturulduğu görülür.

Birleşik cümleyi bağımlı ve bağımsız birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayıran MEHMEDOĞLU, birleşik cümlelerin bilimsel olmayan metotlarla açıklandığını ve neticede de birleşik cümlelerin yanlış olarak basit cümle gibi sunulduğunu söyler. Basit cümle ile birleşik cümle arasındaki farkın yapı farkı olduğunu, (Mehmedoğlu, 2004: 2066) basit ve birleşik cümlelerin tanımlarını ve onları hangi kriterlere dayandırarak tasnif ettiğini ortaya koyarak ifade eder.

“*Ben bahtiyarım. Bu memlekette yaşıyorum.*” ve “*Ben bahtiyarım ki, bu memlekette yaşıyorum.*” cümlelerini karşılaştıran MEHMEDOĞLU, basit cümlelerin yalnız bir gramer temeli olmasına karşılık, birleşik cümlelerin iki gramer temeli olduğunu; basit cümlelerin kelime ve kelime gruplarından oluştuğu halde, birleşik cümlelerin basit cümlelerin birleşmesinden meydana çıktığını; basit cümlelerin içeriğini cümle

öğelerinin oluşturmasına karşılık birleşik cümlelerin içeriğini basit cümlelerin oluşturduğunu belirtir.

Ayrıca, basit cümlelere ait örnekleri, teklikte tonlama bütünlüğüne sahip, bitmiş bir yargı bildiren, ayrı ayrılıkta bir yüklemi olan bağımsız cümleler olarak değerlendirir fakat bunların birleşik cümleler içerisinde kullanıldığında, basit cümlede olduğu tonlama bütünlüğünü kaybettiğini, bağımsız bir yargı bildirmeyip, diğer basit cümlelere bağlanarak, birleşik cümlelerin genel tonlamasına bağlı olduğunu söyler (Mehmedoğlu, 2004: 2075-2076).

Basit ve birleşik cümle arasındaki bütünlük bu farkların yanında, MEHMEDOĞLU içerisinde sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil kelimelerinin olduğu cümlelerin birleşik cümle kabul edildiğini; hâlbuki, bu tarz cümlelerin basit cümle kabul edilmesi gerektiğini ifade eder.

MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde birleşik cümle olarak kabul edilen cümlelerde yer alan sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil kelimeleri ve bunlardan oluşan kelime gruplarının (öbeklerinin) cümle içerisinde zaman ve şahıs eklerinden birini bile kabul etmediğinden yüklem görevini sahiplenmediğini, neticede de bunların basit cümle gibi şekillendiğini ifade eder. MEHMEDOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEĞİL'in eserlerinde isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gibi söz birleşmelerinin (söz grupları) birleşik veya girişik cümle gibi takdim edildiğini isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller ile kurulan söz birleşmelerinin (söz gruplarının) birleşik veya girişik cümle olarak adlandırılmasının yanlış olduğunu cümle ve söz birleşmelerinin farkını ortaya koyarak açıklar.

MEHMEDOĞLU, söz birleşmesinin hiçbir bitmiş fikir ifade etmediği hâlde, cümlelerin bitmiş bir fikir ifade ettiğini; söz birleşmelerinde predikativlilik (yüklemlilik) ve tonlama olmadığı hâlde, cümlede bunların olduğunu; söz birleşmelerinde (söz gruplarında) ara sözlerden ve ünlemlerden faydalanılmadığı hâlde, cümlede faydalanıldığı belirtir.

MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEĞİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun aksine fiilimsilerin birleşik cümle oluşturamayacağını Muharrem ERĐİN, Ahmet

TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi bu şekilde ortaya koyar (Arabul, 2004: 38-58).

Mehman MUSAOĞLU ise, söz konusu dil bilgisi kitaplarında yüklem merkezlerinin sıfat-fiil, zarf-fiil, mastarla ifade edilen söz dizimi birimleri ve diğer benzeri birleşmelerin Batı grameri gelenekleri ve araştırma tarzının etkisiyle yan cümle, yani onların yer aldığı basit cümlelerin tümüyle birleşik cümle olarak değerlendirildiğini belirtir. Sıfat-fiil, zarf-fiil, mastar ve benzeri birleşmelerin birleşik cümlelerin yan cümleleri olarak değerlendirilmesi gibi oluşumların ortaya çıkma nedeni olarak, Batı gramerciliği gelenekleri ile birlikte başka olayları da gösterir. Mehman MUSAOĞLU, yan cümlelerin söz dizimsel fonksiyonuna göre sınıflandırılmasını yeterli bulmaz (Musaoğlu, 2002: 115-116).

Leylâ KARAHAN ise, bildirisinde, özellikle fiilimsilerin yer aldığı cümlelerin birleşik cümle olarak değerlendirilmesinin yanlışlığını, cümlelerin yapı ve yargı kavramlarıyla ilişkilendirme biçimini ele alarak ortaya koymuştur. Ayrıca makalesinde “Türkçe’de ekli, eksiz, fiilden veya isimden yapılmış çeşitli nitelikte zarflar vardır. Bunlar yüklem tamamlayıcısıdır; varlıkları da yoklukları da cümle olma niteliğini etkilemez. Zarf-fiiller gibi sıfat-fiiller ve isim-fiiller de yargı taşımayan unsurlardır. Dolayısıyla bu tür kelimeler taşıyan bir yapıda, birden fazla yargısız anlatım olabilir; ancak birden fazla cümle olamaz”, demektedir (Karahan, 2000: 16-23).

KARAHAN, fiilimsileri birleşik cümle kabul edenlere karşı çıkmış, “Türkçe’de Birleşik Cümle Problemi” adlı bildirisinden hareketle fiilimsilerle kurulu cümlelerin birleşik değil basit cümleler olduğunu savunmuşsa da (Karahan, 1995: 36-41) kelime grupları bahsinde sıfat fiil, zarf fiil ve isim fiil gruplarından sıfat fiil grubunu açıklarken, şu ifadeyi kullanır: “Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur. Grubun ana unsuru sıfat fiildir, sonda bulunur. Grupta yüklem görevi yapan sıfat fiilin anlamı, bir veya birden fazla unsurla tamamlanır. Bu unsurlar, cümlede olduğu gibi, özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı diye isimlendirilir.” (Karahan, 1999: 21-22). Oysa basit cümle bahsinde KARAHAN zarf fiil, sıfat fiil ve isim fiillerin yargı bildirmediği için yüklem sayılamayacaklarını, bu nedenle de yapısında bu kelime gruplarını bulunduran

cümlelerin birleşik cümle değil basit cümle olarak sayılması gerektiğini ifade etmişti.(Karahan, 1999: 61).

Görürörz ki, KARAHAN kelime grupları söz konusu olduğunda fiilimsileri yüklem görevi üstlendiğinden ötürü tıpkı bir cümle gibi algılarken; cümle söz konusu olduğunda fiilimsi ekli kelimeyi yüklem kabul etmez ve cümle gibi algılamaz. Bu karmaşıklığın tekrar gözden geçirilip, giderilmesi gerekmektedir.

Biz burada konunun sınırlanması açısından belli Türkologları esas aldık. Ancak bazı noktalarda söz konusu ettiğimiz isimlerin dışında kayda değer yeni Türkologlar da vardır.

Zikri TURAN da fiilimsiler, cümleye esas teşkil eden yüklem in ne yapısına ne de yargısına sahiptirler. Zaten fiilimsilerin, filleri kullanım süresinde isimleştirmekten ibaret olan, kendilerine mahsus bir görevi vardır. Söz dizimi içindeki yerleri de buna göre tahsis edilmiştir. Zikri TURAN şu örnekleri verip fiilimsilerle ilgili ortaya koyduğu görüşleri desteklemektedir: görmedik gün ile on günün görmediki ve onu, koşarak geldi ile süratle geldinin koşarak ve sür'atlesi, yaşamak buna derim ile hayat buna derimin yaşamak ve hayatı, hem cümle nin yapısındaki yerleri, hem manalarındaki görevleri bakımından hiç fark taşımazlar.

TURAN da, “Cümle nin Yapısı İle İlişkilendirilen Basit ve Birleşik Kavramları Üzerine” adlı makalesinde yapı, yargı ve birleşik(lik)/basit(lik) kavramları arasındaki uyumsuzluğa temas ederek, “Yapı, yapısı gereği, birden çok şekli bir tek şekle, başka manalarla/yargılarla ilişki kurabilecek şekilde serbest bırakıldığı takdirde muğlaklaşacak olan manayı/yapıyı da onlardan ayırıp bir hükme, tek yargıya dönüştürme göreviyle görevlidir. Yapı, tek bir teşekkül sistemini ifade ettiği için, malzemeyi arttırmak (ya da birleştirmek), yapıyı artırmaktır; ve bütün cümleleri tek bir yapı ile yaptığımız için, birleştireceğimiz birden fazla yapı yoktur. Cümle içerisinde yargı tektir. Herhangi bir birleşik cümlede, cümleyi oluşturan ve yan cümle, yan yargı diye tabir edilen unsurun sonuçta, temel yargıya yani yükleme bağlandığı görülmektedir.” der. Yine Zikri TURAN aynı makalede cümlemizi destekler nitelikte meseleye değinmeye devam ederek, “Bir mânânın, kanaâtın hüküm/yargı haline gelmesi demek, cümlede tasavvur edilebilecek diğer hükümleri ortadan kaldırmak

demektir. Birden fazla cümlenin birden fazla hükmünü birleşik hale getirmeye çalıştığımızda, bu hükümlerden ya birinin ya da her ikisinin birden kalkıp yer(ler)ine başka bir hükmün konulmasıyla oluşacağı için hüküm/yargı gene tek olacaktır.” şeklinde bir tespit yapar.

TURAN'ın eleştirdiği bir başka nokta ise, cümlede; yapı ve yargı kavramlarının gerektirdiği tek olma mecburiyetine rağmen; bir taraftan, malzemenin zenginliği veya yardımcı unsurların çokluğu birleşik cümle tasavvuruyla te'lif edilirken, diğer taraftan, öğelerinin dizilişine göre cümleler, sıra değişimleri, yüklem yerine göre cümleler başlıkları altında ele alınan cümlenin unsurlarının dizilişi, cümlenin yapısıyla herhangi bir şekilde ilişkilendirilmemiştir. Hâlbuki, çok unsurlu cümle kuruluşunda, unsurların hangi kaidelere göre dizildiği, cümledeki yapıyla, yüklem oluşması kadar birinci dereceden, doğrudan ilişkilendirilmesi icap eden bir husustur (Turan, 1999: 299-311).

Zeynep KORKMAZ ise “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar” adlı makalesinde yabancı dillerin kalıplarına sokularak yazılmış olan gramerlerde, kavram ve konuların değerlendirilmesinde bazı sorunlar yaşandığını ve bu sorunlardan birinin de Türkçe isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller ile kurulan söz gruplarının yer aldığı cümlelerin birleşik veya girişik cümle sayılmasının olduğunu söyler. Konuyu derinleştirerek anlatan KORKMAZ, Türkçe'de cümle türlerinin yapıları bakımından basit cümle ve birleşik cümle olarak *ikiye* ayrıldığını, aynı cümlelerin kimi araştırmacılar tarafından basit cümle olarak kabul edilirken, kimileri tarafından da birleşik cümle olarak kabul edildiğini örneklerle şu şekilde izah eder:

“*Dün aldığımız kitapları yarın göndereceğiz.*” cümlesini bazı gramerler birer basit cümle, bazıları da birleşik cümle veya birleşik cümlenin bir türü olan girişik cümle olarak kabul ederler. Bu yorum farkında, birinciler, “*Dün aldığımız kitapları*” söz grubunun bir yargı ifade etmediği görüşündedirler. Bunlara göre, bu söz grubunun “*Dün aldığımız*” parçası, “*kitapları*” sözünün bir sıfatından ibarettir. Dolayısıyla bu cümle bir basit cümledir. Fakat aynı cümleyi girişik veya karmaşık birleşik cümle türüne sokanlar ise, (Tahsin BANGUOĞLU gibi), “*Dün aldığımız kitapları*” söz grubunda bir yargı bulunduğu görüşündedirler. Onlar, böyle bir birleşik cümlenin aslında “*Dün kitapları aldık, Yarın kitapları göndereceğiz.*” anlamında olduğunu, dolayısıyla iki yargı taşıdığını ifade ederler.”

Zeynep KORKMAZ bunun böyle yorumlanmasını, Batı gramerlerinin kalıplarına uyma yönteminden kaynaklandığını ve Türkçe'nin özelliklerine uymayan bir yanılğı olduğunu ifade eder.

“Bir Alman, bir Fransız, bir İngiliz Kitapları yarın size göndereceğiz (ki) o kitapları biz dün aldık.” şeklinde bir esas, bir yardımcı cümleden oluşan ve birbirinden ayrı iki yargı taşıyan bir ifade kalıbına sokarlar. Esas cümle ile yardımcı cümleyi birbirine bir ilgi zamiri olan ki ile bağlarlar.”

KORKMAZ onların dillerinde bunun elbette girişik cümle sayılacağını, fakat Türkçe’de söz konusu cümlenin “Dün aldığımız” parçasının, kitaplar kelimesinin, hangi kitaplar olduğunu gösteren bir sıfatından ibaret olduğunu söyler.

“Bunun dışında “aldığımız” sıfat fiilinin –ımız iyelik eki almış olması da onun artık yargı bildiren bir fiil değil, sıfat gibi kullanılan bir isim olduğunu göstermektedir. “Geldiğinizi görmedim.”, “Yolunu değiştirerek yürümeye devam etti.” gibi içinde isim- fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ögesi taşıyan cümleleri birleşik cümle sayanların dayandığı gerekçe, cümlenin dil bilimi açısından, zihinde önce derin yapıda şekillendiği ve daha sonra bunun dış yapıya değişik şekilde çıktığıdır. Chomsky’nin Üretici-Dönüşümü Dil Bilgisi görüşüne bağlı bu yoruma göre, bizim “Dün aldığımız kitapları yarın göndeririz.” cümlesi, onlarca zihindeki derin yapıda “Dün kitapları aldık (Kitapları) yarın göndereceğiz.” kalıbındadır. Dolayısıyla iki yargılı iki cümle niteliğindedir. Ama bu kalıp dış yapıya çıkarken, şekil değişikliğine uğramış ve “Dün aldığımız kitapları yarın göndereceğiz.” biçimine dönüşmüştür, derler. Yalnız, unutmamak gerekir ki, burada önemli olan husus, bir cümlenin içyapıda şekillenen çekirdek şekli değil, dış yapıya aksetmiş olan şeklidir. Eğer cümlenin çekirdek yapı denilen içyapısını temel alırsak, o zaman bütün dilleri aynı kalıba sokarız. Diller arasındaki yapı ve işleyiş ayrılıklarını inkâr etmiş oluruz. Bu sebeple bir cümleyi yapısı bakımından incelerken, onun iç yapısını değil, asıl dış yapısını dikkate almak zorundayız.”

“Ayrıca, bu konudaki yöntem ayrılıklarından kaynaklanan sınıflandırma farklarına ve soruna sağlıklı bir çözüm getirebilmek için, yalnız kalıp hâlindeki şekilleri değil, şekille-işlevi bir arada dikkate almak zorundayız. Bu gereği şöyle bir örnekle açıklamak mümkündür: “Turistler Bursa’dan gelip Göreme’ye geçtiler.” şeklindeki bir cümlede, eğer “gelip” zarf-fiilini, temel cümledeki “geçtiler” fiilinin bir zarfından ibaret sayarsak, yanlış oluruz. Çünkü, her ne kadar buradaki “gelip” zarf-fiili şekil olarak gelerek zarf-fiilinin yerini tutar gibi görünüyor ise de, aslında cümledeki “geçtiler” fiilinin tarzını göstermiyor. Aksine yalnız başına yargı ifade eden bir çekimli fiil durumundadır, yani geldiler anlamındadır. Bu bakımdan cümleyi “Turistler Bursa’dan geldiler, Göreme’ye geçtiler.” diye yorumlamak gerekiyor. Türkçe’de, -p zarf-fiillerinin birbiri arkasına yapılan işleri gösterme görevinde pek çok örnek vardır.

Demek oluyor ki, yapı ve sınıflandırma ile ilgili yorum ve değerlendirmelerde, yalnız şekle bağlı kalmayıp, söz konusu şeklin işlevi üzerinde de durmak gerekiyor. Türkçe gibi yapı ve işleyiş özellikleri esnek olan bir dilde bu durum ayrı bir önem kazanmaktadır.” (KORKMAZ, 1996/2: 13-15).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun birleşik cümle konusunda eleştirdiği bir diğer konu da, birleşik cümlelerin oluşumunda ve, ama, lâkin bağımsızlık bağlaçları; ki, çünkü bağımlılık bağlaçlarının önemi olduğu söylemesine karşılık Zikri TURAN’ın buna karşı çıkmasıdır.

Zikri TURAN, birleşik cümlelerin oluşumunda ve, ama, lâkin bağımsızlık bağlaçları; ki, çünkü bağımlılık bağlaçlarının hiçbir önemi olmadığını söylerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU buna karşı çıkar. TURAN, cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanması sonucu ortaya çıkan yeni cümleyi birleşik cümle olarak kabul edenlere “Ahmet gelir, çantasını bırakır, gider.”, “Ahmet gelir ve çantasını bırakır ve gider.” “Ahmet gelir. Çantasını bırakır. Gider.”, “Ahmet gelir ama çantasını bırakır ve gider.” vb...” cümleleri sıralayarak virgül, nokta ve bağlaçların yapı ve fonksiyon bakımından temelde hiçbir fark taşımadıklarını belirtir.

MEHMEDOĞLU ise bu fikri ilmi gerçeklikten uzak bularak, birleşik cümlelerin basit cümlelerin mekanik birleşmesinden ibaret olmadığını bilimsel araştırmalarla kanıtlandığını ve birleşik cümleleri oluşturan basit cümlelerin birbirine bağlaç, edat, bağlaç grubu, bağlaç kelimeler ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanmakla birlikte, birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasında çeşitli anlam ilişkileri olduğunu örneklerle ortaya koyar.

“Sınıf kapısı açıldı ve içeri bir müfettiş dâhil oldu.” cümlesinin “Sınıf kapısı açıldı.” ve “İçeri bir müfettiş dâhil oldu.” basit cümlelerinden oluştuğunu ve basit cümleler gibi kullanıldığında her birinin ayrı ayrı bitiş tonlaması olduğu halde ve birleştirme bağlacı ile birbirine bağlanıp, aynı zamanda icra olunan olayları ifade eden birleşik cümle oluşturduğunda birleşik cümlenin umumi tonlamasına bağlı olduğunu belirtir.

“Ben çok çalıştım, ancak (ama, lâkin, fakat) birinciliği Mehmet kazandı.” cümlesinin “Ben çok çalıştım ve Birinciliği Mehmet kazandı.” basit cümlelerinden oluştuğunu ve basit cümleler gibi kullanıldığında her birinin ayrı ayrı bitiş tonlaması olduğu halde, ancak karşıtlık bildiren bağlacı ile birbirine bağlanıp, zıddiyet alâkalı birleşik cümle oluşturduğunda birleşik cümlenin umumi tonlamasına bağlı olduğunu söyler (Mehmedoğlu, 2004: 2067-2069).

Birleşik cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık.

Tablo 63: Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M	M.M.
Birleşik Cümle	+	+		+	+	+	+	
Bileşik Cümle			+					
Ana Cümle	+				+			
Temel Cümle			+			+	+	+
Baş Cümle				+				
Asıl Cümle		+						
Yardımcı Cümle	+	+			+	+	+	
İkincil Cümle				+				
Yan Cümlecik			+					
Yan Cümle								+

Türkologların birleşik cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologların birleşik cümleye olan yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde birçok açıdan farklılıklar tespit ederiz.

Mehman MUSAOĞLU birleşik cümleyi, birleşenleri arasındaki söz dizimsel bağlılığa, dolayısıyla yan cümlenin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre yapısal olarak sınıflandırıp, bu yapısal modellerin anlama göre alt başlıklarını sıralarken, Alâeddin MEHMEDOĞLU, birleşik cümleyi oluşturan parçalar arasındaki anlam ilişkilerinin ve parçaları birbirine bağlayan bağlaçları dikkate alarak sınıflandırma yapmış, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU hariç diğerleri birleşik cümleyi Mehman MUSAOĞLU'nda olduğu gibi yan cümlenin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre yapısal olarak sınıflandırırken, Tahsin

BANGUOĞLU Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi anlam ve şekil ilişkilerini dikkate alarak sınıflandırmıştır.

Birleşik cümle terimi Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN, Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU tarafından kullanılırken; Kaya BİLGEGİL bileşik cümle terimini kullanmaktadır.

Ana cümle terimini Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN; temel cümle terimini Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ; baş cümle terimi Tahsin BANGUOĞLU, asıl cümle terimini de Muharrem ERGİN kullanırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU temel cümle terimini kullanır.

Yine yardımcı cümle terimi Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU tarafından kullanılırken, ikincil cümle terimini Tahsin BANGUOĞLU, yan cümlecik terimini de Kaya BİLGEGİL; yan cümle terimini ise Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların birleşik cümlenin alt başlıklarında verdiği cümle türlerinde de bir birlik sağlayamadıkları görülür.

Birleşik cümle çeşitlerinin ana başlıklarında ve kaçça ayrıldıkları konusunda da Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hem kendi aralarında hem de Türkiye Türkologlarıyla bir birliğe varamadıkları görülür. Mehman MUSAOĞLU birleşik cümleyi tek birleşimli söz dizimsel yapılar, tam birleşimli söz dizimsel yapılar, çift birleşimli söz dizimsel yapılar olarak üç ana başlığa ayırırken; Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız birleşik cümle ve bağımlı birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ birleşik cümleyi şart'lı, ki'li, ve iç içe'li cümleler olmak üzere *üçe*, Leylâ KARAHAN şart'lı ve iç içe'li cümleler olmak üzere *ikiye*, Kaya BİLGEGİL, girişik-bileşik, şartlı bileşik, sıralı, bağlı, ki bağlacıyla kurulan cümleler olarak *beşe*, BANGUOĞLU ise yan yana, tümleme, karmaşık birleşik cümle olmak üzere *üç* ana başlığa ayırır.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların hepsi birleşik cümlelerin oluşma şekli olarak yalnız bir temel (asıl, esas, ana) cümle ile bir de yardımcı (yan) cümlelerden oluşmasını gösterir.

Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımlı birleşik cümleyi tanımlarken kullandığı terimlerden **temel cümleyi**, “Bağımlı birleşik cümledeki bağımsız cümle”; **yardımcı cümleyi** ise, “Temel cümleden bağımlı olan ve onu izah eden bağımlı cümle” olarak tanımlar. MEHMEDOĞLU, yardımcı cümlelerin temel cümleye çeşitli yönlerden hizmet ettiğini, temel cümlelerin genel sorusuna cevap olup, onu açıkladığını, temel cümlelerin bir ögesine ait olup onu tamamladığını, bazen de temel cümlede ifade olunan hareketin, durumun tarzını, zamanını, yerini, sebebini, maksadını, miktarını vb. niteliği bildirdiğini, ayrıca ifade ederek yardımcı cümlelerin cümle öğelerinin söz dizimsel eş anlamlısı olduğunu ve yardımcı cümlelerin cümle öğelerinin adı ile adlandırıldığını belirterek yardımcı cümlelerin işlevselliğini ortaya koyarken (Mehmedoğlu, 2001: 116-118). Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, **yardımcı cümleyi**, “Tek başına kullanılmayan, ana cümleye bağlı cümle” olarak tanımlarken; (Topaloğlu, 1989: 158-159). Zeynep KORKMAZ’da **yan cümle**, “Birleşik cümlede asıl cümleyle anlam bakımından ilgili olan, ana cümlelerin verdiği kavramı bir şarta, bir sebebe, bir dileğe, bir açıklamaya bağlamak suretiyle onu çeşitli yönlerden tamamlayan ve kuruluşu bir cümle değerinde olup yargı taşıyan cümle”; (Korkmaz, 2007b: 239-240). Leylâ KARAHAN, **yardımcı cümleyi**, “Ana cümlelerin bir unsuru veya o unsurun bir parçası olarak, ana cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamlayan cümle” olarak (Karahan, 1999: 61-64). Tahsin BANGUOĞLU, **ikincil cümleyi**, “Birleşik cümlelerin her türlü öbür birleşenleri olarak (Banguoğlu, 2007: 547); Kaya BİLGEGİL **yan cümlecığı**: “Temel cümle veya temel cümleden önce gelen cümlecikleri tamamlayan birleşik sözler” olarak tanımlarken (Bilgegil, 1984: 74); Muharrem ERGİN **yardımcı cümleyi**, “Asıl cümlelerin mânâsını tamamlayan cümle” olarak tanımlar (Ergin, 2002: 404).

Türkiye Türkologlarının yardımcı cümle tanımlarında ve izahlarında yardımcı cümlelerin temel cümleyi tamamlaması yönünde birleştikleri, Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun yardımcı cümleye yüklediği görevlerden bahsetmedikleri görülür.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların, fiilimsilerin yan cümle kabul edilemeyeceği dolayısıyla birleşik cümle oluşturamayacağı konusundaki fikri birlikteliklerine karşılık, söz konusu Türkiye Türkologlarımız kendi aralarında bir birlik oluşturamazlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ fiilimsiler cümlede olsa bile o cümleyi birleşik cümle saymazken; Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL birleşik cümle sayar.

Bu mesele üzerine yapılan tartışmaları daha ayrıntılı incelediğimizde; Kaya BİLGEGİL'in birleşik cümle tanımında birden fazla yüklem ifadesine fiilimsiyi de dâhil ederek fiilimsi birliklerini yan cümle kabul edip girişik birleşik cümle türünü kabul ettiğini görürüz. Fiilimsi birliklerinin tam bir yargı belirtmedikleri ancak temel cümlenin tam yargısı na katkıda buldukları konusunda Tahsin BANGUOĞLU'yla hemfikirdirler.

Muharrem ERGİN, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'de olduğu gibi, fiilimsilerle yapılan fiil kökenli grupları cümlenin bir ögesi olarak değerlendirirken Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL bunlarla yapılan cümleleri birleşik veya girişik cümle olarak değerlendirmiştir. Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi Türkologlar fiilimsilerin çekimli fiil olmayıp kip ifadesi taşımadıklarından dolayı bunların bir cümle değil, ancak bir kelime grubu kurabileceklerini söylemişlerdir.

Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun birleşik cümlenin tanımında kullandığı temel cümle terimini Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ; Elövset Zakiroğlu ABDULLEV'in de kullandığı yan cümle terimini ise Kaya BİLGEGİL yan cümlecik şeklinde kullanırken; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı yardımcı cümle terimini Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kullanmıştır.

Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Elövset Zakiroğlu ABDULLEV birleşik cümlenin oluşumunda tonlamayı esas alırken; Mehman MUSAOĞLU almaz. Alâeddin MEHMEDOĞLU tonlama terimini kullanırken; Elövset Zakiroğlu ABDULLEV intonasya terimini kullanır. Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU da tıpkı Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Elövset Zakiroğlu ABDULLEV gibi tonlamanın birleşik cümlenin birleşenlerini birbirine bağlayan söz dizimi unsuru olduğunu

söylerken söz konusu ettiğimiz diğer Türkiye Türkologlarında tonlamanın esas alındığı görülmez

Birleşik cümle çeşitlerini farklı adlandırsalar da Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun birleştikleri nokta, birleşik cümle çeşitlerine göre temel ve yan (yardımcı) cümlelerin ait oldukları yerler konusunda hemfikir olmalarıdır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, söz konusu Türkologlar tarafından birleşik cümlelerin çeşitlendirilmeleri farklı sayılarda yapılmıştır. Bu çeşitlendirmelerden hangi cümleleri birleşik cümleye dâhil ettiklerini, hangilerini etmediklerini isimler temelinde gruplandırırsak şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

1.Şart'lı, ki'li, ve iç içe'li cümleleri, birleşik cümle ye dâhil edenler: Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ.

2.Şart'lı, ki'li, bağlaç'lı cümleleri (bağlı cümle, bağlam cümlesi) birleşik cümle türü sayanlar: Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL.

3.Sadece şart'lı ve iç içe'li cümleleri birleşik cümle kabul edenler: Leylâ KARAHAN.

4.Sıralı cümleleri birleşik cümle olarak değerlendirenler: Kaya BİLGEGİL.

5.Sıralı cümle, bağlı cümle türünü birleşik cümle saymayıp birleşik cümleden bağımsız olarak değerlendirenler: Leylâ KARAHAN.

6.Karmaşık cümleyi birleşik cümle türlerinden sayanlar: Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL.

5.5.1. Şartlı Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Şartlı birleşik cümle söz konusu ettiğimiz Türkologlar tarafından, birleşik cümle çeşitlerinden şartlı birleşik cümle adı altında değerlendirilmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU, **şartlı birleşik cümleyi** birleşik cümlelerin üç çeşidinden biri sayar ve “Yüklemi dilek-şart kipinde olan bir yardımcı cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümle” olarak tanımlar ve örneklendirir: “*Çok çalışırsa başarır.*”, “*Gelecekseniz bekleyelim.*” (Topaloğlu, 1989: 136-137).

Muharrem ERGİN de Ahmet TOPALOĞLU gibi şartlı birleşik cümleyi birleşik cümlelerin *üç* çeşidinden biri olarak belirler. Bu cümlelerin Türkçe'nin aslî birleşik cümlesi olduğunu, başlangıçtan beri var olduğunu, temelinin şart kipinin şart ifadesine dayandığını belirtir ve şart kipinin bütün fiil çekimlerinin aksine hüküm ifade etmediğini dolayısıyla da bitimli bir hareket göstermeyerek müstakil bir cümle yapamadığını söyler. Şart şeklinin ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman hüküm ifade ettiğini ancak o zaman müstakil bir cümle yapılabileceğini ifade eder: “*Dizinde ağlasam.*”, “*Otursana.*” vb.

ERGİN, şart şeklinin bu istek ve temenni halinde bile bir kısalma ifadesinin olduğunu, şart kipinin bu durumu onun yaptığı cümlelerin müstakil olmasına olanak tanıdığını ve onları asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümleler hâline soktuğunu da ekler. Şartlı birleşik cümlede Türkçe'nin kuralına uygun olarak yardımcı cümlelerin önce, asıl cümlelerin sonra geldiğini, şart cümlesinin bütün asıl cümleden önce gelebileceği gibi, asıl cümlelerin arasına da girebileceğini örneklerle sunar: “*Hava güzel olursa biz yarın gezmeye gideceğiz.*”, “*Biz yarın hava güzel olursa gezmeye gideceğiz.*” Bu birleşik cümlelerde “*hava güzel olursa*” veya “*yarın hava güzel olursa*” şart cümleleri yardımcı cümle, “*Biz yarın gezmeye gideceğiz.*” cümlesi asıl cümledir (Ergin, 2002: 405).

Kaya BİLGEGİL de birleşik cümlelerin *yedi* çeşidinden biri olarak gösterdiği şartlı birleşik cümleleri, temel cümledeki kavramın vukuunun, yan cümlecikteki kavramın vukuuna bağlı olan cümleler olarak tanımlayıp; şart anlamını ifade eden yan cümlecikğin görevinin ceza cümlesi adını alan temel cümlecikğin anlamını tamamlamak değil, sınırlandırmak olduğunu söyleyerek konuya farklı bir açıdan yaklaşır.

BİLGEGİL, şartlı birleşik cümlelerin kuruluşunu şöyle açıklar:

a)Yüklemi şart kipinden teşkil edilmiş bir yan cümlecikğin diğer bir cümleye bağlanması suretiyle: “*Haydar Bey'i görürseniz, kendisini aradığımı söyleyiniz.*”

b)Yan cümlecikğin yüklemi bir fiilimsi olan bazı birleşik cümleler de, şartlı birleşik cümlelerdir; bunların anlamında bir kesinlik vardır. “*Bu bahisleri, böyle gayret gösterdikçe iyi öğrenebilirsiniz.*”

c)İstek kipinin hikâye ve rivayetiyle biten bir cümleciği ceza cümlesinden (temel cümleden) önce getirmek suretiyle: “*Önce Nezahate danışaymışım, başıma bu iş gelmezmiş.*”

d)Yan cümleciğin şart kipiyle biten yükleminden sonra de veya dahi getirmek suretiyle: “*Kabahatli isem de, yardımınızı rica ediyorum.*”

BİLGEGİL, şartlı cümlelerin başında eğer, şayet, her ne kadar gibi sözcüklere de rastlanıldığını söyler: “*Eğer Ankara'ya gelmeseydiniz, bu imkânlarda faydalanamazdınız.*”

Ayrıca şartlı cümlelerin anlam çeşitliliğine baktığında,

a)Bu cümleler, gerçek anlamda şart ifade eder: “*Sorulara doğru (karşılık verirseniz) sınırı geçersiniz.*”

b)Bir farza delâlet eder: “*Ahmet gelmezse, herhalde müşkül durumda kalırız.*”

c)Olumsuz bir durum anlatılırken kullanılır: “*Balık kavağa çıkarsa bu iş de olur.*”

d)Cezalarıyla (temelleriyle) şartları arasında uyumsuzluk bulunan hallerde kullanılır: “*Vur dedikse, öldür de demedik a.*”

e)Soru zamir ve zarflarından sonra teşkil ettikleri yan cümlecikler, irade serbestliği, seçmezlik kavramı taşır: “*Ne olursa olsun, siz işinize bakınız.*”

BİLGEGİL’in şartlı bileşik cümle değerlendirmesine baktığımızda, yan cümleciğin temel cümleciği sınırlandırdığını söylemesine karşılık, Muharrem ERGİN de şart şeklinin istek ve temenni halinde bir kısalma ifadesi taşıdığını, bir nevi Kaya BİLGEGİL’in dediği gibi sınırlandırdığını ifade eder.

Son olarak, BİLGEGİL de Muharrem ERGİN gibi, bu tarz cümlelerin hiçbir yabancı kaynaktan girmemiş olduğunu yani Türkçe’nin aslı birleşik cümlesi olup başlangıçtan beri var olduğunu söyleyerek Muharrem ERGİN’le aynı fikri paylaşmıştır (Bilgegil, 1984: 86-88).

Leylâ KARAHAN, iki tip olarak belirlediği birleşik cümle türlerinden şartlı birleşik cümle konusunda Muharrem ERGİN'le aynı fikirleri taşımaktadır. KARAHAN **şart cümlesini**, “Bir cümlenin bir şart cümlesiyle tamamlandığı cümle” olarak tanımlayıp; şart cümlesinin tek başına yargı bildirmediğini, bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamladığını söyler ve şart cümlesinin genellikle, ana cümlenin yüklemine zarf göreviyle bağlandığını, ana cümlenin içinde veya başında bulunduğunu belirtir: “*Her bir yandan desteklemeseydik, dalları kırılacaktı.*”, “*Başını onun göğsüne dayasa, ağrısının dineceğini, serinleyeceğini, ferahlayacağını sanıyordu.*” (Karahana, 1999: 61).

Bazı kalıplaşmış şart cümlelerinin, cümlede özne ve nesne görevi de yapabildiğini söyleyen KARAHAN örnekler verir: “*Ne istersen, al.*”, “*Ne yaparsa, faydasız.*”

KARAHAN yine Muharrem ERGİN'le aynı görüşleri paylaşarak istek bildiren şart ekinin müstakil cümle kurabileceğini ancak istek ifadesinde dahi yargının kuvvetli olmadığını sezildiğini ifade eder:

“Bir gün çıkıp gelsen, vursan kapıma

Atılsan boynuma kollarını açarak

Otursan dizlerime yaramaz bakışlarla

Konuşsan yine öyle yarım yamalak.” (Karahana, 1999: 63).

Tahsin BANGUOĞLU, şart cümlesini söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından farklı olarak tümlene birleşik cümle grubunda değerlendirmiştir.

BANGUOĞLU **şart cümlesini**, “Bir baş cümleyle bağımlı yargı niteliğinde şart kiplerinden bir dış cümleden meydana gelen birleşik cümle” şeklinde tanımlar. Ayrıca BANGUOĞLU şart cümlesinde baş cümleyi şart yargısının değil, varılacak sonucu gösteren ceza yargısının teşkil edeceğini söyler (Banguoğlu, 2007: 549).

BANGUOĞLU, anlatım bakımından *iki* türlü şart cümlesi belirlemiştir. Biri şartın yerine gelmesiyle cezanın gerçekleşeceğini tereddütsüz gösterir: “*İstersen bekleriz.*” Buna olağan şart cümlesi denir. Öbürü de şartın yerine gelmemesi sebebiyle cezanın

gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini gösterir: “İstersen kalırdık.” Buna da olmayası şart cümlesi denir.

Olağan şart cümlesi, hemen yalnızca şart tarzında bileşik kiplerle yapılan cümle olarak tanımlanır: “*Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz.*”, “*Çalışıyorsalar rahatsız etmeyelim.*”

Anlam yakınlığı sebebiyle isteğin anlatma ve söylenti kiplerinin de öncekine paralel olarak olmayası şart cümlesi kurduğunu ifade eder: “*Sorsaymışız yer varmış.*”, “*Azade kalaydılar seferden, bir ordu çıkardı neferden.*” (Banguoğlu, 2007: 550).

BANGUOĞLU’na göre olağan olsun, olmayası olsun Türkçe’de asıl şart cümlesi yapılışı budur. Bu tümlemenin bir çeşit birleşik cümle olmakla birlikte dilimize mahsus şart kipleri ile yapıldığını ve kuralca bağlayıcı olarak ilinti zamirleri ve bağlamlar almadığını ve bu birleşik şart cümlelerinin alt alta cümleler olduğunu söyler (Banguoğlu, 2007: 551).

Zeynep KORKMAZ şart cümlesini, Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN gibi birleşik cümlelerin üç çeşidinden biri sayar ve şart cümlesini: “Temel cümleyi yargı bildirmeden zaman, şart, sebep ve benzetme işlevi ile tamamlayan zarf görevindeki yardımcı cümle türü” olarak tanımlayıp, fiil kök ve gövdeleriyle ek-fiile -SA şart ekinin getirilmesi ile kurulduğunu söyler ve şart ekinin geniş zaman kipinden sonra da gelebileceğini ekler:

“Artık demir almak günü gelmişse zamandan

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan

Monşer, asalet olmazsa, bu memleket batar.” (Korkmaz, 2007b: 202-203).

Belirlediğimiz Türkiye Türkologlarının hâricinde bu konuda değerli fikirleri olan Gürer GÜLSEVİN de, “Türkçede –SA şart gerundiumu üzerine” adlı makalesinde SA ekinin yalnızca istek bildirdiği zaman yüklem olduğunu, şart anlamı ile kullanıldığında zarf-fiil görevinde, yüklem zarfı durumunda bulunduğunu belirterek, şart ekinin bir cümlede zarf-fiil görevinde olduğu zaman o cümlelerin birleşik sayılmaması gerektiğini ifade eder (Gülsevin, 1990: 276-279).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bağımlı birleşik cümlelerin, zarflık yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden olan, şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle başlığı altında bu cümleyi inceler.

Şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümlelerin temel cümledeki hareketin şartını bildirdiğini ve hangi şartla sorusuna cevap olduğunu ifade eder (Mehmedoğlu, 2001: 218).

MEHMEDOĞLU, bu cümlelerin *dört* çeşidi olduğunu belirtir:

Yardımcı cümlelerin temel cümleye eğer, hergâh bağlaçları, ise (-sa/-se) şart edatı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını, “Eğer annemi çok seviyorsa, çabuk gel.”, “Eğer bizimle akraba olmak istiyorsa, ondan el çekmelisin.” örnekleriyle; yardımcı cümlelerin temel cümleye eğer bağlacı, şart kipi (-sa/-se) eki ve bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını, “Eğer gönlü istese, ilk görüş yerine gelir.”, “Eğer dersi iyi dinlesen, iyi anlarsan.” örnekleriyle; yardımcı cümlelerin temel cümleye ise (-sa/-se) şart edatı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını, “İnsan yaptığı işin karşılığında bir menfaat güderse, kendi kendinin düşmanı olur.”, “Güneş çıkarsa, hava biraz ısınır.” örnekleriyle; yardımcı cümlelerin temel cümleye madem (ki), bir halde ki, şimdi ki, vakte ki bağlaçları ve bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını, “Madam ki (bir halde ki, şimdi ki, vakte ki) onlar birbirlerini severler, biz de onlara bahtiyarlık arzulayak.” “Madem ki (bir halde ki, şimdi ki, vakte ki) onlara babalık etmişsen, düğününü de kendin yap.” örnekleriyle ortaya koyar (Mehmedoğlu, 2001: 218-219).

Şart cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolattık.

Tablo 64: Şart Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M
Şartlı Birleşik Cümle	+	+			+		
Şartlı Bileşik Cümle			+				

Tablo 64' ün Devamı

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M
Şart Cümlesi				+		+	
Şart Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle							+
Dilek Şart Kipi	+						
Şart Kipi		+	+	+			
Şart Eki					+	+	
Şart Edatı							+
Şart Kipi Eki							+

Türkologların şart cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Bu cümle çeşidini değerlendirdiğimizde birçok açıdan farklılık tespit ederiz:

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar şartlı birleşik cümlenin kuruluşunu sağlayan ek konusunda birbirlerinden farklı terimler kullanmaktadır.

Ahmet TOPALOĞLU, dilek-şart kipi; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU şart kipi; Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ şart eki ile bu cümlenin kurulduğunu belirtirken; Alâeddin MEHMEDOĞLU bu cümlenin (-sa/-se) şart edatı ve şart kipi (-sa/-se) eki ile bağlandığını ifade eder.

MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile kurulmalarına dayanarak oluşturduğu ve buna bağlı olarak şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlenin iki ayrı çeşidi olarak gösterdiği cümleler; Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU tarafından dilek-şart kipi, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU tarafından şart kipiyle kurularak MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile kurularak oluşturduğu iki cümle çeşidini birden karşılamıştır.

Ekler konusunda da belirttiğimiz gibi kipin zaman ifade etmediğini belirten Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ise bu cümlelerin şart eki ile kurulduğunu belirtip, bu başlık altında hem zaman ifade eden hem de zaman ifade etmeyip yalnızca şart ifade eden cümlelere yer vererek TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve BANGUOĞLU'na göre daha dikkatli davranmış fakat MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile oluşturulmalarına dayanarak yaptığı çeşitlendirmeyi yapmayarak konuya bizce eksik yaklaşmıştır.

Şartlı birleşik cümlede dikkat çekici bir başka nokta da Türkologların bu cümle için kullandıkları terim tercihidir. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN şartlı birleşik cümle, Kaya BİLGEGİL şartlı bileşik cümle; Tahsin BANGUOĞLU şart cümlesi, tümlene şart cümlesi; Zeynep KORKMAZ şart cümlesi terimiyle bu birleşik cümle çeşidine yer verirken; Alâeddin MEHMEDOĞLU şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle terimiyle bu cümle çeşidine yer verir.

Şartlı birleşik cümlelerin nasıl verildiğini ayrıntılarıyla incelediğimiz Türkiye Türkologlarındaki ortak nokta, şartlı kuruluşların Türk dilinin yardımcı cümleleri olduğudur.

Kaya BİLGEGİL yan cümlecığının yüklemi bir fiilimsi olan bazı bileşik cümleleri şartlı bileşik cümle saydığı halde söz konusu ettiğimiz diğer Türkologların hiçbirinde şart ekinin fiilimsi görevinde olması sebebiyle o cümlelerin birleşik sayılması gereği işlenmemiştir.

5.5.2. Ki'li Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Söz konusu ettiğimiz Türkologların genelini birleşik cümle çeşitlerinden saydığı, ki'li birleşik cümleyi kimi Türkologlar farklı başlıklar altında değerlendirmiştir.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU'ndan başlamak üzere ki'li birleşik cümleyi incelediğimizde Ahmet TOPALOĞLU'nun bu cümleyi birleşik cümle çeşitlerinden saydığı ve **ki'li birleşik cümleyi**, “Bağlama zamiri ki veya kim ile kurulan birleşik cümle” olarak tanımladığı görülür. Ayrıca Ahmet TOPALOĞLU, Farsça'nın söz dizimi kurallarına göre olan ki'li birleşik cümlede ki'den önceki

cümlenin asıl cümle olduğunu ifade eder: “*Görüyorum ki çalışmışsın.*”, “*İyi biliyorum ki verdiği sözde durur.*” (Topaloğlu, 1989: 101).

Muharrem ERGİN'de Ahmet TOPALOĞLU gibi ki'li birleşik cümleyi birleşik cümle çeşitlerinden sayar ve **ki'li birleşik cümleyi**: “Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan, Farsça'dan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan bir birleşik cümle” olarak tanımlar.

Ki'nin ya iki fiili, iki cümleyi veya bir isimle bir fiili, isim unsuru ile onun izahı olan bir cümleyi birbirine bağladığını söyleyen ERGİN, ki'nin kendisinden sonra gelen yardımcı cümleyi kendisinden önce gelen unsura bağladığını ve yardımcı cümlenin asıl unsurun açıklayıcısı durumunda olduğunu ifade eder.

ERGİN ki'li birleşik cümleyi ki'den önce gelen unsurun isim veya fiil olmasına göre *ikiye* ayırır:

Ki'den önceki unsur fiilse ki'nin asıl cümle ile yardımcı cümlenin tam arasında bulunduğunu, asıl cümlenin ki' den önce, yardımcı cümlenin ki'den sonra geldiği için bu sıranın Türkçe'ye yabancı ve aykırı olduğunu söyleyerek, ki'li birleşik cümlenin ilk çeşidi için örnekler verir: “*Baktım ki gelmiyorsun.*”, “*Görüyorum ki çalışmışsın.*”

ERGİN, asıl cümlenin predikatının yardımcı cümleden sonra gelmesiyle yardımcı cümlenin asıl cümlenin arasına bir parantez cümlesi olarak girdiğini örneklendirir: “*Portakal ki en iyi meyvedir kışın yetişir.*” vb.

Bu tip birleşik cümlede yardımcı cümlenin asıl unsurunun asıl cümlenin predikatu olmayıp ki'den önce gelen isim unsuru olduğu için unsur sırasının yine Türkçe'ye aykırı olduğunu da ekler (Ergin, 2002: 405-406).

Kaya BİLGEGİL de bu cümleyi Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'de olduğu gibi birleşik cümle çeşitlerinden sayar. Ki bağlacıyla kurulan cümleler başlığı altında, önce bu bağlacın dilbilgisi açısından değerlendirmesini yapan, görevlerini ortaya koyan (ki bağlacından önce isim veya isim soyundan bir kelime geldiği takdirde hangi görevde bulunduğu), bunların kattığı anlamları açıklayan, ki bağlacının cümle sonunda yer alması ve bu bağlaçla kurulan cümlelerin çeşitli kullanım yer ve şekilleri

hakkında bilgi veren BİLGEGİL ile ERGİN'in bu cümle üzerindeki görüşleri birbirine yakındır.

BİLGEGİL, bu cümle çeşidine ayrı bir başlık altında temas etmesini, Türk dilinde ikinci derecedeki unsurun asıl unsurdan önce gelmesi konusuna istisna oluşturmasından olduğunu ve bu durumun Farsça'nın etkisiyle kendini gösterdiğini ifade eder (Bilgegil, 1984: 94)

BİLGEGİL'e göre ki bağlacı bir fiilden sonra geldiği takdirde, unsurlar arasında, uzak mesafeli bir yer değişmesine sebebiyet vermekte ve söz konusu fiil temel cümledeki yüklemi olmaktadır. “*Biliyorsunuz ki bugün 30 Ağustos'tur. Fakat bu biliyorsunuz*” fiili yerinde bir isim olsa, mesela cümle, “*İnsan ki çalışır, muvaffak olmamasına imkan yoktur.*” şeklini alsaydı, söz konusu bağlaç, yalnız iki unsur arasında yer değişmesine sebebiyet vermiş olacak, nitelenen insan, niteleyen çalışır kelimesinden sonra gelecek ve o bağlaç kalktıktan sonra, cümle, “*Çalışan insanın muvaffak olmamasına imkan yoktur şeklini alacaktı.*” (Bilgegil, 1984: 94).

BİLGEGİL, ayrıca ki bağlacından önce, isim veya isim soyundan bir kelime geldiği takdirde şu görevlerde olduğunu belirtir. **a.** O kelimenin özne görevinde: “*Bir (insan) ki öğrencidir, kütüphaneden çıkmamalıdır.*”; **b.** Sözde özne görevinde: “*(Şiir) ki, insan ruhuna hitap etmektedir, herkes tarafından sevilir.*”; **c.** Belirtili nesne görevinde: “*(Vatanı) ki seviyorsunuz, yükseltmeğe gayret ediniz.*” **d.** Dolaylı tümleç görevinde: “*(Vatanda) ki her nimeti buluyoruz vazifelerimize candan bağlanalım.*”

BİLGEGİL ki bağlacının bazen de cümleye zarf tümleci anlamı kattığını ifade eder: **a.** Zaman kavramıyla: “*Çocuklarımdan ki ayrıldım, dünya gözümde yoktur.*” (*Çocuklarımdan ayrıldıktan sonra dünya gözümde yoktur yerinde*); **b.** Sebep kavramıyla: “*Çalış ki başarasın.*” (*Başarman için çalış*) Bunların dışında ki bağlacıyla kurulan ve aynı zamanda öğelerin sıralanışı bakımından kurallı durumda olan cümlelere de örnekler vermiştir: “*Görmedim ki söyleyeyim.*” (*Görmediğim için söyleyemedim yerinde.*) “*Anlatmadınız ki öğreneyim.*” (*Anlatmadığınız için öğrenemedim yerinde.*)

Ki bağlacının cümle sonunda yer almasına da değinen BİLGEGİL ki bağlacının, yalnız başına bir cümle sonunda yer alıyorsa, o cümleye mübalağa anlamı katacağını; şayet

bu cümle haber cümlesiyle, ona dilek, özellikle ünlem cümlesi niteliği kazandıracağını söyler (Bilgegil, 1984: 94-95)

BİLGEGİL, ki bağlacıyla kurulan cümlelerin kullanım yer ve şekillerini şöyle belirtmiştir:

1. Bu bağlacı takip eden cümle bir izah cümlesi niteliği taşır: “*Demek ki bu şekil bir üçgendir.*”, “*Anlaşıldı ki, siz bu işi yapamayacaksınız.*”

2. Bu bağlaçla kurulan cümlelerden biri, diğerinin sebebini hatta gayesini gösterir: “*Sabret ki, arayayım.*”, “*Sen başkasını sev ki, başkası da seni sevsin.*”

3. Öyle, öyle bir zarflarıyla kurulan sözlerden sonra mübalağa anlamı kazanır: “*Öyle ki elleriyle boğsa bile yeri yidi.*”, “*Öyle bir şiddet-i tasmîm ile çıktım ki yola.*”

4. Bu bağlaçla kurulan cümleler bazen bir tahmin veya olasılık ifade eder: “*Derslerini bitirmiş olmalı ki, sinemalarda dolaşiyor.*”, “*Önceden paylanmış olmalı ki, artık yanaşamıyor.*”

5. BİLGEGİL bu bağlaçla meydana getirilen bazı söz klişelerinin bağlı cümlelerin bir tarafını teşkil ettiğine ve eski şeklinin kim olduğuna da değinir:

“*Kime şerheyleyem (kim) mihnet ü endûh u derdim çok.*

Tahkîk bu (kim) hep işiniz zerk ü riyâdır.” (Bilgegil, 1984: 95-96)

Tahsin BANGUOĞLU ise, tümlene birleşik cümleler bölümünde ilinti zamiri cümlesi başlığı altında ki ilinti cümlesini verir.

BANGUOĞLU ki ilinti cümlesinin dilimizde daha yaygın olan karmaşık cümlelerden bazılarını karşılamakla beraber ilinti cümlesinin abartmalı anlatımda ayrı bir belirtme (belirtme) işleyişine sahip olduğu söyler: “*Bir boya yapmış ki, on para etmez.*” “*Evi öyle donattım ki, beğeneceksin.*”

BANGUOĞLU, bu ki ilinti zamirinin çekiminin olmadığını fakat ki ilinti cümlesinde özne, nesne ve d. tümleç olan kelimelerin veya bunların yerindeki bir belirtme öbeğinde bir kelimenin yerini aldığını ve bu sebeple ki ilinti cümlesinin türlü çekim

hallerinde olabilecek bir zamir gibi olduğunu söyler: “*Bir at almış ki görmelisin.*”, “*Çuvala bakmış ki boş.*”

BANGUOĞLU, ki zamirinden sonra bir kişi zamiri veya dönüşlü zamir getirilip çekime tabi tutulduğunda ilinti cümlesinin kuruluşunun daha iyi belirlediğini de ifade eder: “*Bir kardeşi vardır ki onu ben de severim.*”, “*Bir dostuma rastladım ki kendisine teşekkür borçluydum.*”

BANGUOĞLU, ayrıca, eski yazı dilinde Farsça'nın etkisiyle oldukça yaygın görünen ki ilinti cümlesinin yeni Türkçe'de daha az kullanıldığını söyleyerek bunun bağlam cümlesindeki ki ile karıştırılmaması gerektiğini söyler:

“*Saki getir ol badeyi kim dafi'-i gamdur.*”

Bir hiyabandır ki hasret kuy-i canandan geçer.”

BANGUOĞLU'nun Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL'le ortak olduğu tek nokta, ilinti cümlesinde baş cümlenin başa geçtiği görüşüdür (Banguoğlu, 2007: 552-553).

Leylâ KARAHAN bu cümleyi Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU gibi birleşik cümle çeşitlerinden saymayıp, bağlı cümleler başlığı altında, ki'li bağlı cümleler bölümünde değerlendirir ve bu cümleyi, Farsça ki bağlama edatıyla bağlanmış cümleler olarak tanımlar ve ki edatı ile bağlanan bu cümlelerin her birinin tek başına yargı bildiren müstakil bir cümle olduğunu belirtir.

KARAHAN, bu yapı içinde yer alan yardımcı cümlenin, genellikle ana cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamladığını söyleyerek BİLGEGİL'in değindiği noktaya değinir.

Söz konusu ettiğimiz diğer tüm Türkologlarda olduğu gibi KARAHAN da ana cümlenin başta, yardımcı cümlenin sonda bulunduğu bu sıralanışın Türk cümle yapısına aykırı olduğunu, “*Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta.*”, “*Tanıyanlar bilir ki Yahya Kemâl ile beraber olmak, onu dinlemek bir lezzettir.*” vb. örneklerle ifade eder (Karahan, 1999: 68).

KARAHAN, diğerk Türkologlarla da yakınlık gösteren yukarıdaki görüşünün yanı sıra ki'li bağılı cümlelerin kullanım şekillerine yine BİLGEGİL'in yer verdiği gibi yer vermiştir.

Bazı ki'li bağılı cümlelerde yardımcı cümlenin başta, ana cümlenin sonda yer almasının Türkçe'nin yapısına uygun olduğunu, yardımcı cümlenin zarf görevi yaparak ana cümleyle sebep sonuç ilişkisi ile birbirine bağlanmasının, kullanım şekillerinin ilki olduğunu ifade eder.

“Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi.”, “Kırk elli adım uzaklaşmamıştı ki iki iri kanadın havada çarpmasından çıkan boğuk bir gürültü işitti.”

Kullanım şeklinin diğerk bir çeşidi de bu ki'li bağılı cümlelerde ana cümlenin bazen düşebileceğidir. Bu cümlenin okuyanın dinleyenin muhayyilesinde tamamlanacağını örneklendirir: *“Darıldı diye o kadar korktum ki (anlatamam).”*

KARAHAN ki şüphe edatı taşıyan cümlelerin, bağılı cümle olmayacağını da ayrıca ifade eder:

“Düşler mi ki şu burcu burcu kokan havada

Renk mi üzerimde akaduran bu nehir?

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı dünyada eşi?” (Karahan, 1999: 64-65).

Zeynep KORKMAZ ise ki'li birleşik cümleyi Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Kaya BİLGEGİL gibi birleşik cümle çeşitlerinden sayıp, ki'li birleşik cümleyi bir temel cümle ile o temel cümleye Farsça ki, Türkçe kim nispet zamiri ile bağlanan açıklayıcı bir yardımcı cümleden oluşan birleşik cümle olarak tanımlar ve Kaya BİLGEGİL'in söylediği gibi Zeynep KORKMAZ da kim nispet zamirinin genellikle tarihi devir metinlerinde yer aldığını söyler (Korkmaz, 2007b: 148).

Zeynep KORKMAZ'ın, ki'li birleşik cümle için verdiği örnekler şunlardır: *“Yunan neferleri tamamıyla inandılar ki Anadolu toprağını vücutlarında iken terk etmek saadettir.”, “Biliyorum ki sen bu işlerden iyi anlıyorsun.” vb.*

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden ki bağlacı ile oluşan bağımlı birleşik cümleler başlığı altında bu cümle çeşidine değinir.

Ki bağlacı ile oluşan bağımlı birleşik cümlelerde, yardımcı cümlenin temel cümleye ki açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını ve yardımcı cümleyi temel cümleye bağlayan ki bağımlılık bağlacından sonra virgül konulacağını belirtir (Mehmedoğlu, 2006: 123).

MEHMEDOĞLU, özne, yüklem, nesne, belirten, zaman, tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde temel ve yardımcı cümlelerin birbirine ki bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlandığını ve ki bağlacından sonra virgül konulduğunu ifade eder ve bu cümlelere, “*Öyle görünüyor ki, onun önemini ötekiler kadar kavramış değiliz.*”, “*Tam merdivenlerden iniyordum ki, içerden duvarcı ustanın sesi geldi.*” vb. örnekler verir (Mehmedoğlu, 2004: 2070-2071).

MEHMEDOĞLU, ki bağlacından sonra hangi noktalama işaretlerinin kullanılması gerektiği meselesine de değinir.

Ki bağlacından önce virgölün, noktalı virgölün, iki noktanın konulduğu ve ki bağlacından sonra virgölün konmadığı örneklerin yanlış olduğunu, ki bağlacından sonra virgölün konduğu örneklerin ise doğru olduğunu ifade eder (Mehmedoğlu ve Aliyeva, 2000: 94-97).

MEHMEDOĞLU, ki bağlacının kökeni meselesine de değinerek, Türkiye Türkologlarının aksine; ki bağımlılık bağlacının Türk kökenli olduğunu, bu bağlacın eski dönemlerden günümüze kadar, 1. Sual zamiri kim → 2. Belirsizlik zamiri kim → 3. Bağlaç kim → kin →ki şeklinde gelişerek geldiğini ortaya koyar (Mehmedoğlu, 2006: 87).

Ki'li birleşik cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık.

Tablo 65: Ki'li Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M
Ki'li Birleşik Cümle	+	+				+	
Ki Bağlacıyla Kurulan Cümleler			+				
Ki İlinti Cümlesi				+			
Ki'li Bağlı Cümle					+		
Ki Bağlacı ile Oluşan Bağımlı Birleşik Cümleler							+
Bağlama Zamiri Ki	+						
Ki Edatı		+			+		
Ki Bağlacı			+				+
Ki Zamiri				+			
Ki Bağlama Edatı					+		
Ki Nispet Zamiri						+	

Türkologların ki'li birleşik cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Ki'li birleşik cümleyi değerlendirdiğimizde sorunlardan birinin yazımda yaşandığını görürüz. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ki bağlacından sonra virgül kullanmazken, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU ki bağlacından sonra virgül kullanırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, ki bağlacından sonra virgülün konulmamasını eleştirir ve ki bağlacından sonra virgülün konulmasını gerektiğini ifade eder.

Buradan da anlaşıldığı gibi virgülün ki bağlacından sonra mı kullanılacağı yoksa hiç mi kullanılmaması gerektiği dilimize tam yerleşmiş değildir. Virgülün kullanım yeri Farsça ve Batı dillerinin etkisi iledir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ ki'li birleşik cümleyi birleşik cümleler arasında değerlendirirken; Tahsin BANGUOĞLU sıralı cümleler arasında; Leylâ KARAHAN bağlı cümleler bölümünde değerlendirmiştir. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden, ki bağlacı ile oluşan bağımlı birleşik cümleler başlığı altında bu cümle çeşidine değinir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologların ki'li birleşik cümle ve bu cümleyi bağlayıcı unsur için kullandıkları terim de birbirinden farklıdır.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ki'li birleşik cümle terimini kullanırken, Kaya BİLGEGİL ki bağlacıyla kurulan cümle, Tahsin BANGUOĞLU ki ilinti cümlesi, Leylâ KARAHAN ki'li bağlı cümle, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ki bağlacı ile oluşan bağımlı birleşik cümleler terimini kullanır.

Ahmet TOPALOĞLU, bağlayıcı unsur olarak bağlama zamiri ki terimini kullanırken, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ki edatı, Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ki bağlacı, Tahsin BANGUOĞLU ki zamiri, Zeynep KORKMAZ ki nispet zamiri terimini kullanır.

Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları ki'li birleşik cümlelerin kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun olmadığını ve Farsça'dan gelen ki edatıyla ve onun Türkçe karşılığı olan kim edatıyla yapılan bir cümle tipi olduğu konusunda hemfikirken; Alâeddin MEHMEDOĞLU Türkiye Türkologlarının aksine; ki bağımlılık bağlacının Türk kökenli olduğunu, bu bağlacın eski dönemlerden günümüze kadar, 1. Sual zamiri kim → 2. Belirsizlik zamiri kim → 3. Bağlaç kim → kin →ki şeklinde gelişerek geldiğini ortaya koyar.

Söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar, yardımcı cümlelerin asıl cümlelerin bir açıklayıcısı ve tamamlayıcısı durumunda olduğu konusunda hemfikirdirler.

5.5.3. İç İçe Birleşik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Bu birleşik cümle tipini çoğu dilci, birleşik cümleleri *üç*e ayırarak şartlı ve -ki'li birleşik cümleden sonra üçüncü birleşik cümle çeşidi olarak ele alır.

Ahmet TOPALOĞLU iç içe birleşik cümleyi birleşik cümle çeşitlerinden sayar ve bu cümleyi “Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle meydana gelen birleşik cümle” olarak tanımlar. TOPALOĞLU iç içe birleşik cümleyi tam bir birleşik cümle saymaz ve yardımcı cümlenin, yüklemi başta demek fiili olmak üzere bilmek, görmek, saymak, sanmak, zannetmek, farz etmek gibi fiillerden oluşan ana cümlenin tümleci olduğunu ifade eder ve örneklendirir: “*Çok istekli olduğunu anlayınca kendisine, sen bu işi hiç şüphesiz başaracaksın dedim.*”, “*O gelmiyor diye sinemaya gitmeyecek miyiz?*” (Topaloğlu, 1989: 85).

Muharrem ERGİN ise tıpkı Ahmet TOPALOĞLU’nda olduğu gibi iç içe birleşik cümleyi *üç*e ayırdığı birleşik cümle çeşitlerinden biri sayar ve bu cümleyi, “Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümle” olarak tanımlayıp, bir cümlenin başka bir cümlenin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunduğunu da ekler: “*Buraya gel dedi.*”, “*Bu gece gelecek diyor ?*” misallerden de anlaşıldığı gibi bu tip birleşik cümle de- fiili ile ve nakillerde çok kullanılır ve cümle unsuru şekline geçen cümle de- fiilinin nesnesi durumunda bulunur. Nakil durumu olmayanlarda ise bir cümle bir unsuru gibi kullanılmakta ve bir edatla edat grubu teşkil etmektedir.

ERGİN, bu cümle çeşidini neden birleşik cümleler bölümünde ele aldığını açıklarken, öncelikle iç içe birleşik cümlenin asıl ve yardımcı cümleler ve onların münasebeti bakımından, şartlı ve ki'li birleşik cümlelerden bir hayli farklı olduğunu belirtir. Farkı, iç içe cümlenin arka arkaya gelen iki ayrı cümleden farklı bir şekilde birbirini ile birleşmiş iki cümleden kurulu tek bir cümle oluşturacak şekilde bağlanmasında bulan ERGİN, bu cümle çeşidini üçüncü bir birleşik cümle tipi olarak kabul etmiştir. Bu birleşik cümlede cümle unsuru veya bir isim unsuru olarak kullanılan cümlenin yardımcı cümle, bir unsuru cümle olan cümlenin ise asıl cümle durumunda olduğunu ve yardımcı cümlenin önce gelmesinin nedenini hem sıra bakımından hem de asıl cümlenin bir unsuru olmasından ileri geldiğini ifade eder (Ergin, 2002: 406).

BİLGEGİL ise iç içe birleşik cümleye değil sadece ara cümlecige yer vermiştir (Bilgegil, 1984:97).

Tahsin BANGUOĞLU ise karmaşık birleşik cümleler bölümünde iç içe birleşik cümle terimini kullanmadan, karmaşık cümleyi tanımlarken bir nevi iç içe birleşik cümleyi de tanımlar: “Bir baş cümleyle onun üyelerinden birinin yerini alan, ya da o üyeleri teşkil eden belirtme öbeklerinden birinin içine giren bir ikincil cümleden (iç cümleden) meydana gelir.” (Banguoğlu, 2007:548).

Leylâ KARAHAN, iç içe birleşik cümleyi birleşik cümle çeşitlerinden sayar ve iç içe birleşik cümleyi, bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümle olarak tanımlar (Karahan, 1999: 63).

Tıpkı Muharrem ERGİN gibi Türk cümle yapısına uygun olan, öndeki yardımcı cümlenin, sondaki ana cümlenin bir unsuru veya o unsurun bir parçasının olduğu bu yapıda ana cümlenin yüklemine genellikle de-, zannet, san-, bil-, gör-, görün-, farzet-, düşün- fiillerinin çekimli şekli olduğunu örneklerle ifade eder: “*Yaşamak zevki nedir, bilmez ölümden korkan.*”

Zeynep KORKMAZ da Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi iç içe birleşik cümleyi birleşik cümle çeşitleri arasında gösterir ve iç içe birleşik cümleyi, çekimli durumdaki bir cümlenin temel cümle içinde, o cümlenin bir ögesi olarak yardımcı cümle işlevi ile yer aldığı birleşik cümle türü olarak tanımlayıp, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi temel cümlenin sonda olduğunu ilâve eder ve bu durumu diğer Türkologlardaki gibi örneklendirir: “*Balkanlarda da harp çıkabilir haberi herkesi kaygılandırmaya başladı.*”, “*Doktor bu nal seslerinin, bu çocukça taşkın neşenin sırrını hala çözemeyeceğini sanıyor, yavaş yavaş hüznü kayıyordu.*” (Korkmaz, 2007b: 122).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU’nun yazdığı kaynaklarda buna, sınıflandırdığı cümle çeşitlerinden karşılık bulunamazken, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV’in bağımlı birleşik cümlenin şekle girmesinde kriter kabul ettiği vasıtasız nutuk terimi, MEHMEDOĞLU ile kişisel görüşme sırasında kaydettiğimiz (Kişisel görüşme, 2010) dolaysız anlatım terimidir ki dolayısıyla vasıtasız nutuk terimiyle oluşturulan bu tür cümleler, MUSAOĞLU’nun

tek birleşimli kapalı yapılar başlığı altında örnek verdiği cümlelerle de benzerlik oluşturur.

Türkiye Türkologlarının iç içe birleşik cümle terimine MEHMEDOĞLU'nda karşılık gelen terim vasıtasız nutuk terimidir.

İç içe birleşik cümleyi cümle türlerinden biri olarak kabul etmeyen MEHMEDOĞLU bu cümlelerin üslûp olduğunu ifade eder.

İç içe birleşik cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 66: İç İçe Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.	E.Z.
İç İçe Birleşik Cümle	+	+			+	+		
Dolaysız Anlatım							+	
Vasıtasız Nutuk								+

Türkologların iç içe birleşik cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Görüldüğü gibi iç içe cümleyi değerlendiren Türkologların hemen hemen hepsinin bu cümlenin tanımı, kuruluşu hakkındaki görüşleri aynı doğrultudadır. Çoğu Türkolog bu cümle çeşidini birleşik cümle çeşidi arasına alırken, bazı Türkologlar birleşik cümle grubuna dâhil etmedikleri gibi bağımsız bir başlık altında da değerlendirmemişlerdir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise iç içe birleşik cümleyi, dolaysız nutuk terimiyle ifade eder ve bu cümleyi birleşik cümle grubuna dâhil etmeyen Kaya BİLGEGİL ile paralellik gösterir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında iç içe birleşik cümleyi üslûp olarak değerlendiren yalnızca Alâeddin MEHMEDOĞLU'dur.

Ayrıca, Ahmet TOPALOĞLU ve Leylâ KARAHAN ana cümlelerin yüklemine yer alabilecek fiilleri sıralarken, Muharrem ERGİN sadece –de fiiline değinir.

5.6. Girişik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Bu cümle türü söz konusu Türkologların ikisi tarafından kabul edilip farklı adlarla sunulurken, çoğunluğunun eserlerinde yer almayıp kabul edilmemiş ve eleştirilmiştir. Bu cümle türünü kabul eden Türkologlar arasında bu cümle türünün adlandırılışında dahi farklılıklar mevcuttur.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN girişik birleşik cümleye yer vermemiş, böyle bir cümle çeşidini kitaplarında değerlendirmemişlerdir.

Zeynep KORKMAZ ise girişik cümleyi iç içe birleşik cümle maddesine gönderme yaparak orada izah etmiştir. Zeynep KORKMAZ iç içe birleşik cümlede tanımladığı girişik cümleyi, çekimli durumdaki bir cümlede temel cümle içinde, o cümlede bir ögesi olarak yardımcı cümle işlevi ile yer aldığı birleşik cümle türü olarak tanımlar (Korkmaz, 2007b: 122).

Aslında KORKMAZ girişik birleşik cümle ve iç içe birleşik cümleyi aynı cümle çeşidi gibi gösterse de, tanımladığı iç içe birleşik cümledir. Dolayısıyla, o da TOPALOĞLU, ERGİN ve KARAHAN gibi bu cümle çeşidine yer vermez.

BİLGEGİL, bu cümle türünü birleşik cümle türlerinden girişik-bileşik cümleler başlığı altında inceler ve bu cümle türünü, yan cümleciklerinin yüklemeleri fiilimsilerle onlar yerinden kullanılmış çekimli fiillerden meydana gelen cümleler, olarak tanımlar ve bu cümlelerin yan cümleciklerin, özne, sözde özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci görevlerinde veya bu öğelerden birinin tamamlayıcısı durumunda olduğunu ifade eder:

“İstemek hakkımızdır.” (yan cümleciklerin yüklemi isim-fiil olan girişik bileşik cümle)

“Yorulan otursun.” (yan cümleciklerinin yüklemi sıfat-fiil olan girişik bileşik cümle)

“Şükürü koşarak bahçeye çıktı.” (yan cümleciklerinin yüklemi bağ-fiil olan girişik bileşik cümle)

BİLGEGİL ayrıca girişik-bileşik cümlelerde yan cümleciklerin yüklemının yalnız temel cümlecğin değil, kendilerinden sonra başlayan cümlecikler varsa, onların da bir ögesi olduğunu, belirtir ve örnekler verir: “*Hasan koşarak gelirken direğe çarptı.*” cümlesinde “*koşarak*” yüklemi, “*gelirken*” yüklemının; o da; temel cümlecğin zarf tümlecidir (Bilgegil, 1984: 74-86).

Tahsin BANGUOĞLU, karmaşık birleşik cümle bölümünde bu cümleinin bir baş cümle ile onun üyelerinden birinin yerini tutan, ya da üye olacak bir belirtme öbeği içinde yer alan bir yarım yargının (iç cümle) birleşmesinden oluştuğunu ifade eder ve bu yarım yargıların da ad fiil, sıfat fiil ve zarf fiil şekillerinde görüldüğü için karmaşık cümleyi bu unsurlara uyararak sınıflar ve adlandırır: **1. Ad-fiil cümlesi, 2. Sıfat-fiil cümlesi 3. Zarf-fiil cümlesi.**

“*Hesabı ödemek sana düşüyor.*” (Ad-fiil cümlesi)

“*Pratik eğitim görmüş gençleri tercih ediyorlar.*” (Sıfat-fiil cümlesi)

“*Atı alan Üsküdar'ı geçti.*” (Zarf-fiil cümlesi) (Banguoğlu, 2007: 562).

İşte bu tür cümleleri birleşik yapıyı kabul eden Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL'e göre sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiiller, yarım yargı veya yargı bildiren kelimelerdir. Bu kelimeler temel cümleye bağlanan birer yan cümle ve yan cümlecik olup, her iki yargının anlamca tamamlanması ve taşıdıkları birden fazla yargıdan dolayı bu Türkologlar tarafından basit değil birleşik cümle kabul edilir.

Leylâ KARAHAN'a göre böyle bir değerlendirme, her şeyden önce yargı kavramıyla çelişir. Çünkü bir kelimedede yargı ya vardır, ya da yoktur. İsim fiil, sıfat fiil, zarf fiiller, yargı bildirmeyen, cümlede isim, sıfat, zarf görevi yapan kelimelerdir. Bundan dolayı yüklem de yan yargıları sonuca bağlamak gibi bir görevi olamaz.

KARAHAN ayrıca Kaya BİLGEGİL'in yargıyla beraber fiilimsinin içinde yer aldığı cümleyi içyapıda yani zihinde iki cümle gibi düşünerek birleşik cümle saymasını eleştirir ve bu durumda içinde fiilimsi olmayan cümlelerin bile zihni yapıda iki cümleden meydana geldiğini farz edip birleşik cümle sayılması gerektiğini, söyler.

Son olarak KARAHAN, cümle içindeki bazı unsurlara yargı yüklemenin ve bunları yan cümle kabul etmenin dilbilgisi öğretiminde cümle adını verdiğimiz bütünü, bu bütün içindeki unsurların görevlerini ve yükleme bağlantılarını kavramayı zorlaştırdığını belirtir ve içerisinde isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farkları olmadığını ve bu kelimelerin varlığının da basit cümlenin yapısını etkilemediğini ifade eder (Karahan, 1995: 36-42)

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, içerisinde sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil kelimelerinin olduğu cümlelerin birleşik cümle kabul edildiğini hâlbuki bu tarz cümlelerin basit cümle kabul edilmesi gerektiğini ifade eder.

MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde birleşik cümle olarak kabul edilen cümlelerde yer alan sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil kelimeleri ve bunlardan oluşan kelime gruplarının (öbeklerinin) cümle içerisinde zaman ve şahıs eklerinden birini bile kabul etmediğinden yüklem görevini sahiplenmediğini, neticede de bunların basit cümle gibi şekillendiğini ifade eder. MEHMEDOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL' in eserlerinde isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gibi söz birleşmelerinin (söz grupları) birleşik veya girişik cümle gibi takdim edildiğini isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller ile kurulan söz birleşmelerinin (söz gruplarının) birleşik veya girişik cümle olarak adlandırılmasının yanlış olduğunu cümle ve söz birleşmelerinin farkını ortaya koyarak açıklar.

MEHMEDOĞLU, söz birleşmesinin hiçbir bitmiş fikir ifade etmediği hâlde, cümlenin bitmiş bir fikir ifade ettiğini; söz birleşmelerinde predikativlilik (yüklemlilik) ve tonlama olmadığı hâlde, cümlede bunların olduğunu; söz birleşmelerinde (söz gruplarında) ara sözlerden ve ünlemlerden faydalanılmadığı hâlde, cümlede faydalandığı belirtir.

MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun aksine fiilimsilerin birleşik cümle oluşturamayacağını Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi bu şekilde ortaya koyar (Arabul, 2004: 38-58).

Ayrıca kendisiyle yaptığımız kişisel görüşmede, yazdığı, “Türk Dili’nde Girişik Birleşik Cümle Meseleleri” adlı makalesinde girişik cümleyi değil bağımlı birleşik cümleyi ifade etmek istediğini, fakat Türkiye Türkologlarının yönlendirmesiyle bu şekilde yazdığını ifade eder (Kişisel Görüşme, 2010).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, söz konusu dil bilgisi kitaplarında yüklem merkezlerinin sıfat-fiil, zarf-fiil, mastarla ifade edilen söz dizimi birimleri ve diğer benzeri birleşmelerin Batı grameri gelenekleri ve araştırma tarzının etkisiyle yan cümle, yani onların yer aldığı basit cümlelerin tümüyle birleşik cümle olarak değerlendirildiğini belirtir. Sıfat-fiil, zarf-fiil, mastar ve benzeri birleşmelerin birleşik cümlelerin yan cümleleri olarak değerlendirilmesi gibi oluşumların ortaya çıkma nedeni olarak, Batı gramerciliği gelenekleri ile birlikte başka olayları da gösterir. Mehman MUSAOĞLU, yan cümlelerin söz dizimsel fonksiyonuna göre sınıflandırılmasını yeterli bulmaz (Musaoğlu, 2002: 115-116).

İç içe birleşik cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 67: Girişik Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.	E.Z.
Girişik Cümle						+		
Girişik Bileşik Cümle			+					
Karmaşık Cümle				+				

Türkologların girişik birleşik cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Girişik cümleyi değerlendirdiğimizde bu cümleyi kabul eden Türkologlardan Kaya BİLGEGİL girişik bileşik cümle olarak, Tahsin BANGUOĞLU karmaşık cümle adı altında, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN girişik birleşik cümleye yer vermemişlerdir. Zeynep KORKMAZ da iç içe cümle maddesine gönderme yaparak yine iç içe birleşik cümleyi tanımlamış girişik birleşik cümleye değinmemiştir.

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun filimsilerin yer aldığı cümleleri birleşik cümle türlerinden girişik bileşik cümle ve karmaşık cümle saymalarına karşılık; bu cümle türünü kabul etmeyen Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN basit cümle olarak kabul eder.

Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU da girişik birleşik cümleyi kabul etmeyen TOPALOĞLU, ERGİN ve KARAHAN'la aynı grupta yer alır.

BİLGEGİL ve BANGUOĞLU tarafından girişik birleşik cümle kabul edilen cümleleri, TOPALOĞLU, ERGİN ve KARAHAN MEHMEDOĞLU ve MUSAOĞLU gibi basit cümle olarak kabul eder.

5.7. Sıralı Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Türkçe'nin yapısına uygun bir cümle türü olan sıralı cümle konusunda söz konusu ettiğimiz Türkologların çoğu benzer tanımlarda birleşseler de, kimi yapısına göre cümleler bölümünde, kimi birleşik cümle çeşitleri arasında bu cümleyi değerlendirirken, kimi de bu cümleye eserlerinde yer vermemiştir.

Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye yer vermemişlerdir.

Kaya BİLGEGİL ise birleşik cümle çeşitlerinden saydığı **sıralı cümleyi**, “Aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden ziyâde cümlede art arda yer almasıyla oluşan cümle” olarak tanımlar ve bu durumun hem basit cümlede, hem temel cümlede, hem yan cümleciklerde, hem de girişik ve şartlı cümlelerde görüldüğünü belirtmiştir.

Kaya BİLGEGİL, basit cümlelerden meydana gelen sıralı cümleye; “*Öğretmen sınıfa girdi, Ali'yi çağırdı, ona bir şeyler söyledi kürsüye çıktı dersine başladı.*” örneğini, temel cümlelerden meydana gelen sıralı cümleye; “*Feriha, sinemaya giderken yolda Ali'yi görmüş, onun her halini beğenmişti.*” örneğini, yan cümleciklerden meydana gelen sıralı cümleye; “*Bu çocuk, koşarak, gülerek babasının yanına geldi, oturdu.*” örneğini, şartlı cümlelerden meydana gelen sıralı cümleye; “*Derslere devam etmezseniz, verilen öğütleri dinlemezseniz hâliniz fena olur.*” örneklerini vermiştir (Bilgegil, 1984: 88-90)

Leylâ KARAHAN ise sıralı cümleyi Kaya BİLGEGİL gibi birleşik cümle çeşitleri arasında göstermeyip, yapısına göre cümleler bölümünde değerlendirir ve sıralı cümleyi, “Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğu” olarak tanımlar. Sıralı cümlelerin iki veya daha fazla cümle ile kurulduğunu, cümlelerin birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrıldığını ifade ederek, cümlelerin her birinin yapı ve anlam bakımından farklı niteliklere sahip olduğunu, aralarındaki anlam ilişkisinin ortak cümle unsurları, ortak kip ve şahıs ekleriyle pekiştirildiğini söyler ve örnekler verir: “*Tozlu ve soluk kırmızı perdelerden yakıcı bir güneş taşıyor/ bütün odayı dolduruyordu.*”, “*Sarı çiçeğin saçları yolunmuş, /kana bulanmıştı.*” (Karahan, 1999: 66).

Sıralı cümlelerin iki veya daha fazla cümle ile kurulduğunu söyleyen Leylâ KARAHAN’ ın bu cümle türünün yapısına ilişkin hiç bir şey söylememesi ilgi çekicidir.

Tahsin BANGUOĞLU ise sıralı cümleye ayrı bir başlık altında yer vermemiş, bu cümleyi bağlam cümlesi adıyla birleşik cümle olarak sunmuştur. Biz de Türkologun seçimine bağlı kalarak bağlı cümle bölümünde bağlam cümlesini vermeyi daha uygun bulduk.

Zeynep KORKMAZ ise sıralı birleşik cümleyi, “Tek başına yargı bildiren ve bir anlam bütünlüğü içinde yan yana sıralanan, iki veya daha fazla cümlelerin oluşturduğu cümleler topluluğu.” olarak tanımlar. Bu cümleler arasındaki anlam ilişkisinin ortak kip, ortak şahıs ve öteki ortak cümle öğeleri ile sağlandığını birbirlerine virgül, noktalı virgül ve bağlaçlarla bağlandığını örneklerle verir:

“Sevdiklerin göçüp gidiyor birer birer,

Ay geçmiyor ki almyayım gamlı bir haber”

Zeynep KORKMAZ sıralı cümleleri *ikiye* ayırır:

1.Bağımlı sıralı birleşik cümle: “En az iki cümleden oluşan yalnız başlarına kullanıldıklarında da bir yargı bildiren fakat özneleri nesnelere veya tümleçleri ortak olan birbirine virgül, noktalı virgül gibi işaretler veya bağlaçlarla bağlanan ve anlamca

birbirine bağımlı olan cümlelere denir: “*İnsan bir arayıp sorar, bir mektup yazar, bir telefon eder, şöyle bir hatır sorar.*” (Korkmaz, 2007b: 31)

2.Bağımsız sıralı birleşik cümle: Birden fazla bağımsız cümleden oluşan, yalnız başlarına kullanıldıklarında da birer anlam taşıyan; özne, tümleç ve yüklemeleri ortak olmayan; ancak, anlamca birbirlerini bütünleyen ve virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanan cümlelerdir: “*Gençlik uçan ümidi bir hakikat hâlinde yakalayan avcıdır ve hayatta her dakikamız uçan bir ümittir ve hayatın bütün sırrı bunların kanadındadır.*” (Korkmaz, 2007b: 32).

Bu tanımlar ve örnekler Zeynep KORKMAZ’ın sıralı cümle çeşitlerini belirlemesini ortak öge kullanımına bağladığını ortaya koyuyor.

Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıralı cümleyi, birleşik cümle çeşitlerinden bağımsız birleşik cümle başlığı altındaki bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler adıyla inceler.

Bağlaçsız bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasındaki anlam ilişkilerinin yalnız tonlama alâkası ile kurulduğunu ve bağlaçsız bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümlelerin birbiriyle zaman, peş peşe, açıklayıcı, karşılaştırma, sebep-netice alâkaları ile bağlandığını ifade eden MEHMEDOĞLU, “*İnsan bir arayıp sorar, bir mektup yazar, bir telefon eder, şöyle bir hatır sorar.*” “*Yağmur yağdı, yer yaş oldu.*” vb. örnekler verir (Mehmedoğlu, 2001: 112-115).

MEHMEDOĞLU, yapılarına göre cümle çeşitlerinin belirlenmesinde cümle öğelerinin ortak veya ayrı ayrı kullanılmasının hiçbir bilimsel dayanağı olmadığını, daha doğrusu, bir birleşik cümlede cümle öğelerinin ortak veya ayrı ayrı kullanılmasının o cümlenin yapısını etkilemediğini ifade eder (Mehmedoğlu, 2007: 416).

Ayrıca MEHMEDOĞLU, BİLGEGİL’in türdeş ögeli cümleleri, öğeleri genişlemiş basit cümleleri ve şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri hiçbir dayanağı olmadan sıralı cümle olarak adlandırmasını; BANGUOĞLU’nun açıklamalarında Türkiye Türkçesindeki sıralı cümle denilen türleri bağlam cümlesi adıyla birleşik cümle gibi sunmasını; KORKMAZ’ın sıralı birleşik cümlede öğelerinin ortak olup olmamasını kriter olarak kabul edip cümlelerin çeşidini belirlemesini; KARAHAN’ın sıralı cümle örneklerinde iki veya ikiden fazla yüklem mevcut olduğu hâlde bu cümle

türlerini birleşik cümle olarak adlandırmamasını eleştirir (Mehmedoğlu, 2007: 416-419) Sıralı cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 68: Sıralı Birleşik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Sıralı Cümle			+		+		
Bağlam Cümlesi				+			
Sıralı Birleşik Cümle						+	
Bağımsız Birleşik Cümle							+

Türkologların sıralı cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Sıralı cümleleri incelerken söz konusu cümlelerden Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN'in bahsetmediğini; Leylâ KARAHAN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun gerek tanımlamada, gerek bu cümleyi türlere ayırıp ayırmama da birbirlerinden farklılık oluşturacak şekilde bahsettiğini gördük.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN'ın sıralı cümle; Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlam cümlesi; Zeynep KORKMAZ'ın sıralı birleşik cümle olarak adlandırdığı cümleleri, bağımsız birleşik cümle olarak adlandırır.

Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU sıralı cümleyi birleşik cümle başlığı altında incelerken; Leylâ KARAHAN sıralı cümleyi birleşik cümle çeşitleri arasında göstermeyip, yapısına göre cümle çeşitlerinden; Zeynep KORKMAZ ise yapılarına göre cümleler kısmında değerlendirir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye yer vermeyen iki Türkologtur.

Zeynep KORKMAZ sıralı cümleleri *ikiye* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU sıralı cümleyi türlere ayırmamıştır.

5.8. Bağlı Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Bağlı cümle ile ilgili söz konusu Türkologların tespit ve görüşlerine baktığımızda; bu cümleyi bazı Türkologların yapı bakımından cümleler bölümünde, bazılarının ise birleşik cümle çeşitlerinden biri olarak değerlendirdiğini, genelinin ise bağlı cümle başlığı altında bu cümle türünü değerlendirdiğini görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN, bu cümle türüne kitaplarında yer vermez.

Kaya BİLGEGİL ise bu cümle türünü bileşik cümleler başlığı altında bağlı cümleler adıyla inceler. BİLGEGİL **bağlı cümleyi**, “Aralarındaki ilgi bağlaçlar- nadiren de- bağlaç görevindeki fiilimsilerle sağlanan sıralı cümleler” şeklinde tanımlarken; “*Okula geliyorsunuz (lâkin) dersi dinlemiyorsunuz.*” cümleleri arasındaki ilginin bağlaçla, “*Müracaat etmekle beraber kabul olunamadı.*” cümleleri arasındaki ilginin ise bağ fiille sağlandığını örneklemiştir.

BİLGEGİL bağlı cümlelerin üç yolla kurulduğunu söyler:

- 1) Her iki cümle arasına bir bağlaç getirerek, “*Sınıfı geçeceksiniz (fakat) çalışınız.*”, “*Söz verdiniz, (ama) yerine getirmediğiniz.*”
- 2) İlk cümlelerin başına bir bağlaç getirerek: “*(Mademki) hazırlıksızdınız, mtihana niçin girdiniz.*”, “*(Nasıl ki) ata bindi, bütün sipahileri geride bıraktı.*”
- 3) Birinci cümleyi ikinci cümleye bağlaç yerini tutan bir fiilimsiye bağlayarak veya bazı fiillerden sonra bağlaç getirerek: “*Haydar Bey'i (gördüğü halde) bir şey söylemedi.*”, “*(Haydar Bey'i gördü, (fakat) bir şey söylemedi demektir.)*”
“*Yanınızda (dolaşmakla beraber) ilminizden faydalanmadı.*” (*Yanınızda dolaştı, bununla beraber) ilminizden faydalanmadı demektir.*)

BİLGEGİL, sıralı ve bağlı cümlelerde, kuruluş ilgilerine göre bazı anlam özellikleri ve bunların neticesi olan bir çeşitlenmenin göze çarptığını ve bu çeşitlerin ihmal edilmeyecek kadar önemli olduğunu belirtir. Bunlar;

Bağlama (atıf) cümlelerini, “Beraberlik anlamı taşıyan bağlı cümleler” olarak tanımlar ve bu cümlelerin aralarındaki ilginin genel olarak ve, de, hem bağlaçlarından

biriyle kurulduğu gibi, bağlaçsız yani virgülle de kurulabileceğini, “*Pencereyi açtım, gökyüzüne baktım.*” vb. örneklerle ortaya koyar.

Terditli cümleleri, “Kesinlik ifade etmemek, muhayyerliğe delâlet etmek üzere bir araya gelen cümleler” olarak tanımlayıp; “*Ya siz gelin, ya babanızı gönderin.*” vb. örnekler verir.

Bölünme cümlelerini, “*Hem Nermin biliyor, hem Şadiye.*” vb. örneklerle ifade eder.

Karşıtlık cümlelerini, “Karşıtlık ilgisi kuran bağlaçlarla kurulmuş cümleler” olarak tanımlayıp, “*Çok hizmet etti, buna mukabil sevilmedi.*” vb. örneklerle ortaya koyar.

Sebeup cümlelerini, “Arasında sebeup ilgisi bulunan bağlı cümleler” olarak tanımlayıp “*Seyahate çıkamam, (çünkü) yollar bozuk.*” vb. örnekler verir.

Temsil veya teşbih cümlelerini, “Aralarında temsil veya benzetme ilgisi bulunan bağlı cümleler” olarak tanımlar ve “*Nasıl ki diğer arkadaşlarınız derslerine çalıştılar, siz de çalışınız.*” vb. örneklerle belirtir.

Açıklama cümleleri, “Aralarında bir açıklama ilgisi bulunan bağlı cümleler” olarak tanımlar ve “*Az konuşunuz, yani sırrınızı herkese söylemeyiniz.*” vb. örneklerle ifade eder.

Bölünme cümlelerini, “Aralarında bir bölünme ilgisi bulunan bağlı cümleler” olarak tanımlar ve “*Bazen siz gelirsiniz, bazan ben giderim.*” vb. örnekler verir.

Kıyaslama cümlelerini, “İki eylem veya durumun derece bakımından karşılaştırılması esası üzerine kurulmuş cümleler” olarak tanımlar ve “*Şükrü Bey, yüksek tahsil gördü, hem de doktora yaptı.*” vb. örnekler verir.

Ayrıca BİLGEGİL bağlı cümle sözünü öğretimdeki gelenekten tamamen ayrılmamak için kullandığını, esasta bunların da sıralı cümle olduklarını dipnotta belirtmiştir (Bilgegil, 1984: 90-94).

Tahsin BANGUOĞLU ise birleşik cümle çeşitlerinden saydığı türeme birleşik cümleler bölümünde ele aldığı ve üçe ayırdığı türeme birleşik cümleden üçüncüsü olan

bu cümleyi **bağlam cümlesi** adı altında inceler ve bu cümleyi “Çeşitli anlam ilişkileri olan iki yargının bir bağlamla birleşerek meydana getirdikleri cümle” olarak tanımlar.

BANGUOĞLU bağlam cümlesini yan yana bağlam ve alt alta bağlam cümleleri olmak üzere *iki* alt bölümde inceler:

1.Yanyana Bağlam Cümlesi: BANGUOĞLU, bu cümlede iki yargıdan birinin öbürüne tâbi değil, sadece onunla ilişkili olduğunu ve ulama, ayırtlama, karşıtlama, almaşma, üstleme ve açıklama cümlesi olmak üzere *altı* türlü bağlam cümlesi olduğunu belirtir.

BANGUOĞLU bu cümleleri kısaca şöyle açıklamıştır:

Ulama cümlesini, “İki yargıyı aynı yönde oluş ve kılış beraberliği, veya sırasıyla birleştiren cümle” olarak tanımlar ve bu iki yüklemde zaman, tarz veya kişi beraberliğinin bulunabildiğini ve dilimizde ulama cümlesinin çok hâllerde bağlamsız bağlam cümlesi şeklinde görüldüğünü, “*Dedem çocukları, bahçesine götürmüş.*” vb. örneklerle ifade eder.

Ayırtlama cümlesini, “İki yargıyı seçmeli olarak bağlayan birleşik cümle” olarak tanımlar ve bazen bağlamsız kurulduğunu, yargılardan yalnız birinin gerçekleşmesinin söz konusu olduğunu “*Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.*” vb. örneklerle ortaya koyar.

Karşıtlama cümlesini, “İki yargıdan birini öbürüne karşı çıkaran birleşik cümle” olarak tanımlayıp; yancümlenin baş cümleyi sınırlamakta, veya az çok çürüttüğünü, bazı hallerde bağlamsız kurulabildiğini “*Herkes kaşık yapar, sapını denk getiremez.*” vb. örneklerle belirtir.

Almaşma cümlesini, “İki yargı arasında almaşık, nöbetleşe bir gerçekleşme sırası kuran birleşik cümle” olarak tanımlayıp, “*Kimi susarım, kimi söylenirim.*” vb. örneklerle ifade eder.

Üstleme cümlesi, “Baş cümleyi pekiştirici anlamda bir yan cümleyle kurulan birleşik cümle” olarak tanımlayıp, “*Kızı everdik, torunumuz bile oldu.*” vb. örneklerle ortaya koyar.

Açıklama cümlesini, “Baş cümleyi açıklayıcı nitelikte bir yan cümleyle kurulan birleşik cümle” olarak tanımlayıp, bunların baş cümleyi başka kelimelerle tekrarlama veya yorumlama yoluyla aydınlatma ve berkitme işleyişinde olduğunu, “*Parayı gönderdim, yani borcum ödendi.*” vb. örneklerle belirtir.

2) Alt Alta Bağlam Cümlesini, “Bir baş cümleyle anlamca gerçekleşmesi ona bağlı bir yan cümleden meydana gelen cümle olarak tanımlar ve başlıca salt bağlam cümlesi, yer verme cümlesi, sebep cümlesi, sonuç cümlesi, amaç cümlesi ve şart cümlesi olmak üzere *altı* türlü alt alta bağlam cümlesi olduğunu söyler.

BANGUOĞLU bu cümleleri kısaca şöyle açıklar:

Salt Bağlam Cümlesini, “İki yargı arasında bütünüyle bir alt alta bağlantı sağlayan birleşik cümle” olarak tanımlayıp, daha çok konuşma dilinde bu cümleyi bağlamsız olarak da kurduğumuzu, “*İşte söylüyor, yarışlara katılmayacakmış.*” vb. örneklerle ifade eder.

Yer verme cümlesini, “İki yargıdan biri öbürünü doğrular, yerinde gösterir, veya savunur şeklinde kurulmuş bağlam cümlesi” olarak tanımlayıp, “*Birinci yapıyı bitirmişler, gerçekten iyi çalışıyor.*” vb. örneklerle ortaya koyar.

Sebep cümlesini, “Yargılardan biri öbürünün gerçekleşme sebebini anlatan birleşik cümle” olarak tanımlar ve bu cümlelerin çoğu zaman bağlamsız kurulduğunu, “*O yalnız kalamaz, korkar.*” vb. örneklerle belirtir.

Amaç cümlesini, “Yargılardan biri öbürünün gerçekleşmesi amacını anlatan birleşik cümle” olarak tanımlar ve “*Çok çalış ki kazanasın.*” vb. örneklerle ifade eder.

Şart bağlam cümlesinin, “Daha çok yazı dilinde yer bulduğu ölçüde bir şart bağlamı ile kurulmuş birleşik cümle” olduğunu ve ancak burada da yapılışın şart kipi üzerinde olduğunu belirten BANGUOĞLU, eğer ve şayet bağlamlarının şart cümlesinin başında ve şart pekiştiren bir zarf durumunda kaldığını, bunların da olağan ve olmayası şart cümlesi olduğunu “*Eğer gelmesen gücenecektim.*” vb. örneklerle ortaya koyar (Banguoğlu, 2007: 554-562).

Leylâ KARAHAN ise yapısına göre cümleler bölümünde bağlı cümle başlığı altında bu cümleyi değerlendirir ve bağlı cümleyi, bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğu olarak tanımlar.

KARAHAN bağlı cümleyi ki bağlama edatıyla kurulan ve diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler olmak üzere *iki* başlık altında inceler.

KARAHAN ki'li bağlı cümleleri, Farsça ki bağlama edatı ile bağlanmış cümle olarak tanımlar. Ki edatı ile bağlanan bu cümlelerin her birinin, tek başına yargı bildiren müstakil bir cümle olduğunu ve sonda bulunan yardımcı cümlenin genellikle başta bulunan ana cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamladığı bu sıralanışın, Türk cümle yapısına aykırı olduğunu belirtir: “*Tanyanlar bilir ki Yahya Kemal ile beraber olmak, onu dinlemek bir lezzettir.*”

Bazı ki'li bağlı cümlelerde yardımcı cümlenin başta ana cümlenin sonda yer aldığını belirtir ve Türkçe'nin yapısına uygun olan bu sıralanışta, yardımcı cümle ile ana cümlenin genellikle sebep sonuç ilişkisi ile birbirine bağlandığını, bu yapıda, yardımcı cümlenin zarf görevi yaptığı ifade eder: “*Ne büyüsun ki kanın kurtarıyor tevhide.*”

Ki'li bağlı cümlelerde, ana cümlenin bazen düşebileceğini ve bu cümlenin, okuyanın, dinleyenin muhayyilesinde tamamlandığını, ifade eder: “*Darıldı diye o kadar korktum ki anlatamam.*”

Ayrıca KARAHAN, ki şüphe edatı taşıyan cümlelerin bağlı cümle olmadıklarını özellikle belirtir: “*Düşler mi ki şu burcu burcu kokan havada.*”, “*Renk mi ki üzerimde akaduran bu nehir?*”

KARAHAN, diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler bölümünde şunları söyler: “Bu cümleler ve, veya, da, fakat, ama, lakin, halbuki, meğer vb. edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. Her biri müstakil bir cümle olan bu cümleler arasındaki anlam ilişkisi, bağlama edatlarıyla sağlanmakta, pekiştirilmektedir. Bağlı cümlelerin bir kısmında yüklem ve şahıs aynı, bir kısmında ise farklıdır. Unsurların biri veya birkaçı ortak olan bağlı cümleler de bulunmaktadır.” şeklinde açıklama yaptıktan sonra örneklendirir: “*Hava bulutlu ve durduğumuz tepe rüzgârlı idi.*” (Karahan, 1999: 64-66).

Zeynep KORKMAZ ise bağı cümleyi yapıllarına göre cümleler bölümünde inceler ve **bağı cümleyi**, “ve, veya, ama, da, fakat, halbuki, lakin, meğer vb. bağılaçlardan biri ile birbirine bağılanmış olan ve aralarındaki anlam ilişkisi de bu bağılaçlar ile sağılanan bağımsız cümlelerden oluşmuş cümleler.” olarak tanımlar ve örneklendirir: “*Henüz bu yaşta, zavallı çocuk gönül çekmek nedir bir büyük adam gibi biliyor ve bir büyük adam gibi yarasının acısını kimseye sır vermeyerek taşıyor.*” (Korkmaz, 2007b: 36).

Alâeddin MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’ ın bağı cümle; Tahsin BANGUOĞLU’nun bağılam cümlesi olarak adlandırdığı cümleyi; bağımsız birleşik cümle çeşitlerinden bağılaçlı bağımsız birleşik cümle başlığı altında inceler (Mehmedoğlu, 2001: 110).

MEHMEDOĞLU, bağılaçlı bağımsız birleşik cümlelerin, ve birleştirme bağılacı ile bağılananlar; ama, ancak, lâkin, fakat karşılık zıtlık bildiren bağılaçlarla bağılananlar; ya, ya (da) bölüştirme bildiren bağılaçla bağılananlar; ne, ne de olumsuzluk bildiren bağılaçla bağılananlar olmak üzere *dört* çeşidinin olduğunu belirtir ve bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümlelerin arasına virgül konulduğunu ifade eder.

Bu tür cümlelere, “*Ya devlet başa, ya (da) kuzgun leşe.*”, “*Bunu ne Oktay, ne de Fatma biliyordu.*” vb. örnekler verir (Mehmedoğlu, 2001: 110-111).

Bağı cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 69: Bağı Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Bağı Cümle			+		+	+	
Bağılam Cümlesi				+			
Bağılaçlı Bağımsız Birleşik Cümle							+

Türkologların bağlı cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Bu cümleyi değerlendirdiğimizde, bağlı cümleyi, Leylâ KARAHAN yapı bakımından cümleler bölümünde bağlı cümle başlığı altında; Kaya BİLGEGİL bileşik cümleler kısmında bağlı cümle başlığı altında; Tahsin BANGUOĞLU, türeme birleşik cümleler bölümünde bağlam cümlesi başlığı altında; Zeynep KORKMAZ yapılarına göre cümleler bölümünde bağlı cümle başlığı altında incelerken; Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız birleşik cümle çeşitlerinden bağlaçlı bağımsız birleşik cümle başlığı altında inceler. Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye değinmemişlerdir.

Bağlı cümlelerin tanımında iki cümleyi birbirine bağlayan unsur, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU bağlaç, Leylâ KARAHAN bağlama edatı, Tahsin BANGUOĞLU bağlam olarak adlandırılır.

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlı cümlelerin kuruluş ilgelerine ve anlam özelliklerine göre ortaya koydukları bazı bağlı cümle çeşitleri benzerlik gösterir: Kaya BİLGEGİL'in, karşıtlık cümleleri ve açıklama cümleleri, Tahsin BANGUOĞLU'nda yan yana bağlam cümlesi altında sırasıyla karşıtlama cümlesi ve açıklama cümlesi adıyla geçerken; sebep cümlesi Tahsin BANGUOĞLU'nda alt alta bağlam cümlesi altında aynı adla geçer.

Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU anlam ilişkilerine göre bağlı cümle çeşitlerini ortaya koyarken; Leylâ KARAHAN ki bağlacı veya ki bağlacının dışında kalan diğer bağlaçlarla bağlanmasına göre bağlı cümleyi *iki* çeşit olarak sınıflandırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU, KARAHAN'ın bağlı cümle örneklerinde iki veya ikiden fazla yüklem mevcut olduğu hâlde bu cümle türlerini birleşik cümle olarak adlandırmamasını eleştirir (Mehmedoğlu, 2007: 419).

5.9. Ara Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Söz konusu Türkologların geneli tarafından ara cümle denildiği için biz de bu cümle türünü bu adla vermeyi uygun gördük.

Ahmet TOPALOĞLU ise **ara cümleyi** bağlantılarına göre cümleler başlığı altında, “Cümlenin asıl yapısına girmeksizin iki çizgi, iki virgül arasında veya parantez içinde söze katılan ve açıklama niteliği taşıyan cümle” olarak tanımlar: “*Arkadaşlardan biri - Allah beterinden saklasın - bir trafik kazası geçirmiş.*” (Topaloğlu, 1989: 29).

Muharrem ERGİN, ara cümleye yer vermemiştir (Ergin, 2002: 401).

Kaya BİLGEGİL, kitabında **ara cümlecini** bağımsız bir tür olarak belirler ve bu cümleyi, “Yardımcı bir açıklama unsuru olarak bir cümlenin içine giren ve çıkarılması o cümlenin içine giren ve çıkarılması o cümlenin anlamında eksiklik doğurmayan sözler.” olarak tanımlar.

BİLGEGİL, ara cümlecinin iki çizgi veya iki virgül ile asıl cümleden ayırt edildiğini belirtir.

BİLGEGİL, bazı kitaplarda bu ara cümleciklerin hiçbir öge olmadığından bahsedilmesinin çok yanlış olduğunu belirterek, öge unsuru taşıyan ara cümleciklere şu örnekleri vermiştir: “*Siz bu işte sebat gösterdikten sonra,- geç de olsa- elbet başaracaksınız.*” cümlesinde ara cümlecinin “*geç de olsa*” sözleri olduğunu ve “*başaracaksınız*” yüklemine zarf tümlecisi göreviyle bağlandığını belirtir (Bilgegil, 1984: 97).

Tahsin BANGUOĞLU ise diğer söz konusu Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi basit cümlenin çeşitlerinden saplama cümle başlığı altında verir.

Saplama cümleleri, “Cümlenin asıl yapısına girmeksizin söze katılan, cümlenin başında ve sonunda görülen eklenti” olarak tanımlar: “*O yüzyıllarda Oğuzlar -Bunlar en eski Türkmenlerden bir ulus olmalıdırlar - daha doğuda görünürler.*” (Banguoğlu, 2007: 537-538).

Leylâ KARAHAN ise ara cümle şeklinde değil de **ara söz** şeklinde değerlendirdiği unsurları cümle dışı unsurlar başlığı altında diğer cümle dışı unsurlarıyla beraber; “İki çizgi, iki parantez arasında, cümlenin her yerinde, başında, ortasında ve sonunda bulunabilen unsurlar” olarak iki maddede açıklar: “*İstanbul ve Boğaziçi mimarisini - galibâ bu sonuncusu bugün pek az kaldı - tanıyan ve seven bir insan, Paris'te kolay kolay mağlup olmaz.*” (Karahana, 1999: 59-60).

Zeynep KORKMAZ ise ara cümleyi bağımsız bir başlık olarak değerlendirir ve ara cümleyi, bir cümlede açıklama, istek vb. amaçlarla, cümle yapısında herhangi bir değişiklik yapılmadan iki virgül veya iki çizgi arasına sokulan cümle, şeklinde tanımladıktan sonra şu örnekleri verir: “*Şimdi efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sual sorayım.*” (Korkmaz, 2007b: 23).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, ara cümleye yer vermez.

Ara cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 70: Ara Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Ara Cümle	+				+	+	
Ara Cümlecik			+				
Saplama Cümle				+			
Cümle Dışı Unsur					+		

Türkologların ara cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Ara cümleyi değerlendirdiğimizde Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’ın bu cümleyi ara cümle başlığı altında değerlendirirken, Kaya BİLGEGİL’ in ara cümlecığı, Tahsin BANGUOĞLU’nun ise saplama cümle adı altında incelediğini görürüz. Leylâ KARAHAN ise ara cümleyi cümle dışı unsurlardan sayar.

Alâeddin MEHMEDOĞLU da ara cümleye yer vermeyerek, cümle türleri arasında ara cümleye yer vermeyen KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

5.10. Eksiltimli Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Söz konusu ettiğimiz Türkologların yalnızca ikisi tarafından farklı adlarla hiçbir yere dâhil edilmeyip, bağımsız bir cümle olarak verilen bu cümleyi inceleyelim:

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Kaya BİLGEGİL ne bu cümleye eserlerinde yer vermemişlerdir.

Tahsin BANGUOĞLU, **kesik cümleler** başlığında, bu cümleyi, “Bir anlatma tarzı olarak konuşmada yapılan ve cümlenin bir parçasının dinleyenin anlayışına bırakıldığını cümle.” olarak ifade eder: “*Para işine gelince .. (onu henüz halledemedik).*”, “*Bizi çağırmadınız ki .. (gelelim).*” (Banguoğlu, 2007: 134)

Zeynep KORKMAZ ise **eksiltimli cümle** maddesinde, “Genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenip dinleyenin anlayışına bırakılan veya fiili kullanılmadan yargı bildiren cümle.”, şeklinde tanımlayan KORKMAZ şu örnekleri verir: “*Madem ki yaşamaktan vazgeçemiyorum...*” , “*Yitiriyorsunuz, demek artık onu dünyanın pisliklerine, rezilliklerine, tuzaklarına karşı koruyamayacaksınız; demek...*” (Korkmaz, 2007b: 82).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kendisiyle yaptığımız kişisel görüşmede (Kişisel görüşme, 2010) kesik cümleyi üslûp olarak kabul eder.

Kesik cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 71: Eksiltimli Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Kesik Cümle				+			
Eksiltimli Cümle						+	
Üslûp							+

Türkologların kesik cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Kesik cümle olarak belirlediğimiz bu başlığı Tahsin BANGUOĞLU kesik cümle başlığı altında açıklarken, Zeynep KORKMAZ eksiltimli cümle başlığı altında tanımlar.

Kitaplarında kesik cümleye yer veren bu Türkologların kesik cümleye ilişkin tespitleri hemen hemen aynıdır.

5.11. Kurallı Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Kurallı cümleye eserlerinde yer veren Türkologlardan bir kısmı bu cümleyi öğelerinin dizilişine göre cümleler bölümünde değerlendirirken; bir kısmı da yüklem yerine göre cümleler bölümünde değerlendirmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU kurallı cümleye eserlerinde yer vermemişlerdir.

Kaya BİLGEGİL, kurallı cümleyi, öğelerinin dizilişine göre cümleler bölümünde değerlendirmiş, **kurallı cümleyi**, “Türkçe’nin tabii cümle kuruluşunda, yüklem en son zikredilen unsur” olduğunu söyleyerek, tanımlamıştır.

BİLGEGİL, Türkçe bir söz dizisinde, esas unsurun ikinci derecedeki unsurlardan sonra gelmesinin bir kanun olduğunu, bunun cümle kuruluşlarında da görüldüğünü söyler. Öğelerin, baştan itibaren, özne, zaman bildiren zarf tümleci, hal bildiren zarf tümleci, derece bildiren zarf tümleci, dolaylı tümleçler, nesne, yüklem şeklinde dizildiğini fakat öğeler arasındaki bu diziliş sırasının her zaman muhafaza edilmediğini belirterek, cümlede belirtmek istenen unsurların yükleme yaklaştırılarak öğeler arasında bir sıra değişim gerçekleşse de her zaman yüklem sonda bulunduğu görüldüğünü ifade eder. BİLGEGİL, çeşitli sebeplerden dolayı yüklem yer değiştirdiği cümlelerin de olabileceğini söyleyerek şu örnekleri verir: “*Haydar Bey'dir eski şiipleri salahiyyiyle şerh edebilecek zat.*” (daralma nedeniyle), “*Birdir Allah ondan özge Tanrı yok.*” (vezin ve kafiye nedeniyle)

Ayrıca BİLGEGİL, bunların yanı sıra bu tür cümlelerin üslupta tekdüzeliği önlemek için, günlük konuşmadaki ihmâlkârlıktan, yabancıların Türkçe'ye hâkim olmayışlarından ve bazı yazarların şahsi üretmeleri olduğu için kullandıklarından bahseder (Bilgegil, 1984: 51-52).

Leylâ KARAHAN, **kurallı cümleyi** yüklemine yerine göre cümleler başlığı altında “Yüklemi sonda bulunan cümle” olarak tanımlar. KARAHAN’ın kurallı cümle için görüşleri Kaya BİLGEGİL’le hemen hemen aynıdır. KARAHAN Türkçe’de cümlenin ana unsuru olan yüklemine, genellikle cümlenin sonunda yer aldığını, yardımcı unsurdan ana unsura doğru dizilişin Türk cümle yapısının temel özelliği ve yükleme en yakın unsurun genellikle belirtilmek istenen olduğunu, örneklendirir: “*Cins cins hurma ağaçları yerden sekiz on metre havaya yükselerek gergin yeşil pençeleri andıran veyahut bir kirpi dikenini hissini veren sert yapraklarını cam kubbeye değdiriyorlardı.*” (Karahan, 1999: 70).

Zeynep KORKMAZ ise Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN’da olduğu gibi **kurallı cümleyi**, “Yardımcı öğeden ana öğeye doğru yol alan ve yüklemi sonda bulunan cümle.” olarak tanımlar: “*Zaten hemen her bina, içinde yetiştiği tarihin bir parçasıdır.*” (Korkmaz, 2007b: 150).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kendisiyle yaptığımız kişisel görüşmede kurallı kuralsız cümle gibi ayrımın olamayacağını belirtir ve bunu üsluba ait bir husus olarak değerlendirir (Kişisel görüşme, 2010).

Kurallı cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık.

Tablo 72: Kurallı Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Kurallı Cümle			+		+	+	
Üslûp							+

Türkologların kurallı cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Kurallı cümleyi değerlendirdiğimizde bu cümle türüne Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın yer vermelerine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU yer vermemiştir. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, kurallı cümleyi üslup olarak değerlendirir.

Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN bu cümle türünün yüklemının sonda yer almasıyla oluşan dizilişin Türk cümle yapısına uygun olduğunu belirtir.

5.12. Devrik Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz Türkiye Türkologlarının çoğu tarafından bu başlık altında incelendiği için, biz de başlık olarak devrik cümleyi seçtik. Bu cümle bazı Türkologlarda öğelerinin dizilişine göre cümleler bölümünde yer alırken; bazı Türkologlarda yüklemının yerine göre cümleler bölümünde yer alır.

Ahmet TOPALOĞLU, **devrik cümleyi**, herhangi bir başlık altında vermeyip, bağımsız olarak değerlendirmiştir. Ahmet TOPALOĞLU bu cümleyi, “Türkçe'nin tabii söz dizimine aykırı olarak yüklemi cümlenin öteki öğelerinden önce gelen cümle” olarak tanımlayıp, devrik cümleye daha çok konuşma dilinde rastlandığını söyleyerek şu örneği verir: “*Gittim dün söylediğin yere.*” (Topaloğlu, 1989: 54).

Muharrem ERGİN ise devrik cümle ye kitabında yer vermemiştir.

Kaya BİLGEGİL de **devrik cümleyi**, öğelerinin dizilişine göre cümleler başlığı altında, “Yüklemi, başka bir öğeden önce zikredilen cümleler” olarak tanımlayıp, özne ve yüklemeleri yer değiştirmiş cümlelerde küçük bir anlam farkı görüldüğünden bahseder: “*Ali, arkadaşlarımızın en derbederidir.*” (Bundan şüphe edilemez demektir).

“*Arkadaşlarımızın en derbederi Ali'dir.*” (Yalnız Ali'dir, başkası değil anlamında) (Bilgegil, 1984: 53).

Tahsin BANGUOĞLU ise, sıra değişimleri başlığı altında ters sıra adını verdiği **devrik cümleyi**, “Yüklemın yerinden alınıp kimseye yaklaştırılması, hatta cümle başına getirilmesiyle, yani yüklemın ileri alınmasıyla doğrudan sıraya en çok aykırı

görünen değişik sıra” olarak tanımlar. BANGUOĞLU, buna daha çok konuşma dilinde rastlandığını söyler.

Ayrıca BANGUOĞLU, ters sıra adını verdiği bu devrik cümlenin daha çok duygulu anlatışta ve kısa cümlelerde kullanıldığını ve deyimlerde çok, atasözlerinde az rastlanıldığını söyler.

Nazımda ise bu değişik sıranın vezin ve kafiye zaruretinden geldiği için bu konuda tam bir ölçü sayılamayacağını ifade eder.

BANGUOĞLU, yazı dilinde vurgunun şiveye, dolayısıyla okuyanın hayaline bırakıldığını ve orada vurguyu kuvvetlendirmeye yarayan değişik sıraya eskiden beri pek yer verilmediğini, ancak bunun doğrudan söz ve karşılıklı konuşma aktarmalarında, dolayısıyla hikâye ve tiyatrodaki eski ve yeni yazı dilimizde yerinin

olduğunu söyleyerek şu örneği verir: “*Eydür: han kızı ... katı gazab ederüm şimdi sana Karagöz – Yıktın perdeyi eyledin viran.*” (Banguoğlu, 2007: 534).

Leylâ KARAHAN ise **devrik cümleyi** yüklem yerine göre cümleler bölümünde yer vermiş ve bu cümleyi, “Yüklemi sonda bulunmayan cümle” olarak tanımlamıştır.

Bu tür cümlelerin daha çok şiir dilinde görülmesinin sebebini şiirde, kelimelerin ses yapısının her zaman ön planda olmasıyla ilgili olduğunu belirtir. Ayrıca KARAHAN, devrik cümlenin kullanıldığı yerler olarak, atasözlerini, günlük konuşmaları, günlük konuşmaların aksettirildiği veya konuşma, sohbet üslubunun hâkim olduğu eserleri gösterir:

“*Çok insan anlayamaz eski musikîmizden*

Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.”

KARAHAN, bir dilin diğer dillerden gramer şekli yapısı ile ayrıldığını, Türk cümle yapısının da korunması gerektiğini ve devrik cümlenin yaygınlaştırılmaması gerektiğini de vurgular (Karahana, 1999: 70).

Zeynep KORKMAZ ise, **devrik cümleyi** Ahmet TOPALOĞLU gibi herhangi bir başlık altında vermeyip, bağımsız olarak değerlendirmiş ve bu cümleyi, “Anlamı

güçlendirmek ve güzelleştirmek için Türkçe'nin normal söz dizimine aykırı olarak yüklemi öteki cümle öğelerinden daha önce gelen cümle.” olarak tanımlayıp şu örnekleri verir: “*Gelmiyor işte bütün ısrarlarıma rağmen.*” (Korkmaz, 2007b: 65).

Alâeddin MEHMEDOĞLU da, devrik cümleyi öğelerin dizilişine göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi üslûp olarak değerlendirir.

Devrik cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 73: Devrik Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Devrik Cümle	+		+		+	+	
Ters Sıra				+			
Üslûp							+

Türkologların devrik cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Türkiye Türkologlarının devrik cümleyi nasıl verdiklerine baktığımızda, devrik cümle tanımları ve tariflerinin hemen hemen birbirleriyle aynı olduğunu görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ bu cümleyi devrik cümle adıyla incelerken; Tahsin BANGUOĞLU ters sıra adıyla inceler. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, devrik cümleyi öğelerin dizilişine göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi üslûp olarak değerlendirir.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Leylâ KARAHAN devrik cümlelerin kullanıldığı yerlere değinirken; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ değinmez. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise bu cümleye yer vermeyen BİLGEGİL ve KORKMAZ'la aynı gruptadır.

5.13. Olumlu Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Bu cümle türünü söz konusu ettiğimiz Türkologların tamamı olumlu cümle başlığı altında değerlendirmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU, **olumlu cümleyi**, içeriklerine göre cümleler başlığı altında, “Yüklemi olumluluk kavramı içeren cümle” olarak tanımlar ve şu örnekleri verir: “*Kapıyı açtı.*”, “*Ankara'dan yarın gelecekler.*” (Topaloğlu, 1989: 112).

Muharrem ERGİN ise olumlu cümleye yer vermemiştir.

Kaya BİLGEGİL, **olumlu cümleyi**, anlamlarının kapsamı bakımından cümle çeşitleri bölümünde değinir ve bu cümleyi, “İfadesi varlık anlamı taşıyan cümleler” olarak, tanımlayıp şu örneği verir: “*Londra'da o mahşer medeniyetin içinde kaldı.*” (Bilgegil, 1984: 57).

Leylâ KARAHAN ise Kaya BİLGEGİL gibi olumlu cümleyi anlamına göre cümleler başlığı altında inceler ve bu cümleyi, yargının gerçekleştiğini anlatan cümle tanımını yapar. KARAHAN, bu cümlenin yüklemine yapma, yapılma veya olma bildirdiğini örneklerle verir: “*Gece, köyün genç ve ihtiyar kadınları hep toplandık.*”, “*Alevlerin etrafında halka olduk ve konuştuk.*”

KARAHAN yapı bakımından olumsuz görünen bazı cümlelerin anlamca olumlu olabileceğini şöyle açıklar: “Yükleminde olumsuzluk unsuru taşıyan bir cümle değil edatı ile birleşince, olumlu bir anlam kazanır. İki olumsuz unsur, cümlenin anlamını olumlu yapar. Bu açıklamasına şu örneği vererek meseleyi pekiştirir: “*Kabilelerden çoğunda ateş yakmak, kumaş boyamak, çamur pişirmek, taştan silah yapmak ve avcılık bilinmiyor değildi.*”

Ayrıca KARAHAN, -den başka kalıbının, değil edatı ile birlikte, cümleyi olumlu yaptığını ifade eder: “*Bir güllesiyle kaleyi yıkacak olan bu korkunç top, siyaha boyanmış kocaman bir kütükten başka bir şey değildi.*”

KARAHAN, yapı bakımından olumsuz olan bazı cümlelerin, soru yoluyla olumlu bir anlam kazandığını da şu örneklerle gösterir: “*Söylediklerinizi anlamaz olur muyum?*”, “*Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?*”

KARAHAN son olarak, -den başka kalıbının, bir soru kelimesi ile birlikte, cümleyi olumlu yaptığını ifade eder: “*Manâsız çocukluk, tatsız gençlik, olgunluk çağına hazırlanmaktan başka nedir?*” (Karahana, 1999: 70-71).

Tahsin BANGUOĞLU ise olumlu cümleye ayrı bir başlık altında değinmez fakat Leylâ KARAHAN'ın olumlu cümle de değindiği iki olumsuz unsurun cümlelerin anlamını olumlu yaptığı meselesine çevrik olumsuzluk başlığı altında değinerek, iki fiilin olumsuz çekiminin bir olumlu anlam ortaya çıkardığını örnekleriyle verir: “*Ödemeyecek değilim.*”, “*Düşünmemiş değilim.*” (Banguoğlu, 2007: 453-454).

Zeynep KORKMAZ ise **olumlu cümleyi**, Leylâ KARAHAN ve Kaya BİLGEGİL gibi anlamına göre cümleler başlığı altında, “Yüklemi olumlu yargı bildiren cümle.” olarak tanımlar ve örnekler verir: “*İkisi de mânalı mânalı gülümsedi.*”, “*Kumral şişmancası, azarlanmış bir çocuk küskünlüğü ile köpüklü denize baktı.*” (Korkmaz, 2007b: 161).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, olumlu cümleyi anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi üslûp olarak değerlendirir.

Olumlu cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tabloştırdık.

Tablo 74: Olumlu Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Olumlu Cümle	+		+		+	+	
Üslûp							+

Türkologların olumlu cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Olumlu cümleyi değerlendirdiğimizde bu cümleye eserlerinde yer veren Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ’ın bu cümleyi olumlu cümle başlığı altında değerlendirdiği görülür.

Ahmet TOPALOĞLU olumlu cümleyi, içeriklerine göre cümleler başlığı altında incelerken; Leylâ KARAHAN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ gibi anlamına göre cümleler başlığı altında inceler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, olumlu cümleyi anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi üslûp olarak değerlendirmiştir.

5.14. Olumsuz Cümle Konusundaki Yaklaşımlar

Olumsuz cümle, bu cümle türünü kabul eden, söz konusu ettiğimiz Türkologların tamamı tarafından olumsuz cümle adıyla işlenmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU, **olumsuz cümleyi**, içeriklerine göre cümleler başlığı altında, “Yüklemi olumsuzluk kavramı içeren cümle” olarak tanımlar: “*Çalışmazsak başaramayız.*”, “*Bu benim aradığım kitap değildir.*” (Topaloğlu, 1989: 113).

Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU olumsuz cümleyi işlememiştir.

Kaya BİLGEGİL, anlamlarının kapsamı bakımından cümle çeşitleri başlığı altında **olumsuz cümleyi**, “İfadesi yokluk anlamı taşıyan cümleler” olarak tanımlar: “*Londra'da o mahşer-i medeniyetin içinde kaldı.*”

BİLGEGİL cümleleri olumsuz hale koymanın yollarından birisinin ne bağlacının, aynı cinsten öğeler başında tekrar edilmesi olduğunu söyler:

-Yüklemleri ortak, özneleri ayrı cümlelerde öznelerden önce getirilerek: “*Bu kararı ne Mehmet Deligönül yazdı, ne Selman Erdem.*”

-Özneleri ortak, yüklemleri ayrı cümlelerde yüklemlerden önce getirilerek: “*Mehmet Deligönül ne göründü, ne telefon etti.*”

-Nesneleri değişen cümlelerde, nesnelere önce getirilerek: “*Ne Osman Canbay unutuldu, ne Avni Karaca.*”

-Dolaylı tümleçten başka bütün öğeleri ortak cümlelerde, dolaylı tümleçlerden önce getirilerek: “*Ona, ne yolda rastladık, ne mektepte.*”

-Zarf tümleçleri ayrı olan sıralı cümlelerde, bu tümleçlerden önce getirilerek: “*Bu iş, ne dün oldu, ne bugün...*”

Ayrıca BİLGEGİL kitabında ne, ne bağlacını kullandıktan sonra cümlede olumsuz ifade kullanılmasın doğru olduğunu, ancak diğer hallerde yükleme ayrıca şeklen olumsuzluk verilmesine gerek olmadığını özellikle belirtir (Bilgegil, 1984: 57).

Leylâ KARAHAN, olumsuz cümleyi anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirir ve olumsuz cümleyi yargının gerçekleşmediği cümle olarak tanımlar.

Bu tür cümlenin yüklemine yapmama, yapılmama, olmama bildirdiğini, ma, -me olumsuzluk eki, değil edatı ve yok isminin cümleyi olumsuz yapan unsurlardan olduğunu; değil edatının, hem isim, hem de fiil cümlesini olumsuz yaptığından bahseder: “*Salih'i artık çarşıda gören yoktu.*”, “*Bu güler yüzlü adam ben değilim.*”

KARAHAN, Kaya BİLGEGİL gibi cümlenin anlamını olumsuz yapan nene bağlacına örnekler vermiştir: “*Ne şâir yaş döker, ne âşık ağlar.*”, “*Ne bir vefa gördüm, ne fayda buldum.*”

Son olarak KARAHAN soru ekinin olumlu bir cümleyi olumsuz yapabileceğini söyler ve yapı bakımından olumlu fakat anlamca olumsuz cümlelere şu örnekleri verir: “*Hükümetten tütün ekme izni almak kolay mı?* (Kolay değil) (Karahan, 1999: 70-71).

Zeynep KORKMAZ ise **olumsuz cümleyi** Leylâ KARAHAN ve Kaya BİLGEGİL gibi anlamına göre cümleler başlığı altında, “Yüklemi olumsuz yargı bildiren cümle.” olarak tanımlayıp, fiil cümlesinin olumsuzunun -mA- olumsuzluk ekiyle, ad cümlesinin olumsuzunun ise değil kelimesiyle kurulduğunu ifade eder:

“*Şaka etmiyorum, yavrum, bu adlar Türkçe değil.*”, “*Babası o koca izinden sonra hiç gelmedi.*” (Korkmaz, 2007b: 161-162).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise yaptığımız kişisel görüşmede, olumlu cümleyi anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi üslûp olarak değerlendirir.

Olumsuz cümle için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 75: Olumsuz Cümle Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Olumsuz Cümle	+		+		+	+	
Üslûp							+

Türkologların olumsuz cümle için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Söz konusu ettiğimiz Türkologların tümü bu cümle için olumsuz cümle terimini kullanır.

Olumsuz cümleyi değerlendirdiğimizde, Ahmet TOPALOĞLU'nun olumsuz cümleyi, içeriklerine göre cümleler başlığı altında değerlendirirken; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın anlamına göre cümleler başlığı altında birbirlerine benzer ifade ve tanımlarla açıkladıkları görülür. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi üslûp olarak değerlendirerek, bu cümleye cümle çeşitleri arasında yer vermeyen ERGİN ile aynı grupta yer alır.

5.15. Soru Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar

Soru cümlesi, bu türü kabul eden söz konusu ettiğimiz Türkologların geneli tarafından bu adla ve anlamına göre cümle çeşitleri bölümünde incelenmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU ise, **soru cümlesini** herhangi bir başlık altında değerlendirmeyip, bu cümleyi, "Herhangi bir ögesinde soru anlamı bulunan cümle" olarak tanımlar: "*Bu iş burada bitecek mi?*" (Topaloğlu, 1989: 130).

Kaya BİLGEGİL, anlamlarına göre cümleleri, anlam özelliklerinden dolayı haber cümleleri ve inşa cümleleri olmak üzere ikiye ayırmıştır. İstek bildiren inşa cümlelerini ise dilek, soru, emir ve çağırma olmak üzere *dörde* ayırır.

BİLGEGİL, soru cümlesini incelerken önce dilimizde bulunan soru sözcüklerini (mi, ne, kim, nasıl, hani, hangi, nere, nice) açıklayarak başlar.

mi: Türkçe'ye has soru edatıdır: “*Kahve pişti mi?*”, “*Gazeteyi mi okudunuz?*”

ne: İnsanların dışında kalan varlıklarla nitelikler için kullanılan soru edatıdır: “*Ne düşünüyorsunuz?*”, “*Neden gelmedin?*”

kim: İnsanların hakkında kullanılır: “*Bunu kim söyledi?*”, “*Yolda kimi gördünüz?*”

nasıl: Durum ve nitelik öğretmek için baş vurulur: “*Ahmet Bey, nasıl adamdır?*”, “*O nasıl söz?*”

hani: Eski şekli kani. Yer tahkikinde kullanılır. Zamana taallûk ettiği takdirde, genel olarak geçmişe ait bir özlemi ifade eder: “*Hani, Haydar Bey?*”, “*Hani yeni elbiseleriniz?*”

hangi: Eski şekli kangî. Aynı türden varlık veya niteliğin çokluğundan doğacak tereddüdü giderme maksadıyla başvurulur: “*Hangi trenle geldiniz?*”, “*Hangi adaya gittiniz?*”

nerde veya nere: Bu kelime ne çeşit yer sözünün hafifletilmiş şeklidir, yerle ilgili sorularda kullanılır: “*Ahmet Bey, nerede?*”, “*Ali nerden gelmiş?*”

Kaç: Ölçülebilir şeyler hakkındaki sorularda kullanılır. “*Kaç liraya satılıyor?*”, “*Bu kaçınıcı çocuğumuzdur?*”

Nice: Durum ve nitelik sormaya yarar. “*Hasan Efendi, nice dir?*”, “*Bu iş nice dir?*” (Bilgegil, 1984: 60-65).

BİLGEGİL, soru cümlesinin olumlu veya olumsuz olabileceğini belirtir ve son olarak, soru cümlelerinin görevlerine ait genel çerçeveleri çizer ve soru cümlelerini içerdikleri anlamlara göre ayrıntılarıyla sınıflandırır.

Leylâ KARAHAN ise, anlamına göre cümleler bölümünde soru cümlesini açıklar ve bu cümleyi, soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümle olarak tanımlayıp; Kaya BİLGEGİL gibi soru cümlesinin olumlu veya olumsuz olabileceğini belirtir.

Ayrıca Leylâ KARAHAN, soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarflarının, soru edatlarının ve soru eki -mı/-mi'nin bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlar olduğundan bahseder: “*Siz hayat süren leşler, sizi kim diriltecek?*”, “*Neden coşkun suların sesi gittikçe dindi?*” (Karahan, 1999: 72).

Tahsin BANGUOĞLU ve Muharrem ERGİN soru cümlesine kitaplarında değinmemişlerdir.

Zeynep KORKMAZ ise soru cümlesini, Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN gibi anlamına göre cümleler bölümünde, soru kavramı kazandıran Hangi? Ne? Kim? Kaç? Nasıl? Gibi soru kelimelerinden biriyle ya da evet veya hayır karşılığını isteyen soru eki mi? İle kurulan cümle türü olarak tanımlar ve örnekler verir: “*Kimler eğlendi, kimler avundu?*” (Korkmaz, 2007b: 195-196).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, **soru cümlesini** anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında, “Cevap almak amacıyla hazırlanan cümleler.” olarak tanımlayıp, “*Beyi gördüğün var mı?*”, “*Zorla almaya gücü yeter mi?*” vb. örnekler verir (Kuru, 2002: 113).

Soru cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 76: Soru Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Soru Cümlesi	+		+		+	+	+

Türkologların soru cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Soru cümlelerini değerlendirdiğimizde, Ahmet TOPALOĞLU’nun soru cümlesini herhangi bir başlık altında değerlendirmemesine karşılık; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ soru cümlesini anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirirken; Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU bu cümle türüne kitaplarında yer vermezler. Alâeddin MEHMEDOĞLU da, soru cümlesini, anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

5.16. Dilek-Şart Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar

Bu cümle çeşidi, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan pek azının yer verdiğini görürüz.

Dilek cümlesine, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nda rastlanmaz.

Kaya BİLGEGİL'e baktığımızda dilek cümlesini anlamına göre cümle çeşitleri bölümünde incelediğini görürüz.

BİLGEGİL bu cümleleri anlamlarının kapsamı bakımından cümle çeşitleri ve isnat tarzından doğan anlam özelliklerine göre cümle çeşitleri olmak üzere *ikiye* ayırmıştır. İsnat tarzındaki anlam özelliklerinden dolayı haber cümleleri ve inşa (=dilek) cümleleri olmak üzere *ikiye* ayırdığı cümlelerin inşa cümleleri kısmında istek bildiren inşa cümlelerini dilek, soru, emir ve çağırma cümleleri olmak üzere *dörde* ayırmıştır. BİLGEGİL, dilek (=temenni) cümleleri başlığı altında incelediği bu cümle için, “husulü mümkün olsun veya olmasın, bir şey için gösterilen arzuyu, duyulan özlemi ifade eden cümle” der. Ayrıca Türkçe'de nolaydı, keşke, onun Farsça şekli olan kâşki lafızlarının bu anlama imkân hazırladığını söyler. Temenni ifade eden cümlelerin, geçmiş ve gelecek zaman hakkında kullanıldığını, geçmiş zaman kavramının, istek kipiyle şartın hikâye ve rivâyeti; gelecek zaman kavramının da, istek anlamında kullanılan şartın bazı zamanlarıyla sağlandığını belirtir: “*Kâşki önceden sizi göreydim yahut göreymişim*” veya “*Baban dirilse de, hâlini görse.*” sözleri geçmiş zamana yönelen bir arzuyu; “*İmtihanları bitirsem de, İstanbul'a gitsem.*” cümlesi gelecek zamana yönelen bir özlemi dile getirdiğini, ifade eder.

BİLGEGİL, istek kipinin rivâyetinde, esasen temenni anlamı olduğu için, yüklemi böyle cümlelerde kâşki ve benzeri sözcükleri kullanmaya gerek olmadığını belirtir. Kâşki sözcüğü yerine bari, nolaydı, tek sözcüklerinin kullanılmasını örnekler vererek göstermiştir: “*Bari, doğru cevap verseydi.*”, “*Nolaydı, bugünleri görmiyeydim.*” (Bilgegil, 1984: 60).

Zeynep KORKMAZ ise, dilek-şart cümlesini cümle türlerinden bağımsız şekilde birleşik cümlelerde, temel cümledeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini tasarlama

durumdaki bir dileğe veya şarta bağlayan yardımcı cümle türü olarak tanımlar ve bu tür cümlelerin dilek-şart kipi ekleri ile karşılandığını ifade edip örnekler verir: “İstanbul'a gitsem, aradığım kitapları bulabilirim.” (Korkmaz, 2007b: 69).

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kendisiyle yaptığımız kişisel görüşmede, (Kişisel görüşme, 2010) bu cümleyi, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, üslûba ait bir husus olarak değerlendirir.

Dilek cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 77: Dilek-şart Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Dilek Cümlesi			+				
Dilek Şart Cümlesi						+	
Üslûp							+

Türkologların dilek cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Dilek cümlesine baktığımızda bu cümle türünü kabul eden Kaya BİLGEGİL'in dilek cümlesi; Zeynep KORKMAZ'ın ise dilek-şart cümlesi başlığıyla bu cümleyi verdiğini görürüz.

Yine Kaya BİLGEGİL bu cümleyi, anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirirken; Zeynep KORKMAZ bağımsız bir şekilde değerlendirir. Yukarıda da gördüğümüz gibi, ne bu cümleye verilen isimlerde ne de hangi başlık altında değerlendirildiği konusunda bu cümleyi kabul eden bu iki Türkolog arasında benzerlik yoktur.

Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu cümleye cümle türleri arasında yer vermeyerek, TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU ve KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

5.17. Emir Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar

Bu cümle türünü kabul eden Türkologların hepsinin bu cümleyi emir cümlesi başlığı altında verdiğini görürüz.

Ahmet TOPALOĞLU, **emir cümlesini** içeriklerine göre cümleler başlığı altında, “Yüklemi emir kipinde olan cümle.” olarak tanımlar: “*Dışarı çık.*”, “*Oturmadan bir bardak su ver.*” (Topaloğlu, 1989: 65).

Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU bu cümleye eserlerinde yer vermemiştir.

Kaya BİLGEGİL, isnat tarzındaki cümleleri, anlam özelliklerinden dolayı haber cümleleri ve inşa cümleleri olarak ikiye ayırır ve inşa cümlelerin istek bildiren cümleler başlığı altında emir cümlesini inceler. Emir cümlesini, bir işin yapılması veya yapılmaması isteğini ifade eden cümle olarak tanımlar.

BİLGEGİL, emir cümlelerini de olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde değerlendirmiştir: “*Kusurlarımı af buyurunuz!*” (Olumlu emir), “*Bu adam vaadettiği şeyleri yerine getirmesin de, gör.*” (olumsuz emir)

BİLGEGİL ayrıca emir cümlelerinde, yalnız emir kipinden değil, istek kipinden de faydalanılacağını söyler. Ayrıca dilek-şart kipinin ikinci şahıslarından sonra gelen a! ve e! üçüncü şahıslarından sonra gelen ya! ünleminin, onları emir cümlesine soktuğunu özellikle belirtir: “*Okusuna!*”, “*Yazsanız a!*” (Bilgegil, 1984: 65-69).

Zeynep KORKMAZ ise hiçbir başlık altına sokmadığı bu cümleyi, fiil cümlesinin yüklemi emir kipi olan türü şeklinde tanımlar: “*Üzerine aldığı işi oyalanmadan yap!*” (Korkmaz, 2007b: 83).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, emir cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında, “Emir, rica, öğüt, nasihat gibi anlamları

ifade eden cümleler” olarak tanımlar ve “*Kemanını bırak.*”, “*Sen git kızım.*” vb. örneklerle ortaya koyar.(Kuru, 2002: 115).

Emir cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolaştırdık.

Tablo 78: Emir Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Emir Cümlesi	+		+			+	+
Fiil Cümlesinin Yüklemi Emir Kipi Olan Türü						+	

Türkologların emir cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Emir cümlesini, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU’nun eserlerinde yer vermemelerine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU içeriklerine göre cümleler başlığı altında, Kaya BİLGEGİL inşa cümlelerinin istek bildiren cümleler başlığı altında; Zeynep KORKMAZ ise hiçbir başlık altına sokmadan emir cümlesi başlığı altında değerlendirir.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, emir cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ birbirine benzer şekilde, emir cümlesini yüklemi emir kipinde olan cümle olarak kısaca tanımlayıp örnekler verirken; Kaya BİLGEGİL emir cümlesini, bir işin yapılması veya yapılmaması isteğini ifade eden cümle olarak diğerlerinden farklı şekilde tanımlayıp, bu cümleyi daha ayrıntılı işler.

5.18. Ünlem Cümlesi Konusundaki Yaklaşımlar

Bu cümle türü, söz konusu ettiğimiz Türkologlarının pek azı tarafından ünlem cümlesi başlığı altında incelenmiştir.

Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU ünlem cümlesine yer vermemiştir.

Kaya BİLGEGİL istek bildiren inşa cümleleri başlığı altında incelediği bu cümleyi, istek bildiren ünlem cümleleri veya çağırma cümleleri başlıklarıyla verir.

Kaya BİLGEGİL, bu cümlede yer alan ünlemin eski karşılığının nida; söz söyleyenin, hitap ettiği şahıstan yüzünü döndürmesini istemesi olduğunu, esasen de bu kelimenin aslında da seni çağırıyorum, bana bak! anlamları olduğundan burada, çağırısı olan ünlemlerin vücuda getirdiği cümlelerin söz konusu edileceğini ifade eder. Bu ünlemlerin başlıcalarının a, ey, hey, be, bre, âyâ, ya, hû, eyâ, yâhû, ulan, kız! gibi seslerden meydana geldiğini ve bunların ifadede de çağrılanlardan önce yer aldığını örneklerle belirtir: “*A dostlar, buna bir hal oluyor!*”, “*Hey çocuk bu iş böyle olur mu?*” (Bilgegil, 1984: 69-71).

Zeynep KORKMAZ, **ünlem cümlesini**, hiçbir başlık altında vermeyip, bu cümleyi, “İçinde ünlem bulunan veya ünlem kavramı veren cümle.” olarak tanımlar: “*Ey dost, meğer ne kadar gafil ve safderun imişiz!*” (Korkmaz, 2007b: 224-225).

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, ünlem cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında, “İnsanların heyecanını, korkusunu, nefret ve öfkesini anlatan cümleler” olarak tanımlar ve “*Keskin zekalara selam!*”, “*Aman Yarabbi!*” vb. örnekler verir (Kuru, 2002: 117).

Ünlem cümlesi için görüşlerine yer verdiğimiz Türkologların bu konuda kullandıkları terimleri tablolastırdık.

Tablo 79: Ünlem Cümlesi Konusunda Kullanılan Terimler

	A.T.	M.E.	K.B.	T.B.	L.K.	Z.K.	A.M.
Ünlem Cümlesi			+			+	+
Çağırma Cümleleri			+				
İstek Bildiren Ünlem Cümlesi			+				

Türkologları ünlem cümlesi için verdiği bilgilerden ve tablodan hareketle şu değerlendirmeleri yaptık:

Ünlem cümlesini değerlendirdiğimizde bu cümleyi yalnızca Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'ın inceledikleri; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nun ünlem cümlesine yer vermediklerini görürüz.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, ünlem cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

5.19. Cümlelerle İlgili Değerlendirme

Çalışmamızın bir bölümünü kapsayan cümle türlerinin sınıflandırılması adlı bölümde Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların cümle türlerine olan yaklaşımlarını karşılaştırdığımızda şu sonuçları elde ettik:

1. Fiil cümleleri, söz konusu ettiğimiz Türkologlar tarafından yüklemine göre cümleler başlığı altında verilirken; Tahsin BANGUOĞLU tarafından basit cümle Muharrem ERGİN tarafından genel olarak cümle başlığı altında verilmiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise fiil cümlesini basit cümle çeşitlerinden şahıssız cümlelerin, yüklemi fiillerden oluşan şahıssız cümleler başlığı altında incelerken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun ise fiil cümlesi hakkında yaklaşımları yoktur.

2. Fiil cümlesini tanımlarken, söz konusu ettiğimiz Türkologlar fiil cümlesini birbirine benzer ifadelerle tanımlarken, ki bu benzerliklerden biri de ortak kullandıkları çekimli fiil ifadesidir, Muharrem ERGİN çekimli fiil ifadesini kullanmamıştır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, çekimli fiil ifadesini kullanmayarak ERGİN'le aynı grupta yer alır.

3. Muharrem ERGİN'in isim cümlesini fiil cümlesinin özel bir şekli saymasına karşılık, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları bu şekilde bir tespite gitmeyip, yüklem türüne göre cümleler başlığı altında bu cümleyi değerlendirmişlerdir.

4. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarında isim cümlesinin tanımı genel hatlarıyla ve yukarıda belirttiğimiz gibi kullanılan terimler açısından benzerlik göstermektedir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, isim cümlesini basit cümle çeşitlerinden şahıssız cümlelerin, yüklemi isimlerden oluşan şahıssız cümleler başlığı altında incelerken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun ise fiil cümlesi hakkında yaklaşımları yoktur.

5. İsim cümlesini, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU hâriç, diğerleri, yüklemine göre cümleler, başlığı altında inceler. Muharrem ERGİN isim cümlesini genel olarak cümle başlığı altında verirken, Tahsin BANGUOĞLU basit cümle başlığı altında verir. BANGUOĞLU'nun isim cümlesi tanımından yola çıkarak kendisinin yargı sayısına göre sınıflandırdığı basit ve birleşik cümle başlığı altında, basit cümlenin bir kolu şeklinde yüklem esasına göre tanımlanmış isim cümlesini göstermesi hayli ilgi çekicidir.

6. Basit cümle için söz konusu ettiğimiz Türkologlar birbirine benzer tanımlar yapsalar da fiilimsilerin yer aldığı cümleleri basit sayıp saymama konusunda birbirlerinden ayrılırlar. TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ fiilimsilerin yer aldığı cümleleri basit cümle sayarken; BİLGEGİL ve BANGUOĞLU birleşik cümle sayar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ise TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ gibi fiilimsilerin yer aldığı cümleleri basit cümle sayar.

7. Basit cümleyi türlere ayırıp ayırmama konusunda da Türkiye Türkologları birbirinden farklı görüşler içerisindedir. TOPALOĞLU, BİLGEGİL, KARAHAN basit cümleyi türlere ayırmazken; BANGUOĞLU, isim ve fiil cümlesi olmak üzere *ikiye*; Zeynep KORKMAZ ise basit ad cümlesi ve basit fiil cümlesi olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise basit cümleyi, temel öğelerin bulunmasına göre cümleler (a. Çift öğeli cümleler, b. Tek öğeli cümleler) ve ifade amacına ve tonlamaya göre cümleler (a. Anlatılı cümle, b.

Soru cümlesi, c. Emir cümlesi, d. Ünlem cümlesi) olmak üzere *ikiye* ayırır. Tek öğeli cümleleri de, yüklem esasında oluşanlar (a. Şahıssız cümle, b. Belirsiz şahıslı cümle, c. Umumi şahıslı cümle) ve özne esasında oluşanlar (yalın cümle) olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun basit cümle hakkında bulabildiğimiz yaklaşımları sınırlıdır. MUSAOĞLU, basit cümlenin modellerini, şekil bilgisine göre, söz dizimine göre, semantiğe göre ve anlamsal-fonksiyonel parçalara ayrılmasına göre *dörde* ayırır.

8. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarından ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'ndan farklı olarak cümleleri tek öge kullanmalarına ya da çift öge kullanmalarına; bir cümlede öznenin gramer açısından belli olması ya da olmamasına; ifade amacına ve tonlamaya göre cümlelerin ayırımına giderek farklı bir yol izler.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlarda böyle bir yaklaşım görülmez.

9. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, birleşik cümleyi, birleşenleri arasındaki söz dizimsel bağlılığa, dolayısıyla yan cümlenin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre yapısal olarak sınıflandırıp, bu yapısal modellerin anlamına göre alt başlıklarını sıralarken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Alâeddin MEHMEDOĞLU, birleşik cümleyi oluşturan parçalar arasındaki anlam ilişkilerinin ve parçaları birbirine bağlayan bağlaçları dikkate alarak sınıflandırma yapmış, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU hariç diğerleri birleşik cümleyi Mehman MUSAOĞLU'nda olduğu gibi yan cümlenin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre yapısal olarak sınıflandırırken, Tahsin BANGUOĞLU Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi anlam ve şekil ilişkilerini dikkate alarak sınıflandırmıştır.

10. Birleşik cümle terimi Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU tarafından kullanılırken; Kaya BİLGEGİL bileşik cümle terimini kullanmaktadır.

11. Birleşik cümle çeşitlerinin ana başlıklarında ve kaçça ayrıldıkları konusunda da Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hem kendi aralarında hem de Türkiye

Türkologlarıyla bir birliğe varamadıkları görülür. Mehman MUSAOĞLU birleşik cümleyi tek birleşimli söz dizimsel yapılar, tam birleşimli söz dizimsel yapılar, çift birleşimli söz dizimsel yapılar olarak *üç* ana başlığa ayırırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız birleşik cümle ve bağımlı birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ birleşik cümleyi şart'lı, ki'li, ve iç içe'li cümleler olmak üzere *üç*e, Leylâ KARAHAN şart'lı ve iç içe'li cümleler olmak üzere *ikiye*, Kaya BİLGEGİL, girişik-bileşik, şartlı bileşik, sıralı, bağlı, ki bağlacıyla kurulan cümleler olarak *beşe*, BANGUOĞLU ise yan yana, tümeleme, karmaşık birleşik cümle olmak üzere *üç* ana başlığa ayırır.

12. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun birleşik cümleyi bağımlı ve bağımsız olarak *ikiye* ayırmasına karşılık, söz konusu Türkiye Türkologlarının ortaya koyduğu birleşik cümle ve çeşitlerinden sadece bağımlı birleşik cümleyi anladıkları bağımsız birleşik cümleden bahsetmedikleri görülür.

13. Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik cümleleri oluşturan basit cümleleri anlam bakımından, eşit hukuklu cümlelerden oluşan birleşik cümleler, basit cümlelerden birinin bağımsız, diğerinin bağımlı olduğu birleşik cümleler olarak *ikiye* ayırırken; Türkiye Türkologları temel ve yardımcı cümlelerin birbirine bağlanış şekillerine göre onları tasnif eder

14. Söz konusu ettiğimiz Türkologların hepsi birleşik cümlelerin oluşma şekli olarak yalnız bir temel (asıl, esas, ana) cümle ile bir de yardımcı (yan) cümlelerden oluşmasını gösterir.

15. Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımlı birleşik cümle biçimindeki yapıda, yardımcı cümlelerin temel cümleye çeşitli vasıtalarla bağlanmasına ve yardımcı cümlelere göre tasnifini yaparken Türkiye Türkologlarında böyle bir durum görülmez.

16. Türkiye Türkologlarının yardımcı cümle tanımlarında ve izahlarında yardımcı cümlelerin temel cümleyi tamamlaması yönünde birleştikleri fakat Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan olan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun yardımcı cümleyle yüklediği görevlerden bahsetmedikleri görülür.

17. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların, fiilimsilerin yan cümle kabul edilemeyeceği dolayısıyla birleşik cümle oluşturamayacağı konusundaki fikri birlikteliklerine karşılık, söz konusu Türkiye Türkologları kendi aralarında bir birlik

oluşturamazlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ fiilimsiler cümlede olsa bile o cümleyi birleşik cümle saymazken; Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL birleşik cümle sayar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU ise Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi fiilimsiler cümlede olsa bile o cümleyi birleşik cümle saymaz.

18. Muharrem ERGİN, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'de olduğu gibi, fiilimsilerle yapılan fiil kökenli grupları cümlenin bir ögesi olarak değerlendirirken, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL bunlarla yapılan cümleleri birleşik veya girişik cümle olarak değerlendirmiştir. Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi Türkologlar fiilimsilerin çekimli fiil olmayıp kip ifadesi taşımadıklarından dolayı bunların bir cümle değil, ancak bir kelime grubu kurabileceklerini söylemişlerdir.

19. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Elövset Zakiroğlu ABDULLEV birleşik cümlenin oluşumunda tonlamayı esas alırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU almaz. Alâeddin MEHMEDOĞLU tonlama terimini kullanırken; Elövset Zakiroğlu ABDULLEV intonasya terimini kullanır. Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU da tıpkı Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Elövset Zakiroğlu ABDULLEV gibi tonlamanın birleşik cümlenin birleşenlerini birbirine bağlayan söz dizimi unsuru olduğunu söylerken söz konusu ettiğimiz diğer Türkiye Türkologlarında tonlamanın esas alındığı görülmez.

20. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler de anlam ilişkilerinin yalnız tonlama alâkası ile oluşturulduğu görülür. Tahsin BANGUOĞLU da birleşik cümlenin oluşumunda bağlam olmayınca iki cümlenin birbirine mantık tonlaması ve duyuş tonlaması ile birbirine bağlandığını ifade eder (Banguoğlu, 2007: 126).

21. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı bağımsız bağıllık (birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasındaki bağıllık) ve bağımlı bağıllık (birleşik cümlelerden biri bağımsız, diğeri ona bağlı olan basit cümlelerin arasındaki bağıllık) terimlerini söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkiye Türkoloğu kullanmaz.

22. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik cümlenin oluşum kanununa uygunluğunu Türkiye Türkologlarının dikkate almadıklarını iddia ederek eleştirir.

23. MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEGİL'in türdeş ögeli cümleleri, ögeleri genişlemiş basit cümleleri ve şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri hiçbir dayanağı olmadan sıralı cümle; bağımsızlık bağlaçlarıyla oluşan bağımsız birleşik cümleleri ve bazı bağımlılık bağlaçlarıyla meydana gelen bağımlı birleşik cümleleri bağı cümle olarak adlandırmasını; Leylâ KARAHAN'ın bağlaçsız bağımsız birleşik cümleleri sıralı cümle, nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleyi iç içe birleşik cümle, bağlaçlı bağımsız birleşik cümleyi diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağı cümleler olarak, birleşik cümlenin oluşum kanununa uygunluğunu dikkate almadan birbirinden farklı ve zıt görüşler sergilenmesini eleştir.

24. Ahmet TOPALOĞLU, dilek-şart kipi; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU şart kipi; Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ şart eki ile bu cümlenin kurulduğunu belirtirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bu cümlenin (-sa/-se) şart edatı ve şart kipi (-sa/-se) eki ile bağlandığını ifade eder.

25. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile kurulmalarına dayanarak oluşturduğu ve buna bağı olarak şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlenin iki ayrı çeşidi olarak gösterdiği cümleler; Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU tarafından dilek-şart kipi, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU tarafından şart kipiyle kurularak MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile kurularak oluşturduğu iki cümle çeşidini birden karşılamıştır.

26. Ekler konusunda da belirttiğimiz gibi kipin zaman ifade etmediğini belirten Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ise bu cümlenin şart eki ile kurulduğunu belirtip, bu başlık altında hem zaman ifade eden hem de zaman ifade etmeyip yalnızca şart ifade eden cümlelere yer vererek TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve BANGUOĞLU'na göre daha dikkatli davranmış fakat MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile oluşturulmalarına dayanarak yaptığı çeşitlendirmeyi yapmayarak konuya bizce eksik yaklaşmıştır.

27. Şartlı birleşik cümlede dikkat çekici bir başka nokta da Türkologların bu cümle için kullandıkları terim tercihidir. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN şartlı birleşik cümle, Kaya BİLGEGİL şartlı bileşik cümle; Tahsin BANGUOĞLU şart cümlesi, tümlene şart cümlesi; Zeynep KORKMAZ şart cümlesi terimiyle bu birleşik cümle çeşidine yer verirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle terimiyle bu cümle çeşidine yer verir.

28. Şartlı birleşik cümlelerin nasıl verildiğini ayrıntılarıyla incelediğimiz Türkiye Türkologlarındaki ortak nokta, şartlı kuruluşların Türk dilinin yardımcı cümleleri olduğudur.

29. Kaya BİLGEGİL yan cümlecığının yüklemi bir fiilimsi olan bazı bileşik cümleleri şartlı bileşik cümle saydığı halde söz konusu ettiğimiz diğer Türkologların hiçbirinde şart ekinin fiilimsi görevinde olması sebebiyle o cümlelerin birleşik sayılması gereği işlenmemiştir.

30. Ki'li birleşik cümleyi değerlendirdiğimizde sorunlardan birinin yazımda yaşandığını görürüz. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ki bağlacından sonra virgül kullanmazken, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU ki bağlacından sonra virgül kullanırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, ki bağlacından sonra virgölün konulmamasını eleştirir ve ki bağlacından sonra virgölün konulmasını gerektiğini ifade eder. Buradan da anlaşıldığı gibi virgölün ki bağlacından sonra mı kullanılacağı yoksa hiç mi kullanılmaması gerektiği dilimize tam yerleşmiş değildir. Virgölün kullanım yeri Farsça ve Batı dillerinin etkisi iledir.

31. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ ki'li birleşik cümleyi birleşik cümleler arasında değerlendirirken; Tahsin BANGUOĞLU sıralı cümleler arasında; Leylâ KARAHAN bağlı cümleler bölümünde değerlendirmiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden, ki bağlacı ile oluşan bağımlı birleşik cümleler başlığı altında bu cümle çeşidine değinir.

32. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun, bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden saydığı bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümleleri (Ki bağlacıyla oluşan bağımlı birleşik cümleler), Leylâ KARAHAN cümle çeşitlerinden bağlı cümle başlığı altında ki'li bağlı cümle (Karahan, 1999: 64-65), Ahmet TOPALOĞLU (Topaloğlu, 1989: 101), Muharrem ERGİN (Ergin, 2002: 404) ve Zeynep KORKMAZ (Korkmaz, 2007: 148) birleşik cümle çeşitlerinden ki'li birleşik cümle ve Kaya BİLGEGİL ki bağlacıyla kurulan cümleler başlığı altında incelerken (Bilgegil, 1984: 94); Tahsin BANGUOĞLU (tümlene birleşik cümle çeşitlerinden ilinti zamiri cümlesi altında) ki ilinti cümlesi (Banguoğlu, 2007: 552-553) adıyla inceler.

33. Leylâ KARAHAN, Alâeddin MEHMEDOĞLU'ndan farklı şekilde adlandırdığı cümlelerin, yapı bakımından birleşik, bağlı ve sıralı cümle olma özelliklerinden ancak birine sahip olabileceğini savunurken, cümle çeşitlerini farklı bir şekilde adlandıran bir başka Türkolog Kaya BİLGEGİL ise sıralı cümleyi birleşik cümlenin bir çeşidi olarak görmektedir. Tam da bu noktada Alâeddin MEHMEDOĞLU, Leylâ KARAHAN'ın sıralı cümlelerin yapısına göre basit veya birleşik yapıya sahip olup olmadığı üzerine hiçbir şey söylememesini ve sıralı cümle örneklerine dayanarak sıralı cümlenin iki veya daha fazla cümle ile kurulduğunu yani iki veya ikiden fazla yüklem mevcut olduğunu söyleyip bu cümle türlerini neden birleşik cümle olarak adlandırmadığını Leylâ KARAHAN'ın tek yüklem taşıyan cümlelere basit cümle demesine istinaden eleştirir.

34. Alâeddin MEHMEDOĞLU, Zeynep KORKMAZ'ın bağımsız birleşik cümleleri sıralı birleşik cümle terimiyle ifade etmesini ve sıralı cümle denilen türlerin Tahsin BANGUOĞLU tarafından bağlam cümlesi adıyla birleşik cümle gibi sunulmasını ilgi çekici olarak değerlendirir.

35. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun birleşik cümlenin inkişafını ortaya koyuşu ve bu inkişâfi ortaya koyarken kullandığı terimlerden basit kısa cümle, basit geniş cümle, öğeleri genişlenmiş basit cümle, bağımsız birleşik cümle, bağımlı birleşik cümle, karışık türlü bağımlı birleşik cümle ve bağımlı birleşik cümlenin dönüşümü terimlerinin hiçbiri söz konusu Türkiye Türkologları tarafından kullanılmaz.

36. Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıralı cümle olarak adlandırılan cümle türlerinin en az iki basit cümleden olduğunu herkesin kabul ettiğini, ama o iki basit cümlenin bir bitiş tonlamasına sahip olduğunda nasıl birleşik cümle gibi şekillendiğinin dikkatten kaçmasını eleştirir.

37. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları ki'li birleşik cümlenin kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun olmadığını ve Farsça'dan gelen ki edatıyla ve onun Türkçe karşılığı olan kim edatıyla yapılan bir cümle tipi olduğu konusunda hemfikirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU Türkiye Türkologlarının aksine; ki bağımlılık bağlacının Türk kökenli olduğunu, bu bağlacın eski dönemlerden günümüze kadar, 1. Sual zamiri kim → 2. Belirsizlik zamiri kim → 3. Bağlaç kim → kin →ki şeklinde gelişerek geldiğini ortaya koyar.

38. Tüm Türkologlar, ki'li cümlelerde yardımcı cümlenin asıl cümlenin bir açıklayıcısı ve tamamlayıcısı durumunda olduğu konusunda hemfikirdir.

39. İç içe birleşik cümleye, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun sınıflandırdığı cümle çeşitlerinden karşılık bulunamazken, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'in bağımlı birleşik cümlenin şekle girmesinde kriter kabul ettiği vasıtasız nutuk terimi MEHMEDOĞLU'nun kullandığı dolaysız anlatım terimidir ki dolayısıyla vasıtasız nutuk terimiyle oluşturulan bu tür cümleler, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan MUSAOĞLU'nun tek birleşimli kapalı yapılar başlığı altında örnek verdiği cümlelerle de benzerlik oluşturur. Türkiye Türkologlarının iç içe birleşik cümle terimine MEHMEDOĞLU'nda karşılık gelen terim vasıtasız nutuk terimidir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise iç içe birleşik cümleyi, dolaysız nutuk terimiyle ifade eder ve bu cümleyi birleşik cümle grubuna dâhil etmeyen Kaya BİLGEGİL ile paralellik gösterir.

40. İç içe birleşik cümleyi cümle türlerinden biri olarak kabul etmeyen Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bu cümlelerin üslûp olduğunu ifade eden tek Türkologtur.

41. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun filimsilerin yer aldığı cümleleri birleşik cümle türlerinden girişik bileşik cümle ve karmaşık cümle saymalarına karşılık; bu cümle türünü kabul etmeyen Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN basit cümle olarak kabul eder. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU da girişik birleşik cümleyi kabul etmeyen TOPALOĞLU, ERGİN ve KARAHAN'la aynı grupta yer alır.

42. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN'ın sıralı cümle; Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlam cümlesi; Zeynep KORKMAZ'ın sıralı birleşik cümle olarak adlandırdığı cümleleri, bağımsız birleşik cümle olarak adlandırır.

43. Alâeddin MEHMEDOĞLU, cümle çeşitlerinin belirlenmesinde cümle öğelerinin ortak veya ayrı ayrı kullanılmasının hiçbir bilimsel dayanağı olmadığını yani cümlenin yapısını etkilemediğini belirtirken, Leylâ KARAHAN (Karahan, 1999: 66), Kaya BİLGEGİL (Bilgegil, 1984: 88) ve Zeynep KORKMAZ (Korkmaz, 2007: 192) sıralı cümle tanımlarında bunun tam aksini söylerler.

44. Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU sıralı cümleyi birleşik cümle başlığı altında incelerken; Leylâ KARAHAN sıralı cümleyi birleşik cümle çeşitleri arasında göstermeyip, yapısına göre cümle çeşitlerinden; Zeynep KORKMAZ ise yapılarına göre cümleler kısmında değerlendirir.

Söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye yer vermeyen iki Türkologtur.

45. Zeynep KORKMAZ sıralı cümleleri *ikiye* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU sıralı cümleyi türlere ayırmamıştır.

46. Bağlı cümleyi, Leylâ KARAHAN yapı bakımından cümleler bölümünde bağlı cümle başlığı altında; Kaya BİLGEGİL bileşik cümleler kısmında bağlı cümle başlığı altında; Tahsin BANGUOĞLU, türeme birleşik cümleler bölümünde bağlam cümlesi başlığı altında; Zeynep KORKMAZ yapılarına göre cümleler bölümünde bağlı

cümle başlığı altında incelerken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız birleşik cümle çeşitlerinden bağlaçlı bağımsız birleşik cümle başlığı altında inceler. Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye değinmemişlerdir.

47. Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik cümlelerin oluşumunda önemli yer tuttuğunu söylediği ve, ama, lâkin bağımsızlık; ki, çünkü bağımlılık bağlaçları; Leylâ KARAHAN'da diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler başlığı altında bağımsızlık ve bağımlılık bağlaçları şeklinde ikiye ayrılmayıp bir arada verilir (Karahan, 1999: 65-66).

48. Bağlı cümlelerin tanımında iki cümleyi birbirine bağlayan unsuru, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bağlaç, Leylâ KARAHAN bağlama edatı, Tahsin BANGUOĞLU bağlam olarak adlandırır.

49. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlı cümlelerin kuruluş ilgilerine ve anlam özelliklerine göre ortaya koydukları bazı bağlı cümle çeşitleri benzerlik gösterir: Kaya BİLGEGİL'in, karşıtlık cümleleri ve açıklama cümleleri, Tahsin BANGUOĞLU'nda yan yana bağlam cümlesi altında sırasıyla karşıtlama cümlesi ve açıklama cümlesi adıyla geçerken; sebep cümlesi Tahsin BANGUOĞLU'nda alt alta bağlam cümlesi altında aynı adla geçer.

50. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU anlam ilişkilerine göre bağlı cümle çeşitlerini ortaya koyarken; Leylâ KARAHAN ki bağlacı veya ki bağlacının dışında kalan diğer bağlaçlarla bağlanmasına göre bağlı cümleyi *iki* çeşit olarak sınıflandırır.

51. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU, KARAHAN'ın bağlı cümle örneklerinde iki veya ikiden fazla yüklem mevcut olduğu hâlde bu cümle türlerini birleşik cümle olarak adlandırmamasını eleştirir.

52. Ara cümleyi değerlendirdiğimizde Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın bu cümleyi ara cümle başlığı altında değerlendirirken, Kaya BİLGEGİL' in ara cümleciği, Tahsin BANGUOĞLU'nun ise saplama cümle adı altında incelediğini görürüz. Leylâ KARAHAN ise ara cümleyi cümle dışı unsurlardan

sayar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da ara cümleye yer vermeyerek, cümle türleri arasında ara cümleye yer vermeyen KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

53. Kesik cümle olarak belirlediğimiz bu başlığı Tahsin BANGUOĞLU kesik cümle başlığı altında açıklarken, Zeynep KORKMAZ eksiltimli cümle başlığı altında tanımlar. Kesik cümleye yer veren bu Türkologların kesik cümleye ilişkin tespitleri hemen hemen aynıdır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kesik cümleyi Türkiye Türkologlarından farklı olarak üslûp olarak değerlendirir.

54. Kurallı cümleye cümle türleri arasında Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın yer vermelerine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU yer vermemiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kurallı kuralsız cümle gibi ayırımın olamayacağını belirtir ve bunu üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

55. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ devrik cümleyi aynı adıyla incelerken; Tahsin BANGUOĞLU ters sıra adıyla inceler. Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, devrik cümleyi öğelerin dizilişine göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümle türünü üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

56. Olumlu ve olumsuz cümleyi, Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU içeriklerine göre cümleler başlığı altında değerlendirirken; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ anlamına göre cümleler başlığı altında birbirlerine benzer ifade ve tanımlarla açıklar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı olarak bu cümle türünü üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

57. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU'nun soru cümlesini herhangi bir başlık altında değerlendirmemesine karşılık; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ soru cümlesini anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirirken; Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU bu cümle türüne

kitaplarında yer vermezler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, soru cümlesini, anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümleyi ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

58. Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL dilek cümlesi; Zeynep KORKMAZ ise dilek-şart cümlesi başlığıyla bu cümleyi verirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu cümleye cümle türleri arasında yer vermeyerek, TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU ve KARAHAN ile aynı grupta yer alır. MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı olarak bu cümle türünü üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

59. Dilek-şart cümlesini, Kaya BİLGEGİL, anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirirken; Zeynep KORKMAZ bağımsız bir şekilde değerlendirir. Yukarıda da gördüğümüz gibi, ne bu cümleye verilen isimlerde ne de hangi başlık altında değerlendirildiği konusunda bu cümleyi kabul eden bu iki Türkiye Türkoloğu arasında benzerlik yoktur.

60. Emir cümlesini, Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nun eserlerinde yer vermemelerine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU içeriklerine göre cümleler başlığı altında, Kaya BİLGEGİL inşa cümlelerinin istek bildiren cümleler başlığı altında; Zeynep KORKMAZ ise hiçbir başlık altına sokmadan emir cümlesi başlığı altında değerlendirir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, emir cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

61. Ünlem cümlesini Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'ın inceledikleri; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nun ise ünlem cümlesine yer vermediklerini görürüz.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, ünlem cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi cümle türlerinin tasnifinde hem Türkiye Türkologları hem de Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar hem kendi aralarında hem de birbirleriyle mukayese edildiğinde yer yer benzerlik oluştursa da tam anlamıyla bir birlik oluşturmayıp daha çok farklılık oluşturdukları görülür.

GENEL DEĞERLENDİRME

Tezin bütünüyle ilgili genel değerlendirmelerin yer aldığı bu bölümde aşağıdaki maddelerden 1'den 42'ye kadar olanlar kelime türlerinin tasnifi; 42'den 91'e kadar olanlar kelime gruplarının tasnifi; 91'den 171'e eklerin tasnifi; 171'den 232'ye kadar olan maddeler ise cümle türlerinin tasnifiyle ilgilidir:

1. Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların yaptıkları kelime türü tasnifini değerlendirdiğimizde bir birlik oluşturamadıklarını görürüz. Ahmet TOPALOĞLU kelime türlerini genel olarak *sekiz* başlık altında toplarken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ *üç*; Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ise *iki* başlık altında toplar. İkili ve dörtlü grup oluşturan Türkologların aralarında bir birlik varmış gibi görülse de, gerek bu gruplara verilen isim, gerekse bu grupların alt başlıklarında yer alan kelime türleri birbirinden farklıdır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar iki başlık altında toplananlarla paralellik göstermektedir.

2. Ahmet TOPALOĞLU kelimeleri nitelikleri, biçimleri ve görevleri bakımından sınıflandırırken; Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN, Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU kelimeleri mânâ veya vazife bakımından; Kaya BİLGEGİL kelimeleri anlam ve zaman bakımından; Tahsin BANGUOĞLU yapı, işleyiş ve kavram bakımından; Zeynep KORKMAZ ise anlam, görev ve hem anlam hem görev içeren kelimeler olmak üzere *üç* açıdan sınıflandırır.

Görüldüğü gibi, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ile kelimeleri mânâ veya vazife bakımından tasnif ederek ortak paydada buluşurlar.

3. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar, kelimeleri ikiye ayırarak benzer şekilde sınıflasa da farklı kelime türlerini gruplara dâhil etmeleri yönüyle birbirinden ayrılırlar. Mehman MUSAOĞLU, asıl kelime bölükleri (isim, sıfat, zarf, fiil, zamir) ve yardımcı kelime bölükleri (takı, edat, bağlaç ve ünlem) olarak *ikiye* ayırırken; Alâeddin MEHMEDOĞLU, temel kelime (isim, sıfat, sayı, zarf, zamir ve fiil) ve yardımcı kelime türleri (edat, takı, bağlaç, ünlem, hitap) olarak *ikiye* ayırır.

4. Mehman MUSAOĞLU ve Leylâ KARAHAN modal sözlere kelime türleri sınıflandırmasında yer bulunabileceğini söyleyen iki Türkolog olsalar da, modal sözlerin nereye dâhil edileceği konusunda ayrılırlar. Mehman MUSAOĞLU, yardımcı kelime bölükleri içerisinde onun bir alt başlığı olarak modal sözlerin yer alması gerektiğini düşünürken, Leylâ KARAHAN modal sözlerin yardımcı sözler olarak yer bulabileceğini belirtir.

5. Tahsin BANGUOĞLU kelime çeşitlerini tabîî, mantıkî, değişmeler ve başka sınıflanmalar şeklinde ayrıntılı olarak gruplayan tek Türkologtur. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda böyle bir yaklaşım yoktur.

6. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların takı ve edatın her ikisini birden kelime türlerine dâhil etmelerine karşılık; Türkiye Türkologları bu iki kelime türünden, edatı ifade edecek şekilde, yalnızca birini dâhil eder.

7. Alâeddin MEHMEDOĞLU sayı ve hitabı kelime türleri arasında gösteren tek Türkologtur. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarında böyle bir durum yoktur.

8. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar da, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU gibi, ismi, sıfat, zarf ve zamirin dışında yani isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç, ünlem şeklinde sekiz kısımda incelerken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ sıfat, zarf ve zamiri de isim olarak ele alır.

9. Alâeddin MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU gibi birleşik isimlere kelime türleri arasında yer verirken, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep Korkmaz gibi birleşik isimlere kelime grupları arasında yer verir.

Görüldüğü gibi Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, birleşik ismin kelime türleri arasında incelenmesi gerektiğini düşünen Türkologlarla aynı görüştedir.

10. İsimlerle ilgili bir diğer mesele de Türkologlar tarafından farklı şekilde ele alınan ve ortak görüşe varılamayan birleşik isimlerin cins isimden mi özel isimden mi meydana geldiği meselesidir. Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL cins isimlerden oluşmuş örnekleri birleşik isim sayarken; Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN yalnız özel isimlerden oluşmuş örnekleri birleşik isim, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ise hem cins isim

hem de özel isimlerden oluşmuş isimleri birleşik isim olarak kabul eder. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, yaklaşımla Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'la paralellik oluşturmaktadır.

11. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun verdiği örnekler bakıldığında kendisinin isim olarak kabul ettiği, Türkiye Türkologlarınca sıfat; kendisinin fiil olarak kabul ettiği örnekler bazı Türkiye Türkologlarına göre fiilken bazılarında göre isim; takı olarak kabul ettikleri edat; zarf olarak kabul ettikleri isim; zamir olarak kabul ettikleri sıfat; sıfat olarak kabul ettiği isim; hitap olarak ortaya koyduğu örnekler ise Türkologlara göre ünlemdir.

12. Kaya BİLGEGİL'in bu sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri başlığı altında incelediği isim çeşitlerinden zaman isimleri, yer isimleri, alet isimleri, küçültme isimlerine; Tahsin BANGUOĞLU'nun yer verdiği tekli adlar, çoklu adlara; Zeynep KORKMAZ'ın isim çeşitleri arasında gösterdiği oluş ve kılış adları grubu altında yer alan isimlere de yine diğer Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar yer vermez..

13. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar isimleri, fiilleri, edatları, zamirleri, zarfları, sıfatları, bağlaçları, ünlemleri birbirlerinden farklı başlıklar altında, farklı terim ve farklı kapsamlarla incelerler.

14. Mehman MUSAOĞLU'nun fiil incelemesinde diğer Türkiye Türkologlarından farklı taraflar göze çarpar. Mehman MUSAOĞLU kök fiiller, türemiş fiiller ve çatıları bakımından fiilleri Türkçe fiillerin yapısal-anlamsal betimlenmesi başlığı altında incelerken, diğer Türkiye Türkologları bu fiilleri yapılarına ve çatılarına göre fiiller olmak üzere *iki* başlık altında inceler.

15. Mehman MUSAOĞLU'nun, Türkçe fiillerin işlevsel-anlamsal betimlenmesine göre, bir birleşimli ve iki birleşimli fiiller ve üç birleşimli fiiller ve birleşimsiz fiiller olarak tasnifini ne diğer Türkiye Türkologları ne de Alâeddin MEHMEDOĞLU yapmıştır.

16. Edatlar konusunda Türkologlar arasında birliğe varılmayan bir başka nokta da, edatın kapsamı, yani nelerin edat olduğu, nelerin edat olmadığıdır.

17. Edatları, kullanılış bakımından yalnız edat olarak donmuş kelimeler ve aslında isim veya zarf olmakla beraber geçici olarak edat durumunda kullanılan kelimeler

olmak üzere *ikiye* ayıran yalnızca Necmettin HACIEMİNOĞLU'dur. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar bu konuya temas etmezler.

18. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun ayrı başlıklar altında topladığı edat ve takı kelime türleri Türkiye Türkologları tarafından edatı ifade edecek şekilde, Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU tarafından “takı” terimiyle; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ tarafından “edat” terimiyle, Muharrem ERGİN tarafından son çekim edatı terimiyle ifade edilirken; Leylâ KARAHAN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU tarafından çekim edatı terimiyle ifade edilir.

19. Mehman MUSAOĞLU görevli kelimeler ve leksik anlamı olan kelimeler yanında üçüncü bir grup olarak içinde, hakkında, üstünde, altında, yanında kelimelerinin kömekçi ad adıyla ya da yardımcı kelimelerde bir görev olarak ya da çekim edatları içerisinde bir alt başlık olarak da ele alınabileceğini ifade eden tek Türkologtur.

20. Edatları yapısına göre tasnif edenlerin yalnızca Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU olduğu görülse de, bu üç Türkolog arasında da farklılıklar gözlenir.

Tahsin BANGUOĞLU bu edatları, yapısına göre edatlar başlığı altında, kök olan takılar, isimden üreme takılar, fiilden üreme takılar ve yer yön adlarından takılar olarak *dörde*; Zeynep KORKMAZ yapı ve kökenleri bakımından edatlar başlığı altında Türkçe kökenli edatlar çeşitlerinden ad kökenli edatlar ve fiil kökenli edatlar olarak *ikiye* ayırırken, Necmettin HACIEMİNOĞLU sınıflandırmaz. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda ise bu türden bir tasnif yoktur.

21. Edatları, kökenleri bakımından sınıflandıranlar Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU iken, zarfları kökenleri bakımından tasnif eden yalnızca Zeynep KORKMAZ'dır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir tasnif görülmez.

22. Zarfları yapılarına göre tasnif edenlerin yalnızca Zeynep KORKMAZ ve Kaya BİLGEGİL olduğu görülse de, bu iki Türkolog arasında farklılıklar gözlenir. Zeynep KORKMAZ zarfları yapıları bakımından, basit zarflar, türemiş zarflar (**a.** addan türemiş zarflar: **1.** addan ad çekimi ekleriyle türeyen zarflar, **2.** addan ad türeten eklerle kurulan zarflar; **b.** fiilden türemiş zarflar), kelime grubu biçimindeki zarflar, cümle

yapısındaki zarflar ve birleşik kelime yapısındaki zarflar olmak üzere *beşe* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, yapılarına göre, asıl zarflar, zarf olarak kullanılan başka cinsten kelimeler, türetilmiş zarflar olmak üzere *üç*e ayırılır. Zeynep KORKMAZ yapısına göre zarf çeşitlerinden biri olarak gösterdiği türemiş zarfları Kaya BİLGEGİL'e göre çeşitlendirerek daha ayrıntılı işler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar zarfları yapısına göre tasnif etmez.

23. Kaya BİLGEGİL, Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar arasında zarfları, anlam derecelerine göre tasnif eden tek Türkologtur.

24. Türkiye Türkologlarının ve üzerinde birleştiği terimler, fiil, sıfat, zarf, zaman zarfları, soru zamirleri, soru ve sayı sıfatken; tüm Türkologların üzerinde birleştiği terimler, fiil, sıfat ve zarftır.

25. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan ve Türkiye Türkologlarından farklı olarak yalnızca Zeynep KORKMAZ, yapıları bakımından zamirleri inceler ve basit zamirler, türemiş zamirler ve birleşik zamirler olmak üzere *üç*e ayırır.

26. Zamirleri kökenlerine göre sınıflayan yalnızca Kaya BİLGEGİL'dir. BİLGEGİL yabancı dillerden giren zamirler başlığı altında, Farsça'dan alınan zamirler ve Arapça'dan giren zamirleri inceler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir tasnif görülmez.

27. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların temas etmedikleri ve Türkiye Türkologlarının tek başlık altında verdiği zamirleri, Kaya BİLGEGİL, bitişik olmayan zamirler ve bitişik zamirler olmak üzere *iki* başlık altında inceler.

28. Aitlik zamirlerine sadece Zeynep KORKMAZ; fiil zamirlerine ise sadece Kaya BİLGEGİL yer verir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar ise bu iki terimi de kullanmazlar.

29. Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıfat çeşitlerinden sayı sıfatının, sıfatın çeşidi olarak verilmesine karşı çıkar.

30. Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın birleşik sıfat terimlerini kullanmalarına karşılık, Kaya BİLGEGİL bileşik sıfat terimini kullanır.

31. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı işaret zamirine karşılık, Türkiye Türkologlarının işaret sıfatları; miktar sayılarına karşılık, asıl sayı sıfatları; sıra sayılarına karşılık, sıra sayı sıfatları; kesir sayılarına karşılık kesir sayı sıfatları terimlerini kullandığını belirten Alâeddin MEHMEDOĞLU böyle kelime gruplarında

birinci tarafın Türkiye Türkologlarınca her zaman sıfat olarak adlandırılmasını yanlış bulur.

32. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun sayı ve sıfatı ayrı iki kelime türü olarak kabul ettiği hâlde, Türkiye Türkologları sayıyı ayrıca kelime türü kabul edilmeyip sıfat içerisinde eriterek sayı sıfatı adı ile sunar.

33. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar içinde sıfatları yapılarına göre sınıflayanlar yalnızca Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'dır. Kaya BİLGEGİL, sıfatları yapılarına göre basit sıfatlar, bileşik sıfatlar ve türemiş sıfatlar olmak üzere *üç* ayırırken; Zeynep KORKMAZ basit sıfatlar, türemiş sıfatlar, birleşik sıfatlar, pekiştirme sıfatları ve kelime grubundan oluşan sıfatlar olmak üzere *beşe* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir tasnif görülmez.

34. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar arasında sıfatları kökenlerine göre tasnif eden yalnızca Zeynep KORKMAZ'dır. Türkçe kökenli sıfatlar, yabancı kökenli sıfatlar ve karışık kökenli sıfatlar olmak üzere *üç* ayırır.

35. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar içerisinde, bağlaçları, şekil ve şekil bilgisi yapılarına ve kökenlerine göre inceleyen tek Türkolog Zeynep KORKMAZ'dır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda ise bu türden bir tasnif yoktur.

36. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların temas etmediği, bağlaçların yapısına göre tasnifi meselesine, Tahsin BANGUOĞLU'nun yaklaşımı şu şekildedir: BANGUOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkologlar içerisinde, bağlaçları yapısına göre inceleyen tek Türkologtur. Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlaçların yapısı başlığı altında bağlaçların kökenlerine ilişkin Türkçe asıllı bağlamlar ve yabancı asıllı bağlamlar başlıklarını koymasının yapı ile örtüşmez. Tahsin BANGUOĞLU'nun kökene ilişkin bu iki başlık yanına birleşik bağlamları da üçüncü bir çeşit olarak koymasına dayanarak, bu başlığın köken ve yapısına göre bağlamlar adıyla sunulması bize göre daha uygun olurdu.

37. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun ayrı başlıklar altında topladığı ünlem ve hitap kelime türlerini, Türkiye Türkologları ünlemi ifade edecek şekilde tek başlık altında toplar. Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ, Mehman MUSAOĞLU ünlem terimiyle verirken; Muharrem ERGİN ünlem edatları terimiyle verir. Görüldüğü gibi Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar bu konuda birbirlerinden ayrılırlar.

38. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU yapılarına göre ünlemleri incelerken; Zeynep KORKMAZ, ses ve kelime yapısı bakımından ünlemleri inceler. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU yapılarına göre ünlemleri *üç*e ayırsa da, alt başlıklar için kullanılan terimlerde birbirlerinden ayrılırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda ise ünlemlerin yapıları bakımından incelenmesi görülmez.

39. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı asıl ünlem terimini Türkiye Türkologlarından yalnızca Tahsin BANGUOĞLU kullanır.

40. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında “birleşik ünlem” terimini kullanan yalnızca Alâeddin MEHMEDOĞLU'dur.

41. Muharrem ERGİN'in ünlem edatları başlığı altında, diğer Türkiye Türkologlarının genel kelime türlerinden birisi olarak tercih ettiği ünlemi kullanması, bize göre uygun olmayıp, bunun yerine Tahsin BANGUOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı “asıl ünlemler”i tercih etmesi daha uygun olurdu.

42. Türkiye Türkologları kelime gruplarını yapı bilimsel ve söz dizimsel özelliklerine göre sınıflandırırken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, kelime gruplarını, grubu kapsayan kelimelerin türü ile ve onların arasındaki söz dizimi alâka usullerine göre sınıflandırır.

43. Ahmet TOPALOĞLU kelime gruplarını *on ikiye* ayırırken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ *yirmi bire*, Leylâ KARAHAN *on dörde*, Tahsin BANGUOĞLU *yediye*, Kaya BİLGEGİL *sekize* ayırır. Ancak Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ kelime gruplarını *yirmi bire* ayırsa da birbirlerinden farklı kelime grubu çeşitlerini kelime grubuna dâhil etmeleri ve aynı kelime grubu çeşitleri için kullandıkları farklı terimler itibariyle birbirlerinden ayrılırlar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise belirlediğimiz tüm Türkologlardan farklı olarak kelime gruplarını, bağımsız kelime grupları ana başlığının altında, birinci tür ismi birleşmeler, ikinci tür ismi birleşmeler, üçüncü tür ismi birleşmeler, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği ve isim-fiil öbeği olmak üzere *altı* ve bir diğer ana başlık olan kalıplaşmış kelime gruplarıyla beraber *yedi* başlık hâlinde inceler.

44. Ahmet TOPALOĞLU kelime grubunu öbek başlığı altında değerlendirirken,

Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ, kelime grubu, Kaya BİLGEGİL, belirtme grupları, Tahsin BANGUOĞLU ise belirtme öbekleri başlığı altında değerlendirir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi kelime grubu terimini kullanırken, bazen de söz grupları terimini kullanmıştır.

45. Leylâ KARAHAN'ın kelime grupları için yaptığı tasnif, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ile hemen hemen aynı genişliktedir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda ise bu Türkologlarla paralel bir tasnif görülmez.

46. İncelediğimiz Türkologlar arasında kelime gruplarına kalıplaşmış kelime gruplarını dâhil eden yalnızca Alâeddin MEHMEDOĞLU' dur.

47. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan, Alâeddin MEHMEDOĞLU tekrar grubu, bağlama grubu, birleşik fiil grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, ilgi grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, çıkma grubu, kısaltma grubu, yükleme grubu, vasıta grubu, aitlik grubuna kelime grupları arasında yer vermez.

48. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, “kelime grubunun iki veya daha çok bağımsız kelimenin anlam ve gramer açısından birleşmesi” tanımına dayanarak; unvan grubu, edat grubu, bağlama grubu, tekrar grubu, ünlem grubu ve isnat grubu olarak adlandırılan kelime gruplarının aslında birleşik isim veya birleşik kelime olduğunu ve bazılarının yardımcı kelime çeşidi olduğundan kelime grubu kuramayacaklarını belirtir.

49. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağımsız kelime grupları olarak adlandırdığı ve bu kelime gruplarına örnek gösterdiği “*kitap okumak*”, “*okulun havuzu*”, örneklerinden birincisi Ahmet TOPALOĞLU'nda fiil öbeği, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ'da fiil grubu, Tahsin BANGUOĞLU'nda fiil öbekleri, Leylâ KARAHAN'da, isim-fiil grubu; ikinci örnek ise Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN'da belirli isim tamlaması, Kaya BİLGEGİL'de belirtili isim tamlaması, Tahsin BANGUOĞLU'nda belirli ad takımı, Zeynep KORKMAZ'da ise belirli ad tamlamasıdır.

50. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kalıplaşmış kelime grupları olarak adlandırdığı kelime gruplarına Türkiye Türkologlarının yer verdiği kelime grupları arasında karşılık yoktur. Sadece Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU, Türkçe fiillerin bilişsel-retprosperspektivel (geçmişe, şimdiye ve geleceğe göre) betimlenmesine göre sınıflandırma yaparken, Türkçede birleşik fiiller ve deyimleri başlığı altında, MEHMEDOĞLU'nun yer verdiği kelime gruplarına yer verir.

51. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız ve kalıplaşmış kelime grupları arasındaki farkta, bağımsız kelime gruplarını oluşturan kelimelerden birinin temel, diğeri bağımlı olduğu; kalıplaşmış kelime grubunda ise temel ve bağımlı kelimenin olmadığını belirtir. MEHMEDOĞLU, kitabı okumak, dersini öğrenmek, yiğit asker kelime gruplarında “*okumak, öğrenmek, asker*” kelimelerinin temel; “*kitabı, dersini, yiğit*” kelimelerinin ise bağımlı kelimeler olduğunu; kalıplaşmış kelime grubuna örnek olarak gösterdiği “*dil dökmek*” kelime grubunda ise bir kelimedenden diğeri soru sormanın imkansız olduğu için, “*dökmek*” kelimesinin temel kelime gibi kabul edilemeyeceğini belirtir (Mehmedoğlu, 2001: 22-23).

52. Türkiye Türkologları, kelime gruplarının yapısı konusunda aynı görüşte olup, a) birden çok kelimededen oluştuğu, b) cümlede bir bütün olarak tek kelime gibi muamele gördüğü, c) kelime grubunu meydana getiren kelimelerin ekli veya eksiz bir araya gelip birbirlerinin manalarını tamamladıkları konusunda birleşmektedirler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da söz gruplarının özelliklerini sıralarken, kelimelerin birbirine idare ve yanaşma alâkası ile bağlandığını ifade eder.

53. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun söz gruplarında yüklemlilik (predikativlilik) ve tonlamanın olmadığını dolayısıyla söz gruplarının hiçbir fikir ifade etmediğini söylemesine karşılık, Kaya BİLGEGİL zarf grupları ve isim gruplarında yüklemlilik olduğunu belirterek bunların bulunduğu cümleleri birleşik cümle saymıştır.

54. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN kelime gruplarını en geniş çerçevede inceleyen Türkologdur.

55. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarının “Aynı cinsten iki kelimenin eksiz olarak arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grupları” olarak tanımladıkları ve tekrar grubu dedikleri kelime grubunun aslında birleşik kelime olduğunu ifade eder.

56. Tekrar grubu ve çeşitleri için Türkiye Türkologları birbirinden farklı terimleri tercih ederler. Ayrıca tekrar grubunun kaç’a ayrıldığı konusunda da birbirlerinden ayrılırlar.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU tekrar grubu terimini kullanarak, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ile aynı terimi kullanırken, tekrar grubunun çeşitleri için kullandığı terimlerde hiçbir Türkiye Türkoloğu ile ortak bir paydada buluşmaz.

Tekrar grubunun kaç’a ayrıldığı konusunda ise MEHMEDOĞLU, bu grubun *dörde* ayrıldığını ifade ederek, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

57. Muharrem ERGİN’in kullandığı ilâveli tekrarlar terimini söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkolog kullanmamıştır. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise ERGİN’in kullandığı bu terime karşılık, birinci tarafı asıl anlamda, ikinci tarafı tahrip olunmuş şekilde oluşan birleşik kelimeler terimini kullanmıştır.

58. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından farklı olarak, Türk dilinde bağlaçlara dayanarak, bağlama grubu denilen bir kelime grubu oluşturmanın çok sakıncalı olduğunu çünkü bağlaçların grup yapma özelliğine sahip olmadığını belirtir.

59. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar bağlama grubu ve bağlama grubundaki kelimeleri birleştirici rolü olan öge için de farklı terimler kullanırlar. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da kullandığı bağlama grubu terimiyle, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ’la aynı grupta yer almaktadır.

60. Kaya BİLGEGİL, “Çocuk taşı atıp camı kırdı”, “Milli Kütüphane’ye gidip o kitabı arayınız”, cümlelerindeki “*atıp, gidip*” zarf fiilleriyle yapılan kelime gruplarını bağlaç grubu olarak görmektedir. Söz konusu ettiğimiz diğer Türkologların kelime

grubu tanımlarına ve kelime grubu çeşitleri için verdikleri örneklere dayanarak karşılaştırma yaptığımızda, bu kelime grubunun Ahmet TOPALOĞLU'na göre zarf-fiil öbeği, Muharrem ERGİN'e göre gerundium grubu, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'a göre zarf-fiil grubu, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'na göre ise zarf-fiil öbekleri olduğunu tespit ederiz. Bize göre de zarf-fiil ekleriyle yapılan bu kelime gruplarını, zarf-fiil grubu olarak adlandırmak daha uygundur. MEHMEDOĞLU yaklaşımıyla, TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN, KORKMAZ ile paralellik oluşturmaktadır.

61. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ gibi takısız tamlama türünde bir sınıflama yapmaz fakat verdiği örnekle takısız tamlamayı sıfat tamlaması, kendi kullandığı terimle birinci tür ismi birleşmeler başlığı altında değerlendirir.

62. Kaya BİLGEGİL; TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN, KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU'ndan farklı olarak takısız tamlamayı sıfat tamlamasının bir türü değil, isim tamlamasının bir türü olarak kabul eder.

63. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının sıfat tamlamalarında, bağımlı taraftaki (tamlayan) kelime türünü her zaman sıfat olarak adlandırmalarını eleştirir ve bağımlı tarafın sıfatın dışında kelime türlerinden isim, sıfat, sayı, zamir ve sıfat-fille, temel tarafının ise isimlerle veya isimleşmiş kelimelerle de ifade edilebileceğini belirtir.

64. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU sıfat tamlamalarını oluşturan kelimelerin her bir tarafının sözlük anlam bağımsızlığını sakladığı hâlde, birleşik kelimelerde bu özelliğin kaybolduğunu ve birbirine karıştırılmaması gerektiği meselesine de değinir.

65. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Muharrem ERGİN'in sıfat tamlamasında vurgunun grup üzerinde olduğunu söylemesine karşı çıkmış, sıfat tamlamasını oluşturan tarafların her birinin bağımsız vurguya sahip olduğunu belirtmiştir.

66. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, sıfat tamlaması ve sıfat tamlamasının unsurları için kullanılan terimlerde birbirlerinden ayrılırlar. Türkiye'deki Azerbaycan

kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu kelime grubunu birinci tür ismi birleşme olarak adlandırırken, kullandığı tamlayan ve tamlanan terimleriyle Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

67. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, isim tamlaması ve isim tamlamasının unsurları için kullanılan terimlerde birbirlerinden ayrılırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu kelime grubunu ismi birleşmeler, çeşitlerini ise ikinci tür ismi birleşmeler ve üçüncü tür ismi birleşmeler olarak adlandırarak diğer Türkologlarla farklılık oluşturur.

68. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi zincirleme isim tamlamasını isim tamlaması çeşitlerine dâhil etmezken, Tahsin BANGUOĞLU ve Zeynep KORKMAZ isim tamlamasına zincirleme isim tamlamasını dâhil ederek, isim tamlamasını *üç* ayırırlar.

69. Kaya BİLGEGİL, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı bir tasnif yapmış; zincirleme, belirtili ve belirtisiz isim tamlamasını isim tamlamasına dâhil etmiş ve bu tamlamaları farklı alt başlıklar altında incelemiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda isim tamlaması çeşitlerine bu türden bir yaklaşım görülmez.

70. Türkologlar arasında isim tamlamasını en ayrıntılı şekilde tasnif eden Kaya BİLGEGİL olup, onun isim tamlaması çeşitlerinden gösterdiği basit isim tamlamaları, anlamca isim tamlaması ve lâfızca isim tamlaması terimlerine diğer Türkologlar yer vermez. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nda bu türden bir tasnif görülmez.

71. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU hem birleşik isim hem de birleşik ad terimini kullanır. Kullandığı birleşik isim terimiyle Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ile aynı grupta yer alırken, kullandığı birleşik ad terimiyle, Zeynep KORKMAZ ve Tahsin BANGUOĞLU ile aynı grupta yer alır.

72. Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN birleşik isim ve birleşik kelimelerin birbirinden ayrılan yönleri konusunda hemfikirdirler. Her ikisi de birleşik kelimenin

herhangi bir kelime grubunun unsurlarının birleşmesiyle ortaya çıktığı ve birleşik isimlerin yan yana sıralanan özel isimlerle kurulduğu konusunda aynı görüştedirler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu konuda Leylâ KARAHAN ve Muharrem ERGİN ile hem fikirdir.

73. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik isimleri oluşturan isimlerin özel isim olması gerektiği noktasında, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

74. Birleşik fiili, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ kelime gruplarından sayarken; Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kelime gruplarından saymaz ve kelime türleri başlığı altında değerlendirir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, kelime türleri başlığı altında toplayanlarla paralellik gösterirken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun konu hakkında yaklaşımları yoktur.

75. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temas etmediği birleşik fiil çeşitlerini söz konusu ettiğimiz Türkologlar farklı başlıklar altında farklı terimlerle, birbirlerinden farklı sayılara bölerek inceler.

76. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının unvan grubu diye gösterdiği grubu, birleşik adlar başlığı altında değerlendirir.

77. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU kullandığı unvan grubu terimiyle, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.

78. Tahsin BANGUOĞLU diğer Türkologlardan farklı olarak unvan grubunu, yandaşma takımları başlığı altında üç alt başlık hâlinde incelerken, diğer Türkologlar alt başlıklar olmaksızın unvan grubu başlığı altında inceler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından farklı olarak unvan grubunu suni bir kelime grubu olarak kabul eder.

79. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde bağımsız yardımcı kelime çeşidi olan ve her türlü duygu, heyecan, temenni, hayret, üzüntü, pişmanlık vb. ifade etmek için kullanılan ünlemin, kelime grubu oluşturmayacağını belirterek, ünlem grubuna kelime grupları arasında yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL'le aynı grupta yer alır.

80. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın kelime grubu çeşitleri arasında sayı grubunu göstermesine karşılık; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, kelime türlerinden sayının çeşitlerinden gösterdiği birleşik miktar sayıları başlığı altında bu grubu inceler.

81. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesi'nde bağımsız yardımcı kelime çeşidi olan edatın kelime grubu oluşturamayacağını ifade ederek, bu kelime grubuna yer vermeyen Kaya BİLGEGİL ile aynı grupta yer alır.

82. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarının isnat grubu diye adlandırdığı grubun esasında birleşik isim, sıfat, sayı, zarf ve birleşik kelimelerden başka bir şey olmadığını ifade ederek, kelime grupları arasında isnat grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temas etmediği isnat grubu için söz konusu ettiğimiz Türkologların, isnat grubunu farklı terimlerle, farklı başlıklar altında ele aldığını görürüz.

83. İlgi grubuna çoğu Türkoloğun yer vermediğini, yer verenlerin de farklı terimlerle bu grubu ifade ettikleri görülür.

84. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, ilgi gruba kelime grupları arasında yer vermeyerek, TOPALOĞLU, BİLGEGİL, BANGUOĞLU ve KARAHAN ile aynı grupta yer alır. Yükleme, çıkma, bulunma, yönelme, kısaltma grubuna söz konusu ettiğimiz Türkologların farklı terimlerle ifade ettikleri görülür.

- 85.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU yönelme, bulunma, çıkma ve kısaltma grubuna yer vermeyerek, kelime grupları arasında yönelme, bulunma, çıkma ve kısaltma grubuna yer vermeyen Ahmet TOPALOĞLU ile aynı grupta yer alır. Alâeddin MEHMEDOĞLU, fiil grubuna kelime grupları arasında yer veren Ahmet TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.
- 86.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıfat fiil ve zarf fiil grubuna kelime grupları arasında yer veren TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.
- 87.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun temas etmediği kısaltma grubu için Türkiye Türkologları, kısaltma grubu, bu grubun alt başlıkları için kullanılan terimler ve bu alt başlıkların kaçaya ayrıldığı konusunda bir birlik sağlayamamıştır. Bize göre, isnat, ilgi, yönelme, bulunma, uzaklaşma ve yapma gruplarını kısaltma grupları adı altında toplamak daha uygundur. Çünkü bunların sonlarından bir fiil düşerek kısaltılmış şekle gelmiş durumdadırlar. Alâeddin MEHMEDOĞLU da vasıta grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve BANGUOĞLU ile aynı grupta yer alır.
- 88.** Söz konusu ettiğimiz Türkologlar arasında aitlik grubuna yer veren yalnızca Muharrem ERGİN'dir.
- 89.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da aitlik grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, BİLGEGİL, BANGUOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.
- 90.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, zarf grubuna yer vermeyen TOPALOĞLU, KARAHAN, KORKMAZ ile aynı grupta yer alır. Zarf grupları için, Kaya BİLGEGİL' in "*erken kalkmak, güzel kokmak vb.*" ve Tahsin BANGUOĞLU'nun "*yukarı çıkmak, ileri sürmek vb.*" verdiği örnekler, bize göre zarf grubu yerine fiil isimleriyle yapılan fiil grubu olarak değerlendirilmesi daha uygun olur. MEHMEDOĞLU bu gruba yer vermeyerek, TOPALOĞLU, KARAHAN ve KORKMAZ ile aynı grupta yer alır.
- 91.** Türkiye Türkologları genel olarak ekleri ikiye ayırsa da, Zikri TURAN ve Gürer GÜLSEVİN bu Türkologların dışında yer alır. TURAN ekleri *yediye* ayırırken; Gürer GÜLSEVİN *dörde* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da söz konusu ettiğimiz diğer Türkiye Türkologları gibi ekleri genel olarak yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırır.

92. Ahmet TOPALOĞLU, Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU, Zikri TURAN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çekim ekleri terimlerini kullanırken; Muharrem ERGİN çekim yahut işletme ekleri, Gürer GÜLSEVİN ise işletme ekleri terimini kullanır.

Bir diğer ek türü olan yapım ekleri terimini, Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Zikri TURAN, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullanırken; Tahsin BANGUOĞLU üretim ekleri terimini, Gürer GÜLSEVİN ise türetme ekleri terimini kullanır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU kullandığı çekim ekleri ve yapım ekleri terimiyle, çoğu Türkiye Türkologlarıyla benzerlik gösterir.

93. Zikri TURAN, yapım eki ve çekim eki kategorilerinin hâkimiyet kuramadığı ya da belirsizleştiği alanlarda kalan eklerin sınıflarını, hem muadil hem de alt kategoriler bakımından yeniden sınıflandırmasını gerektiğini ifade eden tek Türkologtur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda bu türden bir yaklaşım görülmez.

94. Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, çekim eklerinin tanımı, kapsamı ve çekim eklerinin sayısı hakkında birbirinden farklı görüşler içerisindedir.

95. Fiil çekim ekleri terimini Tahsin BANGUOĞLU dışında söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar kullanır.

96. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Osman Nedim TUNA, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU çekim eklerini isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere *ikiye* ayırırken, bu terimleri kullanmayan Leylâ KARAHAN ve Gürer Gülsevin *üç*, Zikri TURAN *beşe* ayırır.

97. Çekim eklerini değerlendirdiğimizde, Türkiye Türkologlarının genelinin çekim eklerini *ikiye* ayırdığı görülse de, çekim eklerinin türleri için kullanılan terimlerde bir birlik sağlayamadıkları görülür. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan

Mehman MUSAOĞLU da çekim eklerini *ikiye* ayıran Türkologlarla aynı grupta yer alır.

98. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, çekim eklerini *ikiye* ayırarak ve çekim eklerinin türleri için kullandığı terimlerde söz konusu ettiğimiz çoğu Türkologla aynı grupta yer alır.

99. Türkiye Türkologlarının isim çekim eklerini değerlendirişlerine baktığımızda; Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU isim çekim eklerini hâl eklerinden ibâret sayarken; Muharrem ERGİN hâl eklerine, çokluk, iyelik ve soru eklerini; Zeynep KORKMAZ iyelik, teklik çokluk eklerini, Gürer GÜLSEVİN ise iyelik ekleri ve tamlayan ekini dâhil eder. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise, isim çekim eklerinin alt başlığında iyelik ekleri, ad durum ekleri, ilgi eki ve -lar, -ler ekine yer vererek, Türkiye Türkologlarından farklı bir yerde yer alır.

100. İsim çekim eklerinin içeriği konusunda ayrılan Türkiye Türkologları bu eklerin isimlendirilişinde de birlik sağlayamazlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU isim çekim ekleri terimini kullanırken; Zeynep KORKMAZ ve Tahsin BANGUOĞLU ad çekimi ekleri terimini kullanır. Gürer GÜLSEVİN ise bu terimlerden ikisini de kullanmaz.

101. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU isim çekim eklerinin içeriği konusunda Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN'le örtüşür. Muharrem ERGİN gibi isim çekim eklerine iyelik ekleri, ad durum ekleri ve -lar, -ler ekini dâhil etmiş, Muharrem ERGİN'den farklı olarak ise soru ekine yer vermek yerine ilgi ekine yer vermiştir.

102. Söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlarda hâl eklerinin sayısının alt sınır olarak beş, üst sınır olarak on olduğu görülür. Ayrıca hâl eklerine dâhil edilen, edilmeyen ekler konusunda ve hâl eklerinin çeşitleri için kullanılan terimler hususunda ortak bir nokta olmadığı tespit edilir.

103. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU hâllerin sınıflandırmasında, ismin hâllerinin beş cümle ögesine göre ele alındığında her şeyin yerli yerine oturacağını belirten tek Türkologtur.

104. Çokluk ekleri Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU tarafından farklı başlıklar altında ve farklı terimler kullanılarak açıklanmış, bu konuda bir birlik sağlanamamıştır.

105. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL çoğul ekini sayı başlığı altında incelerken; Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ işletme ekleri, Zikri TURAN ekler, Gürer GÜLSEVİN kategori ekleri, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise isim çekim ekleri başlığı altında inceler.

106. Ahmet TOPALOĞLU ve Kaya BİLGEGİL çoğul terimini kullanırken, Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Zikri TURAN ve Gürer GÜLSEVİN çokluk eki, Tahsin BANGUOĞLU ise çoklu eki terimini kullanır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise çoğul eki terimini kullanır. MUSAOĞLU çoğul ekini farklı başlık altında değerlendirdiği ve kullandığı terimle Türkiye Türkologlarından ayrılır.

107. Zikri TURAN, çoğul ekinin bir tamlama ya da cümle kuramadığı için çekim eklerinden; isim ve fiil kategorileri arasında bir rol üstlenmedikleri için fiilimsi eklerinden; fiil kategorilerine eklenen eklerden olmadıkları için çatı ve olumluluk-olumsuzluk kategorilerinin dışında kaldığını, hiçbirleriyle karşılanamadığını, ancak onlar gibi muayyen ve muadil bir üst kategori fonksiyonu gösteren ekler olarak ayrı bir yerleri olmasını gerektiğini ayrıntılarıyla belirten tek Türkologtur.

108. İyelik ekleri ve soru eki teriminde birleşen Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, bu eklerin hangi başlık altında verildiği konusunda birbirlerinden zıt fikirler sergilerler.

109. Soru eki belirlediğimiz Türkologlar tarafından bazen isimlerden bazen de fiillerden sonra kullanılmıştır.

110. Söz konusu ettiğimiz Türkologların tamamı soru eki teriminde birleşirlerken, soru eklerinin hangi başlık altında verildiği konusunda birbirlerinden zıt fikirler sergilerler.

111. Ahmet TOPALOĞLU, soru ekini herhangi bir başlık altında olmadan bağımsız şekilde değerlendirirken, Muharrem ERGİN, isim çekim eklerinden işletme eki, Kaya BİLGEGİL, fiillerde anlam nitelikleri, Tahsin BANGUOĞLU, fiillerin çekimi Zeynep KORKMAZ, işletme eki başlığı altında yer vermiştir. Zikri TURAN ise bu ekin başlı

başına bir ek çeşidi olarak ele alınması gerektiğini söyler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise soru ekini Tahsin BANGUOĞLU gibi fiil çekim ekleri başlığı altında inceler.

112. Zikri TURAN, soru ekinin, cümlede hükme bağlanan unsurların eksikliğini muhatabına bildiren ve ondan bunu talep eden, yani muhatabın davranışlarını yönlendiren bir cümle unsuru olduğunu, bu fonksiyon ve yapı ile soru ekinin, müstakil bir üst kategori eki özelliğiyle ele alınması gerektiğini belirten tek Türkologtur.

113. Söz konusu Türkologlardan bazıları ek fiil terimini kullanırken; bazıları cevher fiil terimini kullanırlar.

Ahmet TOPALOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU cevher fiili terimini kullanırken, Zeynep KORKMAZ ve Kaya BİLGEGİL ek fiil terimini kullanır.

114. Türkiye Türkologları fiil çekimini benzer şekilde tanımlamış, Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ fiil çekimi; Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU çekimli fiil terimlerini kullanmıştır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da fiil çekimi terimini kullanmayıp, kullandığı fiil çekim ekleri terimiyle bu konuya değinmiştir.

115. Ahmet TOPALOĞLU zamanları *dörde* ayırırken; Muharrem ERGİN, Zeynep KORKMAZ, Gürer GÜLSEVİN, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ana zamanlar olarak *beşe*; Kaya BİLGEGİL, Osman NEDİM TUNA *üç*; Tahsin BANGUOĞLU ise ana zamanları *üç*; yan zamanları ise *ikiye* ayırarak toplamda *beşe* ayırırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV Türkiye Türkçesi'nde *dört* ana zaman ve *iki* alt geçmiş zaman biçimleri bulunduğunu belirterek *altıya* ayırır.

Görüldüğü gibi Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların aralarında zamanları tasnif etme konusunda bir birlik yoktur.

Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, zamanları dörde ve geçmiş zamanı da kendi arasında ikiye ayırarak, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ile benzer şekilde tasnif etmiştir.

116. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının şimdiki zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkologların şimdiki zaman teriminde ve bu zamanın tanımında birleştiklerini görürüz.

117. Şimdiki zaman teriminde, bu zamanın tanımında ve –yor ekinin Batı Türkçesindeki eski şeklinin –yorır olduğunda birleşen Türkologlar, bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ayrılırlar. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, şimdiki zamanı, basit zaman başlığı altında incelerken, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ, bildirme kipleri başlığı altında, Kaya BİLGEGİL, şimdiki zamanı, haber kipleri, basit zamanlar başlığı altında, Tahsin BANGUOĞLU, fiillerde zaman başlığı altında, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU fiil çekim ekleri başlığı altında, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ise ana zaman biçimleri başlığı altında inceler.

118. Şimdiki zaman tanımında birleşen Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar şimdiki zaman için ortaya koydukları ayrıntılara baktığımızda farklılıklar vardır.

119. Ahmet TOPALOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU şimdiki zaman çeşitlerinden makta, -mekte ve –mada, -mede'ye yer vermezken; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV yer verir.

120. Zeynep KORKMAZ da tıpkı Muharrem ERGİN gibi –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin-yor ekinden farkını ortaya koyarken, bu iki şekil arasındaki başlıca farkın zaman farkı olduğunu, daha açık olarak kendi ifadesiyle-(I)yor şimdiki zaman ekinin, zaman çerçevesinin daha geniş olduğu hâlde –mAdA ve –mAktA eklerinde zaman çerçevesinin daha dar olduğunu ifade eder.

121. Zeynep KORKMAZ, –mAdA ve mAktA eklerinden, –mAdA ekinin seyrek kullanılmasına karşılık, -mAktA ekinin yaygın bir kullanışa sahip olduğunu belirterek çalışmamız içerisinde yer alan isimler arasında bu ekleri karşılaştıran tek Türkolog olmuştur.

122. Zeynep KORKMAZ da tıpkı Muharrem ERGİN gibi –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin -yor ekinden farkını ortaya koyarken, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL bu farkı ortaya koymamıştır.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV, Muharrem ERGİN gibi -(I)yor ekiyle, bu ekin arasındaki farkı ve benzerliği ortaya koyar.

123. Tahsin BANGUOĞLU, diğer Türkologlardan farklı olarak –mekte, -makta, -mede, -mada eklerinin sıfatfiil anlatımı kazandığını ifade eder.

124. Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Kaya BİLGEGİL şimdiki zaman eki –yorun içinde bulunulan zamandaki oluş ve kılışları anlatmak olan temel görevinin dışında başka görev ve anlamlar yüklendiğini ifade eden tek Türkolog olmuştur.

125. Şimdiki zaman içerisinde yer verilen bir başka konu da zaman kaymasıdır. Muharrem ERGİN zaman kaymasına yer vermezken, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV zaman kaymasına yer verir.

126. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının gelecek zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ve Türkiye Türkologları gelecek zaman teriminde birleşseler de Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU’nun bu zaman için belirli gelecek zaman terimini kullandığı görülür. MUSAOĞLU hariç genelinin terimde birleştiği bu zamanın tanımında birlik sağlanırken yine diğer zamanlarda olduğu gibi bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda da Türkologlarımız ayrılırlar.

127. Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADİYEVA’nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV gelecek zamanı Türkiye Türkologları

gibi tanımlamış yalnız Türkiye Türkologlarından farklı olarak bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla nasıl bakıldığını göstermiştir.

128. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geçmiş zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, diğer zamanlarda olduğu gibi geçmiş zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ve geçmiş zaman türlerinin adlandırılmasında ayrıldıkları görülür.

129. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkolog Mehman MUSAOĞLU geçmiş zamanı, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırırken; Muharrem ERGİN, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman; Kaya BİLGEGİL, di'li geçmiş zaman ve miş'li geçmiş zaman; Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişi ve dolaylı geçmiş; Zeynep KORKMAZ, görülen geçmiş zaman kipi ve duyulan geçmiş zaman kipi; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV ise –DI'lı görülen ve –MIŞ'li öğrenilen geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırır.

130. Görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman farkını ortaya koymada Türkiye Türkologlarından Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV'in bakış açılarının farklı olduğu görülür. Zeynep KORKMAZ'ın, görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli farkı, diğer Türkiye Türkologlarının da tanımlarından çıkarabileceği gibi, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanması olarak göstermesine karşılık; İSAYEV, KORKMAZ gibi geleneksel bakış açısıyla, farkın tanık olup-olmama ve geçmişin sınırları bakımından olduğunu ifade etmekle birlikte KORKMAZ'dan farklı olarak farkı dilbilimsel bakış açısıyla ortaya koyar.

131. Söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar geçmiş zaman çeşitlerini ana zaman çeşitleri altında verirken; Tahsin BANGUOĞLU görgü geçmişini ana zamanlar, dolaylı geçmişi yan zamanlar olmak üzere *iki* ayrı başlık altında inceler.

132. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların ve Türkiye Türkologlarının geniş zamana karşı bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkologların geniş zaman teriminde ve tanımında birleştikleri fakat diğer zamanlarda olduğu gibi bu zamanın hangi başlık altında verildiği konusunda ayrıldıkları görülür. Şimdiki zamanda hangi

başlık altında verildiğini ortaya koyduğumuz için geniş zaman için tekrardan yazmadık.

133. Çalışmamız içerisinde yer alan Türkologlardan Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ geniş zaman ekinin temel görevinin dışında bu ekin hangi anlamlar sağladığını belirtirler. Tahsin BANGUOĞLU, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'ın üzerinde birleştiği nokta geniş zaman ekinin, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zamana kaymasıdır.

134. Tüm Türkologlar geniş zamanı başlı başına bir zaman olarak kabul ederken; Tahsin BANGUOĞLU geniş zamanı, yan zamanlar başlığı altında, şimdiki zamana ait sayar.

135. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV geniş zamanı Türkiye Türkologlarından ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkolog olan Mehman MUSAOĞLU'ndan farklı olarak, geniş zamanın diğer zamanlardan farkını ortaya koyarak tanımlamış ve bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla nasıl bakıldığını göstermiştir.

136. Geniş, gelecek, şimdiki zaman terimlerinde birlik sağlansa da, geçmiş zamanın türleri için tercih edilen terimlerde de bir birlik sağlanamadığı görülür.

137. Söz konusu ettiğimiz Türkologların tümünün zamanları konuşma anı ile belirlediğini görürüz. İş konuşma anından önce yapılmışsa bu zaman geçmiş zaman, eylemin ve konuşmanın birlikte olduğunu belirten zaman şimdiki zaman, eylemin söylendikten sonra yapılacağını bildiren zaman gelecek zaman, eylemin her zamanı içine alan bir süreklilik içerisinde olduğunu belirten zaman ise geniş zaman olarak Türkologlarda ifade bulmuştur.

138. Şimdiki zaman çeşitlerinden –makta, -mekte ve –mada, -mede'ye yer verip vermeme konusunda bir birlik olmazken; yer verenlerin de bu ekin –yor ekiyle olan farkını ortaya koyup koymama noktasında aralarında bir birlik olmadığı görülür.

139. Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU zamanları dilbilgisel açıdan ele alırken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV hem dilbilgisel hem de dilbilimsel açıdan ele alır.

140. Türkologların yapım eklerine olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, yapım eklerinin kaçta ayrıldığı konusunda genel bir birlik oluşturduklarını görürüz. Türkologlar yapım eklerini işlevleri bakımından *dörde* ayırırken, Kaya BİLGEGİL *üç*e ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da yapım eklerini *dörde* ayıran Türkologlarla aynı grupta yer alır.

141. Yapım eklerinin kaçta ayrıldıkları konusunda genel olarak birlik oluşturan Türkologlar, yapım ekinin ve çeşitlerinin adlandırılması konusunda birbirlerinden ayrılırlar.

142. Yapım eklerinin kaçta ayrıldıkları konusunda birliğe varamayan Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU yapım ekinin ve çeşitlerinin adlandırılması, bu yapım eklerine dâhil edilen, edilmeyen ekler konusunda da birbirlerinden ayrılırlar.

143. Türkologların yapım eklerine olan yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde, Türkologların yapım ekinin çeşitleri için birbirlerinden farklı terimler kullandıkları ve yapım eklerine dâhil ettikleri ekler konusunda da birbirlerinden ayrıldıkları görülür.

144. Türkologların tanımlarına baktığımızda, tanımların hepsinde fiil ile öznenin bağlantısı esas alınırken; fiilin hem özne hem de nesne ile olan bağlantısını Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ göz önünde bulundurmıştır.

145. Ahmet TOPALOĞLU dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, iştaş ve oldurgan olmak üzere çatı eklerini *altı* çeşit olarak belirlerken; Muharrem ERGİN, dönüşlü fiiller, pasif fiiller, meçhul, faktatif, katmerli, ortaklaşma, oluş *yediye*; Kaya BİLGEGİL, öznelere göre fiilleri, etken fiiller, edilgen fiiller ve dönüşlü fiiller, işteş fiiller (Kaya BİLGEGİL etken fiillerin özel görünüşü olarak kabul eder.) olmak üzere *dörde*, nesnelere göre fiilleri, geçişli fiiller, geçişsiz fiiller, oldurgan fiiller ve ettirgen fiiller olmak üzere *dörde*; Osman Nedim TUNA, ettirgen ekleri, meçhul eki, dönüşlü ve işteş olmak üzere *dörde*; Tahsin BANGUOĞLU, yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş ve ettiren görünüşü olmak üzere *altıya*; Zeynep KORKMAZ ise A. Fiil-özne bağlantısı açısından, etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen çatı olmak üzere *beşe*; B.Fiil-nesne bağlantısı açısından geçişli ve geçişsiz fiiller olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan

Mehman MUSAOĞLU ise edilgen çatı, dönüşlü çatı, işteş çatı ve ettirgen çatı olmak üzere *dörde* ayırır.

146. Fiil çatılarıyla ilgili olarak gerek kavram gerekse tanım ve örneklendirme açısından Türkologlar arasında pek çok ayrılık mevcuttur.

147. Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ geçişli fiil ve geçişsiz terim terimlerini kullanırken, söz konusu ettiğimiz Türkologların hiç biri fiilde çatı başlığı altında bu terimleri kullanmaz.

148. Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı olumsuz görünüş terimini ise söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkolog kullanmaz.

149. İncelediğimiz eserlerde çatı bağımsız olarak ele alınırken, Muharrem ERGİN'de ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nda bu kavram yapım ekleri çeşitlerinden fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında incelenmiştir.

150. Çatı ekleriyle ilgili tartışılan çeşitli meseleler vardır. Bu meselelerden biri çatı eklerinin birer yapım eki mi yoksa çekim eki mi olduğu ve çatı eklerinin ayrı bir kategoride mi yoksa fiilden fiil yapma ekleri adı altında mı incelenmesi gerektiğidir.

151. Zeynep KORKMAZ, çatı eklerinin çekim ekleriyle bir tutulamayacağını ortaya koyarken çatı eklerinin aslında fiilden fiil türeten ekler olduğunu ve bu bakımdan aynı şekil birliği içindeki öteki yapım ekleri ile ortaklaştıklarını, ancak çatı eklerinin yapım ekleri içinde yine kendilerine özgü değişik bir durumu olduğunu belirtirken, Zikri TURAN çatı eklerinin çekim eki ve yapım eki kategorisinde tasnif edilemeyeceğini, çatı eklerinin diğer bütün eklerden farklı oldukları için, ayrı ve muadil üst kategoriye sahip ekler olarak sınıflamada yerlerini almaları gerektiğini belirtir.

Gürer GÜLSEVİN ise çatı eklerine çekim eki demenin çok zor olduğunu ifade ederken, Leylâ KARAHAN, çatı eklerinin yapım eki olduğunu ve yapım ekleri bahsinde fonksiyonlarıyla ele alınması gerektiğini, Tahsin BANGUOĞLU ise fiil çatı eklerinin kök fiilin anlamına değişiklik getirerek fiilden üreme fiiller yaptığını ve lügat işleyişi ölçüsünde kalıcı değişiklik yapan ve yeni kelimeler türeten bu eklerin yapım eklerinden; gramer işleyişi ölçüsünde kök fiilin anlamına değişiklik getiren fiil çatı eklerinin ise çekim eklerinden sayılabileceğini ifade eder. Muharrem ERGİN ise çatı terimini hiç kullanmadan bu ekleri fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında değerlendirirken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman

MUSAOĞLU çatı ekleri başlığını kullanıp ERGİN gibi, bu ekleri fiilden fiil yapma ekleri içerisinde değerlendirir.

152. Çatı ile ilgili ikinci bir sorun da, Tahsin BANGUOĞLU'nun çatı kavramını görünüş terimi ile ele almasının yanlışlığıdır.

Zeynep KORKMAZ aspektin ortaya çıkışının, cümle yapısıyla, sentaks ve semantikle ilgili olduğunu ve bunların birlikte ele alınmaları gerektiğini ifade etmiş ve zaman kaymaları diye adlandırılan gramer olayının Tahsin BANGUOĞLU tarafından çatıyı ifade edecek şekilde aspekt başlığıyla ele alındığını, ama aspektin çok farklı bir şeyi izah ettiğini belirtir.

153. Çatı ile ilgili bir diğer mesele de hangi eklerle oluşturulan çatı çeşitlerinin çatı başlığı altında incelenmesi hangilerinin incelenmemesi meselesidir.

Zeynep KORKMAZ, Tahsin BANGUOĞLU'nun kullandığı olumsuz görünüş terimine atıfta bulunarak, olumsuz anlamda fiil türeten –mA- ekinin bir çatı eki olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu çünkü –mA- ekinin öteki çatı eklerinden farklı olarak özne ve nesne ile bağlantılı bir ek olmadığı ve eklendiği fiilde eskisinden farklı bir anlam değişikliği yaptığı için bu ekin çatı kategorisinin dışında tutulması ve fiilden fiil türeten yapım ekleri arasına alınmasının uygun olacağını belirtir.

154. Çatı ekleriyle ilgili bir diğer mesele ise, aynı eke sahip olan çatı eklerinin nasıl ayırt edileceği sorusudur. KORKMAZ, eklerde şekilce karışmanın söz konusu olduğu durumlarda işlevine bakılması gerektiğini ifade eder.

155. Çatılarla ilgili bir diğer mesele de, çatı eklerinin üst üste gelme durumudur.

Zeynep KORKMAZ ve Gürer GÜLSEVİN çatı eklerinin belirli durumlarda üst üste gelebildiğini yazdıkları eserlerde dile getirir.

156. Muharrem ERGİN ve Osman Nedim TUNA etken çatıya yer vermemiştir. Türkiye Türkologları etken çatıyı tanımlarken yüklemle-özne bağlantısı açısından ortaya koymuşlardır. Sadece Kaya BİLGEGİL dönüşlü ve işteş fiillerin öznelere belli olduğu için bu fiilleri etken fiillerin özel görünüşleri olarak sayarken; söz konusu ettiğimiz Türkologların hiç biri bunu ne tanımlarında ne de açıklamalarında ortaya koymazlar.

Türkiye’deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU da etken çatıya yer vermeyen Muharrem ERGİN ve Osman Nedim TUNA ile aynı grupta yer alır.

157. Türkologların dönüşlü çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Türkologların öznenin işi yapan ve işten etkilenen noktasında birleştikleri görülür. Sadece Osman Nedim TUNA bunu açıkça ortaya koymamış, yalnızca failin işi kendisi için yaptığını belirtmiştir.

158. Tüm Türkologlar dönüşlülük çatı ekinin -(I)n- olduğunda birleşirlerken; Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ bu eke -(I)l- / -(U)l-, -(I)ş- / -(U)ş- eklerini de ekler.

159. Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ edilgen ve dönüşlü çatıların aynı eklerle oluşturulduğunu ve bunları ayırt ederken de belli unsurlara bakılması gerektiğini ifade ederler. Kaya BİLGEGİL anlamlarına, Zeynep KORKMAZ da cümlenin öznesine bakılması gerektiğini belirtir.

160. Türkologların ettirgen çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU ve Tahsin BANGUOĞLU’nun ettirgen çatı tanımında öznenin işi yapan değil yaptıran olduğu üzerinde birleştiklerini, Kaya BİLGEGİL’in geçişlilik derecesi artırılmış fiiller olarak tanımladığını, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ’da ise geçişlilik ve işi başkasına yaptıрма şeklinde açıklandığını görürüz.

161. İncelediğimiz eserlerde söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Muharrem ERGİN’in faktitif eklerini incelerken oldurma ekleri terimine, Tahsin BANGUOĞLU’nun da ettiren görünüşünü incelerken, olduran görünüşü adlı terime yer vererek bir arada inceledikleri görülür.

162. Ettirgenlik eklerinde dikkat çeken husus, ettirgenlik eklerinde alt sınırın *üç*, üst sınırın *yedi* olmasıdır.

163. Tüm Türkologlar -Ir-, -Dir-, -t- eklerinde birleşirken; -Ar- ekini Osman Nedim TUNA, Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ; -DAr- ve -(I)z-/-(U)z- eklerini Muharrem ERGİN ve Zeynep KORKMAZ ettirgenlik eklerine dâhil ederken, -gUr- ekini yalnız Muharrem ERGİN ettirgenlik eklerine dâhil eder.

- 164.** Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ'ın birincil özne terimine karşılık üst kimse; ikincil özne terimine karşılık ise alt kimse terimini kullanır (Banguoğlu, 2007: 417)
- 165.** Söz konusu ettiğimiz Türkologlar, edilgen çatı eklerinin –(I)l ve –(I)n olduğunda hem fikirdir.
- 166.** Söz konusu ettiğimiz Türkologların işteş çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde; bir işin birden çok özne tarafından yapıldığı noktasında genel anlamda birleştiklerini görmekteyiz.
- 167.** İşteşlik eklerini Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ'ın dönüşlü çatı başlığı altında da ayrıca verdiğini görürüz. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU hâriç diğerleri işteş ekinin, bir işin, bir eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapılması ve bir işin, bir eylemin birden fazla kişi veya özne tarafından toplu olarak hep birlikte yapılması olmak üzere iki ayrı işlevi olduğundan bahsederler.
- 168.** Tahsin BANGUOĞLU'nun karşılıklı görünüşü ve işbirliği görünüşü terimlerine karşılık; Muharrem ERGİN karşılıklı yapıma, birlikte yapıma terimlerini; Osman Nedim TUNA reciprocal ve cooperative terimlerini kullanırken, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ terim kullanmaksızın tanımlarla ifade etmişlerdir.
- 169.** Söz konusu ettiğimiz Türkologların oldurgan çatıya olan bakış açılarını değerlendirdiğimizde, Kaya BİLGEGİL ve Ahmet TOPALOĞLU'nun herhangi bir çatı altında olmaksızın oldurgan çatıyı, bağımsız olarak değerlendirmelerine karşılık, Tahsin BANGUOĞLU'nun, ettiren görünüşü altında değerlendirdiğini, Muharrem ERGİN, Osman Nedim TUNA ve Zeynep KORKMAZ'ın ise çatının bu çeşidine değinmediği görülür.
- 170.** Zeynep KORKMAZ ve Leylâ KARAHAN, oldurganlığı ayrı bir çatı şeklinde göstermenin yanlış olduğunu, KORKMAZ oldurganlık diye bir çatı türünün ortaya çıkabilmesinin ekten değil, fiilin aslından yani daha açık ifadeyle fiilin aslında var olan oluş gösterme özelliğinden kaynaklandığını belirtir
- 171.** Fiil cümleleri, söz konusu ettiğimiz Türkologlar tarafından yüklemine göre cümleler başlığı altında verilirken; Tahsin BANGUOĞLU tarafından basit cümle Muharrem ERGİN tarafından genel olarak cümle başlığı altında verilmiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise fiil

cümlesini basit cümle çeşitlerinden şahıssız cümlelerin, yüklemi fiillerden oluşan şahıssız cümleler başlığı altında incelerken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun ise fiil cümlesi hakkında yaklaşımları yoktur.

172. Fiil cümlesini tanımlarken, söz konusu ettiğimiz Türkologlar fiil cümlesini birbirine benzer ifadelerle tanımlarken, ki bu benzerliklerden biri de ortak kullandıkları çekimli fiil ifadesidir, Muharrem ERGİN çekimli fiil ifadesini kullanmamıştır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, çekimli fiil ifadesini kullanmayarak ERGİN'le aynı grupta yer alır.

173. Muharrem ERGİN'in isim cümlesini fiil cümlesinin özel bir şekli saymasına karşılık, söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları bu şekilde bir tespite gitmeyip, yüklem türüne göre cümleler başlığı altında bu cümleyi değerlendirmişlerdir.

174. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarında isim cümlesinin tanımı genel hatlarıyla ve yukarıda belirttiğimiz gibi kullanılan terimler açısından benzerlik göstermektedir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, isim cümlesini basit cümle çeşitlerinden şahıssız cümlelerin, yüklemi isimlerden oluşan şahıssız cümleler başlığı altında incelerken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'nun ise fiil cümlesi hakkında yaklaşımları yoktur.

175. İsim cümlesini, Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU hâriç, diğerleri, yüklemine göre cümleler, başlığı altında inceler. Muharrem ERGİN isim cümlesini genel olarak cümle başlığı altında verirken, Tahsin BANGUOĞLU basit cümle başlığı altında verir. BANGUOĞLU'nun isim cümlesi tanımından yola çıkarak kendisinin yargı sayısına göre sınıflandırdığı basit ve birleşik cümle başlığı altında, basit cümlelerin bir kolu şeklinde yüklem esasına göre tanımlanmış isim cümlesini göstermesi hayli ilgi çekicidir.

176. Basit cümle için söz konusu ettiğimiz Türkologlar birbirine benzer tanımlar yapsalar da fiilimsilerin yer aldığı cümleleri basit sayıp saymama konusunda birbirlerinden ayrılırlar. TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ fiilimsilerin yer aldığı cümleleri basit cümle sayarken; BİLGEGİL ve BANGUOĞLU birleşik cümle sayar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU ise TOPALOĞLU, ERGİN, KARAHAN ve KORKMAZ gibi filimsilerin yer aldığı cümleleri basit cümle sayar.

177. Basit cümleyi türlere ayırıp ayırmama konusunda da Türkiye Türkologları birbirinden farklı görüşler içerisindedir. TOPALOĞLU, BİLGEGİL, KARAHAN basit cümleyi türlere ayırmazken; BANGUOĞLU, isim ve fiil cümlesi olmak üzere *ikiye*; Zeynep KORKMAZ ise basit ad cümlesi ve basit fiil cümlesi olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise basit cümleyi, temel öğelerin bulunmasına göre cümleler (a. Çift ögeli cümleler, b. Tek ögeli cümleler) ve ifade amacına ve tonlamaya göre cümleler (a. Anlatılı cümle, b. Soru cümlesi, c. Emir cümlesi, d. Ünlem cümlesi) olmak üzere *ikiye* ayırır. Tek ögeli cümleleri de, yüklem esasında oluşanlar (a. Şahıssız cümle, b. Belirsiz şahıslı cümle, c. Umumi şahıslı cümle) ve özne esasında oluşanlar (yalın cümle) olmak üzere *ikiye* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU'nun basit cümle hakkında bulabildiğimiz yaklaşımları sınırlıdır.

MUSAOĞLU, basit cümlelerin modellerini, şekil bilgisine göre, söz dizimine göre, semantiğe göre ve anlamsal-fonksiyonel parçalara ayrılmasına göre *dörde* ayırır.

178. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, Türkiye Türkologlarından ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU'ndan farklı olarak cümleleri tek öge kullanmalarına ya da çift öge kullanmalarına; bir cümlede öznenin gramer açısından belli olması ya da olmamasına; ifade amacına ve tonlamaya göre cümlelerin ayırımına giderek farklı bir yol izler. Söz konusu ettiğimiz Türkologlarda böyle bir yaklaşım görülmez.

179. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, birleşik cümleyi, birleşenleri arasındaki söz dizimsel bağlılığa, dolayısıyla yan cümlelerin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre yapısal olarak sınıflandırıp, bu yapısal modellerin anlamına göre alt başlıklarını sıralarken, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Alâeddin MEHMEDOĞLU, birleşik cümleyi oluşturan parçalar arasındaki anlam ilişkilerinin ve parçaları birbirine bağlayan bağlaçları dikkate alarak sınıflandırma yapmış, söz konusu

ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU hariç diğerleri birleşik cümleyi Mehman MUSAOĞLU'nda olduğu gibi yan cümlenin temel cümleyi tamamlamasının karakteristiğine göre yapısal olarak sınıflandırırken, Tahsin BANGUOĞLU Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi anlam ve şekil ilişkilerini dikkate alarak sınıflandırmıştır.

180. Birleşik cümle terimi Muharrem ERGİN, Tahsin BANGUOĞLU, Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU tarafından kullanılırken; Kaya BİLGEGİL bileşik cümle terimini kullanmaktadır.

181. Birleşik cümle çeşitlerinin ana başlıklarında ve kaçta ayrıldıkları konusunda da Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hem kendi aralarında hem de Türkiye Türkologlarıyla bir birliğe varamadıkları görülür. Mehman MUSAOĞLU birleşik cümleyi tek birleşimli söz dizimsel yapılar, tam birleşimli söz dizimsel yapılar, çift birleşimli söz dizimsel yapılar olarak *üç* ana başlığa ayırırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız birleşik cümle ve bağımlı birleşik cümle olmak üzere *ikiye* ayırır. Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Ahmet TOPALOĞLU ve Zeynep KORKMAZ birleşik cümleyi şart'lı, ki'li, ve iç içe'li cümleler olmak üzere *üç*e, Leylâ KARAHAN şart'lı ve iç içe'li cümleler olmak üzere *ikiye*, Kaya BİLGEGİL, girişik-bileşik, şartlı bileşik, sıralı, bağlı, ki bağlacıyla kurulan cümleler olarak *beşe*, BANGUOĞLU ise yan yana, tümlene, karmaşık birleşik cümle olmak üzere *üç* ana başlığa ayırır.

182. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun birleşik cümleyi bağımlı ve bağımsız olarak *ikiye* ayırmasına karşılık, söz konusu Türkiye Türkologlarının ortaya koyduğu birleşik cümle ve çeşitlerinden sadece bağımlı birleşik cümleyi anladıkları bağımsız birleşik cümleden bahsetmedikleri görülür.

183. Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik cümleleri oluşturan basit cümleleri anlam bakımından, eşit hukuklu cümlelerden oluşan birleşik cümleler, basit cümlelerden birinin bağımsız, diğerinin bağımlı olduğu birleşik cümleler olarak *ikiye* ayırırken; Türkiye Türkologları temel ve yardımcı cümlenin birbirine bağlanış şekillerine göre onları tasnif eder

184. Söz konusu ettiğimiz Türkologların hepsi birleşik cümlenin oluşma şekli olarak yalnız bir temel (asıl, esas, ana) cümle ile bir de yardımcı (yan) cümlelerden oluşmasını gösterir.

185. Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımlı birleşik cümle biçimindeki yapıda, yardımcı cümlenin temel cümleye çeşitli vasıtalarla bağlanmasına ve yardımcı cümlelere göre tasnifini yaparken, Türkiye Türkologlarında böyle bir durum görülmez.

186. Türkiye Türkologlarının yardımcı cümle tanımlarında ve izahlarında yardımcı cümlenin temel cümleyi tamamlaması yönünde birleştikleri fakat Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan olan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun yardımcı cümleye yüklediği görevlerden bahsetmedikleri görülür.

187. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların, fiilimsilerin yan cümle kabul edilemeyeceği dolayısıyla birleşik cümle oluşturamayacağı konusundaki fikri birlikteliklerine karşılık, söz konusu Türkiye Türkologları kendi aralarında bir birlik oluşturamazlar. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ fiilimsiler cümlede olsa bile o cümleyi birleşik cümle saymazken; Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL birleşik cümle sayar.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU ise Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ gibi fiilimsiler cümlede olsa bile o cümleyi birleşik cümle saymaz.

188. Muharrem ERGİN, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'de olduğu gibi, fiilimsilerle yapılan fiil kökenli grupları cümlenin bir ögesi olarak değerlendirirken, Tahsin BANGUOĞLU ve Kaya BİLGEGİL bunlarla yapılan cümleleri birleşik veya girişik cümle olarak değerlendirmiştir. Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN gibi Türkologlar fiilimsilerin çekimli fiil olmayıp kip ifadesi taşımadıklarından dolayı bunların bir cümle değil, ancak bir kelime grubu kurabileceklerini söylemişlerdir.

189. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Elövset Zakiroğlu ABDULLEV birleşik cümlenin oluşumunda tonlamayı esas alırken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU almaz. Alâeddin MEHMEDOĞLU tonlama terimini kullanırken; Elövset Zakiroğlu ABDULLEV intonasya terimini kullanır. Türkiye Türkologlarından

Tahsin BANGUOĞLU da tıpkı Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Elövset Zakiroğlu ABDULLEV gibi tonlamanın birleşik cümlelerin birleşenlerini birbirine bağlayan söz dizimi unsuru olduğunu söylerken söz konusu ettiğimiz diğer Türkiye Türkologlarında tonlamanın esas alındığı görülmez.

190. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler de anlam ilişkilerinin yalnız tonlama alâkası ile oluşturulduğu görülür. Tahsin BANGUOĞLU'da birleşik cümlelerin oluşumunda bağlam olmayınca iki cümlelerin birbirine mantık tonlaması ve duyuş tonlaması ile birbirine bağlandığını ifade eder (Banguoğlu, 2007: 126)

191. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı bağımsız bağıllık (birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasındaki bağıllık) ve bağımlı bağıllık (birleşik cümlelerden biri bağımsız, diğeri ona bağlı olan basit cümlelerin arasındaki bağıllık) terimlerini söz konusu ettiğimiz hiçbir Türkiye Türkoloğu kullanmaz.

192. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik cümlelerin oluşum kanununa uygunluğunu Türkiye Türkologlarının dikkate almadıklarını iddia ederek eleştirir.

193. MEHMEDOĞLU, Kaya BİLGEGİL'in türdeş öğeli cümleleri, öğeleri genişlemiş basit cümleleri ve şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri hiçbir dayanağı olmadan sıralı cümle; bağımsızlık bağlaçlarıyla oluşan bağımsız birleşik cümleleri ve bazı bağımlılık bağlaçlarıyla meydana gelen bağımlı birleşik cümleleri bağlı cümle olarak adlandırmasını; Leylâ KARAHAN'ın bağlaçsız bağımsız birleşik cümleleri sıralı cümle, nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleyi iç içe birleşik cümle, bağlaçlı bağımsız birleşik cümleyi diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler olarak, birleşik cümlelerin oluşum kanununa uygunluğunu dikkate almadan birbirinden farklı ve zıt görüşler sergilenmesini eleştirir.

194. Ahmet TOPALOĞLU, dilek-şart kipi; Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU şart kipi; Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ şart eki ile bu cümlelerin kurulduğunu belirtirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bu cümlelerin (-sa/-se) şart edatı ve şart kipi (-sa/-se) eki ile bağlandığını ifade eder.

195. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile kurulmalarına dayanarak oluşturduğu

ve buna bağlı olarak Şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin *iki* ayrı çeşidi olarak gösterdiği cümleler; Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOğLU tarafından dilek-Şart kipi, Muharrem ERęİN, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOğLU tarafından Şart kipiyle kurularak MEHMEDOğLU'nun Şart edatı ve Şart kipi ile kurularak oluşturduğu iki cümle çeşidini birden karşılamıştır.

196. Ekler konusunda da belirttiğimiz gibi kipin zaman ifade etmediğini belirten Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ise bu cümlelerin Şart eki ile kurulduğunu belirtip, bu başlık altında hem zaman ifade eden hem de zaman ifade etmeyip yalnızca Şart ifade eden cümlelere yer vererek TOPALOğLU, ERęİN, BİLGEGİL ve BANGUOğLU'na göre daha dikkatli davranmış fakat MEHMEDOğLU'nun Şart edatı ve Şart kipi ile oluşturulmalarına dayanarak yaptığı çeşitlendirmeyi yapmayarak konuya bizce eksik yaklaşmıştır.

197. Şartlı birleşik cümlede dikkat çekici bir başka nokta da Türkologların bu cümle için kullandıkları terim tercihidir. Ahmet TOPALOğLU, Muharrem ERęİN ve Leylâ KARAHAN Şartlı birleşik cümle, Kaya BİLGEGİL Şartlı bileşik cümle; Tahsin BANGUOğLU Şart cümlesi, tümlene Şart cümlesi; Zeynep KORKMAZ Şart cümlesi terimiyle bu birleşik cümle çeşidine yer verirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOğLU Şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle terimiyle bu cümle çeşidine yer verir.

198. Şartlı birleşik cümlelerin nasıl verildiğini ayrıntılarıyla incelediğimiz Türkiye Türkologlarındaki ortak nokta, Şartlı kuruluşların Türk dilinin yardımcı cümleleri olduğudur.

199. Kaya BİLGEGİL yan cümlecığının yüklemi bir fiilimsi olan bazı bileşik cümleleri Şartlı bileşik cümle saydığı halde söz konusu ettiğimiz diğer Türkologların hiçbirinde Şart ekinin fiilimsi görevinde olması sebebiyle o cümlelerin birleşik sayılması gereği işlenmemiştir.

200. Ki'li birleşik cümleyi değerlendirdiğimizde sorunlardan birinin yazımda yaşandığını görürüz. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOğLU, Muharrem ERęİN, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ki bağlacından sonra virgül kullanmazken, Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOğLU ki bağlacından sonra virgül kullanırlar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOğLU ise, ki bağlacından sonra virgölün

konulmamasını eleştirir ve ki bağlacından sonra virgölün konulmasını gerektiğini ifade eder. Buradan da anlaşıldığı gibi virgölün ki bağlacından sonra mı kullanılacağı yoksa hiç mi kullanılmaması gerektiği dilimize tam yerleşmiş değildir. Virgölün kullanım yeri Farsça ve Batı dillerinin etkisiyledir.

201. Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ ki'li birleşik cümleyi birleşik cümleler arasında değerlendirirken; Tahsin BANGUOĞLU sıralı cümleler arasında; Leylâ KARAHAN bağlı cümleler bölümünde değerlendirmiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden ki bağlacı ile oluşan bağımlı birleşik cümleler başlığı altında bu cümle çeşidine değinir.

202. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun, bağımlı birleşik cümle çeşitlerinden saydığı bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümleleri (Ki bağlacıyla oluşan bağımlı birleşik cümleler) Leylâ KARAHAN cümle çeşitlerinden bağlı cümle başlığı altında ki'li bağlı cümle (Karahan, 1999: 64-65), Ahmet TOPALOĞLU (Topaloğlu, 1989: 101), Muharrem ERGİN (Ergin, 2002: 404) ve Zeynep KORKMAZ (Korkmaz, 2007: 148) birleşik cümle çeşitlerinden ki'li birleşik cümle ve Kaya BİLGEGİL ki bağlacıyla kurulan cümleler başlığı altında incelerken (Bilgegil, 1984: 94); Tahsin BANGUOĞLU (tümlene birleşik cümle çeşitlerinden ilinti zamiri cümlesi altında) ki ilinti cümlesi (Banguoğlu, 2007: 552-553) adıyla inceler.

203. Leylâ KARAHAN, Alâeddin MEHMEDOĞLU'ndan farklı şekilde adlandırdığı cümlelerin, yapı bakımından birleşik, bağlı ve sıralı cümle olma özelliklerinden ancak birine sahip olabileceğini savunurken, cümle çeşitlerini farklı bir şekilde adlandıran bir başka Türkolog Kaya BİLGEGİL ise sıralı cümleyi birleşik cümlelerin bir çeşidi olarak görmektedir. Tam da bu noktada Alâeddin MEHMEDOĞLU, Leylâ KARAHAN'ın sıralı cümlelerin yapısına göre basit veya birleşik yapıya sahip olup olmadığı üzerine hiçbir şey söylememesini ve sıralı cümle örneklerine dayanarak sıralı cümlelerin iki veya daha fazla cümle ile kurulduğunu yani iki veya ikiden fazla yüklem mevcut olduğunu söyleyip bu cümle türlerini neden birleşik cümle olarak adlandırmadığını Leylâ KARAHAN'ın tek yüklem taşıyan cümlelere basit cümle demesine istinaden eleştirir.

204. Alâeddin MEHMEDOĞLU, Zeynep KORKMAZ'ın bağımsız birleşik cümleleri sıralı birleşik cümle terimiyle ifade etmesini ve sıralı cümle denilen türlerin Tahsin

BANGUOĞLU tarafından bağlam cümlesi adıyla birleşik cümle gibi sunulmasını ilgi çekici olarak değerlendirir.

205. Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun birleşik cümlenin inkişafını ortaya koyuşu ve bu inkişâfi ortaya koyarken kullandığı terimlerden basit kısa cümle, basit geniş cümle, öğeleri genişlenmiş basit cümle, bağımsız birleşik cümle, bağımlı birleşik cümle, karışık türlü bağımlı birleşik cümle ve bağımlı birleşik cümlenin dönüşümü terimlerinin hiçbiri söz konusu Türkiye Türkologları tarafından kullanılmaz.

206. Alâeddin MEHMEDOĞLU, sıralı cümle olarak adlandırılan cümle türlerinin en az iki basit cümleden olduğunu herkesin kabul ettiğini, ama o iki basit cümlenin bir bitiş tonlamasına sahip olduğunda nasıl birleşik cümle gibi şekillendiğinin dikkatten kaçmasını eleştirir.

207. Söz konusu ettiğimiz Türkiye Türkologları ki'li birleşik cümlenin kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun olmadığını ve Farsça'dan gelen ki edatıyla ve onun Türkçe karşılığı olan kim edatıyla yapılan bir cümle tipi olduğu konusunda hemfikirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU Türkiye Türkologlarının aksine; ki bağımlılık bağlacının Türk kökenli olduğunu, bu bağlacın eski dönemlerden günümüze kadar, 1. Sual zamiri kim → 2. Belirsizlik zamiri kim → 3. Bağlaç kim → kin →ki şeklinde gelişerek geldiğini ortaya koyar.

208. Söz konusu ettiğimiz tüm Türkologlar, ki'li cümlelerde yardımcı cümlenin asıl cümlenin bir açıklayıcısı ve tamamlayıcısı durumunda olduğu konusunda hemfikirdir.

209. İç içe birleşik cümleye, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun sınıflandırdığı cümle çeşitlerinden karşılık bulunamazken, Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'in bağımlı birleşik cümlenin şekle girmesinde kriter kabul ettiği vasitasız nutuk terimi MEHMEDOĞLU'nun kullandığı dolaysız anlatım terimidir ki dolayısıyla vasitasız nutuk terimiyle oluşturulan bu tür cümleler, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan MUSAOĞLU'nun tek birleşimli kapalı yapılar başlığı altında örnek verdiği cümlelerle de benzerlik oluşturur. Türkiye Türkologlarının iç içe birleşik cümle terimine MEHMEDOĞLU'nda karşılık gelen terim vasitasız nutuk terimidir.

- 210.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise iç içe birleşik cümleyi, dolaysız nutuk terimiyle ifade eder ve bu cümleyi birleşik cümle grubuna dâhil etmeyen Kaya BİLGEGİL ile paralellik gösterir.
- 211.** İç içe birleşik cümleyi cümle türlerinden biri olarak kabul etmeyen Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bu cümlelerin üslûp olduğunu ifade eden tek Türkologtur.
- 212.** Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun fiilimsilerin yer aldığı cümleleri birleşik cümle türlerinden girişik bileşik cümle ve karmaşık cümle saymalarına karşılık; bu cümle türünü kabul etmeyen Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Leylâ KARAHAN basit cümle olarak kabul eder. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ve Mehman MUSAOĞLU da girişik birleşik cümleyi kabul etmeyen TOPALOĞLU, ERGİN ve KARAHAN'la aynı grupta yer alır.
- 213.** Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL ve Leylâ KARAHAN'ın sıralı cümle; Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlam cümlesi; Zeynep KORKMAZ'ın sıralı birleşik cümle olarak adlandırdığı cümleleri, bağımsız birleşik cümle olarak adlandırır.
- 214.** Alâeddin MEHMEDOĞLU, cümle çeşitlerinin belirlenmesinde cümle öğelerinin ortak veya ayrı ayrı kullanılmasının hiçbir bilimsel dayanağı olmadığını yani cümlenin yapısını etkilemediğini belirtirken, Leylâ KARAHAN (Karahan, 1999: 66), Kaya BİLGEGİL (Bilgegil, 1984: 88) ve Zeynep KORKMAZ (Korkmaz, 2007: 192) sıralı cümle tanımlarında bunun tam aksini söylerler.
- 215.** Kaya BİLGEGİL, Tahsin BANGUOĞLU ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU sıralı cümleyi birleşik cümle başlığı altında incelerken; Leylâ KARAHAN sıralı cümleyi birleşik cümle çeşitleri arasında göstermeyip, yapısına göre cümle çeşitlerinden; Zeynep KORKMAZ ise yapılarına göre cümleler kısmında değerlendirir. Söz konusu ettiğimiz Türkologlardan Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye yer vermeyen iki Türkologtur.
- 216.** Zeynep KORKMAZ sıralı cümleleri *ikiye* ayırırken; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU sıralı cümleyi türlere ayırmamıştır.
- 217.** Bağlı cümleyi, Leylâ KARAHAN yapı bakımından cümleler bölümünde bağlı cümle başlığı altında; Kaya BİLGEGİL bileşik cümleler kısmında bağlı cümle başlığı

altında; Tahsin BANGUOĞLU, türeme birleşik cümleler bölümünde bağlam cümlesi başlığı altında; Zeynep KORKMAZ yapılıklarına göre cümleler bölümünde bağlı cümle başlığı altında incelerken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU, bağımsız birleşik cümle çeşitlerinden bağlaçlı bağımsız birleşik cümle başlığı altında inceler. Ahmet TOPALOĞLU ve Muharrem ERGİN bu cümleye değinmemişlerdir.

218. Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik cümlelerin oluşumunda önemli yer tuttuğunu söylediği ve, ama, lâkin bağımsızlık; ki, çünkü bağımlılık bağlaçları; Leylâ KARAHAN'da diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler başlığı altında bağımsızlık ve bağımlılık bağlaçları şeklinde ikiye ayrılmayıp bir arada verilir (Karahan, 1999: 65-66)

219. Bağlı cümlelerin tanımında iki cümleyi birbirine bağlayan unsuru, Kaya BİLGEGİL, Zeynep KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU bağlaç, Leylâ KARAHAN bağlama edatı, Tahsin BANGUOĞLU bağlam olarak adlandırır.

220. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlı cümlelerin kuruluş ilgilerine ve anlam özelliklerine göre ortaya koydukları bazı bağlı cümle çeşitleri benzerlik gösterir: Kaya BİLGEGİL'in karşıtlık cümleleri ve açıklama cümleleri, Tahsin BANGUOĞLU'nda yan yana bağlam cümlesi altında sırasıyla karşıtlama cümlesi ve açıklama cümlesi adıyla geçerken; sebep cümlesi Tahsin BANGUOĞLU'nda alt alta bağlam cümlesi altında aynı adla geçer.

221. Kaya BİLGEGİL ve Tahsin BANGUOĞLU anlam ilişkilerine göre bağlı cümle çeşitlerini ortaya koyarken; Leylâ KARAHAN ki bağlacı veya ki bağlacının dışında kalan diğer bağlaçlarla bağlanmasına göre bağlı cümleyi *iki* çeşit olarak sınıflandırır.

222. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU, KARAHAN'ın bağlı cümle örneklerinde iki veya ikiden fazla yüklem mevcut olduğu hâlde bu cümle türlerini birleşik cümle olarak adlandırmamasını eleştirir.

223. Ara cümleyi değerlendirdiğimizde Ahmet TOPALOĞLU, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın bu cümleyi ara cümle başlığı altında değerlendirirken, Kaya BİLGEGİL' in ara cümleciği, Tahsin BANGUOĞLU'nun ise saplama cümle adı altında incelediğini görürüz. Leylâ KARAHAN ise ara cümleyi cümle dışı unsurlardan sayar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU

da ara cümleye yer vermeyerek, cümle türleri arasında ara cümleye yer vermeyen KARAHAN ile aynı grupta yer alır.

224. Kesik cümle olarak belirlediğimiz bu başlığı Tahsin BANGUOĞLU kesik cümle başlığı altında açıklarken, Zeynep KORKMAZ eksiltimli cümle başlığı altında tanımlar. Kesik cümleye yer veren bu Türkologların kesik cümleye ilişkin tespitleri hemen hemen aynıdır. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kesik cümleyi Türkiye Türkologlarından farklı olarak üslûp olarak değerlendirir.

225. Kurallı cümleye cümle türleri arasında Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ'ın yer vermelerine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU yer vermemiştir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise kurallı kuralsız cümle gibi ayrımın olamayacağını belirtir ve bunu üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

226. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU, Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ devrik cümleyi aynı adıyla incelerken; Tahsin BANGUOĞLU ters sıra adıyla inceler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, devrik cümleyi öğelerin dizilişine göre değerlendiren Türkologlardan farklı olarak bu cümle türünü üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

227. Olumlu ve olumsuz cümleyi, Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU içeriklerine göre cümleler başlığı altında değerlendirirken; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ anlamına göre cümleler başlığı altında birbirlerine benzer ifade ve tanımlarla açıklar. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı olarak bu cümle türünü üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

228. Türkiye Türkologlarından Ahmet TOPALOĞLU'nun soru cümlesini herhangi bir başlık altında değerlendirmemesine karşılık; Kaya BİLGEGİL, Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ soru cümlesini anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirirken; Muharrem ERGİN ve Tahsin BANGUOĞLU bu cümle türüne kitaplarında yer vermezler. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da, soru cümlesini, anlamlarına göre değerlendiren Türkologlardan

farklı olarak bu cümleyi ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

229. Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL dilek cümlesi; Zeynep KORKMAZ ise dilek-şart cümlesi başlığıyla bu cümleyi verirken; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU da bu cümleye cümle türleri arasında yer vermeyerek, TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU ve KARAHAN ile aynı grupta yer alır. MEHMEDOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkologlardan farklı olarak bu cümle türünü üsluba ait bir husus olarak değerlendirir.

230. Dilek-şart cümlesini, Kaya BİLGEGİL, anlamına göre cümleler bölümünde değerlendirirken; Zeynep KORKMAZ bağımsız bir şekilde değerlendirir. Yukarıda da gördüğümüz gibi, ne bu cümleye verilen isimlerde ne de hangi başlık altında değerlendirildiği konusunda bu cümleyi kabul eden bu iki Türkiye Türkoloğu arasında benzerlik yoktur.

231. Emir cümlesini, Türkiye Türkologlarından Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nun eserlerinde yer vermemelerine karşılık; Ahmet TOPALOĞLU içeriklerine göre cümleler başlığı altında, Kaya BİLGEGİL inşa cümlelerinin istek bildiren cümleler başlığı altında; Zeynep KORKMAZ ise hiçbir başlık altına sokmadan emir cümlesi başlığı altında değerlendirir. Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, emir cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

232. Ünlem cümlesini Türkiye Türkologlarından Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'ın inceledikleri; Ahmet TOPALOĞLU, Muharrem ERGİN, Leylâ KARAHAN ve Tahsin BANGUOĞLU'nun ise ünlem cümlesine yer vermediklerini görürüz.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ise, ünlem cümlesini, Türkiye Türkologlarından farklı olarak, ifadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler başlığı altında değerlendirir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların kelime türleri, kelime grupları, ekler ve cümle türlerinin tasniflerini incelediğimiz bu çalışmada elde ettiğimiz sonuçları aşağıda olduğu gibi bölümler hâlinde vermek konunun yoğunluğu ve ayrıntı içermesi bakımından uygun olacaktır:

Tezimizin bütünü oluşturduğu bilgiler; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan herhangi birine ait olup hiçbir Türkiye Türkoloğunda bulunmayıp farklılık oluşturan yaklaşımlar; Türkiye Türkologlarının hemfikir olmayıp Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hemfikir olduğu yaklaşımlar; Türkiye Türkologlarının bir veya bir kaçında olup Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda olmayan yaklaşımlar; Türkiye Türkologlarının ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hemfikir olduğu yaklaşımlar; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan yalnız birinin birkaç Türkiye Türkoloğu ile benzerlik kurup, tümüyle benzerlik kurmadığı yaklaşımlar; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların birlik oluşturamadığı konular; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan herhangi biriyle Türkiye Türkologlarından herhangi birinin hemfikir olduğu yaklaşımlardır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan herhangi birine ait olup hiçbir Türkiye Türkoloğunda bulunmadığı için farklılık oluşturan yaklaşımları, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'ndan başlayıp verecek olursak, MEHMEDOĞLU'nun Türkiye Türkologlarından farklı olarak kelime gruplarını tasnifte grubu kapsayan kelimelerin türünü kriter kabul etmesi; ünlem ve hitabı, edat ve takıyı iki ayrı kelime türü olarak sunması; kelime gruplarının sayısı ve kelime grupları için kullandığı terimler; unvan grubunun birleşik ad olarak kabul edilmesi gerektiği; bağlama grubu ve edat grubunun grup olmadığı; birleşik ünlem, bağımsız bağıllık, bağımlı bağıllık terimlerini kullanması; fiil cümlesini basit cümle çeşitlerinden sayması; basit cümleleri tek öge, çift öge kullanmalarına, bir cümlede öznenin gramer açısından belli olması ya da olmaması, ifade amacına ve tonlamaya göre cümlelerin ayrımını yapması; birleşik cümleyi bağımlı ve bağımsız olarak ikiye

ayırması; ki bağımlılık bağlacının kökeni; iç içe birleşik cümleyi dolaysız anlatım olarak nitelendirmesi; cümle çeşitlerinin belirlenmesinde cümle öğelerinin ortak veya ayrı ayrı kullanılmasının cümlenin yapısını etkilemediği; bağlı cümlenin hangi başlık altında incelenmesi gerektiği; kesik, kurallı, devrik, dilek cümlesinin cümle olarak değerlendirilmemesi; soru, emir ve ünlem cümlesinin hangi başlık altında incelenmesi gerektiği; sayı ve hitabın kelime türleri arasında gösterilmesi; sayı sıfatının, sıfatın çeşidi olarak verilmemesi gerektiği; birinci tarafın her zaman sıfat olarak adlandırılmaması gerektiği; sayının kelime türü kabul edilmesi; kalıplaşmış kelime gruplarının kelime gruplarından sayılması; unvan grubu, edat grubu, bağlama grubu, tekrar grubu, ünlem grubu ve isnat grubunun kelime gruplarından değil birleşik isim veya birleşik kelime sayılması gerektiği; sıfat tamlamasında vurgunun tamlamayı oluşturan tarafların her birinde olması; birleşik cümlenin oluşum kanununa uygunluğunun dikkate alınması; virgülün ki bağlacından sonra kullanılması yönünde fikirlerini ortaya koymuştur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ise kök fiiller, türemiş fiiller ve çatıları bakımından fiilleri Türkçe fiillerin yapısal-anlamsal betimlenmesi başlığı altında incelemesi; fiillerin işlevsel-anlamsal betimlenmesine göre, bir birleşimli, iki birleşimli, üç birleşimli ve birleşimsiz fiiller olarak tasnif etmesi; içinde, hakkında, üstünde, altında, yanında kelimelerinin kömekçi ad adıyla ya da yardımcı kelimelerde bir görev olarak ya da çekim edatları içerisinde bir alt başlık olarak da ele alınabileceğini ifade etmesi; çoğul ekini farklı başlık altında değerlendirmesi; belirli gelecek zaman terimini kullanması; çatıları edilgen çatı, dönüşlü çatı, işteş çatı ve ettirgen çatı olmak üzere *dörde* ayırması; isim çekim eklerinin alt başlığında iyelik ekleri, ad durum ekleri, ilgi eki ve -lar, -ler ekine yer vermesiyle Türkiye Türkologlarıyla farklılık oluşturur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADIYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV, zamanları tasnif etme; gelecek zamana dilbilimsel bakış açısıyla bakma; geçmiş zamanın hangi başlık altında verdiği ve geçmiş zaman türlerini dilbilimsel bakış açısıyla ortaya koyma; geniş zamanın diğer zamanlardan farkını belirtme ve bu zamana dilbilimsel bakış açısıyla bakması yönüyle Türkiye Türkologlarından ayrılır.

Türkiye Türkologlarının hemfikir olmayıp Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hemfikir olduğu yaklaşımlarda ise Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU ile Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU ile Elövset Zakiroğlu ABDULLAYEV'in aynı konuya ait olan benzer görüşlerini esas aldığımızda Alâeddin MEHMEDOĞLU ile Mehman MUSAOĞLU'nun kelime türlerini iki genel başlık altında mânâ veya vazife bakımından sınıfladığını; ismi, sıfat, zarf ve zamirin dışında incelediğini; birleşik cümle terimini kullandıklarını; takı ve edatın her ikisini birden kelime türlerine dâhil ettiklerini; Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kelime grupları arasında yer verdiği kalıplaşmış kelime gruplarına, Mehman MUSAOĞLU'nun Türkçede birleşik fiiller ve deyimler başlığı altında yer verdiğini; Alâeddin MEHMEDOĞLU ile Elövset Zakiroğlu ABDULLEV'in ise birleşik cümlenin oluşumunda tonlamayı esas aldığını görürüz.

Türkiye Türkologlarının bir veya bir kaçında olup Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda olmayan yaklaşımlarda ise Tahsin BANGUOĞLU'nun kelime çeşitlerini tabiî, mantıkî, değişmeler ve başka sınıflanmalar şeklinde ayrıntılı olarak gruplamasına; yer verdiği tekli adlar, çoklu adlara; Kaya BİLGEGİL'in sınıflandırma ilkelerinin dışında kalan isim çeşitleri başlığı altında incelediği isim çeşitlerinden zaman isimleri, yer isimleri, alet isimleri, küçültme isimlerine yer vermesine; zamirleri kökenlerine göre sınıflamasına; zamirleri bitişik olmayan zamirler ve bitişik zamirler olmak üzere iki başlık altında toplamasına; isim tamlamasını en ayrıntılı şekilde tasnif edip, isim tamlaması çeşitlerinden gösterdiği basit isim tamlamaları, anlamca isim tamlaması ve lâfızca isim tamlaması terimlerine yer vermesine; fiil zamirlerine yer vermesine; şimdiki zaman eki “-yor”un içinde bulunan zamandaki oluş ve kılışları anlatmak olan temel görevinin dışında başka görev ve anlamlar yüklediğini ifade etmesine; Zeynep KORKMAZ'ın isim çeşitleri arasında gösterdiği oluş ve kılış adları grubu altında yer alan isimlere; zamirleri yapıları bakımından tasnif etmesine; aitlik zamirleri terimini kullanmasına; sıfatları, bağlaçları kökenlerine göre tasnif etmesine; mAdA ve mAktA eklerinden, -mAdA eklerini karşılaştırmasına; Muharrem ERGİN'in aitlik grubuna yer vermesine; isim cümlesini fiil cümlesinin özel bir şekli saymasına; Necmettin HACIEMİNOĞLU'nun edatları, kullanılış bakımından yalnız

edat olarak donmuş kelimeler ve aslında isim veya zarf olmakla beraber geçici olarak edat durumunda kullanılan kelimeler olmak üzere ikiye ayırmasına; Zikri TURAN'ın, yapım eki ve çekim eki kategorilerinin hâkimiyet kuramadığı ya da belirsizleştiği alanlarda kalan eklerin sınıflarını, hem muadil hem de alt kategoriler bakımından yeniden sınıflandırmasını gerektiğini ifade etmesine; çoğul ekinin bir tamlama ya da cümle kuramadığı için çekim eklerinden; isim ve fiil kategorileri arasında bir rol üstlenmedikleri için fiilimsi eklerinden; fiil kategorilerine eklenen eklerden olmadıkları için çatı ve olumluluk-olumsuzluk kategorilerinin dışında kaldığını, hiçbirleriyle karşılanamadığını, ancak onlar gibi muayyen ve muadil bir üst kategori fonksiyonu gösteren ekler olarak ayrı bir yerleri olması gerektiğini ayrıntılarıyla belirtmesine; soru ekinin, cümlede hükme bağlanan unsurların eksikliğini muhatabına bildiren ve ondan bunu talep eden, yani muhatabın davranışlarını yönlendiren bir cümle unsuru olduğunu, bu fonksiyon ve yapı ile soru ekinin, müstakil bir üst kategori eki özelliğiyle ele alınması gerektiğini belirtmesine; Türkiye Türkologlarından Tahsin BANGUOĞLU, Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU'nun edatları yapısına göre tasnif etmesine; Zeynep KORKMAZ ve Necmettin HACIEMİNOĞLU'nun edatları, kökenleri bakımından sınıflandırmasına; Kaya BİLGEGİL ve Zeynep KORKMAZ'ın zarfları, sıfatları yapılarına göre tasnif etmesine, fiilde çatı başlığı altında geçişli fiil ve geçişsiz fiil terimlerini kullanmalarına; Zeynep KORKMAZ'ın ve Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlaçları yapılarına göre incelemesine; Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlarda karşılık yoktur.

Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların hemfikir olduğu konular ise, Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun fiil, sıfat, zarf terimlerini kullanması; birleşik cümlenin oluşma şekli olarak yalnız bir temel (asıl, esas, ana) cümle ile bir de yardımcı (yan) cümlelerden oluşmasını göstermesi; şartlı birleşik cümledeki şartlı kuruluşların Türk dilinin yardımcı cümleleri olduğunu ifade etmesi; ki'li cümlelerde yardımcı cümlenin asıl cümlenin bir açıklayıcısı ve tamamlayıcısı durumunda olmasıdır.

Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Mammad İSAYEV şimdiki zaman ve geniş zaman teriminde birleşirler.

Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ekleri genel olarak yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere ikiye ayırmada; iyelik ve soru eki terimlerinde; zamanları dilbilgisel açıdan ele almada; edilgen çatı eklerinin -(I)l ve -(I)n olduğu konusunda ve işteş çatıya olan bakış açılarında hemfikirdirler.

Türkiye Türkologları ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Gülmira SADİYEVA'nın danışmanlığında tez yapan Mammad İSAYEV gelecek zaman teriminde birleşirler.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan yalnız birinin birkaç Türkiye Türkoloğu ile benzerlik kurup, tümüyle benzerlik kurmadığı yaklaşımlarda Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU birleşik isimlere kelime türü arasında yer vermesiyle; hem cins isim hem de özel isimlerden oluşmuş isimleri birleşik isim; isim-fiilleri fiil olarak kabul etmesiyle; hem kelime grubu hem de söz grupları terimini kullanmasıyla; tekrar grubu, bağlama grubu, unvan grubu terimini kullanmasıyla; takısız tamlamayı sıfat tamlamasının bir türü değil, isim tamlamasının bir türü kabul etmesiyle; zincirleme isim tamlamasını isim tamlaması çeşitlerine dâhil etmemesiyle; birleşik kelimenin herhangi bir kelime grubunun unsurlarının birleşmesiyle ortaya çıktığı, birleşik isimlerin yan yana sıralanan özel isimlerle kurulduğu; ünlem, ilgi, yönelme, bulunma, çıkma, kısaltma, aitlik ve zarf grubuna yer vermemesiyle; sıfatfiil ve zarffiil grubuna kelime grupları arasında yer vermesiyle; isim cümlesi ve fiil cümlesini basit cümle çeşitleri altında incelemesiyle; fiilimsilerin yer aldığı cümleleri basit cümle saymasıyla; sıralı cümleyi birleşik cümle başlığı altında incelemesiyle; bağlı cümlenin tanımında iki cümleyi birbirine bağlayan unsur için bağlaç terimini kullanmasıyla; birleşik sıfat terimini kullanmasıyla; ara cümleye yer vermemesiyle onlardan ayrılır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların birlik oluşturamadığı konularda ise Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlar, kelimeleri ikiye ayırarak benzer şekilde

sınıflasa da farklı kelime türlerini gruplara dâhil etmeleri yönüyle birbirinden ayrılırlar. Mehman MUSAOĞLU, asıl kelime bölükleri (isim, sıfat, zarf, fiil, zamir) ve yardımcı kelime bölükleri (takı, edat, bağlaç ve ünlem) olarak *ikiye* ayırırken;

Alâeddin MEHMEDOĞLU, temel kelime (isim, sıfat, sayı, zarf, zamir ve fiil) ve yardımcı kelime türleri (edat, takı, bağlaç, ünlem, hitap) olarak *ikiye* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan herhangi biriyle Türkiye Türkologlarından herhangi birinin hemfikir olduğu yaklaşımlarda ise, Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU ve Türkiye Türkologlarından Leylâ KARAHAN modal sözlere kelime türleri sınıflamasında yer bulunabileceğini söyleyen iki Türkologtur.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Mehman MUSAOĞLU, çatı eklerini Muharrem ERGİN gibi fiilden fiil yapma ekleri içerisinde değerlendirir.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan bir diğeri olan Mehman MUSAOĞLU ve Türkiye Türkoloğu Ahmet TOPALOĞLU geçmiş zamanı, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zaman olarak *ikiye* ayırır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı asıl ünlem terimini Türkiye Türkologlarından yalnızca Tahsin BANGUOĞLU kullanır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı birinci tarafı asıl anlamda, ikinci tarafı tahrip olunmuş şekilde oluşan birleşik kelimeler terimine karşılık yalnız Muharrem ERGİN ilâveli tekrarlar terimini kullanmıştır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler de anlam ilişkilerinin yalnız tonlama alâkası ile oluşturulduğu görülür. Tahsin BANGUOĞLU da birleşik cümlenin oluşumunda bağlam olmayınca iki cümlenin birbirine mantık tonlaması ve duyuş tonlaması ile birbirine bağlandığını ifade eder.

Bütün bunları dikkate aldığımızda konuyla ilgili şu önerilerde bulunabiliriz:

Muharrem ERGİN'in ünlem edatları başlığı altında, diğer Türkiye Türkologlarının genel kelime türlerinden birisi olarak tercih ettiği ünlemi kullanması, bize göre uygun olmayıp, bunun yerine Tahsin BANGUOĞLU ve Alâeddin MEHMEDOĞLU'nun kullandığı "asıl ünlemler"i tercih etmesi daha uygun olur.

Ekler konusunda da belirttiğimiz gibi kipin zaman ifade etmediğini belirten Leylâ KARAHAN ve Zeynep KORKMAZ ise şart cümlesinin şart eki ile kurulduğunu belirtip, bu başlık altında hem zaman ifade eden hem de zaman ifade etmeyip yalnızca şart ifade eden cümlelere yer vererek TOPALOĞLU, ERGİN, BİLGEGİL ve BANGUOĞLU'na göre daha dikkatli davranmış fakat MEHMEDOĞLU'nun şart edatı ve şart kipi ile oluşturulmalarına dayanarak yaptığı çeşitlendirmeyi yapmayarak konuya bizce eksik yaklaşmıştır. Türkiye Türkologları bu konudaki yaklaşımı ile Alâeddin MEHMEDOĞLU gibi olmalıdır.

Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologların temas etmediği, bağlaçların yapısına göre tasnifi meselesine, Tahsin BANGUOĞLU'nun yaklaşımı şu şekildedir: BANGUOĞLU, söz konusu ettiğimiz Türkologlar içerisinde, bağlaçları yapısına göre inceleyen tek Türkologtur. Tahsin BANGUOĞLU'nun bağlaçların yapısı başlığı altında bağlaçların kökenlerine ilişkin Türkçe asıllı bağlamlar ve yabancı asıllı bağlamlar başlıklarını koyması yapı ile örtüşmez. BANGUOĞLU'nun kökene ilişkin bu iki başlık yanına birleşik bağlamları da üçüncü bir çeşit olarak koymasına dayanarak, bu başlığın köken ve yapısına göre bağlamlar adıyla sunulması bize göre daha uygundur.

Kaya BİLGEGİL'in zarf gruplarında ve isim gruplarında yüklemcilik olduğunu belirterek bunların bulunduğu cümleleri birleşik cümle sayması bize göre doğru olmayıp, bu cümleleri basit cümle sayması daha uygun olur.

Kaya BİLGEGİL'in takısız tamlamayı isim tamlaması olarak kabul etmesi bize göre doğru olmayıp; TOPALOĞLU, ERGİN, BANGUOĞLU, KARAHAN, KORKMAZ ve Türkiye'deki Azerbaycan kökenli Türkologlardan MEHMEDOĞLU gibi takısız tamlamayı sıfat tamlamasının bir türü olarak kabul etmesinin daha uygun olacağı, Leylâ KARAHAN'ın takısız tamlamada nesnenin neden yapıldığını belirten örneklerine dayanarak düşünmek doğru olur.

Zeynep KORKMAZ'ın da belirttiği gibi, Tahsin BANGUOĞLU'nun çatı kavramını aspekt (görünüş) terimi ile ele alması bize göre yanlıőtır. zaman kaymaları diye adlandırılan bu gramer olayının fiil çekim ekleri başlığı altında incelenen zamanlar ile ele alınması daha uygun olur.

Herőeyden önce Türkiye Türkolojisi ve Azerbaycan Türkolojisinin önyargılardan kurtularak birbirlerinin gramer konusundaki yaklaőtımları üzerinde düşünmeleri ve uygun olan yaklaőtım ve yöntemleri benimseyerek hayata geçirmeye alıőtmaları doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULLAYEV, Elövset Zakiroğlu, (1996), *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- ARABUL, Olcay, (2004), *Türkiye Türkçesinde Kelime Gruplarının Sınıflandırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BANGUOĞLU, Tahsin (2007), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- ERGİN, Muharrem (2002), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım, İstanbul
- GÜLSEVİN, Gürer, (2004), “Türkçede Sıra dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine”, *V.Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, s.1267-1283
- GÜLSEVİN, Gürer, (1990), “Türkçede –SA şart Gerundiumu Üzerine”, *Türk Dili*, Sayı 467, Kasım, s. 276-279
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1984a), *Türk Dilinde Edatlar*, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1984b), *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, Cönk Yayınları
- <http://kisi.deu.edu.tr/gulmira.sadiyeva/>, Erişim Tarihi: 20.5.2010
- <http://w3.gazi.edu.tr/web/mehman/>, Erişim Tarihi: 20.5.2010
- http://turkoloji.cu.edu.tr/OZGECMIS/kisiler/mehmedoglu_ozgecmis.pdf, Erişim Tarihi: 20.5.2010
- İSAYEV, Mammad, (2005), *Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesindeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- KARAHAN, Leylâ, (2007) “Sonra, Önce” Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu”, *Dil Araştırmaları*, Sayı 1, s. 39-48

- KARAHAN, Leylâ, (2004), “Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II*, 20-26 Eylül
- KARAHAN, Leylâ, (2000), “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, *Türk Dili*, Temmuz, Sayı 583, s.16-23
- KARAHAN, Leylâ (1999), *Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlileri-*, Akçağ Yayınları, Ankara
- KORKMAZ, Zeynep (2007a), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2007b), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- KORKMAZ, Zeynep, (1996/2), “Grammer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar”, *Türk Dili*, Sayı 535-540, s. 3-18
- KURU, Ayşen, (2002), *Türkiye Türkçesinde Basit Cümlelerin Sınıflandırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, (2007), “Türkiye Türkçesinde Bağımsız Birleşik Cümle Üzerine”, *I. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu*, 23-26 Ekim, s. 415-433
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin (2006), *Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış*, Değişim Yayınları, İstanbul
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, (2004), “Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II*, 20-26 Eylül, s.2065-2102
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin (2001), *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Aşyan Yayınları, Adapazarı
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin ve Hatire A. Aliyeva, (2000), *Türk Dili Varlığımızdır*, Aşyan Yayınları, Adapazarı.
- MUSAOĞLU, Mehman (2002), *Türkolojinin Çeşitli Sorunları Üzerine Makaleler-İncelemeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

- TOPALOĞLU, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- TUNA, Osman Nedim, “Türkçede Tekrarlar”, (1948) *İst Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 3, s.429-447
- TUNA, Osman Nedim, (1986), *Türk Dilbilgisi Ders Notları II Morfoloji*, Malatya
- TURAN, Zikri, (2000), “Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?”, *4. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı*, 25-29 Eylül s.1835-1844
- TURAN, Zikri, (1999) “Cümlenin Yapısı ile İlişkilendirilen Basit ve Birleşik Kavramları Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları- VIII/1999*
- TDK (Türk Dil Kurumu), (1995), *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı* (22-23 Ekim) TDK Yayınları-600, Ankara.
- TDK (Türk Dil Kurumu), (1999), *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı II*, TDK Yayınları-718, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Elif CİVELEK, 1985 yılında Trabzon ili Araklı ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2003 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. Eğitimini 2007 yılında tamamladı. Aynı yıl Yüksek Lisans eğitimi alabilmek için lisansüstü sınavlarına girdi ve geçerli notu alarak Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı; Yeni Türk Dili Bilim dalında yüksek lisans yapma hakkını kazandı.